

3040

<http://rcin.org.pl>

DÍL PRVNÍ.

I.

ivny rok byl rok 1647. Roku toho ukazovala se na nebi i na zemi podivná znamení a věstila tak jakési chmury a neobyčejné udalosti.

Současní letopiscové vzpomínají, že na jaře vyrojila se celá mračna kobylek z Divokých Polí^{*)} a že zničeny tak byly veškeré zásevy, ba i trava, což pry bylo předzvěstí vpádu tatarského. V léte bylo zase velike zatmění slunce a brzo po té objevila se na nebi i kometa. Ve Varšavě objevovala

pry se nad městem mohyla a ohnivý kríž v obláčích. Lidé kali se tedy postem a dávali almužny, poněvadž někteří tvrdili, že mor vpadne do země a vyhubí lidské pokolení. Konečně nadešla zima tak mírná, že i ti nejstarší lidé mírnější už nepamatovali. V jižních vévodstvích nebyly ledy ani s to zkrotiti své vody, kteréž, byvše každého rána tajícím sněhem nasycovány, vystupovaly ze svých ložisk a zalévaly široko daleko břehy. I časté deště padaly. Step rozmokla a změnila se ve velikou kaluži; slunce pak v poledne hrávalo tak mocně, že — div divoucí! — ve vévodství Braclavském^{**)} a na Divokých Polích ozim již se zelenala a cotypejon^{***)} již v polovici prosince. Roje počaly již na pasekách sem tam hučeti, a dobytek řičel po zahradách. A když tak obvyklý pořádek přírodní jevil se takměř ve všem převráceným, tu na Rusi obraceli všichni znepokojenou svou zvědavostí i pozorností zvláště ku Divokým Polím,

odkud mohlo nejsnáze neštěstí aneb jakékoliv nebezpečí, kteréž po všech těch nebeských znameních očekávali, na ně vypadnouti.

Zatím však nedělo se na Divokých Polích pranic neobyčejného a nebylo ani jiných valek neb potyček nad ty, které se tam odehrávaly obyčejně a o nichž věděli toliko orlové, ještřabi, krkavci a polní zvěř.

Takovými také již byla ta Divoká Pole. Poslední stopy obyvatelstva a života vůbec končily se směrem k jihu nedaleko za Čehrynem se strany Dněpru, se strany pak Dněstru nedaleko za Umanem, pak — tam k mori a k těm jezerům — byla již step a zase step jako dvě řeky, jako by koleji ujetá. V záhybu Dněperském, na Nižsku,^{*)} bujelo ještě tu onde kozácké žití kdesi na zápraží, ale v těch Polích nebydlel již nikdo a sotva že jen tu všelijaké plaňky, jako by nějaké výspy uprostřed moře, na březích vyčuhovaly. Země sama byla dle jména státní, ale spolu pouště, na níž země pastviska Tatarům trpěla... a když se kozáci často proti tomu bránili, byla ta poušť i bojištěm zároveň...

Kolik tam svedeno bitev, kolik tam padlo lidí, nikdo by nespočítal, nikdo toho nepamatoval. Jediné orlové, ještřabi a krkavci to viděli, a kdo z daleka tam někdy zaslechl šum křidel a krákaní, kdo někdy spatřil tam ty houfy divokého ptactva, kroužící se nad jedním někde místem, ten věděl, že tam ležl lidské mrtvolky anebo kosti nepohrbené... V těch pustinách tam, v těch pastviskách konaly se honby na lidi, tak jako na vlky anebo suhaky.^{**)} A lovil si tam tímto způsobem každý, kdo chtěl. Člověk stíhany právem hledal zde útočiště, pastyr střežil zde svá stáda ve zbroji, rytíři vyhledávali zde

*) Divoká Pole jsou stepi při ústí Dněpru.

***) Braclav — město v Litevsku.

***) Cotypejon — rostlina.

*) Niž — t. Nis, řeka vtékající do Dněpru; a Nižsko, země na dolejší Dněpru.

***) Suhak — tatarská antilopa.

dobrodružství, lotr svůj lup, Kozák Tataru, Tatar Kozáka. Stávalo se, že i celé zástupy chránily zde svoje stáda před útoky výbojníků. Byla to step pustá a plnická zároveň, tichá i hrozná, klidná i zase plná lécek, divoká svými divokými polemi, ale i — divokými lidmi.

Časem rozestřela se po ní i veliká vojna. A tehdy plynuly po ní jako nějaké vlny tatarské pochody, kozácké piuky — tu korouhve polské, tam valašské. V noci závodil rehot koní s vytím vlčím, a hlas kotlův i trub mosazných doléhal až k Ovidskému jezeru, ba až k moři . . . řekl bys, že tam v té černé zemi, v Kučmansku jest povodeň — lidská . . . Hranice země označovaly od Kamence až ku Dněpru stanice a pláňky, a když se ty nepřátelské houfy vyrojili sem mely, oznamovala to již vždy napřed nesčetná stáda ptactva, kteréž vyplašeno byvši pochody divokých Tatarův odlétalo vždy dál a dalek severu. Ale Tataři sotva že vyrojili se z Černého lesa aneb Dněstr překročili na straně valašské, již již současně s tím ptactvem objevovali se v jižních věvodstvích.

Zmíněné zimy však ptactvo netáhlo tudý s krákoráním dale do země. Na stepi bylo tišeji, nežli kdy jindy . . .

V době, kterou počíná se náš román, právě slunce zapadalo a červenavé jeho paprsky osvětlily pusté okolí zúplna. Na severním konci Divokých Polí, nad Omelníčkem, až po jeho ústí, nedovedl by ani nejbystřejší zrak najíti nějaké živé duše, aniž zpozorovati toho nejmenšího ruchu v temných, seschlých a zvadlých travinách neb křovinách. Nebe bylo již temné a později i sama step zachmuřovala se čím dále tím více. Na levém břehu, na nevelké výšině, podobné spíše mohyle nežli pahorku, svítily se jen zbytky malované stanice, kterouž někdy ještě Theodor Bučacký vystavěl a kterou potom nepřátelské nájezdy zničily. Zřícenina tato vrhala za sebe dlouhý stín. Opodál trpytily se vody široko rozlitého Omelníčka, kterýž právě v těchto místech stáčí se ku Dněpru. Ale světla hasla čím dále tím více na nebi i na zemi. S nebe zavznívaly sem již jen křiky jeřábů, táhnoucích směrem k moři, ostatně nevyrušoval celou tu tišinu ani jedinký již hlas.

Noc snesla se nad pustinu a s ní přiblížila se i hodina duchů. Rytíři, kteří měli právě ve stanicích stráž, vypravovali si v té době, že se v noci objevují na Divokých Polích stíny oněch, kteří zde někdy zahynuli náhlou smrtí, aniž by se byli na tuto poslední svou pouť připravili a

z hráchů svých káli, že slaví zde své chorovody, v čemž prý jim nemůže ani žádný kříž aniž kostel zabrániti. A tak když už šňůry, ukazující půlnoc, dohořivaly, konaly se obyčejně po všech stanicích modlitby za mrtvé ty nešťastníky. Povídalo se také, že ony stíny jezdcův, vlekoucí se tu onde po pustině, zastupují pocestným cestu, prosíce a žadoníce o znamení svatého kříže. Mezi nimi nalézali se i upíři, kteří honili se za lidmi s pronikavým kvikotem. Jemné ucho z daleka již rozeznalo vytí upírův od vytí vlčího. Někdy objevovala se celá vojska takovýchto stínův — a vojska ta přiblížila pry se nejednou až i k samým stanicím pohraničním, tak že stráže troubily na poplach. Předpovídali z toho obyčejně veikou vojnu. Objevení se jednotlivých stínův neznamenal rovněž nic dobrého, ale nebylo vždycky dobře strachovati se takovýchto stínů, neboť často zjevoval se tak i člověk živý, kterýž zmizel zase zrakům pocestných, takže nejednou mohl i on býti za ducha pokládán.

Sotva že se tedy noc snesla nad Omelníčkem, nebylo v tom nic divného, když se ihned někde kolem některé stanice objevil duch anebo člověk.

Měsíc vynořil se právě ze Zadněpří a osvětlil pustinu, osvětlil i vrcholky bodláčí i stepní další okolí. V okamžiku tom ukázaly se něco níže na stepi i jiné jakési noční bytosti. Preletující chmury zacláněly ob čas záři měsíční, tak že i tyto postavy brzo se z temnosti vynořovaly, brzo se v ní zase ztrácely. Chvillemi zmizely zúplna a zdálo se, jako by se v tom stínu topily. Blížíce se k výšině, na níž stál jezdec, kradly se tam tiše, opatrně, zvolna . . . Ob chvíli se i zastavovaly.

V pohybech jejich bylo cosi podezřelého, tak jako v celé té stepi na pohled jinak klidné, pokojné. Chvillemi zavál sem vítr ode Dněpru a zasvištěl žalostně seschlým bodláčím, kteréž chvělo se jako by ustrašeno.

Posléze zmizely postavy ty zúplna a ukryly se ve stínu zříceniny. V bledém světle nočním bylo lze viděti jen jednoho jezdce, jenž stál dosud na výšině.

Konečně probudil pozornost jeho okolní šum a šelest. Přiblížil se ke kraji výšiny a jal se bedlivě rozhlížeti po stepi. V okamžiku tom přestal také již vítr vátí, i šelest ustal — utišilo se zúplna.

V tom náhle ozval se pronikavý vykřik. Různé hlasy zaječely po té pronikavě: „Halla!

»Do země zabodli pochodeň, a ohnivé světlo ozářilo několik nachylených k jakési postavě, ležící bez vědomí na zemi...«

halla! Kriste Ježíši, zachraň! zabij!« ... A již ozval se hukot samopalů*) a červená světla ozářila temno. Rehot koní mísil se s řinčením železa. Jacísi noví jezdcové jako by byli ze země na stepi takměř vyrostli. Rekl bys, že bouře právě zalomcovala tou tichou, vražednou pouští. Potom opakovaly se ty lidské křiky ještě strašněji ... Konečně utichlo všechno, bitva se skončila.

Patrně odehrávala se jedna z obvyklých scén na Divokých Polích.

Jezdci seřadili se na výšině, někteří seskočili s koní a prohlíželi si bedlivě cosi na zemi. V okamžiku tom ozval se z temna silný, velící hlas:

»Hej! Zapalte ohně!«

Za chvíli rozsypaly se napřed jiskry a potom vybuchnul plamen ze suchých větví a loučí, kteréž ti, kdož přes Divoká Pole cestovali, vždycky nosili s sebou. Do země zabodli pochodeň, a ohnivé, shora padající světlo ozářilo několik nachylených k jakési postavě, ležící bez pohybu i bez vědomí na zemi.

Byli tó žoldnéři odění v barvu červenou, knížecí, na hlavách měli vlčí kapuce. Jeden z nich, sedící na bujném oři, byl patrně ostatním vůdcem. Seskočiv s koně, přiblížil se k oně na zemi ležící postavě a tázal se:

»Nuže? strážmistře, žije či nežije?«

»Žije, pane náměstkku, avšak plivá krev — sotva že dýchá.«

»Kdo je to?«

»Tatar to není, ale vznešeným musí byti.«

»Bohudíky!«

Při těch slovech zahleděl se náměstek bedli-
věji na ležícího muže.

»Toť jako by byl nějaký hetman!« řekl.

»I koně má krásného — lepšího ani sám chan nemá!« prohodil strážmistr ukázav stranou.

Velitel podíval se v tu stranu a obličej jeho se vyjasnil. Vedle dvou obyčejných jezdeckých koní drželi právě skutečně krásného oře, kterýž se schlípenýma ušima a rozedmutými nozdry svěsil hlavu, pohlížeje ztrápeně na svého pána.

»Ale ten kůň, pane náměstkku, bude náš?« vmísil se v další řeč strážmistr, pronášeje svá slova tónem otázky.

»I ty necito, snad bys nechtěl odnítí křesťanovi koně ve stepi?«

»Vždyť jest to naše kořist...«

Další rozmluvu přerušil silnější chrapot těžce dychajícího muže.

»Nalejte mu trochu kořalky do úst,« řekl pan náměstek, »a pás mu odejměte!«

»Zůstaneme tu na noc?«

*) Samopal = starý druh pušky.

„Tak jest; vypráhněte koně a zapalte hranici!“

Zoldněři rozběhli se na ten rozkaz jako střely. Jedni jali se natíratí a obsluhovati ležícího, druzí snášeli palivo a jiní rozestýlali na zemi velbloudí a medvědí kůže, chystajíce tak noční lože.

Pan náměstek nestaraje se již dále o raněného, odepjal pás svůj a rozložil se na burce*) poblíže ohně.

Byl to velmi mladý ještě muž, suchý, černé pleti, v obličejí i v postavě důstojný, jemného obličjeje s orlím nosem. V očích jeho kreslila se obrazotvornost a jako by plachost, ale v obličejí zračil se výraz šlechetný. Dosti bohatý vous, jakož i patrně nikdy neholená brada dodávaly mu vážnosti větší, nežli bys v tak mladém věku hledal.

Zatím zaujali se dva sloužící z tlupy přípravováním večere. Položili na oheň celé čtvrti berana, sňali s koně několik dropů, během dne ulovených, několik pardalův a jednoho suhaka, kteréhož jal se ihned jeden ze sloužících z kůže stahovati. Hranice plála při tom vrhajíc ohromné červené kolo světla po celé stepi. Raněný člověk počal zvolna přicházeti k sobě. Po nějakou chvíli pobíhaly krví zalité oči jeho po cizích, neznámých mu lidech — pozoroval a zkoumal jich obličjeje . . . Potom snažil se i povstati. Zoldněř jeden, kterýž před tím rozmlouval s náměstkem, pozdvihl jej nahoru, druhý podal mu do ruky kolbu, na niž se raněný podepřel veškerou svou silou. Obličjeje jeho byl ještě červený, žíly oteklé. Posléze dušeným hlasem vydal ze sebe první tato svá slova:

„Vodu!“

Podali mu kořalku, kterou pil, pil . . . a opět pil, což mu, jak se zdálo, dobrou službu učinilo, neboť odejmuv konečně láhev od úst, promluvil již čistým hlasem:

„V cí ruce jsem to?“

Náčelník tábora povstal a přiblížil se k němu.

„V rukách těch, kteří vás zachránili.“

„Vy jste mne to tedy nechytali provazem?“

„Můj pane! Naší zbraní je šavle, nikoliv provaz. Křivdíte mým dobrým vojákům, máte-li je v takovémto podezření. Vás však chytili nějakí lotři, podobající se Tatarům — a chcete-li je znáti, můžete se jen ohlédnouti, neboť leží tamto porubání jako berani!“

To pověděv, ukázal pan náměstek na několik temných těl, ležících o něco níže na výšině.

A neznámý po té:

„Pak mi dovozte, abych si směl odpočinouti.“

Podložili pod něho plstěné sedlo, na kterémž se raněný patrně s libostí uhostil, načež pohroužil se v mlčení.

Byl to muž v plné síle věku, prostředního vzrostu, širokých ramen, obrovského základu tělesního i mocných rysů. Také hlavu měl velikou, obličej tmavé barvy, oči černé, poněkud kosé, tak jako mívají Tataři, a nad ústy táhl se mu tenký vous, rozdělující se teprve při samých koncích ve dva široké proudy. Vážný jeho obličej prozrazoval odvahu a hrdost. Bylo v něm cosi půvabného i nedůvěřivého zároveň — zkratka: celá to povaha hetmanská, spojená s tatarskou chytrostí, dobrosrdečností i divokostí.

Odpočinuv si trochu na sedle vstal a nade vše očekávání zaměřil, místo aby se poděkoval, k mrtvolám, jež si prohlížel.

„Podivín!“ zamručel si pan náměstek.

Neznámý zatím prohlížel si dále každou tu mrtvou tvář, pokyvuje při tom hlavou jako člověk, kterýž uhodl všecko, načež vracel se zase zvolna k náměstkovi, poklepávaje si do bokův a hledaje mimovolně pás, za kterýž patrně chtěl si složití ruku.

Mladému náměstkovi se tato povaha člověka, jenž byl před chvílí zachráněn před jistou smrtí, nelíbila, a proto řekl jaksi s úkosem:

„Člověk by řekl, když se tak na vás dívá, že hledáte svých známých mezi těmi lotry, anebo že se docela za jejich duše „Otcenašek“ modlíte.“

Neznámý odvětil mu po té vážně:

„A nemýlíte se, pane, a mýlíte se: nemýlíte se, neboť hledal jsem skutečně svých známých, a mýlíte se, neboť to nejsou žádní lotři, alebrž sluhové jistého šlechtice — mého to souseda.“

„Patrně tedy nepijete z jedné a téže studně s oním sousedem?“

Divný jakýsi úsměv přeletěl po jemných rtech neznámého.

„I v tom se mýlíte!“ zamručel mezi zuby.

Po chvíli dodal hlasitě:

„Ale odpustte, pane, že jsem vám především nesložil povinné díky za auxilium*) a skutečnou ochranu, kterouž jste mne před náhlou smrtí zachránili. Vaše mužstvo postavilo se na obranu

*) Burka = krátký, polský plášť.

*) Pomoc.

mojí neopatrnosti, neboť jsem se poněkud od svých lidí odloučil, a proto také náleží vám a vaší ochotě má největší vděčnost.“

Po těch slovech vztáhl neznámý k náměstkovu svou ruku. Ale hrdý pan náměstek nepohnul se ani z místa, aniž spěchal se vzájemným podáním své ruky. Za to však pronesl:

„Prál bych si napřed věděti, mám-li co činiti se šlechticem, neboť — ačkoliv o tom ani dost málo nepochybují — jinak nebylo by slušno přijímatí bezejmenných díkův.“

„Spatřuji ve vás, můj pane, v pravdě kavalerijskou obraznost — a máte pravdu. Měl jsem sám začítí od svého jména celou svou rozprávku a vděčnost. Jsem Zenobius Abdank erbu stejnojmenného: Abdank s křížkem, šlechtic z vévodství Kyjevského a plukovník kozácké korouhve knížete Dominika Zaslavského.“

„A já jsem Jan Skřetuský, náměstek obrněné korouhve jeho jasnosti knížete Jeremiho Višnovického.“

„Pod slavným to vojevůdcem sloužíte, pane! A nyní tedy přijmětež ještě jednou můj vděk a mou ruku.“

Nyní již více náměstek neváhal. Pancířem obrněné žoldnéřové a ostatní z této korouhve vojíní ovšem dívali se na jiné jaksi přes rameno, ale pan Střetuský byl na stepi, na Divokých Polích, kdež se takové věci nebraly tak přísně na vážky. Ostatně sešel se tu dnes s plukovníkem, o čemž se konečně sám na své vlastní oči přesvědčil, neboť když žoldnéřové přinesli panu Abdankovi pás a šavli, což mu odepjali dříve, aby mu uvolnili, podali mu zároveň palcát vykládaný slonovou kostí, a takové nosívali obyčejně jen kozáctí plukovníci. Nad to i ostatní ústroj pana Zenobia Abdanka byl nádherný, a mluva jeho vybraná prozrazovala mysl bystrou i zkušenost ve světě.

I pozval jej tedy pan Skřetuský do své společnosti.

Vůně pečeného masa rozestírala se právě po vůkolí horící hranice, lehtajíc tak nozdry i samo podnebí v ústech. Sluha vyndal teď maso z ohně a podal náměstkovu na čisté míse. Počali jísti, a když přinesli i nemalý měch moldavského*) vína, ušitý z kozlí kůže, rozproudila se brzo živá rozmluva.

„Nuže tedy: na nás šťastný návrat!“ pripil pan Skřetusky.

„Vy se vracíte domů? A odkud prosím?“ tázal se Abdank.

„Z daleka, až z Krymu.“

„A což jste až tam dělali? Ci byli jste tam s výkupným?“

„Nikoliv, plukovníku. Jel jsem k samému chanovi.“

Abdank napjal zvědavě veškeren svůj sluch.

„Ah to jste, prosím, v pěkný vešel spolek! A s čím jste vlastně k chanovi jel?“

„S listem jeho jasnosti knížete Jeremiho.“

„A to vás poslal?! A co vlastně jeho jasnost knížecí chtěla chanovi?“

Náměstek zahleděl se zoztra na svého souduha.

„Pane plukovníku!“ řekl, „prohlížel jste si mrtvé tváře tam těch lotrů, kteří vás na provaz chytli — a to je vaše záležitost, vaše věc; ale co kníže chtěl chanovi, to není ani vaše ani moje věc — to jest věcí jen jich dvou!“

„Divil jsem se, pane,“ odvětil chytře Abdank, „že jeho jasnost knížecí vás — tak mladého člověka jakožto posla k chanovi si vybral, ale po této vaší odpovědi již se více nedivím, neboť vidím, že jste mladý sice lety, ale starý již zkušeností a rozumem.“

Náměstek přijal pochlebná ta slova zcela chladně, zakroutil si vous a pronesl:

„A řekněte mi přece, plukovníku, co děláte zde nad Omelníčkem a jak jste se tu ocitl sám a sám?“

„Nejsem sám; zůstavil jsem své lidi o něco vzadu a jedu do Kudaku*) k panu Grodzickému, kterýž jest tam v presidiu a k němuž vyslala mne jeho jasnost hetman V. s důležitými listinami.“

„A proč jste se nedal přes vodu, po bajdaku?“**)

„Měl jsem již takovýto rozkaz, a přestoupiti rozkaz není hodno.“

„To je podivné, že hetman vám dal takovýto rozkaz, tím podivnější, když právě na stepi upadl jste v tak veliké nebezpečí, jemuž jste se mohl snadno vyhnouti, kdybyste byl jel po vodě.“

„Step jest jinak, můj pane, nyní klidná — znám ji, a to nikoliv ode dneška . . . a to, co mne potkalo, to jest jen lidská zlost a závist.“

„A kdož to na vás tak nevráží?“

„Musil bych dlouho hádati. Je to však soused zlý, pane náměstku — zničit mi všecku sub-

*) Zámek Kudak v Kyjevském okrese.

**) Bajdak = bárka (na Dněpru t. zv. čluny).

*) Moldavsko = knížectví.

stancii, vyhání mne z vlasti, zabil mi syna — a . . . nu viděl jste sám — ještě o mou vlastní šíji usiluje . . .“

„A což vy nenosíte po boku šavli?“

Ve vážném obličejí Abdankově zaleskla se nenávisť, oči zasvítily se mu posupně a on odvětil:

„Nosím, ale — bůh mi v tom dopomož — však již jiných prostředků proti svým vrahům vyhledávati nebudu!“

Náměstek chtěl mu opět na to něco říci, ale v tom rozlehl se po stepi dupot koní či lépe rychlé cválání koňských noh po rozměklé trávě. V okamžiku tom již také přiběhla stráž náměstkova oznamující, že blíží se nějakí lidé . . .

„To jsou dojistá moji lidé!“ řekl Abdank. „Oni totiž zůstali za mnou u Tasmíny, kdežto á nctuše zla ani toho nejmenšího, slíbil jsem zde na ně čekati.“

Za chvíli obklíčil zástup jezdců polokruhem celou výšinu. Při záři ohně objevily se již i koňské hlavy s polootevřenými chřipěmi a nad nimi obličejje jezdců, kteří zastírajíce si před ohněm oči, dívali se bystře proti světlu.

„Hej, lidé! Kdož jste?“ tázal se Abdank.

„Otroci boží!“ odpovídaly z temna hlasy.

„Toť jsou moji!“ opakoval Abdank, obrátiv se k náměstkovi. „Jen blíže! Blíže!“

Někteří seskočili s koní a přiblížili se k ohni.

„My jsme spěchali, spěchali co nejvíce, otce, avšak co se to s tebou stalo?“

„Zaskočili mne. Ten zrádce Chvedko věděl o místě naší schůzky a čekal tu již s jinými na mne. Předejel mne a chtěli mi připravití provaz.“

„Pro bůh! A kdo tu kolem tebe?“

I pohlédli výrazně na pana Skřetuského a jeho spoludruhy.

„To jsou dobří druhové, přátelé!! . . .“ řekl Abdank. „Bohudík, jsem zase celý a zdráv! Budeme moci opět dále!“

„Bohudíky! My jsme připraveni.“

Nově příbylí počali se ohřívati nad ohněm, neboť noc byla studená, ačkoliv jinak dosti jasná a klidná. Všech dohromady bylo jich čtyřicet, lidí vesměs vzrostlých a dobře ozbrojených. Nevyhlíželi však jako Kozáci řadoví, což také pana Skřetuského nemalým naplňovalo podivením a zvláště když jich byl houfec tak malý. Vsecko to připadalo náměstkovi velice podezřelým. Kdyby byl hetman V. vyslal Abdanka do Kudaku, byl by mu dal k ruce přece tělesnou, řadovou stráž a potom! . . . Z jaké příčiny byl

by mu poručil cestu od Čehryna přes step a nikoliv přes vodu? Směr však, kterýž udal plukovník Abdank a dle něhož bylo mu přepraviti se přese všechny řeky, tekoucí Divokými Polemi do Dněpru, mohl jenom pochod jeho opozditi. Vyhlíželo to věru tak, jako by se byl chtěl pan Abdank spíše Kudaku vyhnouti . . .

Ostatně i sama osoba páně Abdankova naplňovala mladého náměstka nemalým údivem. Zpozoroval tu, že kozáci, kteří chovali se sice ku svým plukovníkům vždycky dosti důvěrně, vyznamenávali tohoto ctí neobyčejnou tak, jako by nějakého samého svého hetmana. V obrazotvornosti náměstkově připadal Abdank jako by rytířem mocné ruky, což tím více bylo panu Skřetuskému podivnějším, poněvadž znal celou Ukrajinu z té i oné strany Dněpru, a přece dosud ničeho o tak přeslavném Abdankovi neslyšel! Nad to pak bylo v obličejí toho muže cosi zvláštního — jakási tajná moc, která odrážela se mu tak z obličejje jako žár od plamene, jakási vůle nepodajná, prozrazující, že tento člověk neustoupí před nikým a před ničím. Takovou vůli a povahu měl sice také kníže Jeremi Višňovecký, ale to, co bylo v knížeti přirozeným darem, co mu bylo vlastním již rodem jeho a mocí, to mohlo neobyčejný vzbuditi obdiv v muži neznámého mu jména a zabloudivého ve hluché stepi.

Pan Skřetuský dlouho uvažoval. Napadlo mu, že snad je to nějaký bandita, kterýž byv stíhán utekl se do Divokých Polí, tu zase že je to tlupa nějaké většší tlupy zbojnické, avšak to poslední nebylo ani pravdě podobno. I ústrojí i mluva muže toho prozrazovaly něco jiného. I nevěděl tedy pan náměstek skutečně ani dost málo, čeho se vlastně držeti měl — měl se však na pozoru.

Zatím poručil si již Abdank koně připravit.

„Pane náměstkú“, řekl, „kdo jest na cestě, tomu čas drahý! Leč dovolte ještě jednou, abych vám poděkoval za ochranu, kterou jste mi přispěl. Kéz by mi Bůh dal, abych vám stejnou měrou mohl odplatiti.“

„Nevěděl jsem, koho bráním, a proto si také ani zvláštní vděčnosti nezasloužím!“

„Z vás, pane náměstkú, mluví skromnost, kteráž jest jen muži danou. Přijměte ode mne tento prsten.“

Náměstek se zamračil a ustoupil o krok nazpět, přeměřiv při tom zostra pana Abdanka;

tento však pokračoval ve svém oslovení dále se stejnou vážností.

»Podívejte se jen na ten prsten, pane náměstku. Nenabízím vám v něm žádného bohatství, alebrž ctnosti a vzácnosti. Za mladých svých let, když jsem byl ještě v bisurmanském otroctví, dostal jsem ten prsten od jakéhosi poutníka, kterýž se vracel ze svaté země. V tom očku zde jest uzavřen prach z hrobu Kristova . . . Nuže, takový dar odmítati se přece nesluší — ani z rukou odsouzených již vámi. Jste ještě mlád a vojínem statným, a když ani stáří, které přece již blízko jest hrobu, neví, co je před poslední hodinou potkati může, jak teprve adolescence,*) kteráž má před sebou věk ještě dlouhý a která tudíž na větší počet všelijakých náhod a nehod trefiti může?! . . . A prsten tento, věrte, ochrání vás ode vši zlé příhody a zachrání vás i tehdy, kdy den soudu nadejde — a den ten — pamatujte si má slova — den ten již kráčí přes Divoká Pole! . . .«

Nastalo ticho; bylo jen slyšeti syčení ohně a rehtání koní . . .

Z dalekých houštin dolétalo sem žalostné vytí vlkův. Náhle opětovně Abdank ještě jednou jako by k sobě:

»Den soudu žene se již přes Divoká Pole a až nadejde, zadusí se veškeren svět boží! . . .«

Náměstek přijal teď podávaný mu prsten mimovolně — tak byl zaražen nad slovy toho divného muže.

A tento zahleděl se v temnou stepní dáli . . . Potom obrátil se zvolna a sedl na kůň. Jeho soudruhové čekali již u paty výšiny.

»Ku předu! Ku předu! Buď zdrav, bratře vojíne«, řekl k náměstkovi. »Jsou nyní časy takové, že bratr bratru nevěří, proto ani nevíš, koho jsi vlastně zachránil, neboť jsem ti své pravé jméno nepověděl.«

»Vy tedy nejste Abdank?«

»To jest v mém erbu . . .«

»A jméno?«

»Jsem Bohdan Zenobi Chmelnický!«

A po těch slovech ujížděl s výšiny a za ním hnali se i soudruhové. Za chvíli zahalila je temná noc. Teprve když ujeli kus cesty, přinašel vítr od nich slova jejich kozácké písně:

»Oj vyzvoly,**) bože, nas vsich bidnych nevilnykiv,***)
z tiažkoj nevoli,
z viry bisurmanskoj, —
na jasni zori,

na tychi vody,
u kraj veselyj,
u mir chreščennyj!*)

Vysluchaj, bože, u prosbach našych,
u neščasnych molytvach,
nas bidnych nevilnykiv!«

Hlasy pak zvolna utichaly, až posleze ztopily se s povětrím šumícím po stepi . . .

II.

Druhého dne z rána dorazil pan Skřetuský do Čehryna, kdež zabočil do domu knížete Jeremiho. Měl tam také trochu času ztráviti, již proto, aby lidem i koním po dlouhé cestě z Krymu popřal odpočnutí, a to tím spíše, když vše bylo již velmi, velmi unaveno, neboť dlouhá ta cesta podniknuta býti musila po zemi, ježto vody na Dněpru stouply a nad to veliké proudy říční nebezpečí velice zvětšovaly, tak že ani bajdak nespěl se odvážiti na vodu. Když si byl poněkud i sám pan Skřetuský odpočinul, odebral se k panu Zacvilichovskému, bývalému komisaři zemskému, vojínu to dobrému, kterýž — jakkoliv ani nesloužil u knížete — byl přece jeho důvěrným přítelem a soudruhem. Náměstek chtěl se ho zeptati, nemá-li nějakých zpráv anebo instrukcí z Lubní. Kníže však nic tak zvláštního neporučil: vzkázal jen Skřetuskému, aby v případě, že by odpověď chánova byla přízniva, nespíchal tak přespříliš cestou, aby se lidé i koně měli dobře. Měl pak kníže s chanem záležitost takovou, že šlo mu o potrestání několika tatarských otrokův, kteří sami o své vůli činili mu do jeho zadněperského panství výpady a kteréž on posleze sám dosti přísně potrestal. Chan dal mu skutečně odpověď velice příznivou: slíbil, že asi v dubnu pošle v tu stranu zvláštního posla, jehož povinností bude neposlušně potrestati, a chtěje si nad to získati přízeň tak slavného vojevůdce, jakým bez odporu byl kníže Jeremi Višňovecký, poslal mu prostřednictvím Skřetuského plnokrevného koně a velkou sobolí čepici. Pan Skřetuský potěšiv se z tohoto poselství, jež vzkázal mu kníže Jeremi z Lubní do Čehryna a jež bylo dozajista nemalým důkazem knížecí k němu důvěry a náklonnosti, byl tomu velice rád, že může se v Čehryně zdržeti a že nemusí kvapiti s návratem do Lubní. Za to však byl starý Zacvilichovský velice znepokojen nade vším tím, co dělo se od nějaké doby v Čehryně . . .

*) Mládí.

**) Vysvoboď nás!

***) Nevilyk = otrok.

*) Křesťanský.

Šli tedy spolu k Dopulovi — Valachovi to, kterýž měl ve městě zájezdní hostinec a vinárnu. Zde pak, ačkoliv bylo ještě časně, zastali již mnoho šlechticů; bylť právě v Čehryně trh a kromě toho i třídění dobytka, jenž se měl hnáti do tábora korunních vojsk, takže bylo tu všude nakupeno nemalé množství lidí. Šlechta scházela se obyčejně na náměstí v tak zvaném „Zvonkovém koutě“ u Dopula. Byli tam tedy i starostové konecpolští i úředníci čehrynští a majetníci okolních zemí i území, většinou privilegovaní, šlechta od nikoho nezávislá, hospodářští úředníci, několik zástupců kozácké staršiny, jakož i menší šlechta, žijící buď na svých statcích dědičných aneb na svých futorch.*)

Tito i onino rozesadili se na lavici, stojící vedle dlouhých dubových stolův, a rozprávěli mezi sebou hlasitě — všichni o útěku Chmelnického, kterýž byl v tu dobu právě na denním pořádku. Skřetuský se Zacvilichovským zasedli si spolu do kouta, načež pan náměstek jal se vyptávat, jaký je to feinx ten pan Chmelnický, o němž všichni všude hovoří.

„To nevíte?“ odvětil starý vojín Zacvilichovský. „To je písař Záporožského vojska, dědic Subotova a —“ dodal tiše, „můj kmotr. Známe se spolu již dávno. Bývali jsme také spolu v rozličných bitvách, ve kterýchž on vždycky nemálo dokazoval, zvláště pod Cecorou. Vojína s takovou zkušeností ve vojenských věcech nealeznete snad ani v celé naší zemi. To se sice nahlas nepovídá, ale co je pravda, to je pravda: je to hetmanská hlava, člověk veliké ruky a velikého rozumu; proto ho také veškeré kozáctvo poslouchá více, nežli všech košových**) a atamanů dohromady — je to zkrátka člověk, jemuž neschází dobrých stránek, ale je hrdým, nespokojeným a když ozve se v něm nenávisť, může býti i — strašným!“

„A co se mu stalo, že z Čehryna utekl?“

„Nedohodl a zhašteřil prý se se starostou Čaplinským, ale to by byla maličkost. Toť bývá již obyčejné, že se jeden šlechtic s druhým zneprátelel. Nenít on samojediným! Ale povídá se při tom, že Chmelnický ženu starostovi odloudil, neboť starosta převzal prý mu jeho dřívější milenku, oženil se s ní, a on mu ji nyní za to zbalamutil, odloudil, což jest ovšem věc pravděpodobná a přirozená, neboť obyčejně . . .

žena bývá lehkou! Ale to vše jest jen zástěrka, pod níž ukrývá se hlubší jakás praktika. Vězte, pane náměstku, že věc se má vlastně takto: V Čerkasích bydlí starý Barnabáš, plukovník to kozácký a náš přítel. Ten pak měl jakési privileje a jakési listiny královské, o nichž se praví, že prý Kozáky ku vzpouře proti šlechtě zmámily, ale poněvadž je to dobrý, v pravdě lidský člověk, choval ty listiny u sebe a nedával jich u veřejnost. Tu pak Chmelnický Barnabáše k sobě na hostinu pozval, a zatím, co tento u něho meškal, poslal do Čehryna do jeho futoru své lidi, kteří mu listy i privileje před zrakoma vlastní jeho ženy pobrali a s těmi on — Chmelnický — teď právě uprchl. I panuje tu všude strach, aby z toho nepovstala nějaká rebelie, neboť repeto*): že to člověk strašný! Zmizel teď a nevíme nikdo, kam.“

Na to pan Skřetuský:

„Aj, toť lišák! Straku na vrbě mi tedy ukazoval! Vydávalť se mi za kozáckého knížete D. Zaslavského. Tak tedy s ním jsem se to setkal dnešní noci ve stepi — jej jsem to tedy osvobodil od — provazu!“

Zacvilichovský se při těch slovech až za hlavu chytil.

„Probůh, co to pravíte? To není možné!“

„Možné — možné! Už se stalo! Představil se mi jako plukovník knížete D. Zaslavského a pravil, že jest poslán do Kudaku k panu Grodzickému, a to od Velkého Hetmana, avšak já jsem to již tehdy nevěřil, když jsem viděl, že krade se stepí a nejede po vodě.“

„Och! Toť člověk chytrý jako Ulisses! A kde že jste se s ním setkal?“

„Nad Omelníčkem, po pravé straně Dněpru. Jel patrně na Síc.**)

„A chtěl minouti Kudak. Teď to intelligo.***) Bylo s ním hodně lidí?“

„Asi čtyřicet. Ti však za ním později přijeli. Kdyby nebyli mu moji lidé ku pomoci přispěli, byli by jej sluhové starostovi zardousili.“

„Toť věc velice vážná a důležitá! Pravíte, že sluhové starostovi?“

„Aspoň tak sám řekl.“

„Odkud jen mohl starosta věděti, kde ho hledati, když tu všichni takměř hlavy ztrácíme, nevědouce, kam se vlastně poděl?“

„To nevím. Může býti, že Chmelnický lhal a obyčejné lotry za sluhy starostovy označil,

*) Futor či chutor = osada hrazená.

**) Košový = polní velitel (důstojnost vojenská u Tatarů, Záporožcův a Kozákův).

*) Opakuji.

**) Síc = hl. město Záporožských Kozákův.

***) Intelligo = poznávám, chápu.

aby své krivdy tím mocněji mohl na jevo vyhlášovati.“

„To nemůže býti. Však všecko to jest tak divná, podivná věc. A víte-li, že jsou vydány hetmanské rozkazy, kteréž káží Chmelnického chytiti a in fundo zadržeti?“

Náměstek neměl ani času odpověděti, neboť v okamžiku tom za ohromného hřmotu vešel právě do jizby jakýsi šlechtic.

Dvermi bouchl jednou, dvakrát a rozhlédnuv se hrdě po jizbě, zvolal:

„Můj pozdrav! Má služba, pánové!“

Byl to muž asi čtyřicetiletý, nízký, obličej rudého, jemuž ještě více rudosti přidávaly jeho oči, kteréž seděly mu na vrchu hlavy jeho jako nějaké sem tam se koulící slívy — byl to člověk nadmíru hřmotný a patrně popudlivý.

„Můj pozdrav!“ opakoval hlasitěji a ostřeji, když mu hned neodpověděli.

„Díky! Díky!“ ozvalo se po té několik hlasův.

Byl to pan Čaplinský, podstarosta Čehrynský, důvěrný a oddaný sluha mladého pana praporečnicka Konecpolského.

V Čehryně ho mnoho rádi neměli, neboť to byl veliký podivín, hašteřil a mstivec, ale poněvadž měl neobyčejně veliká záda a silná ramena, proto s ním ten a onen politisoval.

Před jediným Zacvilichovským, pro jeho povahu, ctnost i mužnost, měl jakož všichni úctu. Spatřiv jej tedy nyní, ihned se k němu přiblížil a pokloniv se dosti hrdě Skřetuskému, zasedl k ním se svým kalíškem medoviny.

„Pane starosto,“ tázal se Zacvilichovský, „víte-li pak, co je s Chmelnickým?“

„Visí, pane praporečnicku, visí tak, jako že se jmenují Čaplinský, a nevisí-li dosud, bude viseti! Nyní, když hetman vydal na něj zatykačí rozkaz, nyní ať jej přece jednou dostanou pořádně do svých rukou.“

To pověděv uderil pěstí o stůl, až se nápoj rozlil ze sklenic.

„Ale, ale — nevylejte nám vína!“ řekl pan Skřetuský.

Zacvilichovský ujal se slova:

„A dostanete-li jej jenom? Vždyť přece utekl, a nikdo neví, kam se poděl?! . . .“

„Že nikdo neví?! — Já vím — jako že se Čaplinský jmenují, pane praporečnicku! Znáte přece Chvedka? Nuže, ten Chvedko slouží jemu, ale slouží i mně zároveň! V něm jsem našel Jidáše toho Chmely! Ten zná mluvíti! Dáť se Chvedko do spolku s chasníky Chmelnického.

Je to člověk chytrý. Ví o každém kroku. Zaručil se mi, že jej přivleče živého nebo mrtvého, a proto také odejel na step krátce před Chmelnickým — vít už, kde ho má očekávati. Je to dábelický synek!“

Při těch slovech znova uderil rukou o stůl.

„Nevylejte nám zde vína!“ opakoval s větším již přízvukem pan Skřetuský, kterýž pocítil v sobě hned na první setkání se s podstarostou Čaplinským patrnou proti němu nelibost.

Šlechtic se začervenal, zajiskřil svými vypoulenými očima, a domnívaje se snad, že mu dá Skřetuský příležitost zase k nějaké hádce, pohleděl výrazně na něj, avšak spatřiv na něm barvu Višňoveckých, zarazil se poněkud; bylť Čehryn přece jen příliš blízko Lubní, ačkoliv i pan praporečnick Konecpolský měl právě s knížetem jakýsi spor . . . Však věděl dobře, že není radno nectiti barvy knížecí! A kníže také vybíral k sobě nejraději lidi takové, z nichž každý dvakrát napřed promyslí, než vystřelil.

„Tak tedy Chvedko zaručil se vám Chmelnického přivéstí?“ tázal se na to Zacvilichovský.

„Chvedko. A přivede ho! Jako že se Čaplinský jmenují!“

„A já vám povídám, že nepřivede. Chmelnický z pasti utekl a na Síč odejel, o čemž také musíme ještě dnes pana Krakovského zpravit. S Chmelnickým nejsou žádné žerty. Zkrátka řečeno: má on lepší rozum, silnější ruku a větší štěstí, nežli vy, kterýž zbytečně se rozčilujete. Chmelnický odejel zcela bezpečně, opakuji vám to ještě jednou, a nevěříte-li, pak vám to poví zde tento náš mládenec, který jej včera na stepi viděl a s ním ve zdraví se rozloučil.“

„To nemůže býti! To nemůže býti!“ zavřeštěl Čaplinský chopiv se za svou čuprinu.

„Ba pravda to! Ba ještě více!“ dodal Zacvilichovský. „Tento náš mládenec sám jej zachránil a vaše sluhý pobíl, v čemž ovšem přes to, že vyslány jsou na Chmelnického zatykače hetmanské, nemá žádné viny, ježto vrací se právě z Krymu a o zatykačích listinách ničeho nevěděl — vida pak člověka, jak se domníval, potulnými lotry na stepi přepadeného, přispěl mu ku pomoci. O tomto zachránění Chmelnického dávám vám tudíž v čas ještě zprávu, neboť musíte se připravit na to, že jest Chmelnický s to vás ve vašem hospodářství se svými Záporožci navštívit, a poznati se s ním tak to, myslím, nebylo by vám snad ani příliš milo.

Prespříliš vzali jste se do křížku! Sám ďábel aby to vše vzal!“

Zacvilichovský neměl rovněž Čaplinského v lásce.

Čaplinský vyskočil po těch slovech se svého místa a div že řeči neztratil samou zlostí. Obličej jeho stahoval se křečovitě a oči stále víc a více se mu koulely. Stojte tak před Skřetuským, vydával ze sebe přerývané jen výkřiky:

„Jakže? Vy že jste?! . . . A proti listům hetmanským?! . . . Já vás! . . . já vás . . .“

Ale pan Skřetuský nepovstal ani s lavice; podepřel se jen trochu o loket a zadíval se na poskakujícího kolem něho Čaplinského, kterýž vyhlížel v tu dobu přepodivně.

„Což se tak na mne kasáte, jako lopucha na psí ohon?“ zeptal se potom Čaplinského.

„Vy půjdete se mnou do města! . . . Vy — vy . . . a proti listům hetmanským! . . . Já vás dám svými Kozáky! . . .“ I křičel pan Čaplinský tak, že se v jizbě na chvíli až utišilo. Přítomní hosté začali již točiti své hlavy v tu stranu, odkud se hlas Čaplinského ozýval. Tento pak, jak jsme již pověděli, hledal příležitost ke sporům vždycky a všude, neboť bylo tak již v jeho povaze, hašteřil se vždycky, i s tím, koho potkal, ale to právě naplňovalo každého podivením, že dnes začal se svářiti i před Zacvilichovským, kteréhož jediného se ještě bál, a kromě toho s vojínem, který měl na sobě barvu Višňoveckých.

„Mlčte!“ řekl hned po té starý praporečník. „Ten mládenec jest zde se mnou!“

„Ale já vás! . . . já vás! . . . Se mnou do hradu! Do vězení! . . .“ řval dále Čaplinský, nedbaje již ničeho i nikoho.

V okamžiku tom vzpřímil se i Skřetuský, avšak netasil šavle z pochvy, nýbrž chopil se jí, uprostřed jak ji měl viseti, a pozdvíhl do výše, tak že rukojet i s křížem zaleskla se Čaplinskému až u samého nosu.

„Přivoňte si — libo-li!“ řekl na to ledově.

„Pro bůh! . . . Toť knížecí posel ve své službě!“ vzkřikl Čaplinský spatřiv křížek na rukojeti a již chtěl se dotknouti i rukojeti svojí. Ale šavle netasil.

Mladý náměstek obrátil si jej jednou rukou obličejem ke dveřím, druhou chytil jej za krk, vymrštil vzhůru jako cvrčka, a žena se s ním mezi lavicemi ke dveřím volal:

„Páni bratří! Udělejte místo paroháči, ať nás nepotrká!“

Při těch slovech přiblížil se s Čaplinským až ke dveřím, mrštil jím do prostřed — dveře se otevřely a pan podstarosta octl se na ulici.

Skřetuský si po té klidně usedl na své dřívější místo vedle Zacvilichovského.

Ve světnici panovalo v tu chvíli ticho. Síla, kterouž tu dal na jevo pan Skřetuský, imponovala veškeré zde shromážděné šlechtě. Teprve po chvíli zachvěla se celá jizba jednozvučným smíchem.

„Vivat Višňovští! Ať žijí Višňovští!“ volali takměř všichni.

„Omdlel, omdlel a krví se trochu zalil,“ křičeli někteří z nich, když nakoukli ze dveří, jsouce zvědaví, co asi Čaplinský si počne. „Však jej sluhové jeho zvednou!“

Nepatrná jen hrstka přátel paně podstarostových mlčela, a nemajíc odvahy veřejně se ho zastati, dívala se na náměstka jaksi pochmurně.

„Abych pravdu řekl, sápe se ten koník nahoru!“ řekl Zacvilichovský.

„Pes je to — ne koník!“ řekl na to tělnatý jakýs šlechtic, přiblíživ se k nim ke stolu. Měl na jednom oku bělmo a v čele asi jako tolar velikou díru, z níž mu skoro vyčuhovala nahá kost. „Pes je to — ne koník! Dovolte —“ pravil dále obraceje se ke Skřetuskému, „abych se vám představil a služby své vám nabídl. Jsem Zágloba s erbem „v čele“, což každý snadno může poznati již po té díře, kterou mi nepřátelská kule do čela vyvrtala již tehda, když jsem jako hříšný mladík do svaté země putoval.“

„I dejte si pokoj!“ pronesl na to Zacvilichovský. „Vždyť jste kdysi povídal, že vám to v Radomi konvicí udělali!“

„Ne, ne! Nepřátelská kule to byla, jako živ jsem! V Radomi — to bylo zase zcela něco jiného!“

„A do svaté země jste třeba putoval — to může býti — ale tam jste nebyl, to je jisto!“

„Nebyl, jelikož tento plamen mučednický stihl mne již v Galatě, a jestli lhu, ať jsem arcipes, ne šlechtic!“

„Ale takový otvor! takový otvor!“

„Ano, pane náměstku, šelma jsem, ale bez uší. A tak se poroučím ve vaše ruce!“

Zatím přicházeli i jiní, seznamující se s panem Skřetuským a skládající mu svou šlechtickou úctu, neboť oni skoro všichni Čaplinského nenáviděli a byli tomu rádi, že jej dnes konečně taková nehoda potkala.

Bylo to sice divno a nesnadno pochopitelné, ale přece jen pravdivo, že skoro celá šlechta

v okolí Čehrynském, jakož i většina držitelů privilegii, statkářův, ano i v službě Konecpolských, dobře vědouce, jak to již v takovém sousedství obyčejno, o sporech Čaplinského s Chmelnickým byli přece jen na straně posledního. Měť Chmelnický slávu znamenitého vojína, kterýž v rozličných bitvách nemalých si získal zásluh. Vědělo se ostatně také, že i sám král se s ním stykal a že vysoce si jeho návrhů vážil — na celé pak to sváření se Čaplinského s Chmelnickým pohlíželi jako na obyčejnou různici šlechtice se šlechticem, jakýchžto různic bylo tu vždycky na tisíce a zvláště v zemích ruských. I přidávali se ovšem pak ke straně toho, kdo si více lásky a náklonnosti k sobě dovede získati, netušíce ani z daleka, že by z toho ze všeho mohly vzejíti tak strašné následky. Teprve později vzplanula srdce jejich nenávistíku Chmelnickému, ale pak vzplanula srdce ta současně jak u šlechty, tak i u duchovenstva obou vyznání.

Přicházeli tedy nyní k panu Skřetuskému se čtvrtkami v rukách oslovující jej při tom:

„Pijte, pane bratře! — Vypijte se mnou kalíšek! Ať žijí Višňovectí! — Tak mladý a již poručíkem u knížetě! Vivat kníže Jeremi, hetman

všech hetmanů! — S knížetem Jeremim půjdeme třeba v kraj světa! Na Turky i na Tatary! — Do Stambulu! Ať žije milostivý náš panovník Vladislav IV.!“

Skřetuský přiblížil se s Čaplinským až ke dveřím, mrštil jím do prostřed — dvěře se otevřely, a pan podstarosta ocitl se na ulici.

hlásím. Ale potom bude vojna, ovšem již s infamísem!“ (***)

*) Nejvyšší soudní dvůr.

**) Trest.

***) Hanebník.

A ze všech těch hlasů nejzvučněji ozýval se hlas pana Zágloby, kterýž samojediný byl by s to celý pluk přepíti i překřičeti.

„Ctění pánové!“ řval, až tabule v oknech řinčely. „Vyzval jsem já již jeho jasnost sultánskou do města našeho, a to jen za čin, kterého se na mne dopustil.“

„Nemluvte do větru, ať se vám huba neroztrhne!“

„Jakže, pánové? Quatuor articuli iudicii castrensium: stuprum, incendium, latrocinium et vis armata alienis aedibus illata — a zdaž nebyla to právě vis armata?“

„Křičíte, jako byste byl hluchým!“

„A kdybych měl jíti i k samému tribunálu!“ (*)

„Ustaňte již! ...

I kondemnatu**) si na něj vymohu a za bezectného jej proklamuju.“

„Tak tedy na vaše zdraví!“

Někteří všelijak se usmívali a s nimi i pan Skřetuský, neboť se mu již z čupyryny trochu kouřilo. Ale Zágloba povídal si „svou“ dále, jako by opravdu nějaký hluchý člověk, jenž vlastním svým hlasem se opojuje. Na štěstí byl rozhovor jeho vyrušen jiným šlechticem, který rovněž k zástupu jejich se přiblíživ zatáhl jej za rukáv a oslovil zpěvavým litevským přízvukem:

„Seznamte, pane Záglobo, i mne s panem náměstkem Skřetuským — seznamte!“

„Ach, ovšem, ovšem! Pane náměstkú, to jest pan Povsinoha.“

„Podbipata, Podbipata,“ opravoval jej šlechtic.

„To je všechno jedno! . . . S erbem „Zervipludry . . .“

„Zervikaptur,“ opravoval jej opět Podbipata.

„To je všechno jedno. Z Psíchdízek.“

„Z Myšíchýžek,“ opravil znova šlechtic.

„Všecko jedno. Nescio,*) co bych si raději přál, zda psí anebo myší díry, ale to vím, že bych nechtěl v žádných zůstávati, neboť to není tak snadno usaditi se v nich a není také politické vylézati z nich. Milý pane,“ pravil dále ke Skřetuskému, ukazuje při tom na Litvína, „já piju již celý týden víno na účet tohoto šlechtice, kterýž má za pasem meč svůj právě tak těžký, jako sáček, a sáček právě tak těžký, jako důvtip. A pil-li jsem někdy víno za peníze většího kejklíře, pak dovolím vám, abyste mne prohlásili právě za takového blázna, jako je zde ten, který mi to víno kupuje!“

„A ten ho dostal!“ volala šlechta smějíc se tomu upřímně.

Ale Litvín se nehněval, pokynul toliko rukou, usmál se srdečně a pronesl:

„Eh! Kdybyste si dal pokoj — až se to protiví!“

Pan Skřetuský prohlížel si zatím bádavě novou tu figuru, jež právem zasluhovala názvu kejklíře a podivína. Byl to především muž tak vysokého vzrostu, že dosahoval hlavou svou takměř až ke stropu, a nad to činila jej vrozená mu hubenost tím vyšším. Široká jeho ramena a žilovitý krk prozrazovaly v něm neobyčejnou sílu, ačkoliv bylo na něm viděti skoro jen kost a kůži. Břicho měl tak vpádlé pod prsoma, že vyhlížel jako hladojed; oděn byl jinak důstojně: v šedivý spínací plášť ze svěbozínského**) sukna s úzkými rukávy a na nohou měl švédské boty, kteréž přicházely na

Litvě právě do módy. Široký a hojně propíchaný pás losový, jenž neměl takměř již na čem se udržeti, spadal mu až na kyčle, a k pasu připevněný křížácký meč byl tak dlouhý, že tomu obrovskému muži sahal až po patu.

Ale kdo by se byl snad toho meče lekl, byl by se ihned upokojil, jakmile by byl pohleděl do obličeje jeho majetníka. Byl to obličej velice vyhublý, právě tak jako celá jeho osoba, obličej, který zdobila jen dvě dolů stočená obrví a dva svislé vousy pod nosem barvy konopěné, ale sám v sobě tak poctivý, tak šlechtný a dobrácký, jako u dítěte. Ony pak dolů visící mu vousy jakož i brvy dodávaly mu výrazu pochmurného i směšného zároveň. Vyhlížel jako člověk, kteréhož lidé sem tam popichují, ale panu Skřetuskému zalíbil se hned na první pohled — líbilat se mu ta jeho upřímnost a dobráckost v obličejí — pravá to odměřenost vojenská.

„Pane náměstkú,“ ozval se pan Podbipata. „Vy jste tedy od knížete pána Višňoveckého?“

„Tak jest.“

Litvín sepal ruce jako by k modlitbě a obrátil oči své vzhůru.

„Ach, jaký to veliký bojovník, jaký to rytíř, jaký to vůdce!“

„Dej bůh naší zemi takových více!“

„Tak! Tak! A mohl-liž bych vstoupiti pod jeho prapor?“

„Bude tomu velice rád!“

V tom vmísil se do rozhovoru pan Zágloba:

„Bude mítí pak aspoň náš pan kníže dva rozně do kuchyně, jeden ve vás a druhý ve vašem meči, anebo najme vás do služby katova mistrovství, anebo dá přímo na vás věšeti všelijaké ty lotry nebo dokonce bude vámi barevné sukno měřiti. Fi! Že se nestydíte, jste přece takovým člověkem a k tomu katolíkem a tak dlouhý jako nějaký serpens,*) anebo dokonce pohanská halapartna!“

„Neradno to poslouchati, co tu kážete,“ řekl opětně trpělivě Litvín.

„A jak že zní vaše jméno?“ tázal se pan Skřetuský, „neboť když jste mi je již dříve řekl, dorážel na vás pan Zágloba tou měrou, že — račte prominouti — nerozuměl jsem vám.“

„Podbipata.“

„Povsinoha!“ zamručel zase Zágloba.

„Zervikaptur z Myšíchýžek.“

*) Nevím.

**) Svěbozín = Svėbus = město v Poznaňsku.

*) Had.

„Aby to kat spral! Piju sice jeho víno, ale ať jsem blázen, rozumím-li těm pohanským jmenům?“

„A dávno již jste z Litvy?“ tázal se náměstek.

„Jsem zde v Čehryně již dvě neděle. Dověděv se od pana Zacvilichovského, že tudy pojedete, čekám, abych pod vaší ochranou mohl své prosby knížeti přednésti.“

„Ale řekněte mi také přece, milý pane, proč takový katanský meč až pod pažďím nosíte? Jsem věru zvědav.“

„Však to není meč katanský, pane náměstku, ale křížácký, a nosím ho proto, poněvadž jest z plenu a v našem rodě již ode dávna. Sloužilť již v litevské ruce naší pod Chojnicemi, a proto ho nosím.“

„Ale toť hrubý přece do ruky nástroj a těžký musí býti neobyčejně — snad pro obě ruce?!“

„Možná, že pro obě, možná že jenom do jedné.“

„Ukažte.“

Litvín vytasil meč a podal mu ho, ale panu Skřetuskému sklesla pod jeho tíhou ruka okamžitě. Nemohl jím pohnouti, aniž ránu, jak náleží, vyměřiti. Vzal ho tedy do dvou rukou, ale ještě to bylo nesnadno. Pan Skřetuský poněkud se zastyděl obrátil se ku přítomným a pravil:

„Nu, pánové — snad z vás někdo?“

„My jsme ho již zkoušeli,“ odvětilo několik hlasův. „Jediný pan Zacvilichovský s ním v povětrí pohne, ale kříž není s to jím ani on učiniti.“

„Nu a vy?“ tázal se pan Skřetuský obraceje se k Litvínovi.

Šlechtic vymrštil meč do vzduchu jako nějakou trtinu a zamávl jím v povětrí několikrát s takovou lehkostí a rychlostí, že to až fičelo v jizbě a vítr dorážel k obličejům všech přítomných.

„Toť aby se s vámi sám bůh jen potýkal!“ zvolal Skřetuský. „Vy obdržíte službu u knížete pána najisto!“

„Bůh ví, že toužím po tom, neboť na mou věru, meč mi v této službě nezrezaví.“

„Ale za to rozum,“ prohodil pan Zágloba, „neboť s tím tak zběžně zacházeti neumíte.“

Zacvilichovský v tom povstal a měli se oba dva s náměstkem k odchodu, když tu náhle vešel do jizby jako holub bílý člověk, kterýž spatřiv Zacvilichovského, ihned jej oslovil:

„Pane praporečnicku, pane komisari — přicházím schvalně jen za vámi.“

Byl to Barnabáš, čerckeský plukovník.

„Pak pojdte se mnou do bytu,“ řekl Zacvilichovský. „Zde se kouří již jako z komínův, takže není takměř ani viděti.“

Vyšli tedy, a Skřetuský s nimi. Sotva že překročili práh, otázal se Barnabáš:

„Máte-liž nějaké zprávy o Chmelnickém?“

„Mám. Uprchl na Síc. Zde tento pan důstojník potkal se s ním včera na stepi.“

„Tak nejel přes vodu? Poslal jsem honce do Kudaku, jen aby jej tam chytili, ale je-li tomu tak, jak pravíte, pak poslal jsem je nadarmo.“

Po těch slovech zastřel si Barnabáš rukama oči a jal se několikrát za sebou opakovati:

„Ech! Zachraň nás, Kriste! Spas nás, Kriste!“

„Proč se tak bojíte? Čeho?“

„Což nevíte, co mi v bytu mém zradou vyrval? Nechápete, co to znamená, takové dokumenty v Sici na veřejnost rozhlašovati? Spas nás, Kriste! Nepovede-li král vojnu s bisurmanem,*) pak padne zde jiskra do prachu . . .“

„Předpovídáte nám tedy vzpuru, rebelii?“

„Nepředpovídám, vidím před sebou již zcela jistou . . . a Chmelnický jest lepší nežli Nalevajka a nežli Loboda.“

„A kdo s ním půjde?“

„Kdo? Záporožci, vojáci registroví, měšťané, chátra, chutovníci a — takovíto zde!“

Při tom ukázal pan Barnabáš na náměstí a na míhající se po něm lidi. Celé náměstí bylo, jak by nabil, plno sivých velikých volů, hnanych ke Korsunovi pro vojsko, s voly šlo pak i přemnoho lidu pastýřského, tak zvaní čabanové,**) kteříž celý svůj dosavadní život trávili jen ve stepích a v pustinách — lidé to zúplna divocí, nemající žádného vyznání — „nulus religionis“,***) jak říkával vévoda Kisel. Mezi nimi byly postavy podobné spíše zločincům, nežli pastýřům, postavy zkrátka hrozné, strašné, pokryté rozedranými cáry nejrozmanitějšího způsobu. Většina jich byla oděna v kožešiny beraní anebo vůbec jen v nevydělané prosté kůže, vlnou na vrch a rozhozené v předu, tak že odhalovaly, ačkoliv byla zima, nahá, stepními větry silně opálená prsa. Každý z nich byl také ozbrojen, zbraní ovšem nejrozmanitější: jedni měli luky i sajdaky †) na svých plecích, někteří zase samo-

*) Bisurman = Turek, Mohamedán.

***) Čabanové = podolští (z Podolí) obyvatelé.

†) Sajdak = šíp, střela.

paly anebo tak zvané — po kozácku — „píšťaly,“*) jiní tatarské šavle, jiní opět kosy anebo posléze obyčejné kyje s přivázaným na konci kopytem koňským. Mezi nimi míhali se i neméně divocí, ač poněkud lépe o-zbrojení Nižovci, vezoucí do tábora na prodej sušené ryby, zvěř a tlusté berany, dále pak Čumáci se solí, stepní i lesní včelaři, voskáři s medem, lesní osadníci se smolou a dehtem. Byli tu dále i „chlopi“ s vozy, zemští Kozáci, Tataři z Bělehradu a bůh ví jací ještě poběhlíci a ničemové ze všech konců světa.

V celém městě bylo plno opilých, a poněvadž právě do Čehryna připadlo jim všem nocovati, bylo zde tudíž i plno hluku a nepokoje. Na náměstí zapáleny ohně, tak že tu onde hořely celé smolné bečky. Se všech stran ozýval se hřmot a vřava. Pronikavý hlas tatarských píšťalek a bubínků mšlil se s rykem dobytka i s lahodnějšími zvuky lýt, při nichž známí slepci zpívali právě nejzamilovanější píseň:

„Sokole jasnyj,
Brate mij ridnyj,
Ty vysoko letaješ,
Ty daleko vidaješ . . .“

Do toho zase mšlily se divoké výkriky: „Hu! ha! hu! ha!“ — výkriky to Kozáků tancujících na náměstí „třepáka,“ třeba i zamazaných dehtem a vodkou úplně opilých.

Všechno to bylo současně divoké, takměř šílené.

Zacvilichovskému stačil jen jeden pohled, aby se s dostatek přesvědčil o tom, že Barnabáš měl pravdu, když pravil, že ledajaký větrík mohl snadno rozedmtouti tyto nesvorné živly, náchylné

ke krádeži a uvyklé každému boji, kteréhož bylo na celé Ukrajině stále dost a dost. A za těmito houfy stála ještě Síc a Záporoží, ono Záporoží, jež nedávno teprve bylo trochu zkroceno, ale jež netrpklivě hryzlo uzdu přes všechny dané mu privileje, ono Záporoží, jež tolik nenávidělo veškeré komisaře a jež připraveno bylo vždy se vsí svou zorganizovanou silou. Sšla ta pak měla za sebou sympatii nescetných mas chloptstva, méně trpklivého než kdekoli jinde v zemi, neboť mělo na své straně Čertomelik a na něm bezvládu, rozbojnicktví a svou vůli. Takž se tedy pan praporečník, ačkoliv sám byl Rusín a horlivý vyznavač východní církve, smutně zamyslil . . .

Jakožto starý člověk pamatoval dobré časy Nalevajkovy, Lobodovy, Kremského, znal ukrajinské zbojnicktvo lépe snad nežli kdo jiný an

Rusí, ale znaje také Chmelnického, věděl, že on větší má cenu nežli dvacet Lobodův a Nalevajkův. On pochopil nejlépe celé nebezpečí, jež hrozilo z útěku Chmelnického na Síc, a k tomu ještě s královskými listinami, o nichž mu právě pan Barnabáš pověděl, že byly plny slibů ke Kozákům a tudíž i pramenem ke vzpouře.

„Pane plukovníku Čerkesský,“ řekl k Barna-

Pan Longinus Podbipata. (Viz str. 14.)

*) „Piszczel“ = píšťala (druh kozácké pistole).

bášovi, „vy musíte jeti na Síc, vlivy Chmelnického do pravé míry urovnat a jej usmířit!“

„Ach, pane praporečnicku,“ odvětil Barnabáš, „řeknu vám jen tolik, že na zprávu o útěku Chmelnického s mými papíry přeběhla k němu na Síc ještě v dnešní noci polovice mých čer-kesských lidí. Ach — mé časy již minuly! Mně náleží již jen hrob a nikoli válečná sláva!“

Barnabáš skutečně byl jinak dobrý voják, ale člověk již příliš starý a beze vlivu.

Zatím došli do bytu Zacvilichovského. Starý praporečník již se také zatím trochu vzpamatoval, tak že byl volnější myslí, jeho holubí duši vrozené, a když pak zasedli k pŭlgarncovce*) s medem, mluvil již statečněji:

„Eh, to všecko je nic, jestliže — jak se praví — vojna s bisurmanem preparatur,**) a dojistá že tomu tak, neboť ačkoliv naše země vojny si nepřeje, a ačkoliv již sněmy nemálo královi krve zkazily, tož přece se jen může král rozhodnouti podle svého. Bude snad možno celý ten oheň obrátiti na Turka — v každém případě pak máme před sebou ještě dosti času. Já sám pojedu k panu Krakovskému a podám mu o tom všem zprávu, při čemž jej zároveň poprosím, aby se nejdříve k vám se svým vojskem obrátili. Pořídím-li co, ovšem nevím, neboť je to sice pán velice mužný a bojovník zkušený, ale ve své mínění a ve své vojsko příliš důvěřivý. Vy, pane plukovníku čer-kesský, držte tu zatím Kozáky co možno nejvíce na uzdě, a vy, pane náměstku, až do Lubní se vrátíte, dejte, prosím, knížeti zprávu, aby na Síc pozornost svou obrátil. Kdyby i měli něco počítí, repeto:***) máme čas. Na Sici není teď lidí mnoho: rozešli se za rybami i za zvěří a leží po vsích na celé Ukrajině. Nežli se stáhnou zase, mnoho ještě vody v Dněpru uplyne. Nad to zní jim dojistá jméno knížete dosti hrozně a dovědí-li se, že na Čertomelík pozor dává, kdo ví, nebudou-li seděti zticha.“

„Já jsem hotov, hnouti se z Čehryna třeba ve dvou dnech,“ řekl po té náměstek.

„Tak to bude dobře. Dva, ba ani tři dny v této věci nic neznamenají. Vy pak, pane čer-kesský, vyšlete také ještě běhouny s oznámením celé té záležitosti k panu korunnímu praporeč-níku a ke knížeti Dominikovi. Ale vy již spíte, jak vidím?“

A skutečně také Barnabáš spal; složil ruce na břichu svém křížem a zdřímнул si, zdřímнул z hluboka, neboť za chvíli začal i chrápati. Starý plukovník totiž, kdykoli nejedl a nepil, což obě nade všecko ve světě nejraději miloval, obyčejně usnul a — spal.

„Podívejte se,“ řekl tiše Zacvilichovský k panu náměstkovi, „podívejte se! A pomocí tohoto starce chtěli by Varšavští státníci Kozáky na uzdě držeti. Bůh jim pomoz! Doufali i v samého Chmelnického, důvěřovali mu, tak že s ním i sám kancléf v jakési styky přišel, ale on nyní může důvěru jejich podle odplatiti a jí využitkovati.“

Náměstek na znamení souhlasu hluboce si povzdychl.

Barnabáš pak chrápal čím dále tím silněji a silněji, až posléze zamručel ze sna:

„Spas nás, Kriste! Spas nás, Kriste!“

„Kdy tedy miníte z Čehryna vyjeti?“ tázal se praporečník.

„Jest mou povinností, abych tu k vůli Čap-linskému aspoň dva dny ještě počkal, neboť on dojistá bude chtít na mně hanbu, kteráž jej dnes potkala, pomstíti.“

„Toho on neučiní! Spíše by na vás své sluhy poslal, kdybyste jen knížecí barvy na sobě nenosil, leč s knížetem přijíti do sporu, to jest přece přebotížná věc a zvláště pro poddaného Konecpolských.“

„Oznámím mu, že čekám, potom však za dva za tři dny vydám se na cestu. Nástrahy, pastí nějaké se neobávám — vždyť mám po boku svém šavli a okolo sebe houfec lidí!“

S těmi slovy rozloučil se také pan náměstek Skretuský se starým praporečnickem a vydal se na cestu ku svému bytu.

Nade městem zářila tak jasná luna, vinoucí se z hranic na náměstí naložených a zapálených, že to vypadalo, jako by dnes celý Čehryn hořel. Vřava a hulákání vzmohly se pak v noci ještě více. Židé ze svých domů takměř ani hlavy nevystrčili. V jednom koutě zpívaly zástupy čabanův posupné písně stepní. Divocí Záporožci tančili okolo ohňů, metajíce do výše své čapky, střelice ze svých „píšťal“ a popíjejíce při tom z plných čtvrtek kořalky. Tu onde strhla se pračka, kterou urovnali a usmířili starostovi zřizenci. Náměstek musil si cestu raziti rukojetí své šavle a slyše ten vřeskot i tu všecku vřavu kozáckou, myslil si chvílemi, že to k němu zavznívá sama již nějaká ta rebelie. Zdálo se mu také, že vidí hrozné pohledy kolem sebe, ba

*) Garncovka = nádoba o 4 čtvrtkách.

**) Připravuje-li se.

***) Opakuji.

Nade mestem zariila tak jasná luna, vinouci se z hranic na náměstí zapalenyých, že to vypadalo, jakoby dnes celý Čehryn hořel . . . (Str. 17)

že i slyší tiché k němu směřující přísahy . . .

V uších zněla mu ještě slova Barnabášova:

„Spas nás, Kriste! Spas nás, Kriste!“

I srdce mu bilo živěji.

Čabanové zatím čím dále tím hlasitěji pěli si své chorovody, kdežto Záporožci stříleli ze samopalův a ztápěli se při tom v kořalce.

Střílení a divoké „uhá! uhá!“ doléhaly k uším náměstkovým i tehdy, když již uložil se ve svém bytu na lože.

III.

Za několik teprve dní po té hnul se průvod našeho pana náměstka čile ku předu směrem k Lubním. Přepravil se přes Dněpr, bral se širokou cestou stepní, kteráž spojovala Čehryn s Lubněmi, směrem přes Žuky, Semi-Mohyly a Chorol. Druhá taková cesta vedla z hlavního města knížecího do Kijeva. Za dávných časů, před potyčkou hetmana Zólkevského pod Solnicí, cest těchto zde vůbec nebylo. Do Kijeva jezdilo se z Lubní stepí a pouští, do Čehryna zase po vodě — při zpáteční pak cestě jezdívало se přes Chorol.

Ono naddněperské panství — stará to země lovecká — bylo pustinou, něco málo více nežli Divoká Pole obydlenu a začasť Tatary navštěvovanou jakož i záporožským houfům kozáckým takměř dokořán otevřenou.

Nade břehy řeky Suly šuměly obrovské, nohou lidskou takměř ani nedotknuté lesy, kolem břehů pak Suly, Rudé, Slepovodu, Korovaje, Orzavce, Psoly a jiných větších i menších řek a přítoků tvořily se místy močály, zarostlé z části hustými křovisky a bory, z části holé anebo jen travinou jako louky poseté. V těchto borech a bažinách nalézala zvěř všelikého druhu nej-

lepší útulek: v nejhlubších mracích lesních žila nesčetná moc bradatých turů, medvědův i divokých sviň a vedle nich zase přehojná stáda vlků, rysů, kun, srn i krásných suhaků; v bařinách i v říčních peleších zakládali si svá hnízda bobrové, o nichž se na Záporoží vypravovalo, že jsou mezi nimi i století starci, stářím již jako sníh bílí.

Ve vysokých, suchých stepích dováděla stáda divokých koní se sviňskými hlavami a krvavými očima. V řekách rojily se ryby a vodní ptactvo.

Divná to byla země, napolo jako by uspána, ale nesoucí patrné stopy dřívějšího zde života lidského. Všude nalézalo se plno popelišť po jakýchsi předvěčných hradech a městech — vždyť i samotny Lubně a Chorol povznesly se také z takových spálenišť. Všude bylo plno mohyl, novějších i starších, borem již porostlých. I zde tak jako na Divokých Polích vstávali v noci duchové a upírové, i zde vypravovali si staří Záporožci při ohních podivné příběhy o tom, co se v těchto hlubinách lesních za dávných časů přiházívало: z divokých těch hlubin lesních ozývalo se vytí neznámých ja-

kýchsi zvířat, křiky polo lidské — polo zvířecí, vravy strašné jako by z nějakých bitev nebo lovů. Pod vodami zavznívaly prý zvony potopených zde měst. Země sama byla málo pohostinnou i málo přístupnou, místy až příliš rozmoklou, místy zase tak suchou, že nebylo vody daleko široko, ba skoro spálenou, k obývání takměř nebezpečnou, neboť osadníky zdejší, když se tu jakž takž usadili a hospodařiti počali, potíraly tatarské vpády. Navštěvovali je často i Záporožci, neboť sem docházeli na hony bobrů, na zvěř i pro ryby, a v době pokoje zabíhala sem i většina Nižovcův ze Síče, rozlízajíc se na lovy čili jak říkali za „průmyslem“ po všech řekách, jařích, lesích i houštinách, „bobrujíc“ tak v místech, o nichž vůbec málo kdo věděl.

A přece i život usedlý zkoušel se zde zahnízdit tak, jako rostlina, která zkouší, kde může, zachytiti se svými kořínky země, a když je vytržena — zaniká.

Tak povstávaly na těch pouštích hrady, osady, kolonie, statky i chutory. Země byla místy velice úrodná a nad to vábila sem svoboda.

Vlastní život však rozkvetl teprve, když přešly země tyto v majetek knížat Višňoveckých.

Kníže Michal oženiv se s Mohilankou, jal se pečlivěji urovnávati své zadněperské panství: zval sem lidi, osazoval pusty, zaručoval svobodu na třicet let, stavěl kláštery a zaváděl své knížecí právo. Tím způsobem stalo se, že každý osadník, kterýž usadil se zde Bůh ví kdy a jenž měl za to, že sedí na svém vlastním hnězdě, rád na se vzal úlohu knížecího nájemníka, když za nájemné, které knížeti odváděl, vešel zároveň pod mocnou ochranu knížete, kteráž ho chránila a hájila před Tatary a před Tatarů nejednou ještě horšími — Nižovci!

Ještě lepší život rozvil se pod železnou rukou mladého knížete Jeremiho. Panství jeho začínalo se hned za Čehrynem a končilo se až před Konotopem a Romnami. Nebylo to ovšem všecko, co náleželo ku štěstěně knížecí, neboť země jeho ležely od vévodství Sandomiřského počínaje i ve vévodství Volyňském, ruském a Kyjevském, ale panství naddněperské bylo tomuto vítězi u Putyvy pravým okem ve hlavě.

Tatar dlouho číhal nad Orlem, nad Vorskou a věřil jako vlk, než osmělil se k severu koníka svého popohnati; Nižovci ani toho nezkusili. Divoký a výbojný lid, žijící ode dávna z násilí a výpadů, stěsnán byl nyní a zaujal „polanky“ *)

*) Polanky = plánky na hranicích, naše „mezničky“.

na hranicích a hově si tu na hranicích panství jako britan*) na řetěze, hrozil svým zubem každému výbojníku.

Tak vzrůstaio a dařilo se všecko. Stavěny byly cesty podle stop dřívějších a řeky zasypali náspy, kteroužto práci vykonávati musil otrok Tatar neb Nižovec, chycený se zbraní v ruce výbojně. Tam, kde kdysi vítr v noci divoce hvízdal, tam, kde druhdy vlci vyli a utopenci nařikali, tam nyní cvakaly mlýny. Více nežli čtyři sta kol — nepočítaje v to přechetné mlýny větrné tu onde rozseté — mlelo teď v samém Zádněpří obilí. Čtyřicet tisíc nájemníků přinášelo své nájemné do pokladny knížecí, v lesích rozmnožily se paseky a na hranicích všude povstávaly vesnice vždy nové a nové, za vesnicemi pak chutory a statky. Na stepích pásala se vedle divokých koní celá stáda domácího dobytka a koní ochočených.

Nedohledný, jednotejný obzor borův a stepí zbarvil se teď dýmem z chat se valícím, zlacenými věžemi kostelův i kaplí — zkrátka, poušť tato proměnila se ve kraj dosti lidnatý, živý.

Jel tedy pan náměstek Skřetuský vesele touto krajinou a nespícháje příliš klusal tudy jako by svou vlastní zemí, neboť měl pokoj na všech stranách zabezpečeny. Bylo to teprve na počátku ledna r. 1648, ale podivná, výminečná zima nedávala se ještě v tu dobu znáti. Povětřím dýchala takměř vesna, země rozmokla a tu onde prosvítala voda; na polích zelenalo se obilí, a slunce hrálo tak mocně, že pocestní o polednách se potili pod svými kožichy jako v létě.

Průvod páně náměstkův zatím značně se rozmnožil, neboť přibýlo k němu v Čehryně poselství valašské, kteréž vyslal hospodar**) do Lubní v osobě pana Rozvana Ursu. S poselstvím tímto jelo i několik jezdcův a vozů s čeledí. Mimo to jel s náměstkem i náš známý pan Longinus Podbipata erbu Zervikapturského se svým dlouhým mečem pod pažďím a s několikačlennou čeledí. Slunce, překrásná pohoda a vůně blížící se již vesny napájely srdce veselostí; pan náměstek byl tím veselejší, ježto vracel se z dlouhé cesty konečně pod střechu svého knížete, kteráž byla ovšem i jeho domácí střechou, byl tím veselejší, ježto vracel se s dobrou porízenou a byl si tudíž již napřed vědom šťastného i dobrého přivítání.

*) Britan = anglický dogge, hafan.

**) Hospodar = název moldavského a valašského knížete.

Ale veselost jeho měla i jiné příčiny.

Mimo lásku knížete, kteréhož i on ze vši duše své miloval, čekaly jej v Lubních ještě i jisté černé oči — očička tak sladká jako med.

Oči ty náležely Anince Brzobohaté-Krasinské, dceruše to vážené kněžny Griseldy. Aninka Brzobohatá-Krasinská byla nejsličnější dívčinkou z celého fraucimoru a byla i koketkou nemalou, ale tak půvabnou, že v Lubních za ní takměř všichni pálili, leč ona za nikým. Kněžna Griselda na mravy dbala velice a ve zvycích svých přepřísně si vedla, ale to nevadilo mladým, aby na se ohnivýma očima nepohlíželi a po sobě dokonce i nevzdychali. Tak tedy i pan Skřetuský posýlal, jako ostatní jiní, k černým očím „svým“ hluboké vzdechy a když ocitl se někdy sám ve svém bytě, tu chápal se loutny a zpíval:

„Ty jsi speciál nad speciály!“

Anebo také:

„Jak tatarská horda
bereš v kořist corda! . . .“^{*)}

Poněvadž pak byl mládencem vůbec velice veselým a při tom vojínem s tělem i s duší, nebral si příliš k srdci, že Aninka usmívala se právě tak, jako na něho, i na jiné, jako na příklad na Bychovce z praporu valašského, nebo na pana Vurcla od dělostřelců, nebo na pana Vladyjovského od dragonův anebo posléze i na husara pana Baranovského, ačkoliv tento poslední byl již trochu obstarožný, tak že až plešatěl, máje nad to i ponebí své trochu roztrískané kouli ze samopalů. Náš pan náměstek měl také již pro Aničku s panem Vladyjovským dokonce i souboj na šavle, ale musil-li někdy příliš dlouho seděti v Lubních, aniž by se mezitím provedla nějaká výprava na Tatary, tu se mu to přece jen u Aničky zošklivilo, tak že tehdy, když se konečně přiblížila doba výpravy, odjížděl s ní rád, bez žalu a beze vzpomínek.

Za to také tím radostněji vítával den svého návratu.

A tak i nyní vraceje se z Krymu, kdež záležitost knížecí vyřídil nad očekávání příznivě, prospěvoval si vesele a cválal na svém koniku vedle pana Longina, kterýž sedě na veliké kobyle byl jako vždy všecek zarmoucen a ztrápen. Vozy z poselstva, jezdcí a čeledě jeli opodál za nimi.

„Pan posel leží tam na voze jako kus dřeva a stále jen spí a spí,“ řekl po chvíli náměstek. „O své Valaštině napovídal mi divův

až až do sytosti. Poslouchal jsem ho také s nemalou zvědavostí. Ale co na všem tom?! Země bohatá, ponebí vyhodné, zlata, vína, všelikých sladkostí a dobytka hojnost! Pomyslíl jsem si, že náš kníže jest synem Mohilanky a že tudíž má dobře právo na „hospodářský“ trůn, tak dobře jako kdo jiný, jemuž takové právo jen sám kníže Michal ustoupil. Ostatně to není panáčkům z Valašska žádnou novinou. Bilit tam i Turky i Tatary i Valachy i Sedmihradany! . . .“

„Ale lid jest tam přece jen mírnější nežli u nás, o čemž mi konečně i sám pan Zágloba v Čehryně vypravoval,“ řekl pan Longinus, „a kdybych ani jemu nevěřil, tož jsou i ve knihách doklady k té pravdě.“

„Jak to? Ve knihách?“

„Já sám mám jednu takovou knížku a mohu vám ji, pane náměstku, ukázati, neboť vozím ji vždycky s sebou.“ Po těch slovech odepjal řemení u svého sedla a vyňav zpod něho nevelikou knížečku, v teletinu vkusně svázanou, políbil ji nejprve a převrátiv v ní několik listů podal ji panu náměstkovi.

„Zde čtete!“

Pan Skřetuský začal:

„Pode tvoji ochranu utíkáme se, svatá boží rodičko! . . . Kdež pak je tu co o Valaších? Co to povídáte? Vždyť jsou to litanie!“

„Čtete jen dále!“

„Abychom se stali hodnými utrpení Kristova . . . Amen!“

„Nu — a teď je otázka . . .“

Skřetuský četl dále:

„Otázka: Proč jmenuje se valašská jízda jízdou lehkou? Odpověď: Poněvadž lehkou utíká. Amen.“ „Hm! To je pravda! Divnou to však máte v té knížce směsici!“

„Protože to jest knížka vojenská, v níž vedle modliteb bývají i rozličné instructiones militares,^{*)} z nichž možno se naučiti znát všechny národy, z nichž možno seznati, kteréž jsou šlechtetnější a které podlé. Pokud se týče Valachův, tu se jeví, že jsou to tchořoví pacholci a při tom velicí zrádcové.“

„Že jsou zrádcové, to jest jisto, neboť to dokázáno jest z příhod knížete Michala. Co je pravda, toho ani já nezatajím, neboť i já jsem slyšel, že vojín valašský není nic zvláštního. Přes to vše má však kníže valašský prapor za jeden z předních — poručíkem jeho jest pan

^{*)} Srdce.

^{*)} Vojenské instrukce.

Bychovec — ale prapor sám, nemýlím-li se, nemá více, nežli asi dvacet Valachův.“

„A mnoho-li lidí, pane náměstku, má kníže vůbec ve zbrani?“

„Asi osm tisíc, nepočítaje v to kozáky, kteří stojí na stráži po „polankách“. Ale řekl mi pan Zacvilichovský, že kníže pořizuje teď sbory nové.“

„To snad tedy Bůh dá nějakou válečnou výpravu?“

„Tak se aspoň praví: připravuje prý se vojna s Turčínem, a sám král s veškerým vojskem hodlá prý vytáhnouti do pole. Víím také, že Tataři mají dobrou paměť a že se tudíž ani nehnou. Slyšel jsem o tom již na Krymu, kdež mne právě proto přijali tak přátelsky, neboť se povídá, že v tom případě, potáhne-li do boje král s hetmany, kníže náš do Krymu má vpadnouti a Tatory zaskočiti. To jest ostatně docela jisto, že úlohu tuto jinému nesvěří.“

Pan Longinus pozdvihl ruce i oči k nebesům.

„O dej mi, Bože milosrdný, dej takovou svatou vojnu, ku chvále křesťanství i celého našeho národa! A mně hříšnému dovol, abych v ní mohl své sliby splniti, abych tak buď potěšen byl aneb čestnou smrt nalezl.“

„Vy jste učinil vůči vojenskému tažení nějaké sliby?“

„Ano. Ach, vám, vám, vzácný můj pane, zotevírám již všechny útroby mého nitra, celou svou duši, ačkoliv je toho mnoho, ale když to chcete věděti, proto již incipiam*): Vííte již, že erb můj nazván jest „Zervikaptur“, což odtud pochodí, že můj předek Stovejko Podbipata v bitvě u Grünvaldu, spatřiv zde tři rytíře ve mnišských „kaptrách“**) vedle sebe jedoucí, nadejel si k nim a všem třem hlavy stal najednou, o kterémžto slavném činu staré kroniky mnoho píší s velikou pro mého předka pochvalou . . .“

„Měl tedy ten váš předek asi právě tak obratnou ruku jako vy. Ostatně „Zervikapturem“ jej tedy zcela správně nazvali.“

„A k názvu tomu přidal tak sám král i erb a v něm tři kozí hlavy ve stříbrném poli, to na památku oněch tří rytířů, jichžto hlavy na štítech byly vyobrazeny. A tento erb i s mečem tímto odkázal náš předek Stovejko Podbipata svým potomkům se zvláštním napomenutím,

aby povždy dbali také o splendor*) rodu a meč aby nikdy z rodu toho pryč nedávali.“

„Ze vznešeného to rodu pocházíte, pane Podbipato, jen co je pravda!“

Chvíli po té začal pan Longinus trochu povzdychovati a když se mu jaksi ulevilo, pokračoval dále:

„Jsa pak toho času z našeho rodu již posledním, slíbil jsem si svatosvatě, že žítí chci život čistý a že dříve nechci stanouti na koberci manželském, dokud podle příkladu slavného svého předka Stovejka Podbipaty nesrazím týmž mečem rovněž tři hlavy jednou ranou. Ó můj Bože milosrdný!“ povzdychl si opět pan Podbipata, „ty jediný víš, že učinil jsem dosud všecko, co bylo v mé moci. Čistotu života svého jsem zachoval až do dnešní doby, srdci svému plnému nejlepších citů poručil jsem mlčeti a vyhledával jsem jen vojny a bitvy, válčil jsem, leč nikde nepřálo mi dosud štěstí. . .“

Poručík Skřetuský se pod vousem usmál.

„Tak tedy nestal jste dosud tři hlavy jednou ranou?“

„Oh! Nikoliv! Nemám štěstí. Dvě hlavy najednou srazil jsem již několikráte, ale tři nikdy. Nadejeti si nepřátely, zaskočiti je — to se mi ještě nepodařilo, a žádati svých protivníků, aby se postavili do jedné řady buď vedle sebe nebo za sebe, to je přece věc nesnadná. A tak tedy jediný jen Bůh ví o mém zármutku: silu ve svých kostech sice ještě mám, štěstí mi také dosud dosti přeje — ale adolescentia již prchá, vždyť blíží se mi již pětactyřicítka — srdce dojmům a citům se již počíná vyhýbati, rod hyne a já dosud nemám tří hlav . . . nemám! Takový jsem to „Zervikaptur“. Posměchem jsem lidem, jak právem říká pan Zágloba, ale já to všecko trpělivě snáším a jen Ježíši Kristu se již v ochranu dávám.“

Litvín znova počal vzdychati, tak že až sama jeho kobyla, vidouc pána naříkati, rovněž jala se ze soustrasti říčeti.

„K tomu ke všemu, co jste mi zde pověděl, mohu vám jen tolik říci,“ pravil po té pan náměstek, „že nenajdete-li této příležitosti pod knížetem Jeremim, jinde sotva se vám to již podaří!“

„Dej Bůh!“ odvětil pan Longinus, „proto také jedu, abych jej poprosil o přízeň a lásku pro mne.“

Další jich rozhovor přerušil šelest křidel.

*) Počnu.

**) Kapuce.

*) Čest (sláva).

V nejlepším trysku zastavil pan náměstek rychlé koně: před znakoma jeho rozevřel se nový a podivný pohled . . . (Str. 24)

Té zimy totiž netáhlo ptactvo, jako obyčejně, přes moře, neboť řeky nezamrzaly a proto zvláště bylo všude dosti ptactva vodního. A právě v tu chvíli, kdy šelest křídel nad nimi se ozval, blížili se pan náměstek s panem Longinem ku břehu Kahamliku . . . Hejno jeřábů vylételo před nimi tak nízko při zemi, že bylo možno kyjem mezi ně uhoditi. Letělo pak s vrskem hrozným a najednou místo aby zapadlo kamsi do křovisk, povzneslo se neočekávaně vzhůru k nebesům.

„Ženu se jako by je někdo pronásledoval,“ pronesl pan Skřetuský.

„Však je pronásleduje! Hle! Tamto, vidíte,“ řekl pan Longinus a ukázal na bílého velikého ptáka, kterýž trče v povětří úkosem letěl za hejnem, snaže se letně jeřáby podletěti, až posléze je i nadletěl.

„Tot je rarah! rarah!*) Chce je zaskočiti!“ volal náměstek. „A náš posel má s sebou také rarahy, musil snad jednoho pustiti!“

V okamžiku tom příklusal k nim pan Rozvan Ursu na svém černém anatolském dzanetku**) a za ním několik jezdců jiných.

„Pane poručíku, prosím — pro zábavu!“ řekl.

„Je ten rarah váš?“

„Tak jest a velice vzácný, uvidíte — pustil jsem jej pro zábavu . . .“

Pustili se tedy všichni tři ku předu a za nimi sokolový Valach s obručí, kterýž vyvaliv své oči na ptáky křičel ze všech sil, pobízeje tak rarahu ku válce s jeřáby. Rarah zatím přinutil již jeřábi hejno k tomu, že musilo se utéci do výše, do povětří, načež vznášel se za nimi sám vždy výš a výše jako blyskavice. Jeřábové skupili se v jeden ohromný vír, šumící v povětří jako bouře na moři. Povětřím prolétaly pronikavé křiky. Ptáci natahovali své šíje, vztahovali k nebi své zobáky a čekali na útok.

Mezitím kroužil rarah stále v povětří. Brzo slétl níže, brzo zase výše, tak jako by váhal sletěti až k zemi, kdež na něj čekalo sto ostrých zobáků. Jeho bílá péra, ozářená sluncem, zářila teď jako samo slunce, a to tím více, ježto blankyt nebeský byl dnes nadobyčejně jasným.

Náhle — místo aby se vrhl na hejno, zmizel jako střela v dálce za lesem a borem, za ním pustil se první Skřetuský. Posel sokolník

a pan Longinus cválali za ním. V tom náhle v nejlepší trysku zastavil pan náměstek koně: před zrakoma jeho rozevřel se nový a podivný pohled.

Uprostřed cesty ležel stranou kočárek s rozlámanou vojí. Vyprážené koně drželi dva Kozáčkové. Vozky tu nebylo — patrně odešel někam do okolí pro pomoc. U kočárku stály dvě dámy, jedna oděna v liščí kožešinu a takovoutěž čapku s kulatým dnem, obličejе přísného, skoro mužského, druhá byla mladá, vzrostu spanilého, rysův něžných a velice půvabných. Na raménku mladé dámy seděl si klidně pronásledovaný rarah a rozestřev lesklá svá péra na prsou jejích, lichořil jí svým zobáčkem.

Náměstek zastavil koně tak rychle, až se tomuto kopyta vryla hluboko do písku, ruku svou pak pozvedl k čapce všecek jsa jináče vůbec zaražen a nevěda ani, co by promluvil. Byl na rozpacích, má-li dámy především pozdraviti aneb o rarahu poprositi. Na rozpacích byl tím více, poněvadž zpod kápě z kůní kože vyhlížely k nemu oči tak krásně, že podobných v celém svém živobytí nikde nespatriil, černé, hedvábné a lesklé, průsvitné i ohnivě — tak ohnivě, že by vedle nich oči Aninky Brzobohaté musily shasnouti tak jako svíčky před pochodněmi. A nad těmi očkami tmavohedvábné rysovalo se obrví, pod nímž ruměnily se červené tvářinky tak jako ten nejkrásnější květ v zahradě; malinovými rtíky, polootevřenými právě, svítily se bílé zoubky jako perličky a zpod kapturku splývaly dolů bujně černé vrkoče . . .

„Zda Juno to ve vlastní své osobě či jiné jakési božství?“ pomyslíl si náměstek, spatřiv ten zjev spanilý, ten vzrůst andělský, ta nadra kyprá a bílého rarahu na jejím raménku.

I stál tady náš statný pan náměstek beze čapky a zadíval se v ten záračný obraz tak, že mu jen oči svítily a za srdce že mu cos chytalo tak, jako ruka neznámá. Již již chtěl osloviti spanilý zjev slovy: „Jsi-li smrtelnou bytostí a ne božstvím . . .“ když tu náhle přijel sem k místu i posel i pan Longinus a s nimi i sokolník s obručí. To když neznámá bohyně viděla, nastavila rarahovi ruku svou, na niž on ihned seskočil přestupuje pak z prstu na prstík. Náměstek vida sokolníka chtěl rarahu s ruky neznámé mu dosud bohyně sníti, když se mu tu přihodilo neočekávané jakés znamení: rarah totiž, sestoupiv jednou nohou s ruky dívčiny chopil se jí dlaně náměstkovy a místo aby přestoupil docela, počal radostně kvílet i

*) Rarah = sokol (*falco butea*).

**) Dzanet = arabsko-španělský koník.

přítahovati náměstkovu ruku k sobě tak silně, že se musil dotknouti mimoděk i ruky dívčiny . . .

Náměstkem jako by byla ohnivá jiskra projela . . . A roroh teprve teď dal se přenést na obruč.

Po tomto výjevu první promluvila starší dáma:

„Rytíři!“ pravila, „kdokolivěk jste, neodepírejte nám své pomoci, neboť jsme tu na cestě samotny, bez pomoci, a nevíme, co si počítí. Domů máme ještě asi tři míle, u kočárku voj nám praskla a bojíme se, abychom zde v poli nocovati nemusily; vozku poslaly jsme rychle pro syny, aby pro nás třeba jen s nějakým vozem přijeli, ale nežli vozka domů dojede a nežli se vrátí, bude již tma, a zde v širém poli jest strach zůstatí, neboť jsou tu na blízku mohyly.“

Stará šlechtična mluvila rychle a hlasem tak dutým, že se tomu náměstek až podivil, leč odpověděl proto přece jen co nejsrdečněji:

„Ani si, velectěné dámy, nepřipouštějte takovou myšlénku, že bychom vás zde mohli bez pomoci zůstatí. Jedeme do Lubní, kdež jsme ve službě jeho jasnosti knížete Jeremiho, a tudíž vede asi naše cesta stejným směrem s vámi, a kdyby právě tomu tak nebylo, pak milerádi i odbočíme na své cestě, jen abychom vás doprovodili, ač-li se vám naše asistence neprotiví. Pokud pak se povožu týče, tož — ač sám nemám žádného, neboť se svými soudruhy po vojensku na koni jedu — bude snad náš pan vyslanec jakožto řádný mládenec tak laskav a zapůjčí vám povoz svůj.“

Pan vyslanec Rozvan Ursu sňal při těch slovech sobolí svou čapku, ježto znaje polsky srozuměl, oč jde, a pokloniv se jako řádný bojar poručil ihned svému sokolníkovi, aby skočil pro jeden z povozů, kteréž v pozadí se zastavily.

Té chvílky použil pan náměstek a zahleděl se na dívku, kteráž pronikavého zraku snéstí nemohouc svésila oči své k zemi, zatím co starší dáma kozáckého takměř obličje takto dále pokračovala:

„Necht Bůh vám zaplatí tuto ochotu i pomoc vaši a poněvadž do Lubní máte ještě daleko, nepohrdněte, prosím, mou a mých synů střechou, pod níž tak rády vás uvítáme. My jsme z Rozloh-Siromachův; já sama jsem již vdovou po knížeti Kurčevičovi-Bulyhovi, a zde ta dívčina — to není moje dcera, alebrž dcera po starším Kurčevičovi, bratru to mého muže, kterýž dal nám toho sirotka k opatrování. Sy-

nové moji jsou doma, a já vracím se právě z Čerkasu, kdež jsem byla na modlitbách. Tu pak na cestě najednou potkala nás tak zlá nehoda, že se nám voj zlámala, a kdyby vás nebylo, musily bychom zde dokonce nocovati.“

Kněžna byla by snad mluvila ještě dále, ale v tom přiblížily se již povozy, kolem nichž klusali i všichni ostatní jezdcí a vojínové páně Skřetuského.

„Vy tedy ráčíte býti vdovou po knížeti Vasilu Kurčevičovi?“ tázal se náměstek.

„Ne!“ odvětila živě ihned a jako by hněvivě paní kněžna. „Já jsem vdovou po Konstantinu Kurčevičovi, ale zde ta dívka — Helena — jest dcerou Vasila Kurčeviče,“ řekla ukazujíc při tom na ni.

„O knížeti Vasilovi mnoho se v Lubních vypravuje. Byl to vojín veliký a hlavní důvěrník knížete Michala.“

„V Lubních jsem nikdy nebyla,“ pronesla po té s jakousi hrdeostí Kurčevičová, „a o jeho velikém vojenství nevím skoro nic. O pozdějších pak jeho skutcích není potřebí se rozpomínati, poněvadž o nich dnes beztoho již skoro každý ví.“

Helena slyšíc tato slova svésila hlavu k nadržům jako květ podřatý kosou sklání k zemi svou korunku.

Náměstek promluvil po té živě:

„Ah, to mně, milostpaní, neříkejte! Kníže Vasil, jenž hrozným omylem lidské spravedlnosti odsouzen byl ke ztrátě hrdla i jmění svého, musil se ovšem útekem hleděti zachránit, ale později objevila se jeho nevinnost v plném světle, takže bylo na vše zapomenuto a on slávě jakožto ctnostný a řádný muž opět navrácen, a sláva ta jest pro něj tím větší, čím větší stala se mu před tím křivda!“

Kněžna Kurčevičová pohlédla bystře na náměstka a v jejím nepřijemném teď právě obličejí zjevovale se hněv věru velice výrazně. Ale pan Skřetuský, ačkoliv byl ještě mlád, měl v sobě již tolik povahy rytířské a tolik jasného svého vzezření, že si mu více odporovati netroufala . . . Za to však obrátila se ku princezně Heleně:

„Tobě netřeba takové řeči poslouchati. Jdi a dohlédni, aby veškerá naše zavazadla byla na povoz, na kterémž s dovolením těchto pánův dále tedy budeme moci jíti.“

„Dovolte, slečno, abych vám pomohl,“ řekl náměstek.

I šli tedy oba ke kočárku, ale sotva že stali proti sobě po obou stranách dvířek, již se hedvábné obrví očí princezniných pozdvihlo a zrak její utkvěl na obličejí náměstkově, tak jako nějaký jasný teplý paprsek sluneční.

„Jakž mohu se vám poděkovati,“ řekla hláskem, kterýž zdál se býti panu náměstkovi spíše hudbou, zvukem loutny nebo flétny, nežli hlasem lidským — „jakž mohu se vám dosti poděkovati za to, že jste se jména otce mého zastal a že jste objasnil onu křivdu, která se mu stala a kteráž i od nejbližších jeho příbuzných stále na jeho jméno jest vrhána!“

„Milá slečno!“ odvětil náměstek a cítil, že srdce mu buší, že rozplývá se jako když sníh na jaře taje. „Věřte mi, že pro takovýto dík skočil bych přímo do ohně, ale poněvadž právě ochota na mé straně jest tak veliká, jest zásluha tím menší, a proto se také ani nesluší, abych z úst vašich přijímal vůbec nějaké díky.“

„Pohrdáte-li mými díky, pak nemohu jinak, nežli jako ubohý opuštěný sirotek projeviti vám jen svou vděčnost.“

„Óh, nepohrdám díkem vaším!“ — mluvil dále náměstek s rostoucím stále nadšením, „avšak pro takové díky, pro takovou přízeň vaši povinen jsem k větší a věrnější službě a proto prosím, slečno, abyste mě do této své služby přijati ráčila.“

Princezna uslyševši tato slova zaruměla se a znepokojila, zbledla náhle a pak pozvednuvši ručky své k obličejí, žalostným odvětila hlasem:

„Ach, služba taková mohla by vám přinést veliké neštěstí!“

A náměstek naklonil se přes dvířka u kočárku a promluvil k ní tiše a tklivě:

„Přinese jen to, co Bůh dopustí, a kdyby to byl i bol, tož přece chci vždycky jen k nohám vašim kleknouti a o službu tu opět a opět prositi.“

„To nemůže býti, milý rytíři, to nemůže býti, abyste mi sliboval takové služby, sotva že jste mne teprve dnes poprvé spatřil!“

„Ano, sotva jsem vás spatřil a již zapomněl jsem úplně na vše i na sebe a vidím, že svobodný a volný dosud voják v otroka již se proměnil — ale taková jest již vůle boží! Láska jest jako střela, kteráž neočekávaně vnikne do těla našeho, a já sám nyní pocítil jsem již hrot její, ačkoliv ještě včera nebyl bych tomu uvěřil, kdyby mi to byl někdo povídal...“

„A jak já tomu mohu uvěřiti dnes, když vy sám ještě včera nebyl byste věřil?“

„O tom přesvědčí vás sám čas, ačkoliv láskou musíte přece již nyní viděti a ne-li ve slovech, tož jistě v obličejí.“

A znova povznesly se hedvábné opony princezniných očí a znova setkal se pohled její se zrakem jeho... I byl ten obličej jeho tak šlechetný a pohled jeho tak výmluvný, že lehký ruměncem rozlil se po její tváři. Ale teď již nespouštěla zraku svého k zemi, tak že v tu chvíli pil on cele milou tu sladkost čarovných jejích očí. Hleděli si tak navzájem do očí jako dvě bytosti, kteréž potkavše se třeba jen na cestě stepní pocítily současně, že jedna ve druhé si zalíbila, že duše jejich počínají navzájem k sobě letěti, k sobě lnouti, tak jako dva holoubci. Leč sladkou tu chvíli přerušil jim náhle přísný hlas kněžny Konstantinovny Kurčevičovy, volající princeznu k sobě.

Povozy již přijely. Jezdce a čeled páně náměstkova jali se přenášeti zavazadla z kočárku, a v malém okamžiku bylo již vše připraveno k další cestě.

Pan Rozvan Ursu, úslužný ten bojar, postoupil oběma dámám vlastní svůj kočárek — náměstek sedl na svého koně a — hnuli se ku předu.

Den skláněl se již ku svému odpočinku. Rozlité sem tam vody Kahamliku svítily se zlatem odražejícím se od zapadajícího slunce a nachové zory. Vysoko na nebi tvořila se stáda lehkých chmur, kteréž ruměnice se posunovaly se stupňovitě a zvolna ke hranicím obzoru a jako by znaveny svým letem po nebi odešly posléze spat kamsi do neznámé kolébky...

Pan Skřetuský jel těsně při povoze, vedle princezny, ale nebavil jí nějakou veselou rozmluvou, neboť tak, jako před chvílí, s ní u přítomnosti cizích mluvit nemohl, a jiná slova nechtěla mu z úst. Jen v srdci svém cítil blaho a v hlavě šumělo mu cosi jako víno.

Tak tedy brala se celá karavana rázně ku předu, a tichou jinak krajinu přerývalo jen práskání bičů, řehot koní anebo tření řemení o řemení. Teprve po chvíli zanotovali jezdce smutnou jakousi píseň valašskou, leč brzo zase přestali. Potom ozval se opět nosový hlas páně Longinův, jenž zapěl nábožným tónem:

„Již velela jsem na nebi,
by zapadlo už slunko,
již zastřela jsem světlo dne,
pokryla mlhou všecko...“

V tu asi dobu se také setmělo. Hvězdičky mihaly se na nebi a z vlhkých lučin povzná-

šely se vzhůru k nebesům bělavé dýmy, tak jako na široším moři.

Dojeli již k lesu, ale sotva že ujeli několik krokův, ozval se z dále dupot koní a v okamžiku tom již se také objevilo pět jezdcův před karavanou.

Byli to mladí princové, knížata, kterýmž přinesl vozka obou dam zprávu o nehodě, jež potkala je na cestě. I pospíchali tudíž synové naproti své matce, aby jí ku pomoci přispěli, vezouce s sebou zároveň vůz se čtverospřežím.

„Jste to vy, synové?“ volala stará kněžna. Jezdce přiblížili se k povozu.

„My, matinko!“

„Nuže, sem, sem! Ostatně díky těmto páním zde! — nepotřebuji již osobní pomoci. To jsou moji synové, kteréž dovolím si, pánové, vaší přízni a lásce doporučiti,“ pokračovala potom obrátíc se ke svým prvnějším ochrancům. „Je to můj Simeon, Jíra, Ondřej a Mikuláš... a kdo je ten pátý?“ řekla sama k sobě, pohlížeje bedlivěji na jezdce. „Aj! jestli mne mé staré oči nemýlí, tot jest Bohun! Není-liž pravda?“

Při tom jméně trhla sebou princezna, tak že si toho až Skřetuský povšiml.

„Dobrý večer, kněžno, i vám, princezno Heleno!“ řekl po té pátý onen jezdec.

„Bohun!“ opakovala kněžna. „To's přijel od pluku, sokole! A s teorbanem?*) I buď mi vítan! A vy, synové, cložte našim průvodcům svou poklonu a své pozvání, neboť já jsem je již k nám do Rozloh dnes na noc pozvala. Host v domě, Bůh v domě! Zůstaňtež jen, pánové, povždy našemu domu tak laskavými!“

Bulyhové sňali své čapky.

„Prosíme vás a pokorně zveme, pánové, pod naši střechu.“

„Však mně to již také přislíbili, i sám pan vyslanec i sám pan náměstek,“ dodala kněžna. „Vzácné to tedy budeme dnes míti hosty, ale zvyklé na všecko pohodlí ve svých residencích, tak že nevím, vyhoví-li jim naše chudé přístřeší!“

„Jsme o vojenském chlebě vychováni, nikoliv o šlechtickém,“ omlouval se pan Skřetuský.

A pan Rozvan Ursu dodal:

„Okusil jsem již pohostinského chleba ve šlechtických našich statcích a přesvědčil jsem se, že se mu ani náš dvorní nevyrovná.“

*) Teorban = velká loutna.

Zatím hnuly se povozy ku předu, a stará kněžna pokračovala:

„Dávno, ba velmi dávno již tomu, kdy minuly lepší pro nás časy. Na Volyni a na Litvě jsou ještě Kurčevičové, kteří si i své pošty drží a vůbec panský žijí, ale ti svých chudých příbuzných ani znáti nechtějí, začež necht je samo nebe potrestá! U nás pak jest právě jen ta kozácká bída, kterou nám již, pánové, musíte laskavě prominouti a s upřímným, šlechetným srdcem přijati to, co upřímně vám nabízíme. Já a mých pět synů sedíme v jedné víscé a v několika statcích jenom, a s námi dělí se tu ještě Helena.“

Náměstka slova tato naplnila jaksi podivením, ježto slychal v Lubních, že Rozlohy jsou nemalou šlechtickou osadou, a za druhé, že přece náležely druhdy knížeti Vasilovi — otci Helenině. Nezdálo se mu však býti věcí slušnou otázati se, jakým to tedy způsobem přešly Rozlohy do rukou Konstantinových a nyní vdovy jeho.

„Vy tedy máte, milostpaní, pět synův?“ otázal se pan Rozvan Ursu.

„Měla jsem jich pět, silných jako lvi,“ odvětila kněžna, „ale nejstaršímu, Vasilovi, vypálili pohané v Bělehradě pochodněmi oči, tak že se mu z toho až i rozum pomátl. A tak tedy když ostatní čtyři moji synové na výpravu jedou, já sama doma jsem, s ním jenom a s touto zde, s níž mám více žalu, nežli radosti.“

Pohrdlivý tón, s jakým kněžna mluvila o své synovkyni, byl tak zřejmý, že neušel ani pozornosti poručíkově. Prsa se mu vzedmula hněvem a div že hlasitě nezaklel, ale slova uvízla mu na rtech, když pohledv na princeznu uzřel při svitu měsíčním oči její zarosené slzami...

„Co jest vám? Proč pláčete?“ tázal se tiše. Princezna mlčela.

„Nemohu snésti vaše slzy,“ řekl dále rovněž tak tiše pan Skřetuský a naklonil se k Heleně; vida pak, že stará kněžna rozmlouvá s panem Rozvanem Ursu a že nedívá se v tu stranu k Heleně, pokračoval naléhavěji:

„Pro Bůh, mluvejte přece aspoň slůvko, neboť Bůh jediný ví, že krev i zdraví své bych dal za to, abych vás potěšiti mohl, abych vám jakoukoliv radost způsobiti mohl.“

V tom náhle pocítil, že jeden z jezdců doráží na něj svým koněm tak silně, že se oba jich koně boky svými o sebe až třítí začali.

Rozmluva s mladou kněžnou byla tak přerušena. Pan Skřetuský pak všecek udiven, ale

Princezna Helena Kurčevićová.

i rozhněván obrátil svou pozornost k dorážejícímu na něj smělci.

Při světle měsíčním spatřil na něm dvě oči, které dívaly se naň jako by zoufale, vyzývavě a jidašsky zároveň.

Strašně ty oči svítily se jako vlčí v temnotě noční.

„Co to, u ďábla?!“ pomyslel si náměstek, „běs to, či co?“ a pohleděv smělci z blízka do očí, otázal se ho:

„Proč pak na mne koněm svým dorážíte a očima svýma jiskříte?“

Jezdec neodpověděl ani slova, ale stále díval se tak zoufale a vyzývavě.

„Nevidíte-li snad, tož mohu vám rozkřesati oheň, a je-li vám snad cesta úzkou, jeďte po stepi!“ řekl náměstek hlasem již povýšeným a velitelským.

„A vy, lašku,*) hajdy od povozu!“ odvětil jezdec.

Ale náměstek jakožto muž, jenž neměl nikdy ke skutku daleko, místo odpovědi udeřil do koňova břicha svého útočníka nohou tak silně, že kůň jen zařičel a mžikem ocitl se na samém kraji cesty.

Jezdec zastavil se na téměř místě a zdálo se v tu chvíli, že hotuje se k boji, ale v tom zazněl přísný hlas staré kněžny:

„Bohune, ščo s toboju?!“**)

Slova ta dobře na něj účinkovala. Jezdec obrátil koně a přešel okamžitě na druhou stranu povozu ke kněžně, kteráž opakovala:

„Ščo s toboju? Vždyť nejsi v Přeslavi ani na Krymu, ale v Rozlohách — pamatuj si to! A nyní jeď napřed a ukazuj nám cestu, neboť přijedeme co nevidět v jař a v jaře je zvláště temno.“

Pan Skřetuský byl nad tímto výjevem stejně udiven, pohněván. Ten Bohun ho patrně chtěl vyzvat k boji, hledalť k tomu jen příležitost a byl by jí snad našel, ale proč? proč jen? Odkud ten neobyčejný úskok?“

Náměstkovou hlavou prolétla myšlenka, že mladá kněžna hraje v tom úlohu, a v této své myšlence tím více se utvrdil, když pohlédnuv do jejího obličejce spatřil v něm přes všecku noční mlhu neobyčejnou bledost a strach.

Zatím se Bohun obrátil ku předu, poslušen jsa rozkazu kněžny Konstantinovny Kurčevičovy, kteráž pohlížejíc za ním prohodila polou k sobě, polou k náměstkovu:

„To je šílená hlava a pravý běs kozácký!“

„Nemá však mnoho rozumu,“ odpověděl pohrdlivě pan Skřetuský. „Jest to kozák z družiny vašich synův?“

Po těch slovech opřela se stará kněžna hlouběji o pozadí svého místa na voze.

„Co to povídáte, pane náměstku! To jest přece podplukovník Bohun, onen přeslavný junák. Jest on soudruhem mých synův a mně jest milým jako by šestý můj vlastní syn. Ale to ani nemůže býti, abyste nebyl ještě slyšel jeho jméno, vždyť znají je všichni daleko široko.“

Skutečně také bylo to jméno i panu Skřetuskému dobře známo.

Ze středu těch různých jmen plukovníkův a atamanův kozáckých povznese se jméno Bohunovo rázem na vrch a zavznivalo často ze všech úst a po obou stranách řeky Dněpru. Sami slepci zpívali o Bohunovi bohatýrské písně tu onde po krčmách a po trzích, a při večerních besedách vypravovaly se o mladém tom vybojníku divy.

Kdo byl, odkud se tu vzal — nikdo nevěděl. Bylo jen známo, ba jisto, že kolébkou jeho byly stepy, Dněpr, Porohy a Čertomelik se svým labyrintem houštin, zátok, výsep, skal, jaří a křovisk. Od samého mládí žil tu a proto se již vžil tak mocně s celým tím divokým světem.

V době pokoje a míru chodil i on spolu s ostatními „na ryby a na zvěř,“ potloukal se po březích Dněperských, brodil se bahnisky i křovinami s houfcem polonahých svých soudruhův — pak opět trávil celé měsíce ve hlubinách lesních. Školou byly mu výpady do Divokých Polí, tatarská stáda, záskoky, bitvy, výpravy proti pobřežním stanům tatarským, do Bělohradu, na Valaščiznu, anebo výpady na čajkách*) na Černém moři. Neznal jiných dní nežli na koni, neznal jiných nocí nežli při ohni ve stepích. Již záhy stal se miláčkem celého Nižu, záhy začal již sám voditi jiné, tak že krátce převyšil odvahou svou i všecky ostatní. Hotov byl se stem koní pustiti se třeba do Bachčisraje, a posvítiti i samému chanovi ohnivou hranicí před očima; zapaloval tatarské stany i městečka, pobíjel obyvatele jejich, schytané otroky dával koňmi rozdupávat, zkrátka: vpadal všude jako bouře, ničil jako smrt. Na moři pouštěl se na turecké galeje jako vzteklý pes. Zdržoval se uprostřed Budzaku,**) vypadal odtud

*) Lach = Polák.

***) Co se děje s tebou?

*) Čajka = lodice.

***) Pásmo hor.

jako lev řvoucí. Některé jeho výpravy byly takměř až šílené. Méně odvážní, méně smělejší zahynuli často na polích ve Smbulu anebo hnili někde na tureckých galejích, on však vždycky vycházel ze všech potyček zdráv a s lupem přebohatým. Povídko se o něm, že má veliké poklady a že je skrývá kdesi v poddněperských slujích, ale viděli jej nejednou také, jak šlapal zablácenýma nohama po zlatohlavě a drahých kožesinách, jak koním pod kopyta stlal koberce drahocenné, anebo jak oděn v damašek koupal se ve směle a dehtě, jen aby na jevo dal svou kozáckou pohrdlivost k těmto spanilým tkaninám a drahocenným látkám.

Nikde nezdržel se dlouho. Skutky jen jen bujela jeho fantasie. Někdy — to když do Čehryna, Čerkesu nebo Přeslavu přijel — hýřil s jinými Záporožci tak bouřlivě, jako by smrt na sebe chtěl přivolati, jindy zase žil jak mnich, na lidi nemluvil, do stepí utíkal. Tu zase dal se obklopovati slepci, jichž hudbě a písním po celé dny naslouchal, bohatě je zlatem odměňuje. Mezi šlechtou uměl býti dvorním kavalírem, mezi Kozáky nejzdivočilejším Kozákem, mezi rytíři rytířem, mezi lupiči lupičem. Někteří měli ho za šíleného, neboť jeho duše byla vskutku šílenou a nezrocenou. Proč na světě žil, co chtěl, po čem toužil, komu sloužil — sám nevěděl. Sloužil jen stepím, větrům, vojně, lásce a vlastní své obrazotvornosti. A tato jeho obrazotvornost jediná to byla, jež činila mezi ním a jinými obyčejnými lupiči aspoň nějaký rozdíl, jež různila ho od prostých zbojníkův a lotrův,

kteří za jediný cíl svůj měli jen krádež a jimž stejno bylo, okrádati Tatary nebo vlastní své lidi.

Bohun rval se o kořist, ale volíval raději vojnu, v níž mohl kořist svou čestně dobytí, pouštěl se rád do nebezpečství, nalézaje v nich své radosti a krásy. Za písně platil zlatem, za slávou se honil — o ostatní nedbal.

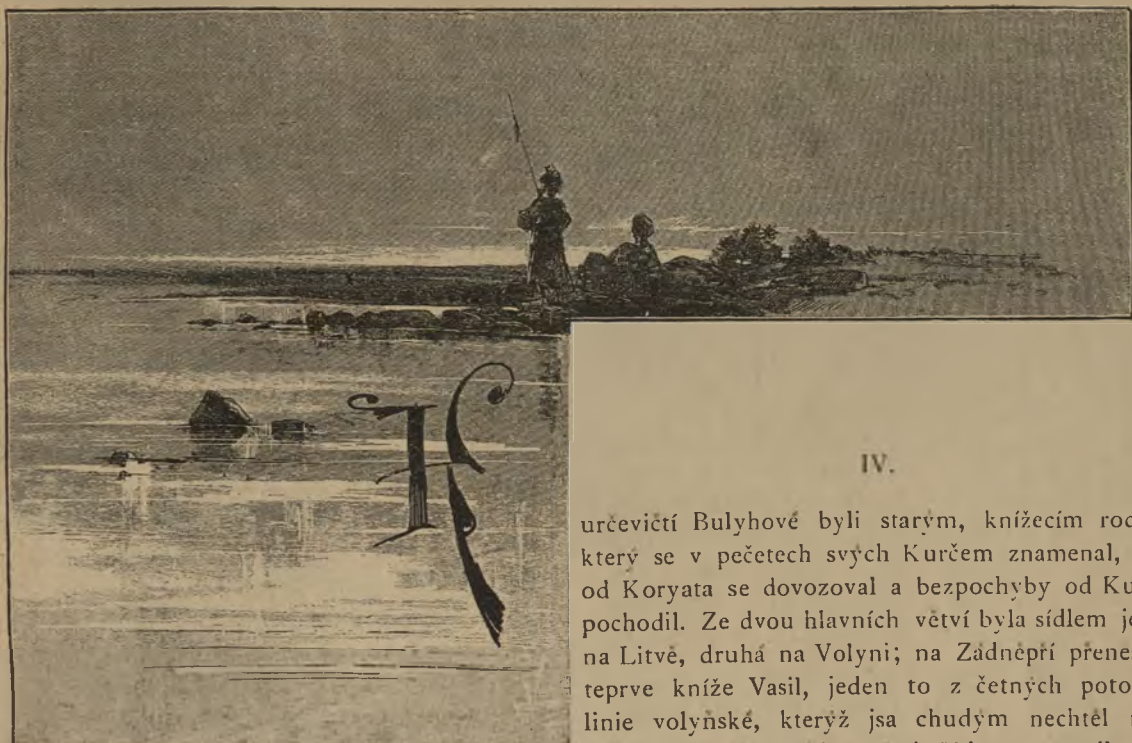
Ze všech loupeživých náčelníkův on jediný zosoboval v sobě Kozáka i rytíře, proto také vybrala si ho píseň za svého miláčka, a jméno jeho proslavilo se po vsi Ukrajíně.

V poslední době stal se podplukovníkem Přeslavským, ačkoliv vlastně plukovníckou plnou moc a vládu spravoval, neboť starý Loboda sotva již držel žezlo své ve chvějící se ruce.

Pan Skřetuský dobře tedy věděl, kdo byl Bohun, a ptal-li se staré kněžny, je-li to Kozák z družiny synů jejích, činil to z úmyslné pohrdavosti k němu, neboť tušil v něm nepřítele svého, a nad to — přes všecku slávu Kozáka-loupežníka — vzkypěla v panu náměstkovi krev, že Kozák se opovážil k němu chovati se tak vyzývavě.

Pomyslil si ovšem také, že se věc ta, když už takto začala, ledajako neskončí. Ale pan Skřetuský byl raněn velmi, nad to důvěřil v sebe nejvíce a neustupoval nikdy před ničím, ani před největším nebezpečstvím, jež právě takměř až žádostivě vyhledával. Byl by třeba hotov již nyní pustiti svého koně za Bohunem, ale — jel po boku své mladé kněžny. Ostatně minuly již povozy i jař a v dali ukázala se již světla blyskající se v Rozlohách.

IV.

určevičtí Bulyhové byli starým, knížecím rodem, který se v pečetech svých Kurčem znamenal, jenž od Koryata se dovozoval a bezpochyby od Kurika pochodil. Ze dvou hlavních větví byla sídlem jedna na Litvě, druhá na Volyni; na Zádneří přenesl se teprve kníže Vasil, jeden to z četných potomků linie volyňské, kterýž jsa chudým nechtěl mezi svými bohatými příbuznými žíti a vstoupil tudíž stihl jej onen nešťastný osud, kterýž byl příčinou další jeho záhuby.

do služby knížete Michala Višnoveckého, otce přelavného „Jeremiho.“

Zjednav si brzo ve službě této vojenské slávy a proukázav knížeti značné úsluhy rytířské, obdržel od téhož dědictvím Krásné Rozlohy, kteréž později, když zdržovalo se zde přemnoho vlků, nazvány byly Vlčími Rozlohami, v nichž také trvale se usadil. Roku 1629 přestoupil k církvi latinské a oženil se s Rahožankou, dcerou to z předního domu šlechtického, kterýž původem svým byl z Valaštiny. Z manželství tohoto přišla za rok na svět dceruška Helena. Matka zemřela jí hned tehdy při narození, a kníže Vasil, nepomyšleje již více na druhý sňatek, oddal se cele svému hospodářství a vychovávání svého jedináčka.

Kníže Vasil byl člověk velikého charakteru a vzácné ctnosti. Dodělav se dosti rychle a ve krátkém čase prostředního štěstí, pomyslel zároveň i na staršího svého bratra Konstantina, kterýž na Volyně v chudobě zůstal a jsa stále odstrkovan od bohatých svých přátel, nucen byl choditi od statku ke statku.

Toho tedy i s jeho ženou a pěti dětmi vzal k sobě do Rozloh, kdež se s ním od té doby poctivě a šlechtěně dělil téměř o každý kousek chleba. Tím způsobem žili zde v tichosti a v míru oba Kurčevičové až do konce roku 1634, kdy totiž vytáhl kníže Vasil s králem Vladislavem do pole ke Smolensku. Zde také

V táboře královském totiž objevil se náhle list adresovaný na Šehina, podepsaný jménem knížete a zpečetěný pečeti Kurčevičův. Tento tak makavý důkaz zrady se strany rytíře, kterýž až dosud neposkvrnitelně slávy požíval, zarazil a zalekl všecky. Nadarmo zapřísahal se kníže Vasil, že ani rukopis ani sám podpis není z jeho ruky — erb „Kurč“ na pečeti toho zradného listu překonal veškeré pochybnosti, neboť v padělání tohoto znaku, nač kníže upozorňoval a čímž se vymlouval, nikdo věřiti nechtěl. A tak tedy musil se posléze nešťastný kníže, byv odsouzen pro crimine perduellionis *) ke ztrátě cti a hrdla svého, zachrániti útekem . . .

Příbyv ještě téže noci do Rozloh, zaklínal při všem svatém bratra svého Konstantina, aby jako otec pečoval o jeho dcerušku, a odejel — na vždy. Pravilo se, že prý ještě jednou psal z Baru knížeti Jeremimu list spolu s prosbou, aby neodjímal kus toho chleba dcerušce jeho Heleně a aby jí v klidu a tichosti nechal v Rozlohách na vychování u Konstantina, leč potom již stopa o něm zmizela úplně. Byly i zprávy, že náhle zemřel, že přestoupil k císařským a zhyнул v bitvě v Němcích, ale kdož mohl věděti, že vše to jest pravda? Pak mělo se za to,

*) Zločin zrady.

že zahynul již zcela jistě, ježto se ani po osudech své dcery netázal. Brzy přestali o něm i mluvit a vzpomněli si na něj teprve tehdy, když vyšla na jevo jeho nevinność. Jakýsi Kupcevič — rodem Vitebčan*) — přiznal se při své smrti, že on to byl, jenž psal tehdy onen list pod Smolenskem Šehinovi a jenž připečetil naň nalezenou v táboře pečet „Kurč.“ Vůči tomuto vyznání pojala žalost a lítost téměř každé srdce. Rozsudek dříve nad knížetem Vasilem pronesený byl změněn, jméno jeho dřívější slávy vráceno, ale pro něj samého přišla náhrada tato již — pozdě. Pokud se Rozloh týče, tu kníže Jeremi vůbec neměl v úmyslu Vasilovi je odníti, neboť Višnovectí, znajíce velmi dobře knížete Vasila, nikdy nebyli úplna o jeho vině přesvědčeni. Mohl tedy snadno doma zůstat a káti se zde z rozsudku pod jich vážnou ochranou, ale kníže Vasil prchl do ciziny, a to proto, že nedovedl snášeti příkoří a pohanu.

Helena zatím žila klidně a spokojeně v Rozlohách pod citlivou ochranou svého strýčka a teprve po jeho smrti nadešly jí těžké, utrpení plné doby. Žena Konstantinova, pocházejíc z rodiny pochybného původu, byla ženou surovou, popudlivou, při tom však energickou, tak že jí toliko její muž uměl držeti na uzdě. Po jeho smrti zabrala pak v železné své ruce veškerou vládu v Rozlohách. Čeleď se před ní jen jen třásla, družina se jí bála jak ohně, sousedé poznali ji až příliš záhy. Již ve třetím roce své samovlády vyjela dvakráte na výpravu a přepadla sama, byvši v mužskou zbroj oděna, Siviňské v Brovarkách, při čemž na koni své čeledi a najatým Kozákům velela. A když jednou pluky knížete Jeremiho porazily hordy tatarské, prchající kolem Sedmi mohyl, tu vyřítla se na ně i kněžna v čele svých lidí a vyrvala jim plen, s kterým se jim až do Rozloh prchnouti podařilo. V Rozlohách usadila se s plnou svou mocí a pokládala je úplna za své a svých synův jmění.

Syny své milovala jako vlčice svá mláďata, ale byvši sama ženou prostinkou, nepomýšlela nikdy na důstojné jich vychování. Jakýs mnich řecké církve, jež pozvali sem z Kijeva, naučil je čísti a psáti — a na tom přestalo veškero jich vychování. A přece byly nedaleko Lubně a v nich dvůr knížecí, kdež mladá knížata Kurčevická snadno nabytí mohla uhlazenosti, kdež vycvičiti se mohla v kancelářích, v záležitostech

veřejných anebo — kdyby se byla oddala službě vojenské — ve škole rytířské. Kněžna Konstantinovna měla však své zvláštní příčiny, proč je do Lubní pustiti nechtěla.

Což kdyby si kníže Jeremi připomněl, či vlastně jsou Rozlohy, a což kdyby chtěl dohlížeti na vychování a ochranu Heleny, anebo což kdyby posléze pro památku Vasilovu sám se chtěl zaujati touto péčí o ni? Pak musila by se paní kněžna z Rozloh pěkně vystěhovati — a tu přála si ona raději, aby v Lubních úplně zapoměli, že kdy jací Kurčevičtí na světě žili . . . Ale za to také počínala si mladá knížata polodivoce a spíše po kozácku nežli po rytířsku. Když ještě dětmi byli, již pletli se do sporů staré kněžny, a když v pacholata dorostli, súčastňovali se s ní při všech výpravách na Siviňské a na houfce tatarské. Cítíce v sobě vrozenou nechuť ke knihám a písmu vůbec, střídali po celé dny z lukův, anebo tužili své ruce v zacházení s kolbou neb šavlí a v házení provazových arkanův.*)

Nezabývali se ani hospodářstvím, neboť toho z rukou svých matka nepustila. I bylo až žalostno dívati se na ty potomky znamenitého rodu, v nichž proudila přece krev knížecí, ale jichž obyčeje a mravy byly velmi surové a sprosté, a smysly jejich i srdce zatvrzelá připomínaly opravdově jen nevzdělanou step. Zatím vyrůstali již také jako duby a vidouce posléze sami, že jsou jen prostými lidmi, styděli se žíti se šlechtou a proto také byla jim milejší společnost divokých loupeživých Kozáků. Brzo také vešli ve styky i s Nižem, kdež pokládali je za své soudruhy. Časem — asi půl roku — dleli na Síci, chodili s Kozáky na „průmysl“, brali účastenství ve výpravách na Turky a Tatary, kteréž posléze staly se hlavním a zamilovaným jich zaměstnáním. Matka se proti tomu nevzpírala, poněvadž jí tím způsobem přecasto přinášeli bohatou kořist.

Na jedné z takovýchto výprav dostal se nejstarší Vasil v ruce pohanské. Bratří jeho s pomocí Bohunovou a Záporožcův ovšem ho zase vysvobodili, avšak s vypalenyma již očima. Od té doby musil zůstávati doma a tak, jakož byl dříve ze všech svých bratří nejzdivočilejším, ztichl nyní a ponořil se v nábožné rozjímání. Ostatní mladší jeho bratří prováděli toto své vo-

*) Arkan = oko, pletka, líčidlo, klička, do nichž chytali zvěř i lidi. Také Chmelnického v I. oddíle tohoto románu chtěli ve stepi podobně chytiti.

*) Vitebsko — v Rusku.

Rozlohy-Siromachy

jenské řemeslo dale, až pak posléze zjednálo jim název „knížat kozáckých.“

Na Rozlohy-Siromachy stačil jen jediný pohled, aby bylo lze uhodnouti, jací v nich bydlí lidé.

Když vyslanec a pan Skřetuský vjeli se svou družinou a se svými povozy do brány, ne spatřili dvorů, ale spíše prostornou ohradu, z velikých klád a prken dubových sbitou, s úzkými jako střílny ve hradbách okny. K domu tomtuto přiléhaly bezprostředně i byty pro čeledá a Kozáky, stáje, špižírny i sklepy, tvořící tak budovu bezetvárnou, tu z nižších, tu z vyšších částek složenou a v zevnějšku svém tak chudou a prostinkou, že věru těžko by bylo hledati v ní obydlí lidské, kdyby náhodou nebyla v oknech svítala světla. Na nádvoří před domem nalézaly se dvě studně a blíže brány sluj s kolem, u kteréhož sedával ochocení medvěd. Z pevné brány, zrobené rovněž z dubových klád, byl vchod na nádvoří, kteréž dokola otočeno bylo náspy a příkopy.

Bylo to patrně obranné místo, zabezpečující se tímto způsobem proti útokům a všem možným

vpádům. Všecko tu připomínalo kozáckou jen ohradu a ačkoliv většina sídel kozáckých bývala téhož způsobu, tož toto vyhlíželo vůči všem ostatním spíše jako by nějaký pelech zlodějský. Čeledě, jež vysla vstříc hostům s pochodněmi, podobala se spíše zbojníkům nežli sloužícím. Velicí psi trhali se při tom na nádvoří z řetězů, jako by se chtěli vrhnouti na příchozí; ze stájí ozvalo se ržání koní a v tuto směsici jala se ještě mladá knížata se svou matkou křičeti na služebné, rozkazovati a klíti. Za největšího takového hřmotu vešli hosté do domu, ale zde teprve bylo znáti na panu Rozvanovi Ursu, kterýž viděl zevnější už divokost a bídu tohoto obydlí, že litoval toho, že dal se sem na nocleh pozvati. Byl pohledem na vše to, co oči jeho spatřily, patrně všecek zaražen. Vnějšek domu jako by ani nebyl ve spojení se svým zevnějškem. Nejprve vešli do prostranné síně, jejíž stěny byly pokryty zbrojí, zbraněmi a kožemi divokých zvířat.

Ve dvou velikých krbech hořely klády dřev a při jasné jich záři bylo lze viděti kolem bohaté řemení koňské, lesknoucí se pancíře, turecké karaceny,^{*)} na nichž tu onde svítily se drahokamy, drátěné košilky se zlatými knoflíky a sponkami, polokrunýře, pásy, límce, ocelová oděni ceny veliké, polské i turecké helmy, jakož i různá hledí, většinou stříbrná. Na druhé straně visely zase štíty, kterýchž se již v té době ne-užívalo, vedle nich polská kopí a z východu pocházející oštěpy, také sečné zbraně bylo tu

^{*)} Karacena = brnění.

dost a dost, od šavle počínaje až ke kindžalům*) a jataganům, jichž rukojeti trpěly se pestrými barvami, jako hvězdičky v záři ohně. V koutech visely kůže liščí, vlčí, medvědí, kuní i hrastajové — předměty to z myslivectví mladých knížat. Něco níže opodal stěn dřímali na obručích jestřábi, sokolové a velcí berkuti**) lapení kdesi v dalekých stepích východních, jichž používalo se při honu na vlky.

Z této síně vešli hosté do velké komnaty hostinné. I tu hofel v kamině***) veliký oheň. V komnatě samé byl daleko větší přepych nežli v síni. Holé jinak trámy ve stěnách přikryty byly čalouny, na podlaze rozestlány byly přebohaté východní koberce. Uprostřed stál na křížových nohách dlouhý stůl, kterýž byl jen z pouhých obyčejných prken sbit. Na stole byly poháry dílem zúplna zlaté, dílem z benátského skla. Při zdech stály menší stolky a prádelníky, na nich nádoby, pouzdra bronzová, mosazné svícny a hodiny, jež uloupeny byly svého času Turky Benátčanům a Kozáky Turkům. Celá komnata naplněna byla množstvím předmětů nádherných, o nichž hospodáři často ani nevěděli, co s nimi počítí a k čemu jich používati. Všude přepych veliký mísil se s největší zase prostotou stepní. Drahocenné, bronzem, ebennem nebo perletí vykládané prádelníky stály vedle neotesaných stolkův, obyčejná dřevěná křesla vedle měkkých lenošek posítených koberci. Podušky, kteréž podle východního obyčeje ležely na lenoškách, byly potaženy buď altembasem †) nebo blavatem, ††) ale zřídka kde byly vycpány perím, většinou senem aneb jen hrachovinou. Všecky tyto tkaniny a nádherné předměty byly tak zvaným „zbožím“ tureckým, tatarským, z části i za ledaco Kozáky zakoupeným, z části v různých vojnách ještě starým knížetem Vasilem dobytým, z části uloupeným již ve výpravách podniknutých mladými knížaty Bulyhovými společně s Nižovci — pouštět se oni raději na čajkách na Černé moře, nežli aby pomýšleli na ženitbu a domácí hospodářství.

To všecko nevzbuzovalo v panu Skřetuském podivení skoro žádného, ježto dobře znal domy v okolí Lubeňském, za to však valašský bojar velice se tomu divil, vida uprostřed tohoto přepychu Kurceviče oděné v kožichy o nic skoro

lepší, nežli byly ty, jež nosila čeled, a obuté do bot z hověziny. A tomu divil se i pan Longin Podbipata, kterýž na Litvě uvykl vzdýcky a všude pořádku.

Zatím mladá knížata vítala své hosty ještě jednou co nejsrdčněji a nejochotněji, avšak nejsouce znalá světa činila to tak neohrabaně, že se pan náměstek smíchu sotva zdržeti mohl. Starší Simeon je oslovil takto:

„Vítáme vás a jsme za lásku vaši velice vám povděční. Dům náš — dům váš! A tak tedy pohovte sobě jako doma. My klaníme se vám zde co nejpokorněji.“

Ačkoliv pak nebylo v jeho tónu znáti nějaké pokory anebo znamení, že vědom je si toho, že nějaké vyšší osobnosti vítá, přece klaněl se jim podle obyčeje kozáckého až po pás; za ním klaněli se i mladší jeho bratři, majíce za to, že tak pohostinnost jejich toho žádá. Při tom vítali své hosty:

„Budte nám vítáni, pánové!“

Mezi tím kněžna Konstantinovna zatáhnuvši Bohuna za rukáv, odešla s ním do jiné komnaty.

„Poslyš, Bohune,“ pravila rychle k němu, „nemám času s tebou dlouho mluvit. Viděla jsem, že jsi na toho mladého šlechtice vyzývavě dorážel, že číháš na nějakou s ním příležitost!...“

„Matko,“ odpověděl kozák, líbaje staré kněžně ruku. „Svět je široký, on má jinou cestu, já také jinou. Vždyť jsem ho ani neznal, ba ani jsem o něm nikdy neslyšel, nuže, ať se mi k princezně nepřibližuje! Neboť pak — ba na mou věru, jako živ jsem — přísahám, že mu šavlí do očí posvítím!“

„Hej! Což jsi zšílel? Kdes nechal hlavu, kozáče?! Co se to s tebou děje? Či chceš zhubiti nás i sebe? Vždyť je to tělesní stráž samotného Višňoveckého a náměstek, člověk velice vznešený, neboť byl od knížete s poselstvím až u chana. A spadne-li mu jen vlas s hlavy jeho pod naší střechou, víš, co se stane? Pak i vévoda obrátí své oči na Rozlohy — pomstí jej, vyžene nás do čtyř úhlů světa a Helenu si vezme k sobě do Lubní... Co potom? Či snad i s ním se budeš práti? Či vpadneš do Lubní? Zkus to, chceš-li okusiti šibenici, kozáče prokletý!... Všimá-li si šlechtic holky anebo nevšímá, což na tom? Však odjede právě tak, jako přijel, a bude pokoj! Měj se tedy na pozoru a styď se; nechceš-li, pak klid se tam, odkud jsi přišel, neboť jinaké jsi naším neštěstím!“

*) Kindžal = tatarský nůž (druh dýky).

**) Berkut = skalní orel.

***) Kamin = krb.

†) Altembas = hedvábná, zlatem vysívaná látka.

††) Blavat = druh modré hedvábné tkaniny.

Kozák zahryzl se do vousů, sípal, ale pochopil brzy, že kněžna má pravdu.

„Oni zítra odjedou, matko,“ řekl, „a já se tedy opanuju, jen ať aspoň ta černobrvka Helena nejde mezi ně.“

„A což je tobě do toho? Aby si snad myslili, že ji zde vězním? Půjde mezi ně, neboť já tomu chci. Ty mi v mém domě poroučeti nebudeš, neboť já jsem tu paní!“

„Nehněvejte se, kněžno. Když už to jinak není možno, tož budu tichým, mírným a sladkým jako turecké bakalče.*) Ani zubem nezahryznu a k rukojeti nesáhnou, kdyby mne i zlost pojala, kdyby i duše má ječeti při tom měla. Staniž se tedy vaše vůle!“

„Tak tedy, sokole! A nyní vezmi teorban, zahraj, zazpívej a uvidíš, že se ti ulehčí. Jdi tedy, jdi mezi hosty.“

Za těch slov vrátili se také do hostinné komnaty, kdež knížata, nevědouce jak by hosty své bavili, stále ještě je vítali a pobízeli, aby si hověli jako doma, při čemž neustále až po pás se klaněli. Sotva že Bohun vešel, pohlédl pan Skřetuský ostře a hrdě do očí jeho, avšak neshledal v nich již ani toho nejmenšího úskoku nebo zvývavosti nějaké. Obličej mladého loupežníka zářil upřímnou veselostí, tak dobře napodobenou, že mohla by zmýlit i nejpronikavější oko. Pan náměstek pozoroval ho stále s bedlivostí, a to tím více, ježto dříve za tmy rysův jeho nemohl dostříc. Nyní spatřil jinocha štíhlého jako topol, s obličejem osmahlým, jemuž nemálo slušel bujný, černý vous, jenž šířil se jako větroví. V obličejí tom dobývala se veselost z ukrajinské pychy jako slunko z mlhy. Čelo měl vysoké; k tomu přiléhala černá čupryna jako nějaká hříva přičísnutá a upravená v jednotlivé vlásky, jež vyčnívaly nad silným obrvím jeho jako stejnoměrné umělé zoubky. Orlí nos, veliké nozdry a bílé zuby, jež zaleskly se při každém úsměvu, dodávaly obličejí jeho ovšem výrazu poněkud loupeživého, ale celkem byl to typ ukrajinské krásy, typ krásy bujné, pestrobarevné i bojechtivé. Také jeho nad očekávání pěkný ústroj patrný činil rozdíl mezi ním — stepním jinochem — a v kožichy oblečenými knížaty. Bohun měl tudíž na sobě župan z jemné takměř stříbrné kůže lamové a červený kontuš, ve kterýchžto barvách zalíbil si takměř všichni kozáci přeslavští. Kolem sebe měl krásný krepový**) pás, s něhož visela dolů

na hedvábných třapcích bohatě vyzdobená šavle; ale i ta šavle i celý ten jeho ústroj ztrácel se při bohatství, jakým leskl se jeho turecký kindžal za pasem, jehož hlaveň byla tak hojně poseta drahokamy, že až jiskry odleskem z ní sršely. Takto oděného byl by dojistá každý pokládal spíše za nějakého prince z vysokého rodu, nežli za Kozáka, a to tím více, když jeho svoboda a velkopanské způsoby ani dost malo neprozrazovaly v něm nízkého původu.

Tak tedy, když se byl dal pan Longinus do vypravování historie o svém předku Stovejkovi a o stětí tří křížákův jednou ranou, přiblížil se k němu a vyslechnuv celou tu historii co nejlidněji, obrátil se potom k panu náměstkoví s otázkou plné svobody a volnosti, tak jako by se mezi nimi vůbec nebylo ničeho přihodilo: „Jak slyším, ráčíte pryč se právě z Krymu vraceti?“

„Z Krymu,“ odvětil suše náměstek.

„Byl jsem tam také a ačkoliv jsem až do Bachčisraje nezarazil, doufám přece, že i tam se podívám, a to tím spíše, uskuteční-li se ony příjemné zprávy.“

„O jakých to zprávách mluvíte?“

„Praví se, že v tom případě, pakli náš milostivý král začne vojnu s Turkem, náš kníževévoda má navštívití ohněm a mečem Krym, z čehož máme na celé Ukrajině a v Nižu radost velikou, neboť nepofídíme-li v Bachčisraji pod takovým vůdcem, pak již pod žádným!“

„Pod tím zvítězíme! Jako že je Bůh na nebi!“ ozvali se Kurcevičové.

Poručíka Skřetuského dojala úcta, s jakou vyslovil se zde zbojník Bohun o knížeti, a proto usmál se a řekl lahodnějším již poněkud hlasem:

„Vy, jak vidím, nemáte patrně ještě dosti na všech těch výpravách s Nižovci, kteréž vám přece tolik slávy přinesly!“

„Malá vojna, malá sláva! Velká vojna — velká sláva! Konaševič Sahajdačný také jí nebyl na čajkách, ale pod Chocímem!“

V okamžiku tom otevřely se dvěře, a do komnaty zvolna vešel Vasil, nejstarší z Kurcevičův, jež za ruku vedla sem Helena. Byl to člověk mužných již let, bledý a hubený, obličej asketického a zasmušilého, poněkud připomínající byzantinské obrazy svatých. Dlouhé vlasy, neštěstím a bolem předčasně sešedivělé, spadaly mu takměř až na ramena; místo očí měl dvě červené jamky a v ruce držel mosazný kříž, kterým počal žehnat komnatě a všem v ní přítomným.

*) Cukrovinky.

**) Krep = polohedvábnina.

„Ve jménu Boha i Otce, ve jménu Spasitele i Svaté Přečisté,“ mluvil, „jste-li apoštoly a přinášíte-li dobré noviny, buďte nám na tomto křesťanském prahu vítáni! Amen.“

„Odpusťte, pánové,“ pronesla pološeptem kněžna, „je na rozumu pomaten.“

Zatím Vasil žehnaje všem svým křížem dále pokračoval:

„Jakož stojí v ‚Besedách apoštolských‘: Ti, kteří prolíjí krev za víru svoji, vysvobození budou; ti pak, kteří podlehnou statkům pozemským, budou trestáni utopením . . . Modlemež se! Běda vám, bratří! Běda mně, neboť jsme jen pro kořist a statky pozemské válčili! Bože, buď milostiv nám hříšníkům! Bože, buď milostiv! A vy, mužové, kteří přišli jste z daleka, jakéž noviny přinášíte? A jste-li apoštolové?“

Umlkl. Zdálo se, jako by čekal na odpověď, a proto také náměstek po chvíli odpověděl:

„K takové šarži máme ještě daleko. Jsme jen vojíny; vojíny, kteří hotoví jsou každým okamžikem za víru svou bojovati.“

„Tedy budete vysvobozeni, budete spaseni!“ pronesl po té slepec, „ale nám ještě nenadešla hodina vysvobození . . . Běda vám, bratří! Běda mně!“

Poslední slova svá pronesl již přežalostně. V obličejí jeho zjevila se nesmírná zoufalost, tak že hosté trapným výjevem tímto zaraženi nevěděli, co mají počítí. Zatím posadila ho Helena do křesla a vyběhnuvši na chvíli do síně, vrátila se hned zase zpět v ruce nesouc loutnu.

V komnatě ozvaly se tiché zvuky, jež spanilá princezna provázela touto nábožnou písní:

„Dnem i nocí k Tobě volám, ó Pane!
Ulehčí mukám, slzám žalostivým,
buď mi hříšnému otcem milostivým,
vyslyš volání! —“

Slepec schýlil do zadu hlavu a naslouchal zbožným slovům písně, kteréž — jak se zdálo — působily na něj jako léčivý balsám, neboť z obličejí jeho postupně mizely zvolna stopy jeho bolu i utrpení; posléze sklesla mu hlava ku prsům — a tak také zůstal jako v polosnění, v polobdění.

„Prosím vás, pánové, dovoluňte jí dozpívati,“ řekla z ticha stará kněžna, „než dozpívá, on se upokojí. Neboť vězte, že celé jeho podivínství spočívá v tom, že stále očekává apoštoly, tak že, kdykoli k nám někdo přijede, vždycky se jen táže, jsou-li to apoštolové . . .“

Helena zatím zpívala dále:

„Ukaž mi cestu, ó Pane všech pánů,
jsemť jako poutník na poušti a v hofí.
jako ta vlnami na bouřlivém moři
loď ztroskotaná!“

Sladký její hlásek zněl čím dále tím silněji a silněji a s tou loutnou v ruce, s očima povznešenýma vzhůru byla tak čarokrásna, že náměstek s ní takměř ani očí svých spustiti nemohl. Zahleděl se v ni, topil zraky své v ni — na svět zapomněl.

Ze záchvěvu tohoto probudila ho teprve slova staré kněžny:

„Již dosti! Teď již se tak brzo neprobudí, a my zatím povečeříme.“

„Prosíme, pánové: kousek chleba se soli!“ ozvali se za matkou mladí Bulyhové.

Pan Rozvan Ursu jakožto mládenec velikých mravů a způsobů podal ráme kněžně Konstantinově, zatím co Skřetuský, vida tento dobrý příklad, přiblížil se ku kněžně Heleně. Srdece jeho změklo mu v okamžiku tom jak vosk a když pocítil její ručku ve své, div že mu z očí jiskry radostí nesršely. I řekl:

„Lépe nežli vy, slečno, snad již ani andělé v nebi nezpívají!“

„To jest hřích, rytíři, přirovnávati můj zpěv ku zpěvu andělskému!“ odvětila Helena.

„Nevím, je-li to hřích, ale to vím, že bych se nerozpakoval dáti si hned oči vyloupati, jen abych váš zpěv do své smrti poslouchati mohl. Ale což to mluvím! Kdybych byl slepým, nemohl bych zase viděti vás samu, což rovněž bylo by pro mne bolem nesnesitelným.“

„Nemluvte tak, pane, vždyť vím, že zítra odjedete a — zapomenete!“

„Ó nikdy! Nikdy! To se nestane! Vždyť zamiloval jsem se do vás tak velice, že po všechen svůj život nechci jiné lásky poznati a na tuto nikdy nezapomenu!“

Po těchto slovech polil líce Heleniny ohnivý ruměnek, nádra počala se jí mocněji dmouti, chtěla odpověděti, ale rtíky její se chvěly — nemohla, tak že musil pan Skřetuský sám zase dále promluvit:

„To spíše vy zapomenete ve přítomnosti onoho krásného dobrodruha, jenž asi dojísta bude váš zpěv na balabajce doprovázeti . . .“

„Nikdy! Nikdy!“ zašeptala dívčina. „Ale vy se před ním mějte na pozoru, je to strašný člověk!“

„Což pak u mne znamená takový kozák?! A kdyby s ním třeba cela Síč držela, pro vás

jsem hotov podniknouti vše, pro vás jsem připraven na všechno! Vy jste mi klénodem nejcennějším, celým světem — toužím jenom po tom, jest-li tomu navzájem tak i u vás? . . .“

Tiché „ano“ zazvučelo v uších Skřetuského jako rajská jakási hudba, a v okamžiku tom zdálo se mu, jako by v nitru jeho deset srdcí tlouklo. V očích jeho se vše vyjasnilo tak, jako by byly na svět slétly sluneční paprsky, cítil v sobě jakousi neznámou moc, jakási křídla na ramenou . . .

U večere mihla se mu přede zrakem několikrát tvář Bohunova, jež byla velice změněna a celá bleďa, leč pan náměstek, jsa si již bezpečěn vzájemné lásky Heleniny, nedbal toho, nevsímal si svého soka vůbec.

„Vzal to dábel!“ myslil si. „Necht se mi jenom v cestu nestaví, sic ho rozšlapu!“

Ostatně polétaly myšlenky jeho zcela jinde. Cítil, že Helena sedí vedle něho tak blízko, že se takměř až raménkem svým jeho dotýká, viděl stále před sebou spanilý její ruměnc, jenž s lící jejích ani na okamžik nezmizel a z něhož odražel se žár neobyčejný, viděl její těžce se dmoucí prsa, její jiskřivé oči, tu skromně k zemi spuštěné, tu bohatými řasami pokryté, tu lesknoucí se jako dvě hvězdiček. Byla Helena přes to vše, že často byla okřikována starou Kurcevičovou a že žila tu v opuštění, smutku a strachu, přece jen Ukrajinkou krve ohnivé. A když padly na ni teplé paprsky lásky, rozkvetla ihned jako růže a k novému, dosud jí neznámému probudila se životu. V jejích očích zazářilo štěstí, odvaha, a tyto dvě mocnosti bojující s panenským studem malovaly její líčka půvabným nachem různých odstínů. Takž tedy pan Skřetuský samou láskou div z kůže nevyskočil. Pil jako o závod, ale medovina na něj nepůsobila, neboť byl spít již — láskou. Neviděl nikoho jiného u stolu nežli svou drahou dívčinu. Neviděl, že Bohun čím dále tím více a více bleďl, že v každou chvíli sáhl po hlavní svého kindžalu, neslyšel ani, jak pan Longinus po třetí již vypravoval svou historii o statečném předku svém Stovejkovi, Kurcevič zase o svých výpravách pro „zboží turecké“. Pili všichni, všichni mimo Bohuna, a nejlepší k tomu příklad dávala stará kněžna, pronášejíc přípitky brzo na zdraví vzácných hostů, brzo na zdraví milostivého knížete pana, a konečně i „hospodara“ Lupula. Byla také řeč o slepém Vasilovi, o jeho dřívějších odvážných kouscích rytířských, o nešťastné výpravě a ny-

nější jeho pomatenosti, kterouž nejstarší po něm Simeon takto vysvětloval:

„Považte, pánové, že i ten nejmenší prášek v očích překáží, což pak potom takové kusy smůly, kteréž dostaly se až k mozku — zdaž nebyly s to jej tedy o rozum připravit?“

„To jest vskutku velice delikátní instrumentum!“ podotkl pan Longinus.

V tom všimla si stará kněžna proměněné tváře Bohunovy:

„Co je ti, sokole?“

„Ach, duše mne trápí, matko,“ řekl posupně. „Ale kozácké slovo není dýmem, a proto trpím.“

„Trp, synu, trp — — dostaneš pak koláč!“

Bylo již po večeri, ale medovinu nalávali stále, to ku přípitkům. Přišli sem i jiní kozáčkové, pozvaní k tanci, aby bylo veselí tím větší. Zazvučely balabajky a bubínky, při jichž zvucích pacholata tancovala. Později dali se do tance i mladí Bulyhové. Stará kněžna podepřela si boky a začala se houpati na svém místě propěvujíc si při tom, což když zpozoroval pan Skřetuský, požádal Helenu o tanec. Když ji rukama svýma objal, zdálo se mu, že tiskne k sobě kus nebe.

Při tanci ovinovaly se dlouhé její vrkoče o jeho šíji tak, jako by si jej ta dívčina chtěla k sobě připoutati navždy. Již nezdržel se tedy šlechtic a když viděl, že nikdo se na ně nedívá, chýlil se k Heleně a mocnou silou zulíbal její sladká ústa.

Teprve pozdě v noci ocitl se sám a sám s panem Longinem ve světnici, ve kteréž bylo jim ustláno ku spaní. Ale pan poručík, místo aby šel spat, sedl si na pelest u postele a řekl k panu Podbipatovi:

„Zítřka již pojedete, příteli, do Lubní s docela jiným člověkem!“

Podbipata, jenž právě doříkával svůj otcenášek, otevřel do široka oči a udiveně se tázal:

„Jak to? Či vy zde chcete zůstat?“

„To ne, nezůstanu zde, ale mé srdce zde zůstane a jen dulcis recordatio*) pojedou se mnou. Vidíte mne tu, milý příteli, ve velké alteraci, tak že samé horkosti sotva dechu ústy popadám.“

„Vy jste se tedy do kněžny Heleny zamíloval?“

„Nejinak již! Jako že živ tu před vámi sedím! Spaní se mých víček ani dotknouti nechce a nejraději bych jen vzdychal a zase

*) Sladké vzpomínky.

vzdychal, tak že se snad dokonce v páru proměním . . . Můžete tedy snadno pochopiti má muka, když srdce moje jest plno citů a lásky!“

Po těch slovech počal pan Longinus sám vzdychati, to na znamení, že ztrápené lásce pana Skřetuského předobře rozumí. Za chvíli teprve otázal se žalostně:

„A snad jste si také odpřisáhl věčnou čistotu?“

„Vaše otázka jest zde skoro nemístna, neboť kdyby si měli všichni lidé podobné sliby učiniti, tož by musil genus humanum*) brzo vyhynouti.“

Príchod sluhy přerušil další jich rozhovor. Byl to starý Tatar s bystrýma, černýma očima a se svráštěnými jako sušené jablko tvářemi. Vesed, pohlédl na Skřetuského a tázal se:

„Nebudete si již ničeho přát? Snad trochu medoviny do postele?“

„Ničeho. Není potřebí.“

Tatar přiblížil se ke Skřetuskému a zabručel:

„Mám pro vás několik slov od naší slečny.“

„Buď mi Pandarem!“ zvolal radostně náměstek. „Před tímto člověkem můžeš však mluvit zcela otevřeně, neboť i já jsem se mu již právě ke všemu přiznal.“

Tatar vyňal z rukávu kousek proužku:

„Slečna vám posílá tuto stužku a poručila mi zároveň, abych vám vyřídil, že vás miluje z celé své duše.“

Poručík chopiv stužku jal se ji nadšeně líbatí a k prsům svým tisknouti, načež teprve po chvíli ptal se Tatara:

„A co že mi vzkázala?“

„Že vás miluje z celé duše.“

„Zde vezmi dolar za to vyřízení. Řekla tedy, že mne miluje?“

„Tak jest.“

„Tu máš ještě jeden dolar. At ti to Bůh požehná, neboť ona jest mi na světě nejmilejší! Vyříd jí — anebo počkej: já sám jí něco napíšu, přines mi jen inkoust, péro a papír.“

„Co to?“ ptal se Tatar.

„Inkoust, péro a papír.“

„To nemáme v celém domě. Za knížete Vasila jsme to mívali a potom, když se mladá knížata učila psátí, také ještě — ale to jest již dávno! . . .“

Pan Skřetuský uhodil prsty o pelest.

„Pane Podbipato, nemáte zde s sebou nějaký inkoust a péro?“

Litvín dal rukou znamení, že nemá.

„U dábla! Co dělají?“ řekl poručík. „Co dělají?“

Mezitím seděl Tatar na bobku u krbu.

„Ale proč psátí,“ řekl, prohrabávaje uhlí. „Slečna šla již beztoho spat. A co jí chcete napsati, můžete jí zítra sám pověděti.“

„Když je to tak, to je něco jiného. Věrným jsi, jak vidím, služebníkem princezny, že? Tu máš třetí dolar! A dávno-li pak zde sloužíš?“

„Hoho! Už je tomu čtrnácte let, když si mne sem kníže Vasil jako svou kořist přivedl od kteréž doby sloužil jsem mu vždycky věrně a když oné noci odjížděl, tu to dítě bratru svému Konstantinovi zde zůstavil a ke mně řekl: ‚Čechle! Ani ty nesmíš opustiti tu dívčinku a budeš ji opatrovati jako své vlastní oko v hlavě. Lacha il Allah!‘“

„A ty tak činíš?“

„Činím, ale vidím . . .“

„Mluv, co vidíš? Jak se tu vede kněžně Heleně?“

„Špatně zde s ní smyslejí, neboť ji chtějí dáti Bohunovi, kterýž jest přece jako pes zohyzděný.“

„O ne! Ne! Z toho nebude nic! Najde se ještě kdos jiný, kdo se jí ujme!“

„Tak!“ řekl starý, natrásaje dohořívající dřeva v krbu. „Oni ji chtějí dáti Bohunovi, aby si ji vzal a odnesl jako vlk jehně a aby ji tak v Rozlohách nechal samotnu, neboť Rozlohy jsou její, ne jejich — jsou po knížeti Vasilovi. Bohun je hotov učiniti podle jejich přání, neboť on ve svých skryších má více zlata a stříbra nežli je písku v Rozlohách, ale ona chová k němu nenávisť, a to od těch dob, kdy před ní jednoho člověka čekánem*) rozdrtil. Krev tato padla mezi ně a nenávisť rostla vždy víc a více. Bůh jest jen jeden.“

Náměstek už v tu noc usnouti nemohl. Chodil po jizbě, díval se na měsíc a v mysli své přemítal o budoucnosti. Teď teprve pochopil celou tu hru Bulyhův. Kdyby se ucházel o princeznu Helenu některý okolní šlechtic, chtěl by na nich i Rozlohy, k nimž měl by také plné právo, neboť jí náležely, a kdo ví, nechtěl-li by na nich ještě účet z toho, jak o Helenu pečovali . . . Z této tedy příčiny, jakož i že sami byli již Bulyhové více kozáky nežli

*) Lidské pokolení.

*) Čekán = palcát.

šlechtici, rozhodli se dáti dívku — Kozákovi. Na to když pan Skřetuský pomyslel, zatínal až pěstě a ohlížel se kolem sebe po meči. Ustanovil si však pevně, že tu machinaci rozbije, k čemuž cítil teď v sobě síly s dostatek. Ostatně péče o Helenu náležela i knížeti Jeremimu, předně, že Rozlohy přenechali Višňovečtí starému Vasilovi a za druhé, že sám Vasil psal z Baru knížeti list, prose ho za ochranu své dcerušky. Jenom nával veřejných záležitostí, vojny a veliké zámysly mohly zavinit, že se vévoda až dosud nezaujal touto péčí o Helenu. Ale stačí zajisté připomenouti mu to jen slovem a dojísta zjedná spravedlnosti průchodu.

Již se svítalo, když pan Skřetuský vrhl se na lože. Spal tvrdě a za jitra probudil se s pevným již úmyslem. Oblekli se rychle s panem Longinem a pospíšili si při tom více, ježto povozy jejich staly již připraveny a družina pana Skřetuského seděla již venku na koních. V hostinné jizbě občerstvoval se právě bujarý pan vyslanec Rozvan Ursu teplou polévkou, a to ve společnosti Kurčevičův i staré kněžny; Bohuna mezi nimi již nebylo. — Nevěděli ani, spí-li ještě, anebo odejeli už.

Skřetuský posilniv se také řekl: „Vzácná paní! Tempus fugit*), za chvíli musíme již na koně sedati . . . a proto dříve nežli se poděkujeme s plnou svou vděčností za pohostinství nám prokázané, mám tu ještě důležitou záležitost, o níž bych nejraději s vámi a vašimi pány syny několik slov promluvil.“

Patrná zvědavost v obličejí kněžnině ustoupila náhlému podivení; podívala se na syny, na pana vyslance i na pana Longina, jako by z obličejů jejich chtěla uhodnouti, oč jde, načež pevným hlasem odvětila: „Jsem vám k službám.“

Pan Rozvan Ursu chtěl odejít, ale kněžna tomu nepřipustila a tak odešli do oné síně, pokryté kolem samou zbrojí a zbraní. Mladí princové Kurčevičtí postavili se řadou za matkou, kteráž stanuvši proti Skřetuskému, otázala se ho takto: „Nuže, o jaké to záležitosti přejete si se mnou mluvit?“

Náměstek utkvěl na ní bystrým zrakem, skoro až přísným, a pravil: „Odpustte, paní i vy, mladí princové, že proti všemu obyčeji, místo abych šlechtné a vzácné poslal k vám posly, sám ve své záležitosti chci býti řečníkem. Ale nemůže to již jinak býti a poněvadž s nutností bojovati nikdo nedovede, proto již i já

beze všech okolků přednáším vám, vzácná paní a vám, pánové, jakožto ochráncům, svou pokornou prosbu, abyste mi princeznu Helenu za což dáti ráčili.“

Kdyby byl v tomto okamžiku — v zimě — hrom na dvůr v Rozlohách uhodil, nebylo by to tak podivilo kněžnu a její syny, jako tato slova náměstkova. Chvíli pohlíželi s patrným údivením na mluvícího, jenž stál tu před nimi zcela klidně a jako by poněkud hrdě, neprose ani tak příliš, alebrž spíše rozkazuje si . . . Nikdo z nich však nedovedl nalézt slova odpovědi, až teprve kněžna sama s údivem se otázala: „Jak že? Vy? Helenu?“

„Ano, já, vzácná paní — a to jest můj pevný úmysl.“

Nastal okamžik mlčení.

„Čekám na odpověď, vzácná paní.“

„Odpustte, pane,“ odvětila kněžna vzpaťmatovavši se poněkud, a hlas její zněl přízvukem suchým a přísným zároveň, „odpustte; jest to sice pro nás veliké vyznamenání, ale s prosby vaší musí již sejíti, poněvadž jsem Helenu slíbila již jinému.“

„Uvažte však jen, vzácná paní, jakožto pečlivá vychovatelka, zdaž to nebylo proti vůli princeznině a zdalíž nejsem i já lepší nežli ten, jemuž jste ji slíbila . . .“

„Milý pane, kdo z vás je lepší, mně nezáleží souditi. Kdybyste byl však třeba i ten nejlepší, to nám vše jedno, neboť vás neznáme.“

Po těchto slovech postavil se náměstek proti kněžně Konstantinově ještě hrději a pohled jeho byl teď ostrý jako nůž, ač velmi ledový.

„Ale já vás znám! Vy zrádcové!“ zvolal. „Chcete svou příbuznou dáti „chłopu“, jen aby vás ve vašem statku neprávem zaujatém zůstavil! . . .“

„Vy sám jste zrádce!“ vzkřikla kněžna. „Takto mi tedy za mou pohostinnost splácíte, takovou vděčnost chováte ke mně ve svém srdci? Ó, ty zmije! Kdož jsi? Odkud jsi sem přišel?!“

Mladí Kurčevičové pohrávali si prsty a chvílemi ohlíželi se i po zbraních visících na stěnách.

Ale náměstek volal dále: „Vy pohani! Uzmuli jste pro sebe jmění sirotčí, avšak z toho nic nebude! Za den dozví se již o tom všem i sám náš kníže.“

Kněžna uslyševši tato slova, rozběhla se k jizbě a chopivši zde rohatinu,*) měla se k útoku

*) Cas prchá.

*) Kopí.

na náměstka. Také knížata, z nichž každý uchopil se, kde čeho mohl, ten šavle, ten palčátu, ten nože, obklopili jej, dýšíce při tom jako stádo vzteklych vlků.

„Ke knížeti chceš s tím jítí?“ volala kněžna, „a víš-li pak, že živ odtud neodejdeš?! Víš-li pak, že to je zde poslední tvá hodina?!“

Skřetuský položil obě ruce křížem na prsa a ani okem nepohnul.

„Vracím se jako knížecí posel z Krymu,“ řekl. „Proležete-li jen jednu krůpěj krve mé, za tři dny již ani popela z toho místa zde nebude a vy zhynete v děrách lubenských! Stává-li pak na světě moci, jež by vás zachrániti dovedla? Nehrozte mi tudíž, neboť já se vás nebojím!“

„Zahyneme, ale ty zahyneš první!“

„Udeř tedy! — Zde jsou má prsa!“

Knížata i matka v jejich čele dosud drželi ostrí namířené proti prsům náměstkovým, ale řekl bys, že jim teď provazy nějaké svázaly ruce. Sotpitce i skrípající svými zuby, potáčeli se v jakési malomocné vzteklosti — leč přes to vše neudeřil z nich ani jediný. Jméno Višňoveckých učinilo je strašně malomocnými.

I byl tedy pan náměstek pánem situace.

Utajovaný, neškodný vztek kněžnin vylil se nyní proti němu v podobě nadávek: „Ty příšero! Obludo! Ničemo! Knížecí krve se ti tedy zachtělo! — Však z toho nic nebude! Každému jinému ji dáme, ale jenom ne tobě, v čemž nám ani sám kníže poručeti nemůže!“

Na to pan Skřetuský: „Není zde k tomu čas, abych dovozoval svůj šlechtický rod, ale myslím si jen, že to vaše knížectví snadno by za ním mohlo nositi svůj meč a dýku! Ostatně když byl vám dobrým „chłop“, tož já jsem ještě přece jen lepší! A pokud se mého štěstí týče, i to se může s vaším srovnati a na to, že pravíte, že Helenu mi nedáte, odpovídám a vy poslyšte toto: Já nechám vás v Rozlohách také a ani účty z pěstounství vašeho žádati nebudu!“

„Nedávejte nám, co není vaše!“

„Nedávám, ale jen slib pro budoucnost vám dávám a k tomu se vám rytířským svým slovem zaručuji. Nuže volte, vyberte si: buď vydáte účet z pěstounství svého knížeti a půjdete z Rozloh, anebo dáte mně dívku a statek si podržíte . . .“

Rohatina zvolna vypadla z rukou kněžniných. Upadla na zemi s finkotem.

„Vyberte si,“ opakoval pan Skřetuský, „aut pacem, aut bellum!“^(*)

^(*) Buď mír nebo válku!

„Štěstí jest veliké,“ řekla na to Kurčevičovna hlasem lahodnějším, „že Bohun se svými sokoly odejel, nepřeje si vás ani již spatřiti, neboť měl vás již včera v podezření. Jinak by se dnešní ta věc bez krveprolití neobešla!“

„Ó, vzácná paní, však ani já nenosím šavli jen proto, aby mi za pasem visela.“

„Ale uvažte, zda rozvážené to jednání se strany vaší, se strany takého mladíka, jenž v dobrotě vešel pod střechu naši, aby pak takto proti nám stál a dívku nám takřka útokem bral, skoro tak, jako by z tureckého otroctví?!“

„To jest úplně v pořádku a zvláště když proti své vlastní vůli měla býti „chłopu“ zaprodána.“

„Tak mi, pane, o Bohunovi nemluvte! I on, ačkoliv nezná svých rodičů, jest bojovníkem povoláním a rytířem slavným, nám pak ode dětství již znám a v našem domě jako by byl příbuzným. Jemu jest jedno, vezmeme-li mu tu dívku anebo jestliže jej nožem bodneme.“

„Vzácná paní, čas kvapí — musím dále a proto odpusťte, že ještě jednou opakuji: volte si!“

Kněžna obrátila se k synům: „A co vy tomu říkáte, synové? Co odpovíte k tak pokorné prosbě toho mládence?“

Oxalypové pohlédli navzájem na sebe, jeden druhého tukl loktem a — mlčeli.

Posléze Simeon se ozval: „Poručíš-li, matko, abychom se bili, budeme se bít, poručíš-li, abychom mu dali Helenu, dáme mu ji.“

„Budete-li se bít, je zle, a dáme-li Helenu, je také zle.“

Potom obrátivši se ke Skřetuskému zahovořila kněžna: „Přivedl jste nás, pane, tak do úzkých, že nevíme si rady. Bohun jest člověk šiléný, jest hotov odvážit se ke všemu. A kdož nás před jeho pomstou zachráni? Sám ovšem zahyne z rozkazu knížecího také, ale nás zahubí dříve. Co si jen počítí?“

„Vaše hlava!“

Kněžna na chvíli se zamlčela.

„Poslouchejte, pane náměstku. Musí to vše v nejlepší tajnosti zůstatí. Bohuna vypravím do Přeslavi, my sami pak s Helenou přijedeme do Lubní a vy požádáte knížete, aby nám poslal do Rozloh presidium. Bohun má tu v okršku půl druhého sta svých, z nichž část jest zde v Rozlohách. Nemůžete si tedy Helenu vzítí hned, neboť by ji zabil. Jinak to býti nemůže. Jedte tedy domů, leč nesvěřujte nikomu toto tajemství a čekejte nás.“

„Abyste mne zradili?!“

V komnatě ozvaly se tiché zvuky, jež spanilá princezna provázela nábožnou písni . . . (Str. 36.)

„Kdybychom mohli! Ale nemůžeme vždyť to sám vidíte. Dejte mi jen své slovo, že tajemství do té doby zachováte.“

„To dávám — a vy dáte mi Helenu?“

„Vždyť nemůžeme vám ji nedati, ačkoliv jest nám Bohuna velmi, velmi líto . . .“

„Fi, fi! Pánové!“ řekl náhle náměstek obrácej se ke knížatům, „jste tu čtyři, silní jako duby a jednoho kozáka se bojíte! Zradou jej chcete přelstít! Ačkoliv měl bych se vám za rozhodnutí vaše pro mne poděkovatí, přece musím říci, že se to na tak vzácnou šlechtu nesluší!“

„Do toho se nepleťte,“ zvolala kněžna. „To není naší věcí. Co si máme počítí? Kolikž pak máte zde vojínův na jeho půldruhého sta? Zachráníte nás? Zachráníte Helenu, kterouž je on s to unéstí a vyrvatí nám násilím? To tedy není vaší věcí. Jedte jen do Lubní, a co my tu budeme zatím dělati, to si již poradíme, jen bychom vám Helenu přivezli.“

„Čiňte si tedy co chcete, jedno však vám říci ještě musím. Kdyby se tu stala kněžně Heleně nějaká křivda — pak běda vám!“

„Nepodryvejte nás tak, neboť byste nás tím mohl přivéstí do desperace.“

„To proto, poněvadž jste se jí chtěli násilím zbavití, a i nyní, kdy prodáváte ji za Rozlohy, ještě jste si ani nevzpomněli, abyste se optali, budu-li jí po chuti.“

„Však se jí na to můžeme zeptatí ve vaší přítomnosti,“ řekla kněžna přemáhajíc v sobě hněv, kterýž na novo počal jí vřítí v prsou, neboť cítila ona velmi dobře ve slovech náměstkových pohrdání a pohanu.

Po těch slovech vyšel Simeon pro Helenu a v okamžiku objevil se s ní v síni.

Uprostřed těch hněvův a hrozeb, jež ještě na polo v povětří hučely, uprostřed těch svraštěných obličejův, ostrých pohledův a přísných rysův zaleskla se její krásná líčka jakoby slunko po bouři.

„Milá Heleno,“ řekla suše kněžna ukazujíc na Skřetuského, „chceš-li a nemáš-li nic proti tomu, zde jest budoucí tvůj muž!“

Helena zbledla jako stěna a vykřiknuvši zakryla si oči rukam, načež vztáhla je náhle zase ku Skřetuskému.

„Je to pravda?“ šeptala polou v opojení.

* * *

Za hodinu na to ujížděla již družina páně vyslancova a náměstkova zvolna lesní pěšinou

směrem k Lubním. V čele jel Skřetuský s panem Longinem Podbipatou, za nimi vlekly se jejich povozy.

Náměstek byl v tu dobu pohroužen všecek v jakousi tesknou, když jej v tom náhle probudila urvaná slova známé kozácké písně:

„Tužu, tužu, serce bolyt . . .“

V hloubi lesu, na úzké, chłopy ujeté stezce objevil se Bohun. Jeho kůň byl všecek zpěněn a zablácen. Patrně se pustil kozák podle svého obyčeje do stepí a lesův, aby se tam spil větrem, by se v dáli kdesi potýkal a tak zapomněl na to, co ho v duši tak velmi, velmi bolelo . . .

Teď právě vracel se do Rozloh.

Pan Skřetuský dívá se na tu přepýšnou rytířskou postavu, jež mihla se jen před zrakoma a opět zmizela, mimovolně si pomyslíl a polouhlasitě zamručel: „Věru, toť opravdu štěstí, že mne před jejíma zrakoma nezabil!“

Náhle dotkl se srdce jeho jakýsi žal. Bylo mu líto Bohuna, ale ještě více toho, že zavázav se kněžně čestným slovem, nemohl za ním popohnatí svého koně a takto jej asi oslovití: „Milujeme jednu dívku, nuže jeden z nás musí zemřítí. Tas tedy, kozáče, z pochvy svou serpentinu!“

V.

Pan Skřetuský příjev do Lubní nezastal doma knížete; odejelť kníže k panu Suffčynskému, bývalému to svému dvořenínu, jenž slavil v Sienči křtiny. S ním odejela i kněžna, dvě slečny Zbarašské a více osobností ode dvora. Poslána tedy rychle zvěst do Sienče o návratu páně náměstkovu z Krymu i o příjezdu vyslancově, zatím co ostatní známí a soudruhové radostně vítali pana Skřetuského po tak dlouhé cestě; zvláště pak vesel byl z toho pan Vladýjovský, kterýž od posledního souboje byl našemu náměstkovu přítelem nejlepším. Tento mládenec vyznamenával se hlavně tím, že byl ustavičně zamilován. Přesvědčiv se o neupřímnosti slečny Aničky Brzobohaté, přilnul svým citlivým srdcem k slečně Anděle Lenské, jedné to rovněž z dvorního fraucimoru, a když se mu i tato — a to právě před měsícem — zasnoubila s panem Staniševským, počal pan Vladýjovský vzdychatí po starší již princezně Anně Zbarašské, neti to knížete Višňoveského.

Přes to vše tušíl on sám, že nemůže se těšití ani tou nejmenší nadějí, ačkoliv oči jeho

stále tak vysoko pohlížely, a to tím méně, poněvadž se o princeznu Annu Zbarašskou ucházeli již dva námluvčí: pan Bodžynský a pan Lassota, a to jménem pana Přyjemského, vévody Lučického. Vypravoval tedy nešťastný pan Vladyjovský tuto novinu svého utrpení našemu panu náměstkovi, vpravoval jej ve všechny záležitosti a tajemnosti dvorní, kterýmž tento ovšem naslouchal jen jedním uchem, neboť mysl a srdce jeho zaujaty byly čímsi docela jiným. Kdyby se nebyly v nitru jeho ozývaly ony duševní nepokoje, jež s láskou bytí i vzájemnou obyčejně společně krácejí, byl by se snad pan Skřetuský opravdu cítil šťastným, když vrátil se po tak dlouhé zde nepřítomnosti opětně do Lubní, kdež otáčely jej obličejem srdečné a najmě onen hluk života vojenského, se kterýmž uvykl již ode dávna žítí. Jakkolivěk mohly se Lubně jakožto knížecí residence rovnati svou spanilostí všem ostatním ba i královským sídlům, přece zase různily se od nich velice tím, že život vedl se zde surový, vpravdě táborový. Kdo neznal tamních obyčejův a tamního pořádku, ten přijev do Lubní v době třeba nejklidnější, mohl souditi, že se tam připravuje nějaká vojenská výprava. Tělesná stráž převládala tam nad dvoraním, železo nad zlatem, zvuk trub táborových nad hlukem poct a zábav. Všude panoval vzorný soulad a nikde nepoznaná kázeň, vsude rojila se hojnost prerůzných korouhví: pancířových, dragounských, kozáckých, tatarských i valašských, pod nimiž sloužilo netoliko celé Zádňepří, ale i dobrovolná šlechta ze všech krajů země.

Kdo se chtěl vycvičiti v pravé rytířské škole, ten táhnul do Lubní, tak že nescházeli tam vedle Rusínův ani Mazurové ani Litvané ani Malopolané, ba ani Prušáci. Pěší pluky a dělostřelectvo čili tak zvaný „lid ohňový“ sestaveny byly z vybraných Němcův, najatých obyčejně za dosti veliký žold, v plucích dragounských sloužili hlavně lidé domácí, místní; Litvané pod tatarskými korouhvemi, Malopolané zase hrnuli se nejraději pod znamení pancíře.

Kníže nedovoloval nikdy svému rytířstvu lenošiti, a proto panoval v táboře jeho povždy ruch ustavičný. Jedny pluky vycházely pro změnu do stanic a do polanek, jiné přicházely do města — po celý den odbývaly se pochody a vojenská cvičení. Casem také, ač byl třeba právě před Tatary pokoj, pořádal kníže daleké výpravy do hluchých stepí a pustin, kdež cvi-

čili se vojínové v pochodech a v dlouhých cestách tak, aby dotáhli až tam, kam nikdo ještě nedotáhl a tak aby roznášeli slávu jména jeho. Tím způsobem ocítil se kníže předešlého právě podzimku pochodem po levém břehu v Kudaku, kdež jej pan Grodzický, mající místní praesidium, jakožto úředního vládce slavnostně přivítal, načež táhl podél Prahův až do Chortice, kdež na hranicích Kučkaských dal postaviti velikou kamennou mohylu na památku a na znamení, že v tuto stranu ještě žádný pán až dosud nepřišel.*)

Pan Bohuslav Maškevič, vojín to statečný ač mladý, a člověk spolu velice učený, jenž tuto výpravu rovněž jako i jiné popsal, vypravoval o ní panu Skřetuskému pravé divy, a vypravování jeho potvrzoval také pan Vladyjovský, jenž měl ve výpravě této účastenství. Viděli tedy Prahy a divili se jim, zvláště pak strašnému Nenasytovi, jenž každoročně jako druhdy Scylla a Charybdis několikrát deset lidí požíral. Potom pustili se na východ, do spálených stepí, kdež pro doutnající ještě oharky nemohla jízda tak rychle ku předu pokračovati, tak že musili až koním nohy kožemi obvinovati. Potkávali se tu s rozličnými bestii, slepejší a hady obrovskými, na deset loket dlouhými a tlustými jako mužské rameno. Cestou ryli do mohutných dubů pro aeterna rei memoria**) knížecí erby, až pak posléze dostali se do tak pustých stepí, že zde nebylo již ani stopy lidské.

„Myslil jsem,“ pravil učený pan Maškevič, „že jest nám tu již připraven osud Ulyseův a že posléze budeme musiti stoupati kamsi do Hádu.“

Na to pan Vladyjovský: „Lidé z korouhve pana Zamojského, kteráž šla v předu, dokonce nám přísahali, že viděli již ony fines,***) kterýmiž se orbis terrarum †) končí.“

Náměstek jim zase navzájem vypravoval o Krymu, kdež ztrávil takměř půl roku čekaje na odpověď chánovu, vypravoval jim i o tamních městech, původem svým z dávných ještě časův, o Tatarech i o vojenské jejich moci a posléze o postrachu, jakýž se jich zmocnil, když uslyšeli o veliké výpravě na Krym, o výpravě to, již měly se účastniti veškeré síly země polské.

*) Slova ta jsou z pramene Maškeviče, jenž asi nevěděl o pobytu Samuela Zborovského na Síři.

**) Pro věčnou pamět.

***) Hranice.

†) Obzor země.

Longinus a Skřetuský v ložnici. (Str. 38.)

Za takového každovečerního vypravování očekávali knížecího návratu. Zatím také představil náměstek svým nejbližším soudruhům pana Longina Podbipatu, kterýž jakožto člověk velice laskavý ihned získal si náklonnost srdce všech a ukázav jim při příležitosti svým mečem nadlidskou svou sílu, zjednal si tak všeobecnou úctu. Tomu i onomu vyprávěl již také svou historii o předku Stovejkovi a o třech statých hlavách, zamlčel jim jenom tentokrátě svůj slib, nechtěje se vydati v šanc možným jich žertům. Zvláště seznámili se s Vladyjovským, a to pro obapolnou jich citlivost srdce: chodili pak skutečně po několik dní vzdychat spolu kamsi na valy, jeden vzdychal za jakousi hvězdičkou vysoko zářící, touže při tom, jen aby ji mohl dostat, t. j. princeznu Annu Zbarašskou, druhý zase vzdychal za jakousi hvězdou neznámou, od níž dělily jej tři hlavy, k nimž zavázán byl svým svatosvatým slibem.

Pan Vladyjovský přemlouval pana Longina ku dragonům, ale Litvín rozhodl se konečně pro znamení korouhve pancířské a to proto, aby mohl sloužiti pod Skřetuským, o němž k nemalé své radosti již v Lubních se dověděl, že

jej mají všichni za rytíře první třídy a za jednoho z nejlepších knížecích důstojníků vůbec. Kromě toho bylo v korouhvi, jejíž poručíkem byl pan Skřetuský, právě po panu Zákřevském uprázdněno místo, nazvaném „Miserere mei“, kterýž po čtrnácte dnů již nebezpečně byl nemocen, bez naděje k životu, neboť se mu již i všechny rány počaly otevírati. Tím způsobem přibyl panu náměstkovi k dosavadním jeho žalům milostným i bol nad hrozící ztrátou starého svého soudruha a upřímného přítele, z kteréžto příčiny také neopouštěl po několik hodin denně takměř ani na píď jeho lože těše jej jak uměl a podáváje mu naděje, že spolu ještě nejednu výpravu podniknou. Ale starec nepotřeboval té potěchy. Počínal si na svém tvrdém rytířském loži, potaženém koňskou koží, věru vesele a s dětinským takměř úsměvem díval se na krucifix zavěšený nad svým ložem. A Skřetuskému vypravoval: „Miserere mei, pane poručíku, půjdu si již pro svůj žold do nebe. Tělo mé jest těmi ranami tak proniklé, že se jen toho bojím, pustí-li mne svatý Petr, kterýž jest marsálkem božím a jenž pilný dozor má tam hlavně na čistotu, do svého ráje v tak děravé sukni. Ale já vím, co mu řeknu! Povím mu: Svatý Petříčku, zapřisáhám tě u sluchu Malchusova, nečiň mi překážek, neboť to mi ti pohané rozedrali tak

Skretuský položil obě ruce na prsa . . . (Str. 40.)

ten můj tělesný šat . . . Miserere mei! A bude-li nějaká výprava sv. Michala na tu moc pekelnou, tož se ještě starý Zakřevský k ní přidá!“

V takových okamžicích nemohl se již ani poručík Skretuský slz zdržeti, ačkoliv jakožto vojín mnohokrát před sebou viděl umírající lidi a ačkoliv již i on sám nejednou vstříc smrti hleděl. Při slovech toho starce, jehož skon podobal se krásnému západu slunce, musil zaslzeti.

Tu posléze jednoho rána zavzněly zvony ve všech kostelích i kláštorech lubňanských, zvěstující smrt pana Zakřevského. Téhož dne právě přijel také kníže ze Sienče a s ním pánové Bodžinský a Lassota, pak celý ostatní dvůr a mnoho jiné šlechty na několika povozech, neboť účastenství u pana Suffčynského bylo nesmírné.

Kníže vypravil Zakřevskému krásný pohřeb chtěje tak poctiti zásluhy zvěčnělého i chtěje na jevo dáti, jak se mu zalíbilo v rytířích. V pohřebním průvodu kráčely všechny pluky nalézající se v tu dobu v Lubních, na hradbách stříleno bylo z hakovnic *) a ručnic. Jízdectvo jelo

ze zámku až k farnímu kostelu ve válečném pořádku, leč se svinutými prapory, za ním pluky pěší s hlavněmi k zemi obrácenými. Kníže sám, oděn byv smutečně, jel za rakví v pozlacené své karetě, v níž zapraženo osm jako mléko bílých koní, majících hřívy a ohony obarvené na červeno a chochol ze pštrosích per černé barvy na hlavách. Před karetou kráčel oddíl janičárův tvořících tělesnou stráž knížecí, za karetou ubírala se pázata, najatá ze Španělska, dále vyšší úředníci dvorní, dvořané, komorníci a posléze hajduci a pajoci. *) Kondukt zastavil se nejprve u kostelních dveří, kdež duchovní Jaskólský přijal rakev smuteční řečí, počínající: „Kam tak spěcháš, příteli Zakřevský?“ Potom promluvilo ještě několik jeho soudruhův a mezi nimi i pan Skretuský, jakožto poručík i přítel zvěčnělého. Na to vnesli tělo jeho do kostela, kdež ujal se slova nejvýmluvnější z výmluvných, sám kněz jesuita Muchovecký, kterýž mluvil tak nadšeně a krásně, že až sám kníže zaplakal.

Kníže byl pán neobyčejně tklivého srdce a k vojínům skutečně otcem nejlepším. Dbal o kázeň věru nejpřísnější, ale v ohledu laskavosti, s jakou měl se netoliko ku svým vojínům, ale i k jich ženám a dětem, nemohl se k němu nikdo přirovnati. Vůči vzpourám byl strašným a nemilosrdným, ač jinak zase byl opravdovým

*) Druh pušek.

*) Pajok = turecký komorník, sluha sultanův.

dobrodincem nejen šlechty, ale i všeho svého lidu. Když na př. roku 1646. zničily kobylinky všecku úrodu, tu on odpustil svým nájemníkům celoroční poplatek nájemný a poddaným svým dal rozdávat obilí ze svých zásob; po požáru v Chorolu živil zase veškeré pohorelé měšťany skoro po dva měsíce svým vlastním nákladem. Nájemci a podstarostové na knížecích statcích báli se, doslechli-li se kníže o nějakém zneužití nebo krivdě spáchané na lidu. V takových případech měla sirota v knížeti pomoc zajištěnu, tak že jí až na Zádňepří přezdívali „knížecí děti“. O to ostatně dbala i sama kněžna Griselda, jíž nemálo v tom přispíval otec Muchovecký. Tak tedy panoval ve všech zemích knížecích lad nejlepší, všeho dostatek, spravedlivost, pokoj, ale i strach, neboť v případě toho nejmenšího jen oporu neznal kníže míry svého hněvu a svých trestů — tak se v jeho očích a v jeho povaze sloučila šlechtnost s přísností. Ale v těch dobách a v těch krajinách jediné jen taková přísnost a drsnost mohla povznést lidské žití a lidskou práci, neboť jen její zásluhou povstávala města i vesnice, jen její zásluhou povznesl se rolník nad hajdamaka, kupec klidně mohl vésti svůj obchod, zvony klidně zvaly své věrné na modlitbu, vrah-nepřítel nesměl překročit hranice, lotři hynuli na polích anebo proměňovali se v řádné vojíny, tak že kraj druhdy pustý čím dále, tím více rozkvétal.

Divoké té krajině a divokým její obyvatelům bylo také již takové ruky zapotřebí, neboť na Zádňepří utíkaly se z Ukrajiny ty nejnepoklidnější živly, utíkali sem osadníci, jež vábily role a úroda země, prchali sem chłopi ze všech koutů země, zločinci z vězení, zkrátka jako by řekl Livius: „pastorum convenarumque plebs transfuga ex suis populis.“*) Udržeti je na uzdě, přeměnití na klidné osadníky a vtěsnati do krbů usedlého života, mohl jen takový lev, na jehož řev zachvělo se všecko.

Pan Longinus Podbipata, jenž knížete poprvé v životě spatřil právě na pohřbě Zákřevského, nemohl svým vlastním očím uvěřiti. Když byl totiž slýchal tolik slavného o jeho slávě, představoval si jej v duchu jako nějakého velikána, nejméně o celou hlavu většího nežli celý ostatní rod lidský, kdežto kníže byl zatím vzrostu dosti malého a k tomu hubený. Nad to byl ještě mladý, čítal teprve šest a třicet let svého života, ačkoliv v obličejí jeho znáti

byly již četné stopy vojenských starostí. Ačkoliv v Lubních žil jakožto pravý král, v době častých jeho výprav a pochodův sdílel veškerou nepohodu svých prostých vojinův, jídal s nimi černý chléb, spal na zemi na obyčejném slamniku a poněvadž větší část svého života ztrávil v tábore, proto také jevíly se toho v obličejí jeho zjevné důkazy. Jinak ale prozrazoval jeho obličej hned na první pohled člověka neobyčejného, muže nad jiné vynikajícího. Kreslila se v něm železná, nepoddajná vůle i majestát, před nímž musil každý bez rozdílu hlavu svou skloniti. Bylo na něm i viděti, že muž ten zná svoji vážnost, svou důležitost i velikost a kdyby mu zítra vložili na hlavu korunu, necítil by se tím nijak překvapeným aneb pod její tíhou pretíženým. Oči měl veliké, klidné, laskavé, ač zdálo se, že spočívají v nich i hromy, jež v tu dobu drímaly; ale člověk při pohledu na ně cítil, že běda by bylo tomu, kdo by je probudil. Proto také nemohl takměř nikdo ani snést klidného blesku jeho očí, tak že nejednou i vyslanci a poslové, vznešení jinak dvořané, kteří stanuli před knížetem Jeremim, přišli do rozpakův a nevěděli, jak počítí s ním rozhovor.

I byl to vskutku pravý král na svém Zádňepří. Z jeho kanceláře vycházely privileje a nadání: „My, z boží milosti kníže a hospodář atd.“ Mnoho pánův ani za sobě rovné nepovažoval. Knížata z krve dávných panovníkův bývala teď u něho maršálky. Takým byl své doby i otec Helenin, Vasil Bulyha Kurčevič, kterýžto přece, jak jsme výše již vzpomenuli, pocházel od Koryata, ačkoliv původem byl až od Rurika.

Bylo také v knížeti Jeremim cosi, což mimo vrozenou mu laskavost drželo lidi opodál. Miloval své vojíny a byl k nim důvěrným, přátelil se s nimi, leč s ním přáteliti se nesměl nikdo z nich. A to jeho rytířstvo bylo mu přece oddáno tak, že kdyby mu byl poručil, aby se koňmo v propasti vrhlo, jistě by tak učinilo bez váhání.

Po své matce Valašce zdědil bílou pleť, tu bělost rozpáleného železa, z níž žár bije; černý pak jako havraní křídlo vlas jeho, po celé hlavě podholený, spadal mu zpředu přebujně, zacláněje mu skoro polovici čela. Odíval se krojem polským, ačkoliv o krásný ústroj příliš nedbal; jen o slavnostech bral na se šaty nádherné, takže se tenkrát vždycky zlatem a drahokamy celý leskl.

Jedné z takových to slavností byl za několik dní později pan Longinus Podbipata také

*) Pastýři a lid přeběhlý ze středu svého národa.

prítomen; bylo to tehdy, když kníže určil slyšení své vyslanci panu Rozvanovi Ursu. Audieuce poslův a vyslancův odbývaly se vždycky v tak zvaném modrém sále, to proto tak zvaném, poněvadž na jeho stropě vymalována byla modrá obloha, tu onde spolu již s hvězdičkami — práce to malíře Helma ze Gdanska. Zde tedy zasedal kníže pod baldachýnem z aksamítu a hranostaje, na vysoké křeslo, trůnu podobné, jehož podnoží bylo polozlatým plechem pobito; za knížetem stával pak kněz Muchovecký, sekretář, marsálek kníže Voronič, pan Bohuslav Maškevič, dále pažata a dvanácte trabantů s halapartnami, španělským stejnokrojem vždycky oděných; pozadí sálu bývalo přeplněno rytířstvem v nejnádhernejších ústrojích.

Pan Rozvan Ursu prosil knížete jménem svého hospodara, aby kníže svým mocným vlivem a mocí svého jména vydobyl u chana zakaz, kterýmž měly by byti zamezeny budziackým Tatarům vsecky další výpady do Valašska, kdež tito každoročně strašné škody natropili; kníže Jeremi odpověděl k této prosbě pěknou latinou a v tom smyslu, že Budziáci vždycky bývali chana svého poslušni a že ostatně očekává v dubnu posla chanova Čause, jemuž že on sám rovněž tyto křivdy valašské připomene. Pan Skřetuský již totiž dříve podal knížeti zprávu o svém poselství a cestě své, jakož i o všem tom, co slyšel o Chmelnickém a jeho útěku na Síč. Kníže sice ustanovil, aby vypraveno bylo několik jeho pluků ke Kudaku, avšak nekladl na tu výpravu veliké důležitosti.

Takž tedy, když se zdálo, že všeobecnému pokoji a míru Zádňeperského panstva nic nehrozí, počaly v Lubních slavnosti a zábavy; příčin k nim bylo několik: jednu poskytovala přítomnost posla pana Rozvana Ursu, druhá spočívala v tom, že pánové Bodžynský a Lasota požádali již konečně ceremoniálně a jménem vévody svého pana Příjemského o ruku princezny Anny, ku kteréžto žádosti obdrželi jak od knížete tak i od kněžny Griseldy odpověď příznivou.

Jediný ovšem Vladyjovský trpěl nad touto zprávou velice, a když se pan Skřetuský pokoušel jej trochu potěšiti, dostal za odpověď: „Což tobě! Tobě je dobře! Potřebuješ jen chtít a Anička Brzobohatých tě jistě nemine. Však si na tebe po ten celý čas stále vzpomínala, myslil jsem z počátku, že chce tím jakousi žárlivost v Bychovcovi způsobiti, ale nyní vidím, že jej měla přece jen k lepšímu a jediné k tobě že chová v srdci svém cit.“

„A což je po Aničce! Vrať se k ní — non prohibeo.*) Ale na princeznu Annu Zbarašskou mi již přestaň mysliti, neboť jest to totéž, jako bys chtěl fénixe**) čapkou v hnízdě lapiti.“

„Vím, vím, že jest ona tím fénixem, a proto také bezpochyby budu musiti žalem umřítí.“

„Živ budeš a znova se zamiluješ! Jenom ne do druhé princezny — Barbory — neboť i tu by ti později odvedl před samým nosem zase druhý vévoda.“

„A což pak je srdce nějakým pacholkem, jemuž poručiti možno? Můžeš-li pak jen zabrániti očím, aby se nedívaly na tak čarokrásnou bytost, jakou jest princezna Barbora, jejíž pohled věru byl by s to zkrotiti i ty nezdívoci-lejší bestie?!“

„Ty dábelská podšívko!“ zvolal pan Skřetuský, „teď vidím, že se i bez mojí potěchy obejdeš, ale to ti opakuji: vrať se jen k Aničce Brzobohatých, neboť s mé strany nemusíš se obávati pražádných překážek.“

Ostatně Anička Brzobohatých na pana Vladyjovského také mnoho nemyslíla. Za to dráždila ji tím více a znepokojovala lhostejnost páně Skřetuského, kterýž vrátiv se z tak dlouhé cesty na ni teď takměř ani nepohlédl. Večer tedy, kdy kníže s přednějsími důstojníky a dvořany přicházival do zábavní komnaty kněžny, aby pobavili se zde poněkud vzájemným rozhovorem, využítkovala Anička této příležitosti a vyhlížejíc z ústraní své paní — neboť kněžna byla vysoká a Anička malá — svýma černýma očkami do tváře náměstkovy, chtěla tak stůj co stůj záhadu tuto vyzkoumati. Ale oči pana Skřetuského právě tak jako jeho myšlénky bloudily kdes jinde, a když zrak jeho náhodou padl na Aničku, tu zamyšleným byl a tak lhostejným, jako kdyby se ani nedíval na tuže dívčinku, k níž kdysi zpíval:

„Jak tatarská horda
břeš v kořist corda!“

„Co se mu přihodilo?“ ptala se sama sebe rozmazlená favoritka celého dvoru a podupávajíc si nožkou přemýšlela . . . Nemilovala více pana Skřetuského, ale přivyknuvši již jeho holdům, nemohla snést, aby si jí nevšímal a v tom hněvu byla by se třeba do něho ihned zamilovala — ze zoufalství. Jednou, právě když běžela s nitěmi ke kněžně, potkala se s panem

*) Nebráním.

**) Báječný pták starých Egyptanů mající podobu orla, který vždy za 500 let sám se upaloval v hnízdě svém, načež z popelu jeho rodil se fénix mladý.

Skřetuským, vycházejícím z vedlejší ložnice knížečí. Vrazila na něho v běhu svém jako divá bouře, div že mu prsa nerozabila, pak jako by se lekla, ustoupila zpět a pravila: »Ach, to jsem se lekla! Dobrý den, pane náměstku!«

»Dobrý den, slečno Anno! Což pak jsem již takové monstrum,*) že se mne až slečna Anna leká?«

Dívka stála tu před ním s očima k zemi upjatýma, kroutila si malou ručkou konce svých vrkočův, přestupovala s nožky na nožku a jako by na rozpacích odpověděla: »Eh ne, to ne!... To vůbec ne! Jako že živa jsem!«

Náhle se podívala na poručíka a znova sklopila oči.

»Či se na mne hněváte?«

»Já? Což pak vy, slečno, dbáte na můj hněv?!«

»Co je pravda, to je pravda, nedbám. Měla bych také oč dbáti! Či si myslíte, že snad budu dokonce plakati?! To je pan Bychovec jinší, upřímnější...«

»Nu, když tomu tak, pak mně nezbyvá nic jiného, nežli abych ustoupil své místo panu Bychovcovi a vám abych odešel z očí.«

»A zadržím-li vás?«

Po těch slovech také zastoupila mu cestu.

»Vy se tedy vracíte z Krymu?« tázala se.

»Z Krymu.«

»A co pak jste přivezl z Krymu?«

»Přivezl jsem pana Podbipatu. Snad jste jej již viděla, slečno! Statečný a příjemný to mládenec!«

»Dojista, že příjemnější nežli vy! A proč sem přijel?«

»Abyste měla, slečno, zase na kom zkoušeti svoji moc, ale při tom vám hned radím, abyste si vedla ostře, neboť vím o tom chlapíku jisté tajemství, ve kterémž jest nepřekonatelný, ba ani vy proti němu nic nepořídíte!«

»Proč pak by byl nepřekonatelný?!«

»Protože se nemůže ženiti.«

»A co mně na tom záleží?! A konečně, proč pak by se nemohl ženiti?«

Skřetuský sklonil se trochu k uchu slečny Aninky, ale pověděl jí dosti hlasitě: »Protože si přísahal čistotu.«

»Vy jste nehodný!« zvolala prudce Aninka a v tomže okamžiku zmizela mu již s očí jako splašný pták.

Téhož večera ale podívala se také poprvé pozorněji na pana Longina Podbipatu. Hostí bylo zde toho dne plno, neboť kníže vystrojil tu slavnost na rozloučenou s panem Bodžynským. Náš Litvín, oděn velice úpravně v bílý atlasový župan a temnomodrý aksamítový kontuš, vyhlížel dnes velmi okázale, tím více, ježto se dnes po boku jeho snášela místo katovského »zervikaptura« lehká šavle v pozlacené pochvě.

Očka Aninčina strílela dnes na pana Longina trochu nápadně a zúmýlně — na zlost panu Skřetuskému. Pan náměstek byl by si toho skoro ani nepovšiml, kdyby jej nebyl pan Vladyjovský tukl loktem a takto oslovil: »Ať mne Tatar, jestliže Aninka nešilhá zase po tamté chmelové tyčce Litevské!«

»Řekni to raději jemu samému!«

»Zajisté, že řeknu. Však z nich bude pěkný párek!«

»Bude ji moci nositi místo knoflíku na svém županu — takový jest asi mezi nimi poměr.«

»Anebo místo chocholky na své čapce.«
Vladyjovský přistoupil k Litvínovi.

»Příteli,« řekl k němu, »teprve nedávno jsi k nám přišel, ale již nám tu holky blázníš!«

»Jak to, bratříčku, jak to?«

»Protože jsi nám zde již tu nejhezčí dívku z fraucimoru zbalamutil!«

»Ale přítelinku!« řekl Podbipata sprásknuv ruce, »co to mluvíš?«

»Nu, jen se podívej tamto na slečnu Annu Brzobohatou, kterouž my zde všichni milujeme, podívej se jen, jak dnes jen po tobě očima stíhá. Dej si pak při tom pozor, aby ti nepovésila na nos hejla, tak jako to učinila nám všem.«

Po těch slovech otočil se Vladyjovský na podpatku a odešel od pana Longina zůstaviv jej v zadumání. Nesmělť on se teď v tom okamžiku podívati v tu stranu, kde seděla slečna Anna, až teprve po chvíli dodal si odvahy a jakoby úkradmo mrknul tam okem — ale až se při tom zachvěl. Z podramení kněžny Grieseldy dívalo se na něho skutečně dvě krásně zářících oček s nevidanou zvědavostí a ohnivostí.

»Apage satanas!« pomyslně si Litvín v duchu a začervenav se jako žáček utekl do druhého kouta sálu.

Ale pokušení bylo to veliké. Ten diblíček vyhlížející z pozadí kněžny měl do sebe tolik půvabu a očka jeho svítila tak jasně, že pana Longina stále cosi lákalo, jen aby se aspoň

*) Obluda, šereda.

Zákřevský a Skřetuský. (Str. 44.)

ještě jednou do nich podíval. Ale v tom si vzpomněl na svůj slib, před očima jeho objevil se strašný „Zervikaptur“, jeho předek totiž, Stovejko Podbipata, tři staté hlavy, a jaký div, že se ho zmocnil strach. Požehnal se ale svatým křížem a toho večera již se na slečnu Annu více nepodíval.

Za to hned druhého dne z rána přišel k panu Skřetuskému.

„Pane náměstku, a vytáhneme již brzo? Což jste slyšel nového o té vojně? Jaké zprávy?“

„Máte nějak na spěch. Buďte jen přece trpělivým, vždyť nejste ještě ani pod praporem.“

Pan Podbipata nebyl totiž ještě na místě pana Zákřevského zapsán. A s tím se musilo počkati, až celá čtvrť dojde, což nebylo dříve než teprve prvního dubna. Ale pan Podbipata měl skutečně na spěch a proto se ptal pana náměstka dále:

„A což o tom dosud Jeho Jasnost kníže nic nemluvil?“

„Nic. Ostatně král ovšem nepřestane na vojnu mysliti do své smrti, ale země si jí nepřije.“

„A povídali v Čehryně, že rebelie kozácká skutečně hrozí?“

„Jest opravdu znáti, že váš slib na vás nějak ostře naléhá. Pokud se pak té rebelie týče, tož vězte, že do jara už nebude, neboť zima — a třeba jen lehká — přece jen jest zima! Máme teprve 15. února, mrazy mohou nastati každým dnem, a kozák se dříve do pole nepustí, dokud se nemůže v poli hradbami zajistit, neboť za hradbami bije se on jako lev, v širém poli nedovede se ale ubrániti.“

„Musíme tedy čekati na kozáky?“

„Uvažte i to, že i v tom případě, kdybyste i v době této rebelie nalezl ty své tři hlavy, že i v tom případě není jisto, budete-li prost svého slibu, neboť jsou přece něco jiného křižáci, něco jiného Turci a něco jiného našinci, toť jako by děti ejusdem matris!“^{*)}

„Ó můj ty bože! To jste mi dal hřebíkem do hlavy! Ó má zoufalosti! Zde mi musí sám kněz Muchovecký poraditi, neboť jinaké již nebudu míti ani chvilky pokoje!“

„Však on vám také poradí, neboť jest to člověk velice učený a nábožný, ale něco jiného vám sotva řekne. Bellum civile,^{**)} toť vojna bratrská!“

^{*)} Těže matky.

^{**)} Válka občanská.

„A kdyby těm rebellantům cizí posila na pomoc přišla?“

„Pak byste byl ve svém poli. Ale pro tento okamžik mohu vám jen jedno doporučiti: čekejte a buďte trpěliv.“

Škoda jen, že pan Skřetuský sám se neuměl řídit podle této rady. Vždyť i jeho vzmočňovala se čím dále tím větší a větší tesknota, vždyť i jej nudily ty dvorní slavnosti a i ty tváře, na něž dříve tak rád a tak mile pohlížel.

Konečně odjeli ze dvora pánové Bodžynský, Lassota a pan Rozvan Ursu, tak že teprve nyní po jich odjezdě nastal jakýs takýs pokoj. Život počal plynouti jednostejně. Kníže byl zaměstnán lustrováním svých ohromných statků, tak že každé ráno zamykal se s pány komisary, kteříž sjížděli se sem z celé Rusi a ze Sandomířska — následkem toho mohla se i vojenská cvičení porůznu odbývati.

Hlomozné počty důstojnické, na nichž stále se jen rozprávělo o budoucích vojnách, konečně nesmírně přenudily i pana Skřetuského, jenž tudíž utíkal se raději s puškou na rameni nad Solnici, kdež druhdy Žulkovský tak strašně pohromil Nalevajku, Lobodu a Křepského. Stopy této bitvy zakotvily se hluboko již i v paměti lidské i na bojišti a okolí. Časem ještě vyhodila země na svůj povrch z lůna bílé kosti, a za vodou tam kdesi trčel dosud do výše kozácký násyp, v jehož pozadí se Lobodovi Záporožci a Nalevajkovi dobrovolníci tak udatně a zoufale bránili. Ale již i na tom náspu vyrůstal teď hustý háj. A tam tedy utíkal se Skřetuský před dvorním lomozem, a místo aby zde střílel ptáky, uvažoval, zadumal se: tam před očima jeho duše stála paměť jeho i srdcem přivolaná postava milované jeho dívky, tam uprostřed té mlhy, uprostřed toho šumu větvoří, tam uprostřed těch melancholieplných míst nabýval on úlevy ve své tesknosti.

Později však počaly padat husté, jaro předpovídající deště. Solnice proměnila se v bařinu, tak že bylo nesnadno hlavy z domu vystrčiti, a tak pozbaven byl náměstek i té potěchy, kterouž až dosud na čas nalézal v toulání se sem a tam a v osamoceném blouzení. V tu dobu také vyrůstal jeho nepoklid — a právem. Mělt on z počátku naději, že kněžna Kurčevičova najisto přijede s Helenou do Lubní, jakmile jen se jim podaří pryč vypraviti Bohuna, avšak teď mu i tato naděje zhasla. Nepohoda a slotá zkalila všecky cesty, step byla na kolik mil po obou březích řeky Suly zavodněna, tak

že se z ní stalo jednolitě bahnisté, i bylo potřebí čekati na jarní teplé slunko, kteréž by vysušilo zavodněná místa a všecku na nich vlhkost. Po celý ten čas měla pak Helena zůstatí pod ochranou, již Skřetuský nedůvěřoval, v opravdivém to vlčím hnízdě, uprostřed lidí nevzdělaných, divokých a Skřetuskému protivných. Ovšem, dle vlastního jich slibu byli povinni dodržeti mu slova — a ovšem také nezbyvalo jim nic jiného — kdož však mohl uhodnouti, co si zatím vymyslí, nač se snad odváží, zvláště když cítili tu velikou převahu v strašném onom potulkovém lupiči, kteréhož patrně milovali i nenáviděli z bázně zároveň. Bylo by mu snadností, přinutiti je k tomu, aby odevzdali mu dívčinu, vždyť podobné příhody nebyly tak neobyčejnými a řídkými. Vždyť tímže způsobem svého času i soudruh nešťastného Nalevajky, Loboda, přinutil paní Poplínskou k tomu, že mu dala svou vychovanku za ženu, ačkoliv byla ta dívčina šlechtickou z dobrého rodu a ačkoliv z celé své duše tohoto zbojníka nenáviděla. A bylo-li pravdou to, co se o nesmírném bohatství Bohunově vypravovalo, tož přece mohl jim i dívku i samy útraty za Rozlohy zaplatiti. A což potom? Potom — uvažoval pan Skřetuský — potom oznámí mi dábelky, že jest po všem, a sami uniknou mi kamsi do pustin litevských nebo mazovských, kde jich ani přemocná ruka knížecí nedostihne. Pan Skřetuský chvěl se při té myšlence a trhal sebou jako vlk na řetěze, litoval svého rytířského slova, jež dal kněžně — a nevěděl, co si má počíti . . .

A byl to přece člověk, kterýž nerad dovoľoval náhodě, aby jej za bradu za sebou vlekla. V jeho povaze spočívalo velké vždy předsevzetí, velká energie. Nečekal nikdy na to, čím jej osud navštíví, on sám vždy chápal osud kolem krku a přinucoval ho, aby zdařil se pro něho šťastně — a proto těžko mu bylo, obtížněji než komu jinému, seděti se založenýma rukama v Lubních.

Rozhodl se tedy k činu. Mělt on v družině své pacholíka Řendzjana, chodačkovského šlechtice z Podlesí, jemuž bylo ovšem teprve asi 16 let, jenž si však vedl jako by na čtyřech nohách stál, tak že s ním ne jeden starý chytrák nemohl nic svěsti. Toho tedy ustanovil si poslati k Heleně na výzvědy.

Skončil již únor, deště přestaly se sypat, březen sliboval dny dosti pěkné, a také cesty se již tou dobou zlepšily. I vydal se Řendzjan na cestu. Pan Skřetuský opatřil jej listem, pa-

pírem, péry i lahví inkoustu, což všecko poručil mu pilně střežiti, tak jako svého vlastního oka v hlavě — pamatovat si dobře, že těch věcí v Rozlohách nemají. Měl také chlapisko návodny, aby nepovídal, od koho že jest, alebrž aby říkal, že jede do Čehryna, při tom ale aby na všecko pilný dával pozor a zvláště aby se dozvědětí hleděl o Bohunovi, kde jest a co dělá. Řendzjan nedal si dvakrátě tyto instrukce opakovati, vzal čapku, práskl bičíkem a užděl.

Panu Skřetuskému nadešly tou dobou těžké dny očekávání. Aby jakž takž ubil svůj dlouhý čas, bil se s panem Vladyjovským v palcáty, v kterémžto umění byl tento mistrem velikým, anebo ryl cosi do svých prstenův. Zatím přihodila se v Lubních událost, již by byl pan náměstek málem životem svým zaplatil. Jednoho dne totiž utrhl se jím na nádvoří z řetězu medvěd, jenž dva podkoní, na nádvoří právě stojící, nemilosrdně pošramotil, a splasiv i koně pana komisaře Chlebovského, vrhl se posléze i na pana náměstka, jenž právě ze zbrojnice krácel směrem ke knížeti, beze šavle, maje v ruce pouze lehký čekán s mosaznou hlavní. Za takového nebezpečí byl by pan náměstek najisto zahynul, kdyby nebylo bývalo pana Longina, který spatřiv ze zbrojnice, co se děje, chopil se svého zervikapturského meče a přiběhl ku pomoci. A pan Longin Podbipata ukázal se býti skutečně hodným a důstojným potomkem svého předka Stovejky, neboť před zrakoma takměř celého dvora odtal medvědovi hlavu jednou ranou, na kterýžto průkaz neobyčejné síly díval se náhodou z okna i sám kníže, kterýž pozval si tudíž pana Longina ihned k sobě do komnat kněžniných, kdež vábila ho zase slečna Aninka Brzobohatých tak svým očkem, že pan Longinus rozhodl se hned druhého rána jíti ku zповědi, načež neukázal se v zámku po celé tři dny — tak dlouho totiž, pokud nezahnal na modlitbách veškerá svá pokušení, jež mu zlý duch strojl.

Zatím uplynulo deset dní, a Řendzjan se nevracel. Náš pan Jan Skřetuský hubeněl čím dále tím více a zmizerněl v obličejí posléze až tak, že se Aninka prostřednictvím různých posluš počala doptávat, co mu vlastně jest, a Carboni, knížecí to lékař, předepsal mu dokonce jakýsi protijed proti melancholii. Leč pan Skřetuský ovšem jiného léku potřeboval, když po celé dny a noci jen na svou princeznu Helenku myslil — i cítil stále mocněji, že se mu v srdci jeho nezahníždil žádný planý cit, ale pravá, veliká

lásku, kteráž musí býti upokojena, neboť jinaké by byla s to prsa lidská rozštípiti.

Snadno si lze tudíž představit radost pana Jana, když jednoho jitra vesel do bytu jeho Řendzjan — všecek ublácený, uondaný, zbidnělý, avšak vesel a s dobrou zajisté novinou, jež zračila se mu již na čele. Pan náměstek tak, jak

Kníže Jeremi. (Str. 46.)

se právě vzbopil se svého lože, rozběhl se k němu, chytil ho za ramena a zvolal. „Máš nějaké listy?“

„Mám, pane. Zde jsou.“

Náměstek se jich chopil a jal se čísti. Pochyboval u sebe předlouhý čas o tom, přinese-li mu Řendzjan i v případě nejkrásnějším nějaký list, neboť nevěděl, umí-li Helena vůbec psáti. Nevěsty v okolí nebyvaly právě učené, a Helena byla nad to vychována mezi lidmi velmi

prostými. Avšak umění tomuto naučil ji patrně ještě její otec, neboť napsala teď panu Skretuskému list dlouhý na čtyři strany.

Ubožáčka neuměla se ovšem vyjádřit slovy vybranými, řečnickými, ale psala přímo od srdce, a to:

Skretuský šeptá Aniíce Brzobohatých . . . (Str. 48.)

»Již na vás nikdy nezapomenu, vy jste mi drahým a predešel jste mne, ačkoliv slyším, že jsou i proměnliví mezi vámi. Ale když jste ke mně zvláštního posla na tolik mil cesty poslal, tu vidím, že jsem vám přece jen milou, jakož i vy mně, zač s vděčným srdcem vám děkuji. Nemyslete

si též nic zlého, aby to snad nebylo proti mé skromnosti, že vám tak o své lásce píšu, ale snad jest již lépe povědět pravdu, nežli selhati anebo ji ukrývat, když v srdci cítíte zhora něco jiného. Vypytávala jsem se také Řendzjana, co v Lubních stále děláš, a jaké že jsou u tak velikého dvoru obyčeje a mravy, a když mně o vznešenosti a uhlazení tamních dam vypravoval, až se mi slzy z očí samým zármutkem vynořily . . .»

V tom náměstek ustal ve čtení a tázal se Řendzjana: »Cos to tam povídal, ty čtveráku?«

»Všecko dobré, pane!« odpověděl Řendzjan.

Náměstek četl dále:

»neboť jakž se já prostáčka mohu porovnat s nimi? Ale pověděl mi také ten hošík, že prý se tam na žádnou ani podívatí nechceš . . .«

»Tos dobře řekl!« pronesl náměstek.

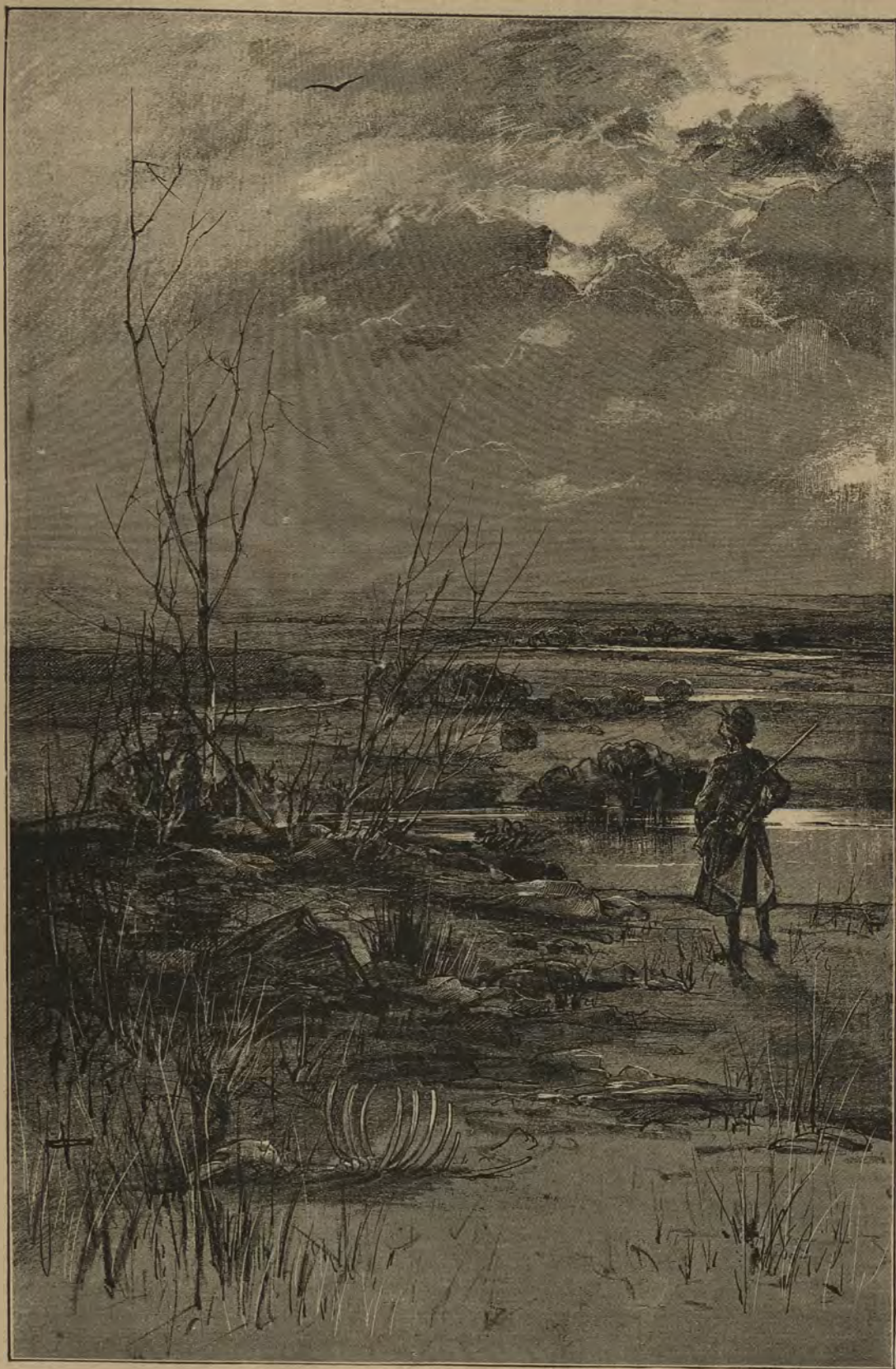
Řendzjan nevěděl sice, oč běží, neboť náměstek četl si dopis potichu, ale přes to vše tvářil se moudrým a zakasal si významně. Skretuský četl dále:

»Z toho velice jsem se potěšila, prosíc boha, aby tě i na dále v takovéto ke mně náklonnosti zachoval a oběma nám požehnal — amen. Již jsem se tak po tobě roztesknila, jako skoro po vlastní své matce, neboť mně sirotě smutno jest na světě, ale u vás — nikoliv . . . Bůh hledí na mé srdce a ví, že jest čisté; něco jiného jest ovšem prostota, kterou již mi musíš odpustiti . . .«

V dalších rádcích sdělovala princezna Helena panu Skretuskému, že přijedou s tetičkou do Lubní, jak jen cesty budou trochu lepší, a že kněžna sama chce tento odjezd z Rozloh urychlit, poněvadž prý z Čehryna docházejí zprávy o jakýchsi nepokojích kozáckých; čeká prý jen na návrat mladých knížat, kteří do Bohuslavi na výroční trh koňský odjeli.

»Opravdový jste to vy kouzelník,« psala dále Helcna, »že jste si dovedl i tetičku pro sebe tak získati.«

Při těch slovech se náměstek usmál: rozpomenout se totiž na to, jakým způsobem musil si tuto náklonnost tetiččinu zjednat. List končil ujištěním stálé a šlechetné lásky, jakou jest jen žena svému muži povinna. Jinak ale vyhlí-

Pan Skřetuský vyšel si na lov. (Str. 5o.)

želo z něho skutečně jen srdce čisté, z kteréžto příčiny také přečítal si náměstek list tento tak srdečný několikrát za sebou, a to vždy od počátku až do konce, opakuje si stále ve svém nitru: „Ach, má spanilá dívčino! Ať mne bůh opustí, jestliže já kdy opustím tebe!“

Potom začal se zase na vše vyptávatí Řendzjana. Důvtipný ten pacholík dal mu skutečně důkladné zprávy z celé své cesty: Přijali a přivítali jej uctivě. Stará kněžna vyptávala se sama na pana náměstka, a dověděvši se, že jest znamenitým rytířem a důvěrníkem knížecím, při tom člověkem vůbec zámožným, byla tomu velice ráda.

„Ptala se mne též,“ pravil Řendzjan, „jestliže ráčíte vždycky to, co slíbíte, také plnit, a já jí na to: „Vznešená paní! Kdyby mně byl ten koníček, na kterém jsem přijel, býval jím přislíben, věděl bych už dojistá, že mne nemine! . . .“

„Šibal jsi!“ řekl náměstek, „ale když jsi se tak za mne zaručil, máš toho koníka mítí! Nepretvařoval jsi se tedy v ničem a řekl jsi, že jsem já tě poslal?“

„Rekl, neboť jsem viděl, že to mohu říci, a sotva jsem to řekl, ihned mne ještě upřímněji a srdečněji přijali, a zvláště slečna, která jest tak krásná, že jí v celém světě není rovné! Sotva že se dověděla, že jedu od vás, nevěděla již ani skorem, kam by mne posadila, a kdyby nebyl právě náhodou půst, byl bych dojistá vším oplýval tak, jako by v nebi. Když četla váš list, slzami ho zrosila ze samé radosti.“

Náměstek se samou radostí nad tou zprávou až zamlčel, ale po chvíli tázal se znova: „A což o Bohunovi jsi se nedopátral ničeho?“

„Nechtělo se mi ptáti na to slečny anebo kněžny, a proto uzavřel jsem přátelství se starým Tatarem Čechlým, kterýž, ačkoliv jest pohanem, přece jest slečniným nejvěrnějším sluhou. A ten mi povídal, že na vás, pane náměstku, po vašem odjezdu mručeli všichni, ale potom již uvolnili, a to tehdy, když prý se dověděli, že to, co se povídá o pokladech toho Bohuna, jest jen bajkou.“

„A jak se o tom přesvědčili?“

„To prý se stalo, pane náměstku, takto: Mělť prý oni nějakou diferencí se Siviňskými, kterouž zavázali se prý v určitou lhůtu zaplatiti. A když přišel termín, tak na Bohuna: „Půjč nám!“ Ale on prý na to: „Tureckého zboží trochu mám, ale pokladův žádných, neboť to, co jsem měl, to jsem rozdal.“ Jak to uslyšeli, hned

u nich ztratil a k vám s celou svou láskou přilnuli.“

„Jen co je pravda: vyzvěděl jsi všechno, jak náleží.“

„Ó, pane náměstku, kdybych byl vyzvěděl jen jedno a to druhé ne, tedy byste mi mohl právem říci: „Daroval jsi mi koně, ale sedlo jsi mi na něho nedal!“ A což byste pane náměstku, dělal s koněm beze sedla?“

„Nu, nu — tak si vezmi i to sedlo!“

„Děkuju, pokorně děkuju! Oni tedy ihned vypravili Bohuna do Přeslavi, a tak tedy, jak jsem se to dověděl, ihned jsem si pomyslíl: proč bych už nedorazil také do Přeslavi? Však on bude se mnou můj pán spokojen, dostanu aspoň tím dříve livrej . . .“

„Dostaneš, dostaneš! Dostaneš ji o nové čtvrti. Tak ty jsi tedy byl i v Přeslavi?“

„Byl. Ale Bohuna jsem tam nenalezl. Starý plukovník Loboda jest už chorý. Povídají, že Bohun stane se plukovníkem brzo po něm . . . Ale děje se tam něco divného. Domácích lidí je už pod korouhví malá hrstka, ostatek táhl, jak povídají, za Bohunem anebo sběhl na Síc, a to jest, můj pane, důležitá věc, neboť se tam patrně kuje nějaká rebelie. Chtěl jsem se přece dopátrati něco určitějšího o Bohunovi, ale bylo mi řečeno jenom tolik, že se přepravil na ruský *) břeh. „Nu,“ pomyslíl jsem si, „když je tomu tak, pak je naše slečinka před ním úplně bezpečna,“ a — vrátil jsem se.“

„Dobře jsi to vše vyvedl. A měl jsi cestou nějaké jiné příhody?“

„Ne, můj pane náměstku, ale jísti se mi chce už hrozně.“

Po těch slovech Řendzjan odešel a náměstek zůstav samotný, jal se znova přečítati list Helenin, ústy ho líbatí, každou literku zvláště, ty literky, jež ovšem nebyly tak půvabné a ústojné, jako ta ručka, jež je kreslila. Důvěra rozložila se zase v jeho srdci — i myslil si: „Za nedlouho snad již cesty vyschnou zúplna, kdyby jen bůh dal pohodu! A Kurčevičti nyní, když se dověděli, že Bohun jest beze jmění, dojistá mne již více nezradí. Nechám jim Rozlohy, ba ještě ze svého jim přidám, jen když dostanu tu milovanou hvězdičku . . .“

I oděl se a s jasnější už tváří, se srdcem plným štěstí odebral se do kaple, aby se zde především bohu poděkoval za dobrou tu dnešní novinu.

*) Pravý břeh Dněpru jmenuje se všeobecně »ruským«; levý »tatarským«.

VI.

Na celé Ukrajině a na celém Zádněpří ozývaly se jakési šumy, jako by předzvěsti blízké bouře, jakési podivné zprávy přelétaly od vesnice k vesnici, od chutova k chutovu, v podobě oněch rostlin, jež jesenní vítr po stepích žene

ačkoliv jaro přiblížilo se nadobyčejně časně, bylo i teplé, a nad stepí zvonili si již dávno skrívánci. V podvečer shromažďovali se lidé vesničití v jednotlivé kupy, a stojíce na cestách, polohlasitě rozmlouvali o věcech strašných. Vyptávali se i slepcův, potulujících se zde a onde se

Na celé Ukrajině a na celém Zádněpří ozývaly se jakési šumy . . .

a jež lid tu nazývá „překotypolem“. Ve městech šeptali si o jakési veliké vojně, ač nikdo nevěděl dosud kdo a proti komu má bojovati.

Předpovídalo se něco hrozného. Obličeje lidské byly čím dále tím víc a více nepokojnější. Rolník vycházel už teď na pole s nechutí,

svou lyrou v rukách a písní na rtech, kde je co nového. Některým zdálo se, že vidí v noci jakési blesky na nebi a že se měsíc, daleko ohnivější než jindy, povznáš nad bory. Očekávali mor anebo smrt královu — a vše to bylo tím divnější, čím nesnadnější měl strach pří-

stup do těchto krajin, ode dávna přivklých bojům, nepokojům, výpadům atd. Patrně si to tedy pohrávaly povětrím jakési zlovražděné větry, když strach tento stal se tak všeobecným.

I bylo všude tím tížeji a tím dusněji, poněvadž nikdo neuměl hrozící nebezpečnosti označiti. A mezi všemi těmi hroznými věštbymi zvláště dvě výrazně ukazovaly, že skutečně stane se asi něco hrozného. Především objevilo se po všech vesnicích a městech veliké množství slepčův-lyrníkův, mezi nimiž byly mnohé tváře namnoze cizí, tak že si o nich pošeptávali, to že jsou slepci falešní — přestrojení. A tito vlekouce se od dědiny k dědině, předpovídali všude, že den soudu a hněvu božího se již blíží. Za druhé začali Nižovci pít takměř do úmoru — také špatné znamení.

Jiná předzvěst byla ještě nebezpečnější. Síč, kteráž byla do příliš úzkých hranic vtěsnána, nemohla všecky své lidi náležitě uživiti, a výpravy její se také vždycky nezdařily, proto také stepy nedávaly chleba kozákům, a tak se každoročně přemnoho Nižovcův rozprášilo do okolí. Bylo jich plno na Ukrajině, ba na celé Rusi. Jedni dali se najati k poště starostenské, jiní čepovali při cestách vodku, jiní zase živili se po vsích a městech obchodem i řemeslem. Skoro v každé vesnici stála vždy opodál ostatních příbytků nějaká ta chata, v kteréž bydlel Záporožec. Někteří měli v takových chatách ženy i hospodářství; ostatně byl takovýto Záporožec, jakožto člověk přísně vychovaný, přece jen jakýms takýms dobrodiním vesnice, v níž meškal. Nebylo na příklad lepšíh nad ně kovářův, kolářův, řezbářův, voskářův, rybolovcův i myslivcův. Kozák uměl všecko, všecko dělal, postavil dům i šat si ušil. Jinak ovšem nebyli to osadníci stálí, neboť žili život dočasný vůbec. Kdo chtěl na příklad zbraní sobě něčeho dobytí neb na souseda nájezd učiniti aneb se před něčím očekávaným obrániti, potřeboval jen vzkřiknouti a „molojci“ již se sletli jako krkavci na svou oběť. Používala jich tudíž k podobným službám i šlechta, používali jich i pánové, kteří mezi sebou věčné spory vedli — a když se podobných výprav nedostávalo, tu seděli tiše po vsích pracující do únavy a vydobývající si vezdejšího chleba věru v potu tváří.

I trvalo to tak časem rok, někdy i dva, až tu konečně přišla náhle zvěst o jakési valné výpravě — snad to jakéhos atamana na Tatary, snad na „lachy“ anebo konečně to výprava polských pánů na Valašsko . . . A na tu zprávu

hodili ti kováři, koláři, řezbáři a voskáři dosavadním svým zaměstnáním a jali se především pít, pít do úmoru, o závod, na smrt — a pít ve všech výčpech ukrajinských.

Když už všecko propili, pili dále na dluh, nikoliv ale na to, co je, ale na to, co bude. Budoucí jich lupy měly zaplatiti nynější už pitku.

Zjevy a události tyto opakovaly se tak často, že později říkali již starí zkušení lidé ukrajinští: „Oho! Výčepy jsou plny Nižovcův — v Ukrajině se cosi připravuje!“

A tak tohoto právě jara jali se kozáci pít jako nikdy před tím, utrácějíce a probíjejíce do větru všecko své dosavadní vydělané jmění a zboží, leč nikoliv jen v jednom snad okresu, aniž snad v jednom jen vévodství, ale na celé Rusi, jak je dlouhá a široká.

Něco se tedy skutečně chystalo, ač ani sami Nižovci nevěděli, co se chystá. Začalo se mluvit o Chmelnickém, o jeho útěku na Síč i o městských z Čerkas, Bohuslavi, Korsuně a jiných měst, kteráž k němu přeběhla, ale povídalo se také něco jiného. Po dlouhá totiž léta kroužily semo tamo zvěsti o veliké vojně s pohany, kterouž prý si král přál, aby dobrým svým „molojcům“ něco na lupu dopřál, ale „lachové“ prý nechtěli — a nyní se všecky tyto zprávy smíchaly a vzbudily v hlavách lidských nepokoj nebývalý a očekávání čehosi neobyčejného.

Nepokoj tento přenesl se až i za hradby Lubněnské. Vůči všem těm znamením, o nichž se tu onde vyprávělo, nebylo již možno očí zavráti, což ostatně kníže Jeremi ve svém obyčejí nikdy neměl. V jeho panstvu nepokoj ten ovšem nepřešel v nějaký vír, neboť strach držel všecky na uzdě, ale po nějakém čase dolétaly sem z Ukrajiny zprávy, že chlopy tu onde vzpouzejí se již šlechtě, že zabíjejí židy, že chtějí se násilím dát zapsati k registru na vojnu s pohany a že počet sběhův na Síč stále se větší.

Rozeslal tedy kníže posly k panu Krakovskému, k panu Kalinovskému, k Lobodovi v Přeslavi, a sám zatím stahoval vojska ze stepí i z palanek. Mezitím přišly zprávy dosti uspokojující. Pan hetman veliký sdělil všecko, co o Chmelnickém věděl, netušiv ani dost málo, že by z celé té věci mohla povstati nějaká bouře; pan hetman polní psal zase, že „ta chátra obyčejně se jako roj na jaře bouří.“ Jediný starý praporečník Zacvilichovský poslal

Pan Longinus doráží mečem na medvěda. (Str. 51.)

knížeti list, v němž ho zaklínal prosbami, aby nekladl nic na lehkou váhu, neboť že se veliká blíží bouře a to do — Divokých Polí. O Chmelnickým sděloval, že ze Síče na Krym se odebral, kdež hodlá chana o pomoc žádati. »A jakž mi přátelé ze Síče donášejí — psal dále — takž tam košový*) sbírá pěší i komonní vojsko ze všech stran, ze všech luhův a ode všech říček, aniž by řekl komu, proč tak činí — já se ale domnívám, protože se ta bouře na nás valí, což jestliže se s pomocí tatarskou stane, pak — dej bože! — aby to nepřineslo záhubu všem zemím ruským.«

Kníže důvěroval Zacvilichovskému více, nežli samotným hetmanům, neboť věděl, že nikdo na celé Rusi nezná tak kozáky a jich spády, jako právě on; proto také se rozhodl vojska svá co nejvíce a nejrychleji stahovati, jakož i zároveň pravdy se domakati.

Jednoho jitra dal si zavolati pana Bychovce, poručíka korouhve valašské a řekl mu: »Pojedeš s mým poselstvím na Síč a to k panu atamanu-košovému a dodáš mu pak tento list s mojí hospodářskou pečetí. Ale abys věděl, čeho se držeti, tož ti povím: list ten jest jen rouškou, jen na oko, hlavní váha tvého poselství spočívá v tom, abys všecko důkladně prohlédl, co se tam děje, kolik vojska svolali a zda ještě svolávají, abys si některé lidi naklonil a jich se na Chmelnického a na vše ostatní dobře přeptal, kde jest asi a je-li to

pravda, že jel na Krym žádat o tatarskou pomoc. Rozumíš mi tedy?«

»Jako bych to měl na dlani napsáno.«

»Pojedeš na Čehryn, cestou nespočíteš děle nežli jednu noc. Až dorazíš do Čehryna, odebeř se k praporečnicku Zacvilichovskému, aby tě opatřil doporučujícími listy na své přátele v Síči — ty jim pak tajně odevzdej. Oni povědí ti všecko. Z Čehryna dáš se po bajcaku do Kudaku, složíš tam mým jménem poklonu panu Grodzickému a doručíš mu tento list. On tě dá pak přepraviti přes Prahy a opatří ti potřebné převozníky. V Síči se nebav, ale zkoumej, poslouchej a vrať se co nejdříve, zůstaneš-li živ, neboť výprava tato není tak snadná.

»Vaše knížecí jasnost jest ochráncem mé krve. A mnoho-li mám vzítí s sebou lidí?«

»Vezmeš si čtyřicet lidí poštovních. Vyjedeš ještě dnes večer — před večerem přijď si ještě pro další instrukce. Vážné a důležité poselství ti dnes svěruji.«

Pan Bychovec odešel vsecek rozveselen. V předsíni potkal Skřetuského s několika dělostreleckými důstojníky.

»Co nového?« tázali se.

»Dnes vyjždím na cestu.«

»Kam? Kam?«

»Do Čehryna a odtamtud dále.«

»Pak pojď se mnou.«

I dovedl ho pan Skřetuský do svého bytu a žadonil na něm, aby mu tu funkci přepustil.

»Jsi-li mým přítelem,« pravil, »žádej na mne cokoliv, tureckého koně, arabského koně —

*) Košový = polní velitel (u Tatarův, Záporožcův, Kozákův).

cokoliv, vše ti dám, ničeho nebudu litovati, jen když budu moci jeti, neboť se duše má jen tam v tu stranu stále obrací. Chceš-li peněz, dám ti je, jen jestli mi ustoupíš... Slávu ti ta výprava nepřinese, neboť zde bude válka dříve a má-li býti, zde započne — a tam můžeš zahynouti. Víím také, že ti je Aninka milou jakož i jiným — pojeděš-li, pak ti ji zde zatím jiný odloudí.“

Tento poslední argument uhodil na pana Bychovce nejlépe a nejsilněji, ale přece se vzpíral.

„Co by jen kníže řekl, kdybych ustoupil? Zdaž by mi to nevykládal ve zlé? A takováto funkce jest přece důkazem knížecí přízně a důvěry.“

Po těch slovech obrátil se Skřetuský přímo na knížete, jemuž se dal pažetem ohlásiti.

Za chvíli se páže vrátilo s oznámením, že kníže pán pana Skřetuského očekává.

Panu náměstkovi bilo srdce jako kladivo, obával se, že asi uslyší krátké: „Ne! nacež nezbylo by mu nic jiného, nežli všeho vůbec nechati.“

„Nuže, čeho si přeješ?“ tázal se kníže spatřiv náměstka.

Skřetuský poklonil se mu až k nohám.

„Knížecí jasnosti, přišel jsem pokorně prositi o to, aby výprava na Síc svěřena byla mně. Bychovec by mi snad ustoupil, neboť jest mým přítelem a mně právě na této výpravě tak záleží jako na mém vlastním životě — ale Bychovec se obává, aby se proto Vaše jasnost na něho nehoršila.“

„Pro bůh!“ řekl kníže. „Vždyť já ani jiného nechtěl poslati nežli tebe, ale myslil jsem, že bys třeba nerad odtud odcházel, když jsi se teprve nedávno z tak dlouhé cesty navrátil!“

„Jasnosti! I kdybych den co den byl s poselstvím poslán, tož vždycky nejraději jezdiť budu v tamtu stranu.“

Kníže zahleděl se na něho svýma černýma očima a tázal se po chvíli: „A? A co tam máš?“

„Již vidím, jasnosti, že musím říci pravdu,“ řekl, „vždyť před bystrostí vaší jasnosti nemůže zůstat nic tajno — jedno jen nevím, naleznu-li lásku a přízeň u sluchu vaší jasnosti.“

A na to jal se pan Skřetuský vypravovati, jak poznal dceru knížete Vasilu, jak se do ní zamiloval a jak by toužil zase ji navštívit, a až ze Síce do Lubní se bude vraceti, jak rád by ji sem doprovázel, aby ji tak před chátrou kozáckou a nájezdy Bohunovými ochránil. Za

mlčel jenom ony machinace staré kněžny — bylť k tomu vázán čestným svým slovem rytířským. Potom jal se znova tak prositi knížete, aby mu tuto funkci poselství svěřil, že kníže řekl: „Já bych ti tak jako tak dovolil tam jeti i lidi bych ti dal, ale když jsi si to již tak moudře všecko urovnal, že vlastní svou lásku s touto funkcí chceš spojit, pak to již k vůli tobě učiniti musím.“ To řka, dal znamení pažeti, aby zavolalo pana Bychovce.

Náměstek políbil samou radostí knížeti ruku, a tento jej zase k sobě přivinul a k pokoji i klidu napomínal. Mělť on Skřetuského nesmírně rád, měl jej rád jakožto vzorného vojína a důstojníka svého, ve kteréhož se mohl se vším spolehnouti. Mimo to byl mezi nimi asi ten poměr, jakýž upevňuje se mezi poddaným, kterýž miluje svého představeného z celé své duše, a mezi představeným, kterýž to se svým podrízeným smýšlí co nejlépe. Okolo knížete točilo se vždy několik dvořanův sloužících a škemrajících ve svůj vlastní prospěch, ale bystrý důvtipný kníže Jeremi věděl dobře, jak o kom smýšleti. Věděl také, že Skřetuský byl jako slza — cenil si jej tudíž také více a byl mu za oddanost jeho vděčen.

S nemalou radostí vyslyšel i zprávu, že jeho miláček zamiloval si dceru Vasilu Kurceviče, starého, dávného to sluhy Višňoveckých, jehož památka byla knížeti tím dražší, čím byla žalostnější.

„Ne z nevděčnosti proti knížeti Vasilovi,“ pravil Jeremi, „nedověděl jsem až dosud ničeho o té dívčině, alebrž poněvadž jsem se domníval, že ochráncové její jsou poctiví, a to tím více, když ani do Lubní nezajížděli. Když jsi mi to ale nyní připomněl, budu na jich rod a na jich dceru hlavně pamatovati.“

Skřetuský, slyšev to, nemohl se dosti nadiviti dobrotě tohoto šlechtetného knížete, kterýž — tak se aspoň zdálo — sám sobě činil výčitky, že v návalu rozličných jiných záležitostí nezaujal se osudy dítěte svého bývalého vojína a dvořanína.

Zatím vešel pan Bychovec.

„Příteli!“ oslovil jej kníže „Slovo jsem již dal: chceš-li, pojeděš, ale prosím tě, učiň to mně k vůli a postup tu funkci Skřetuskému. Máť on k tomu své zvláštní, spravedlivé příčiny, aby o to požádal, a pro tebe připravím si zatím co nejdříve úlohu jinou.“

„Jasnosti knížecí,“ odvětil Bychovec, „veliká jest láska vaší jasnosti ke mně, když maje

na vůli jen rozkázati, na mě vůli výpravu na Síč ráčíte ponechávati; nebyl bych ani hoden této lásky, kdybych ji nepřijal s nejděčnějším srdcem.“

„Poděkuj se zde svému příteli,“ řekl kníže obrátiv se ke Skřetuskému, „a jdi — připrav se na cestu.“

Skřetuský skutečně převlele poděkoval se Bychovcovi a za několik na to hodin byl již s přípravami na cestu hotov. V Lubních bylo mu již ode delšího času obtížno trávit, a tato výprava přicházela právě vhod všem jeho přáním. Vždyť mohl napřed spatřiti Helenu a potom — ovšem, potom bylo mu nutno na delší dobu od ní se vzdáliti, ale tolik asi právě času zapotřebí bylo i k tomu, aby cesty po velikých těch nedávných deštích vyschly a jen tehdy mohl se těšiti na shledání se svou snoubenkou. Dříve totiž nemohla by se kněžna Kurčevičová vydati s Helenou na cestu do Lubní, a tu musil by tak jako tak pan Skřetuský čekati na tento okamžik v Lubních, anebo musil by snad úkradkem do Rozloh si někdy zajeti, což bylo by zase proti úmluvě s kněžnou a což více: mohl tím vzbuditi podezření v Bohunovi. Helena ovšem mohla býti bezpečnou proti jeho nájezdům jenom v Lubních, ale dle úmluvy musila teď ještě dosti dlouho trávit v Rozlohách. Takž tedy věru nejlépe bylo pro Skřetuského, když na cestu se přichystal, neboť při návratě svém mohl si již Helenu pod ochranu vojenské síly knížecí vzíti do Lubní s sebou. Takto tedy počítaje, pospíchal pan náměstek se svým odjezdem, a když byl se vším hotov, přijal od knížete listy, a náležitě instrukce, od knížecího pokladníka pak na cestu peníze a před samou nocí pustil se na cestu, maje s sebou Rendzjana a čtyřicet lidí z knížecí korouhve kozácké.

VII.

Bylo to již v druhé polovici března. Stromoví bujelo, překotypyly rozkvétaly, step závala životem. Pan náměstek jeda v čele svých lidí, jel jako by mořem, jehož pohyblivou vlnou byla rozhoupaná větrem travina.

Vsude bylo plno veselosti, vsude plno hlasův jarních, plno křiku, štěbetání, hvízdání, tleskání, třepotání křídel, vsude plno radostného bzučení much a ovadův: step zněla tu jako lýra, na níž hrála ruka boží. Nad hlavami jezdcův vznášeli se jestřábi v povětří takřka ani se nepohybující, hejna divokých husí, celé šňury havranův a krkavců, kolem na zemi stopy di-

vokých stájí, tam zase jako o závod letí stádo stepních koní, lze viděti, jak trou se o traviny, jak valí se jako bouře a jak zastavují se zase jako by zaryti byli do země, obklíčující do kola jezdců; hřívý jejich jsou rozhárány, nozdry rozevřeny, oči udiveny. Řekl bys, že chtějí tu učiniti útok na nezvané hosty. Ale za chvíli již rozprchnou se náhle a mizejí rychle, tak rychle, jak se byli objevili — teď již jen tráva za nimi šumí a květy se tetelí. Již i dupot jejich utichl.

V tom ozve se zpěv, ba hra to ptactva. Chvíli jako by vesele, chvíli jako by uprostřed té radosti zármutek se ozýval, chvíli hlučno a chvíli zase je ticho — a to vše tak široko daleko! Koněm to vše nedohoníš, myslí nechtíš... možno se jen pokochati těmi zármutky, tou stepí, tou tesknou duší nad ní, možno jen na její mohylách spočinouti a hlasům všeho toho zde naslouchati.

Bylo jitro. Veliké kapky blýskaly se na rostlinách a buřanech,*) vánky vysušovaly zemi, na níž po deštích tu onde stály dosud široké kaluže jako malá jezírka, v nichž slunko tak mile se obráželo.

Družina náměstkova brala se zvolna ku předu, neboť těžko bylo tu pospíchat, když se koně bořili až po kolena do země. Náměstek ale přes to vše málo jim přál odpočinku, neboť pospíchal přivítat se s Helenou, přivítat a — zase rozloučit zároveň.

Druhého dne o polednách, když přejeli už kus lesa, spatřil Skřetuský větrní mlýny v Rozlohách již z daleka; byly tam takměř rozsypány tu onde na vrších a blízkých mohylách. Srdce bilo mu mocně. Nikdo ho tam dnes neočekává, nikdo neví, že přijede, a co asi o na řekne, až jej uvidí? . . .

Aj, hle, zde jsou již chaty podsousedův, skrývající se v malých sadech višňových — a dále již sama ves a ještě dále bělá se již studně tam na dvorském nádvoří. Náměstek vzepjal koně a ujížděl cvalem, za ním i ostatní jezdci. Přes ves letěli takměř úprkem. Tu onde vybatolil se z chaty chlop, zadíval se na tu družinu, požehnal se křížem: „Co to? Dáblové? Ne dáblové? — Tataři? Ci nikoliv? Bláto jim lítá tak hustě od kopyt, že nelze ani poznati, kdo to vlastně na těch koních letí. . .“

Zatím již ale doletěli oni ke dvoru a stanuli před uzavřenou branou.

„Hej, hej! Kde kdo? Otevřete!“

*) Vysoká tráva.

Hluk, ruch, štěkot psů — to vše vyvolalo lidi ze dvora v jednom okamžiku. Přihrnuli se ku bráně v domnění, že to nějaký nepřátelský nájezd.

„Kdo je to?“

„Otevřete!“

„Knížata nejsou doma.“

„Otevřete, pohaní! My jsme od knížete — z Lubní.“ Teprve teď poznala rozložská čeled Skřetuského.

„Ach, to jest vaše milost! Hned! Hned!“

V okamžiku byla brána otevřena a v tom již i sama kněžna vyšla před síň, kdež zaclonivši si rukama oči, dívala se směrem ku příjíždějícím.

Skřetuský seskočil s koně a přiblíživ se ke kněžně oslovil ji těmito slovy:

„Což mne, kněžno, nepoznáváte?“

„Ach, to jste vy, pane náměstku! Myslila jsem, že je to nějaký tatarský výpad na nás. I klaním se vám a prosím jen dále k nám.“

„Divíte se asi, paní kněžno,“ řekl Skřetuský, když vešli již asi do prostřed, „že mne spatřujete v Rozlohách, ale já přece jsem jen slova svého nezrušil, neboť mne posílá kníže do Čehryna, ba ještě dále. I poručil mi také, abych se v Rozlohách zastavil a na vaše zdraví poptal.“

„Díky za to jeho knížecí jasnosti, tomu laskavému pánu a dobrodinci. Jak brzo nás myslí z Rozloh vypudit?“

„Na to on vůbec nemyslí, ježto neví, bylo-li by toho zapotřebí, neboť co jsem řekl, to se stane. Vy zůstanete v Rozlohách, mámť já chleba pro sebe dosti.“

Kněžna uslyševši to, byla hned v lepším rozmaru a pravila:

„I tak si přece u nás sedněte, neboť věru velice jsem ráda, že jste zase přijel.“

„A princezna? Je zdráva? A kde jest?“

„I vímť já, že jste sem k vůli mně asi nepříjel, můj milý mládenče. Však je ona zdráva, ba skoro nám tou láskou až ztloustla. Leč vám ji ihned zavolám a zatím se sama trochu upravím, neboť se skoro až stydím, takto přijímati tak vzácné hosty.“

Kněžna byla totiž oblečena v obyčejnou, trochu vybledlou sukni, obrácený kožíšek a hovězí botky majíc na nohách.

V okamžiku tom vběhla Helena, ačkoliv dosud starou kněžnou nezavolána, do komnaty; dovědělat se již zatím venku od Tatara Čehlyho, kdo že to k nim přijel. Vběhla sem všecka udýchána a při tom tak krásná a červeňoučká jako višně, sotva dechu popadajíc, a oči její

usmívaly se jen samým štěstím a veselostí. Skřetuský při objevení se jejím vyskočil, zlíbal jí ručky, a když kněžna z patrné diskretnosti odešla, celoval jí i ústa, neboť byl velice šťasten. Ona se také mnoho nebránila, cítíc, že příliš mnoho toho štěstí a radosti učinilo ji malomocnou.

„A já jsem vás neočekávala,“ šeptala pohrávajíc při tom svýma překrásnýma očkama, „ale již mne nelíbejte — vždyť se to ani nesluší . . .“

„Jakž nemám líbat,“ odvětil rytíř, „když ani med nejsladší není tak sladkým, jako rtíky tvoje?! Myslil jsem, že již bez tebe uschnu, až tu náhle sám kníže mne sem vypravil . . .“

„Jakže? Sám kníže? On ví? . . .“

„Řekl jsem mu všecko. I byl tomu ještě rád, že jsem jej upomenul na knížete Vasila. Ach, ty dívko rozmilá, již jsi mi tak ucarovala, že bez tebe již ani nic v světě nevidím.“

„Láska to boží.“

„A pamatuješ se na ono znamení, které dal nám již onen rarah, když ruce naše společně nám spoutal? Již v tom bylo znáti předurčení.“

„Pamatuji . . .“

„A když jsem teď samou tesknoutou pužen chodil v Lubních k Solnici, tu viděl jsem tě tam živou, a když ruce jsem k tobě vztahoval, ty zmizelas mi zase. Ale nyní mi již více neunikneš, neboť si myslím, že nic se nám již nemůže do cesty postavit.“

„A postaví-li se, nebude to z mé vůle.“

„Však řekni mi raději ještě jednou, že mne miluješ!“

A Helena sklopila oči a řekla již zcela vážně a důrazně: „Jako nikoho na světě!“

„Ach, kdyby mne kdo zlatem a důstojnostmi zasypal, volil bych raději tato tvá slova, neboť cítím, že je to pravda, co pravíš, ačkoliv sám nevím, jak jsem si takové dobrodiní od tebe zasloužití mohl . . .“

„Protože jsi měl se mnou soucit, protože jsi se mne ujal a ke mně takovými slovy mluvil, jakož jsem nikdy před tím neslyšela . . .“

Helena se zamlčela, cítila mnoho, byla dojata, a poručík Skřetuský počal jí na novo líbat ručky boléštné.

„Paní mou budeš, nikoliv ženou!“ pravil.

Tu chvíli mlčeli, jen on zraku svého s ní nespouštěl, chtěje si tak tu dlouhou dobu, kdy se neviděli, vynahraditi. A dnes, dnes zdála se mu býti ještě krásnější, nežli kdy dřívě.

Vyhlíželat v té tmavé komnatě, v tom trpytu slunečních paprsků, lámajících se ve skleněných tabulích, opravdu jako nějaký obraz svěřice

Skřetuský prosí knížete, aby směl sám s poselstvím . . . (Str. 58.)

v temných kaplích klášterních. A zároveň odráželo se od ní takové teplo, takový život a tolik rozkošných, v pravdě panenských půvabů zračilo se v jejím obličejí i v celé její postavě, že snadno i ten nejstrážlivější mohl tu hlavu ztratiti, na smrt se zamilovati a milovati — na věky!

„Div neoslepnu nad tvou něhou!“ pronesl náměstek.

Bílé zoubky princezny zaleskly se k veselému úsměvu.

„Však jest asi slečna Anna Brzobohatých nade mne mnohem něžnější a uhlazenější!“

„Tak asi jako cínová mísa vůči měsíci.“

„A mně zase řekl Řendzjan něco zcela jiného.“

„Kdyby raději Řendzjan mlčel! Což mne po tamté slečně?! Necht' si z toho květu vysávají med jiné včely, však jest jich tam na to dosti!“

Další rozhovor přerušen byl příchodem starého Čechlyho, kterýž přišel uvítat pana náměstka. Považoval jej již takřka za svého budoucího pána, takže klaněl se mu již nyní od samého prahu, holduje mu dle obyčeje východního.

„Nu, starý Čechly, vezmu si i tebe s tou panenkou, abys jí už mohl dosloužiti až do své smrti.“

„Však nebudu na ni již dlouho čekati, milosti, ale dokud ve mně jest život, dotud budu sloužiti. Jako že jest bůh jeden.“

„Za nějaký měsíc, až se totiž ze Síče vrátím, odebereme se již do Lubní,“ pravil náměstek obraceje se k Heleně, „neboť tam již na nás kněz Muchovecký se štolou čeká.“

Helena se zalekla.

„Ty jedeš na Síč?“

„Kníže mne tam posílá s důležitými listinami. Ale neboj se. Osoba knížecího posla jest i před pohany svatou. Ovšem — tebe bych nejraději s kněžnou ihned do Lubní vypravil, ale cesty jsou ještě velice špatné. Sám jsem to viděl — člověk se sem sotva na koni dostane.“

„A jak dlouho zůstaneš v Rozlohách?“

„Ještě dnes večer musím dále do Čehryna. Na rychlo jsem se přišel s tebou shledat, na rychlo se musím rozloučit. Ostatně jest to rozkaz knížecí: čas není mým, ani vůle!“

„Prosím, abyste u nás přece něčeho pojedl, jestli jste se již dosti navzdychali a navrkali,“ řekla kněžna, vešedši do komnaty. „Haha! Tvářičky má naše Helenka červené jako růžičky,

je viděti, že jste nezahálel, pane náměstku! Nu, však se vám nedivím!“

Po těch slovech poklepala kněžna laskavě i Heleně na ramena, načež vešli do jídelny.

Kněžna byla dnes, jak náleží, v náladě nejkrásnější. Bohuna oželela již dávno a nyní stálo již vše tak, že — díky zámožnosti náměstkově — mohla Rozlohy „cum boris, lasis, graniciebus et coloniis“ směle považovati za své a svých synův jmění.

A byly to přece statky nemalé.

Náměstek vypytał se na knížata, vrátí-li se brzo atd.

„Očekávám je každý den. Z počátku se na vás hněvali, ale potom, když poznali vaše jednání vůči nám, velice si vás zamilovali, tak jako již skutečného svého příbuzného; praviliť o vás, že takového ženicha za dnešní doby těžko jest již nalézti.“

Po obědě odebrali se náměstek a Helena do višňového sadu, kterýž rozkládal se těsně při samém nádvoří. Sad byl ranným květem bílým obsypán jako by sněhem, a za sadem černala se doubrava, v níž právě kukala kukačka.

„To našim štěstím kuká,“ řekl pan Skřetuský, „ale měli bychom se jí přece jen zeptati.“

I obrátil se směrem k doubravě a tázal se: „Zežulko, kolik pak let budeme s touhle zde dívčinkou spolu živi?“

A kukačka kukala, kukala dlouho. Napočítali padesát, ba více.

„Dej to bože!“

„Zežulky vždycky pravdu mluví,“ podotkla Helenka.

„Je-li tomu tak, pak se ještě na něco zeptám,“ řekl náměstek všecek rozveselen. A ptal se: „Zežulko, a kolik budeme míti chlapečků?“

Kukačka jako by byla dnes rozmluvená, dala se ihned do kukání a nakukala neméně nevíce než dvanácte.

Pan Skřetuský byl radostí nyní tím více naplněn.

„Ach, budu tedy starostou, jako že je bůh na nebi! Slyšela jste to? He?“

„Nic jsem neslyšela,“ odpověděla Helena začervenajíc se při tom jako višně, „nic jsem neslyšela, ba ani nevím, co jste se ptal...“

„Tak to budeme opakovati?“

„Není zapotřebí.“

Při takové rozmluvě a zábavě skončil se jim dnešní ten den jako sen. Na večer nadešel okamžik cituplného, dlouhého loučení — a náměstek hnul se k Čehrynu.

VIII.

V Čehryně zastal pan Skřetuský starého Zacvilichovského ve velikém duševním rozjitření, ba takměř v horečce; čekal již na knížecího posla netrpělivě, neboť ze Síce docházely stále zprávy hroznější a hroznější. Bylo již nade vši pochybnost, že Chmelnický připravoval se na oddinění svých křivd a k výboji dávných kozáckých privilegií rukou zbojnickou. Zacvilichovský měl zprávy o něm, že byl na Krymu u chana, žádaje tam o pomoc tatarskou, s kterouž očekávali jej v Síci již každý den. Připravovala se tudíž na Nižu veliká výprava do země, jež za pomoci tatarské mohla býti skutečně osudnou. Bouře přicházela stále blíže a stále strašněji. Již nepřelétaly Ukrajinou liché obavy, ale zprávy o zcela jisté vzpouře a vojně. Veliký hetman, kterýž si z počátku celé té záležitosti mnoho nedbal, přitáhl již se svým vojskem do Čerkes. Do Čehryna byly již posílány přední stráže korunních vojsk, a to za tím účelem, aby zadržovaly přeběhlíky, neboť městští i jiní kozáci počali tou dobou na Síč přebíhati. Po městech kupila se šlechta. Mluvílo se o tom, že společný pochod má býti jižním vévodstvím ohlášen. Někteří nečekajíce ani na rozkaz k útoku, posílali již napřed své ženy a děti do zámkův, sami táhnouce k Čehrynu. Nešťastná Ukrajina rozdělila se na dvě polovice; jedna pospíšila na Síč, druhá do tábora korunního, jedna hlásila se k dosavadnímu pořádku stavu, druhá k divoké svobodě, jedna toužila zachovati to, co bylo ovocem její dlouholeté práce, druhá chtěla jí to odníti. Obě strany měly pak krátce na to vlastní své ruce ve vlastní krvi zbroditi. Strašné to vzepjetí, jakmile našlo si svá hesla, jež na Niži byla cizí, kvasilo jako vojna sociální. Ale jakkoliv se černé chmury na obzoru ukrajinském srazily, jakkolivěk odražela se od nich noc vražední, jakkoliv to v nitru jejich všecko hučelo a vřelo, jakkoliv lomoz ten rozléval se s jednoho konce na druhý, přece neměli ti lidé ještě ani tušení, k jaké výši bouře tato se rozzuří. Snad netušil to ani sám Chmelnický, kterýž zatím rozeslal listy k panu Krakovskému, ke komisaři kozáckému a ke korunnímu praporečníku, listy plné stížností a zároveň i plné dokládání se věrnosti ku Vladislavovi IV. i k celé zemi. Chtěl tím snad získati na čase, anebo se domníval, že jakés dohodnutí může bouři tuto předejiti? Různí lidé různě o tom soudili — jenom dva lidé neoddávali se ani na okamžik žádným planým nadějším.

A lidmi těmi byli Zacvilichovský a starý Barnabáš.

Starý plukovník obdržel od Chmelnického rovněž jeden list. List ten byl ale jízlivý, výhrůžný a plný lží.

„Začněme nyní,“ pravil Chmelnický, „s celým svým vojskem záporožským vroucně prositi a apelovati k tomu, aby stalo se zadost oněm privilegiím, kteréž Vaše Milost u sebe tajila. A poněvadž jste tajil privileje tyto pro vlastní svůj prospěch a užitek, proto vás činí celé záporožské vojsko hodným toho, abyste ode dneška plukovníkoval ovcím anebo sviním, ale nikoliv lidem. Já zase vás prosím o odpuštění, jestliže jsem Vaší Milosti v chudém svém domě v Čehryně o slavnosti sv. Michala ve všem nemohl posloužiti a že — jsem odejel na Záporoží bez vědomí a beze svolení.“

„Zde vizte jen, pánové,“ pravil Barnabáš ku Zacvilichovskému a Skřetuskému, „jak si ze mne žerty tropí, a přece jsem jej já učil vojně, já jsem mu byl otcem!“

„Vyhrožuje zde tedy, že přijde si pro privileje s celým svým záporožským vojskem,“ řekl na to Zacvilichovský. „Jest to tedy vojna, prostě řečeno, domácí — nad všechny vojny nejhorší a nejstrašnější.“

Na to Skřetuský: „Vidím z toho, že musím si tedy pospíšiti. Dejte mi tudíž své listy k těm, s kterými měl bych vejíti do styku.“

„Na košového atamana máte list?“

„Mám, od samého knížete.“

„Dám vám tedy list na jistého slepičáka a zde pan Barnabáš má tam také jistého svého příbuzného, rovněž jménem Barnabáše. Od nich dovíte se všeho. Ale kdož ví, není-li již na podobnou tam výpravu vůbec pozdě. Chce snad kníže věděti, co je tam opravdu slyšeti? Na to je krátká odpověď: Zlé zprávy! A chce snad věděti, čeho se držeti? Krátká rada: sebrati co možno nejvíce vojska a spojití se s hetmany.“

„Pak pošlete ke knížeti s touto odpovědí a radou zvláštního posla,“ řekl pan Skřetuský. „Já ale musím jeti, neboť jsem tam poslán, a rozkazy knížecí měniti nemohu.“

„A víte-li, že je tato výprava velice nebezpečnou?“ tázal se Zacvilichovský. „Jeť již lid tak rozjitřen, že jest těžko se chrániti. Kdyby zde nebylo na blízku korunního vojska, zajisté že by se ta chátra na nás již vyřítla. A což teprve tam! Lezete jako by sani do jícnu.“

Výprava p. Skřetuského vjíždí do vsi. (Str. 59.)

Na dvoře stojí u svých koní družina připravena na cestu.
(Str. 67.)

»Ach, pane praporečnicku! Jonáš byl již až v břiše velrybině, nejen v hrdle, a přece zase s pomocí boží vylezl.«

„Jedte tedy. Chválím vaši odhodlanost. Do Kudaku můžete dojetí ještě zcela bezpečně, tam pak sám již uvidíte, co dále činiti. Grodzický je starý voják — ten vám dá nejlepší instrukce. Ke knížeti pospíším si sám; mám-li se již na svá stará léta bít, tož budu se bít raději pod ním, nežli pod kterýmkoliv jiným. Zatím ale dám připravit člun i převozníky, kteří vás do Kudaku dopraví.“

Skřetuský na to odešel a odebral se přímo do svého bytu na náměstí, do domu to kníže- cího, kdež připravit se chtěl na další cestu.

Nehledě k nebezpečí této výpravy, o němž se mu Zacvilichovský zmínil, toužil pan náměstek po ní přece jen s jakousi zvědavostí.

Měl spatřiti Dněpr v celé jeho délce až k Nižu, zemi to všemu tehdejšímu rytířstvu jako by začarovanou, tajuplnou, k níž lnul všechen duch dobrodružný. Nejedem z nich ztrávil své celé žití na Ukrajině a nemohl se pochlubiti, že viděl Síc — leda že by se byl dal zapsati k „bratrstvu“, a k tomu již měl mezi šlechtou málo kdo chuti. Doby Samka Zborovského již zašly a neměly se více vrátiti.

Rozklad mezi Sící a zemí, kterýž povstal za časův Nalevajky a Pavluka, nejen že neustával, ale stále se většil, a vliv na Síc se strany erbovního lidu, netoliko polského, ale i ruského, nerůzního se od Nižovcův ni řečí ni vírou, značně byl menší. Takoví Bolyhové Kurčevičti nenalezali mnoho následovníkův, poněvadž na Niž — k „bratrstvu“ hnalo šlechtu jen neštěstí, banditství a viny, které beze trestu zůstati nemohly.

Takž tedy obklíčilo jakési neproniknutelné tajemství celou tu loupežnou Niž jako by dněperské mlhy. Vypravovaly se o ní zázraky, jež by byl tudíž pan Skřetuský tak rád vlastnímá očima spatřil.

Že by se snad odtamtud nikdy neměl vrátiti, ani ve snu mu nenapadlo. Vyslanec je vyslanec, a zvláště vyslanec knížete Jeremiho!

Za podobných myšlének pohlížel oknem na náměstí. Zatím uběhla hodina, druhá... V tom spatřil Skřetuský jakési dvě známé postavy, kteréž braly se směrem ku „Zvonkovému koutu“, kdež se nacházel sklep Vlacha Dopoly.

Zahleděl se v tu stranu napjatěji...

Byli to Zágloba s Bohunem.

Sli rukou v ruce, brzo však zmizeli v temných dveřích, nad nimiž visel věchet, znamenající, že jest zde výčep a vinárna.

Náměstkovi byla především divnou přítomností Bohunova v Čehryně a nad to i jeho přátelství s panem Záglobou.

„Řendzjane! Pojď sem!“ zvolal na svého pacholíka.

Pacholík objevil se ve dveřích vedlejší jizby.

„Poslouchej, Řendzjane, půjdeš tamto do vinárny, vidíš, tam, co je ten věchet; tam najdeš silného jednoho šlechtice z děrou na čele, i řekneš mu, že by s ním někdo, jenž má na chvat, rád mluvil. A kdyby se ptal kdo, neříkej jména.

Řendzjan se vzchopil, odešel a za chvíli viděl jej již pan náměstek vracejícího se ve společnosti s panem Záglobou.

„Buďte mi vítán,“ řekl pan Skřetuský, sotva že šlechtic vstoupil do jizby; „jestli pak mne ještě znáte?“

„Znám-li?! To by mne musili Tataři na loži usmaziti a ze mne svíček do svých medžit nadělati, kdybych byl zapomněl! Vždyť je tomu teprve několik měsíců, kdy jste u Dopula otevřel dvéře s Čaplinským v ruce, což se mi zvláště líbilo, neboť jste mne tím způsobem zbavil konečně vězení Stambulského. A co pak dělá pan Povsinoha erbu Zervihadnu, co pak dělá s tou svou nevinností a s tím velkým mečem? A sedají mu dosud na jeho hlavu vrabci v tom domnění, že sedají na obyčejné dřevo?“

„Pan Podbipata jest zdráv a dává vás pozdravovat.“

„Je to šlechtic věru velmi bohatý, ale při tom trochu hloupý. Utne-li někde takové tři hlavy, jako jest jeho, tak to bude vlastně teprve půldruhé, neboť utne vlastně jen tři polohlavy. Fi! To je horko, a teprve březem! Jazyk div že v ústech neuschne!“

„Mám doma znamenitou tříletou medovinu, bude-li vám snad libo?“

„Blázen by nepřijal, když rozumný dává. Ostatně mi právě dnes zdejší lazebník radil, abych pil jen medovinu, že prý mně to vyžene z hlavy melancholii. Beztoho se teď blíží na šlechtu těžké časy: dies irae et calamitatis.*) Čaplinský strachem celý zkoprněl, ani k Dopulovi nechodí, protože tam pije kozácká starešina. Já ještě tak jediný stavím mužně čelo své proti všem nebezpečnostem a poskytuji tak těm plukovníkům společnost, ačkoliv jich plukovníctví zavání teď dehtem. Ale dobrá je ta medovina! Skutečně znamenitá! Odkud pak ji máte?“

*) Den hněvu a neštěstí.

„Z Lubní. A je tu mnoho starešiny?“

„Kdo by tu nebyl. Je tu Fedor Jakubovič, starý Filon Dědala, Daniel Nečaj a s nimi i to jejich oko v hlavě — Bohun, kterýž stal se mým přítelem od té doby, když jsem jej přepil a když jsem mu slíbil, že ho adoptuji.*) Všichni povalují se teď po Čehryně a dívají se, kam se vlastně obrátiti, neboť ku Chmelnickému se teď ještě otevřeně přihlásiti nesmějí. A nepřihlásí-li se, bude to jen mou zásluhou.

„Jak to?“

„Zcela jednoduše. Když s nimi piju, přemlouvám je, aby zůstali v zemi a při věrnosti. Jestliže mi nedá za to nějaké to starostenství, pak věrte mi, pane náměstku, není již v naší zemi ani žádné spravedlnosti, aniž odměny za zásluhy, a pak by věru lépe bylo kuřata nasa-zovati, nežli hlavu do ohně strkatí pro publico bono.**)

„Lépe byste udělal, kdybyste se raději s nimi sepral, ale vidím, že jen peníze nadarmo vyhazujete na hostiny a pitky, však tím způsobem je věru nechytíte.“

„Já že vyhazuji peníze? Za koho mne máte? Což není na tom dosti, že piju s takovými pány? Ještě bych měl za ně platiti? Považuji to za zvláštní pro ně vyznamenání, když jim dovoluji, aby za mne zaplatili.“

„A co tu dělá ten Bohun?“

„Ten? Nastavuje ucho, aby slyšel, co se děje v Síci, právě tak, jako ty ostatní. Jen proto sem přijel. Jest to mazánek všech kozákův. Točí se po něm jako opice, neboť to je jisto, že Přeslavský pluk za ním půjde, nikoliv za Lobodou. A kdož ví, za kým potáhne družina Křečovského? Bohun jest bratrem Nižovcům, když táhnou na Turka nebo na Tatařa; ale nyní pilně uvažuje! Přiznal se mi, když byl opilý, že se zamiloval do jisté šlechtičny, kterou by rád za choť pojal, a proto že nesluší se mu teď brattiti se s chlopy. Proto také chce, abych jej za svého přijal a svým erbem obdařil. Avšak ta vaše medovina je znamenitá!“

„Nuže, ještě jeden pohár!“

„I ano, ještě jeden! Vždyť ani tam pod tím věchtem nedostane člověk takovéhle medoviny!“

„A neptal jste se, jak se jmenuje ona šlechtična, kterou chce ten Bohun za ženu po-jati?“

*) Přijmu za svého.

**) Pro obecné blaho.

„Ach, pane náměstku, co mně po jejím jméně?! Víím jenom tolik, že až Bohunovi rohy připravím, bude se pak jmenovati „paní jelení“.

Pan náměstek byl by nejraději dal panu Záglobovi jednu za ucho za tato slova, ale že pan Zágloba ničeho až dosud na něm nepozoroval, nechal ho mluvit dále.

„Za mladých let,“ pokračoval pan Zágloba, „býval jsem také čilým junákem. Kdybych vám jen vypravoval, zač jsem dostal tu palmu v Galatě! A vidíte tu důuru na mém čele? Dosti na tom, když vám povím, že mi ji způsobili odřezanci v serailu tamějšího pašy!“

„A řekl jste mi poprvé, že to od zbojnické koule?! . . .“

„Že řekl? Nu — a dobře jsem tak řekl, neboť každý Turčín jest také zbojník!“

Dalsí jich rozhovor přerušil příchod pana Zacvilichovského.

„Nu, pane náměstku,“ řekl starý praporečník, „bajdaky jsou připraveny a v převoznících, které jsem vám vybral, máte lidi bezpečně, spolehlivé; můžete se tudíž vydati jménem božím na cestu, a to, co možno nejdříve, třeba hned. Zde jsou i listy.“

„Poručím tedy svým lidem, aby se okamžitě dostavili ku břehu.“

„Kam to jedete, pane náměstku?“ tázal se pan Zágloba.

„Do Kudaku.“

„Tam vám bude horko!“

Ale náměstek neslyšel již těch slov, odešel rychle z jizby do dvora, kdež stála u svých koní jeho družina, připravena na cestu.

„Na koně a ku břehu!“ velel pan Skřetuský. „Koně přepravte na čluny a čekejte na mne.“

Zatím oslovil starý praporečník v jizbě pana Záglobu:

„Doslechl jsem se, že v poslední dny s kozáckým plukovníkem hodujete a pijete.“

„Pro publico bono, pane praporečníku.“

„Obratný jest váš důvtip, obratnější a větší nežli stud. Chcete si patrně asi kozáky in poculis*) nakloniti, aby vám v případě vítězství zůstali přáteli, není-liž pravda?“

„Nu, na tom nebylo by přece nic divného, když bych se nechtěl státi mučěnníkem kozáckým, když už jsem mučěnníkem tureckým, neboť dva hříby mohou přece zkaziti i ten nejlepší baršč.**) A co se toho studu týká, ne-

prosím nikoho, aby ho pil se mnou — vypiju si ho sám! A dá-li bůh, doufám, že mi hůře nežli tato medovina chutnati nebude. Zásluhy musí přece jen tak, jako olej, vyplynouti na vrch.“

V okamžiku tom vrátil se Skřetuský.

„Moji lidé již se hýbají,“ řekl.

Zacvilichovský nalil kalíšek:

„Nuže, na šťastnou cestu!“

„A na zdravý, šťastný návrat!“ dodal pan Zágloba.

„Kéž by se vám to jen dobře jelo, neboť vody přibýlo neobyčejně!“

„Sedněte ještě, pánové; dopijeme společně ten zbytek.“

Sedli a pili.

„Krásnou to uvidíte krajinu,“ začal Zacvilichovský. „A nezapomeňte pozdraviti ode mne pana Grodzického v Kudaku! Ej, to jest mi vojín, vojín, jaký má býti! Je sice tam skoro na konci světa, daleko od hetmanských očí, ale pořádek jest u něho, jakýž by si bylo přát pro celou zemi! Kudak a jeho skály a vodopády znám dobře. Za dávných let častěji jsme tam jezdívali, ba, jest mi až krušno u srdce, když si pomyslím, že vše to již přešlo, minulo . . . A nyní . . .“ Při těch slovech podepřel si praporečník jako mléko bílou hlavu o ruku a zadumal se hluboce. Nastalo chvíli ticho; zvenčí bylo slyšeti jen dupání koňské, neboť tou dobou vyjížděl již z brány poslední jezdec z družiny pana Skřetuského ku břehu . . .

„Můj bože,“ řekl Zacvilichovský vzpamatoвав se ze svého zadumání, „a přece to bývaly tenkrát, ač mezi sváry a nepokojem, lepší časy! Ach, pamatuji se jako dnes na to, když jsme byli před 27 lety pod Chocímem! Tenkrát, když husaři jeli s Lubomirským proti janičárům, házeli „molaci“ své čapky do výše, volajíce na Sahajdačného, až se země otrásala: „Puskaj, batku, z lachami umiraty!“*) A dnes? Dnes Nižovsko, kteréž by mělo býti hradbou křesťanství, pouští do země Tatary, aby se vrhli na ně teprve potom, až se budou odtud s lupem vraceti! Dnes hoře, hoře mám! Chmelnický přáteli se s Tatary, s nimiž ve spolku bude křesťany zabíjeti!“

„Dopijme na ten zármutek!“ přerušil jej ve slově Zágloba. „Medovina je znamenitá!“

„Och, kéž bych byl již raději pod mohylou, abych na tu domovskou vojnu nemusil patřiti,“

*) Při pohárech.

**) Druh polské polévky.

*) Nech nás, bratře, s lachy umíratí!

Pan Zaccvilichovský. (Str. 67.)

pokračoval dále starý praporečník. „Společně viny mají se krví smýti, ale to nebude krev vykoupení, neboť zde bude bratr proti bratru bojovati, zabíjeti. Kdož je v Nižovsku? Rusíni. A kdo ve vojště knížete Jeremiho? Kdo v řadách šlechtických? Rusíni. A jest jich snad málo v táboře korunním? A já sám — kdož jsem? Ach, nešťastná Ukrajino! Krymští pohani hodí ti provaz na šíji, a ty budeš veslovati na tureckých gallejích!“

„Nepomýšlejte na to, pane praporečníku!“ řekl pan Skřetuský. „Snad nám ještě vysvitne jasně slunko!“

Ale slunce právě zapadalo a poslední jeho paprsky padaly červeným leskem na bílé vlasy praporečníkovy.

V městě vyzváněli klekání . . .

Vyšli. Pan Skřetuský vešel do kostela, pan Zaccvilichovský šel do kláštera, a pan Zágloba k Dopulovi na „Zvonkovém koutě“.

Byla již tma, když se opět sešli na břehu v dlouhém přístavišti. Lidé pana Skřetuského seděli již v bajdakách. Převozníci přenášeli ještě ze břehu náklad. Studený vítr vál sem se strany nedalekého ústí Dněperského a noc ohlašovala se tak nedosti pohodlnou. Při světle rozdělaného na břehu ohně leskla se říční voda krvavou barvou a prchala s neobyčejnou rychlostí kamsi do neznámé temnoty.

„Nuže, šťastnou cestu!“ pravil praporečník tiskna mladému Skřetuskému srdečně pravici. „Však dejte všude pozor!“

„Neopomenu ničeho. Za nedlouho se bohdá uvidíme!“

„Buď v Lubních anebo v knížecím táboře.“

„Vy tedy opravdu pojedete ke knížeti?“
Zacvilichovský pokrčil ramenoma:

„Což mi zbývá? Když vojna — tož vojna!“

„Budte zdráv, pane praporečnicku!“

„A vás bůh opatruj!“

„Vive valeque!“ *) volal Zágloba. „A zane-
se-li vás ta voda až do Stambulu, pak tam
pozdravujte ode mne Svetána! Anebo: vzal jej
vlastně đas! Ta medovina byla však znamenitá!
Brr! Jak je tu studeno!“

„Na shledanou!“

„Na shledanou!“

„Bůh vás provázejž!“

Zaskřípala vesla, plácla o vodu a bajdaky
se hnuly . . .

Oheň, na břehu hořící, počal se jim rychle
vzdalovati. Dlouho, dlouho viděl ještě Skřetuský
statnou postavu praporečnickovu, ozářenou pla-
menem z ohně, ale v tom mu sevřel jakýsi

zármutek srdce jeho . . . Nese jej ta voda, nese,
ale vzdaluje jej od srdcí jemu přátelských i od
jeho milenky, ode krajin mu známých, nese
jej pryč, neúprosně pryč, v divoké kraje, v tem-
notu . . .

Vyplouli z ústí přístaviště na Dněpr.

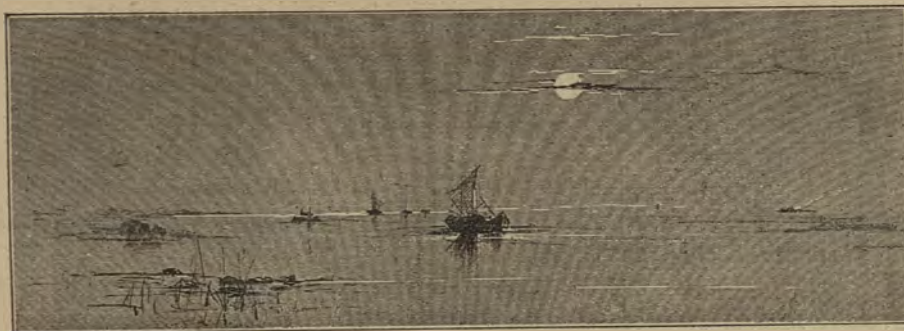
Vítr fičel, vesla vydávala stále jednorozměrný
zvuk pleskotu, jednorozměrný a smutný . . . Pře-
vozníci dali se do zpěvu:

„Oj to te pili, pilili,
Ne tumany ustavali . . .“

Skřetuský zavinul se do pláště a položil
se na lože, kteréž mu vojínové připravili. Myslíl
na Helenu, myslil na to, že dosud není ona
v Lubních, Bohun že tu zůstal a on že od-
jíždí . . .“

Obava, zlé tušení, zármutek zmocnily se
ho těžce. Chtěl všemu tomu vzdorovati, až tím
byl konečně uondán, myšlenky se mu mátly,
mísily se mu jaksi podivně s tím svistem vě-
terním, s pleskotem vesel, s písněmi rybářův . . .

Usnul.

Na Dněpru.

IX.

Druhého dne z jitra probudil se svěží,
zdráv a s veselejší už myslí. Pohoda byla pěkná.
Široko rozlité vody srážely se v drobné vlnky,
jež poháněl lehký a teplý vánek.

Břehy byly v mlze a splývaly s hladinou
vod v jednu nepřehlednou rovinu.

Rendzjan, probudiv se a protřev si oči, div
že se nepolekal. Rozhlédl se udivenýma očima
kolem a nevidá nikde břehu, řekl:

„Pro bůh, pane náměstku, snad to již
nejsmo na moři?!“

„To řeka jest tak široká, nikoliv moře,“
odpověděl Skřetuský, „a břehy uvidíš, jakmile
mlha sklesne.“

*) Žij a buď zdráv!

„Myslím, že to již dlouho trvati nebude,
a my se i do Turecka pustíme.“

„Pustíme, poručí-li nám to, vidíš ostatně,
že neplujeme sami.“

V dále bylo viděti několik bajdakův, dom-
baz či tumbasův i úzkých černých čulen ko-
záckých, opletených síťovím a nazývaných oby-
čejně jen čajkami. Jedny z nich plouly s vodou,
byvše bystrým proudem unášeny, jiné braly se
proti proudu, byvše pracně vesly a kormidlem
popoháněny. Vezli na nich ryby, vosk, sůl
i sušené višně, všecko to do pobřežních měst;
jiné vracely se z okolí s nákladem do Kudaku,
aneb přivázely zboží, kteréž nalézalo četné
kupce v „Krámském bazaru“ v Síci,

Dněperské břehy byly již od ústí Včelky úplnou pouští, na níž tu onde bělely se jen kozácké zimní útulky, leč řeka samotna tvořila hlavní dráhu, spojující Síc s celým ostatním světem, a proto také byl na ní povždy ruch neobyčejný, zvláště když přivaly vodní usnadňovaly plavbu a když Porohy,*) vyjímaje Nenasytu, stávaly se lodím, plujícím na dolejší řeku, splavnými.

Náměstek pohlížel na tento říční život se zvláštní zvědavostí a napjatostí. Zatím bajdaky blížily se již rychle ke Kudaku. Mlha spadla, břehy se objevily. Nad hlavami plavců poletovaly miliony ptactva vodního, pelikánů, divokých husí, jeřábů, kachen, čajek i orlův; z pobřežních křovin zavzníval pak takový hluk, takové hučení vody a šum křídel, že řekl bys, že obdávají se tam právě sněmy aneb ptačí vojny.

Břehy za Křemenčukem byly již nižší a tudíž otevřenější.

„Vizte, pane náměstku,“ zvolal náhle Řendzjan, „vedro je, slunce takměř pálí a sníh leží tamo na polích.“

Skřetuský pohlédl v tu stranu: a skutečně v dále, kam zrakem dosáhl, blýskal se jakýsi bílý poklad v paprscích slunečních po obou stranách řeky.

„Hej, ty, starý, co se to tam bělá?“ tázal se Skřetuský svého vůdce lodi.

„To jsou višně, pane!“ odpověděl starý.

Byly to skutečně višňové lesy, skládající se ze zakrsalých stromů, jimiž oba břehy široko daleko byly za ústím Včelky porostlé. Sladké jejich a dosti velké ovoce skytalo na podzim výživu ptactvu, zvířatům i lidem tu onde v pustinách bloudícím, a bylo zároveň i předmětem obchodu, se kterým jezdívalo se až do Kijova a ještě dále.

V tu dobu, kdy odjížděl Skřetuský do Kaduka, byly posety květem. Když se přiblížili ke břehu, aby si veslaři na chvíli poněkud odpočinuli, vystoupil Skřetuský s Řendzjanem, chtěje si trochu ty háje prohlédnouti. Sotva že vystoupili na břeh, vdechli do sebe tak mocnou vůni květů, že sotva dýchatí mohli. Množství svadlého květu leželo již také na zemi. Místy tvořila křoviska houštinu neproniknutelnou. Tu onde rostly mezi višněmi i bohaté divoké mandlovníky, poseté růžovým květem, vydávajícím ještě silnější libý zápach. Miliony čmeláků, včel

a barevných motýlů vznášely se nad pestrým tímto mořem květův, jehož konce nebylo lze dohlédnouti.

„Tot jsou právě zázraky, pane náměstku, zázraky!“ pravil Řendzjan. „A proč zde lidé nebydlejí? Zvěře jest tu přece také dosti.“ Mezi višňovím probíhali také skutečně šedí i bělaví zajčkové, jakož tu poskakovala i celá hejna velikých modronohých křepelek, do nichž si také Řendzjan několikrát střelil, ale ku svému velikému zármutku se potom od „starého“ vůdce lodi dověděl, když jich už několik měl střelených, že jest jejich maso otrávené jedem.

Na měkké zemi byly i stopy jelení a suhakův, z daleka pak ozývaly se hlasy podobné řvaní divokých kancův.

Když si byli vše prohlédli a poněkud odpočinuli, hnuli se dále...

Břehy brzo se zvyšovaly, brzo spadaly, poskytující tak překrásnou vyhlídku na půvabné doubravy, lesy, dědiny, mohly i široké stepy. Okolí to bylo tak krásným, že Skřetuský mimovolně opakoval si otázku Řendzjanovu: „Proč tu lidé nebydlejí?“

Ale k tomu bylo zapotřebí, aby se té pouště nějaký druhý kníže Jeremi Višňovský ujal, aby ji urovnal a bránil proti nájezdům tatarským i nižovským. Místy tvořila řeka zálivy, zalévala pole, bila zpěněnou svou vlnou o pobřežní skály a naplňovala vodou temné skalní jeskyně. V jeskyních těchto a skrýších vodou vymletých mívali kozáci své útulky. Ústí říční, pokryté síťovým lesem, křovinami a rákosím, množstvím ptactva se takměř až černalo, zkrátka: byl to svět divoký, propadlý, místy zapadlý, pustý a tajemný, jenž rozkládal se tu před očima našich poutníkův.

Plavba stala se po chvíli dosti obtížnou, neboť následkem tepla vyrojilo se plno jedovatých komárův a rozmanitého jiného podobného hmyzu vodního, z nichž některé byly tlusté jako prst — a to vše dralo se k tělu lidskému, cucajíc z něho krev.

Večer přijeli k ostrovu Romanůvka, z něhož již z daleka zářily ohně. Zde také zastavili se naši pocestní na nocleh.

Rybáři, kteří přiběhli se podívat na družinu náměstkovu, měli košile, obličej a ruce pomazané dehtem — bylo to na obranu proti kousavým komárům. Rybáři ti byli jinak lidé hrubých obyčejův, divocí: na jaro sjížděli se sem v tato místa houmě, lovili ryby a tyto potom rozváželi zase do Čehryna, Čerkesu,

*) Porohy = skály (vodopády).

Podeslavi a Kijova. Remeslo jejich bylo dosti obtížné, ale také zároveň výnosné, neboť byla tu hojnost ryb, jež v letě stávaly se až morovou ranou pro celé to zdejší okolí, neboť nedostatkem vody lekaly a šířily tak v povětří shnilotinu.

Pan náměstek dověděl se od těchto rybářův, že veškeří Nižovci, kteříž tu dleli při lovech, před několika dny ostrov opustili, odebravše se do Niže, kamž byli Košovým atamanem povoláni. Každé noci viděli zde na ostrově také ohně, kteréž zapalovali sběhové, táhnoucí se směrem k Síci. Rybáři věděli, že připravuje se výprava na „lachy“, a se zprávou touto se před panem náměstkem netajili. Viděl tedy Skřetuský, že výprava jeho skutečně přichází již pozdě, neboť v tu dobu, nežli snad na Síc dojede, hnou se už pluky „molojcův“ k severu, ale měl rozkázáno jeti, nuže tedy nechtěl jakožto pravý voják dlouho rozumovati a rozhodl se, že musí doraziti k cíli, byť i uprostřed tábora záporožského.

Druhého dne zrána vydali se na další cestu. Minuli bájeplný Tarenský Roh, Suchou Horu i Koňský Ostroh, pověstný hlavně svými bažinami a množstvím hadů, jež činily ta místa opravdu neobydelnými. A to vše, to divoké okolí i ten zvětšený již proud vody, věstilo blízkost „parohův“. Konečně objevila se na obzoru věž Kudacká — první část cesty byla již tedy šťastně skončena.

Leč téhož večera nedostal se již pan náměstek do zámku, neboť pan Grodzický zavedl zde takový pořádek, že jakmile bylo před západem slunce, prohlášeno na zámku heslo večerní, nikdo již nebyl ze zámku vypuštěn aniž dovnitř vpuštěn; ba kdyby snad byl sám král přijel, byl by musil nocovati v tak zvané „Slobódce“, pevnosti to, nalézající se před hradbami a náspy.

Tak také učinil i pan náměstek. Byl to noclehl ovšem dosti nepohodlný, neboť chaty v Slobódce, jichž se tu nalezalo šedesát, byly slepeny zúplna z hlíny a byly tak chatrný, že do některých bylo lze vléztí skulinami. Stavěti jiné, se nevyplatilo, protože je pevnost sama měnila při každém tatarském vpádu v prach, a to proto, aby neposkytovaly útočníkům ochrany a bezpečného ku hradbám přístupu. Bydleli pak zde v této Slobódce lidé tak zvaní „přespolní“, to jest přeběhlíci z Polsky, Rusi, Krymu a Valašska. Každý z nich skoro byl také jiné víry, ale na to se tam nikdo ne-

ptal. Pole nevzdělávali, poněvadž nebyli bezpečni před hordou, živili se rybolovectvím a zbožím z Ukrajiny, pijíce při tom polévku z prosa. Pracovali také různá řemesla a proto si jich v zámku jakž takž vážili.

Náměstek nemohl ani oka zamhouřiti pro nesnesitelný zápach koňských koží, z nichž dělali ve Slobódce řemeny.

Druhého dne časně ráno, sotva že odzvonili a sotva že v zámku odtroubili ranního budíčka, vzkázal do zámku, že jest zde knížecí posel, kterýž žádá o slyšení. Grodzický, kterýž dosud v dobré měl paměti návštěvu knížecí, vyšel mu vstříc sám.

Byl to muž padesátiletý, jednooký cyklop, jizlivý, neboť meškaje v pustině, takměř na konci světa, a nevidaje nikdy lidí, zdivočil; maje v rukou neobmezenou moc, dodával povaze své vážnosti, přísnosti a drsnosti. Obličej jeho zohyžděn byl osypem, jakož i jizvami od šavlí a střel tatarských. Jinak byl to ale voják prostosrdečný, čilý a bdělý jako ostříž, tak že ustavičně měl oči obráceny ku straně Tatarův a Kozákův. Pil jenom vodu, nespal více denně nežli sedm hodin, často dohlížel v noci k tomu, jsou-li stráže jeho na svém místě a trestával nejmenší nedbalost vojenskou až i smrtí. Kozákům uměl se přizpůsobiti a tak, ačkoliv byl hrozným, přece si získal jejich vážnost. Navštívil-li v zimě kozáckou Síc hlad, vypomáhal jim svým obilím. Byl to Rusín zkrátka toho druhu a z těch, kteří svého času chodili s Přelclavem Lanckronským a Samkem Zborovským na stepi.

„Vy tedy jedete na Síc?“ tázal se Skřetuského doprovodiv jej do zámku a chystaje mu hostinu.

„Na Síc. A jakých máte, pane veliteli, od tamtud zpráv?“

„Bude vojna! Košový ataman stahuje se všech stran, ode všech říček a se všech ostrovů kozáky. Přicházejí sem i sběhové z Ukrajiny, kterýmž ovšem činím tu překážky, jaké jen mohu. Vojska tam musí býti již na třicet tisíc, ne-li více. Až se hnou na Ukrajinu a až se s nimi spojí městští kozáci i ledajaká ta chátra, bude jich dojísta na sto tisíc!

„A Chmelnický?“

„Očekávají jej z Krymu s tatarským vojskem každý den. Může býti, že již tu jest; abych pravdu řekl, nepotřebujete již na Síc jeti, neboť dočkáte se jich co nejdříve zde,

Přístaviště. Družina vsedá do bajdakův. (Str. 68.)

neboť že Kudak neminou aniž za zády si ho nechají, to jest jisté?“

„A ubráníte se jim?“

Grodzický se podíval na pana náměstka poněkud pochmurně, nacež odvětil klidným hlasem:

„A já se nebudu brániti...“

„Jak to?“

„Protože nemám prachu. Poslal jsem skoro dvacet lodí z Kudaku, aby mi ho aspoň trochu přivezly — dosud však mi nebylo posláno nic. Nevím tedy, zda snad posly moje zajali anebo snad sami žádný prach nemají, vím jenom tolik, že mi dosud nikdo nic neposlal. A já mám ho jen asi na dva týdny — na déle ne. Kdybych ho měl dosti, vyhodil bych dříve sebe i Kudak do povětří, než abych připustil, aby zde stanula kozácká noha. Mám rozkaz, abych tu ležel — nuže ležím tu, poručili mi, abych bděl — a já tedy bdím, poručili, abych zde cenil zuby — cením zuby, a přijde-li čas, abych zahynul, však i to dovedu!“

„A vy sám si nemůžete prach připraviti?“

„Záporožci mi již po dva měsíce nedávají žádného ledku, kterýž až dosud vždycky mi od Černého moře přiváželi. Ale to je všechno jedno! Zahynu!“

„Věru, od vás starých vojnů měli bychom se všichni učiti statečnosti. A což kdybyste se sám vydal na cestu pro prach?“

„Ach, můj milý pane, já Kudak neopustím a opustiti nemohu; zde jsem byl po celý svůj život, zde tedy ať také naleznu svou smrt! A vy si ostatně také nemyslete, že snad jedete na nějaké bankety a uvítací slavnosti, za jakých všude jinde cizí posly vítají, a nemyslete také, že vás tam snad hodnost poselská bude chrániti. Vždyť oni tam zabíjejí své vlastní atamany, neboť od těch dob, co zde jsem, nepamatují, že by tam byl některý z nich zemřel smrtí přirozenou. Zhyne i vy.“

Skřetuský mlčel.

„Vidím, že duch vás již uhasíná. Bude lépe, když nepojedete.“

„Pane veliteli,“ řekl na to hněvivě náměstek, „vymyslete si něco lepšího, abyste mne ustrašil, neboť to, co jste mi vyprávěl teď, slyšel jsem již desetkrát, a když mi radíte, abych nejel, vidím v tom i to, že byste sám na mém místě nejel — a proto uvažte, zda se vám snad mimo prach i pomyšlení na obranu Kudaku nedostává...“

Grodzický, místo aby se rozhněval, pohlédl na náměstka okem již jasnějším.

„Zubastaja ščuka!“*) zamručel rusínsky. „Odpustte mi, pane. Z vaší odpovědi vidím teprve, že dovedete důstojnost knížecí i stavu šlechtického udržeti. Dám vám tedy několik čajek, neboť s bajdaky byste se přes „porohy“ nedostal.“

„Za to jsem vás také přišel prosit.“

*) Zubatá to štika!

Kudacká pevnost. (Str. 71.)

„U Nenasyty poručíte čajky přenést po zemi, neboť v těch místech, ačkoliv je voda veliká, nelze přeplaviti. Sotva že se tam nějaký ten malý člunec přehoupne. Když pak už budete na nízké vodě, dejte pilný pozor, aby vás s některé strany nezaskočili — při všem však buďte pamětliv toho, že železo a olovo jsou nad všecko řeč výmluvnější. Tam si váží jenom smělých, odvážných lidí. Čajky tedy budou do zítřka pohotově, poručím jen, aby se zřídila ještě kormidla, neboť jednoho by bylo na „porohy“ málo.“

Po těch slovech vyprovodil Grodzický pana náměstka z jizby, aby mu svůj celý zámek i jeho v něm pořádek ukázal. Všude panoval vzorný soulad a příkladná kázeň. Stráže dnem i noci bděly v počtu co nejčetnějším na hradbách, jež zase tatarští zajatci bez ustání upevňovali a upravovali.

„Každoročně zvyšují své hradby o celý loket,“ řekl pan Grodzický, „a proto jsou již tak vysoké; kdybych zde měl dostatek prachu, nebál bych se jich ani kdyby jich sto tisíc bylo. Beze střelby se ale neubráním, a zvláště ne, přijde-li přesila.“

Pevnost pana Grodzického byla skutečně nedobytnou, neboť mimo střelní otvory, chránily ji dněperské propasti a nedostupné skály, ostře do vody zasahující, takže nepotřebovala vůbec veliké posádky vojenské. Proto také nebylo v zámku více nežli 600 lidí, ale za to vybraných vojínův, ozbrojených muškety a samopaly. Dněpr, kterýž v těchto místech plynul těsným korytem, byl zde tak úzký, že střela, metená na zámku, přenesla se daleko na druhý břeh. Zámecká děla panovala zde nad oběma břehy řeky i nad celým okolím. Mimo to stála poblíže zámku vysoká věž, z kteréž bylo viděti na osm mil daleko; ve věži pak nalezalo se sto vojáků, k nimž rovněž pan Grodzický den co den dohlížel. Tito, kdykoli spozorovali v okolí nějaký lid, dali vždycky o tom ihned zprávu do zámku, načež dáno znamení na zvony, a celá posádka byla již ve zbrani.

„Právě tento týden,“ pravil pan Grodzický, „nebyli jsme takměř bez nějakého toho alarmu, neboť Tataři vláčejí se tu jako vlci v celých stádech, často o několika tisících duší čítajících, kterýmž natropíme se našemi děly ovšem strachu dost a dost; někdy také mají naše strážce stáda divokých koní za — Tatary!“

„A neprotiví se vám to seděti na takové pevnosti bez lidí?“ tázal se pan Skřetuský.

„Ba nikoliv; kdyby mi konečně bylo i dáno místo v komnatách královských, přál bych si raději zůstat zde. Vidímť já tu odtud více světa, nežli král ze svého okna ve Varšavě!“

A skutečně také bylo z hradeb Kudacských viděti nesmírné prostranství stepí, kteréž se zde nyní jevily jako by jedno moře zelené; k severu ústí Samary, k jihu celý tok Dněpru, skály, propastě, lesy, až tam k těm pěnám druhého „parohu“ — Surského.

Večer navštívili ještě věž, ježto Skřetuský, jenž dnes poprvé viděl tuto zastrčenou stepní pevnost, byl na všecko velice zvědav. Zatím připravili mu ve Slobodce čajky, kteréž, byvše opatřeny na obou koncích kormidly, stávaly se tak hybnějšími. Druhého dne ráno měl se dáti na další cestu.

V noci se však ani nepoložil k odpočinku, přemýšleje raději, co by měl učiniti vůči nepochybné záhubě, kterouž mu toto poselství do strašné Síce hrozilo. Život se na něho ovšem usmíval, vždyť byl ještě tak mlád . . . A miloval a měl žíti po boku své milované: nad život svůj však více čest a slávu miloval. Proletla mu hlavou i myšlénka, že vojna jest již blízka, a že Helena, čekajíc na něho v Rozlohách, může býti postižena nejhorším požárem, že může v šanc vydána býti netoliko Bohunovi, ale i rozkacené divoké lúze . . . a tak tedy pronikala duši jeho obava o ni i žal zároveň. Stepy zajisté již vyschly, již snad by možno bylo jeti z Rozloh do Lubní . . . a on zatím sám poručil Heleně a kněžně čekati na jeho návrat, neboť nenadál se toho, že bouře mohla by vybuchnouti tak prudce, nevěděl, čím mu hrozí jízda na Síc . . .

I přecházel tedy rychlými kroky po jizbě, rval si vousy, spínal ruce. Co si měl počíti, co měl dělati? V myšlénkách svých viděl již Rozlohy v plamenu, viděl je obklíčeny divoce vyjící chátrou, podobající se více dablům nežli lidem. Vlastní jeho kroky duněly posupnou ozvěnou pod zámeckým sklepením, a jemu se zdálo, že to již zlé mocnosti pro Helenu — přicházejí. Na hradbách dávali troubením znamení, aby se světla uhasla, a on domníval se, že je to ozvěna Bohunova rohu . . . Skířpal zuby, chápal se rukověti u své šavle.

Ach, proč toužil tak po té výpravě, proč Bychovce o ni připravil!

Nerozhodnost tuto zpozoroval i Rendzjan, jenž spal poblíže svého pána, vstal tedy, promnul si oči, rozsvítil pochodně v železných

obručích a jal se šukati po komnatě, jen aby také upoutal na se pozornost svého pána.

Ale pan náměstek ve svých boluplných myšlénkách takměř již utonul a přecházel po jizbě dále, probouzeje svými kroky dřímající zde echa.

„Pane náměstku! pane náměstku!“ . . . oslovil jej Řendzjan.

Skřetuský utkvěl na něm skleněným svým zrakem. Probudil se ze svého zamyšlení.

„Řendzjane, bojíš se smrti?“ tázal se.

„Hoho? Jak to? Smrti? Co to račte mluvíti, pane náměstku?“

„Neboť ten, kdo jede na Síc, více se nevrací.“

„A proč tam tedy jedete?“

„To je moje vůle, do toho se ty neplet, ale tebe jest mi líto, neboť jsi ještě dítě, a ačkoliv jsi ferina — tam ti chytráctví nepomůže. Vrat se do Čehrýna a odtamtud do Lubní.“

Řendzjan začal se šimrati po hlavě.

„Milostpane, smrti se ovšem bojím, neboť kdož by se smrti nebál, ten by se boha nebál, ale když vy můžete někoho živiti anebo jej i utratiti a když dobrovolně pro smrt si jdete, pak bude to vaším hříchem jakožto mého pána, nikoliv mým jakožto sluhy, a proto vás nepustím, vždýt nejsem také žádný chlop, alebrž šlechtic, a ačkoliv chudý šlechtic, přece jenom ne bez hrdosti a beze cti.“

„Věděl jsem, že jsi dobrý hoch; řeknu ti však tolik: nechceš-li po dobrém jeti, pojedíš z rozkazu, neboť jinaké to již býti nemůže.“

„A kdybyste mne, milostpane, zabil, já nepojedu! Což si to jen, milostpane, o mně myslíte? že jsem snad Jidašem nějakým, či co? Já že bych měl vás na smrt vydati?“

Při těch slovech pozvedl Řendzjan ruce do výše a jal se plakati hlasitě, z čehož poznal pan Skřetuský, že touto cestou k cíli svému nedojde a se Řendzjanem že takto nic neporídí. . . Poroučeti mu výhrůžně nechtěl, protože mu bylo vždycky toho chlapce líto.

„Poslyš tedy,“ řekl k němu, „ty mi přece pomoci poskytnouti nemůžeš, a já také hlavu svou dobrovolně pod meč nepoložím, a proto zavezeš mi do Rozloh listy, na nichž mi více záleží, nežli na celém životě. Rekneš tam princezně i knížatům, aby ihned bez nejmenšího otálení odvezli slečnu do Lubní, nebo jinaké že je zaskočil rebelie. Ty pak sám dohlédneš již k tomu, aby se tak bezodkladu stalo. Svěřuji ti takto důležitou funkci, úřad to hodný nejlepšího přítele, nikoliv sluhy.“

„Ale pak, milostpane, pošlete někoho jiného; s listem může jeti každý.“

„A kohož já tu mám, jemuž mohl bych důvěřovati? Což jsi se zbláznil? Opakuji ti ještě jednou: zachraň mi dnes dvakrát život a nezpůsobíš mi tím takovou službu, jako když pojedíš, neboť trpím velmi při vzpomínce, co se může státi, a bolem až kůže má mi ledová!“

„Ó, pro bůh! teď vidím, že již tedy musím jeti, ale je mi vás, milostpane, tak líto, že kdybyste mi i tento svůj pás daroval, nic by mne netěšil.“

„Dám ti ten pás, jenom mi vše dobře vyříd.“

„Nechtěl bych ani ten pás, jen kdybyste mi ssebou dále jeti dovolil!“

„Zítřa vrátíš se po čajce, kterou pan Grodzický do Čehrýna posílá, zpět, načež bez odkladu dáš se do Rozloh. Tam pak ani kněžně ani komu jinému slovem se nezmiňuj, co mi hrozí, ale pros je jenom, aby se ihned — a třeba koňmo — na cestu do Lubní vydaly, byt i beze všech zavazadel. Zde máš peníze na cestu, a listy napíšu ti okamžitě.“

Řendzjan klesl náměstkovi k nohous.

„Ó, pane můj, či snad nemám vás již nikdy více spatřiti?“

„Jak bůh dá! Jak bůh dá!“ odvětil náměstek pozvednuv jej se země — ale v Rozlohách at mi ukážeš tvář veselou! A nyní jdi spat!“

Zbytek noci ztrávil Skřetuský psaním listův a vroucí modlitbou, při níž konečně zalétl k němu anděl míru.

Zatím bledla noc již víc a více a světlo osvítilo úzká okénka na straně východní. Rozednívalo se . . .

Již se i růžové paprsky vkrádaly do komnaty. Na věži a v zámku odehrávali již budíčka, odrubovali ranní: „Vstávej, vojíne!“

Brzo na to objevil se v komnatě i pan Grodzický.

„Pane náměstku, čajky jsou již připraveny!“

„I já jsem již připraven!“ řekl klidně Skřetuský.

X.

Létací čajky plynuly po vodě jako vlastovky, odnášejíce ssebou mladého rytíře i jeho osudy. Poněvadž byla voda vysoká, nečinily „porohy“ čili vodopády velikých nebezpečností.

Minuli již Surského, Lochanny, šťastná vlna přenesla je již i přes Vranní závoru, na Knížecím a Střelci poněkud uvízli, ale jen málo, neboť čluny se nepohmoždily, až posléze spatřili

v dále pěny a víry strašného Nenasyty. Zde bylo již tedy potřebí vystoupiti na břeh a čajky po zemi přenést. Práce to dlouhá a těžká, obyčejně celodenní. Na štěstí po dávných patrně zde přepravách leželo tu po břehu ještě veliké množství klad, kterýchž použili ku kladení pod čajky, aby je tak snáze mohli dál a dále po zemi posunovati. V celém okolí, ni na stepích, nikde nebylo viděti ani živé duše, na řece nikde ani jediné čajky, neboť nesměly již na Síc plynouti jiné nežli právě jen ty jediné, které pan Grodzický přes Kudak dovolil a pustil, a pan Grodzický zúmyslně oddělil tak Záporoží od ostatního světa.

Ticho zde panující přerýval jen hukot vln, dorážejících na skály Nenasyty. Po ten čas, co jeho lidé posunovali čajky ku předu, díval se pan Skřetuský bedlivě na ten pověstný div přírody.

Hrozný se to pohled otvíral před jeho očima: Přes celou šířku řeky stálo, ba takměř leželo tu, sedm skal, jichž špice trčely do výše nad vodou, a skály ty byly černé, tu onde vymleté vlnami, jež tvořily si tu z nich celé otvory a brány, tam divoké spády. Řeka tloukla tu celou tíhou vod o ony skály, odrážela se od nich, následkem čehož zdivočila, vztekla se, a byvší odražena do bílých

Rendzjan klesl náměstkovi k nohoun. (Str. 75.)

pěn, usilovala je přeskočiti jako splašený kůň. Ale byla odražena ještě jednou, než dostala se přes otvory, proto zahryzla se zubem svým do skal, ztočila se v šíleném svém hněvu v potvorné víry, vybuchla ve vysokých sloupech a kotoučích vzhůru, vřela a ržala jako divoká zvěř. Potom znova nastal ten hukot jako by ze sta děl, vytí celých stád vlčích, chrapot, vysílení a u každé skály tenže boj, taže vojna. A nad hladinou vřava ptačtva ustrašeného nad tím zjevem, mezi skalami dusný, prochvívající hlomoz, jako by zlí duchové.

Lidé, kteří vlekli ku předu čluny, znamenali se křížem, ačkoliv byli tomu zvyklí, a dávali náměstkově výstrahu, aby se příliš ku břehu nepřibližoval. Slyšeli totiž v lidu pověsti, že prý ten, jenž se dlouho na Nenasytu díval, spatřil posléze něco takového, nad čímž se mu až rozum spletl; jiní tvrdili také, že se někdy z těchto virů vynořily černé dlouhé ruce a že sáply se po neopatrných divácích, kteří se trochu více k vodopádu tomuto přiblížili, a když prý se někoho chopily, tehdy prý se rozlehl po všech těch kolem propastech smích předivoký a strašný. Proto také nesměli ani Záporožci v noci tudy čluny své přenášeti.

K „bratrstvu“ nižovskému nemohl býti nikdo jiný přijat, než ten, kdo sám se svým člunem přebrodiv se přes „porohy“; s jediným Nenasytou, kterýž nikdy nebyl úplně

Náhle stanula před Skřetuským temná postava . . . »Pane, již jdou!« (Str. 78.)

vodou zatopen, činily se výjimky. Slepci sice zpívali ve svých písních o Bohunovi, jako by se byl i přes Nenasytu překradl, ale všeobecně se tomu víry nepřikládalo.

Přesunování člunů zabralo skoro celý den práce, a slunce počínalo již zapadati, když vsedl opět náměstek do lodi. Za to však měli již „porohy“ šťastně za sebou a vplynuli tak konečně na »tiché vody nižovské.«

Cestou uviděl pan Skřetuský na rovině obnovskou mohylu z bílých kamenů nasypanou, již tu dal svého času nasypati kníže Jeremi na památku svého zde pobytu — tuže mohylu, o níž mu již v Lubních pan Bohuslav Maškevič vypravoval.

Odtud nebylo již daleko do Síče, ale poněvadž pan náměstek nechtěl se pustiti v noci v čertomelický labyrint, rozhodl se na tom, že bude nocovati na Chortyce.

Byl by také rád potkal nějakou živou duši záporožskou, aby se tu takto mohl dát poznati, a aby věděli, že v osobě jeho posel přijíždí a nikdo jiný. Ale Chortyca byla dnes jaksi pustou, což pana náměstka nemalým naplňovalo podivením, neboť slyšel od Grodzického, že zde vždycky jest na stráži posádka kozácká, a to od těch dob, kdy začly první vpády tatarské. Pustil se posléze sám s několika lidmi dosti daleko ode břehu na výzvědy a aby odtud mohl přehlédnouti celý ostrov, leč to nebylo lze, poněvadž ostrov byl příliš dlouhý a nad to blížila se již noc temná a neprávě pěkná. Proto také vrátil se k čajkám, jež zatím lidé jeho popotáhli na písek, načež rozdělány ohně, aby je v noci chránily před komáry.

Větší část noci přešla klidně. Družina i převozníci prospali se při ohních a jen strážé bděly — s nimi pak i pan náměstek, kteréhož od odjezdu z Kudaku pronásledovala strašná bezsenność. Chvillemi až cítil, jako by se ho zmocňovala horečka. Chvillemi zdálo se mu, že slyší blížiti se kroky z hloubi ostrova, tu zase že slyší nějaké podivné hlasy, podobající se dalekému kdesi bečení koz. Ale vždy ještě myslil, že ho jen vlastní jeho ucho sálí.

Náhle, blízko již do svítání, stanula před ním jakási temná postava.

Byl to jeden ze strážé.

„Pane, již jdou!“ řekl rychle.

„Kdo?“

„Patrně to Nižovci. Jde jich na čtyry sta.“

„Dobře. To není tak mnoho. Zbud' lidí. Zapalte ohně!“

Družina byla v okamžiku na nohou. Znova nasycený plamen vybuchnul vzhůru a osvětlil čajky i vojsko náměstkově. Také ostatní stráž jeho přiběhla již sem v ta místa a skupila se v jedno.

Zatím blížily se i nepravdivé kroky jakéhosi zástupu lidí; náhle se kroky ty v jisté vzdálenosti zastavily a ze středu zástupu ozval se hlas s přízvukem hrozby: „Kdo je to zde na břehu?“

„A kdo jste vy?“ odvětil náměstkův strážmistr.

„Odpovídej, synu nepřátelský, a ne-li, zeptám se tě samopalem!“

„Jeho důstojnost pan vyslanec přichází od jeho Jasnosti knížete Jeremiho Višňoveckého! Přichází k atamanu Košovému!“ ohlásil strážmistr přízvukem velebným.

Hlasy v zástupu zanikly. Patrně nastala tam krátká porada.

„Přistup sem jenom sám!“ zvolal opětně strážmistr. „Neboj se! Vyslancové nebijí, ale také vyslanci se nebijí!“

Opětně ozvaly se kroky, a po chvíli vynořilo se několik postav z temnoty. Podle snědé tváře, nízkého vzrostu a vlněných kožíšich poznal náměstek na první pohled, že jsou to z větší části Tataři. Kozáků bylo mezi nimi jenom několik. Hlavou páně Skřetuského prolétla jako bleskem myšlénka, že se již patrně, když Tataři jsou už na Chortyce, musil Chmelnický vrátiti z Krymu. V čele zástupu stál starý Záporožec obrovského vzrůstu, divoké a surové tváře. Tento, přiblíživ se k ohni, tázal se: „Který z vás je tu tím vyslancem?“

Silný zápach kořalky rozšířil se v tom kolem. Záporožec byl silně opilý.

„Kterýž je vyslancem?“ opakoval.

„Já,“ odvětil hrdě pan Skřetuský.

„Ty?“

„Což jsem vaším bratrem, že mně říkáte, ty?!“

„Uč se znáti, hrubiáne, politiku,“ ujal se slova strážmistr, „neboť se o vyslancích říká: Jasně velmožný pan posel!“

„Na šibenici s vámi, dáblové! K Abrahamu, jasně velmožní synové! A proč chcete k atamanu?“

„To není tvoje věc! Tolik však věz, že závisí na tom tvůj krk, mám-li se k atamanovi co nejdříve dostat.“

V okamžiku tom vystoupil ze zástupu druhý Záporožec.

„My jsme tu z vůle a z rozkazu atamana,“ řekl, „dáváme pozor, aby se sem nikdo z ‚lachů‘ nepřiblížil, a kdo se přiblíží, toho máme svázati a předvésti před atamana, což také učiníme.“

„Kdo jede dobrovolně, toho nebudeš vázati.“

„Budu, neboť takový máme rozkaz.“

„A víš ty, chlope, jakáž je to osoba: knížečí posel? Víš, koho tu zastupuji?“

V tom jej starý obr přerušil.

„Zavedeme tedy k atamanovi posla, zavedeme, ale za bradu — tak!“

Po těch slovech sáhl již svou rukou po vousech náměstkových.

Ale v tom okamžiku již zařval, a jako by byl hromem sklatý svalil se na zemi.

Náměstek rozstříštil mu čekanem hlavu. V zástupu tatarském zavyly vzteklé hlasy; družina knížečí skupila se na obranu svého vůdce, zahoukly samopaly, a vřesk tatarský smísil se s rachotem železa.

Strhla se bitva.

Ohně zhasly a tma obklíčila bojující. Krátce jedni i druhí dostali se do sebe tak blízko, že nedostávalo se místa na šavle — zastoupily je tedy nože, pěstě a zuby.

Náhle ozvaly se z hloubí ostrova četné, nové křiky a volání; útočníkům přicházela pomoc.

Ještě okamžik jen a byla by přišla pozdě, ježto družina vítězila.

„Do člunů!“ vykřikl hřmotným hlasem náměstek.

Družina jeho vykonala rozkaz okamžitě. Na neštěstí byly čajky příliš mnoho na písek vytaženy a nebylo lze je nyní tak snadno dostat na vodu.

V okamžiku tom přiskočil nepřítel v celé své šílenosti ku břehu.

„Oheň!“ velel pan Skřetuský.

Střelba z mušketův odrazila útočníky, kteří zalekli se a ustoupili v nepořádku, zanechavše několik rozbitých těl na písku; někteří z raněných chvěli se křečovitě — jako vylovené ryby, mrštíme-li nimi na břeh.

Ústupu toho použili převozníci náměstkovi a s pomocí několika vojínův opřeli vesla svá o zemi a napínali poslední své síly, jen aby lodě na vodu dostali — leč nadarmo.

Nepřítel zatím započal útok z povzdálí. Náraz koulí o vodu mísil se se svištěm střel a ječením raněných.

Tataři, křičíce své „Allah!“ čím dále, tím pronikavěji, dodávali si jeden druhému odvahu,

k čemuž odpovídaly jim zase křiky kozákův: „Ku předu! Ku předu!“ A ve vřavě této jediný ozýval se hlas klidný, hlas pana Skřetuského, jenž stále velel: „Oheň!“

První výstřel osvětlil bledým světlem celou bitvu. Se strany pobřežní bylo viděti zástup kozákův i tatarův; jedni kladli své kolby ku tvářím, druhí napínali své luky — v pozadí, u vody stály dvě čajky, z nichž se valil hustý dým a z nichž ozýval se výstřel za výstřelem. Uprostřed ležela těla, teď již na písku zcela utišená.

V jednom ze člunů stál pan Skřetuský, jenž převyšoval postavou ostatní, stál tu hrdě, klidně se svým velitelským buzdykanem*) v ruce a bez čapky — odneslat mu ji už nepřátelská střela.

Strážmistr přiblížil se k němu a zašeptal: „Pane, nevydržíme — jest jich přesila!“ Ale náměstkovi šlo již nyní jen o to, aby poselství své zpečetil krví, aby nedopustil hodnosti své pohany a aby zahynul čestně. Proto také zatím co si družina jeho na rychlo postavila z vorův jakous takous pevnůstku, z níž bezpečněji mohli již střeliti na nepřítel — stál on uprostřed, tak že jej každý mohl dobře viděti, ranám nepřátelským jako by na pospas.

„Dobře!“ odvětil strážmistrovi. „Zahyneme a třeba do posledního!“

„Zahyneme, bratře!“ zvolala družina.

„Oheň!“

A čajky znova zastřely se dýmem. Z hloubí ostrova počaly přicházeti nové zástupy, ozbrojené oštěpy a kosami. Útočníci rozdělili se ve dvě skupiny. Jedna udržovala střelbu, druhá, sestávající asi ze dvou set Tatarův, čekala jen na výhodný okamžik k útoku. Současně ze šuvaru**) ostrovního vyplynuly čtyři čluny, které měly udeřiti na náměstka ze zadu a z obou stran.

Bylo již úplně jasno. Jen kouř přenášel se v dlouhých pásmech klidným povětrím a zclaňoval chvílemi bojiště.

Náměstek velel dvěma stům ze své družiny, aby obrátily pozornost k útočícím na ně lodím nepřátelským, jež poháněny byvše vesly, hnaly se rychlostí ptactva po říční hladině. Následkem toho seslabila se střelba, jež dříve dorážela na Tatary a Kozáky, útočícím z pevniny ostrovní.

*) Buzdykan = palcát, čekán.

**) Šuvar či šuvara = říční vysoká rostlina, podobná našemu rákosí (lat. sphaerococcus).

Z temnoty vynořilo se několik postav . . . (Str. 78.)

Na to také tato část, jak se zdálo, čekala. Strážmistr opět se přiblížil k náměstkovi.

„Pane! Tataři již berou do svých zubů handžary — co neviděl se na nás vrhnou!“

A vskutku také hotovilo se asi tři sta lidí z hordy, majíce šavle v rukách a handžary i nože v zubech k útoku. S nimi připravovalo se k boji i několik Záporožcův, ozbrojených oštěpy a kosami.

Útok měl nyní nastati ze všech stran, neboť nepřátelské čluny připluly již na dostřel. Také jejich boky začernily se již dýmem. Kule počaly se již sypati na lid náměstkův. Obě čajky zavzněly jekem . . .

Po uplynutí několika minut padla již polovice družiny náměstkovy, ostatek bránil se ještě zoufale. Obličej jejich byly již zčernalé od dýmu, ruce již klesaly, zrak slábl, krev zalévala jim oči, muškety v rukách se jim potily. Většina jich byla již raněna.

V okamžiku tom ozval se povětrím strašný řev a vytí. To horda rozběhla se již k útoku.

Kouř, rozehánán náhle pohybem bezčetného houfu, rozprášíl se a odslonil zrakům nepřátelským dvě čajky náměstkovy, jež obklíčeny byly tu černí tatarskou tak, jako by dva koňské trupy, jež vlci přepadli. A houfy tyto řvaly, vyly, vztekaly se tak, jako by válčily sámy sse-

bou. Několik lidí z družiny náměstkovy kladlo ještě odpor . . .

Pod stožárem stál pan Skřetuský s krvácícím obličejem, se strelou v levém rameni, a bránil se dosud zoufale. Postava jeho byla vskutku uprostřed toho hluku a těch houfů jej obklíčujících obrovskou, šavle jeho míhala se ve vzduchu jako blesk.

Ranami odpovídal tatarskému řevu a vytí. Strážmistr ještě s jedním chránili jej z obou stran, a zástup nepřátelský chvílemi až couval před touto neohroženou trojicí, avšak strkán ze zadu, blížil se k ní a klesal pod tíhou šavlí . . .

„Živé k atamanovi!“ zařvaly hlasy v zástupu. „Poddej se!“

Ale pan Skřetuský poddával se již jen bohu, neboť v okamžiku tom zbledl, zachvěl se a — sklesnul na dno lodí.

„Proščaj, batku!“^{*)} vykřikl za ním zoufale strážmistr. Ale za chvíli padl za ním.

Nesčetná masa útočníkův pokryla čajky zúplna.

XI.

V chatě vojenského kantařeje,^{**)} na předměstí Hassan Basy v Síci seděli u stolu dva

^{*)} Buď zdráv! S bohem, bratře!

^{**)} Kantařeje vojenský jest na Záporoží úředník, který má dozor nad měrami a váhami v krámech, nalézajících se v tak zv. »Krámském Bazaře« v Síci.

Nesčetná massa útočníků pokryla čajky zúplna. (Str. 80.)

Zápороžci, obcerstvivjice se pálenkou z prosa, kterouž lili do sebe z dřevěného koflíku, stojícího před nimi na stole. Jeden z nich byl starý, skoro již přihrblý — byl to Filip Zachar, sám kantařež, druhý Anton Tatarčuk, ataman čehryňské pálenky, muž to asi čtyřicetiletý, vysoký, silný, s divokým v obličejí výrazem a úkosnými tatarskýma očima. Oba mluvili spolu tiše jako by z obavy, aby je nikdo neposlouchal.

„Tak tedy dnes?“ tázal se kantařež.

„Div že ne ihned,“ odpověděl Tatarčuk. „Čekají jen na košového a na Tuhaj-beje, kterýž s Chmelnickým odejel na Bazavluk, neboť tam stojí horda. Druzí se již shromáždili na majdaně*) a pálenkáři sejdou se na poradu ještě před večerem. Nežli nastane noc, bude vše již rozhodnuto.“

„Hm! Snad bude i zle!“ zamručel starý Filip Zachar.

„A poslyš, kantařeji, tys věděl, že tam byl list i na mne?“

„Věděl, neboť jsem sám ty listy košovému atamanu donesl a já se přece v literách vyznám. Nalezli při tom lachovi tři listy; jeden na samého Košového, druhý na tebe, a třetí na mladého Barnabáše. O tom ví už v Síci každý.“

„A kdo psal ty listy? Nevíš?“

„Na košového atamana psal kníže, neboť na tom listě nalézala se i pečeť knížecí; kdo vám psal, to není známo.“

„Sochroni bih!“ *)

„Jestliže tě v listě nenazývají zjevně přítelem lachův, pak z toho nebude nic.“

„Sochroni bih!“ opakoval Tatarčuk.

„Jak je viděti, znáš se k tomu.“

„Fi! K ničemu se neznám.“

„Může býti ostatně, že košový všecky ty listy zničí, neboť mu musí jíti o vlastní jeho lebku! Bylo tak dobře mezi těmi listy psaní na něho jako na vás.“

„Může býti.“

„Ale jestli tušíš, že . . .“

Při těch slovech starý kantařež snížil značně svůj hlas a dodal: „Prchej!“

„Ale jak? A kam?“ tázal se nespokojeně Tatarčuk. „Košový postavil na všechny ostrovy silnou stráž, jen aby se odtud nikdo k lachům nedostal a nedal jim zprávy, co se tu děje. A na Bazavluku střeží zase Tataři. Ryba se nikudy nevymkne, pták neuletí.“

„Skryj se tedy v samotné Síci, skryj se, kde můžeš!“

„Najdou mne. Leda že bys mne skryl mezi svými bečkami v Bazaru . . . A tys můj přítel!“

„Ani bratra svého bych neskryl. Bojíš-li se smrti, pak se opij; opilý nebudeš se k ničemu hlásiti, nebudeš nic cítiti.“

„A snad ani v tom listě nic není? . . .“

„Snad . . .“

*) Majdan = náměstí, místo mezi 4 stěnami.

*) Zachraň mne bůh!

„Ach, běda mně! běda mně!“ řekl Tatarčuk. „Necítím se v ničem vinným, v ničem. Já jsem dobrý molojec, nepřítel lachův . . . Ale když by i nic nebylo v tom listě, sám ďábel ví, co ten lach před radou řekne? Snad mne tím zničí!“

„To je statečný Polák — ten nic nepoví!“

„Byl jsi u něho?“

„Byl. Namazal jsem mu rány dehtem, nalil do hrdla kořalky. Bude zase zdrav. To je statečný lach! Povídá se, že na Chortyči pobil Tatarů dřívě nežli ho zajali jako divokých kancův! O lacha se nestarej!“

Pochmurný zvuk kotlův, na něž právě udeřili na košovém majdaně, přerušil další jejich rozhovor. Tatarčuk uslyšev ten zvuk, zachvěl se a povstal. Neobyčejný nepokoj kreslil se v jeho tváři i ve všech jeho pohybech.

„Svolávají už k poradě!“ řekl lapaje vzduch ústy. „Sochroni bih! Ty, Filipe, poslouchej, neříkej nic o tom, o čem jsem tu s tebou mluvil. Sochroni bih!“

Po těch slovech chopil se Tatarčuk ještě jednou koflíku s pálenkou, podal si ho oběma rukama k ústům a pil, pil . . ., jako by se chtěl do smrti upítí.

„Pojďme!“ pravil kantařej.

Svolávání ranami na kotle bylo čím dále tím hlomoznější.

Vyšli.

Předměstí Hassan Bašy bylo odděleno od majdanu toliko náspem, obkličujícím košový tábor vlastní a bránu s vysokou baštou, na níž bylo viděti střelní otvory ukrytých tam děl. Uprostřed předměstí stálo obydlí kantařejovo a chaty krámských atamanův; okolo jinak dosti prostranného náměstí rozestaveny byly budovičky, v nichž nalézaly se krámy. Byly to vůbec budovy velice nuzné, spletené obyčejně dubovím, kteréž s dostatek poskytovala Chortyca, a pokryté haluzemi a křovinami. Chaty pak, nevyjímaje ani kantařejovu, podobaly se spíše salašim nějakým, neboť nad zemí vznášely se takměř jen střechy. A střechy ty byly černé, začouzené, ježto dým, kdykoli uvnitř rozdělali oheň, valil se ven netoliko horním otvorem, ale celou plochou střechy, a tehdy vyhlížela taková chata jako kupa haluzí a roští, v níž se vypaluje smůla.

V chatách těchto panovala věčná tma, a proto udržovali v nich lidé ustavičně oheň z loučí a duboví.

Krámských budek bylo tu několik, a ty dělily se v tak zvané „páleně“, ježto určeny byly jen pro kořalku a pálenku, a tak zvané „hostinně“, v nichž v době pokoje a míru vedli Tataři a Valaši obchod dílem kozami, dílem východními tkaninami, zbraní a všelikým jiným podobným lupem, někteří také vínem. Ale tyto krámy byly zřídka kdy obsazeny, ježto kupectví proměňovalo se obyčejně v divokém tomto hnízdě — v loupeživost, před kterouž nemohl lid zdržeti ani sám kantařej ani krámští atamanové. Mezi těmito krámy stálo také osm kořalen, a před těmi leželi uprostřed dubových klád, smetá a jiného neřádu polomrtví opilí záporožci; jedni byli tu pohrouženi v kamenný spánek, druhí měli pěnu v ústech a trhali sebou křečovitě jako by v delirium. Jiní zase — polo opilí — vyli tu a tam kozácké písně, plvali na sebe, bili se i líbali navzájem, proklínali kozácký svůj osud, anebo plakali a naříkali, šlapající při tom na hlavy i těla ležících zde opileců. Jen v té době, když chystala se nějaká výprava na Tatary nebo na Rus, byla příkázána ta největší střízlivost, a tenkráté také ti, kteří již k výpravě náleželi, trestáni byli za opilství až i smrtí. Ale v obyčejné době bývali všickni všude — a zvláště v „Krámském bazaru“ — opilí; kantařej i krámští atamanové, prodáváci i kupci. Kvašený zápach vodky, jenž slučoval se se zápachem, vycházejícím z hořící smůly, mrtvých ryb a koňských koží, naplňoval zde věčně vzduch po celém předměstí, kteréž takto připomínalo nějaké turecké či tatarské hnízdlo. Zde prodávalo se všecko, cokoliv se kde na Krymu, ve Valašsku neb na březích anatolských dalo urvati. Byly tu lesknoucí se tkaniny východní, lamské kože, altembasy, zlatohlav, sukno, cic, trojtkanina i plátno, rozbitá děla železná, kůže, látky, sušené ryby, višně a turecké cukroví, kostelní náčiní, mosazné pŕlměsíce, uloupené z minaretův, pozlacené kříže, stržené z kostelů,*) prach i zbraně sečné, kýje k oštěpům, sedla atd.

A mezi touto směsicí předmětův a barev točili se lidé odění v šat barvy nejrozmanitější, v letě přečasto až polonazí, ale vždycky polo divocí, od dýmu začouzení, černí, ublácení, posetí čerstvými, krvavými ranami, způsobenými jim od obrovských komárů, jichž vznášely se

*) Záporožci v dobách svých nepřátelských nájezdův a vpádův nešetřili ničeho a nikoho. Do časů Chmelnického nebylo v Sici vůbec žádného kostela. První kostel vystavěl zde právě Chmelnický. Na vyznání náboženské neptal se tam nikdo nikoho.

nad Čertomelikem celé myriady. A lidé ti, jakž pověděli jsme už výše, byli i věčně opilí.

V této době bylo Hassan Baša daleko přeplněnější, nežli kdy jindy; každý zamykal svůj kram, svou kořalnu, a všechno to spěchalo na Sícový majdan, kdež se měla odbývati porada.

Filip Zachar a Anton Tatarčuk šli s ostatními, ale tento poslední šel zvolna, loudal se v pozadí. V jeho obličejí kreslil se stále větší a větší nepokoj. Zatím přešli již přes most, přišli k příkopům, pak vešli již do brány, až posléze ocitili se na prostranném, ozbrojeném majdaně, obklopeném do kola neméně nežli 38 velikými dřevěnými budovami. Byly to vino-palny či spíše kořalny, nyní jakýsi druh kasáren, v nichž bydleli kozáci. Kořalny tyto byly stejné velikosti a stejného způsobu, tak že se od sebe ničím nerůznily, leda svými názvy, jež dávány jim byly dle rozmanitých měst ukrajinských a jichž dostávalo se i plukům. V jednom koutě majdanu stála „radnice“, v níž zasedali atamanové se svým košovým vůdcem; zástupy pak čili tak zvané „družstvo“ odbývalo porady své pod širým nebem, vysílajíc každou chvíli deputace své ku starešině a někdy přihnuvši se i sama do radnice, jala se tu radu všelijakým způsobem terrorisovati.

Na majdaně byl již počet lidstva veliký, neboť košový ataman stáhl sem do Síce již všechna vojska před tím tu onde po ostrovech, řekách a bažinách rozprášená, bylo tedy dnes již „družstvo“ četnější, nežli obyčejně. Slunce sklánělo se k západu, a proto bylo zapáleno několik smolních beček; tu onde stály také bečky s vodkou, kterouž si tu každý výčepník sám pro sebe točil a kteráž ovšem poradě dodávala nemálo energie. O pořádek mezi nimi dbali t. zv. esaulové, ozbrojení dílem silnými dubovými kyji, jimiž chránili radící se, dílem bambitkami pro ochranu vlastního života svého, kteréž často se zde ocitovalo v nebezpečnosti.

Filip Zachar a Tatarčuk vešli právě do radnice, kamž oba oprávněný měli vstup, jeden jakožto kantarej, druhý jakožto ataman, kteřížto hodnostáři vždycky mezi starešinou zasedali.

V poradní jizbě byl jediný jen malý stůl, před nímž seděl vojenský písař. Atamanové a košový měli svá místa na kožích u zdí. V tomto okamžiku nebyla však ještě obsazena. Košový chodil velikými kroky po jizbě, pálenkáři pak skopovali se tu onde ve skupiny, z ticha mezi sebou rozmlouvajíce a jen chvílemi hlasitým klením ticho zde panující přerušujíce.

Tatarčukovi neušlo, že i jeho přátelé se tváří jako by ho neviděli, a proto přiblížil se ku mladému Barnabášovi, kterýž — jak známo — nalézal se v podobném, jako on, postavení. Ostatní pohlíželi na ně úkradmo z podstraní, z čehož si mladý Barnabáš mnoho nedělal, neporozuměv dobře celkem všemu tomu, oč jde. Byl to muž veliké krásy i neobyčejné síly, již asi jedině děkoval za svou hodnost atamanskou, neboť jinak slynul po celé Síci jakožto člověk hloupý. Hloupost tato také zjednala mu názvu „Hloupý ataman“, jakož i ten zvláštní privilej, že si z jeho každého slova starešina tropila jen smích.

„Počkej jen trochu a uvidíš, že můžeme za chvíli jíti k vodě s kamenem na krku!“ zašeptal mu Tatarčuk.

„A proč?“ tázal se Barnabáš.

„Což nevíš nic o těch listech?“

„Aby to kat spral! Což pak jsem já psal nějaké listy?“

„Podívej se jen, jak na nás úkradmo pohlížejí.“

„Ale kdybych některému zavadil o hlavu, pak by se nedíval, neboť bych mu oči vyrazil!“

Zatím ozvaly se venku jakési hlasy, jež byly znamením, že se musilo něco přihoditi.

V tom však otevřely se již dvěře poradní síně a jimi vešel Chmelnický s Tuhaj-bejem. Jim také platily ty radostné pozdravy. Před několika ještě měsíci byl Tuhaj-bej jakožto nejbojovnější mouřenín postrachem Nižovcův a předmětem nejstrašlivější nenávisti na Síci — ale dnes totéž „družstvo“ při jeho objevení se pozdvihovalo do výše čapky, považujíc jej tak za nejlepšího přítele Chmelnického i Záporožcův.

Tuhaj-bej vešel napřed, za ním Chmelnický s palcátem v ruce — jakožto hetman záporožských vojsk. Hodnost tuto zastával totiž od těch dob, kdy vrátil se z Krymu s vyjednanou od chána posilou. Tenkrátě nosily jej zástupy kozákův na rukou, a otevřevše vojenskou pokladnici, přinesly mu z ní palcát, korouhev a pečeť, kteréžto věci obyčejně byly před hetmanem nošeny. Od těch dob se také Chmelnický nemálo změnil. Bylo na něm viděti, že měl v sobě strašnou sílu celého Záporoží. Nebyl to již Chmelnický, jemuž stala se křivda a jenž na Síci utíkal přes divoká pole, ale Chmelnický-hetman, krvavý duch, velikán, obr, mstitel své vlastní křivdy na celých milionech.

A přece neroztrhl staré řetězy — přidal jen nové, těžší. Bylo to viděti z jeho poměru

s Tuhaj-bejem. Vždyt tento hetman záporožský spokojoval se v srdci Záporožska s druhým místem, po Tatarovi, snašel jeho hrdost i pohrdlivé nade vše pomýšlení jeho obcování. Byl to poměr lénika ku svrchovanému svému pánu. Ale tak to býti musilo. Chmelnický za celou svou důvěru u kozáků vděčným býti musil jen Tatarům a chánově lásce, jejíž zástupcem byl zde divoký a vzteklý Tuhaj-bej. Ale Chmelnický uměl spalovati hrdost rozrývající mu prsa s pokorou právě tak jako odvahu s chytrostí. Byl to lev i liška zároveň, orel i had.

Poprvé od prvních dob kozáčiny počínal si takto Tatar uprostřed Síče, ale takové doby již přešly. „Družstvo“ při objevení se pohana pozdravovalo jej teď přece jen máváním čapek. Takové teď nadešly doby.

Porada počala. Tuhaj-bej zasedl uprostřed, na silnější podnožce kožené, a schouliv nohy, jal se hrýzti sušená zrnka slunečnic a vyplivovati vyssáté již slupky před sebe doprostřed jizby. Po jeho pravé straně zasedl Chmelnický s palcátem, po levé košový a ataman, opodál u zdí deputace „družstva“. Rozmluvy utichly; zvenčí jen docházel sem ještě hluk a hluchý šum zástupů, radících se pod širým nebem, jenž dorážel sem jako by šum vln.

Chmelnický první ujal se slova:*) „Ctění pánové! Z lásky, náklonnosti i diskrecie nejjasnějšího cara Krymského, pána to mnoha lidí a tělem nebeským pokrevného, jakož i z přivolením milostivého krále polského Vladislava, našeho pána, a z dobré vůle statečných vojsk záporožských, jedeme — důvěřující ve svou nevinost a spravedlivost boží — pomstít strašné i ukrutné naše křivdy, kteréž jsme křesťansky trpěli, pokud jsme mohli, od nešlechetných lachův, komisařův, starostův i hospodářův, celé šlechty i židův. Nad těmito křivdami jste již, pánové, vy i celé záporožské vojsko mnoho slzí prolili a mně jen proto dali jste teď do ruky tento palcát, abych v paměti měl nevinost naši i celých vojsk našich. Považuje to pak, pánové, za velikou vaši lásku, jal jsem se prositi nejjasnějšího cara o pomoc, kterouž nám on také přislíbil. Ale při této vůli nejlepší i v této své hotovosti nemálo jsem se zarmoutil, když slyšel jsem, že mohou býti mezi námi zrádcové, kteří s nešlechetnými lachy ve spolky vcházejí a o našich přípravách zprávy jim donášejí —

což, je-li tomu tak, musí býti potrestáno podle vůle a soudu vašeho. Protož prosíme, abyste vyslyšeli listy, kteréž sem posel od nepřítele našeho, knížete Višnoveckého, přivezl, nepřicházeje ani jako posel, alebrž jako špeh, jenž poznati chtěl hotovost naši a dobrou vůli Tuhaj-beja, našeho to přítele, což lachům chtěl zraditi. I to máte rozsouditi, má-li býti potrestán jakož i oni, jimž listy přivezl a o nichž vám košový náš, jakožto věrný přítel můj, Tuhaj-beja a celého vojska ihned zprávu podá.“

Chmelnický umkl. Hluk za okny většil se čím dále tím víc a více; pak vstal vojenský písař a jal se čísti nejprve list knížecí, znějící na košového atamana a začínající těmito slovy: „— My, z boží milosti kníže a hospodář na Lubních, Chorolu, Příluce, Hadziaču atd., vévoda ruský atd., starosta atd. . .“ List byl čistě úřední. Kníže uslyšev, že stahuje se vojsko z bažin a od říček, tázal se atamana, je-li to pravda, a vyzýval jej zároveň, aby toho pro klid a mír krajův křesťanských zanechal. Chmelnického pak, kdyby Síč pobuřoval, aby vydal komisařům, kteří sami se již toho ujmou. Druhý list byl psán panem Grodzickým, rovněž pak zněl na velikého atamana, třetí a čtvrtý byl od Zacvilichovského a starého čerkeského plukovníka na Tatarčuka a Barnabáše. Ale ani v jednom nenalezalo se něco, co by mohlo uvéstí v podezření osoby, na něž byly adresovány. Zacvilichovský jediné prosil Tatarčuka, aby si již doručitele toho listu vzal na starost a aby mu usnadnil vše, čeho by posel potřeboval a žádal.

Tatarčuk si odechnul.

„Co říkáte, pánové, těm listům?“ tázal se Chmelnický.

Kozáci mlčeli.

Tak také začínaly veškeré jejich porady; dokud kozákům vodka nerozehrála hlavy, nechtěl nikdo z nich první mluvit. Jsouce lidmi prostými, leč při tom chytrými, činili to hlavně z obavy té, aby nepronesli nějakou hloupost, jež by je mohla jakožto navrhovatele v posměch uvéstí aneb zjednati jim dokonce také nějaký ten název hloupých. Tak to již bývalo na Síči, zde, kdež uprostřed největší prostoty byl smysl pro jízlivost nanejvýše vyvinut, právě tak jako strach před posměchem.

Kozáci tedy mlčeli. I ujal se Chmelnický slova podruhé: „Košový ataman je bratr náš a upřímný přítel. Já věřím atamanovi jako své vlastní duši, a kdož by řekl něco jiného, ten by

*) Způsob, jakým se na Síči konaly porady, doložen jest v diariu (denníku) Erika Lassoty, cís. vyslance na Záporoží r. 1594.

Filip Zachar a Anton Tatarčuk. (Str. 81.)

sám byl zrádцем. Ataman je starý náš druh a voják!

Po těch slovech vstal a políbil košového.

„Vážení pánové!“ řekl na to košový. „Já vojska shromažďuji a hetman náš nechť je do boje vede. A co se onoho vyslance týká, poslali jej ke mně, a je tudíž můj, a když je můj, já vám jej daruji!“

„Páni zástupcové, pokloňte se zde atamanovi,“ řekl Chmelnický, „neboť on jest mužem spravedlivým, a jděte říci svému „družstvu“, že, je-li kdo zrádцем, on zajisté nikoliv; vždyt on sám postavil stráž, jimž poručil schytati veškeré zrádce, kteří by k lachům přejíti chtěli. Vy tedy, páni zástupcové, jděte a povězte svým, že on není zrádцем, ale že jest nejlepším z nás ze všech.“

Páni zástupcové, tvoříce t. zv. deputaci, poklonili se nejprve Tuhaj-bejovi, kterýž po celý ten čas s největší lhostejností zvykal si svá sluneční zrnka, potom Chmelnickému, košovému a — odešli ze síně.

Za chvíli ozvaly se pod okny radostné výkřiky na znamení, že deputace splnila poslání své, jak náleží, správně.

„Ať žije náš košový! Ať žije náš košový!“ volaly chraptivé hlasy s takou silou, že se takměř až okna otřásala.

Současné zahoukly výstřely ze samopalův a píšťal.

Deputace se vrátila a zasedla opět ve svém koutečku poradní síně.

„Ctění pánové!“ řekl Chmelnický, když se vřava poněkud již pod okny utišila, „dobře jste rozsoudili, že náš košový ataman jest mužem spravedlivým. Ale není-li ataman zrádцем, kdož je tedy zrádцем? Kdo má tedy přátele mezi lachy, s kým že oni přátelské styky uzavírají, komu že listy pišou? Komu osobu poslovu doporučují? Kdo je tím zrádцем?“

Chmelnický při těchto slovech stále hlas svůj zvyšoval, pohlížeje při tom ostře v tu stranu, kde stáli Tatarčuk a mladý Barnabáš, tak jako by chtěl na ně již prstem ukázati . . .

V poradní síni zavzněl hluk a několik hlasů jalo se přímo volati: „Barnabáš a Tatarčuk!“

Někteří pálenkáři povstali ze svých míst a ze středu deputace ozval se i hlas: „Na šibenici!“

Tatarčuk zbledl a mladý Barnabáš bloudil udivenýma svýma očima po přítomných. Lenivá mysl jeho namáhala se chvíli uhodnouti z jich tváří, z čeho jej vlastně obviňují, načež po chvíli řekl: „Nebude pes svým masem jistý!“

To praviv, vybuchl smíchem blázna a za ním i jiní. Náhle začala se smáti i ostatní většina pálenkářů předivoce, aniž by vlastně věděla proč.

Pod okny ozývaly se zatím křiky již hlasitěji a hlasitěji; bylo patrné, že vodka tu již počala rozpalovati hlavy. Šum této lidské vlny mohutněl každým okamžikem.

Ale Anton Tatarčuk vstal a obrátiv se ku Chmelnickému, takto promluvil: „Co jsem vám učinil, pane hetmane záporožský, že o mou

smrt zde stojíte? Čím jsem vinen? Komisař Zacvilichovský mi poslal list — nu, a což na tom? Vždyť i sám kníže poslal list košovému! A přijal-li jsem já ten list? Ne! A kdybych ho byl přijal, co bych byl učinil? Byl bych dojistá šel k písaři a byl bych si jej dal od něho přečísti, neboť čísti ani psáti neumím. A tu byste přece vždycky zvěděli, co v listě tom stojí. A lacha jsem přece ani neviděl! Nuže, zdaž jsem já zrádce? Hej, bratři Záporožci! Tatarčuk chodil s vámi na Krym, a když jste šli do Valašska, šel s vámi do Valašska, když jste šli pod Smolensko, tož šel i on s vámi pod Smolensko, bil se s vámi, s vámi, dobrými molojci,*) žil s vámi, dobrými molojci, i krev proléval s vámi, dobrými molojci — nuže, není on přece žádný lach, není zrádce, ale kozák, váš bratr, a jestli pan hetman na jeho smrt nalehá, nuže, ať poví, proč nalehá?! Ať poví, co jsem učinil, v čem jsem svou nevěru projevil? A vy, bratři, buďte milosrdní a sudte spravedlivě!“

„Tatarčuk je dobrý molojec! Tatarčuk je muž spravedlivý!“ ozvalo se několik hlasův.

„Ty, Tatarčuku, věru dobrý jsi molojec,“ řekl Chmelnický, „a já na smrt tvoji nenaléhám, neboť jsi mým druhem a nikoliv lachem, jsi kozákem, naším bratrem! Neboť kdyby lach byl zrádcem, pak bych se nad tím nermoutil a neplakal bych, ale je-li zrádcem dobrý molojec, je-li zrádcem můj druh, to příkro jest mi u srdce, tu líto jest mi dobrého molojce. A že jsi v Krymu a na Valašsku i pod Smolenskem býval, tu tím větší jest hřích tvůj; když chtěl jsi nyní tak nešlechetně naši hotovost a naše záporožská vojska lachovi zraditi! Tobě přece psali, abys mu ulehčil, oč by tě požádal, a řekněte, pánové atamani sami, oč mohl ten lach u něho žádati? Zdaliž ne o smrt moji a mého věrného přítele Tuhaj-beja? Zda ne o zkázu vojsk záporožských? Jsi tedy, Tatarčuku, vinen a nic jiného nám již nedokážeš! A Barnabášovi psal zase strýc jeho, plukovník čerkasský, přítel Čaplinského i lachův, týž, jenž u sebe choval naše privileje, jen aby je vojsko záporožské nedostalo, což když se tak má, a že nic jináče, na to přísahám, vinni jste oba a prostě o smilování zde pány atamany, jež i já s vámi prositi budu, ačkoliv těžká jest vaše vina a zrada zjevná!“

Zatím docházel sem již okny nikoliv šum, ale hlomoz a jako by burácení bouře. Družstvo

chtělo věděti, co se děje v poradní síni, a vyslalo sem tudíž novou deputaci.

Tatarčuk viděl, že jest ztracen. Vzpomněl si teď i na to, že asi před týdnem mluvil mezi atamany proti podání palcátu Chmelnickému a proti příměří s Tatary. Studené krůpěje vystoupily mu na čelo: cítil, že již není proň spásy. Pokud se zase mladého Barnabáše týkalo, bylo zjevno, že Chmelnický chtěl se na něm pomstiti na odvetu starému plukovníkovi čerkasskému, jenž svého synovce miloval velice. Leč Tatarčuk nechtěl ještě zemřít. Nezbledl by tak brzo před šavlí, aniž před kulí střelnou, ba ani před hranicí, ale takováto smrt, jakáž jej čekala, prorážela ledem všecky jeho kosti, a proto kořistě z okamžitého ticha, jež rozhostilo se v síni po slovech Chmelnického, vzkřikl až pronikavě: „Ve jménu Krista, bratři atamanové, druhové moji upřímní, neutracujte nevinného! Vždyť jsem lacha ani neviděl, vždyť jsem s ním ani nemluvil! Buďte milosrdní, bratři! Nevím ani, co by na mne ten lach chtěl — zeptejte se ho tedy sami! Já dokládám se Kristem Spasitelem, světící přečistou, svatým Mikolajem divotvůrcem, svatým Michalem Archandělem, že utratíte duši nevinnou!“

„Přivést lacha!“ zvolal starší kantařej.

„Sem s lachem! Sem s lachem!“ volali přísedící.

Nastal tu jakýs takýs zmatek. Jedni běželi do vedlejší jizby, ve kteréž byl vězeň uzamčen, aby jej přivedli před radu, jiní přiblížili se s výhrůžným obličejem k Tatarčukovi a Barnabášovi. První Hladký, ataman mirgorodský, zvolal: „Na šibenici!“ Deputace „družstva“ opakovale tento výkřik po něm, Černota pak skočil ku dveřím a otevřev je, volal ku shromážděnému venku zástupu: „Pánové! Druhové! Tatarčuk je zrádce a Barnabáš je zrádce! Na šibenici s nimi!“

Zástup odpověděl strašným zavýtím. V síni nastal zmatek tím větší. Všichni povstávali se svých míst. Jedni volali: „Sem s lachem! Sem s lachem!“ druzí snažili se ten hlomoz utišiti, leč v tom se již pod nátlakem zástupu otevřely dvěře a dovnitř vpadla ona chátra, jež odbývala porady své na dvoře. Strašné ty postavy, opojené vzteklostí, naplnily jizbu vřeštice, vyhrožující rukami, skřípající zuby i vydychující ze sebe hrozný zápach kořaleční spolu s voláním: „Smrt Tatarčukovi! Smrt Barnabášovi! Na šibenici s nimi! Vydejte nám ty zrádce! Ven

*) Molojec = asi jako náš šuhaj.

s nimi! Na majdan!“ Tak křičely opilé ty hlasy. „Zabijte je!“ a sta ruk sahalo již v tom okamžiku po nešťastných obětech...

Tatarčuk se neprotivil, ječel jen pronikavě; ale mladý Barnabáš počal se brániti strašně, pochopil již, že jej chtějí utratiti, a tu strach, zoufalost i vztek zračily se v jeho obličej; pěna vstoupila mu až na rty, z prsou vydral se mu ryk zvířecí. Dvakrát vyrvál se z rukou svých katanův a po dvakrát již zase sahalo ruce jejich po jeho rameni, chytajíce jej za prsa, za bradu i za vlasy; on bránil se, kousal, řičel, padal na zem a znova se vyvíhoval vzhůru všecek zkrvácený, strašný. Roztrhali na něm šat, vytrhali mu vlasy, vypíchlí oko a posléze přirazili jej tak krutě ke zdi, že si ruku zlomil. Padl. Katani chopili jej za nohy a spolu s Tatarčukem vynesli ven na majdan. Zde teprve při ohni smolních beček a plamenných hranic počalo hrozné divadlo. Několik tisíc lidí vrhlo se na odsouzené, svázali je a vili při tom a prali se mezi sebou o přístup k oběťm. Šlapali po nich nohami, trhali z nich kusy těla, zkrátka: ta chátra obklíčila je celou svou křečovitou hrůzou. Chvillemi vyhazovaly krvavé ruce jejich již jen dvě bezetvárné, lidským postavám nepodobné mrtvoly, chvillemi metaly je zase na zem. Ti, kteří stáli opodál, vřestěli, jedni, aby byly vmeteny obě oběti do vody, druzí, aby vtláčily se do smolní hořící bečky. Obě tyto zpité již strany začaly teď spolu boj. Ze zoufalství zapálili pak dvě boudy s vodkou, kterýžto oheň, chvějící se svým modravým plamenem osvětlil tím více pekelnou scénu. A s nebe díval se na to vše i tichý, jasný, čiročistý měsíc.

Tak tedy „družstvo“ trestalo své zrádce.

A v poradní jizbě v tom okamžiku, kdy kozáci ven vyvlekli Tatarčuka a mladého Barnabáše, utišilo se opět všecko, a atamani zaujali dřívější svá místa u zdi, neboť z vedlejšího právě alkyře přivedli sem již vězně.

Stín světla padal na jeho obličej, neboť tou dobou i oheň v komíně uhasínal, a v polosvětle tom bylo viděti vznešenou postavu, stojící tu jednoduše, leč hrdě, třebas by i ruce lýčím spoutány byly. Hladký-ataman vhodil do ohně loučí, a za chvíli vybuchl již zase plamen vzhůru, poliv světlem svým i obličej vězně, jenž obrátil se směrem ku Chmelnickému.

Chmelnický, sotva že jej spatřil, se zachvěl.

Vězněm byl sám — pan Skřetuský.

Tuhaj-bej vyplivl slupky svých slunečnic a zamručel rusínsky: „Já toho lacha znaju! On buv u Krymu!*)“

„Na šibenici s ním!“ zvolal Hladký.

„Na šibenici!“ opakoval Černota.

Chmelnický se zatím již z prvního dojmu opanoval. Pohlédl přísně na Hladkého i na Černotu, kteří na tento pokyn rázem umkli, a obrátiv se ke košovému, pravil: „I já ho znám!...“

„Odkud jsi?“ tázal se košový Skřetuského.

„Jel jsem právě s poselstvím k tobě, košový atamane, když mne jacísi zbojníci na Chorčice přepadli a proti všem zvykům, zachovávaným i u nejdivočích národů, lid můj pobíli a mne, nedbajíce důstojnosti mé poselské i mého rodu, zranili, pohanili a jakožto zajatce sem přivezli, z čehož pán můj, jeho jasnost kníže Jeremi Višňovecký od tebe, košový atamane, účet požadovati bude!“

„A proč jsi ty nešlechtným byl napřed? Proč rozbil jsi hlavu našeho dobrého molojce čekanem? Proč pobíli jsi lidi naše, lidí čtyřikrát tolik, nežli bylo vás všech dohromady? Proč s listem ke mně jsi jel, abys při tom vojsko naše prohlédl a zprávu o něm lachům dal? Víme také, že měl jsi i listy na zrádce záporožského vojska, s nimiž jsi měl ujednatí zkázu všech nás, začěz také nikoliv jako vyslanec, ale jako zrádce tu stojíš, abys i spravedlivě potrestán byl!“

„Mýlíš se, atamane košový i ty pane hetmane-samozvanče!“ řekl náměstek obraceje se ku Chmelnickému. „Měl-li jsem listy, činí tak každý posel, kterýž v cizí kraje jede, že si od známých běře listy na známé, aby tak sám měl nějakou společnost. A já jel jsem s listem knížecím, jel jsem nikoliv ujednávat vaší zhoubu, ale před takovými vás zdržeti činy, kteréž nenesitelnou zimnicí zachvátiti mohou celou zemi, vás i celé vojsko záporožské. Na koho to pozvedáte bezbožnou svou ruku? Proti komu to činíte příměří s pohany, vy, kteříž se obránci křesťanství nazýváte? Proti králi, proti stavu šlechtickému, proti celé zemi! Proto jste vy zrádcové, nikoliv já, a zde veřejně pravím vám, jest-li že pokorou a poslušností nenapravíte viny své, pak běda vám! Či jsou snad tak dávný časy Pavlukovy a Nalevajkovy? Či vyšlo vám již z paměti, jaký stihl je trest? Pomněte tedy,

*) Já toho lacha znám, byl v Krymu.

že patientia*) země jest již vyčerpána a meč že visí nad vašimi hlavami!“

„Laješ nám, ty synu nepřátelský, abys se smrti vykrotil!“ zvolal košový, „ale zde ti již více nepomůže žádná hrozba aniž vaše lašská latina!“

Ostatní atamanové rovněž počali již skřípati zuby svými i chřestili šavlemi, leč pan Skřetuský povznesl hlavu svou ještě výše a takto promluvil: „Nemysli si, atamene košový, že bych se smrti bál anebo že bych chtěl život svůj zachrániti anebo posléze nevinnost svou omlouvati. Jsa šlechticem, mohu býti souzen jen od sobě rovných, ale zde nestojím před soudci, leč před zbojníky, nikoliv před šlechtou, ale před chlopy, ne před rytířstvem, ale před barbary, a vím dobře, že se smrti nevyhnu, smrti, kterouž také míru své nepravosti dovršíte. Předemnou jest smrt a muka, ale za mnou moc a pomsta celé země, a před tou chvějete se všichni.“

Jestliže již vznešená postava mluvčího, tož vznešenost jeho slova a jméno vlasti způsobily teď dojem tím mohutnější. Atamanové pohlíželi mlčky na sebe. Zdálo se jim, že nestojí to před nimi ani zajatec, ale hrozný posel mocného národa; Tuhaj-bej pak zamručel: „Serdytyj lach!“

„Serdytyj lach!“ opakoval po něm Chmelnický.

*) Trpělivost.

Násilný náraz na dveře přerušil další jejich rozhovor. Na majdaně zatím skončilo se utracení Tatarčuka i Barnabáše, a družstvo vysílalo do poradní síně novou deputaci.

Několik zkrvavených, blbých, zpocených a opilých kozáků vešlo do jizby. Zastavili se u dveří a vztahující ku předu ruce, z nichž krev ještě se kouřila, takto jali se mluvit: „Družstvo klaní se své starešině“ — při tom poklonili se až po pás — „a prosí, aby mu byl vydán onen lach, aby si s ním mohli také tak zahráti, jako s Barnabášem a Tatarčukem.“

„Vydejte jim toho lacha!“ vykřikl Černota.

„Nevydávejte!“ zvolal jiný. „Ať počkají! Je to vyslanec!“

„Na šibenici s ním!“ ozvaly se zase různé hlasy.

V tom utichlo vše, všichni čekali, co řekne Chmelnický a Košový.

„Družstvo prosí, a ne-li, pak si samo vezme!...“ opakovala deputace.

Zdálo se již skoro, že i pan Skřetuský jest už beze vši pomoci ztracen, když se tu v tom naklonil Chmelnický k uchu Tuhaj-beja.

„Je to tvůj zajatec,“ zašeptal, „zajali jej Tataři, náleží tedy tobě. Dáš si ho sebrati? Je to bohatý šlechtic, a kníže Jeremi zlatem velikým jej vyplatí!“

„Vydejte lacha!“ volali kozáci stále hlasitěji.

Chmelnický: „Co říkáte, pánové, tém listům?“ (Str. 84.)

Luza rve Tatarčuka a Barnabáše. (Str. 87.)

Tuhaj bej protáhl se na svém sedadle a pak vstal. Jeho obličej se v jediném tom okamžiku značně proměnil, oči jeho vyvalily se jako by tu divoká kočka stála, zuby jeho se zaleskly. Náhle skočil jako tigr před molojce, dobývající se na zajatce. „Pryč! Psi nevěřící! Pryč, otroci!“ zařičel uchopiv dva Záporožce za bradu a vztekle jimi lomcuje. „Pryč, pijavice! dobytku nečistý! hadi jedovatí! Vy mně tu chcete sebrati moji kořist?! Pryč, vy luzo!“

Takto volaje, chápal i ostatní molojce za brady, až pak posléze jednoho k zemi povalil a nohama po něm dupal.

„Tu máte, otroci! Neboť vás jako svou vlastní kořist seberu a celou Sič tak, jako vás zde, nohami pošlapu, spálím a zničím!“

Zástupci družstva ustoupili — strašný jejich přítel ukázal, co umí.

A podivná to věc! Na Bazavluku stálo jen šest tisíc hordy! Ovšem, stál za nimi ještě sám chan s celou svou krymskou mocí, ale v samotné Siči bylo několik tisíc molojcův, kromě těch, jež Chmelnický poslal již na Tomakovku — a přece neozval se proti Tuhaj-bejovi ani jedinký hlas! Mohlo by se zdáti, že způsob, kterýmž hrozný mouřenín bránil si svého zajatce, byl jedině možným, skutečným, že dovedl okamžitě přesvědčiti Záporožce, jimž tatarská pomoc byla pro tu chvíli nezbytnou, že na vůli jeho budoucí osudy jejich závisejí.

Deputace vyhrnula se na majdan křičíc do zástupů, že si s lachem hráti nebudou, neboť že prý je to zajatec Tuhaj-beja, a Tuhaj-bej že tak poroučí. „Za brady nás až tahal!“ volali.

A na majdaně jali si jeden druhému opakovati: „Tuhaj-bej se hněvá!“ — „Tuhaj-bej se hněvá!“

„Hněvá se!“ volaly žalostně zástupy, „hněvá se! hněvá se!“ A za malou chvíli jali se smutným, pronikavým hlasem zpívati kolem ohně:

— Hej, hej!
Tuhaj-bej
Rozserdysia duže;
Hej, hej,
Tuhaj-bej,
Ne serdysia, družo! —“)

Za tím zvukem ozvalo se hned tisíce hlasů:

— Hej, hej!
Tuhaj-bej . . .“,

a tak povstala jedna z oněch písní, kteréž potom takřka větrem roznášeny byly po celé ukrajině a jež vyznívaly pak i ze strun lir a teorbanův.

Ale v tom náhle utišila se i píseň, neboť branou se strany Hassan Bašy vpadlo několik lidí na majdan a prodírajíce se zástupem ku předu, volali: „Z cesty! Z cesty!“

A lidé ti valili se přímo k radnici. Atamanové měli se již právě k odchodu, když noví tito hosté vpadli do síně.

„List od hetmana!“ zvolal starý kozák.

„Odkud jste?“

„My z Čehryna. Celý den a celou noc jdeme s listem. Zde jest.“

Chmelnický vzal list z rukou kozákových a jal se čísti. Náhle proměnila se jeho tvář, ustal ve čtení a řekl povýšeným hlasem:

„Páni atamanové! Veliký hetman posílá na nás syna Štěpána s vojskem. Vojna!“

*) Hej, hej, Tuhaj bej rozhněval se velmi; Hej, hej, Tuhaj-beji, nehněvej se, bratře!

V síni nastal teď hluk přepodivný. Nedalo se ani poznati, zda-li to hluk radostný či žalostný. Chmelnický postoupil do prostřed sně, podepřel si boky a oči jeho blýskaly se jako blesky, zatím co hlas jeho takto velitelsky a hrozně zavzněl: „Všichni na svá místa! Kuřeňové*) do svých kuřeň! Dejte z děl na věži znamení! Bečky s vodkou rozbijte! Zítřa za svítání se již hne me ku předu!“

Tou dobou také skončily se na Síci sněmovní porady, moc atamanská, sněmy i převaha družstva. Tou dobou vzal Chmelnický do svých rukou moc neobmezenou. Proto také před chvílí ještě, z obavy, aby hlas jeho nebyl snad rozbouřeným družstvem oslyšen, musil zajatce lstí zachrániti a lstí také zahubiti ty, již mu byli proti myslí: nyní byl pánem života i smrti všech. Tak bývalo vždycky.

Před výpravou i po ní, kdyby i hetman byl již zvolen, udávaly ještě atamanům a košovému vůli svou zástupy, a vůli té vzdorovati nebo se vzpírati, bylo nebezpečno.

Ale jakmile bylo již dáno znamení k výpravě, tu družstvo stávalo se již také vojskem, kteréž podléhalo vojenské kázni; tu kuřeňové stávali se důstojníky a hetman velitelem -- diktátorem.

Proto také atamanové, jakmile uslyšeli rozkazy Chmelnického, ihned odebrali se do svých obydlí. Porada byla skončena.

Za chvíli zavzněl dělový hukot z brány, vedoucí z Hassan Bašy na Síčový majdan, zatřásl stěnami radnice a rozlehl se posupnou ozvěnou po celém Čertomeliku, zvěstuje tak všude -- vojnu.

A dělový ten hukot započínal také epochu v dějinách dvou národův, ale o tom nevěděli ani opílí Síčovci ani sám hetman záporožský.

XII.

Chmelnický se Skřetuským odebrali se na nocleh ke košovému a s nimi i Tuhaj-bej, neboť k návratu na Bazavluk bylo již pozdě. Divoký bej zacházel s náměstkem jako se zajatcem, jenž měl býti vykoupen za vysokou cenu, a nikoliv jako s otrokem, choval se k němu i s jistou úctou, větší snad nežli kozáci, neboť jej své doby jakožto knížecího posla vídával při dvore chánově. To když viděl košový, pozval náměstka do své chaty a měl se tu k němu rovněž laskavěji. Starý ten ataman byl člověk duší i telem oddaný Chmelnickému, kterýž jím také

zúplna vládl — poznalť košový brzo, že Chmelnickému patrně šlo při poradě o zachránění zajatce. Ale podivil se mnohem více, když se Chmelnický, sotva že v chatě zasedli, obrátil k Tuhaj-bejovi: „Tuhaj-beji,“ řekl, „kolik myslíš vzíti výkupného za toho zajatce?“

Tuhaj-bej se podíval na Skřetuského a pravil: „Ty jsi mi řekl, že je to vzácný člověk, a já vím, že je to vyslanec strašného knížete, a strašný kníže své lidi miluje. Bismillah! Jeden zaplatí i druhý zaplatí! Dohromady tedy zaplatí . . .“

Tuhaj-bej se zamyslíl.

„Dva tisíce dolarův.“

Chmelnický na to: „Dám ti ty dva tisíce dolarův.“

Tatar chvíli mlčel. Jeho úkosné oči patrně již Chmelnického pronikly skrz na skrz.

„Ty dáš tři . . .“ řekl.

„A proč mám dáti tři, když jsi ty sám žádal dva?“

„Protože ti, chceš li jej míti, na něm záleží, a záleží-li ti na něm, dáš tři.“

„On mi zachránil život!“

„Allah! To stojí o tisíc více!“

V tom se vmísil do trhu i sám Skřetuský: „Tuhaj-beji,“ řekl hněvivě, „z knížecího pokladu nemohu ti nic slíbiti, ale kdybych měl vlastní své štěstí zničiti, tři tisíce dolarů ti dám já sám. Mámt asi tolik u knížete a kromě toho i dobrou vísku, což přece stačí. Ale tomu hetmanovi zde nechci za svou svobodu a zdraví děkovati.“

„A jak ty víš, co já s tebou učiním?“ řekl Chmelnický. A potom, obrátiv se k Tuhaj-bejovi, řekl: „Vojna začne. Ty pošleš ke knížeti, ale nežli se posel vrátí, mnoho vody v Dněpru uplyne, a já ti zítřa do Bazavluku sám peníze přivezu.“

„Dej čtyři a nebudu se s lachem o to hádati,“ odvětil netrpělivě Tuhaj.

„Dám čtyři, na tvé slovo.“

„Pane hetmane,“ řekl košový, „chceš-li, odpočítám ti je ihned. Mámt je zde u sebe, může býti, že i více.“

„Zítřa povezeš je na Bazavluk,“ řekl Chmelnický.

Tuhaj-bej se protáhl a zívá.

„Chce se mi spáti,“ pravil. „A zítřa musím se hnouti k Bazavluku ještě přede dnem. Kam si mám jíti lehnout?“

Košový ukázal mu na kožní lenošku u zdi. Tatar vrhl s sebou na lože a za chvíli chrápal již jako kůň.

*) Přisedící »pálenkáři«.

Chmelnický přešel několikrát po úzké jizbě a řekl: „Spánek se mi dnes nějak vyhybá. Neusnu. Dej mi něco pít, pane košový.“

„Kořalku či víno?“

„Kořalku. Neusnu.“

„Na nebi jsou již skvrny,“ řekl košový.

„Pozdě již! Jdi tedy spat, starý druhu. Napoj se a jdi.“

„Na slávu a štěstí!“

„Na štěstí!“

Košový si přetřel ústa rukávem, podal Chmelnickému ruku a odešel na druhý konec jizby, zahalil se do ovčích koží — bylot již věru jeho staré krvi dosti zima.

Brzo na to odpovídal jeho chrapot chrápání Tuhaj-bejovu.

Chmelnický seděl za stolem pohroužen v mlčení.

Náhle se probudil, pohlédl na Skřetuského a takto jej oslovil: „Pane náměstku, jsi svoboden!“

„Děkuji ti, hetmane záporožský, ač netajím se tím, že přál bych si raději poděkovati za tuto svobodu každému jinému.“

„Tedy neděkuj. Zachránil jsi mi život, proto jsem se ti i já dobrem odměnil — a nyní jsme vyrovnáni. Však to ti musím ještě říci, že tě dříve nepustím, dokud mi rytířské své slovo nedáš, že nepovíš, až se vrátíš, ani slova o našem vojsku aniž o jeho síle, o ničem, cos tu na Síci viděl!“

„Z toho vidím, žes mi zbytečně dal okusiti fruktum*) svobody, neboť takové slovo ti nedám, ježto bych právě tak jednal, kdybych ti je dal, jako ti, kteří přeběhnou k nepříteli.“

„Mé hrdlo i zdraví celého vojska záporožského závisí na tom, aby se veliký hetman nehnul na nás se všemi svými silami, čehož by dojistu neopomenul, kdybys mu dal zprávu o naší moci, nediv se tedy, nechceš-li slovo dáti, že tě nepustím, dokud bezpečným nebudu. Víím, k čemu jsem se odvážil, víím, jak strašná síla stojí proti mně: oba hetmani, tvůj strašný kníže, kterýž sám v čelo celého vojska se postaví, a Záslavští i Konecpolští a všichni oni králevicové, kteří na šíji kozácké svou nohu drží! Opravdu, nemálo musil jsem pracovati, nemálo listův napsati, nežli jsem jejich citlivost trochu uspal — nuže, nemohu nyní dovoliti, abys ji zase probudil. Jestliže se i lid i městští a hradní kozáci a všichni utlačovaní ve své víře i svobodě k mé straně přidají tak, jako vojsko

záporožské a milostivý chán krymský, myslím, že nepřítelům odolám, neboť i moje síla bude značnou, avšak nejvíce důvěřuji v boha, kterýž jedině viděl křivdy a hleděl na nevinu moji!“

Po těch slovech vyprázdnil Chmelnický sklenku vodky a znova jal se přecházeti nepokojně po jizbě, kolem stolu, zatím co pan Skřetuský změřil jej svým zrakem a takovouto dal odpověď: „Neblouzni, hetmane záporožský, o bohu a jeho nejvyšší pomoci, neboť tím zajisté jen větší hněv jeho i větší trest na sebe voláš. Ty-li můžeš dovolávati se pomoci Nejvyššího, ty, kterýž pro své vlastní křivdy a soukromé roztržky tak strašnou vyvoláváš bouři, ty, jenž plamen vojny rozněcuješ a s pohany se proti křesťanům spojuješ? Což se tu stane? Zvítězíš-li či budeš-li poražen, moře lidské krve a slzí vyleješ tak a huře nežli mor kraje spustošíš, krev vlastní pohanům v kořist dáváš, zemí otrásáš, na majestát ruku svou vztahuješ, oltáře naše zhanobíš a potupíš, a všecko jen proto, že ti Čaplinský tvůj chutor odňal, že ti v opilství vyhrožoval! Proč tedy se soukromí nevěnuješ? A proč tedy boha vzýváš? Opravdu, já — ačkoliv jsem ve tvé moci a ačkoliv mne života i svobody zbavití můžeš, já pravím ti: že dábel jsi a dábla tedy, nikoliv boha o pomoc vzývej, neboť tobě jedině jen peklo může sekundovati!“

Chmelnický se zachvěl, chopil za svou rukojeť a díval se na náměstka jako lev, kterýž již má zařičeti a na svou oběť se vrhnouti — ale přemohl se. Štěstím bylo, že nebyl ještě opilý. Může býti, že zmocnil se ho také jakýsi nepokoj, může býti, že ozvaly se v jeho duši hlasy volající: „Ustup z cesty!“ — neboť náhle, jako by se chtěl vlastním svým myšlenkám ubrániti anebo sebe samého o něčem přesvědčiti, takto se pronesl: „Od jiného bych takového řeči nestrpal, ale dej pozor, aby tvá smělost trpělivost mou nevyčerpala. Peklem mne strašíš, ze soukromých roztržek a ze zrady mne podezříváš, a odkud pak víš, že já jen své vlastní křivdy jdu pomstít? Kdež nalezl bych k tomu pomocníkův, kde oněch tisíců, které se již se mnou spojily a ještě spojí, kdybych jen za své vlastní útisky chtěl bojovati? Viz jenom, co se děje na Ukrajině?! Hej, země to bujná, země-matka, země má rodná, ale kdož v ní jest zítra bezpečen? Kdo v ní jest šťasten? Kdo není víry pozbaven, kdo ve svobodě chráněn, kdo v ní nepláče a nenaříká? Jediní jen Višňoveští a Patočtí, Záslavští, Kalinovští a Konecpolští a trochu té ostatní šlechty! Pro ně jsou ta starostenství,

*) Fructum = ovoce.

důstojenství, země i lidé, pro ně jest štěstí i zlatá svoboda, a ostatní národ ruce své se slzami v očích k nebesům pozdvihuje, čekaje na smilování boží, neboť ani smilování královské tu nepomůže! A pak mnoho i samotné šlechty, jež nesnesitelné ty útisky vydržeti již nemůže, na Síč prchá tak, jakož utekl jsem i já sám?! Nechci vojnu s králem, nechci vojnu se zemí! Ona jest matkou, on otcem! Král věru jest pán milostivý, ale ti králevicové! S nimi žítí

nemůžeme; jejich jsou drapežníci, jejich arendy, rybníky, jim náleží svatební, jejich jsou mlýny, oni berou očkové rožně,* a tyto jejich tyranství i židovské útisky nám činěné volají o pomstu do nebe. Jakéž pak vděčnosti doznalo záporožské vojsko za všechny ty své tak veliké zásluhy, jichž si v různých vojnách získalo? Kde že jsou kozácké privileje?

Král je dal, ale králevicové je odňali. Nalevajko byl rozčtvrcen! Pavluk v měděném vole spálen! Krev ještě nevyschla po těch ranách, kteréž nám zasadily šavle Žółkovského a Konecpolského!

Slzy ještě nevyschly, jež prolévali jsme po pobitých, statých, na hranici upálených — a nyní — hleď! co se to svítí na nebi!“ — a při těch slovech ukázal Chmelnický oknem ven na zářící tam kometu. — „To hněv boží! bič boží! Nuže mám-li jím tedy býti na zemi, děj se již vůle boží, já беру to břímě na svá bedra!“

Sotva domluvil, vztáhl ruce své k nebi a zdálo se, jako by hořel celý, jako by byl velikou pochodní pomsty . . . Počal se chvítí, pak sklesl na lavici tak, jako by pod tíhou svých předurčení . . .

Nastalo ticho, přerývané jen chrápáním Tuhaj-beja a košového — a v jednom koutě cvrčikal si ještě cvrček.

Náměstek tu seděl se sklopenou hlavou. Rekl bys, že hledal odpověď na slova Chmelnického, odpověď dojistá tak pádnou a vážnou, jako z tuhy. Posléze promluvil hlasem tichým a smutným:

— Ach! A kdyby to vše i pravda byla, kdož jsi ty, hetmane, abys se soudcem i katem

zároveň zval? Jakéž ukrutnosti, jaká pycha tě pobádá? Proč neponecháš soud i trest samému bohu? Já věru zlých nechráním, křivdy neschvaluji, útisky právem neomlouvám, ale pohlédni jen, hetmane, sám na sebe! Na útisky králeviců sobě naříkáš, pravíš, že nechtějí oni ani krále ani práva poslouchati, jejich pychu tupíš, a ty sám — zdaž jsi toho všeho prost? Zdaž sám nevztahuješ nyní ruku svou na vlast, právo i majestát? Tyranství panstva a šlechty vidíš, ale toho nevidíš, že kdyby nebylo jejich prsou, jejich pancířů, jejich moci, zámeků, jejich děl a

Za chvíli zavzněl dělový hukot z brány. (Str. 90.)

vojsk, že by ta země mlékem a strdí plynoucí pod stokrátě těžším jarmem tureckým či tatarským sténala?! Kdož by ji bránil? A čím to moci a ochranou neslouží vaše děti mezi janičáry a nevěsty vaše ve sprostých haremech? Kdo osazuje pustiny, kdo zakládá vesnice i města, kdo přináší vám svatyně boží? . . .“

V tom stával se hlas pana Skřetuského čím dále tím vážnějším; Chmelnický pak utkvěl pochmurným svým zrakem na láhvi s vodkou, a maje pěstě začaté, položil je na stůl a mlčel, jako by sám s sebou bojoval.

„A kdož jsou oni?“ pokračoval dále pan Skřetuský, „či z Němec sem přišli anebo z Turecka? Není-liž to krev z krve vaší, nejsou-liž

*) Goplatek ze včel (očkové) a z dobytka (rožně).

to kosti z vašich kostí? Není-liž to vaše šlechta, nejsou-liž to vaši knížata? Tak když tomu jest, pak běda ti, hetmane, neboť ty mladší své bratry proti starším popuzuješ a činíš z nich tak otcovrahy. Ó pro bůh! Kdyby i zlími byli, kdyby všickni, což přece není pravdou, práva pošlapávali, privileje násilím potlačovali — necht je bůh za to v nebi svém soudit a sněmy zde na zemi, ale nikoliv ty, hetmane! Či můžeš mi říci, že mezi vámi jsou jen spravedliví? Zda-liž jste se vy nikdy neprovinili, zda-liž máte právo házetí kamenem po cizích skvrnách? A poněvadž jsi se mne tázal, kde

vojnu, zbojnictví a lupičství byly vydány? Věru, více vám bylo odpuštěno, než-li odňato! Chtělat země jenom membra putrida léčiti, nikoliv vyseknouti*) a nevím, je-li na světě potencia**) kromě vlasti naší, jež by takovýto vřed ve vlastním svém lůně trpěla a jež by spolu tolik trpělivosti i klemencie***) našla! A v odvetu za to jakáž byla tu vděčnost? Hle, tu spí tvůj spojenec, ale země naší společně vrah vztekly, tvůj přítel, ale nepřítel kříže i křesťanství — nikoliv králevic ukrajinský, ale mouřenín krymský — a s tím ty půjdeš palit vlastní své hnízdo, s tím budeš souditi bratry své! Ale

Chmelnický položil zataté pěstí na stůl a zrakem utkvěl na láhvi s vodkou. (Str. 92.)

jsou privileje kozácké, tedy ti odpovím: nezradili je králevicové, ale Zaporozci, ale Loboda, Sasko, Nalevajko a Pavluk, o kterémž pravíš, že byl upálen ve měděném vole, ačkoliv dobře víš, že se tak nestalo! A tak strhaly je vaše vzpoury, vaše nespokojenost a vaše výpady, jež tatarským se podobaly. Kdo jen pouštěl Tatary přes hranice do země naší, aby je na jich návratu přepadali a o lup připravil? Vy! Kdož — pro bůh! — křesťanský lid, svůj vlastní lid v kořist poddával? Kdož největší sváry působil? Vy! Před kým není šlechtic, ni kupec, ni kmet bezpečen? Před vámi! Kdo vojny domácí vyvolal, kdo dýmem plnil vesnice i města ukrajinská, kdo loupil nám svatyně boží, kdo rval nám z rukou nevěsty? Vy a vy! Co tedy chceš? Zda to, aby vám privileje za domácí

i tobě on bude panovati, a ty střemeny budeš mu podávati!“

Chmelnický vлил do sebe novou sklenku vodky.

„Když jsme svého času s Barnabášem u mistovického krále byli, odvětil pochmurně, a když jsme nad utiskováním a krivdami svými plakali, pán náš řekl: „a to nemáte samopalův a šavlí po boku?““

„A kdybys před králem všech králův stanul, ten by ti řekl: „a odpustil jsi nepřítelům svým tak, jako jsem já jim odpustil?““

„Se zemí vojnu já nechci!“

„Jen meč svůj do jejího hrdla vrážíš!“

*) Historická slova Žólkovského.

**) Moc.

**) Clementia = mírnost.

„Jdu jen kozáky z vašich okovův osvoboditi!“

„Abys je v tatarská lýka připravil!“

„Víru brániti chci.“

„V přátelství s pohanem!“

„A pryč mi odtud, neboť nejsi hlasem mého svědomí! Pryč! Pravím ti, pryč!“

„Prolitá krev tě tíží, lidské slzy znepokojují, smrt tě čeká, soud těžký!“

„Upíre!“ zvolal Chmelnický již vztekla a zaleskl nožem před náměstkovýmá prsouma.

„Zabij!“ řekl Skřetuský.

A opět nastal okamžik mlčení, opět bylo slyšeti jen chrápání spících a žalostné cvrlikání cvrčkovo.

Chmelnický stál chvíli s nožem v ruce před Skřetuským, náhle se zachvěl, vzpamatoval se, nuž upustil a uchopiv láhev s vodkou, počal pít. Vypil obsah až do dna, pak si sedl s celou tíhou na lavici.

„Nemohu jej zavraždit,“ mručel, „nemohu! Již jest pozdě! . . . Či se to již svítá? Ale z cesty se vrátiti nemožno — již je pozdě! Co mně to ty o soudě a krvi mluvíš?“

Chmelnický vypil již mnoho a tak vstoupila mu již vodka do hlavy, tak že stupňovitě čím dále tím více ztrácel duchapřítomnosti.

„Jakýž tam soud? Co? Chan slíbil mi posilu, a Tuhaj-bej tu spí! Zítرا se již hnou molojci ku předu! S námi je svatý Michal — vítěz! A kdyby . . . a kdyby . . . tož . . . Já tě vykoupil u Tuhaj-beje . . . pamatuj si to . . . a řekni. Ach, zde mne to bolí . . . zde . . . bolí . . . Z cesty se vrátiti . . . Pozdě! Soud! . . . Nalevajko . . . Pavluk . . .“

Náhle se opět vzpamatoval, oči vytřestil a vykřikl: „Kdo tu?“

„Kdo tu?“ opakoval po něm polouprobuzený košový.

Ale hlava Chmelnického svésila se k prsoum, zakýval se jednou, dvakráte, zamručel ještě: „Jaký soud? . . .“ a — usnul.

Pan Skřetuský utrpěl nedávno mnoho ranami, jež mu zasadili, a namáhavá řeč zeslábla jej rovněž, tak že zbledl velice a domnívaje se, že se to snad již smrt blíží, počal se nahlas modliti . . .

XIII.

Druhého dne časně z rána hnula se pěší i jízdní vojska kozácká ze Síce. Krev sice ještě neposkvřnila stepi, ale vojna byla již ve svém počátku. Pluky táhly jedny za druhými, řekl

bys, že se to kobylinky rozehřáté jarním sluncem vyrojily ze Čertomeliku a že letí na ukrajinské nivy. V lese za Bazavlukem čekala již k pochodu připravená horda. Šest tisíc nejvybranějších vojákův, ozbrojených nejináče než jako obyčejní lupičové, tvořilo pomoc, kterou poslal chan Záporožcům a Chmelnickému. Molojci, sotva že je spatřili, mávali svými čapkami v povětří. Zahřměly ručnice a samopaly. Kozácký vřesk smíšený s tatarským „allahováním“ vznášel se ku klenbě nebeské.

Chmelnický a Tuhaj-bej, oba na koni, skočili k sobě a podle obřadů se pozdravili. Se-staven šik ku pochodu s rychlostí věru jen u Tatarův a kozákův známou, načež hnula se zase vojska ku předu. Horda zaujala obě křídla kozácká, střed pak Chmelnický s jízdou; za touto postupovala strašná pěchota záporožská*) dále „puškáři“, pak tábor, vozy, na nich táborová čela, náklad a konečně čabanové**) se stády a dobytkem.

Přerazivše bazavlucky les, dostaly se pluky na step. Den byl jasný, příjemný. Na nebi ani té nejmenší chmury. Lehký vítr vál od severu k moři, slunce pohrávalo si s listy i květy pustiny. Otevřela se již před vojskem Divoká Pole, jako by moře bez konce, a při pohledu tom vzbudila se v kozáckém srdci radost nemalá. Veliká malinová korouhev s archandělem sklonila se dolů několikráte, vítajíc tak rodinou step, a za jejím příkladem skláněly se vždy i ostatní prapory a plukovní odznaky. Jeden jediný křik dral se současně všem z prsou.

Pluky rozvinuly se tu svobodně; „dovbošové“ a „teorbanisté“ zajeli v čelo vojska. Zahoukly kotle, zazvučely litaury***) a teorbany a hned za tím píseň, kteráž, zpívána byvši tisíci hlasy, otřásala povětřím i stepí:

»Hej, vy stepy, vy rydnyje,
Krasnym cvitom pysanyje,
Jako m. re šyrokije!« †)

Teorbanisté pustili uzdy a naklonili se do zadu na svých sedlech, s očima k nebi povzne-

*) Vůči všeobecnému dnešnímu mínění tvrdí Bauplan, že záporožská pěchota daleko převyšovala jízdu. Podle Bauplana pobilo prý 200 Polákův snadno 2000 záporožských jezdcův, ale naproti tomu 100 pěších kozákův dlouho mohlo prý se ubrániti ve svém zákopu až i 1000 Polákům.

**) Čaban = 1. veliký podolský vůl, 2. zde: tatarský pastucha.

***) Litaury = vlaský buben, také druh »kottlů«.

†) Hej, vy stepi, vy nařikavé, krásným květem pokreslené a jako moře širošířé!

senýma udeřili na struny svých teorbanů; litauristé, pozdvihnuvše rukou svých nad hlavy, bili do svých měděných kruhů, dovbyšové hráli v kotle, a všechny tyto hlasy spolu s monotonními slovy písně a pronikavým, neladným hvízdodem tatarských píšťalek, slily se v jednu jakousi ohromnou melodii divokou a smutnou, tak jako sama ta poušť.

Nadšení zmocnilo se všech pluků; hlavy pohybovaly se s taktem písně, tak že se posléze zdálo, jako by se dnes celá ta step byla rozepěla, jako by se kolébala spolu s těmi lidmi, koni a korouhvemi.

Ulekaná, poplašená hejna ptactva vyřítala se se stepi a letěla před vojskem tak jako druhé nějaké vojsko větrné.

Chvillemi píseň i hudba umlkly a tehdy slyšeti bylo vlání korouhví, dupot i řehot koní, skřípání válečných vozů, podobající se křiku labutímu či krkavčímu.

V čele pod velikou korouhví malinovou i pod bunčukem*) jel Chmelnický, oděn jsa v háv červené barvy, na bílém koni a s pozlaceným palcátem v ruce.

Celý tábor hýbal se zvolna směrem k severu, pokrýváje široké zde doubravy jako hrozná vlna malé říčky a naplňuje šumem, ba lomozem stepní poušť.

A od Čehryna, ze severního kraje pustiny, plynula proti této vlně jiná vlna vojsk královských pod vůdcovstvím mladého Potockého. Tu Záporožci i Tataři kráčeli jako by na veselí, s radostnou písní na rtech, tam těžké husarstvo ku předu postupovalo ve chmurném těžkém mlčení, jdouc nerado dnes do války, kteráž asi sotva slávu v zápětí míti bude. Zde pod malinovou korouhví starý, zkušený vůdce potřásal přehrozně svým palcátem, jako by si byl jist svého vítězství i pomsty, tam v čele jel mládenec s obličejem zachmuřeným, jako by již si byl napřed vědom těch smutných, blízkých svých osudův . . .

Dělilo je ještě velké stepní prostranství. Chmelnický nespěchal. Počítal na to, že čím hlouběji pustí se mladý Potocký v pustinu, tím více že oddálí se od obou hetmanův a že tím snáze bude moci býti přemožen. A v té době stále ještě noví a noví sběhové z Čehryna, z Pavloči a ze všech ostatních pobřežních měst ukrajinských rozmnožovali den co den záporožské síly, přinášejíce současně i zprávy z protivného

tábora. Dovědělt se od nich Chmelnický, že starý hetman vyslal syna svého po suché zemi jen se dvěma tisíci jízdou*) a šesti tisíci semeny**) s jedním tisícem německé pěchoty po vodě dněperské. Obě tyto síly měly sice rozkaz, aby mezi sebou udržovaly stále spojení, ale rozkaz ten byl již hned prvního dne porušen, ježto bajdaky byly zachváceny bystrým proudem dněperským tak mocně, že předjely značně husarskou jízdou, jež postupovala ku předu na břehu a jejíž pochod velice znesnadňovaly i opoždovaly přepravy přese všechny říčky, tekoucí do Dněpru.

Chmelnický tedy přál si, aby se tato oddálenost mezi oběma vojsky co možná ještě více zvětšila, a proto nespěchal. Třetího dne za svého pochodu rozložil se táborem kolem »Komyšové vody« a odpocíval. Zatím přivedly strážě Tuhaj-bejovy dva zajatce. Byli to dva dragoni, kteří hned za Čehrynem přeběhli z tábora Potockého k nepříteli. Prchající celý den i celou noc, dostali se daleko v před, až posléze dorazili ku svým. Byli přivedeni ihned před Chmelnického.

Zprávy jejich potvrzovaly to, co bylo již Chmelnickému o síle mladého Štěpána Potockého známo, ale za to přinesli mu přece jednu novou zprávu, a to tu, že vůdci semenův, plujících spolu s německou pěchotou na bajdakách, jsou starý Barnabáš a Křečkovský.

Chmelnický uslyšev poslední jméno, vzchopil se náhle a zvolal: »Křečkovský? Ten plukovník registrových přeslavských?«

»Tyž, jasně velmožný hetmane!« odpověděli dragoni.

Chmelnický obrátil se k plukovníkům kolem něho stojícím: »Na pochod!« velel hřmotným svým hlasem.

Za necelou hodinu na to hnul se již tábor s místa ku předu, ačkoliv již slunce zapadalo a jakkoliv noc neslibovala dnes příliš mnoho pohody. Jakési strašné, rudé chmury rozestřely se dnes na západní straně nebe, podobající se nestvůrám i hadům, a blížily se k sobě jako by chtěly mezi sebou bitvu svěsti.

Tábor dal se v levo, ku břehu dněperskému. Šli teď všichni tiše, bez písně, bez víření kotlů, litaurů, šli také rychle, pokud jim

*) Prameny rusínské na př. Samoíl Veličko udává počet vojska korunního na 22 tisíc. Číslo tato jest však patrně mylnou.

**) Semen = vojín v zemi rodilý, »našinec«.

*) Bunčuk = prapor.

Pochod wojsk kozackich. (Str. 94)

to dovoľovala tráva, jež v té krajině byla tak vysoká, že ponořené v ní kozácké pluky chvílemi se až z očí ztrácely a pestrobarevné korouhve plynuly tak jako by samy po stepi vždy dál a dále ku předu. Jízda razila cestu vozům i pěchotě, kteréž mohouce jen stěží postupovati, zdržely se posléze značně v zadu. Zatím již noc zahalila step.

Veliký červený měsíc vynořil se zvolna na nebe, ale byv každou chvíli zacloněn chmurami, brzo se rozzářil, brzo hasl, jako svítilna, s níž pohrává si vítr.

Bylo již dobře kolem půlnoci, když se objevily očím kozákův i Tatarův černé veliké massy, obřážející se jasně na temné hladině nebeské. Byly to zdi Kudaku.

Přední hlídky, kryty byvše temností, přiblížily se k zámku tak opatrně a tiše, jako vlci anebo noční ptactvo.

Snad že by bylo možno neočekávaně stéci tu ospalou pevnost?! . . .

Ale v tom se tu náhle rozzářila na valech blyskavice, temnotu roztrhla, strašný hukot děl otrásl skalami Dněpru a ohnivá koule, letíc jako jiskrný šíp po nebi, sklesla pak do stepní traviny.

Opatrný cyklop Grodzický dal znamení, že bdí.

„Pes jednooký!“ zamručel Chmelnický k Tuhaj-bejovi, „i v noci vidí!“

Kozáci minuli zámek, na jehož dobytí v tom okamžiku, kdy proti nim samotným táhla již korunní vojska, nemohli mysliti, a hnuli se dále. Ale pan Grodzický provázel je svými děly, až se zámecké zdi otrásaly, nikoliv proto snad, aby jim nějakou škodu způsobil, což ani možno nebylo, ježto postupovali ve značné již vzdálenosti od zámku, ale aby dal tak znamení vojsku plujícímu po Dněpru, kteréž musilo býti již nedaleko.

Především však dolétl hukot děl Kudackých k srdci a ke slachu pana Skřetuského. Mladý ten rytíř, jenž z rozkazu Chmelnického vezen byl s táborem kozáckým, druhého dne již těžce onemocněl. V bitvě na Chortyce nezasáhla ho sice žádná smrtelná rána, ale ztratil zde tolik krve, že v něm již mnoho života nezůstalo. Rány jeho opatřené po kozácku jen od kantarěje, se otevřely, vzmocnila se ho horečka a oné noci ležel právě v polou sebeprítomnosti, nevěda ničeho o světě božím. Teprve Kudacká děla jej probudila. Otevřel oči, pozvedl se trochu na voze a počal kolem sebe pohlížeti. Kozácký tábor mihal se mu před očima v té

Z pevnosti Kudacké hřmějí děla.

temnotě jako nějaký chorovod duchův, a zámek dosud hučel a svítil se svým růžovým ohněm. Kule ohnivé poskakovaly po stepi s hrkotem jako vzteklí psi — a při tom zmocnila se pana Skřetuského taková žalost, taková tesknost, že byl by hotov třeba hned zemřít, jen kdyby aspoň s duší svou přeletět mohl ke svým.

Vojna! Vojna! — a on zde v táboře nepřátel, bezbranný, nemocen, nemoha se ani s vozem hnouti. Vlast jeho v nebezpečí, a on neletí ji chránit! A tam, v Lubních dojísta již se vojska hýbají. Kníže s blesky v očích svých letí před řadami, a v kterou stranu palcátem svým pokyne, tam okamžitě padne tři sta kopí tak, jako by tři sta hromův. A při té myšlence stavěly se náměstkovi před oči rozmanité známé mu tváře. Malý Volodyjovský letí v čele dragonů se svou tenkou šavlenkou v ruce, ale tot' bojovník nad bojovníka! S kým on do křížku se dostane, ten už jako by ležel v hrobě. A tam zase pan Podbipata zdvihá svůj katovský »zervikapturský« meč. Utne tři hlavy či neutne? Kníže Jaskolský žene se s korouhví a modlí se maje ruce k nebi pozdvižené. I on jest starý voják a nemoha se již zdržeti, vzkřikne časem: Bij! Zabij! . . . Pluky se hýbají napřed, rozkolébají se, ženou útokem . . . bitva! bouře!

Náhle se vidění jeho proměňuje. Před náměstkem stojí Helena, bledá, s rozpuštěnými vlasy a volá k němu: »Zachraň mne, neboť mě Bohun honí!« . . .

Pan Skřetuský chce s vozem, ale nějaký hlas, hlas již skutečný, mluví k němu: »Lež, dítě, nebo tě svázu.«

Byl to táborový essaul, Zachar, jemuž Chmelnický přísně poručil bdíti nad náměstkem tak, jako nad vlastním svým okem v hlavě. Klade jej tedy zpět do vozu, přikrývá koňskou kůží a ptá se ještě: »Ščo z toboju?«

A pan Skřetuský vzpamatoval se již úplně. Sny i přeludy prchají. Vozy jedou při samém břehu dněperském. Chladný vánek doléhá od řeky až sem, noc bledne. Vodní ptactvo začíná již ranní ruch.

»Poslouchej, Zachare, to jsme již minuli Kudak?« ptá se pan Skřetuský.

»Minuli!« odpovídá Záporožec.

»A kam jedete?«

»Neznaju. Bitva, kaže, bude, ale neznaju.«*)

Na ta slova zabušilo srdce pana Skřetuského radostně. Myslíť on, že Chmelnický bude ob-

léhati kudak a že odtud započne. Zatím však ten spěch, s jakým kozáci ku předu postupovali, vzbudil v něm tušení, že korunní vojska jsou již asi blízko a že asi Chmelnický jen proto minul Kudackou pevnost, aby nebyl přinucen k bitvě pod jejími děly.

»Dnes ještě mohu býti svoboden!« pomyslí si náměstek a pozdvihl vděčně svých očí k nebi.

XIV.

Hukot děl kudackých slyšela také vojska plující po bajdacích pod vůdcovstvím starého Barnabáše a Křečovského.

Vojska ta skládala se ze šesti tisíc registrových kozákův a jednoho pluku výborné pěchoty německé, jejímž plukovníkem byl Hans Flik.

Pan Mikolaj Potocký dlouho váhal, nežli kozáky proti Chmelnickému vypravil, ale že měl na ně pan Křečovský vliv veliký a že hetman Křečovskému důvěřoval nesmírně, kázal tedy semenům, aby složili přísahu věrnosti, a vypravil je jménem Páně.

Křečovský, voják to bohatých zkušeností a velice proslavený z přechetných již dřívějších bitev, byl klientem domu Potockých, kterýmž byl vůbec za vše povděčen, i za své plukovníctví i za své šlechtictví, jež mu na sněmu vymohli, i posléze za veliké usedlosti, rozložené při ústí Dněstru s Ludavou, jichž doživotně od nich měl v užívání.

Tolik tedy pout spojovalo jej se zemí a s Potockými, že ani stín nedůvěry nemohl se zroditi v duši hetmanově. Nad to byl Křečovský v mužné právě síle, neboť čítal sotva padesát let a před ním samým otevírala se věru veliká budoucnost za zásluhy, jichž o vlast svou si získal. Někteří chtěli v něm viděti nástupce Štěpána Chméléckého, kterýž započal slávu svou jakožto prostý rytíř stepní a skončil ji jako vévoda kyjovský a senátor zemský. Na Křečovském záleželo, jíti touže cestou, na niž pučila jej jeho mužnost, jeho divoká energie a nezrocená ctižádost, hladová po bohatství právě tak jako po důstojenství. Pro tuto ctižádost svou ucházel se ještě nedávno o starostenství lityňské a když je posléze obdržel pan Korbut, Křečovský hluboko zakopal v srdci svém tuto slávu a churavěl závistí i skleslostí ducha. Nyní — zdálo se — usmíval se naň osud znova, neboť dostalo se mu od Velkého hetmana tak důležité funkce vojenské a tu směle mohl počítati na to, že jméno jeho doletí až k uším královským. A bylo to věcí vážnou, neboť bylo pak potřebí jen se pokloniti pánu, aby do-

*) Nevím. Bitva, zdá se, bude, ale nevím.

stalo se mu i privileje s milými šlechtické duši slovy: „Poklonil se nám a prosil, abychom jej obdarovali, a my majíce v paměti jeho zásluhy, dáváme atd.“ Touto cestou dobývalo se na Rusi bohatství i důstojenství, touto cestou přecházely ohromné prostory pustých stepí, jež dříve před tím patřily jen bohu a zemi, v ruce soukromé, touto cestou vzrůstal chudý pacholík v pána a mohl se tak těšiti i naději, že potomkové jeho zasedati budou i mezi senátory.

Křečovského tížilo jen to, že v této pověřené mu funkci musil dělit se s mocí svou s Barnabášem, avšak byl to podíl toliko nominální. Ve skutečnosti starý ten plukovník čerkasský zvláště v posledních dobách tak sestárl a tak seslábl, že již toliko tělem náležel pozemskému světu — duše jeho a smysly pohrouženy byly ustavičně ve snění, kteréž obyčejně předchází nedalekou smrt. — Z počátku výpravy probudil se sice a jal se vystupovati dosti rázně, řekl bys, že na znamení vojenského lomozu počala v něm zase prouditi stará vojenská krev jeho silněji, neboť byl to přece jen svého času proslavený rytíř a stepní vůdce; leč ihned po prvním nastoupení na cestu ukolébal jej pleskot vesel, uspaly jej písně semenův a lahodný pohyb bajdakův, takže zapomněl na celý boží svět. Křečovský tedy vládl vším, o všem rozhodoval, a Barnabáš probouzel se jen k jídlu; když se najedl, ptal se ze zvyku již po tom a onom, a odbyvali jej odpovědí ledajakou. Posléze vždycky si povzdechl a říkával: »Ach, jak rád bych se kladl do hrobu s jinou vojnou, ale je to vůle boží.«

Zatím spojení s korunním vojskem, postupujícím pod velením Štěpána Potockého na zemi, zůstalo, jak jsme již vysvětlili, přerušeno. Křečovský si naříkal, že husaři i dragoni příliš zvolna jedou, že kromě toho při přepravách otálejí, že mladý syn hetmanův nemá dosud vojenských zkušeností atd., ale přes to vše poroučel přece jen stále veslovati a plouti ku předu.

A tak tedy pluly bajdaky s proudem dnešním ke Kudaku, oddalující se stále víc a více od vojsk korunních.

Konečně zaslechli jedné noci hukot z děl.

Barnabáš spal a neprobudil se — za to Flik, který jel napřed, vsedl do strážní lodky a odebral se ke Křečovskému.

„Pane plukovníku,“ pravil, „to jsou kudacké rány. Co mám dělati?“

„Zadržte bajdaky. Zůstaneme přes noc ve křovinách.“

„Chmelnický obléhá patrně zámek, i bylo mým zdáním, abychom pospíšili na pomoc.“

„Já se vás na vaše zdání neptám, ale dávám rozkaz. Já mám zde velitelství.“

„Pane plukovníku! . . .“

„Stůjte a počkejte!“ řekl Křečovský.

Vida pak, že energický Němec pohrává si mrzutě se svou žlutou bradou a že nehodlá ustoupiti beze všeho rozmyslu, dodal lahodněji: „Do rána může sem kastelán s jízdou svou dorazit a pevnosti kudacké za jednu noc nedobudou.“

„A nedorazí-li?“

„Budeme čekati třeba dva dny. Vy neznáte Kudak. O jeho zdi polámou si oni zuby, a já bez kastelána do boje nepotáhnu, neboť k tomu nemám ani práva. To jest jeho věcí.“

Veškerá pravda byla, jak se zdálo, na straně Křečovského, z kteréžto příčiny již také Flik děle na něho nenaléhal a vzdálil se ke svým Němcům. Po chvíli začaly se blížit bajdaky ku pravému břehu, kdež ztrácely se ve křovinách a rákosí, kteréž právě v těch místech široce pokrývaly rozvodněnou řeku.

Konečně ustal pleskot vesel, lodi skryly se v houštinách a zdálo se, jako by řeka byla úplně pusta. Křečovský zakázal také veškeré pálení ohňů, zpívání a rozmluvy, tak že okolím zavládlo ticho, jež přerývala toliko daleká ozvěna děl kudackých.

Ostatně však na lodích nezamhouřil kromě jediného Barnabáše nikdo ani oka. Flik, muž to rytířský a bojechtivý, byl by nejraději jako pták letěl až ke Kudaku. Semenové tázali se co nejtíšeji jeden druhého, co se asi stane s pevností? Vydrží-li či nevydrží? A zatím vzmáhal se hukot děl čím dále tím víc a více. Všichni byli v tom přesvědčení, že zámek vzdoruje násilnému útoku.

„Chmel nežertuje, ale ani Grodzický nežertuje!“ šeptali si kozáci. „Což asi stane se zítra?“

Tutéž otázku dával si asi sám též Křečovský, kterýž zasedl v popředí svého bajdaku a hluboce se zamyslí. Chmelnického znal dobře a již ode dávna; pokládal jej až dosud za člověka neobyčejných schopností, kterémuž toliko místo scházelo, aby mohl vyletět jako orl do výše, a nyní již o něm Křečovský pochyboval. Děla hřměla stále . . . snad tedy opravdu Chmelnický obléhal Kudak? . . .

„Je-li tomu tak,“ uvažoval Křečovský, „pak jest ten člověk ztracen!“

Jak to? On, jenž popudil a vzbouřil celé Záporožsko, jenž zajistil si pomoc od chána a sebral tak tolik sil, že dosud jimi nevládl žádný z loupeživých hetmanů — předchůdců jeho, on že by místo toho, aby co nejrychleji pospíchal na Ukrajinu, zde chátru probudil, k sobě městské přiloudil, potlačil hetmany a tak celý kraj opanoval dřívě, nežli by na obranu téhož kraje nadešla nová vojska, on, Chmelnický, starý vojín, on že by útokem hnal na pevnost nedobytnou, na pevnost, jež může mu vzdorovati celý rok? A připustí tak, aby se nejlepší síly jeho rozbily o zdi Kudaku, jako se rozbíjí vlna Dněpru o skály „porohův“? A bude snad čekati pod Kudakem, až se hetmani sesílí a oblehnou jej jako Nalavajka pod Solnicí? . . .

„Pak je ztracen!“ opakoval si ještě jednou pan Křečovský. „Jeho vlastní kozáci jej vydají! Jeden nepodařený útok vyvolá nechuť a poplach v celém jeho táboře. Oheň vzpoury v nich zhasne v samém zárodku, a Chmelnický nebude o nic více strašnější jako ten meč, kterýž se ulomí u rukojeti.“

„To je hlupec! — ergo?*) — pomyslí si pan Křečovský — ergo zítra vystoupíme na břeh, a ztřejsí noci udeřím neočekávaně na zeslabeného již po dnešních útocích. Záporožce rozbiju a Chmelnického hodím svázaného pod nohy hetmanské! Je to jeho vlastní vinou, neboť mohlo býti — jináče!“

Čtižádost pana Křečovského vzlétla teď vzhůru jako by na křídlech sokolích. Věděl dobře, že mladý Potocký do ztřejsí noci není s to až sem doraziti — nuže, kdo rozetne té záporožské hydře hlavu? Křečovský! Kdo uhasí vzpouru, kteráž by tak strašným požárem zaplaviti mohla celou Ukrajinu? Křečovský! Snad se bude starý hetman trochu hněvati, že při tom neměl účastenství jeho syn, ale to přejde brzo a pak přenesou se veškeré paprsky slávy a lásky královské na Křečovského, osvitivše tak jasně čelo vítězovo . . .

Nikoliv! Vždyť se bude musiti rozdělit o tu slávu se starým Barnabášem a Grodzickým! Pan Křečovský zamračil se silně, ale brzo zase se usmál. Vždyť tu starou kládu — toho Barnabáše zakopají již do země každý den . . . a Grodzický? Ten jen když bude moci zůstati ve svém Kudaku a odtud Tatary časem plašiti — po ničem více netouží. Zbude tedy jediný Křečovský.

*) Ergo = tedy.

Jen aby za to dostal hetmanství ukrajinské! Hvězdy třpytily se na nebi a plukovníkovi se zdálo, že jsou to klénoty již . . . vítr šuměl v rákosinách a jemu se zdálo, že to vlaje nad ním již bunčuk hetmanský . . .

A děla Kudaku zněla dosud.

„Chmelnický tu padne krkem svým pod meč,“ uvažoval plukovník, „ale jest to jeho vlastní vina! Mohlo býti jináče! Jen kdyby byl spěchal ihned na Ukrajinu! . . . Mohlo býti jináče! Tam všecko vře a hučí, tam leží prach, čekající jen na jiskru. Země jest mocná, pravda, ale na Ukrajině síly nemá, a král již není mladý a nad to nemocný!“

Jedna kozáctvem vyhraná bitva měla by v zápětí následky nesčetné . . .

Křečovský zakryl si obličej rukama a seděl tak nepohnutě, zatím co hvězdy plížily se stále níž a níže, až posléze zapadaly za step.

Křepelky ukryté v travinách začaly se svoláhati. Za nedlouho počalo svítati.

Konec uvažování plukovníkova ustálil se k ránu v pevný již záměr: Zítra udeří na Chmelnického a potře jej na prach. Po jeho trupu postupovati bude k bohatství a důstojenství, stane se nástrojem všeho trestu v zemi, jejím obráncem, v budoucnosti pak hodnostářem a senátorem. Po vítězství nad Záporoží a nad Tatary neodřeknou mu již ničeho!

A před tím — nedali mu starostenství litvňské! Při této vzpomínce zatal Křečovský pěsti. Nedali mu starostenství přes všechn mocný ten vliv jeho protektorů Potockých, přes všechny jeho vojenské zásluhy, a to proto jen, že byl homo novus*) a jeho sok že byl z knížecího rodu! V této zemi nebylo tedy ještě dosti na tom, když byl kdo šlechticem, zde musilo se čekati ještě na to, až by se to šlechtictví pokrylo plisní jako víno, až by zrezavělo jako železo!

Jediný Chmelnický mohl zavésti nový pořádek, neboť přál mu i sám král, ale ten nešťastník zvolil raději rozbití svou hlavu o skály kudacké! . . .

Plukovník se zvolna konejšil. Odřekli mu jednu starostenství? Což na tom? Tím spíše budou se nyní starati o to, aby chybu svou napravili, aby mu vše vynahradili, a to zvláště nyní po vítězství, po utlačení vzpoury, po zbavení vojny domácí, jež hrozila Ukrajině, ba celé zemi. Pak mu již ničeho neodřeknou, pak nebude již potřebovati ani Potockých . . .

*) Novopečený šlechtic.

V okamžiku rozkvetly se břehy dněperské Zápороžci . . . (Str. 102.)

Rozesnilá hlava jeho schýlila se k prsům a — usnul, blouzně ve snech svých dale o starostenstvích, kastelánech, o nadáních královských i sněmovních . . .

Když se probudil, byl již první zábřesk. Na bajdacích ještě všecko spalo. V dále poskakovaly v bledém, rozprchlém světle dněprové vody.

Kolem panovalo ticho. A toto veliké právě ticho jej probudilo.

Děla kudacká přestala hučeti.

Co to? pomyslíl si Křečovský. První útok jest snad odražen anebo jest již Kudak dobyt?

To není možno!

Ne, to není možno. Kozáci asi leží kdes opodál zámku a lížou si své rány, kdežto jednotky Grodzický pohlíží na ně skrze své dělové střelnice a připravuje se na útok nový.

Zítřka asi útok obnoví a znova si kozáci polámou zuby.

Již se rozednilo. Křečovský probudil lidi na svém bajdaku a poslal člun pro Flika.

Flik přibyl okamžitě.

„Pane plukovníku,“ řekl mu Křečovský, „nedorazí li kastelán do večera a bude-li se v noci útok opakovati, hne se ku předu pevnosti na pomoc!“

„Moji lidé jsou připraveni!“ odvětil Flik.

„Rozdejte jim prach a kule!“

„Jsou již rozdány.“

„V noci vystoupíme na břeh a hne se stepí co nejtíššeji. Zaskočíme je neočekávaně.“

„Gut! Sehr gut!*) Ale nebylo by snad dobře popojeti s bajdaky trochu níže? K pev-

nosti máme ještě čtyři míle, a to je pro pěchotu trochu daleko!“

„Pěchota si sedne na koně semenův!“

„Sehr gut!“

„Ale lidé ať leží v síťové tise, na břeh ať nikdo nevyhází a rovněž ať není nikde hluku! Také ohně nezapalujte, aby nás dým neprozradil! Nemusí o nás věděti.“

„Mlha je taková, že by ani dým nebylo viděti.“

A skutečně řeka, na níž stály bajdaky, jakož i step byly všude, kam jen okem bylo lze dohlédnouti, pokryty bílým neproniknutelným závojem. Ale poněvadž to byl teprve denní svit, mohly mlhy ještě spadnouti a stepní prostranství odhaliti.

Flik odejel. Lidé na bajdacích zvolna se probouzel, načež ihned oznámeny všude rozkazy Křečovského, aby se zachovávalo vesměs co největší ticho, a na ten rozkaz ubírali se všichni k rannímu posilnění bez nejmenšího lomozu. Kdo by byl šel po břehu anebo plul po středu řeky, nebyl by si ani pomyslíl, že ve přiléhajících houštinách říčních ukrývá se několik tisíc lidí. Koním podávala se píče z ruky, jen aby neřičeli. Jen tu onde zamihla se malá lodička o dvou veslech, rozvažejíc suchary a rozkazy — ostatně panovalo všude ticho hrobové.

Náhle ozvaly se v travinách, třtínách, houštinách a pobřežních křovinách okolo řeky podivné a velice četné hlasy volající: „Pugu! pugu!“

Ticho . . .

„Pugu! Pugu!“

A znova nastalo ticho takové, jako kdyby ony hlavy na březích se ozývající čekaly na odpověď.

*) Dobře! Velmi dobře!

Ale odpověď odnikud se neozývala. Volání zavznělo po třetí, ale teď již ostřeji a netrpělivěji.

»Pugu! Pugu!«

Na to zvolání se ozval se strany bajdaků, ze středu dosud rozestřené zde mlhy hlas Křečovského: »Kdo je to?«

»Kozák z Lugu!«

Ukrytým na bajdacích semenům zabušila srdce velikým neklidem. Tajemné ono volání bylo jim totiž velmi dobře známo. Vždyt tímto způsobem dorozumívali se mezi sebou v době přezimování všichni toulaví Záporožci, vždyt tímto způsobem zvali se vzájemně v době války ku přátelským rozhovorům, tak volali kozáci bratry své kozáky registrové a městské, z nichž mnoho jich tajně náleželo ke »bratrstvu«.

Hlas Křečovského ozval se podruhé: »Co chcete?«

»Bohdan Chmelnický, hetman záporožský, oznamuje, že děla obrácena jsou na lachy.«

»Řekněte hetmanu záporožskému, že naše obrácena jsou ku břehům.«

»Pugu! Pugu!«

»Co chcete více?«

»Bohdan Chmelnický, hetman záporožský, prosí svého přítele pana plukovníka Křečovského o rozmluvu.«

»Ať dá rukojmí!«

»Deset kuřeňových!«

»Souhlasím.«

A v okamžiku tom rozkvetly se břehy dněperské Záporožci tak jako by květem, a Záporožci tito vyvstávali z travin i houštin, mezi nimiž byli ukryti. Z dále ode stepi blížila se jízda a vozy, ukázaly se desitiny i setniny, korouhve, znaky, praporce. Blížili se za veselých písní a víření kotlů, tak že se to vše spíše podobalo radostnému vítání, nežli setkání se nepřátelských mocí.

Semenové z bajdakův odpovídali rovněž radostným voláním. Zatím připluly i čluny, přivázející atamany jakožto rukojmí. Křečovský vsedl do jednoho z nich a odejel ku břehu. Zde přivedli mu koně a dovedli ho okamžitě ku Chmelnickému.

Chmelnický spatřiv jej sňal čapku a přivítal jej velmi srdečně.

»Pane plukovníku!« pravil, »starý můj příteli a kmotře! Když ti pan hetman rozkázal, abys mne chytil a do tábora přivedl, tys to učiniti nechtěl, ba dal jsi mi i výstrahu, znamení, abych se útekem zachránil, začej jsem ti povinen vděčností i láskou bratrskou!«

S těmi slovy podával upřímnou svou pravici Křečovskému, ale obličej Křečovského zůstával při tom chladný jako led.

»A nyní, když jsi se zachránil, pane hetmane,« řekl, »vyvolal jsi rebelii.«

»Jdu si obhájit svoje i tvé, ba i celé Ukrajiny křivdy, přicházím v ruce s královskými privileji a v té naději, že náš milostivý král za zlé mi to míti nebude.«

Křečovský zahleděl se bystře v oči Chmelnického a tázal se ho s důrazem: »A Kudak jsi oblehl?«

»Já? Musil bych býti bez rozumu. Kudak jsem minul, ba ani jsem nevystřelil, ačkoliv se mi starý slepec svými děly oznámil. Já spěchám na Ukrajinu, nikoliv do Kudaku, já spěchal k tobě, k starému svému soudruhu, ku svému příteli!«

»A čeho si ode mne přeješ?«

»Sjed se mnou trochu do stepi, promluvíme si o tom.«

Hnuli koňmi a jeli. Byli spolu asi hodinu. Když se vraceli, byl obličej Křečovského bledý a skoro strašný. Brzo potom loučil se s Chmelnickým, kterýž řekl mu na rozchodu: »Dva budeme na Ukrajině a nad námi jenom král a nikdo více!«

Křečovský vrátil se k bajdakům. Starý Barnabáš, Flik a starešina očekávali ho již netrpělivě.

»Co je? Co je?« tázali se ho se všech stran.

»Vystoupíme na břeh!« odpověděl velitelským hlasem Křečovský.

Barnabáš hnul sešedivělými svými víčky, jakýsi divný plamen zazářil mu v očích.

»Jak to?« řekl.

»Vystoupíme na břeh! Vzdáme se!«

Vlna krve vynořila se na bledou, prožlutlou tvář Barnabášovu. Povstal s kotla, na němž seděl, vzpamatoval se z prvního toho hrozného dojmu, jakýž naň slova Křečovského učinila, a ten drápe shrbený stařec proměnil se nyní v obra života i síly plného.

»Tot zráda! Zráda!«

»Zráda!« opakoval za ním Flik, chytaje již za rukojeť rapíru.

Ale nežli rapír vytasil, zavisť již pan Křečovský šavli a jedním mávnutím rozpoltil mu hlavu.

V okamžiku tom skočil již s bajdaku na strážní lodici, v níž seděli čtyři Záporožci, a vzkřikl: »Mezi bajdaky!«

Člun zmizel jako střela, a pan Křečovský stoje uprostřed s čapkou na zkrvavené šavli,

s očima rozplameněnými, křičel, co síly mu stačily: „Děti! Nebudeme přece své vlastní lidi zabíjeti! Ať žije Bohdan Chmelnický, hetman záporožský!“

„Ať žije!“ opakovalo za ním sta, ba tisíce hlasův.

„Na šibenici s lachy!“

„Na šibenici!“

Vřeskům z bajdakův odpovídaly radostné křiky Záporožců na březích. Ale mnoho lidí na lodích, stojících opodál, dosud nevědělo, oč vlastně jde, až posléze, když rozhlásila se všude zvěst, že pan Křečovský přidává se k Záporožcům, zmocnilo se semenů samou radostí pravé šílenství. Šest tisíc čapek vyletělo vzhůru, šest tisíc ručnic zahouklo na znamení radosti. Bajdaky se až zachvěly.

Nastal lomoz, zmatek.

Leč radost ta musila přece jen zpečetěna býti krví, neboť starý Barnabáš volil raději smrt, nežli by zradil korouhev, pod kterou celý věk života svého přežil. Několik lidí čerkasských přidalo se k němu a započala krátká bitva, strašná tak, jako všechny ony bitvy, ve kterých se hrstka lidí, kteráž netouží po vyznamenání, ale po smrti, brání celým houfům. Ani Křečovský, aniž kdo z kozáků neočekával takového odporu.

Ve starém plukovníku probudil se dávny lev. Na vyzvání, aby složil zbraň, odpověděl výstřely — viděli jej s palcátem v ruce, s rozježenými bílými vlasy, an dával rozkazy pevným hlasem a s energií takměř mladickou. Loď jeho obklíčili se všech stran. Lidé z těchto nepřátelských teď bajdaků vyskakovali do vody a brodice se zkrze rákosí chytali se jeho lodí, chtějíce se vztekle na ni dostat. Odpor byl ovšem krátký. Věrní Barnabášovi semenové brzo byli pobiti anebo rozprášeni, leč starý plukovník bránil se šavlí v ruce statečně.

Křečovský dotřel se již k němu.

„Poddej se!“ vzkřikl.

„Zrádce! Na šibenici s tebou!“ odvětil Barnabáš a chystal se již k seknutí.

Křečovský se uhnul zpět do zástupu.

„Bijte!“ zvolal na kozáky.

Ale zdálo se, že nechce nikdo první sáhnouti rukou svou na starce. Na neštěstí sklouzl však plukovník v kaluži krve a — upadl. Sotva že klesl, nevzbuzoval již patrně té úcty, aniž postrachu, jako před tím, neboť okamžitě pohroužilo se v jeho tělo několik ostrův. Stařec sotva již ze sebe vydal vykřik: „Ježíš Maria!“

Sekali do něho a rozsekali jej na kusy. Státou jeho hlavu házeli z bajdaku na bajdak a pohrávali si s ní jako s míčem, až posléze při jednom takovém hodu padla do vody. Zbývali tu ještě Němci, s kterými byla již větší potíž, neboť pluk ten skládal se z tisíce starých a vycvičených již vojnův.

Statečný a obratný Flik podlehl ovšem ráně z ruky Křečovského, ale v čelo pluku postavil se teď Jan Verner, podplukovník, veterán to ještě z třicetileté války.

Křečovský byl si ovšem jist vítězstvím i zde, ježto německé bajdaky byly rovněž se všech stran obklíčeny kozáckými, avšak chtěl tuto vzácnou a dokonale ozbrojenou pěchotu zachovati Chmelnickému a proto začal s nimi vyjednávat.

Zdálo se také po nějakou dobu, že Verner s tím souhlasí, ježto naslouchal všelikým slibům Křečovského zcela klidně a vážně. Zold za uběhlý čas a na rok napřed měl mu býti ihned vyplacen. Za rok mohli se všichni z pluku toho odebrati, kam by chtěli, třeba zase do tábora korunního.

Verner jako by se rozmyšlel . . . ale současně dal svým lidem ve vší tichosti rozkazy, aby se bajdaky stáhly k sobě tak, aby utvořily jednolitě kolo. V obvodu toho kola postavila se zeď pěchoty, lidé to krásně rostlých i silných, oblečených v žluté kazajky s klobouky téže barvy na hlavě; postavili se v plný šik bojovný, levou nohou ku předu, připraveni jsouce k výstřelu a s muškety při pravém boku.

Verner stál maje hlavu obnaženu v první řadě a dosud se rozmyšlel . . .

Posléze pozdvihl hlavu a řekl: „Herr Hauptmann!*) Souhlasíme!“

„Však v nové službě nic neztratíte!“ zvolal na to radostně Křečovský.

„Ale pod jednou výminkou . . .“

„Souhlasím již napřed.“

„Souhlasíte-li, pak je dobře. Naše služba státu končí se v červnu. V červnu tedy přejdeme k vám!“

Pan Křečovský si zaklel, přemohl se však ještě.

„Blázníš, lajtnante?“ tázal se.

„Ne!“ odvětil lhostejně Verner. „Naše vojenská čest káže nám smlouvu dodržeti. Naše služba končí v červnu. Sloužíme za peníze, ale nejsme zrádci, neboť kdož by vám mohl

*) Pane hejtmane!

ručiti za to, že v první bitvě nepřejdeme již zase k hetmanům?!“

„Co tedy chcete?“

„Byste nás nechali odejít.“

„Z toho nebude nic, blázne. Rozbiju vás na prach!“

„A kolik ty ztratíš svých lidí?!“

„Ani noha mi odtud neodejde!“

„Z vás jich nezůstane ani polovice!“

Oba mluvili pravdu a proto také Křečovský, ačkoli Němcova lhostejnost rozbouřila v něm již všecku krev a vzteklost, jež začínala jej již dávit, přece ještě nechtěl svést bitvu.

„Nežli slunce zajde s této řeky,“ zvolal, „rozmyslete se ještě, načež dám rozkaz svým puškám!“

Po těch slovech odejel rychle k Chmelnickému, s nímž se chtěl poradit.

Nastal okamžik očekávání. Kozácké bajdaky obklíčily hustěji Němce, kteří zachovávali stále chladnou mysl, jakouž dovede zachovati jen starý a velmi vycvičený i zkušený voják při sebe větším nebezpečství. Na výhrůžky a posměšky ozývající se přes chvíli s kozáckých bajdakův odpovídali jen pohrdlivým mlčením. Byl to opravdu velebný pohled na ten klid uprostřed čím dále tím silnějších výbuchů vzteklosti se strany molojcův, kteří potřásajíce svými „píšťalami“ netrpělivě již čekali na heslo k boji.

Zatím sbíralo již slunko, snášejíc se zvolna k západu, své zlaté blesky k sobě, a pobřeží i řeka pohružovaly se stupňovitě v soumrak. Posléze rozestřelo se všude temno.

Ozvala se trubka a hned potom zavzněl z pozvzdál hlas Křečovského: „Slunce zašlo! Rozmyslili jste se již?“

„Již!“ odvětil Verner a obrátiv se k vojínům zamávl obnaženou šavlí.

„Feuer!“ *) velel klidným, lhostejným hlasem.

Rána zahoukla. Pleskot těl padajících do vody, výkřiky vzteku a konečně střelení odpovídaly tomuto hlasu německých mušketýrů. Děla zatočena k řece zavzněla svým basem a kule sypaly se na německé bajdaky. Dým zaclonil pobřeží úplna a jen uprostřed těch křiků, výstřelů, svistu střel tatarských, píšťal a samopalů dávaly pravidelné salvy mušketů na jevo, že Němci dosud statečně se brání.

Po západu slunce bitva ještě vřela, ale již slabě. Chmelnický ve společnosti Křečovského, Tuhaj-beje a několika atamanů přijel na břeh,

aby sám bitvu přehlédl. Všichni tři vůdcové tito dívali se na seč jako na nějaké divadlo.

Bitva ustávala. Výstřely umlkly a výkřiky kozáckého triumfu vznášely se k nebi nyní již tím hlasitěji.

„Tuhaj-beji,“ řekl Chmelnický, „to jest náš první den vítězství.“

„A kořist nemáme žádnou!“ zamručel mouřenín, „po takových vítězstvích netoužím.“

„Kořist si vezmeš na Ukrajině. Celý Stambul i Galatu naplníš svými zajatci.“

„Vezmu si třebaš i tebe, nebude-li jiného!“ A po těch slovech rozesmál se divoký Tuhaj dodav po chvíli: „Přece bych byl raději vzal ty ‚Franky‘!“

Bitva zatím ustala úplně. Tuhaj bej vrátil se do tábora a za ním i ostatní.

„Nuže a nyní na Žluté vody!“ zvolal Chmelnický.

XV.

Náměstek zatím, zastechnuv bitvu, čekal s velikým nepokojem na konec, neboť domníval se, že Chmelnický bojuje tu se všemi silami hetmanův.

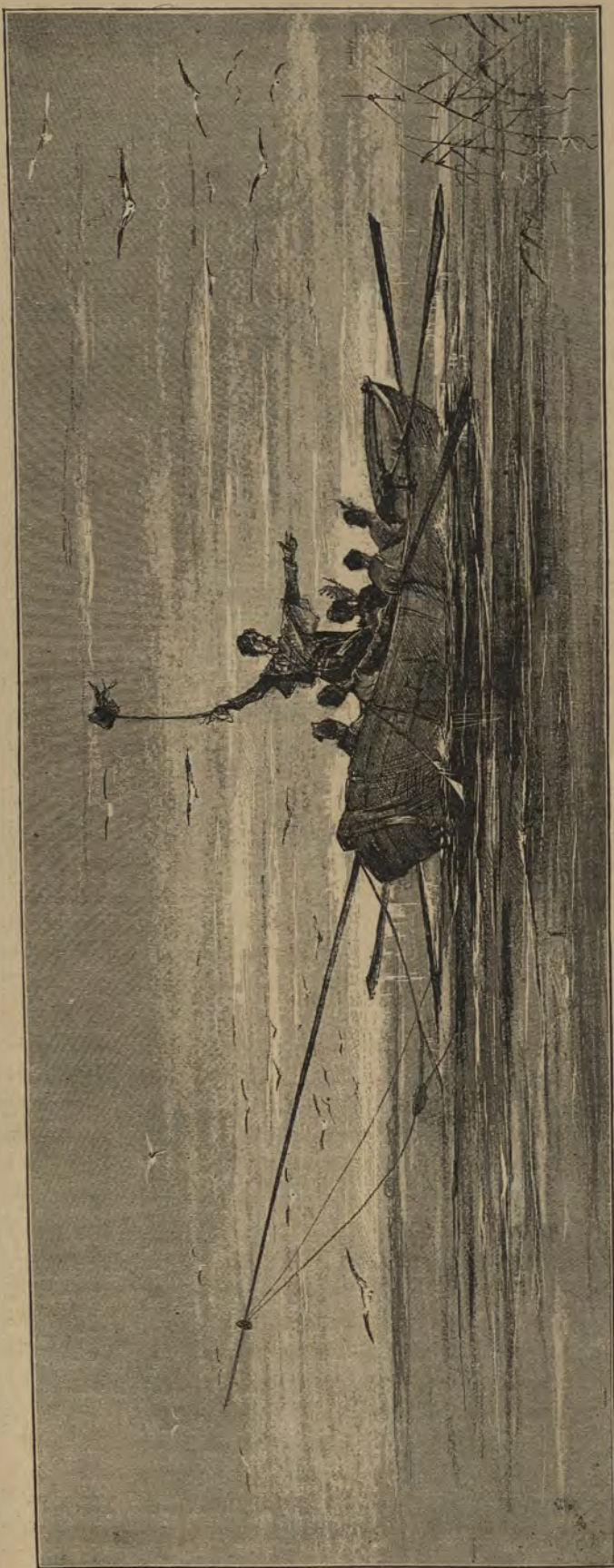
Ale večer vyvedl jej starý Zachar z bludu. Zpráva o zradě semenů pod vůdcovstvím Křečovského a o zahubě Němců zasadila hlubokou ránu duši mladého rytíře, neboť byla předzvěstí budoucích zrad jiných a náměstek věděl velmi dobře, že nemalá část hetmanských vojsk složena byla většinou jen z kozákův.

Úzkosti náměstkovy vzrůstaly a triumfy slavené v záporožském táboře přimisovaly k nim ještě více horečky. Všecko opovívalo se co nejhubře. O knížeti nebylo nikde ani slechu a hetmani dopustili se patrně velké chyby, když místo aby se hnuli s veškerou svou mocí ke Kudaku anebo aby s ní čekali v připravených táborech na nepřítele v Ukrajině, síly své rozdělili a tak dobrovolně sami sebe seslabili, davše nad to široké pole věrolomnosti i zradě. V táboře Záporožském mluvilo se skutečně již dříve o panu Křečovském a o zvláštním osobním poslání vojsk pod vůdcem Štěpána Potockého, avšak náměstek těmito zprávám nedával víry. Měl za to, že jsou to asi silné přední stráže, kteréž ještě v pravý čas budou nazpět staženy. Ale zatím stalo se jináče. Chmelnický vzmocnil se zradou Křečovského několika tisíc lidí a nad mladým Potockým vznášelo se teď strašné nebezpečství. Chmelnický mohl jej teď, zbaveného již vši pomoci a zbloudilého v pustinách, snadno obklíčiti a zničit úplně.

*) Palte!

Pod ranami svými, v ustavičném rozruchu svém vnitřním, v bezesných svých nocích těšil se Skřetuský ještě jedinou jen myšlénkou na — knížete. Hvězda Chmelnického musí přece zblednouti, až se kníže ze svých Lubní pohne. A kdož ví, zda se již s hetmany nespojíl? Jakkoliv byly síly Chmelnického značné, jakkoliv byly počátky pochodu jeho nade všechno pomyslení, jakkoliv s ním šel Tuhajbej a jakkoliv v případě nepříznivém slíbil přispěti na pomoc i sám cár krymský, tož ve Skřetuském přece nevznikla ani dost malá myšlénka, že by ta bouře mohla trvati dlouho, že by jeden kozák mohl otrásti celou zemí a zlomiti velikou její sílu. U samotného prahu ukrajinského musí se ta vlna rozbiti — myslil si náměstek. Jakž jináče končily se všechny před tím vzpoury kozácké? Vybuchly jako plamen a zhasly po prvním setkání se s hetmany. Tak bylo až dosud. Když s jedné strany chystalo se k boji hnízdo loupeživých Nižovcův a na druhé straně moc, jejíž břehy oblévala dvě moře — bylo rozřešení boje toho snadno předvídati. Bouře nemůže trvati dlouho — přejde a nastane zase pohoda. Ta myšlénka také sílila pana Skřetuského, a možno říci, že jediné udržovala jej ještě na nohách, neboť jináče tížilo jej břímě tak těžké, jakéhož nesnášel dosud ve svém životě. Až bouře přejde, zputošena budou třebaš pole, zbořeny domy, všude bude škoda nescetná. A on sám také div že žití neztratil, síly pozbyl, v otroctví trpké upadl, a to právě tehdy, kdy mu na svobodě stejně záleželo jako na životě . . .

Jak velice tedy mohly asi utrpěti touto bouří bytosti nad něj slabší, jež nedovedou se tak brániti? Co asi dělo se v Rozlohách s Helenou? Ale Helena musila již přece býti tou dobou v Lubních . . . Náměstek viděl ji v myšlénkách

Křetovský stojí na člnu s čapkou na zkrvavené šavli, křičel s očima rozplameněnými . . . (Str. 102.)

svých obklíčenu srdečnými, upřímnými tvářemi, viděl, jak mazlí se s ní i sám kníže a kněžna Griselda, viděl ve snách, jak obdivují se rytíři, ale jak ona teskní po svém husarovi, kterýž zapadl kamsi na Síč . . . Ale přijde přece doba, kdy se ten husar vrátí. Vždyť sám Chmelnický slíbil mu svobodu a ostatně — vždyť ta vlna kozácká plyne stále dál a dále ku prahům země, a až se tam rozbije, bude konec jeho trápení, jeho úzkostem i nepokojům.

Vlna plynula skutečně. Chmelnický již nyní neprodléval, hnul táborem ku předu a přál si potkati se s hetmanským synem. Síla jeho byla teď již opravdu hrozna, neboť počítaje v to semeny Krečovského a vojsko Tuhaj-bejovo, vedl skoro celých 25 tisíc vycvičených a bojechtivých bojovníkův. O síle Potockého nebylo určitých zpráv. Sběhové říkali, že vede dva tisíce těžké jízdy a několik děl. Bitva tudíž v tomto poměru mohla býti ještě pochybnou, neboť jeden útok strašného husarstva stačil často na odolání desetkrátě četnějších zástupův.

Tak na příklad porazil pan Chodkievič, hetman litevský, se třemi tisíci husarů svého času pod Kircholmem celých 18 tisíc vybrané pěchoty a jízdy švédské, tak i pod Klušynem rozbila jedna jen pancířská korouhev ve své vzteklosti několik tisíc anglických a škotských žoldněřů. Chmelnický byl toho pamětliv a proto postupoval podle slov ruského kronikáře zvolna a opatrně: „mnohýma umu svého očima, jako lovec chytrý, na všechny strany se ohlížeje a stráže na míli i dále ještě od svého tábora maje“ *) . . .

Tak tedy blížil se ke Žlutým Vodám. Zatím chytili znova dva sběhy. Ti posoudili počet sil korunních a sdělili zároveň, že kastelán přepravil se již přes Žlutou Vodu. Sotva že to Chmelnický uslyšel, zastavil na místě, kde byl, a poručil kopati náspy.

Srdce bilo mu radostně. Odvážil-li se Potocký k útoku, pak musí býti poražen. Kozáci v širém poli neumějí bojovati, ale z náspů bijí se výborně a jsouce v tak veliké přesile, zajisté že útoku odolají. Chmelnický počítal při tom na mládí a nezkušenost Potockého. Ale s mladým kastelánem byl zároveň zkušený vojín, Živecký starosta pan Štěpán Čarněcký, plukovník husarský. Tento také první zpozoroval nebezpečství a měl kastelána k tomu, aby ustoupil zpět na Žlutou Vodu.

Chmelnickému nezbyvalo nic jiného nežli hnouti se za nimi. Druhého dne přepravila se obě vojska přes bažiny žlutovodní a stanula proti sobě tváří v tvář.

Ale žádný z vůdců nechtěl udeřiti první. Nepřátelské tábory počaly se rychle opevňovati hradbami. Byla sobota — den 5. května. Celý den lil se hustý déšť. Chmury zastřely nebe tak hustě, že od samého poledne stál na nebi mrak tak černý jako v zimě. K večeru se déšť zvětšil. Chmelnický mnul si radostí ruce.

„At jenom step rozměkne,“ pravil ku Krečovskému, „a pak nebudu se báti utkati se v boj ani s husary, ježto oni pak uvíznou těžkou svou zbrojí v blátě!“

A déšť padal a padal, jako by samo nebe chtělo Záporožsku přijít na pomoc.

Vojska opevňovala se lenivě i posupně ve svých táborech — uprostřed celých struh vody. Ohně nebylo možno rozdělati. Několik tisíc mužů z hordy vyšlo z tábora Chmelnického dávat pozor, aby se snad tábor polský, kořistě z mlhy, deště a noci, nepokusil o ústup. Ticho panovalo všude hluboké. Bylo slyšeti jen dopadání deště a šum větru. V táborech dojísta nespal nikdo.

K ránu ozvaly se v polském táboře trubky tónem dlouhým a žalostným, jako by z rozehvění, načež zavířily bubny. Den počínal smutný, temný, vlhký, přívál sice ustal, ale drobný deštěk padal dosud.

Chmelnický dal vypáliti z děla.

Za tím ozvalo se druhé dělo, třetí, desáté, a když z tábora do tábora započala obvyklá vojenská z děl „korrespondence“, řekl pan Skřetuský ku svému kozáckému andělu-stražci: „Zachare, vyved mne zase ven, abych spatřiti mohl, co se děje.“

Zachar byl sám zvědav a proto nekladl žádosti Skřetuského odporu. Vešli na vysokou hradbu, odkud bylo viděti na celou dolinu stepní, bažiny žlutovodní i obě vojska. Ale sotva že se pan Skřetuský ohlédl kolem, chopil se za hlavu a zvolal: „Probůh! To jest již zase jen jeden oddíl — nic více!“

A skutečně také rozkládaly se valy kozáckého tábora skoro na čtvrt míle, kdežto polský tábor vyhlížel u přirovnání k nim jen jako nějaká hradbička. Nepoměr sil byl tak veliký, že vítězství kozáků nemohlo býti pochybným. Bol se věl srdce náměstkovo. Nenadešla tedy ještě hodina trestu a pádu pro pýchu a vzpoury kozácké, ale tato hodina, jež se blíží, má býti

*) Samoíl Velíčko, 62.

novým jejich triumfem! A tak se také skutečně všeobecně zdálo!

První nárazy pod ohněm děl se již počaly. S hradby, na níž stál Skřetuský, bylo viděti jednotlivé jezdce anebo skupiny jich potírající se již navzájem. To Tataři utkali se již v boj se semeny Potockých, kteříž oděni byli v granátové a žluté barvy.

Jezdci doráželi na sebe a odskakovali zase rychle, zajížděli se se strany, stříleli na se vzájemně z bambitek aneb z lukův anebo usilovali se navzájem chytati na připravené provazové léčky. Malé ty nájezdy vyhlížely z daleka spíše jako by hračka, jako by zábava, a jen koně, pobíhající již tu onde po bažinách, věstili, že jde tu přece jen o smrt a život.

Tatarů hrnulo se do boje čím dále, tím více. Za chvíli černalo se celé okolí od četných jich pobitých, a současně již i z tábora polského jaly se vyjížděti ku předu vždy nové a nové korouhve, řadíce se ve válečný šik před samým zákopem. Bylo to tak blízko, že pan Skřetuský mohl bystrým svým zrakem rozeznati jednotlivé znaky, bunčuky, ano i rytmisty a náměstky, kteří stávali obyčejně stranou u korouhví.

Srdce počalo mu bušiti, na bledý jeho obličej slily se ruměnce a jako kdyby chtěl naléztí vděčných kolem sebe posluchačů ve starém Zacharovi a několika kozácích, stojících u svých děl na hradbě, volal přes chvíli nadšeně: »To jsou dragoni pana Balabana! Viděl jsem je v Čerkasích!«

»To je valašská korouhev! Mají kříž ve znaku!«

»Ó! Tam již pěchota sestupuje s valů!«

Načež rozevřev ruce s nadšením snad ještě větším vykřikl: »To jsou husaři! Husaři pana Čarněckého!«

Skutečně také objevilo se právě husarstvo a nad ním chmura křídel a vzhůru pnoucí se štíty; husaři sami oděni byli ve zlacené kytajky,*) trímající zároveň dlouhé černozelelé praporce.

Husaři vyjeli ze zákopu v řadách po šesti a seřadili se před násy — při pohledu na ně, na jich klid, vážnost a pořádek vyhrkly Skřetuskému samou radostí až slzy z očí a slzy ty mu na chvíli zrak zaclonily.

Ačkoli byly síly tak nerovné, ačkoliv se naproti několika korouhvím černalo celé moře Záporožcův a Tatarův, kteříž jako obyčejně za-

ujali křídla, ačkoliv se šiky jejich roztáhly po celé stepi, že konce jejich stěží bylo dozříti, přece věřil pan Skřetuský již ve vítězství. Obličej jeho se usmíval, síly se vracely, oči celé takměř ven vypoulené zářily ohněm, jen na svém místě nemohl se udržeti . . .

»Hej, dětino!« zamručel starý Zachar, »tvá duše chtěla by do ráje!«

Zatím vrhlo se několik oddílů tatarských s křikem a »allahováním« ku předu. Z tábora odpovídali jim střelami. Byl to však jenom postrach, ti Tataři, neboť nedoběhli věru ani příliš blízko k polským korouhvím a již se rozprchlí na obě strany zase ke svým a zmizeli v zástupech.

V tom zavzněl veliký buben síčový a na to znamení hnul se obrovský kozácko-tatarský poloměsíc ku předu. Chmelnický patrně zkoušel, může-li poraziti polské korouhve jedním útokem a zmocniti se tak jejich tábora. Kdyby panoval v polském táboře poplach, bylo by to snad bývalo možné, ale mezi polskými korouhvemi nebylo nic podobného znáti. Stályť klidně, seřaděny v dosti dlouhý šik, jehož zad chránil zákop, boky pak děla, tak že možno bylo udeřiti na ně jenom z předu. Zdálo se také, že vyčkají bitvu na místě, ale sotva že přeběhl půlměsíc polovici prostory, již ozvaly se na polské straně trubky k útoku a v okamžiku tom již také snížil se celý ten plot kopí, který až dosud trčel do výše, níže ke hlavám koňským.

»Husaři ženou útokem!« vykřikl pan Skřetuský.

Schýlili se k sedlům a hnali se již ku předu; za nimi dragonské korouhve a celá válečná čára.

Útok husarův byl strašný. V prvním náraze padli na tři atamany, oba Steblovské a Mirhorodského, které srazili v jednom okamžiku. Zavytí jejich doletělo až k uším pana Skřetuského. Koně i lidé padali pod těžhou železa jako len pod rachotem bouře. Odpor trval tak krátce, že se Skřetuskému zdálo, jako by byl nějaký obrovský had spolkl jedním rázem vsecky tři pluky. A byl to přece žoldněř síčový. Koně polekané šumem křídel první roznašeli poplach v řadách záporožských. Pluky Irklejevského, Kalniboleckého, Minského, Škurynského i Titovského rozbily se zúplna a byvše tlačeny prchajícími, jaly se v brzku i samy ustupovati v největším neladě a nepořádku. Ale zatím dragoni dohonili husary a začali společně s nimi krvavou žeň. Ataman Vasinryňský prchl po krátkém odporu a hnál se v divokém poplachu

*) Dykytové plástíky.

Skřetuský se Zacharem veslí na vysokou hradbu, odkud bylo viděti na celou dolinu stepní. (Str. 106.)

až k samým kozáckým naspům. Střed síly Chmelnického chvěl se čím dále tím více, byv rozprašen v bezladné hromady, a při tom stále mečem a železným přívalem zasypáván nemohl se ani na chvíli zachytiti, by se mohl zastaviti a znova zase seřaditi.

„Corty, ne lachy!“ *) vzkřikl starý Zachar.

Skřetuský byl jako u vidění. Byl ovšem ještě příliš nemocen a proto nedovedl se ovládnouti, tak že se smál i plakal zároveň, chvílemi křičel velení tak, jako by sám některou z těch polských korouhví vedl. Zachar držel jej, ba i jiné musil na pomoc volati.

Bitva přiblížila se k táboru kozáckému, tak že bylo lze skoro již i obličej rozeznati. Ze zákopů střelila děla, ale kule kozácké, kteréž kácely stejně své i nepřitele, zmatek válečný ještě více rozmnožovaly.

Husari učinili útok na oddělení atamana Paškovského, kteréž tvořilo gardu hetmanskou a v jejímž středu nalézal se sám Chmelnický. Náhle rozlehl se po všech řadách záporožských strašný křik: veliká korouhev malinová se zachvěla a — padla.

Ale v tom okamžiku hnul se k boji Křečovský v čele pěti tisíců svých semencův. Sedě na velikém koni letěl v první řadě beze čapky, se šavlí nad hlavou, shromažďuje tak před sebou rozptýlené Nižovce, kteří zpozorovavše přicházející pomoc vraceli se — ač beze všeho pořádku — k novému útoku. Bitva započala uprostřed hlavní linie znovu.

Na obou křídlech rovněž nepřálo štěstí Chmelnickému. Tataři byvše dvakráte valašskou korouhví a Potockými semenci odrazeni, ztratili vůbec odvahu k boji. Pod Tuhaj-bejem padli již dva koně. Vítězství klonilo se rozhodně na stranu mladého Potockého.

*) To jsou dáblové, ne Poláci!

Bitva však již netrvala dlouho. Déšť, kterýž před chvílí znova vzrůstal a houstl, byl posléze tak silný, že nebylo takměř pro deštové ty vlny ani viděti. Nepadaly to s nebe k zemi strouhy deště, ale právě potoky. Step měnila se v jezero. V krátce setmělo se tak, že druh druhu na několik kroků nepoznal. Šum deště ohlušil vezení. Zamočené muškety a samopaly umlkly. Samo nebe učinilo konec řezi.

Chmelnický promočen skrz na skrz, vztekly vpadl do svého tábora. Nepromluvil na nikoho ani slova. Rozbili mu na rychlo z velbloudích koží stan, pod kterýž se ukryl, a sedě tak samotěn hryzl v sobě trpké myšlenky. Zmocnilo se ho zoufalství. Nyní teprve cítil, jakého podjal se to díla. Byl poražen, odražen, přemožen v bitvě, v níž stálo tak málo sil proti němu, že je snadno mohl pokládati jen za nějaké přední strážce. Věděl také, jak velikou byla protivná síla země, počítal s tím také, nežli se k válce odvážil, a přece se přepočítal!

Tak alespoň zdálo se mu v tomto okamžiku a proto také chytal se ze zoufalství až za hlavu a prál si, kdyby ji raději byl rozbil v prvním svém tom díle. Jakž teprve bude, až bude míti co činiti s hetmany a s celou zemí?

Přemýšlení jeho přerušil příchod Tuhaj-beje. Oči Tatarovy sálaly vztekem, obličej jeho byl bledý a zuby leskly se mu mezi červenýma rtoma.

„Kde jest lup, kde zajatci, kde hlavy vůdců, kde vítězství?“ tázal se chraplavým hlasem.

Chmelnický vzchopil se z místa.

„Tam!“ odvětil hřmotně, ukazuje v stranu korunního tábora.

„Jdi tam tedy!“ zařičel Tuhaj-bej, „a nepůjdeš-li, pak povedu tě na šňůře do Krymu!“

„Půjdu!“ řekl Chmelnický, „půjdu, a to ještě dnes! Lup vezmu i zajatce vezmu! Ale ty dáš o tom chanovi zprávu, neboť lup sice chceš, ale boji se vyhýbáš!“

„Pse!“ zařval Tuhaj — „ty zase hubíš chánovo vojsko!“

Chvíli stáli proti sobě prskající nozdrami svými. První vzpamatoval se Chmelnický.

„Tuhaj-beji, upokoj se,“ řekl. „Déšť nám přerušil bitvu právě v tom okamžiku, když Křečovský vítězil již nad dragony. Ostatně znám je: zítra budou se bítí již s menší vzteklostí. A také step změkne. Husaři se budou v ní bořiti a zítra budou všichni naši.“

„To říkáš!“ zamručel Tuhaj-bej.

„A splním. Tuhaj-beji, přáteli, chan mi tě přece dal ku pomoci, ne k útrapám!“

„Sliboval jsi však vítězství, ne porážku.“

„Zajali jsme několik dragonův, dám ti je.“

„Dej. Rozstřelím je.“

„Nečiň toho. Puť je na svobodu. Jsou to lidé z Ukrajiny, z korouhve Balabanovy, pošleme je tedy bez úrazu, aby nám své soudruhy na naši stranu přemluvili. Stane se to jako s Křečovským.“

Tuhaj-bej se udobřil. Podíval se bystře na Chmelnického a zamručel: „Ty hade! . . .“

„Chytrost má právě takovou cenu jako mužstvo. Jestli se mi podaří přemluvit dragony ku zradě, neujde nám z tábora ani noha — rozumíš!“

„Potockého si vezmu já!“

„Dám ti jej — a Čarněckého také.“

„Teď mi dej však kořalku, neboť je mi zima.“

„Také dobře.“

V okamžiku tom vešel Křečovský. Plukovník byl smuten, zasmušilý jako noc. Budoucí jeho statky, starostenství, kastelánství, zámky a poklady, to vše zmizelo mu před zrakoma po jedině dnešní bitvě jako mlha. Zítra může to zmizeti úplně a může býti, že se z té mlhy vynoří místo nich — provaz anebo šibenice. Kdyby nebylo toho, že vydal v šanc hetmanské Němce a tak všechny mosty již za sebou spalil, byl by se dojistá teď rozmyslil, Chmelnického zradil a přešel opět do tábora Potockého.

Ale bylo to již nemožno.

Sedli si tedy všichni tři k láhvi kořalky a počali mlčky píti. Lijavec zvolna ustával.

Stmívalo se.

Pan Skřetuský, unaven radostí, zesláblý, bledý, ležel na teleze.*) Zachar, který si jej jakž takž oblíbil, poručil i nad ním rozprostříti koženou střechu. Náměstek naslouchal posupnému šumu lijavce, ale v duši jeho bylo dnes jasno, blaze. Vždyť ukázali dnes husaři, co dovedou, vždyť jeho vlast dala dnes důkaz svého majestátu — vždyť první útok kozácké rebelie rozbil se dnes o ostří zbraní vojsk korunních. A přece jsou tu ještě hetmané, jest tu kníže Jeremi a tolik pánův ještě, tolik šlecht, tolik moci a za tím vším je tu ještě král — primus inter pares.**)

Hrdost vzmocnila se prsou pana Skřetuského tak, jako kdyby celá ta moc spočívala v něm.

*) Telega = vůz.

**) První mezi stejnými.

A pocitív tuto hrdost pocítil také dnes poprvé od té doby, co nalézal se v zajetí na Síci, lítost nad kozáky: vinni jsou ovšem, ale i zaslepeni, když s motykou v ruce kasají se na slunce, pomyslí si. Vinni jsou, ale nešťastní, když dali se uchvátiti jediným člověkem, který je vede patrně v jistou propast a záhubu.

A mysl jeho putovala dále. Nastane teď klid, pak zase bude mít každý právo pomýšletí na své soukromé štěstí. V tom vzpomínkami svými i duší utkvěl nad — Rozlohami.

Tam na blízku té lví jámy jest asi ticho jako by sel mák. Tam vzpoura nikdy nedojde, a kdyby i došla — Helena bude již dojísta v Lubních.

Náhle přerušil nový hukot děl spřádanou nit jeho myšlének. Chmelnický to, opiv se, vedl znova pluky k útoku. Ale skončilo to jen tou hříčkou z děl. Křečovský hetmana utišil.

Druhého dne byla neděle. Celý den přešel klidně, bez jedinkého výstřelu. Tábory ležely naproti sobě, jako by voje dvou přátelských vojsk.

Skřetuský připisoval ten klid nechuti kozácké. Bohužel! Nevěděl o tom, že zatím Chmelnický „mnohýma očima svého umu hledí před sebe“ a pracuje k tomu, aby přemluvil a zradil na svou stranu dragony Balabanovy.

V pondělí za svítání ozvala se bitva opět. Skřetuský díval se na ni tak, jako dříve, s usměvavou, veselou tvář. Znova vystoupily korunní pluky v popředí před zákopy, leč dnes nepustily se k útoku — odporovaly nepříteli na místě. Step rozmokla nejen na povrchu jako prvního dne, avšak hluboko v zemi, tak že se těžká jízda takměř nemohla ani hnouti, což zvětšilo přesilu korouhví záporožských a tatarských. Úsměv zvolna z úst Skřetuského ulétal. Pod polským zákopem pokryl příval útočících úzké pásmo korunních korouhví; zdálo se, že každým momentem bude řetěz ten přerušen a že započne útok přímo proti zákopům. Pan Skřetuský dnes neviděl ani polovici té statečnosti a bojovnosti, s jakou válčily korouhve v první den. Bránily se sice i dnes s tuhostí velikou, avšak neudeřily samy na útočníky, nerozbitily jich. Stepní půda, jež byla dnes hluboko rozmoklá, umožňovala rozlícenost útočnickou, kteráž již již tlačila jízdu k zákopům. Pak roztrhli její sílu a přinutili ji státí na jednom místě. Zatím přiváděl Chmelnický nové pluky do boje. Sám byl všude. Každý ataman vedl své lidi osobně k útoku a ustupoval teprve pod šavlemi nepřátel.

Před polednem byly již skoro všechny síly v ohni, v bitvě. Válka vřela tak mocně, že mezi oběma čarami nepřátelskými utvořil se takřka nový násep — to z trupů koňských a lidských. Každým okamžikem vracely se z bitvy do zákopů kozáckých celé skupiny raněných, krvácejících, zablácených, strhaných a pod ranami klesajících. Ale vracely se přece jen se zpěvem na ústech. V obličejích jejich zračil se žár bitvy a důvěra, jistota ve — vítězství. Omdlévajíc již, volali ještě: „Na šibenici!“ „Na smrt s nimi!“ Záhloha, jež dosud byla v táboře připravena, hnala se do boje.

Pan Skřetuský zbledl. Polské korouhve počaly se ztráceti do zákopů. Nemohly již vydržeti a v návratu jejich bylo znáti horečný pospěch. A na ten zjev zavřísklo několik tisíc tatarských i kozáckých hlasů přeradostně. Útok byl zdvojnásobněn. Záporožci udeřili na semeny Potockého, již bránili tomuto ústupu. Ale děla a kule z mušketův zahнала je v zad. Bitva na chvíli ustala.

V táboře polském zavzněl zvuk trubky parlamentární . . .*)

Chmelnickému se však již do vyjednávání nechtělo.

Dvanácte atamanů skočilo s koní, aby společně s pěchotou a Tatary podnikli nový útok na valy. V rozhodné chvíli měl jim přijíti na pomoc Křečovský se 3000 pěšimi. Všecky kotly, bubny, litaury i trubky zavříly teď náhle ohlušující všechny křiky, ba i salvy mušketýrské.

Pan Skřetuský rozechvěn díval se na ty hluboké řady nesrovnané pěchoty záporožské, běžící k naspům a otáčející je stále těsněji. Dlouhé kotouče bílého dymu vybuchovaly na ni ze zákopů, jako by nějaká obrovská prsa chtěla tyto kobyvky od sebe vsí mocí odfouknouti . . . Koule dělové ryly mezi nepřáteli celé brázdy, výstřely samopalů stávaly se čím dále tím rychlejšími. Hukot neustával ani na chvíli — mraveniště topilo se před očima, svíjelo se křečovitě jako obrovský had, ale stoupalo stále ku předu.

Již již dobíhají k zákopům! Již jsou u nich — děla již jim škoditi nemohou!

Pan Skřetuský přivřel víčka . . .

A nyní přelétaly myslí jeho otázky jako blyskavice: až otevře oči, spatří-li ještě na náspech polské praporce? — Spatří či — nespatří? Tam hluk jest čím dále, tím větší, teď všek

*) Na znamení vyjednávání o (dočasný) mír.

se strhl neobyčejný. Musilo se přihoditi něco velikého. Křiky ozývají se ze středu tábora . . . Co jest to? Co se stalo? Bože všemohoucí!

Tento výkřik vydral se z prsou pana Skřetuského, když otevřev oči spatřil na náspech místo veliké zlaté korouhve korunní — malínovou s archandělem.

Tábor byl dobyt.

Teprve večer dověděl se náměstek od Zachara o celém průběhu dnešního útoku. Ne nadarmo nazval Tuhaj-bej Chmelnického hadem, neboť v okamžiku největší potřeby, když husaři očekávali ze zadu pomoc od svých dragonů Balabanových, přešli tito zradou ke kozákům a vrazivše ze zadu na své korouhve, dopomohli tak nepřátelům k vítězství.

Večer viděl již náměstek zajatce, byl i při smrti mladého Potockého, kterýž maje hrdlo střelou prostřelené, žil již po bitvě několik jen hodin. Umíraje pak na rukách pana Štěpána Čarněckého, zašeptal v poslední hodině své mladý kastelán: »Rekněte otcí — že jsem jako rytíř . . .« více říci již nemohl. Duše jeho opustila tělo a uletěla k nebi. Skřetuský pak dlouho ještě nosil ve své paměti tu bledou líci, ty modravé oči, vznešené ještě i v okamžiku smrti. Pan Čarněcký učinil slib nad tím chladnoucím zde tělem, že dočká-li se svobody, pomstí smrt přítele svého a potokem krve smyje hanbu této zrady . . . Ale po přísném jeho obličejí nestekla ani slza, neboť to byl rytíř železný, velice již činy svými statečnými proslavený, a muž, jenž nebál se žádného nebezpečí, žádného neštěstí. Sliby své také plnil. A nyní, místo co by se jiný zoufalství oddával, těšil Skřetuského, jenž touto novou zradou a hanbou země trpěl velice.

»Země naše nejednu zradu a skvrnu snesla již,« pravil pan Čarněcký, »vždyť má v sobě sílu velikou. Nezlomila jí dosud žádná moc, nezlomí jí proto ani vzpoury chlopův, jež sám Bůh ztrestá za to, že vzpírají se proti svým vrchnostem — proti vůli jeho. A pokud se skvrny této tyče, pravda, jest žalostná, avšak kdo ji zavinil? Hetmani? Vojska korunní? Nikoliv! Po odloučení se a zradě Křečovského mohlo toto naše jezdecké oddělení, jež vedl Potocký, pokládáno býti jen za přední nějakou stráž. Rebelie rozejde se teď nepochybně po celé Ukrajině, neboť chlopi jsou nyní hrdí a do boje se již vpravili, ale rebelie tato nebude tam novinkou. Však udusí ji bohda ještě hetmani s knížetem Jeremim, jichž síly dosud neporu-

šeny stojí, a čím mocněji vybuchne, tím mocněji bude udušena a rovněž i na delší dobu — může býti — že na vždy utichne. Malé víry a malého srdce byl by člověk, jenž by připustil, že ledajaký kozácký lupič ve spolku s jedním mouřenínem tatarským opravdu mohou hroziti mocnému národu. Věru zle by dopadalo se zemí naší, kdyby jednoduchá chlopská bouře měla rozhodovati o jejím osudu, o její existenci. Zajisté, s pohrdlivostí táhli jsme na tuto výpravu« — končil pan Čarněcký — »a ačkoliv oddělení naše rozbili, mám za to, že hetmanové nikoliv mečem, nikoliv zbraní, ale bičem tuto rebelii zkrátí.«

A když domluvil, zdálo se, že to nemluvil zajatec, ani vojín po prohrané bitvě, ale hrdý hetman, jistý sobě zítřejším vítězstvím. Ta velikost duše a víry v zemi splynuly jako balsám léčivý na rány náměstkovy. Díval se z blízka na moc Chmelnického, a proto jej také trochu oslepila, tím více, poněvadž potkávala se až doposud s úspěchy. Ale pan Čarněcký musil míti přece pravdu. Síly hetmanů stojí dosud neporušeny, a za nimi celá moc zemská, pak právo, vláda a boží vůle. Odcházel tudíž pan náměstek z tohoto místa velice na duši své osvěžen, veselejší, a odcházeje tázal se ještě pana Čarněckého, zdali by nechtěl snad s Chmelnickým vyjednávatí o osobní svou svobodu.

»Tuhaj-bejovým jsem zajatcem,« řekl pan Štěpán, »jemu také výkupné zaplatím, ale s tím lupičem nechci nic činiti — toho katu posílám.«

Zachar, jenž panu Skřetuskému usnadnil shledání se s vězňi, rovněž jej cestou k vozu jeho potěšil: »S mladým Potockým nebylo to tak obtížné,« řekl, »avšak s hetmany bude trudno. Dílo jest teprve v počátku, ale jaký bude konec?! To Bůh ví. Hej, nabrali si kozáci i Tataři polského zboží dosti, avšak vzítí a zachovati je — tot jiná věc. A ty, dětino, ty se proto netrap, neboť ty tak jako tak svobody nabudeš — ty se ke svým dostaneš a starému se bude po tobě stýskati. K starosti je člověku nejhůře na světě, je-li samotěn. Ach, ano, s hetmany bude těžká práce, oj, těžká!«

Skutečně také dnešní vítězství, jakkoli bylo stkvělé, nerozhodovalo ještě celou věc ve prospěch Chmelnického. Naopak, mohlo mu býti v neprospěch, neboť bylo snadno tušiti, že Veliký hetman půjde teď pomstit smrt svého syna s neobyčejnou mocí, že s urputností přikvačí na Záporožce a že ničeho neopomene, jen aby kozáky zničil jedním rázem. Veliký hetman měl sice

Na náspech místo veliké zlaté korouhve korunní — malinová s archandělem. (Str. 111.)

ke knížeti Jeremimu osobní jakousi zášť, která se dosti často v jednotlivých případech jevila, avšak jinak halila se v roucho upřímnosti. O tom věděl Chmelnický dobře, ale tušil, že nyní asi tato zášť přestane, že teď asi královský pán sám první podá ruku ke smíru, jenž pojistí mu pomoc slavného bojovníka a jeho mocných zástupcův. A s takovými silami, s takto spojenými a pod takovým vůdcem, jakým byl kníže, Chmelnický se ještě měřiti nesměl, neboť si sám ještě nedůvěřoval. Rozhodl se tedy co nejrychleji pospíšiti na Ukrajinu, aby sem dorazil současně se zprávou o porážce Žlutovodní, aby udeřil na hetmany dříve, nežli by k nim knížecí pomoc mohla dojíti.

Nedal tudíž vojskům svým ani odpočinku, a druhého dne po bitvě, hned za svítání hnulo se vše na pochod. Pochod ten byl tak rychlý, jako kdyby hetman utíkal. Řekl bys, že povodeň zalévá přivaly svými step, a že hrne se ku předu mohutně přibývajícím cestou vodami. Míjeli lesy, doubravy, mohyly, přepravovali se přes řeky takměř bez oddechu. Kozácké síly cestou stále vzrůstaly, ježto nové a nové houfy chlopů prchajících z Ukrajiny slučovaly se s nimi ustavičně. Chlopi ti přinášeli i zprávy o hetmanech, avšak ty si

Na náměstí vletěl na neosedlaném koni kozák, křiče: „Chmel bije do lachů!...“ (Str. 116.)

odporovaly. Jedni říkali, že kníže jest ještě za Dněprem, jiní, že se již spojil s korunními vojsky. Za to však všichni potvrzovali, že Ukrajina jest již v jednom ohni. Chlopi nejenom prchali do Divokých Polí, aby se zde s Chmelnickým setkali a spojili, ale oni páli i vesnice a města, vrhali se na své pány a bouřili se všude. Korunní vojska bila se už ode dvou týchdnů. Dobit Steblev a pod Derenhovcemi došlo až ke krvavé bitvě. Městští kozáci přidávali se tu onde ke straně chátry a všude čekali jen na znamení k boji — na to na všecko Chmelnický počítal a proto pospíchal tím více.

Konečně stanul na samém prahu. Čehryn otevřel mu své brány dokořán. Kozácká záloha přešla ihned pod jeho korouhev. Dům Čaplinského zbořen, hrstka šlechty, hledající spásu a ochranu po městě, zabita. Radostné křiky, vyzvánění a veřejné pouliční processí neustávaly ani na chvíli. Požár ozářil celé okolí. Co žilo, to chápalo se kos, pik, a vše se spojovalo se Záporožskem. Nesmírné houfy chátry plynuly do tábora ze všech stran — došly sem také radostné a určité zprávy, že kníže Jeremi sice slíbil hetmanům pomoc, že se s nimi však dosud nespojil. Chmelnický si oddechl.

Hnul se opět bez prodlení ku předu a šel již nyní uprostřed největší bouře, řeže a ohně. O tom svědčily stopy za ním: spáleniště a trupy. Šel jako lavina, ničící cestou všecko, všecko. Kraj před ním povstával, za ním pustl. Šel jako mstitel, jako legendová saň lítá. Kroky jeho cedily krev, odpočinek rozněcoval požáry.

V Čerkasích zastavil se s hlavními silami, vyslav napřed Tatarý s Tuhaj-bejem a divokým Krívonosem, kteří dohonili hetmany pod Korsunem, kdež na ně bez váhání udeřili. Ale smělost tuto bylo jim draze zaplatiti. Byli odrazeni, rozbiti a musili ustoupiti v největším nepořádku a poplachu.

Chmelnický se vzchopil a pospíšil jim ku pomoci. Cestou došla ho zpráva, že se pan Sieňavský s několika korouhvemi svými spojil již s hetmany, kteří opustili Korsuň a táhnou do Bohuslavi. Byla to pravda. Chmelnický zastal Korsuň již bez odporu a zanechav zde vozy, náklad, zkrátka celý tábor, hnal se ihned za nimi dále.

Nepotřeboval je pronásledovati dlouho, poněvadž nedošli ještě daleko. Pod Krutou Balkou narazily již přední jeho stráže na polský tábor.

Panu Skřetuskému nebylo dáno dnes, aby viděl bitvu, neboť zůstal spolu s táborem v Kor-

suní. Zachar usídlil jej na náměstí, v domě pana Zabokříckého, kteréhož chátra před tím pověsila, a postavil sem stráž ze zbytků Mirhovodského atamana, neboť luza stále ještě loupila domy a vraždila každého, kdož se jí zdál býti — lacliem. Rozbitými okny viděl pan Skřetuský hromady opilých chlopův, krvavých, s podkasanými u košil rukávy, vlekoucích se od domu k domu, od sklepa ke sklepu, a prohledávajících všecky kouty, špýchary, půdy; čas od času oznamoval vždy strašný vřeskot, že našli tu onde nějakého šlechtice, žida, muže, ženu neb dítě. Tehdy vytáhli vždy oběť svou na náměstí a pásli se na ní způsobem nejstrašnějším. Luza prala se mezi sebou o zbytky těl, mazala si s rozkoší čerstvou, teplou krví své obličej a prsa, a obtáčela si šije kouřícími se ještě střevy lidskými. Chlopi chytali malá židata za nohy a roztrhávali je za šíleného smíchu všech zastupů. Vrhali se i na domy, opatřené stráží, ve kterýchž byli uzavřeni znamenitější zajatci, jež nechávali při životě jen proto, poněvadž čekali za ně bohaté výkupné. A Záporožci neb Tataři, stojící na stráží, odporovali houfům, tlukouce je dřevci svými na hlavy. Tak dělo se i u domu pana Skřetuského. Zachar poručil chlopy bez milosrdenství zabíjeti, a Mirhovodci plnili ten rozkaz s nemalou rozkoší, přijímalit Nižovci v době vzpoury rádi pomoc chátry, ale pohrdali jí pak více nežli šlechta. Vždyt se přece nenadarmo sami zvali „uraženými kozáky.“ Sam Chmelnický daroval potom nejednou značný počet luzy Tatarům, kteří hnali ji do Krymu a odtud prodávali ji Turkům a do Malé Asie.

Houfy na náměstí takměř zšílely, a přišlo až tak daleko, že se posléze mezi sebou počaly vraždit.

Den již zapadal. Zapálili celou jednu stranu náměstí, kostel i dům farářův. Na štěstí vál vítr směrem za město, tak že bránil dalšímu se šíření požáru. Ale veliká ta luna osvětila náměstí tak jasně jako sluneční paprsky. Bylo vedro nenesitelné. Z dále docházel sem strašný hukot děl, patrně se stávala bitva pod Krutou Balkou tužší a tužší.

„Naším tam musí býti horko!“ zamručel starý Zachar. „Hetmani nežertují. Hej, pan Potocký je dobrý vojn!“

Potom ukázal oknem na luzu.

„Nu,“ řekl, „teď tu zpívají, avšak bude-li Chmel poražen, pak i jim zaspívají!“

V okamžiku tom rozlehl se dupot koňský a na náměstí vpadlo několik jezdců na zpěně-

ných koních. Obličej jejich byly celé zčernalé od prachu, oděv roztrhaný a obvázané hlavy u některých byly zřejmým důkazem, že prchají přímo z bitvy.

„Lidi! Kdo kde v boha věří, spaste se! Lachové bijí do našich!“ křičeli.

Nastal vřesk a zmatek. Houfy rozhoupaly se jako vlna zachycená větrem. Divoký poplach zmocnil se náhle všech. Měli se k útěku, avšak poněvadž byly ulice zataženy vozy a jedna část náměstí v ohni, nebylo kudy utéci. Chátra počala se tlačiti, křičeti, bít, dusiti a vyti o milosrdenství, ačkoli nepřítel byl ještě daleko.

Náměstek uslyšev, co se děje, div že radostí nezšlel: počal běhati po jízbě všecek zmámený, rukama bil si do prsou z celé své síly a volal:

„Věděl jsem, že se tak stane! Věděl jsem to! Jako že živ jsem! Takový jest boj s hetmany! Takový s celou zemí! Hodina trestu nadešla. Co to?“

Znova totiž rozlehl se dupot koňský, a současně přikvačilo několik jezdců, samých to Tatarův, na náměstí. Utíkali patrně na slepo. Houfy ztěžovaly a zastupovaly jim cestu, oni vrhali se do nich násilně, bili do nich, sekali, zaměřující se s koňmi svými přímo k Čerkasu.

„Utíkají jako vítr!“ zvolal Zachar.

Sotva domluvil, přiletěl druhý oddíl, za ním třetí. Zdálo se, že útěk rozšířil se na celou čáru. Stráž před domy začaly se vykrucovati, chtěly rovněž utéci. Zachar vyběhl na chodbu.

„Stůjte!“ vzkřikl na své Mirhovodce.

Dým, horko, zmatek, dupot koní, hlasy zoufalství, vyti zástupův osvícených požářem, to vše slilo se v jeden pekelný obraz, na kterýž pan náměstek z okna pohlížel.

„Jakáž tam asi musí býti pohroma! Jakáž tam je asi pohroma!“ volal na Zachara, nedbaje toho, že tento nemůže s ním radost sdíleti.

Zatím přihrnul se nový oddíl prchajících jako blýskavice.

Hukot děl otrásal Korsuňskými domy.

Náhle jakýsi pronikavý hlas začal před samým domem Skřetuského křičeti: „Zachraňte se! Chmel je zabit! Křečovský zabit! Tuhaj-bej zabit!“

Na náměstí nastal teď opravdový konec světa. Lidé vrhali se ze zoufalství v plameny požárové.

Náměstek padl na kolena a ruce do výše povznesl: „Bože všemohoucí! Bože veliký a spravedlivý! Chvála Ti buď na výsostech!“

Zachar přerušil mu modlitbu náhlým vpádem svým do jizby.

„Ale jdi, dítěno,“ zvolal všecek udýchan, „vyjdi raději ven a slib těm Mirhovodcům milost, neboť chtějí odejít, a jakmile odejdou, vpadne sem ta chátra.“

Skřetuský vyšel na chodbu. Mirhovodci obcházel nepokojně před domem, dávající každým krokem na jevo, že by nejraději prchli, a to nejbližší cestou do Čerkas. Strach opanoval všecky. Současně přiletěly zase nové dva oddíly pobitého vojska, přiletěly se strany Kruté Balky jako by na křídlech. Utíkali již teď chlopi, Tataři, kozáci městští i záporožští, utíkali v největším nepořádku. A přece hlavní síla Chmelnického musila patrně ještě vzdorovati, bitva patrně nebyla ještě úplna rozhodnuta, ježto děla hřímala se dvojnásobnou silou.

Skřetuský obrátil se k Mirhovodcům.

„Za to, že jste střehli věrně osobu moji,“ řekl hlasem povznešeným, „nemusíte hledati spásu svou v útěku, neboť já vám slibuji vy-moci před hetmanem milost.“

Mirhovodci obnažili rychle, jako by jeden muž, hlavu svou, a Skřetuský podepřev si boky díval se hrdě na ně i na pustnoucí stále víc a více náměstí.

Jaká to změna osudu!

Hle, pan Skřetuský, nedávno ještě jakožto zajatec vlečený za kozáckým táborem, stál tu nyní mezi zoufalým kozáctvem jako pán mezi svými poddanými, jako šlechtic mezi prostým lidem, jako husar zpod pancířového znaku mezi táborovými záškodníky. On — zajatec — sliboval teď milost, a hlavy obnažovaly se při jeho objevení se a pokorné hlasy volaly nyní k němu pochmurným, táhlým, strach i poddanost označujícím hlasem: „Smilujte se nad námi!“

„Jak jsem řekl, tak se stane!“ řekl náměstek.

Byl si skutečně vědom svého vlivu u hetmana, jemuž byl dobře znám, neboť nejednou přivázel mu od knížete Jeremiho listiny, při kterýchto příležitostech dovedl si získati jeho přízně. Stál tu tedy opřen o boky, a radost zářila mu z obličej, ozářeného jasným leskem požáru.

„Nuže, vojna je skončena! Vlna rebelie na samém prahu rozbita!“ uvažoval. „Pan Čarněcký měl pravdu: nepřemožitelná jest síla země, nepřemožitelná její moc.“

A když takto myslil, hrdost sesílila mu prsa. Nebyla to hrdost nízká, plynoucí snad z očekávaného nasycení se pomstou, z ukročení nepřítel, aniž ze získané svobody, kterou již za chvíli očekával, ani z toho, že snímali před ním nyní čapky, ale proto se cítil hrdým býti,

že jest synem vlasti, synem této země vítězí, mocné, o jejíž brány rozbíjí se všelijaká zlost, všeliký rozruch nepřátelský, všechny rány tak, jako moc pekelná o brány nebes. Cítil se hrdým jakožto šlechtic-patriota, že v bludu svém byl osvěžen, ve víře posílněn. Po pomstě netoužil.

„Porazila je jako královna, odpustí jim jako matka,“ tak myslil.

Zatím hukot děl proměňoval se v neustávající hřmot.

Koňská kopyta zaduněla znova po pustých už ulicích. Na náměstí vletěl na neosedlaném koni kozák jako perun, bez čapky, v jedné košili, s obličejem mečem rozťatým a krví dýchajícím. Vletěl, zarazil koně a sotva dechu popadaje jal se křičeti: „Chmel bije do lachů! Pobiti jsou jasně velmožní pánové, hetmani i plukovníci, rytíři i kavalíři!“

Po těch slovech se zachvěl a sklesl na zemi. Mirhovodci přiskočili mu ku pomoci.

Plamen i bledost přeletěly přes obličej pana Skřetuského.

„Co to mluví?“ řekl s jakousi horečkou k Zacharovi. „Co se stalo? To nemůže být. Pro boha živého! To nemůže být!“

Ticho . . .

Jen plameny syčí na protější straně náměstí, jen jiskry srší a někdy rítí se spálený dům s třeskotem dolů . . . A znova letí jacísi jezdcové.

„Pobiti! Lachové pobiti!“

Za nimi táhne oddělení Tatarův, jdou zvolna, neboť obklíčují pěší — patrně zajatce.

Pan Skřetuský očím nevěří. Poznává však již na zajatcích barvu hetmanských husarů — sepne ruce a jakýmsi podivným, ne již více svým hlasem opakuje si bolestně: „To nemůže být! To nemůže být!“

Hukot děl jest dále slyseti. Bitva ještě nekončena. Všemi nespálenými dosud ulicemi

přibývají zástupy Záporožcův a Tatarův. Obličej jejich jsou černé, prsa dýchají z těžka, avšak vracejí se spokojeně — zpívají si!

Tak se vracejí vojínové po vítězství.

Náměstek zbledl jako mrtvola.

„To nemůže být!“ opakoval si dále hlasem již chraptivějším . . . „to nemůže být! . . . Vlast! Země!“

Nový předmět poutá k sobě jeho pozornost.

Přicházejí semenové Křečovského přinášejíce celé svazky korouhví. Přicházejí doprostřed náměstí a házejí korouhve na zemi.

Bohužel, jsou to — polské!

Hukot děl slábne, v dále je slyseti jen hrčení blížících se vozů. Napřed jede jedna vysoká kozácká telega, za ní řada jiných, všechny obklíčený jsou kozáky atamana Paškovského, již mají na hlavách žluté čapky; jdou také kolem domu, u kterého stojí Mirhovodci.

Pan Skřetuský pozdvihl ruku svou k čelu, neboť žár ohně překážel jeho zraku, a zadíval se na zajatce, sedící na prvním voze.

Náhle ustoupil do zadu, rukama mával v povětří jako člověk, jež jako by právě střela zasáhla, a z úst vyrval se mu strašný, nadlidský výkřik: „Ježíš Maria! To jsou — hetmani!“

I klesl na ruce Zacharovy, oči se mu zavřely a obličej zesinal mu tak, jako u lidí zúplna mrtvých.

Za nějaký okamžik vjeli na náměstí Kor-suňské tři jezdci v čele nescetných plukův.

Prostřední, oděný v červenou barvu, seděl na bílém koni a opíraje bok svůj o pozlacený palcát, pohlížel kolem sebe hrdě jako král.

Byl to Chmelnický.

Po stranách jeho jeli Tuhaj-bej a Křečovský.

Země ležela v prachu a krvi u nohou kozákových.

XVI.

Uplynulo několik dní.

Lidem se zdálo, že se to klenba sřítla na zemi. Žluté Vody, Korsuň, porážka vojsk korunních, až dosud ve všech válkách kozáckých vždycky zvítězlivších, zajetí hetmanův, strašný požár na celé Ukrajině, bitvy, vraždy neslychané od počátku světa, to vše svalilo se na vlast polskou tak náhle, že lidé takměř ani věřiti tomu nechtěli, že by tolik ran mohlo přijíti na jeden kraj zároveň. Mnoho jich také nevěřilo, jiní vystřízlivěli z toho, jiní zoufali, jiní předpovídali příchod Antikrista a blízký soud poslední. Přerušeny byly všechny společenské styky, všechna společenská pouta, veškeré styky lidské i rodinné vůbec. Přestala všechna vláda, zmizely různé mezi lidmi. Peklo odvažovalo z provazů všechny zločiny a pouštělo je na svět, aby výskaly: a tak tedy vražda, krádež, věrolomnost, lupičství, násilí, zbojnictví i šílenství nastoupily na místo práce, šlechtnosti, víry a svědomí. Zdálo se, že od té chvíle nebude již lidskost dobrem, avšak zlem žiti, že zjinačily se srdce i smysly, že počítati se bude vše za posvátné, co dříve bezectným bylo, a za bezectné to, co dříve posvátným bylo. Slunce již nad zemí nesvítilo, neboť začloňovaly je dýmy požárův a v nocích svítily na obzoru místo hvězd a měsíce ohnivé záře. Hořela města, vesnice, kostely, dvory, lesy. Lidé přestali mluvit, ječeli jen anebo vyli jako psi. Život ztratil cenu. Tisíce lidí hynulo beze vsí ozvěny, beze vsí vzpomínky. A z těch všech ran, vražd, dýmův a požárů povznášel se do výše toliko jeden člověk, povznášel se vždy výš a výše, mohutněl stále strašlivěji, zatemňoval již bezmála světlo denní, vrhal stín svůj od moře k moři.

Byl to Bohdan Chmelnický.

Dvě stě tisíc lidí ozbrojených a opojených vítězstvím stálo nyní pohotově na každé jeho pokynutí. Všude povstávala chátra; městští kozáci zdržovali se po všech městech. Celý kraj od Prypetu až po hranice pustin byl v jednom ohni. Povstání šířilo se ve vévodství ruském, podolském, volyňském, břevclavském, kyjovském i černihovském. Moc hetmanova rostla každým dnem. Země ještě nikdy nepostavila proti svému nejstrašnějšímu nepříteli ani polovinu toho vojska, jakým on nyní vládl. Tolik síly pohotově neměl ani císař německý. Bouře vzplanula nade všechno očekávání. Ani sám hetman s počátku neznal svou vlastní moc a nevěděl, jak vysoko již vzrostl. Řídil se ještě spravedlností, právem a věrností

zemskou, neboť nevěděl, že tyto výrazy mohl již jako nějaké třtiny rozbiti. Jinak však spolu se silou vzrůstal v něm i onen nesmírný egoismus, jemuž nezná historie rovného. Pojmy zla i dobra, zločinu i ctnosti, násilí i spravedlnosti slily se v duši Chmelnického v jedno s pojmy vlastní osobní křivdy neb vlastního dobra. Ten byl u něho ctnostným, kdo byl s ním, ten zločincem, kdo proti němu. Byl s to naříkati i na slunce a pokládati to za osobní činěnou mu křivdu, kdyby nebylo svítilo tenkrát, když on toho potřeboval. Lidi, veškeré příhody, ba celý svět měřil svým vlastním „já.“ A přece k celé té jeho chytrosti, k celému tomu pokrytectví řadila se jakási dobrá víra, jež zračila se v jeho pohledě. Vyplývaly z ní veškeré jeho přečiny, avšak i dobré činy, neboť jestliže neznal míry v divokosti a ukrutenství svém nad nepřítelem, dovedl přece býti vděčným za všechny ty úsluhy, jež mu kdo, třeba mimovolně, proukázal.

Jenom tehdy, když byl opilý, zapomínal i na dobrodiní a v šílenství takměř vydával svými zpěněnými ústy krvavé rozkazy, kterých později litoval. A v tom poměru, v jakém rostly jeho úspěchy, opíjel se stále častěji, neboť zmocňoval se ho stále větší a větší nepokoj. Mohlo by se zdáti, že samy triumfy přivedly ho na tato úskalí, na kteráž sám vstoupiti nechtěl. Obrovská řeka rebelie, zmocnivši se ho, nesla jej rychlostí blesku, neúprosně dál a dále, avšak kam? Jak se to vše mělo skončiti? Když počínal vzpouru ve jménu svých vlastních křivd, mohl kozácký ten diplomat počítati na to, že po prvních úspěších anebo porážkách započne vyjednávání, že mu odpustí, zadost učiní a podají snad i náhradu za utrpené křivdy a škody. Znalť on dobře svou zemi, její trpělivost, bezmeznou jako moře, její milosrdenství, jež neznalo hranic a kteréž neplynulo jenom ze slabosti, neboť přece Nalevajkovi, obklíčenému již a poraženému, ještě bylo nabídnuto odpuštění. Však nyní, po vítězství na Žlutých Vodách, po zajetí hetmanův, při plamenu domácí války ve všech severních vévodstvích zašly již události příliš daleko, následky vzrostly nad všeliké očekávání — nyní musila se vésti již válka na smrt a na život.

A na čí stranu mělo padnouti vítězství? Chmelnický se tázal hadačův, i s hvězdami se radil, i sám napínal oči do budoucnosti — avšak viděl před sebou jen tmou. A proto ve strašném nepokoji tom vstávaly mu vlasy a v prsou bouřila zoufalost jako vichr. Co bude, co se stane?

Vědělt Chmelnický, jenž bystře prozíral, že země neumí sil svých užiti, že sama o nich neví, věděl však, že jest mocností obrovskou. Kdyby nějaký muž chopil tu moc do své ruky, kdož by mu odolal? A kdož mohl věděti, zda strašné nebezpečnosti a blížká propast i zhouba neudusí všechny nesváry a neshody vnitřní, osobní, všecku nenávisť pánův, sněmů, všecku svévoli šlechtickou, malomocnost králův? A tenkrát mohlo se hnouti půl milionu jenom erbovního lidu do pole a mohlo zhubiti Chmelnického, i kdyby mu netoliko chán krymský, ale i sám sultán turecký pomáhal.

O této dřímající moci zemské věděl kromě Chmelnického i zesnulý král Vladislav, a proto také pracoval po všechen svůj život o to, aby mohl počítí s největším ve světě mocnářem válku na smrt, neboť jen tímto způsobem mohla dřímající ona moc přivedena býti k životu. V tomto přesvědčení neváhal král vrhati jiskry ani do prachu kozáckého. Bylo-liž skutečně usouzeno kozákům vyvolati tuto povodeň, aby v ní posléze utonuli?

Chmelnický věděl i to, že přese všecku tu slabost strašným jest odpor této země. Vždy v ni bezladnou, nesvornou, svévolnou, nespřádanou byly přece nejhroznější vlny turecké a rozbíjely se o ni jak o skálu. Tak stalo se i pod Chocimem, což viděl vlastníma svýma očima. A přece ta země i v dobách slabosti své zarážela korouhve na valech cizích residencí. Jakýž tedy dá odpor? Čeho dokáže v zoufalství, když bude musiti zemřít anebo zvítězit?

Vůči tomu byl každý triumf Chmelnického novým pro něj nebezpečnostím, neboť přibližoval tak k sobě okamžik probouzejícího se z dřímoty lva, čine veškerá vyjednávání stále více a více nemožnějšími. V každém vítězství ležela budoucí porážka, v každém opojení se až do dna — trpkost. Nyní na bouři kozáckou měla přijíti bouře zemská. A Chmelnickému se zdálo, že již slyší její hluchý, daleký hukot.

Hle, tam z Velkopolsky, Pruska, bouřného Mazovska, Malopolsky a Litvy přijdou zástupy bojovníkův — potřeba jim jen vůdce.

Chmelnický vzal sice v otroctví hetmany, avšak i tímto štěstím pohlížel naň úskočný osud. Hetmané byli zkušenými bojovníky, avšak žádný z nich nebyl mužem, jakého vymáhá tento okamžik hrůzy, zoufalství a bídy.

Vůdce mohl býti nyní jen jediný člověk.

Ten se již ohlašoval: kníže Jeremi Višňovecký.

Volba měla patrně padnouti právě proto na knížete, poněvadž hetmané byli v zajetí. Chmelnický o tom nepochyboval, a s ním žádný jiný. —

Současně došly do Korsuně, kdež se hetman záporožský k vůli odpočinku zdržel, ze Zádňepří zprávy, že strašný kníže hnul se již z Lubní, že cestou nemilosrdně šlape po vzpouře a že s příchodem jeho mizí vesnice, chutory i městečka — na místě nich že objevují se krvavé hranice a šibenice. Strach zdvojnásobil, ba ztrojnásobil počet jeho sil. Praveno, že vede patnácte tisíc nejlepšího vojska, jakéž v celé zemi býti mohlo.

V kozáckém táboře očekávali jej každou chvíli.

Brzo po bitvě pod Krutou Balkou strhl se křik: „Jeremi jede!“ Křik ten rozlehl se mezi kozáky a učinil poplach mezi chátrou, kteráž počala slepě utíkatí.

Nad poplachem tímto se Chmelnický po zastavil.

Měl nyní na vybranou: buď se hnouti s celou mocí proti knížeti a vyhledati ho na Zádňepří, anebo ponechati zde část svého vojska na dobývání zámkův ukrajinských a s ostatním vytrhnouti hloub do země.

Výprava na knížete byla nebezpečna. Maje co činiti s tak slavným vůdcem, mohl se Chmelnický přese všecku přesilu svého vojska dopustiti nějaké chyby, a tenkrát bylo by všecko ztraceno. Chátra, kteráž právě tvořila ohromnou většinu, podala důkaz, že prchá již na samo jméno knížete Jeremiho. Bylo k tomu potřebí času, aby ji proměnil ve vojsko, jež by se mohlo postaviti čelem proti knížecím plukům.

Ve druhém případě by asi kníže ke hlavní bitvě nepřistoupil, alebrž přestal by jen na obraně zámkův a na menších potyčkách, kteréž by v případě tomto musily trvati celé měsíce, ne-li léta, a za ten čas shromáždila by země nové síly, s nimiž přišla by knížeti na pomoc.

Chmelnický ustanovil se tedy na tom, nechati Višňoveckého na Zádňepří a sám sebe sesílití na Ukrajině, zorganizovati své síly a potom, až by se hnul do země, přinutiti ji k vyjednávání. Počítal na to, že krocení bouře na jediném jen Zádňepří zaujme na dlouho veškeré síly knížecí a jemu že tak ponechá volné pole. Vzpouřa pak na Zádňepří kvasila stále, vysílajíc současně jednotlivé pluky chátře na pomoc.

Posléze se domníval, že snad bude možno knížete vyjednáním obelstíti a čas protáhnouti

do té doby, dokud by se síly jeho nerozdrobily. Při tom vzpomněl si na Skřetuského.

Za několik dní tedy po bitvě pod Krutou Balkou, v den zmíněného poplachu mezi chátrou, dal k sobě pana Skřetuského pozvati.

Přijal jej v domě starostenském u přítomnosti jediného toliko pana Křečovského, kterýž byl Skřetuskému dávno znám, a přivítav jej laskavě, ač nikoliv bez hrdosti, odpovídající dnešnímu jeho důstojenství, řekl: „Pane poručíku Skřetuský, za úsluhu, kterou jste mi proukázali, vykoupil jsem vás od Tuhaj-beje a slíbil jsem vám svobodu. Nyní nadešla hodina. Dám vám pernač,*) abyste mohl svobodně jeti, kdyby vás nějaká vojska potkala, i stráž vám dám na obranu proti chátře. Můžete se vrátiti ke svému knížeti.“

Skřetuský mlčel. Ni jeden úsměv nejevil se v jeho obličejí.

„Můžete se pustiti na cestu? Vidímť, že vám nemoc z očí hledí . . .“

Skutečně vyhlížel pan Skřetuský jako stín. Rány a poslední události podvrátily nohy tomu obrovskému jinochu, jenž měl nyní vzezření, jako by si nesliboval ani zítřejšího dne dožití. Obličej mu sežloutl a černá brada, dávno již neholená, zbidnělost obličejí jeho ještě více zvětšila. Bylo to od vnitřních útrap. Rytíř nejednou a nemálo se hryzl. Byv ustavičně vlečen za tábořem kozáckým, byl přece svědkem všeho toho, co se od prvního pochodu ze Síče událo. Viděl hanbu i porážku své vlasti, viděl hetmany v zajetí, viděl triumfy kozácké, viděl pyramidy skládané ze statých hlav pobitých vojáků, pověšenou šlechtu, viděl odřezaná prsa nevěst, profanace panen, viděl zoufalost odvahy, ale i ničemnost strachu — viděl všecko — přetrpěl všecko a trpěl tím více, poněvadž mu v hlavě i prsou jako nůž vězela myšlenka, že on sám všeho toho jest vinen, neboť on to byl přece, nikdo jiný, jenž Chmelnického takřka od samého provazu odřízl. Ale zdaž mohl se nadíti rytíř křesťanský, že ochrana tato bližnímu poskytnutá takové vydá ovoce? A proto byl bol jeho bezedný.

A tázal-li se u sebe, co se asi děje s Helenou, a když si pomyslel, co se asi mohlo státi, jestliže jí zlé osudy zadržely v Rozlohách, tu ruce k nebi pozvedal a volal hlasem, ve kterém chvěla se bezmezná zoufalost, ba skoro hrůza: „Bože! Vezmi si duši mou, nebo toť více již,

nežli jsem zasloužil!“ A tehdy vzpamatoval se opět, postřehl, že blouzní, i klesal obličejem na zemi a prosil o spásu, odpuštění, o smilování nad otčinou i nad tím holoubkem nevinným, kterýž tam snad nadarmo vzýval i boží i jeho pomoc. Zkrátka, přetrpěl již tolik, že ho již ani nepotěšila darovaná mu svoboda a ten hetman záporožský, ten triumfátor, kterýž chtěl býti spanilým, projevuje mu právě svou milost, již mu pranic neimponoval, což když Chmelnický zpozoroval, zamračil se a řekl: „Pospěšte si kořistiti z této milosti, abych se snad opět nerozmyslil, když teď jenom ctnost moje a důvěra v dobrou věc činí mě tak neopatrným, že nepříteli propouštím, neboť to dobře vím, že proti mně válčiti budete.“

Po té pan Skřetuský: „Dá-li Bůh síly.“

I podíval se na Chmelnického tak, že až mu v hloubi duše zrakem svým utkvěl, a hetman, nemoha zraku toho snést, sklopil oči k zemi a teprve po chvíli se ozval: „Na tom nezáleží. Jsem příliš mocný, nežli aby u mne jeden ubožák něco znamenal. Řekněte také knížeti, svému pánu, co jste zde viděl, i dáte mu výstrahu, aby si méně domyšlivěji počínal, neboť bude-li má trpělivost vyčerpána, navštívím jej na Zádněpří a nevím, bude-li mu moje návštěva mila.“

Skřetuský mlčel.

„Řekl jsem a opakuji to ještě jednou“ — pokračoval dale Chmelnický — „nevedu vojnu se zemí, ale s panáčky, a kníže stojí mezi nimi v první řadě. Je to vrah můj i lidu ruského, odstěpenec naší církve a ukrutník. Slyším, že vzpouřou hasí krví — at dá pozor, by neprolil vlastní!“

Při těch slovech rozčiloval se stále víc a více, až posléze krev rozlila se po jeho obličejí a plameny vybuchly v očích. Bylo patrné, že se ho zmocňuje horečka hněvu i zlosti, při čemž ztrácel paměť i duchapřítomnost.

„Na provazech poručím jej sem Křivokosem přivésti — křičel — pod nohy jím mrštím, na koně po jeho hřbetu sedati budu!“

Skřetuský díval se na blesky metajícího Chmelnického hrdě, načež řekl klidně: „Přemoz jej nejprve!“

„Pane hetmane,“ řekl Křečovský, „at již ten pyšný šlechtic jede, neboť není vás důstojno, abyste se hněvem proti němu rozčiloval, a když jste mu slíbil svobodu, počítá na to, že buď slovo zrušíte nebo jeho výčitky zde poslouchati musíte.“

*) Pernač = plukovnícké kozácké žezlo (bulava), kteréž znamenalo mezi kozáky asi tolik, jako »list železný« (průvodní list).

Chmelnický se vzpamatoval, načež řekl: „Ať tedy jede, aby věděl, že Chmelnický za dobro dobrem zas odplácí; dejte mu pernač, jak jsem řekl, a 40 Tatarů, kteří jej až k samému táboru vyprovodí.“

Po té obrátil se ke Skřetuskému a dodal: „Vy pak vězte, že jsme spolu nyní vyrovnáni. Zalíbil jsem si ve vás přese všecku vaši pýchu, ale jakmile se ještě jednou v mé ruce dostanete, nevymknete se již.“

Skřetuský vyšel s Křečovským.

„Když vás hetman propouští se zdravým krkem a když můžete jeti, kam chcete, radím vám ze staré známosti, abyste hledal ochranu a spásu svou třeba ve Varsavě, nikoliv na Zádneprí, odkudž živá noha neodejde. Vaše časy již minuly. Kdybyste měl rozum, přestoupil byste k nám, ale vím, že vám tak marně radím. Vyšinul byste se tak vysoko, jako my.“

„Na šibenici!“ zamručel Skřetuský.

„Nechtěli mi dáti starostenství lityňské a nyní vezmu si je sám, a to ne jedno, ale deset. Vyženeme odtud pryč pány Koněcpolské a Kalinovské, i Potocké a Lubomirské, i Višňovecké, Zaslavské a všecku tu šlechtu, a sami se o jich jmění rozdělíme, což shoduje se patrně i s vůlí boží, ježto nám již popřál dvě tak skvělá a značná vítězství.“

Skřetuský neposlouchaje tlachání plukovníkovo zamyslel se v cosi jiného, načež Křečovský pokračoval dále: „Když jsem po bitvě a po našem vítězství viděl v Tuhajově bytu svázaného svého pána a dobroděje, jeho jasnost korunního hetmana, nazval mne ihned nevděčníkem a Jidášem. A já mu na to: Jasný pane vévodo! Nejsem nevděčníkem, neboť až já zasedu na tvých zámcích a statcích, učiním tě tam svým podstarostou — slíbíš-li mi, že se nebudeš opíjeti. Hoho! Pochutná si to Tuhaj-bej na těch ptáčcích, kteréž lapil a proto si jich také váží. Kdyby toho nebylo, jináče bychom s nimi já a Chmelnický promluvili! Ale, ejhle! Vůz pro vás jest již připraven a Tataři jsou již v pořádku. Kam si tedy přejete jeti?“

„Do Čehryna.“

„Jak si ustelete, tak si lehnete. Hordoví vojáci dovedou vás třeba až do samotných Lubní, neboť mají už takový rozkaz. Pečujte jenom o to, aby jich kníže neposlal na hranici, což by asi s kozáky dojista učinil. Proto vám také dali Tatary. Hetman poručil, aby vám byl vydán i váš kůň. Budte tedy zdrav a vzpomeňte si někdy na nás! Knížeti pak vyřídte od našeho

hetmana poklonu a budete-li moci, pak jej přemluvte k tomu, aby sám přišel složit Chmelnickému svou úctu. Může býti, že dojde milosti. Budte zdrav!“

Skřetuský sedl na vůz, kterýž hordoví vojáci obklíčili a hnuli se ku předu...

Po náměstí byla nesnadná jízda, ježto bylo tu plno Záporožcův a chátry. Jedni i druzí vařili si kaši, zpívající při tom písně o vítězství žltovodském i korsuňském, kteréž už slepci a lýrníci, jichž po táboře vsude plno se jen hemžilo, složili. Mezi plameny, obklíčujícími kotle s kaší, ležela tu onde těla zabitých žen, nad nimiž odbyvaly se v noci orgie, anebo trčely tu do výše pyramidy z hlav, utatých po bitvě zabitým i raněným vojínům. Ona těla i hlavy počala již tlíti a vydávati ze sebe shnilý zápach, který však, jak se zdálo, nepřekážel nic shromážděným houfům. Město neslo na sobě patrné stopy pustošení a divoké svévole Záporožcův, okna i dvěře — vše bylo rozbito, roztlučené kusy tisíců předmětů smíchané tu s peřím a slamou válely se po náměstí. Okapy při domech vyzdobeny byly pověšenci, z větší části židovskými, a luza bavila se tu onde tím způsobem, že chytala se za nohy těchto oběšených obětí, při tom na nich se houpajíc. Na jedné straně náměstí černalo se spáleniště shořelých zde domův, mezi jinými i farního kostela; ze spáleniště dralo se ven ještě horko a kouř vznášel se k nebi. Zápach spáleniště pronikal celé povětří. Za spálenými domy stál kozácký tábor, kolem kteréhož pan Skřetuský musil jeti; stály tu i hromady zajatcův a lupu, kteréž opatrovala četná stráž tatarská. Komu se v okolí Čehryna, Cerkas a Korzuně nepodařilo utéci anebo kdo nepadl pod sekerou chátry, ten byl zajat. Byli tedy mezi zajatci i vojínové z obou posledních bitev i obyvatelé okolní, kteří se dosud nemohli aneb nechtěli ke vzpouře přidati, byli zde lidé z usedlé šlechty aneb ze šlechtické družiny, podstarostové, správcové, chutorníci, drobná šlechta, a to obého pohlaví i děti. Starcové tu nebyli, neboť je Tataři, jakožto nepotřebné ku prodeji, zabíjeli. Loupili Tataři celé vesnice i osady ruské, čemuž se Chmelnický protivití nesměl. Na mnohých místech stalo se i to, že mužové přešli do tábora kozáckého náhradou za to, že Tataři popálili jejich chaty a pobrali jim ženy i děti. Ale ve všeobecném tom rozpoutání a zdivočení duší nikdo se na to neptal, nikdo na to nevzpomínal. Chátra, která chopila se zbraní, zřikala se rodinných vísek, žen i dětí,

Skřetuský sedl na vůz, který hordoví vojáci obklíčili . . . (Str. 120.)

Brali jim ženy, a brali i oni, a to lepší — Polky,*) kteréž, když se byli nasýtily jejich půvaby a vнадami, vraždili nebo prodávali Tatarům. Mezi zajatými nescházely ani ukrajinské krásky, svázané po třech i po čtyřech na jednom provaze, spolu s dámmi ze šlechtických domův. Otroctví a bída vyrovnaly zde oba ty stavy úplně. Pohled na tyto bytosti otrávil hlubinami duše a budil žhavou pomstu. Ztrhané, polonahé, v šanc zhovalilym žertům pohanským vydané, vlekoucí se zvědavými zástupy po náměstí, trýzněny neb celovány ohyzdnými ústy ztrácely tu paměť i vůli. Některé nařikaly a lkaly hlasitě, jiné očima k nebi obrácenýma, se zoufalostí v obličejí a otevřenýma ústoma podávaly se všemu tomu, co je potkávalo. Tu onde vybuchnul vřesk zajatce bez lítosti vražděného, jenž v zoufalosti své se bránil. Svist dutek stočených z byčí kůže rozléhal se mezi skupinami mužův a splýval s pokřiky bolestnými i pískáním dětí, rvaním dobytka i řehotem koňským. Koňská nebyla ještě rozdělena a připravena právě ku pochodu, tak že panoval všude největší zmatek. Vozy, koně, dobytek, velbloudi, ovce, ženy, mužové, hromady uloupených předmětů, náčiní, koberců, zbraní — to vše natlačeno bylo na jednu hromadu, jež očekávala svého rozdělení i pořádku. Nad to přibývaly vždy nové a nové hromady lidí a dobytka; naplněné pak prámy pluly přes Ros a z hlavního tábora přicházeli sem vždy noví a noví hosté, aby nasýtily se pohledem na urvané bohatství. Některí zpívali koňskou a oděni v podivný ústroj, buď v ornáty, komže, ruské rjasy,**) aneb konečně i v ženské sukně, počínali zde o to spory, pračky i jarmareční křik, co komu bude nalezeti. Tatarští čabanové, sedíce na zemi mezi svými stády, bavili se: jedni pohvizdováním pronikavých melodií na svých píšťalkách, druzí hrou v kostky a vzájemným zápolením s kyji v ruce. Skupiny psů, které bloudily tu za svými pány, vyly přežalostně.

Pan Skřetuský minul konečně tuto lidskou Gehennu, plnou nářku, slz i pekelného křiku; myslil tedy, že si již svobodněji oddechne, leč hned za táborem objevil se zrakům jeho nový, strašný pohled. V dále rozkládal se vlastní tábor, z něhož ozývalo se ustavičné řehotání koňů a jenž hemžil se tisíci Tatarův, opodál na poli blíže cesty, vedoucí do Čerkas, bavili se mladší bojovníci střelením z luků do slabších nebo nemocných zajatcův, kteříž by snad již další cestu na Krim nevydrželi. Několik takovýchto těl

leželo již rozházeno na cestě a ta byla již děravá jako syta; některá z nich ještě sebou křečovitě zachvívala. Ti, do kterých se střílelo, viseli za ruce přivázání ke stromům u cest. Byly mezi nimi i staré ženy. Za každým dobrým výstřelem ozvaly se spolu se smíchem radostné výkřiky: „Výborně jegit!*) Dobře, chlapci!“

„Výborně! Lučístě je v dobrých rukou!“

Kolem hlavního tábora stály tisíce dobytka a koní — potrava to vojnův. Země byla zalita krví. Mdlé křiky padajícího skotu tlumily v prsoudech a mezi hromadami masa hemžili se červení hordoví vojáci s noži v rukách. Den byl parný, slunce takměř peklo. Pan Skřetuský dostal se sotva za hodinu se svojí eskortou na čisté povětří, avšak z dále zazníval za ním dlouho ještě lomoz z hlavního tábora i řičení dobytka. Cestou nalézal všude stopy lupičův. Tu byly spaleny celé osady, tak že jen komíny trčely do výše, onde pošlapáno obilí na polích, stromy polámaný, višňové sady při chatách ohněm zničeny. Na cestě zase ležely trupy koňské, tu lidské zohyžděné hrozně, a nad nimi již hejna vran a krkavců, ulétající před lidmi vždy dál a dale s velikým křikem a šumem. Krvavé dílo Chmelnického stavělo se před oči všude, a bylo nsnadno pochopiti, proti komu vlastně pozdvihl ten člověk ruku svou, neboť byl to právě jeho vlastní kraj, kterýž stenal pod tíhou bídy.

V Mlejově potkali tatarské oddělení, vlekoucí nové houfy zajatcův. Hradiště bylo spaleno na prach. Trčela tu jen zděná zvonice kostelní a starý dub stojící uprostřed náměstí a pokrytý teď strašným ovocem: viseloť na něm několik malých židat, jež pověsili sem asi přede třemi dny. Povražděna byla tu šlechta z Konoplanky, Starosela, Věnzovky, Balakleje i Vodáčena. Samo městečko bylo prázdné, neboť mužové přešli ku Chmelnickému a nevěsty, děti a staří utekli do lesů, doufajíce zde naléztí již vojska knížete Jeremiho. Z Hradiště jel pan Skřetuský přes Smilu, Zobotin a Novosielce do Čehryna, zastavuje se cestou jen tolik, kolik zapotřebí bylo k odpočinku koní. Do města přijeli druhého dne s poledne. Vojna zde poněkud město ušetřila, tak že jen některé domy byly zbořeny a mezi nimi byl dům Čaplínského takměř se zemí srovnán. V městě byl podplukovník Okolopalec a s ním tisíce molojcův, avšak i on i molojci i celé obyvatelstvo žili zde v největším postrachu, poněvadž byli sobě zde, jakož všude, tím jisti, že kníže přitáhne sem se

*) „Lašky.“

***) Rjasa = kněžské roucho.

*) Střelil.

svým vojskem každou chvíli a že přinese pomstu, o jakéž svět neslyšel. Nikdo nevěděl, kdo roztrušoval ty zprávy, odkud sem přicházejí, snad že je tvořil sám strach, ale přes to stále na všech stranách se opětovalo, že kníže pluje již po Sule, že jest už nad Dněprem, že spalil Vasjutynce, že zhubil obyvatelstvo v Borisech, tak že každé blíženi se nějakých jezdců nebo pěchoty vyvolávalo strach bezměrný. Pan Skřetuský lapal takměř tyto zprávy, neboť byl si vědom, že aspoň poněkud dusily šíření se vzpoury na Zádneří, nad kterým právě ruka knížecí bezprostředně vládla.

Skřetuský se chtěl od Okolopalce dovědět něco určitějšího, avšak ukázalo se, že podplukovník stejně jako jiní o knížeti dosud sám nic nevěděl, naopak že byl by se ještě rád o něm dověděl něco více z úst Skřetuského. A poněvadž přepraveny byly na Čehrynskou stranu veskeré bajdaky, čluny a lodky, nemohli ani sběhové z druhého břehu do Čehryna.

Skřetuský tedy neprodlévaje ani v Čehryně dlouho, dal se přepravit a hnul se bez meškání do Rozloh. Jistota, že v krátkce již asi sám přesvědčí se, co se stalo s Helenou, a naděje, že snad jest zachráněna nebo že se s tetičkou i knížaty Kurčevickými v Lubních ukryla, vracela mu síly i zdraví. Přesedl také s vozem na koně a hnal své průvodce-Tatary takměř bez milosrdenství, čemuž nesměli se vzpírat, ježto pokládali jej za posla a sebe za průvodce jeho. Letěli tedy jako by je někdo honil, a za nimi vystávaly jen kotouče prachu, jenž pod kopyty koní vysoko se zvedal. Míjeli osady, chutory i vesnice. Krajina byla všude pustá a lidská obydlí prázdná, tak že dlouho nepotkali se ani se živou duší. Patrně se i před nimi všichni ukryvali. Tu onde poručil pan Skřetuský, aby se prohledávalo v sadech, pasekách, v polích, za humny i ve stodolách, avšak nemohli nalézt nikde nikoho.

Teprve za Pohrebami zpozoroval jeden z Tatarů jakousi postavu lidskou, usilující se skrýti v rákosí na pobřeží Kahamlíku.

Tatari skočili k řece a za několik minut přivedli již před pana Skřetuského dva lidi skoro úplně nahé.

Jeden z nich byl starcem, druhý asi 15- nebo 16letým výrostkem. Oběma cvakaly strachem zuby a dlouhý čas nemohli ze sebe ani slova vypravit.

„Odkud jste?“ tázal se pan Skřetuský.

„My — — my — — odkud, pane!“ odpověděl stařec. „Chodíme žebrotou — s lýrou, a zde to nemluvně mne doprovází.“

„Odkud jdete nyní? Z jaké vesnice? Mluv směle, nic se ti nestane.“

„My jsme, pane, chodili po všech vesnicích, až nás zde jakýsi sám dábel o šaty okradl. Boty jsme měli, avšak on nám to všecko pobral — — Capky jsme měli, pobral nám je — pláště jsme měli také dobré, avšak i ty nám vzal, a ani lýry nám nenechal!“

„Ptám se, z které vesnice jdeš?“

„Nieznavu, pane — já did.*) Jsme nazi, v noci mrzíme a ve dne prosíme lidi o milosrdenství, aby nás ošatili i nakrmili, neboť jsme hladovi.“

„Poslouchej, chlape, odpověď mi teď, co se tě ptám, nebo tě dám pověsit.“

„Já nic nevím, pane.“

Bylo patrné, že dědeček, nemoha si dosud vysvětliti, kdo asi je ten, jenž se ho vypytl, nechtěl dáti žádných určitých odpovědí.

„A byl jsi v Rozlohách — tam, kde bydlejí knížata Kurčevičti?“

„Nie znaju, pane.“

„Pověste jej!“ vzkřikl pan Skřetuský.

„Buv,**) pane!“ zvolal did vida, že to nejsou žerty.

„Co jsi tam viděl?“

„Byli jsme tam před pěti dny a pak jsme slyšeli v Brovarkách, že tam byli lycari.“***)

„Jací rytíři?“

„Nie znaju, pane. Jeden říká, že lachové, druhý říká, že kozáci.“

„Na koně!“ vzkřikl Skřetuský na Tatary.

Průvod hnul se ku předu. Slunce zapadalo — tak právě, jako tenkrát, když náměstek při prvním setkání se s Helenou a kněžnou jel pak s nimi podle povozu . . . Kahamlík se právě tak svítil i dnes nachem, den kladl se ke snu tiše, teple . . . Tenkrát však jel pan Skřetuský s prsoma plným štěstím a citův a dnes jel jako potupený a hnaný větrem nepokoje a zlých tuch. Hlas zoufalosti ozýval se mu z duše: „To Bohun ji urval! Už jí nespátíš více!“ a druhý hlas: „To byl kníže! Je zachráněna!“ A hlasy tyto zápolily tak mocně mezi sebou, že div mu srdce neroztrhly. Jeli největším tryskem. Uplynula hodina, druhá. Měsíc vyšel a stoupaje výše, stále víc a více bledl. Koně pokryli se pěnou a frkali. Vjeli do lesa, ježž minuli jako bleskem. Přijeli k polím a za těmi jsou již — Rozlohy. Ještě okamžik, a osudy rytířovy budou rozhod-

*) Did = pěvec (u Poláků: »slepec«).

**) Byl.

**) Rytíři.

Luza bavila se tím, že chytala se za noby oběšených obětí, při tom se na nich houpajíc . . . (Str. 120.)

nuty. Zatím ještě sviští mu vítr v uších, čapka spadla mu s hlavy a kůň pod ním stěná, jako by již již měl klesnouti. Ještě okamžik, ještě skok a uvidí — Rozlohy.

Již! Již!

Náhle vydral se z prsou pana Skřetuského nelidský, strašný výkřik.

Dvůr, ohrady, stáje, stodoly i višňový sad — vše zmizelo. Bledý měsíc ozářil návrší a na něm kupu černých spálenišť, z kterých se už ani nekouřilo.

Děsné to ticho nerušil ani hlasek.

Pan Skřetuský stanul před branou němý, pozdvihl ruce, díval se kolem, díval a hlavou jaksi podivně potřásal. Tataři zatím drželi mu koně. On pak sestoupiv vesel na prostřed dvora a usedl si zde na kameni. Ohlízel se kolem jako člověk, který navštíví místo poprvé a chce je poznati. Opustila jej duchapřítomnost. Nevydal ze sebe ani nejmenšího stonu. Po chvíli opřel si ruce o kolena, sklopil hlavu a zůstal seděti nepohnutě, tak že se mohlo zdáti, jako by byl usnul. Neusnul však, leč myslí jeho přelétaly teď již jen nejasné obrazy. Viděl nejprve Helenu takovou, jakou byla, když se s ní rozloučil před svou poslední cestou — jen obličej její byl mhlou zacloněn, tak že rysů nebylo lze rozeznati. Chtěl se z tohoto mlhavého oblaku vydrati ven, avšak nemohl. Odejel tedy s těžkým srdcem . . . Pak se mu mihnulo před očima Čehrynské náměstí, starý Zacvilichovský a tvář Záglobova. Tvář tato zvláště stavěla se mu před oči, až posléze vynořil se v popředí obličej Grodzického. Pak viděl Kudak, viděl „porohy“, bitvu na Chortice, Síc, celou cestu a všechny události až do posledního dne, až do poslední hodiny. Ale dále již byla tma! Co se s ním dělo nyní, to nepoznával již. Měl jakési nejasné vidění, že jede k Heleně, do Rozloh, avšak nedostávalo se mu síl a proto neznamenal, že odpočívá na tomto spáleništi. Chtěl by již odsud, chtěl by vstáti a jeti dale, avšak jakási nesmírná slabost přikula jej k místu tak, jako by mu někdo stoliberní koule k nohám přivázal.

Seděl tedy, seděl. Noc plynula dale. Tataři připravili se k noclehu a rozdělavše oheň, jali si pěci kusy koňského masa. Nasytivše se ulehli.

Ale neuplynula ani hodina, když vzchopili se opět. Z dále blížil se sem hluk, kterýž podobal se jen hluku veliké jízdy, stoupající ku předu rychlým pochodem.

Tataři vytáhli rychle na žerď bílou plachtu, rozdělali větší oheň tak, aby z daleka již bylo

Hradiště. (Str. 122.)

A rytíř skácel se k zemi . . . (Str. 127.)

je viděti a aby poznáni byli jakožto poslové míru.

Dupot koní a břinkání šavlí blížilo se čím dál tím více, až posléze objevilo se na cestě odělení jízdy, jež okamžitě obklíčilo Tatary.

Nastal krátký hovor. Tataři ukázali na postavu sedící na návrší, kterouž odtud dosti jasně bylo viděti, neboť padalo na ni světlo měsíce, a oznámili jezdcům, že doprovázejí posla — od koho, to že jim on sám poví nejlépe.

Proto odebral se také ihned vůdce oddělení s několika svými soudruhy k návrší, avšak sotva se přiblížil a pohlédl sedícímu do obličeje, sepjál ruce a vykřikl: „Tot Skřetuský! Pro živého boha! Tot Skřetuský!“

Náměstek se ani nepohnul.

„Pane náměstku, nepoznáváš mne již? Jsem Bychovec! Co jest ti?“

Náměstek mlčel.

„Zbuď se, probůh! Hej, soudruzí — sem, sem pojdte!“

Skutečně; byl to pan Bychovec, kterýž jel právě s přední stráží před celou vojenskou mocí knížete Jeremiho.

Zatím přiblížily se již i jiné pluky. Zpráva o nalezení Skřetuského rozletěla se bleskem po všech korouhvích, tak že spěchali všichni vítat

svého milého soudruha. Malý Vladyjovský, oba Slešinstí, Dzik, Orpiševský, Migurský, Jakubovič, Lenc, pan Longinus Podbipata a množství jiných důstojníků běželo takměř o závod k návrší. Ale nadarmo promlouvali k němu, nadarmo volali jej jménem, marně potrášali jeho ramenoma, nadarmo snažili se jej pozdvihnouti — pan Skřetuský díval se na ně široce otevřenými očima a nepoznával nikoho. A skoro naopak; zdálo se, že je poznává, avšak že jsou mu úplná lhostejní.

A v okamžiku tom ti, kteříž věděli o jeho lásce k Heleně — a věděli to již skoro všichni, vždyť mohli si jen připomenouti, na jakém že se to nalézají místě a rozhlédnouti se kolem po černém tom spaleništi i sivém popelu — pochopili všecko.

„Bol jej připravil o paměť!“ šeptal jeden. „Desperacia mentem mu pomátla.“*)

„Vedme ho ke knížeti. Možná, jakmile toho spatří, že procitne.“

Pan Longinus lomil rukama. Všichni obklíčili náměstka a pohlíželi naň s vřelým soucitem. Někteří stírali si rukavicemi slzy, jiní vzdychali žalostně. Konečně vynořila se ze zástupu jakási vznešená postava a přiblíživši se

*) Zoufalosť mysl mu pomátla.

zvolna k náměstkovi, položila mu na hlavu obě své ruce.

Byl to kněz Muchovecký.

Všichni umkli a poklekli jako by v očekávání zázraku, avšak kněz zázraku nečinil . . . Třímaje ruce své nad hlavou Skřetuského, povznesl očí svých k nebi, plnému lesku měsíčního, a jal se hlasitě modliti: „Pater noster, qui es in coelis! sanctificetur nomen Tuum, adveniat regnum Tuum, fiat voluntas Tua . . .“

Tu se na chvíli odmlčel a zase opakoval velebněji: „. . . Fiat voluntas Tua! . . .“

Ticho všude panovalo hluboké.

„. . . Fiat voluntas Tua! . . .“ opětoval kněz po třetí.

A tehdy ozval se z úst Skřetuského hlas nesmírného bolu, avšak i resignace: „Sicut in coelo, et in Terra!“

A rytíř skácel se k zemi . . .

Konec dílu prvního.

DÍL DRUHÝ.

I. bychom sdělili, co se zatím přihodilo v Rozlohách, musíme se obrátiti zpět k minulosti, až do oné noci, kdy pan Skřetuský vypravil Řendzjana s listem z Kudaku ke staré kněžně.

List jeho zavíral v sobě mocnou prosbu, aby kněžna s Helerou jela co nerychleji do Lubní pod ochranu knížete Jeremiho, ježto vojna počne již každým okamžikem . . .

Řendzjan sedl na čajku, kterou pan Grodzický z Kudaku pro prach vypravil, vydal se na cestu a postupoval ku předu zvolna, ježto plouli proti proudu. Pod Kremenčukem potkali vojska, plující dolů pod vůdcovstvím Křečovského a Barnabáše, jež proti Chmelnickému vypravili hetmani. Řendzjan viděl se tu také s Barnabášem, jemuž ani neopominul sděliti, jaké nebezpečí hrozí panu Skřetuskému z jízdy na Síc. Prosil také starého plukovníka, aby při prvním setkání se s Chmelnickým neopominul tázati se po vyslanci. Pak hnul se dále.

Do Čehryna připlul se svítáním. Zde obklíčily je hned stráže, tázající se, kdo jsou. Odpověděli, že z Kudaku jedou, od pana Grodzického a s listem na hetmany. Přes to vyzvali »staršího« lodi a Řendzjana, aby šli k plukovníkovi se opovědět.

„K jakému plukovníkovi?“ tázal se starší.

„K panu Lobodovi,“ odpověděli essaulové, jimž hetman Veliký poručil, aby všechny, kdož přijedou od Síce do Čehryna, zastavili a prozkoumali.

Šli. Řendzjan šel směle, neboť nečekal ničeho zlého věda, že zde ještě vládne moc hetmanova.

Vedli je poblíže »Zvonkového koutu« do domu pana Želeňského, ve kterémž byl byt pana plukovníka Lobody. Zde jim však bylo řečeno, že plukovník ještě před svítáním odejel do Čerkas a že ho zastupuje podplukovník. Čekali i na toho dosti dlouho, až posléze otevřely se dvéře a očekávaný podplukovník objevil se v jizbě.

Při pohledu naň zachvěla se Řendzjanovi kolena.

Byl to Bohun.

Hetmanská moc ovšem sahala ještě až do Čehryna, avšak poněvadž Loboda ni Bohun nepřešli dosud ku Chmelnickému, naopak: že hlásili se veřejně k zemi, světil jim Veliký hetman stráž v Čehryně.

Bohun sedl za stůl a prohlížel si příchozí.

„Starší« lodi, kterýž vezl list pana Grodzického, odpovídal za sebe i za Řendzjana. Mladý podplukovník prohlédl si listy a jal se bedlivě vyptávat, co je v Kudaku slyšeti nového, a bylo na něm patrné, že by se nejraději byl dozvěděl, proč vlastně pan Grodzický lid svůj a čajku k Velkému hetmanovi posílá. Ale »starší« nemohl na to odpověděti a list byl pečeti páně Grodzického zapečetěn. Bohun tedy, když je byl již jak náleží prozkoumal a na vše se vyptal, chtěl je již propustiti, ba na cestu jim ještě přispěti, když se tu v tom otevřely dvéře a nimi vletěl jako blesk do jizby pan Zágloba.

„Poslyš, Bohune,“ řekl. „Ten zrádce Dopulo nám zatajil nejlepší, tříletou medovinu. Šel jsem s ním do vinárny, dívám se kolem a v tom tu vidím seno a samé seno. Ptám se: Co je to? a on: Seno! seno! Kdybych se nebyl podíval blíže, byla by mně věru ušla tato veliká láhev, kteráž ze sena vyhlížela jako Tatar z trávy. ‚Tak ty tak!‘ pravím. ‚Dobrá! Rozdělíme se o práci: ty sníš seno, protože jsi vůl, a já si vypiju medovinu, protože jsem člověk.‘ Přinesl jsem také tu láhev medoviny na okus, přines jen kalíšky!“

A po těch slovech podepřel si pan Zágloba jednu ruku o bok a druhou láhev do výše pozdvihl, při čemž si zpíval:

»Hej, Jagúsku, hej, sklenice sem dej,
hej, Jagúsku, hej — a na nic nedbej!«

V tom se pan Zágloba náhle zastavil a spatřiv Řendzjana, postavil láhev na stůl a tohoto oslovil: »Aj, u boha! toť pacholíček pana Skřetuského!«

»Čí?« tázal se rychle Bohun.

»Pana Skřetuského, náměstka, kterýž jel do Kudaku a jenž mne tu před svým odjezdem takovou medovinou častoval, že se musí před ním každý náš krčmář a i ten náš Dopula schovati. A co je s tvým pánem? Je zdrav?«

»Zdráv a dává se vám poroučeti,« řekl Řendzjan na rozpacích.

»Ó, to jest mládenec veliké fantasie! A jak to, že ty jsi se až zde v Čehryně ocitl? Proč tě sem pán tvůj z Kudaku poslal?«

»Můj pán tak jako vy,« řekl po té pacholík, »má v Lubních své záležitosti, pro kteréž poručil mi, abych se vrátil, neboť jsem neměl v Kudaku co dělati.«

Po celou tu dobu díval se Bohun na Řendzjana velice bedlivě, načež náhle řekl: »I já znám tvého pána, viděl jsem jej v Rozlohách.«

Řendzjan nahnul hlavu a nastaviv ucho, jako by nebyl doslechl, tázal se: »Kde?«

»V Rozlohách.«

»U Kurčevických,« řekl Zágloba.

»U koho?« tázal se zase Řendzjan.

»Vidím, že jsi poněkud ohluchl,« poznamenal suše Bohun.

»Protože jsem se dlouho již nevyspal.«

»Však se ještě vyspíš. Povídáš tedy, že tě tvůj pán poslal do Lubní?«

»Tak jest. Kamž jinam?«

»Patrně tam má nějakou lásku,« vmísil se do řeči pan Zágloba — »a posylá jí nejspíše tvojím prostřednictvím své vyznání lásky.«

»Nevím, snad ano, snad ne« — odvětil Řendzjan. Po těch slovech poklonil se Bohunovi i panu Záglobovi.

»Pochválen buď...« řekl a měl se k odchodu.

»Na věky!« odvětil Bohun, »avšak počkej, ptáčku, nespíchej tolik! A proč pak jsi to přede mnou tajil, že jsi pacholíkem pana Skřetuského?«

»Protože jste se mne na to neráčil ptáti a mojí zásadou jest, ne přispříliš mluvit! Pochválen buď...«

»Počkej, povídám. Vezeš nějaké listy od svého pána?«

»To jest věcí mého pána a mojí věcí jest, abych je odevzdal, avšak jenom tomu, pro koho jsou psány, s čímž se vám poručím...«

Bohun sraštil své sobolí obrví a zatleskal rukama. Na toto znamení vpadli do světnice dva semenové.

»Prohleďte ho!« zvolal ukazuje na Řendzjana. —

»Pro bůh, jaké se mi to zde děje násilí?!« vykřikl Řendzjan. »Jsemť přece také šlechticem, třebaš byl sluhou, a vy, pánové, se mi za tento skutek v městě ještě zodpovíte!«

»Bohune! Nech toho!« vmísil se do řeči opět pan Zágloba.

Ale zatím nalezl již jeden ze semenů v záhradě Řendzjanově dva listy, jež podal podplukovníkovi. Bohun kázal semenům nyní odejiti, ježto neuměje čísti nechtěl se s tím před nimi prozraditi. Po té, obrátiv se k Záglobovi, řekl: »Čti a já si dám při tom na to klouče pozor!

Zágloba přivřel levé oko, na němž měl skličko, a četl nejprve adresu: »Mně velice milostivé jasnosti kněžně Kurčevičové v Rozlohách...«

»A to jsi, diblíku, jel tedy do Lubní?! A nevíš, kde jsou Rozlohy?« řekl Bohun, pohlížeje strašným zrakem na Řendzjana.

»Kam mi poručili, tam jsem jel!« odvětil pacholík.

»Mám otevřít? Slechtická pečet jest přece věc posvátná!« poznamenal Zágloba.

»Mně zde dal Veliký hetman právo prohlížeti veškeré listiny. Otevři jen a čti.«

Zágloba otevřel a četl: »Mně velice milostivá paní atd. Sděluji s vaší milostí, že jsem již stanul v Kudaku, odkud — dej bůh šťastně! — ještě dnešního rána na Síc odjedu. Nyní v noci, nemoha nespokojeností ani oka zamhouřiti a strachuje se stále, aby vás snad nějaká zlá nehoda od toho zbůjníka Bohuna a jeho chasy nepotkala, píšu Vám tento list. A poněvadž mně zde i pan Křištof Grodzický sdělil, že velká vojna co nejdříve vybuchne a že se k vojné této vzbouří i veškerá chátra, proto zaklínám a prosím vás, kněžno, abyste okamžitě — i kdyby ještě ani step neproschla — s princeznou do Lubní odejela a déle již neodkládala, ježto já se tak brzo vrátiti nemohu. Prosbu tuto moji račte pak ihned skutkem učiniti, abych štěstí svého mně již přislíbeného mohl býti jistým a z něho se při mém návratu potěšil. A proč

byste již déle k vůli Bohunovi váhali, když ruku slečninu jste mi přislíbili? Nežli ze strachu mu do očí písek stále metati, věru lépe jest utéci se pod ochranu knížete, mého to pána, jenž dojistá neomešká poslati do Rozloh prae-sidium a tak i svůj majetek uchráníte. S čímž se Vám v plné úctě atd. atd.“

„Hm! Pane Bohune!“ řekl pan Zágloba, „ten husar ti chce rohy na hlavu nasaditi. To jste se tedy zamilovali oba do jedné dívky? Proč jsi mi o tom nikdy ničeho neřekl? Ale potěš se aspoň tím, že se to tak i mně jednou přihodilo . . .“

Započatá takto panem Záglobou útěcha skonalala mu ještě na samém jazyku. Bohun seděl nepohnutě u stolu, avšak obličej jeho chvěl se křečovitě, byl bled, oči měl přimhouřeny, brvy staženy.

Dělo se s ním cosi strašného.

„Co je ti?“ tázal se Zágloba.

Kozák jal se mávati křečovitě rukou a z úst jeho vydral se stísněný, chraptivý hlas: „Čti, čti jen ten druhý list!“

„Druhý jest na princeznu Helenu.“

„Čti, čti jen!“

Zágloba začal: „Nejsladčí, vroucně milovaná Helenko! Srdce mého paní i královno! Ježto musím podle rozkazu knížecího ještě nějaký čas zůstat v těchto krajích, píšu tudíž tvé tetě, abyste ihned jely do Lubní, kdež vás nemůže se strany Bohunovy stihnouti žádná nehoda, tak že také vzájemná naše láska nebude tak vydána v šanc žádnému nebezpečí . . .“

„Dosti již!“ vzkřikl náhle Bohun a vzchopiv se šileně ode stolu, priskočil k Řendzjanovi. Knuta zasvištěla v jeho rukou a nešťastný ten hoch, byv udeřen přímo do prsou, zastenal a svalil se k zemi. Šilenství zmocnilo se Bohuna vsí silou: vrhl se na pana Záglobu a vyrval mu oba listy.

Zágloba chopil se láhve s medovinou a priskočiv ke krbu zvolal: „Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého! Člověče, což jsi se vztekl či jsi se zbláznil? Upokoj se přece! Utiš se! Dej si obruče na hlavu, u sta dáblů! Slyšíš?“

„Krev chci! Krev!“ řval Bohun.

„Což se ti rozum spletl? Dej si hlavu do obručí, povídám ti. Máš už krev! Vyřil jsi ji a to nevinně! Vždyť ten chlapec zde již ani nedýše! Dábel tě spletl! Anebo jsi dokonce ty sám dáblem! Vzpamatuj se přece, pohane!“

Za těch slov přišoural se pan Zágloba po druhé straně okolo stolu ku Řendzjanovi a shýbnuv

se k němu, jal se jej ohmatávati a ruce své mu strkati do úst, z nichž krev se mu valila.

Bohun zatím chopil se za hlavu a počínal si jako lýtý vlk. Potom sklesl na lavici, ač ani teď nepřestal soptiti, ježto duše jeho se v něm vztekem i bolem vzbouřila. Náhle se vzchopil, doběhl ke dveřím, vyvalil je nohou a vpadl do síně.

„Let a zlom si vaz!“ zamručel pro sebe pan Zágloba. „Let a rozbij si hlavu o chlév aneb o stodolu! Beztoto jako rohatý můžeš to směle učiniti! Ah, to je furie! Jak živ jsem nic podobného neviděl! Zuby mu cvakaly jako psu na záletech. Ach, a ten pacholík zde přece ještě dýchá, snad mu ta medovina ještě pomůže a nepomůže-li, pak si snad s tím svým šlechtictvím trochu zalhal.“

Takto si mruče podepřel pan Zágloba hlavu Řendzjanovu o svá kolena a jal se mu pomalu kapatí tříletou medovinu do úst zsinalých.

„Uvidíme, máš-li v sobě dobrou krev,“ pokračoval dále ve své řeči k omdlelému, „neboť židovská zalitá medovinou nebo vínem se svaří, chlopská zase je tak lenivá a těžká, že se usadí vespod, a jen šlechtická se po medovině dobře zanimuje a podává tak tělu nejen mužnost, avšak i fantasi. Jiným národům dal pán Ježíš zase jiné nápoje, aby tak každý měl nějakou tu svou statečnou potěchu . . .“

Řendzjan slabě zastenal.

„Aha! Chceš více, vid'?! Ó, ne, pane bratře, dovol také mně trochu . . . tak! A nyní, když jsi dal již na jevo, že jsi živ, přenesu tě někam a položím do koutečka, aby tě ten kozácký znova nenatrefil a neroztrhal docela, až se vrátí. Je to nebezpečný přítel! At jej kati sperou! A ruku má obratnější nežli celý rozum!“

Po těch slovech pozdvihl pan Zágloba Řendzjana se země, a to s lehkostí, prozrazující neobyčejnou jeho sílu, vynesl jej do síně, pak na nádvoří, kdež hrálo několik semenů v kostky. Tito spatřivše jej, pozdravili jej, načež on k nim: „Chlapci! Vezměte mi toho zde hochu a položte někam na seno. Některý z vás at doskočí pro ranhojiče.“

Rozkaz byl splněn okamžitě, neboť pan Zágloba jakožto přítel Bohunův měl mezi kozáky veliký vliv.

„A kde je podplukovník?“ tázal se.

„Dal si osédlati koně a jel do plukovníkova bytu, nám pak poručil, abychom byli pohotově a abychom si rovněž osédlati koně.“

„Jest tedy i můj kůň připraven?“

„Připraven.“

„Přiveďte ho tedy. Podplukovníka naleznu tedy u pluku?“

„Však zde právě přijíždí.“

Skutečně bylo již také viděti Bohuna přijíždějícího klenutou temnou branou přímo z náměstí, za ním objevil se houf několika set mojcův, patrně připravených na pochod.

„Na koně!“ zvolal Bohun v síni na roztroušené po nádvoří semeny. Všichni hnuli sebou co nejrychleji, Zágloba vyšel před bránu a zahleděl se vážně i důkladně na mladého zbojníka.

„Chystáš se na pochod?“ tázal se.

„Ano.“

„A kam tě to čert ponese?“

„Na veselku!“

Zágloba přistoupil k němu blíže.

„Měj se před bohem na pozor, milý synu! Hetman poručil ti bděti nad městem a ty si zatím odjedeš a ještě semeny odtud odvádíš! Překročuješ tak rozkaz! Chátra čeká tu beztoho jen na příhodnou chvíli, aby se mohla na šlechtu vrhnouti — uvidíš, zničíš tak celé město a narázíš na hněv hetmanův!“

„Na zmar města i hetmanovi!“

„Jde však o tvou hlavu.“

„Na zmar třebas i mé hlavě!“

Zágloba viděl, že bylo by marno hádati se s kozákem. Bylť Bohun v okamžiku tom neurvalým a kdyby měl i sebe i jiné zničiti, své musil dokázati. Zágloba tušil také, kam asi se svou výpravou směřuje, avšak nevěděl, co má sám počíti, zda jeti s Bohunem či zůstati. Jeti s ním — bylo nebezpečno, neboť znamenalo to asi tolik, jako pohrávati si v těch krutých vojenských dobách s dobrodružnou hrdelní záležitostí. A zůstati? Chátra dojistá čekala jen na zprávy ze Siče, jen na heslo k boji a možná, že by ani na to nečekala, kdyby zde nebylo tisíce semenů Bohunových a jeho veliké vážnosti na Ukrajině. Mohl se ovšem pan Zágloba utéci také k táboru hetmanů, avšak měl k tomu své příčiny, že tak neučinil. Byl-li nějaký rozsudek na takovouto nevěru aneb bylo-li to i v knihách, to věděl on sám nejlépe. Bylo mu jen líto Čehryna! Bylo mu zde tak dobře, tak blaze, nikdo se tu na nic neptal a pan Zágloba vžil se tu do života se všemi tak lehce, i se šlechtou, i se starostenskými hospodáři i se starešinou kozáckou. Pravda, starešina se teď rozjela a šlehta seděla si tiše leckde v koutku, obávajíc se bouře, avšak Bohun byl přece jen kumpán nad kumpány a piják nad pijáky. Poznali se spolu při

sklenici a hned se pobratřili. Od té doby neviděl nikdy nikdo jednoho bez druhého. Kozák sypal zlato za dva, šlechtic lhal při tom až se prášilo, a tak vedlo se oběmu jakožto nespokojeným duchům velmi dobře.

A když se nyní posléze měl rozhodnouti buď pro to, zůstati v Čehryně a přijíti tak chátře pod nůž anebo jeti s Bohunem, rozhodl se pan Zágloba pro — poslední.

„Když jsi tak všecek rozerván,“ řekl, „tož pojedu i já s tebou. Může býti, že ti pomohu anebo tě budu mírniti, jak toho bude kdy potřeba. Vždyť jsme spolu srostli již tak, že jsem se toho ani já sám nenadál!“

Bohun na to neodpověděl. Za půl hodiny po té stálo již dvě stě semenů v nejlepším pořádku připravených na pochod. Bohun vyjel v čele, s ním i pan Zágloba. Hnuli se. Chlopi stojící tu onde ve skupinách na náměstí, pohlíželi na ně úkosem šeptajíce si, kam asi jedou, zda vrátí se brzo či nevrátí li se již . . .

Bohun jel mlčky; byl sám v sebe pohřízen, pln tajemnosti a pochmurný jako noc. Semenové se neptali, kam je vede. Byli hotovi jíti za ním třeba až na kraj světa.

Přepравivše se přes Dněpr vyjeli na lubeňskou cestu. Koně šli krokem, zanechávajíce za sebou celé kotouče prachu, avšak poněvadž byl den parný, suchý, zalili se brzo pěnou. Uvolnili se tedy v pochodu a roztáhli v dlouhou tu onde přerývanou řadu. Bohun popojel napřed, pan Zágloba srovnal svého koně s jeho koněm a chtěl započítí rozhovor.

Obličej mladého zbojníka byl již také klidnější, tak že se jen na něm kreslil ještě jakýs takýs smutek smrtelný. Řekl bys: ta dálava, v níž zrak jeho tam na straně za Kahamlikem utkvěl, ten běh koně a to stepní povětří — to vše, řekl bys, utišilo v něm vnitřní jeho bouři, kteráž zaburácela v něm po přečtení listův, jež přivezl Rendzjan.

„Vedro letí s nebe,“ pravil pan Zágloba, „až se mi sláma v botech parí. A i v tom plátném plášti je horko nesnesitelné, tím větší, poněvadž nikde ani větříčku. Bohune, poslouvej! Ale, Bohune!“

Zbojník pohlédl na něho svýma hlubokýma černýma očima, jako by se byl právě ze sna probudil.

„Poslouvej, synku,“ pokračoval dále pan Zágloba, „dej jenom pozor, aby tě melancholie nesnědla, kteráž jakmile z útroby, kdež vlastně jest její sídlo, ven se vydere a do hlavy udeří,

snadno ti rozum může pomásti. Vidiš, to jsem ani nevěděl, že i ty jsi takový romantický mládenec. Narodil jsi se do jista v květnu, neboť ten měsíc jest měsícem Venušiným, v tu dobu zjevuje se všude taková láska, že i suchá tříška pocituje náklonnost k jiné třísce, a lidé, kteří se v tom měsíci narodí, mají zase ve svých kostích daleko větší cit k ženám nežli kdo jiný. Ostatně však vždycky vyhrál jen ten, kdo se dovedl umírniti, a proto i tobě radím, abys vsí pomsty nechal býti. Ke Kurčevičovně třebaš právem nejvíce pocituješ náklonnosti, avšak což jest ona jedinou na světě?“

Bohun ozval se spíše jako by nikoliv Záglobovi, alebrž vlastnímu svému bolu chtěl odpovéděti, hlasem touhy plným: „Jediná jest ona — žežulka! Jediná na světě!“

„A kdyby tomu i tak bylo, co do toho, když po jiném kouká. Dobře praví, když praví, že srdce je dobrovolník, kterýž slouží jen pod takovým znamením, pod jakým chce. Uvaž nad to, že ta dívka jest z velké krve, neboť Kurčevičové, jak slýchám, z knížecího rodu mají svůj původ . . . Vysoký je to tedy práh!“

„Vzal sám dábel ty vaše prahy, vaše rody, vaše pergameny!“ — při tom udeřil zbojník celou svou silou do rukojeti u své šavle — „zde je můj rod, zde moje právo a můj pergamen, zde můj svat a můj družba! O, zrádcové! O, nepřátelská krevi prokletá! Dobrým vám býval kozák, druhem i bratrem byl vám, když do Krymu s vámi chodil, turecké zboží bral a o lup se s vámi dělil! Ej! Tu jste jej holoubkovali, ba i svým synkem zvali — dívku svou jste mi slíbili, a nyní, nyní co? Přišel šlechtic, ulízaný laclí, a hle — toho kozáka, synka i druha jste odkopli — duši vydřeli z něho, srdce vyrvali, jinému jste to dali a ty, ty kozáku, kdybys měl i zemi hrýzti, ty kozáku trp, jen trp!“

Bohunovi chvěl se již hlas, zuby mu cvakaly a pěstí o svá prsa bušil tak, že se z nich ozvěna ozývala jako z podzemí.

Nastal okamžik mlčení. Bohun těžce jen oddychoval. Bol i hněv prochvívaly zdivočilou, neznající se již duší kozáckou. Zágloba zúmyslně vyčkával, až se poněkud utiší a sám sebe unaví.

„Co chceš tedy učiniti, ty junáku nešťastný? Co uděláš? Jak si budeš počínati?“

„Jsem kozák — po kozácku!“

„Hm, to již vidím, co to bude! Ale což na tom! Jedno ti ještě jenom řeknu, že jest to panství višňovecké a že do Lubní není daleko. Pan Skřetuský sám psal kněžně, aby se zachrá-

nila s dívkou u knížete — jsou tedy pod ochranou knížecí a kníže je mocný lev! . . .“

„I chan je lev a přece jsem mu svlažil hrdlo a ohněm před očima posvítíl!“

„Co že? Ty, šílená hlavo, ty chceš knížeti vypovidati válku?“

„Chmel odvážil se i na hetmany. A co mi po vašem knížeti!“

Pan Zágloba stal se nyní ještě neklidnějším.

„I fi! U dábla! To tedy páchne zcela jedno-duše rebelií?! Vis armata, raptus puellae i rebellia,*) to zní tak jako by: kat, šibenice a provaz! To je pěkné šestispřeží, můžeš s ním dojeti ne-li právě daleko, tož jistě vysoko. Kurčevičové se také budou brániti.“

„Nuže co? Buď padnu já neb oni! Aj, hle, já — já bych dal duši za ně, za Kurčevické, oni mně byli bratry a stará kněžna matkou, do jejichž očí díval jsem se jako pes! A když Vasila Tata²izajali, kdo šel za ním na Krym, kdo jej zachránil? Já! Miloval jsem je a sloužil jsem jim jako otrok, neboť jsem si vždy myslel, že si za to vysloužím tu — dívku! A oni mne zatím prodali, prodali mne jako otroka, prodali mne do bídy a do neštěstí . . . Vyhnali pryč. Dobře tedy, půjdu, avšak nejprve se jim přece pokloním, za sůl a za chléb, kterýž jsem u nich jedl, po kozácku jim zaplatím — a pak půjdu, neboť svou cestu již znám.“

„A kam půjdeš? Kam, když utkáš se s knížetem? Do tábora Chmelova?“

„Kdyby mně byli dali tu dívku, byl bych vaším, byl bych vaším polským bratrem, vaším drakem, vaší šavlí, vaší duší zakletou, vaším psem! Vzal bych své semeny, shromáždil bych kolem sebe jiné z Ukrajiny a s nimi byl bych se hnul na Chmela, na rodné své bratry záporožské — na kopytech byl bych je roznesl! A chtěl bych snad za to náhrady, odměny? — Nikoliv! Ach! Byl bych si vzal jen tu svou dívčinu a za Dněpr byl bych se uchýlil, tam do té boží stepi, do Divokých Polí, za tiché vody — a dosti byl bych měl . . . ale nyní . . .“

„Nyní jsi se vztekl!“

Bohun k tomu neodpovéděl, koně jen bičem udeřil, že poskočil ku předu, a pan Zágloba jal se přemýšleti o tom, v jaké se to rozpaky teď dostal. Neušlo mu a nebylo již o tom pochybnosti, že Bohun chystá se k útoku na Kurčevické, že chce na nich svou křivdu pomstiti a dívku násilím si vzíti. A v tomto podniku měl by mu

*) Ozbrojená síla, únos dívky a rebelie.

ještě pan Zágloba býti společníkem! Na Ukrajině přiházely se sice takové události dosti často a někdy přešly i dosti zticha. Ovšem, v tom případě, když násilník nebyl šlechticem, viklala se záležitost všelijak a stávala se nebezpečnější, ale za to rozsudek nad kozákem byl obtížnější, neboť kde ho jen hledati, kde chytiti? Utekl obyčejně do divokých stepí, kam ruka lidská nedosáhla — leda že jej někdy jen zahlédli — a když vybuchla vojna, kdy totiž Tataři do kraje vpadli, tu takový zločinec ukázal se znova, neboť v tu dobu všecka práva spala. Tím způsobem mohl se před veškerou zodpovědností uchrániti i Bohun, a pan Zágloba nepotřeboval mu tudíž činně pomáhati a bráti tak na sebe viny. Nebyl by to také v žádném případě učinil, neboť, ačkoliv byl mu Bohun velikým přítelem, neslušelo se přece jen panu Záglobovi jakožto šlechticovi spolčovati se s kozákem proti šlechtě a zvláště ne, když pana Skřetuského znal a s ním i pil. Pan Zágloba byl podivín veliký, jest pravda, ale jeho podivínství mělo také svou míru. Vyskati po krémách čehrynských s Bohunem a jinou kozáckou starešinou, zvláště za jejich peníze, to ještě — vždyť ostatně vůči těm všelikým výhrůzkám kozáckým bylo dobře míti v takových lidech přátely. Pan Zágloba dbal o svou kůži, ač tu onde byla již propíchána, velice, až tu náhle postřehl, že samým tím přátelstvím vlezl jen přece do — bláta. Bylot jasno, že se Bohun, unese-li násilím dívku, nevěstu to knížecího poručíka a miláčka, v boj utká a tenkrát nezbude mu nic jiného, nežli utéci se ku Chmelnickému a spojití se s rebelií. A v této věci kladl pan Zágloba v myšlénkách svých, pokud se osoby jeho tykalo, rozhodné „veto“, neboť ku vzpouře kozácké se přidati k vůli krásným očím Bohunovým přece jen neměl chuti a ostatně bál se i knížete jako ohně.

„Fi, fi!“ mručel si nyní sám pro sebe. „Tahal jsem dábla za ohon a nyní bude tahati on mne a bude mne tahati, až mne utáhne. Abych hrom uhodil do toho zbojníka s tím ženským obličejem a tatarskou rukou! To jsem se dal na pěknou veselku! Na čistou psí veselku — jako že bůh je na nebi! Ať hrom uhodí do všech Kurčevických i do všech milostných pletek! Co mně po nich?! Já je již nikdy nebudu potřebovati! A na koho se to sveze? Na mne! A zač? Což já se chci ženiti? Ať se sám dábel žení, mně je to všecko jedno! Půjdu-li s Bohunem, pak mně Višňovecký z kůže stáhne, půjdu-li od Bohuna, stlukou mne tam

chlapi anebo dokonce i on sám. Věru, s hrubiany se bratřiti, nejhorší jest věcí! Ale dobře mi tak. Přál bych si teď raději býti tím koněm, na kterém sedím, nežli Záglobou. S kozáckým bláznem jsem se bratříčkoval, na střeleného zbojníka jsem se věšel — dobře mi tedy udělají, stáhnou-li mi kůži s obou stran.“

Takto uvažuje, nemálo se pan Zágloba spotil a daleko horší zmocnil se ho ještě humor. Vedro bylo veliké, kůň těžce jej nesl, neboť dávno nebyl již nikde na pochodu a pan Zágloba byl přece člověk velice korpulentní. Můj ty milý bože, co by za to dal, kdyby tak nyní někde v chládku nebo v hospodě mohl zasednouti ku sklenici zimního piva a nikoliv tak se v tom slunečním úpalu lopotiti a stále jen tou spálenou stepí ku předu se hnáti.

Ačkoliv pak Bohun pospíchal, uvolnili přece zas jen v běhu, neboť parno bylo strašné. Popásli trochu koně, v kterážto době pohovořil si Bohun s essauly, dáváje jim patrně rozkazy, co mají dělati, neboť až dosud nevěděli vlastně, kam jedou. K uším Záglobovým doletěla poslední slova rozkazu:

„Vyčkáte výstřelu!“

„Dobře, baťko.“

Bohun obrátil se v tom k Záglobovi.

„Ty pojeděš se mnou napřed.“

„Já?“ řekl Zágloba se zjevným pokaženým humorem. „Ostatně já tě tak přespříliš miluji, že jsem pro tebe již vypotil jednu polovici duše své, proč bych tedy nevypotil ještě tu druhou?! Jsme spolu beztoho jako kontuš a podsívka a kojím se nadějí, že si nás jednou i dáblové vezmou současně, což jest mi ostatně úplně lhostejno, neboť si myslím, že v pekle nemůže býti parněji.“

„Jedme.“

„Na sražení krku.“

Hnuli se zase ku předu a za nimi i kozáci. Ale tito poslední postupovali již nyní jen zvolna, tak že brzo zůstali značně v pozadí — posléze zmizeli z očí úplně.

Bohun se Záglobou jeli vedle sebe mlčky, oba byli hluboce zamyšleni. Zágloba rval se ve vousech a bylo zjevno, že hlavou svou v tu dobu těžce pracuje . . . může býti, že přemýšlel i o tom, jak by se celé té záležitosti pozbavil. Chvillemi mručel cosi sám pro sebe, pak zase pohlížel na Bohuna, na jehož obličej zračil se brzo divoky hněv brzo těžký smutek.

„To je divné,“ myslil Zágloba sám u sebe, je tak úlisným a nedovedl si na svou stranu

ani dívku namluviti. „Je to kozák, to je pravda, ale i rytíř znamenitý, podplukovník, kterýž do- jista co nejdříve, ač-li se k rebelii nepřidá, pro- slaven bude velice, což ovšem jen na něm samém záleží. Pan Skřetuský jest ovšem vznešený mlá- denec a krásný, ale co do postavy přece se jen s tímhle zde zbojníkem srovnati nemůže. Hej, a popadnou se oni za lebky, toť jistě, hned, jak se potkají, neboť oba jsou siláci velicí.“

„Bohune, znáš dobře pana Skřetuského?“
tázal se náhle Zágloba.

„Neznám,“ odpověděl krátce Bohun.

„Budeš s ním míti nesnadnou práci. Viděl jsem jej také jednou, jak si s panem Čaplinským dvéře otevřel. Je to Goliáš a jen do boje a do boje!“

Bohun neodpovídal — a znova pohroužili se oba ve vlastní své myšlenky, kterýmž pan Zágloba tak se oddal, že chvíli co chvíli opakoval sám pro sebe: „Tak, tak! Není rady!“

Uplynulo několik hodin. Slunce zaputovalo kamsi na západ, ku Čehrynu, od východu zavál chladný větrík. Pan Zágloba sňal s hlavy svou čapku z rysí kůže, přetřel si rukou spoceně čelo a zase opětoval: „Tak, tak! Není rady!“

Bohun probudil se jako by ze sna.

„Co jsi řekl?“ tázal se.

„Pravím, že bude již hned tma. A je da- leko ještě?“

„Ne.“

Za hodinu setmělo se opravdu. Ale v tu dobu již dojeli do lesního boru, až posléze za borem zalesklo se již světlo.

„To jsou Rozlohy!“ řekl náhle Bohun.

„Tak! Brr! Je zde v tom boru jaksi chladno.“

Bohun zdržoval koně: „Počkej!“ řekl.

Zágloba pohlédl na něho. Oči jeho, jež měly tu vlastnost, že svítily v noci, hořely nyní jako dvě pochodně.

Oba stáli delší dobu nepohnutě na kraji boru. Konečně ozvalo se v dáli rehtání koní. To přijížděli kozáci Bohunovi . . .

Essaul přiblížil se pro rozkazy, jež mu Bohun zašeptal do ucha, načež se kozáci opět zastavili.

„Jedme!“ řekl Bohun k Záglobovi.

Za chvíli objevily se temné rysy budovy, dvůr, nádvoří, studně atd. před jich očima. Ve dvoře bylo ticho. Psi neštěkali. Velký zlatý měsíc zářil nade dvorem. Ze sadu dolétala sem příjemná vůně z rozkvetlých višní a jabloní — všude bylo tak ticho a tak klidno; noc tak pů- vabná, že scházelo jen ještě, aby nějaký ten

teorban ozval se někde pod oknem sličné prin- cezny.

V některých oknech bylo dosud světlo.

Dva jezdci blížili se ke bráně.

„Kdo je to?“ ozval se hlas nočního hlídače.

„Což mne nepoznáváš, Maxime?“

„Ach, to vaše milost! Sláva panu Bohunovi!“

„Na věky věkův. Otevři. A co je u vás nového?“

„Vše při starém, vše v pořádku. Vaše mi- lost již dávno nebyla v Rozlohách.“

Závory zaskřípaly, most spadl a dva jezdci vjeli na majdan.

„A poslouvej, Maxime, nezavírej bránu aniž vyzdvihuj most, neboť já hned zase pojedu.“

„To tedy vaše milost zajela k nám jako pro oheň?“

„Tak jest. Koně mi uvaž ke sloupu!“

II.

Kurčevičtí ještě nespali. Večeřeli právě, to v oné síni, jež byla naplněna zbrojí a kteráž se táhla po celé šířce domu, od majdanu s jedné až ku sadu s druhé strany. Při objevení se Bo- huna a pana Zágloby vyskočili na nehy jako by jedním rázem. V obličejích kněžny vyšehl ne- toliko obdiv, avšak i nespokojenost a strach zá- roveň. Z knížat byli tu jen dva: Simeon a Mikolaj.

„Bohun!“ řekla kněžna. „A co ty zde děláš?“

„Přijel jsem se poklonit, matko. Což nejste rádi?“

„I rádi, rádi; ráda jsem, jenom se divím, že jsi k nám přijel, když jsem přece slyšela, že máš v Čehryně stráž. A koho nám tu bůh s tebou přivedl?“

„To je pan Zágloba, šlechtic a můj přítel.“

„Vítáme vás!“ řekla kněžna.

„Vítáme vás,“ opakovali Simeon a Mikolaj.

„Vzácná paní!“ řekl šlechtic. „Je pravda, že host není horší nad Tatara, avšak i to jest známo, že kdo chce do nebe přijíti, musí po- cestného do domu přijati, hladového nakrmiti, žízvného napojiti . . .“

„Sedněte si tedy, jezte a pijte! . . .“ pravila stará kněžna. „Jsme vám velmi povděční, že jste k nám přijeli. No, no, Bohune, tebe jsem se však nenadála, co pak tě k nám vlastně vede?“

„Mám cosi důležitého“ — řekl zvolna Bohun.

„Aj, což?“ tázala se nepokojně kněžna.

„Přijde doba, pak si o tom promluvíme. Zatím mně popřejte odpočinku. Jedu přímo z Čehryna.“

„Jak je viděti, měl jsi tedy velmi na kvap.“

„A kam jinam měl bych pospíchat, ne-li k vám? A kde je princezna? Je zdráva?“

„Zdráva,“ řekla suše kněžna.

„Přál bych se její přítomností potěšiti.“

„Helena spí.“

„Ah, to je škoda. Neboť dlouho se tu zdravoti nemohu.“

„A kam jedeš?“

„Je vojna, matko! Není k ničemu času. Hetmani se mohou každou chvílí vypraviti do pole a bude se, bohužel, bít do Záporožců. Několikrát jeli jsme s nimi pro zboží turecké, není-liž pravda, knížata? — Po moři jsme s nimi plouli, sůl i chleb spolu jedli, pili a zpívali a nyní jsme jejich nepřátely!“

Kněžna pohlédla bystře na Bohuna. Hlavou její prolétla myšlénka, že snad má Bohun úmysl sloučiti se s rebelii a že proto přijel, aby prozkoumal i její syny.

„A co myslíš dělati?“ tázala se.

„Já, matko? A což? Je to těžké bít své vlastní, avšak je to nutno.“

„Tak jest, i my tak učiníme,“ pravil Simeon.

„Chmelnický je zrádce,“ dodal mladý Mikołaj.

„Ať zhynou zrádčové!“ řekl Bohun.

„Ať jim kat svítí na poslední hodinku!“ dokončil Zágloba.

Bohun jal se znova hovořiti: „Tak je to na světě! Kdo je ti dnes přítelem, zítra je ti Jidašem! Nikomu nelze na světě dnes věřiti.“

„Jenom dobrým lidem,“ pravila kněžna.

„Zajisté, že jenom dobrým lidem lze věřiti. A proto i já vám také věřím a miluji vás, neboť vy jste dobří lidé, nejste zrádčové...“

V hlase Bohunově bylo cosi tak prepodivného, že na okamžik nastalo v jizbě ticho. Pan Zágloba díval se na kněžnu a pátral okolo sebe svým zdravým okem, kdežto kněžna utkvěla zrakem na Bohunovi.

A tento pokračoval dále: „Vojna lidí neživí, nybrž usmrcuje je a proto jsem vás chtěl ještě viděti, nežli se hneme. Kdo ví, zda se vrátím a vy byste mne dojistá litovali, neboť jste mými přátely, není-liž pravda?“

„K čemuž nám dopomáhej bůh! Od dětinství tě známe.“

„Tys naším bratrem,“ dodal Simeon.

„Vy jste knížata, jste šlechtou a přece jste neopovrhli kozákem, v domě svém k sobě jste jej přitulili, svoji příbuznou mu přislíbili, neboť

vy jste viděli, že bez ní neměl by ten kozák ani života, ani bytí — tak jste se smilovali nad kozákem!“

„To nestojí ani za řeč,“ řekla rychle kněžna.

„O nikoliv, matko, to stojí za řeč, neboť vy jste moji dobrodincové a já jsem již také proto prosil tohoto zde šlechtice, svého přítele, aby mne přijal za svého syna a erb svůj mně propůjčil, jen abyste se nemusili stydět za to, že snad svou příbuznou dáváte — kozákovi! Pan Zágloba s tím souhlasil a nyní budeme se oba starati o dovolení k tomu i u sněmu a po vojně — po vojně učiním pak poklonu velikému hetmanovi, kterýž mi dosti přeje a může byti, že mi erb ten potvrdí, vždyt on i Křečovskému šlechtictví vymohl.“

„Bůh ti k tomu dopomoz!“ pravila kněžna.

„Vy jste upřímní, srdeční lidé — oh, jak vám děkuji! Ale před vojnou přál bych si ještě jednou z vašich úst slyšeti, že mně princeznu dáváte a že své slovo splníte. Šlechtické slovo není žádný dym — a vy jste přece šlechta, jste knížaty.“

Zbojník mluvil ta slova hlasem uvolněným, slavnostním, avšak v řeči jeho zachvívala se zároveň i jakási hrozba, prozrazující, že jest potřebí souhlasiti se vším, oč jen bude žádati.

Stará kněžna podívala se bystře na syny, ti na ni a na chvíli zavládlo mlčení. Náhle zakvílil roroh, sedící na holi u zdi, tak pronikavě, jako by ze sna chtěl buditi, ač do svítání bylo ještě daleko; za ním ozvali se jiní; také veliký orel skalní se probudil, zatřepetal svými křídly a jal se krákat.

Oheň v krbu uhasínal. V jizbě se stmívalo.

„Mikołaji, přilož“ — rekla kněžna.

Mladý kníže přidal do ohně louče.

„Nuže? Slibujete?“ tázal se Bohun.

„Musíme se přece zeptati Heleny.“

„Nechť ona si promluví za sebe a vy také za sebe. Slibujete?“

„Slibujeme“ řekla kněžna.

„Slibujeme,“ opakovali knížata.

Bohun po těch slovech náhle povstal a obrátiv se k Záglobovi, řekl povýšeným hlasem: „Pane Záglobu! Řekni si také o ruku té dívky a oni ti ji také přislíbí.“

„Co to, kozáče, mluvíš? Ci jsi se opil?“ zvolala kněžna.

Bohun však místo odpovědi vyňal Skretuského list a obrátiv se k Záglobovi řekl: „Čti.“

Zágloba vzal list a počal čísti uprostřed hlubokého mlčení.

Vě dveřích objevil se stepý Vasil a vedle něho Helena, oděná v bílé roucho . . . (Str. 138.)

Když skončil, spjal Bohun ruce a řekl: „Komu tedy dáte tu dívku?“

„Bohune!“

Hlas Bohunův podobal se nyní již sykotu hadímu.

„Zrádcové, psovíro, Jidáši! . . .“

„Hej, synové, šavle do ruky!“ vzkřikla kněžna.

Kurčevičtí skočili jako bleskem ke zdem a ozbrojili se.

„Pánové, jen klidně!“ zvolal Zágloba.

Ale nežli domluvil, vyňal Bohun bambitku ze zápasí a vystřelil.

„Ježtší!“ zaječel kníže Simeon a učiniv ještě krok do předu, zamávl rukama v povětří a sklesl celou svou tíhou k zemi.

„Čeď na pomoc!“ zvolala zoufale kněžna.

Ale v témž okamžiku zahoukly se strany sadu strelné rány, dvéře a okno se s třeskotem rozletěly a několik semenů vpadlo do síně.

„At zhynou!“ zavzněly divoké hlasy.

Na majdaně ozval se zvon na poplach. Ptactvo v síni počalo se plašiti; hřmot, střelení a křik nastoupily teď místo ticha v dřímajícím ještě před chvílí dvoře.

Stará kněžna vrhla se vyjíc jako vlčice na tělo Simeonovo, jež chvělo se již v posledních křečovitých tazích, avšak dva semenové chopili ji ihned za vlasy a odtáhli stranou — mezitím i mladý Mikolaj, jež zavekl do kouta síně, bránil se dosud se lví vzteklostí i statečností.

„Pryč!“ vzkřikl náhle Bohun na obkličující jej kozáky, „pryč!“ — opakoval hřmotným hlasem.

Kozáci ustoupili. Myslili, že jich pán chce mladíkovi život zachrániti. Ale Bohun sám vrhl se nyní se šavlí v ruce na knížete.

Započal strašný souboj, na kterýž musila se kněžna, držána byvši za vlasy čtyřmi železnými rukami, dívati jiskřícíma svýma očima a s otevřenými ústy. Mladý kníže uhodil na kozáka tak, že až ustoupiti musil do prostřed síně. Náhle se však Bohun vzchopil, odrazil jeho útok a sám z obrany přešel teď k útočení. Kozáci ani nedýchající sklonili šavle k zemi a stáli tu jako by přikováni, sledující běh boje žízňivými očima.

A v tichu tomto bylo slyšeti jen těžký dech a těžké sápaní se bojujících, hryzot zubův a svíst neb ostrý zvuk narážejících na sebe mečů. Chvíli se zdálo, že Bohun podlehne obrovské síle a vzteklosti mladého knížete, neboť již opět počal ustupovati. Obličej jeho stáhl se jako by

vysílením. Mikolaj zdvojit své rány, když tu náhle kouř pozdvihl se ze země a zaclonil jako by celým oblakem oba bojující — za chvíli spatřili již semenové krev, řinoucí se po tváři Bohunově.

Náhle uskočil Bohun stranou, knížecí ostří trefilo do prázdna, Mikolaj se zachvěl, nachevil udeřením ku předu, a v témže okamžiku řal jej již kozák do krku tak strašně, že se kníže svalil k zemi, jako by byl hrom do něho uderil.

Radostné křiky kozáků mísily se teď s nelidským vřeskem kněžniným. Zdálo se, že srdce její samým bolem se rozpuke. Boj byl skončen, kozáci vrhli se na zbraň po stěnách rozvěšenou a počali ji sundavati, vybírajíce si ty nejdrahoccennější šavle i handžary a šlapajíce při tom po mrtvolách obou knížat i vlastních svých soudruhův, kteří padli rukou Mikolajovou. Bohun dovolil jim všecko. Stál v tom okamžiku ve dveřích vedoucích do komnat Heleniných, kdež zastupoval každému cestu, těžce při tom následkem unavení oddechuje. Obličej jeho byl bledý i zkrvácený, neboť ostří meče knížecího dvakráte se jeho hlavy dotknulo. Matný zrak jeho přelétal s mrtvoly Mikolajovy na mrtvolu Simeonovu, někdy i na zsalalý obličej kněžny, kterouž molojci dosud rvali za vlasy a koleny svými k zemi sraželi, neboť usilovala se vydrati z jejich rukou a klesnouti na mrtvoly svých dětí . . .

Vřesk a zmatek většil se v síni každým okamžikem. Kozáci přivlékali sem čeď Kurčevickou na provazích a vraždili ji bez milosti. Podlaha byla již všechna krví zalita a mrtvolami přeplněna; síň kouřem od výstřelů začouzena, stěny pošramoceny, ba i ptactvo pobito.

Náhle otevřely se dvéře, před nimiž na stráž stál Bohun. Zbojník se obrátil, leč náhle ustoupil.

Ve dveřích objevil se slepý Vasil a vedle něho Helena, oděná v bílé roucho, bledá tak jako samo to roucho, s očima vyjevenými, s ústy otevřenými. Vasil nesl kříž, který držel ve výši před obličejem oběma rukama. Uprostřed zmatku panujícího v síni, uprostřed mrtvol, rozlité zde krve v kalužích, uprostřed lesku šavlí a rozjitřených zraků podivně slavnostně vyjímala se tato vysoká postava, zbidnělá, se šedivými vlasy a černými důlky místo očí. Řekl bys, že je to duch anebo mrtvola zahalená v bílý plášť, jež přichází sem pokárat — zločin . . .

Křiky umlkly. Kozáci ustoupili v plném zaražení, a ticho zde teď zavládnuvší přerušil

klidný, avšak bolestný, ječící hlas knížete: „Ve jménu Otce i Syna i Ducha i Svaté Přečisté! Mužové, kteří přicházíte z dalekých stran, zdaliž přicházíte ve jménu božím? Neboť blahoslavený je ten, kdo přichází povědět slovo boží. A zdaž dobrou nesete novinu? Ci jste apoštoly?“

Smrtné ticho zavládlo po slovech Vasilových, a on obracel se s křížem brzo na tu stranu, brzo na druhou, načež pokračoval: „Běda vám, bratři! Nebo ti, kteří pro zisk nebo z pomsty vojnu vedou, budou pohaněni na věky! Modleme se, abychom došli milosrdenství. Běda vám, bratři, běda mně! Ó, ó, ó!“

A bolný nářek vydral se z prsou knížete.

„Hospodine, pomiluj nás!“ ozvaly se hluché hlasy molojcův, kteří pod vlivem nedolčitelného strachu počali se požeňovati křížem.

Náhle ozval se divoký, pronikavý křik kněžnin: „Vasile! Vasile!“

A v hlase tom bylo cosi tak srdce rozrývajícího, jako by to byl poslední hlas deroucí se násilím ze života lidského. Ale i molojci, kteří dosud tížili ji svýma nohama, cítili, že se již ani nenamáhá vyrvati se jim z rukou.

Kníže se zachvěl, avšak hned na to se obrátil se svým křížem k té straně, odkudž hlas kněžnin zazněl, a řekl: „Ach, duše potupená, volající z hlubokosti své těžkosti — běda ti!“

„Hospodine, pomiluj nás!“ opakovali kozáci.

„Ke mně, semenové!“ zvolal v tom okamžiku Bohun a zachvěl se.

Kozáci přiskočili k němu a podpírali mu ramena.

„Batko, tys raněn?“

„Tak jest! Ale to nevádí. Krev mně neušla. Hej, chlapi; dejte mi pozor na tu donu, dejte mi na ni pozor jako na své vlastní oko v hlavě! Dům obklopte, nikoho nepouštějte dovnitř — Kněžno! . . .“

Více nemohl promluvit, rty mu zbělely a oči zahalily se mu mlhou.

„Přenešte atamana do komnaty!“ zvolal pan Zágloba, kterýž vylezl právě z jakéhosi kouta a neočekávaně se u Bohuna objevil.

„Není to nic!“ mluvil dále, ohmatávaje prsty svými rány. „Zítřka bude zase zdrav! Já sám dám na něj pozor. Uhnětte mi chleba s pavučinou! A vy, chlapi, jděte se obveselit s dívkami do čeledníku, neboť zde již není nic pro vás — dva ať mi přenesou atamana do komnaty! Vezměte jej! Tak! Tak! Nu, hněte se již k čertu, proč tu stojíte? Dejte mi pozor na dům — na atamana dohlédnu si já sám!“

Dva semenové pozvedli Bohuna, přenesli jej do poboční jizby, a ostatní odešli ze síně.

Zágloba přiblížil se k Heleně a pohlédnuv na ni významně okem, řekl rychle a tiše: „Jsem přítelem pana Skřetuského, nebojte se tedy! Dovedte jenom na lože svého proroka a čekejte na mne!“

Po těch slovech vesel do jizby, ve kteréž už dva essaulové uložili Bohuna na turecké křeslo. Pan Zágloba poslal je ihned pro chléb a pro pavučinu a když mu to byli z čeledníku přinesli, zaujal se opatrováním mladého atamana s celou svou zručností, jakáž byla tenkrátě takměř každému šlechtici zrovna vrozena a kteréž nabyt tím, že slepoval lebky v soubojích nebo i na sněmích.

„A řekněte těm semenům“ pravil pan Zágloba k essaulům, „že ataman bude zítra zase zdrav jako ryba, aby se o něho zcela nic nestarali. Trochu se pošramotil, neboť si také trochu přes míru zahrál, avšak zítra budeme slaviti veselku a třeba bez popa. Je-li v domě pivo, tož si jen dopřejte. Nu, hle, rány má již zavázány. Jděte tedy, aby měl ataman klid, pokoj.“

Essaulové pokročili ke dveřím.

„A nevypijte mi tam všecko,“ řekl ještě pan Zágloba.

Pak si sedl k Bohunovi a zahleděl se v jeho obličej.

„Ať tě sám dábel od těch ran, avšak dobře na tebe! Ani za dva dny ještě nehneš ni rukou, ni nohou“ — zamručel sám pro sebe, dívaje se na bledou jeho tvář a zavřené oči. „Šavle nechtěla dělati katovi křivdu, neboť jen jeho jsi ty majetkem a také mu neujdeš. Až tě pověsí, udělá si z těla tvého dábel kukli pro své děti, neboť jsi tak hladoučký! Ne, ne, bratříčku, piješ sice dobře, avšak se mnou již více píti nebudeš. Hledej si teď společnost mezi rakari, neboť vidím, že rád dusíš lidi, a já s tebou šlechtické dvory v noci napadati nebudu. Ať ti jen kat posvítí, ať ti posvítí!“

Bohun zticha zasténal.

„Ó, jen si vzdychej, jen si naříkej! Zítřka budeš ještě více vzdychati. Počkej ty, tatarská duše, princezny se ti tedy zachtělo? Ba, nedivím se ti, ta dívka jest pravá zvláštnost, avšak jestli ty ji okusíš, pak ať psi můj důvtip sežerou. A dříve mi i vlasy na hlavě vyrostou, nežli . . .“

Hluk rozličných hlasů docházel z nádvoří až k uším pana Zágloby.

„Aha, to se již jistě dostali k pivu do sklepa!“ zamručel si. „Napijte se, napijte se jen, aby se

vám to dobře spalo, neboť já již dnes budu bdítí za vás za všechny, ačkoli nevím, budete-li tomu zítra ráno rádi.“

Po těch slovech vstal a šel se podívat, zdali si již skutečně ti molojci učinili známost s knížecím sklepem. Vešel nejprve do síně. Sín vyhlížela strašně. Uprostřed ležela studená již těla Simeona a Mikolaje a kdesi v koutě mrtvola kněžny v sedě byla schoulena tak, jak ji udušila kolena molojcův. Oči měla otevřeny, zuby vyceněny. Oheň doutnající dosud v krbu osvětloval slabým leskem odrážejícím se v kalužinách krve příšernou síň, pozadí temnilo se stínem. Pan Zágloba přiblížil se ku kněžně chtěje se podívat, zda snad ještě nedýchá, položil jí ruku na hlavu, na obličej avšak tento byl již studený — vyšel tedy rychle na nádvoří, neboť se ho již samého v síni zmocňoval strach.

Na nádvoří dali se již zatím kozáci do zpěvu. Ohně byly zapáleny a při jich záři viděl pan Zágloba stojící zde bečky medoviny, vína i kořalky s rozbitými nahoře dny. Kozáci nabírali si z nich jako u studně a pili o závod — na smrt. Jiní, kteří byli již nápojem rozohněni, honili se s dívkami ze dvora, z nichž některé ze strachu utíkaly, kam mohly, nebojíce se ani ohně, přes který rychle přeskakovaly, jiné zase uprostřed smíchu a vřesku nechaly se tahati k bečkám nebo k ohni, kolem něhož tancovaly pak s ostatními „kozáka.“ Molojci skákali jako by zpití, před nimi zase dováděly dívčiny, tu napřed se ženouce, tu zase v pozadí ustupující před násilnými pohyby svých tanečníkův. A diváci tloukli do plechových čtvrtek anebo zpívali. Křiků: „Uhá!“ rozléhaly se stále hlasitěji a hlasitěji; mezi ně mísilo se štěkání psů, řehťání koní a říčení volů. Okolo ohnišťat, v pozadí bylo viděti několik stojících chlopů z Rozloh, kteří uslyševše výstřely a křik přiběhli houfně ze vsi, aby se podívali, co se vlastně děje. Neměli ovšem ani dost málo v úmyslu brániti Kurčevických, neboť ve vsi je všichni nenáviděli; dívali se tudíž jen na rozezpívané a rozpité kozáky, poštuchávající se co chvíli lokty svými, šeptající mezi sebou a přibližující se stále víc a více k bečkám s vodkou a medovinou. Orgie stávaly se čím dále, tím hlučnějšími, pitka vzrůstala a molojci si již ani nenabírali nápoj z beček plecháčem, nýbrž ponořovali do nich celé své hlavy až po šíji. Tančící dívčiny zalévali pak vodkou a medovinou takměř o závod. Obličje všech byly rozpáleny, z hlav drala se již pára, někteří se již sotva na nohou drželi. Pan Zágloba

globa vyšel na chodbu mrštil okem po zpitých, načež zahleděl se bedlivě k nebi.

„Pohoda jest, avšak tma!“ zamručel. „Až vyjde měsíc, pak pryč odtud! . . .“

Po těch slovech kráčel zvolna k bečkám a k opilým molojcům.

„Jen dál, molojci!“ zvolal. „Jen dál, nevytrhujte se! Hajda! Hajda! Ať vám neoschnou zuby! Špatný by to byl člověk, kterýž by se dnes na zdraví atamanovo neopil! Jen dále! K bečkám! Ku předu! Jen dále! K holkám! Uha!“

„Uhá!“ zavylí radostně kozáci.

Zágloba rozhlížel se na všechny strany.

„Oj, vy synkové, ničemové!“ vzkřikl náhle; „vy sami pijete tu jako koně a což tam ti, kteří mají stráž kolem domu, ti nic? Hej tam! Zaměňte si svá místa ihned!“

Rozkaz byl bez váhání vykonán a okamžikem vzhopilo se několik opilých molojcův, aby vystřídali stráž, kteráž dosud nebrala účastenství ani v pitce ani ve zpěvu. Tito byli tu ihned — s rychlostí ovšem snadno pochopitelnou.

„Hajda! Hajda!“ zvolal Zágloba, ukazuje jim na bečky s medovinou.

„Děkujeme, pane!“ odvětili tito ponořující již plecháče do beček.

„Za hodinu vystřídejte mi i tam ty!“

„K službám,“ odpověděl essaul.

Semenům připadalo to zcela přirozeným, že v zastoupení Bohunově převzal nyní velitelství pan Zágloba. Vždyť přihodilo se tak již nejednou a molojci byli tomu povždy rádi, neboť tento šlechtic dovoloval jim vždycky vše, co si jen přáli.

A tak tedy pila stráž nyní spolu s ostatními a pan Zágloba dal se do rozmluvy s chlopy z Rozloh.

„Chlope“ — ptal se jednoho z nich — „daleko jest odtud do Lubní?“

„Ó, daleko, pane!“ odvětil chlop.

„Bylo by tam možno do rána dorazit?“

„O ne, to ne, pane!“

„Což na poledne?“

„Na poledne, to již spíše.“

„A kudy se tam jede?“

„Přímo po silnici.“

„To je silnice?“

„Kníže Jeremi poručil, aby to byla silnice odtud do Lubní, a tak to jest.“

Pan Zágloba mluvil zúmyslně dosti hlasitě, aby ho mohla uprostřed těch křikův a toho hluku aspoň část semenů slyšeti.

„Dejte i jim kořalku!“ řekl potom k molojcům, ukazuje na chlopy, „avšak napřed dejte mně trochu medoviny, neboť jest mi chladno.“

Jeden ze semenů nabral plecháčem z bečky medoviny a podal ji panu Záglobovi.

Šlechtic vzal nápoj opatrně do obou rukou, aby nic nerozlil, přihnul pleháč k vousům a pohodiv hlavou do zadu, jal se zvolna píti, zvolna, avšak bez oddechu.

Pil, pil — až se počali všichni molojci diviti.

„Viděl jsi?“ šeptal jeden druhému. „Zármutek jej přemohl!“

Zatím se však hlava páně Záglobova zase narovnala, potom odňal pleháč od červeného svého obličejce, vypoučil rety, hnul obrvím a mluvil pak jako by sám k sobě: „Oj, není zlá — vyležela! Hned je znáti, že není zlá! Věru, takové medoviny je skoro až škoda pro vaše chámská hrdla! Pro vás by byla dost dobrá braha!*) Dobrá to medovina, dobrá, cítím, že se mi ulehčilo a že jsem již poněkud osvěžil!“

Jakkoli se panu Záglobovi ulehčilo skutečně, tož v hlavě se mu zase rozjasnilo, nabyl živosti a bylo patřno, že jeho krev, zalitá medovinou, utvorila v něm nyní výborný lék, o němž sám dříve byl povídal, že se z něho rozlévá po celém těle mužnost a odvaha.

Pokynul kozákům rukou, že mohou dále píti, a odvrátiv se přešel volným krokem celý dvůr, prohlédl si tak důkladně vsecky kouty,

přešel i po mostě a zatočil i ke straži, aby shlédli, jestli dobře hlídají.

První strážník spal, druhý, třetí a čtvrtý rovněž. Byli uondáni cestou a nad to přišli již na místo na polo opilí, tak že usnuli ihned.

„Mohl bych si ještě některého z nich ukradnouti, abych měl někoho k službě,“ zamručel pan Zágloba.

Pan Zágloba vzal nápoj opatrně . . .

Po těch slovech zabočil již přímo do dvora, vešel opětně do příserné oné síně, vkročil již i k Bohunovi a vida, že nejeví ani nejmenší stopy života, ustoupil zpět ke dveřím Heleniným, jež zticha otevřel . . . Vešel do komnaty, z níž vycházel šepot jako by modlitba.

Byla to komnata knížete Vasila, Helena však seděla u něho, neboť cítila se býti v jeho přítomnosti bezpečnější. Slepý Vasil klečel před obrazem Svaté Panny, před nímž horelo světélko — Helena vedle něho. Oba modlili se hlasitě. Helena pak spatřivši Záglobu, obrátila k němu své ustrašené oči. Zágloba položil prst na ústa.

„Vzácná slečno,“ řekl, „já jsem přítelem pana Skřetuského.“

„Zachraňte mne!“ odpověděla k tomu Helena. —

„Proto jsem k vám vlastně také přišel, spolehněte jen na mne zúplna!“

„Co mám učiniti?“

„Musíme prchnouti, dokud ten dábel tam leží beze smyslův.“

*) Druh kořalky (z ječmene) = braha.

„Co mám učiniti?“

„Oblečte se do mužských šatův a jakmile zaklepu na dvéře, vyjděte.“

Helena váhala. Nedůvěra zaleskla se před ní.

„Mohu vám věriti?“

„A což vám zbývá lepšího?“

„Pravda! To jest pravda! Ale přísahajte mně, že mne nezradíte.“

„Rozum se vám pomátl. Ale když si to přejete, přísahám, k čemuž mi dopomáhej Bůh a svatý křtř! Zde jest vaše zkáza, spása jenom v útěku.“

„Tak, tak jest!“

„Oblečte se co nejrychleji a čekejte!“

„A Vasil?“

„Jaký Vasil?“

„Zde můj bratr — šílený — —“ řekla Helena.

„Vám hrozí zkáza, jemu nikoliv,“ odvětil Zágloba. „Je-li šílený, pak bude kozákům svatým. A viděl jsem sám, že jej mají za proroka.“

„Ach, ano: ani proti Bohunovi ničím se neprovinil.“

„Musíme jej zde nechat, jinaké zhyneme všichni, i pan Skřetuský s námi. Pospěšte si už!“

S těmi slovy opustil pan Zágloba jizbu a odebral se přímo k Bohunovi.

Zbojník byl dosud bledý, všecek vysílen, avšak oči měl již otevřené.

„Je ti lépe?“ tázal se Zágloba.

Bohun chtěl promluvit, avšak nemohl.

„Nemůžeš mluvit?“

Bohun pohnul hlavou na znamení, že nemůže, avšak v témž okamžiku bylo viděti v jeho obličejí veliké utrpení. Bylo patrné, že rány, jakmile se pohnul, způsobily mu velikou bolest.

„To bys tedy nedovedl ani křičeti?“

Bohun dal očima znamení, že ne.

„A hnouti se také nemůžeš?“

Tože znamení.

„Tím lépe, neboť když se nemůžeš ani hnouti ani mluvit ani křičeti, budu zatím moci snadněji odjeti s princeznou do Lubní. Jestli ti ji nepoblázním, pak si dovolím přenechat ji staré babě. Či myslíš, ty ničemo, že ještě nemám dosti té tvé společnosti, myslíš si, že se budu stále s chámem bratříčkovati? Ó ty ničemo, tys myslil, že k vůli tobě, k vůli tvému vínu, k vůli tvým kostem a tvým chlopským milostným pletkám budu také s tebou vražditi, že s tebou snad dokonce i k rebelii přejdu? O, ne tak, ne tak, ty hade!“

V tom poměru, jak pan Zágloba ve své řeči pokračoval, otvíraly se černé oči zbojníkovy stále vždy šir a šir. Zda snil, zda byla to pravda, zda byl to jen žert od pana Zágloby?

A pan Zágloba pokračoval: „Proč na mne tak vyvaluješ ty své oči jako kočka na myš?! Či snad chceš, abych někomu vyřídil od tebe v Lubních pozdrav? Či mám ti snad odtamtud poslati kováře, aby tě napravil, anebo mám snad pro tebe zamluviti u knížete mistra kata?“

Bledý obličej zbojníkův stával se tím strašnějším. Poznal již nyní, že pan Zágloba mluví pravdu, z očí vyšlehovaly mu hromy zoufalosti a vzteklosti, na obličejí jeho zaplál oheň. Jedno nadlidské vysílení — povzněl se a z úst vydral se mu výkřik: „Hej, semen! . . .“

Nskončil, neboť pan Zágloba rychlostí blesku hodil mu na hlavu vlastní župan a v jednom okamžiku zatočil jej kolem něho docela — načež svázal mu ho vzadu.

„Nekřič, neboť ti to škodí,“ pravil zticha pan Zágloba. „Zítra by tě mohla hlava rozbolet, a proto musím se již o tebe jakožto dobrý přítel rádně postarati. Tak, tak! Bude ti zde teploučko, usneš pěkně a aspoň si jícen nevykřičíš! A abys si nemohl ten župánek se sebe strhnouti, ruce ti svážu a všecko jen per amicitiam,*) abys na mne vděčně vzpomínal! . . .“

Po těch slovech svázal pasem kozákovi ruce, zatřhl v uzel a druhým pasem, svým vlastním, uvázal mu ještě nohy. Bohun necítil již kolem sebe ničeho — zemdlel.

„Nemocný má přece ležeti klidně,“ řekl pan Zágloba dále — „aby mu nic do hlavy nevlezlo, z čehož často dostavuje se i delirium.**) Nu a nyní buď zdrav! Mohl bych tě píchnouti nožem, což snad bylo by zde pro mne nejlepším požitkem, avšak stydím se zabiti tě jen tak po chlopsku. Něco jiného bude, zadusíš-li se do rána, neboť to se již přihodilo nejedné slotě. Buď tedy zdrav! Vale et me amantem redama!***) Může býti, že se ještě spolu někdy potkáme, avšak budu-li já o to dbáti, pak at mne z kůže stáhnou a ohony ze mě nadělají!“

Po těch slovech vyšel pan Zágloba do síně, uhasil oheň v krbu a zatukal na Vasilovu komnatu.

Pochmurná postava vynořila se z ní v záptěti. —

„Jste to vy, slččno?“ tázal se Zágloba.

*) Z přátelství.

**) Bláznovství.

***) Buď zdrav a mne, jenž tě miluje, v lásce zachovej!

„Já.“

„Pojďme tedy, abychom se dostali ke koním. Ti tam jsou všichni zpiti a noc je temná. Než se probudí, budeme daleko. Opatrně, jen opatrně — zde leží knížata! . . .“

„Ve jménu Otce i Syna i Ducha . . .“ šeptala Helena.

III.

Dva jezdcí jeli tiše a zvolna přes lesní bor, přiléhající ke dvoru v Rozlohách. Noc velice se zatměla, neboť měsíc zašel hluboko a nad to ještě chmury zastřely zde celý obzor. V boru nebylo viděti ani na tři kroky před koňmi, kteříž každou chvíli klopýtali přes kořeny, klušajíce však stále ku předu, ačkoli kořeny stromů mocně rozkládaly se přes cestu.

Jezdci jeli dlouho s největší opatrností; teprve když dozřeli konec boru a otevřenou již před sebou step, osvětlenou poněkud šerým odleskem chmur, zašeptal jeden z nich: „Do koní!“

I letěli teď jako dvě střely, puštěné z luků tatarských — za nimi zavzníval jen dupot koňský. Jednotlivé duby, stojící tu onde u cesty, mihaly se jako přeludy . . . Oba letěli, letěli dlouho, dlouho bez odpočinku i bez oddechu, až posléze svésili koně uši a jali se unavením chrápati; běh jejich stával se těžším a volnějším.

„Není pomoci, musíme koním uvolnit,“ řekl silnější jezdec.

A v tu právě dobu počalo již světlo zaháněti noc ze stepi. Čím dále, tím větší prostory vynořovaly se ze stínu, objevovalo se již i bodláčí, stepní křoviny, stromy, mohyly, v povětří dělalo se stále větší a větší světlo. Bělavé blesky ozářily již i obličje jezdcův.

Byli to pan Zágloba a Helena.

„Není pomoci, musíme koním uvolnit,“ opakoval pan Zágloba. „Včera přijeli z Čehryňa do Rozloh a jeli bez oddechu. Dlouho to tak již nevydrží, ba bojím se, aby nám nepadli. A jak je vám, slečno?“

Při té otázce pohlédl pan Zágloba na svoji společnici a nečekaje ani na odpověď zvolal: „Ale dovolte mi přece, abych se na vás za deního světla směl podívatí. Hoho! To máte šaty po svých bratrech? Jen co je pravda: velmi slušný je to z vás kozáček! Já, co živ jsem, neměl jsem ještě takového chlapce kolem sebe, avšak právě si vzpomínám, že mi ho zase pan Skřetuský odejme. Aj, a co to zde? O pro bůh! Zaviňte si ty vlasy, ať se podle nich nikdo vaší pleti nedomyslí!“

Skutečně, po plecích Heleniných splýval potok černých vlasů, rozvázaných v běhu rychlého útěku a vlhkostí noční.

„Kam jedeme?“ tázala se Helena poutajíc oběma rukama černý ten krásný svůj vlas a usilující vtěsnati jej pod svou čapku.

„Kam nás oči ponесou.“

„Tak tedy ne do Lubní?“

Na obličejí Helenině zjevil se náhle nepokoj a v bystrém jejím pohledu, kterým utkvěla na panu Záglobovi, kreslila se probuzená nanovo nedůvěra.

„Vidíte, slečno, řídímt já se již vždy podle svého rozumu, a věrte mi, že jsem již vše co nejlépe rozvážil. A rozvaha moje opírá se nyní na následující mé moudré zásadě: neutíkej v tu stranu, ve kterou tě budou pronásledovati! A tak také, ženou-li se již za námi, tož ženou se za námi ve stranu Lubní, neboť jsem se také zúmyslně již včera vyptával co nejhlasitěji na cestu k Lubním a samému Bohunovi před odjezdem jsem řekl, že do Lubní se utečeme. A proto: utíkáme směrem k Čerkassku. Budou-li nás pronásledovati, pak to nebude tak brzo, neboť stane se to teprve tehdy, až se přesvědčí, že se na Lubeňské silnici nenalézáme, a k tomu budou přece potřebovati aspoň dva dny. Zatím se my dostaneme do Čerkasu, kde již nyní jsou polské kourouhve pana Pivnického a Rudominy. A v Korsuni leží už celá moc hetmanova. Rozumíte mi tedy?“

Rozumím a pokud živa budu, potud vděčnou povždy vám zůstanu. Nevím, kdo jste, odkud jste se v Rozlohách objevil, ale mám za to, že mi vás sám Bůh seslal na pomoc a ke spáse, neboť jinaké byla bych se raději nožem probodla, nežli bych se dala v moc toho zbojníka.“

„Upír to je, upír do vaší nevinnosti velice zakousnutý.“

„Co jsem mu já nešťastnice jenom učinila, že mne tak pronásleduje?! Zнала jsem ho již ode dávna a již ode dávna jsem ho nenáviděla, ode dávna již budil ve mně jenom strach a bázeň. Či jsem snad jediná na světě, že se do mne tak zamiloval, že k vůli mně tolik krve prolil, že zavraždil mi i mé vlastní bratry? Bože, když si na to vzpomenu, až se krev ve mně staví. Co si jen počnu? Kde se před ním uchráním? Oh, nedivte se, pane, mým nářkům, neboť jsem nešťastna, stydím se za tu lásku a přála bych si raději stokrát zemřítí!“

Líčka Helenina zaruměnila se plaménky, na něž vyhrkly dvě slzy, jež hněv vypudil, pohrda i bol.

„Proti tomu nebudu a nemohu se opíratí,“ řekl po té pan Zágloba, „že váš dům veliké potkalo neštěstí, avšak nechte si přece jen, slečno, říci, že jsou si tím vaši příbuzní sami jen částečně vinni. Vždyť přece nebylo potřebí slibovati kozákovi vaši ruku a potom jej zraditi, což když se stalo, on tak se rozvzteklil, že žádná, ani moje, domluva již tu pomoci nemohla. Je mi velice líto vašich bratrův a zvláště toho nejmladšího, neboť to bylo takřka dítě ještě, avšak bylo již na něm znáti, že roste na velikého rytíře.“

Helena počala plakati.

„Těmto šatům nesluší slzy, setřete je tedy a řekněte si, že to byla vůle boží. Ale Bůh potrestá také toho vraha, kterýž už částečně jest potrestán, když tolik krve prolil nadarmo, ježto tím ztratil vás — jediný a hlavní cíl svých vášní.“

Tu se pan Zágloba zamlčel; po chvíli teprve ozval se znova: „Ej! Dal by on mně asi — můj ty milý Bože — kdyby mne tak do svých rukou dostal! Z mé kůže ještěrku by udělal! Vy, slečno, nevíte, že jsem já již v Galatě od Turků palmu obdržel, avšak na té mám také dosti, po druhé již netoužím, a proto také nikoli do Lubní, alebrž k Čerkasům jedu. Bylo by ovšem dobře, kdybychom se mohli u knížete zachrániti, avšak což kdyby nás dohonili? Slyšela jste ostatně také, když jsem koně od sloupu odvažoval, že se pacholek Bohunův probudil... A kdož ví, nedal-li už znamení na poplach? A pak by se byli ihned za námi pustili a byli by nás lapili za hodinu — neboť oni tam mají knížecí čerstvé koně, kdežto já jsem neměl již času na vybírání. Ach, ten Bohun — toť bestie divoká, povídám vám, slečno. Tak jsem si jej zošklivil, že přál bych si raději dábla viděti nežli jej.“

„Chraň nás, Bože, před jeho rukou!“

„Zahubil se nyní sám. Čehryn opustil proti rozkazu velkého hetmana a tak přerušil veškeré spojení s knížetem vévodou ruským. Nezbyvá mu nic jiného, nežli utéci se ku Chmelnickému. Ale přijde pak i o rozum, bude-li na příklad Chmelnický poražen, a to se mohlo již touto dobou přihoditi. Řendzjan potkal již za Kremenčukem vojska plující pod vůdcovstvím Barnabáše a Křečovského na Chmela a kromě toho postupoval již i pan Štěpán Potocký po břehu se svými husary, a Řendzjan přece musil prodletí za příčinou správy své čajky v Kremenčuku celých deset dní, tak že nežli se do Če-

hryna dostal, musila již býti zatím bitva svedena. Čekali jsme o tom zprávy každou chvíli.“

„To tedy Řendzjan přivezl ty listy z kudaku?“ tázala se Helena.

„Tak jest, Řendzjan; byly to listy od pana Skřetuského na kněžnu a pro vás, avšak Bohun se jich zmocnil, z nich se všechno dověděl, Řendzjana ihned skolil a táhl pomstít se i na Kurčevických.“

„Oh, to nešťastné dítě! Jen k vůli mně musil krev svou proliti!“

„Nestrachujte se o něho, slečno. On bude živ!“

„A kdy se to stalo?“

„Včera ráno. Bohunovi jest člověka zabiti asi právě tolik, jako podati někomu kalíšek vína. A řval on po přečtení těch listův, až se celý Čehryn otrásal.“

Rozmluva se na chvíli přerušila.

Zatím také rozcdnilo se již úplně. Růžová zora, obroubená jasným, zlaceným světlem, opálem i nachem vzplanula na východní straně nebes. Povětrí bylo svěží, čerstvé; koně počali vesele řehtati.

„Nu, hněme se s Pánembohem ku předu! A živě! Koně si odpočinuli, a my času ke ztracení nemáme“ — řekl pan Zágloba.

Pustili se tedy znova do cvalu a letěli skoro celé půl míle bez odpočinku — náhle objevil se proti nim jakýsi temný bod, který blížil se k nim neobyčejnou rychlostí.

„Co to může býti?“ řekl si pan Zágloba sám k sobě. „Uvolněme... Je to člověk na koni.“

Vskutku také blížil se jakýsi jezdec rychlým cvałem cestou k nim; byl v sedle svém nakloněn, obličej jeho zakryt ve hrůvě koňské a pobádal ob čas bičikem koníka svého, jenž se takměř ani země nedotýkal.

„Který dábel to asi může býti a proč tak letí? Ale letí!“ řekl pan Zágloba, dobýváje ze svého sedla bambitku, aby byl připraven na všechno.

Zatím přiblížil se již kurýr asi na třicet jen krokův.

„Stůj!“ zvolal pan Zágloba míře k němu bambitku. „Kdo to?“

Jezdec zastavil koně, pozdvihl se na sedle, avšak sotva že se podíval před sebe, vzkřikl: „Ah, to pan Zágloba!“

„Aj, Plešněvský! Starostenský sluha z Čehryna?! A co tu robíš? Kam tak letíš?“

Zágloba s Helenou na stepi. (Viz str. 143.)

„Ach, pane Záglobo, obrať — obrať a jed' se mnou! Nešťestí! Hněv boží, soud boží!“

„Co se stalo? Mluv!“

„Čehryn jest už Záporožci dobyt. Chlopi vraždí šlechtu. Soud boží!“

„Ve jménu Otce i Syna! Co to mluvíš? . . . Chmelnický?“

„Pan Pctocký byl poražen, pan Čarnecky jest zajat. Tataři jdou spolu s kozaky. Tuhaj-bej!“

„A Barnabáš? A Křečovský?“

„Barnabáš zahynul a Křečovský se spojil s Chmelnickým. Křivonos hnul se ještě včera v noci na hetmany, Chmelnický dnes za svítání. Síla je to strašná. Kraj celý je v jednom ohni, chlopi všude se bouří, krev se jen leje! Utíkej! Prchni!“

Pan Zágloba vyvalil oči, otevřel ústa a byl přestrašen tak, že nemohl ani promluvit.

„Prchni!“ opakoval Plešněvský.

„Ježíš Maria!“ zastenal pan Zágloba.

„Ježíš Maria!“ opakovala po něm Helena a vybuchla v pláč.

„Utíkejte, nebot času není!“

„Ale kam? Kam?“

„Do Lubní.“

„Ty tam jedeš?“

„Tak jest. K vévodovi knížeti.“

„I aby ďábel do toho!“ zvolal Zágloba „A kde jsou hetmani?“

„Pod Korsunem. Ale ten Křivonos se již tam asi dojísta s nimi bije!“

„Křivonos nebo Ostronos — at ho mor usmrtí! Tak tam není vlastně proč jeti? . . .“

„Ba ne, leda jel-li bys jako lev do pasti, na smrt bys tam jel!“

„A kdo tebe poslal do Lubní? Tvůj pán?“

„Můj pán se již rozzehnal se životem, ale strýc můj, kterýž je mezi Záporožci, život mi zachránil a k útěku dopomohl. Do Lubní ujíždím ze svého vlastního popudu, nebot nevím, kde bych se již uchránil.“

„A vyhni se Rozlohám, nebot tam je zase Bohun. On se chce také dáti k rebelii.“

„O probůh! V Čehryně pravili, že i na Zádňepří se chlopstvo vzbouří.“

„Možná, možná! Nu, ale teď dej se jen dále svou cestou, kam se ti líbí, nebot já mám ještě dosti času mysliti na svou kůži.“

„Nuže, s Bohem!“ řekl Plešněvský a uderil koně svého bičíkem. Hnul se ku předu.

„Vyhni se Rozlohám“ -- vzkřikl ještě za ním Zágloba, „a potkáš-li se s Bohunem, neříkej mu, že jsi mne potkal, slyšíš?“

„Slyším,“ odvětil Plešněvský. „S Bohem!“

A jel jako by jej už někdo honil.

„No tak,“ řekl Zagloba, „teď to máme! Vykroutil jsem se sice již často ze všelijakých pastí, avšak v takovéto jsem nebyl ještě nikdy. Z předu máme Chmelnického, v zadu Bohuna — což když tak jest, věru že nedal bych ani zlámanou grešli ani za svůj předek ani za svůj zadek, ba ani za celou svou kůži. Hloupost jsem vyvedl, že jsem s vámi přímo do Lubní nejel, slečno, avšak o tom mluvíti je již teď pozdě. Fi! Fi! Celý můj rozum není ani toho hoden, aby si v něm boty vyčistil! Co teď dělati, kam se pustiti? V celé zemi, jak vidno, není již ani koutečku, kde by se člověk mohl se svou darovanou smrtí rozejíti se světem. A děkuji pěkně za takové dary! Ať si je vezmou jiní!“

„Pane,“ řekla Helena. „Vím, že jsou moji druzí dva bratři, Jur a Fedor, v Zlatonosí — snad bychom u nich našli ochrany.“

„V Zlatonosí? Počkejte, slečno. Poznal jsem v Čehryně i já pana Uněrického, jenž Zlatonosí má i Kropivnu a Černoboj. Ale to je daleko odsud, daleko, dále nežli do Čerkasa. Co dělati? Nu, když nemáme vůbec kam, tož utíkejme tedy tam. Ale bude potřebí, abychom sjeli s cesty; stepí a lesem budeme mít cestu bezpečnější. Kdybychom se jen aspoň na týden mohli někam utéci, a třeba jen v lesích kdybychom ten čas mohli strávit — snad mezitím hetmani ukončí již s Chmelnickým válku a bude pak zase na Ukrajině tišeji a bezpečněji.“

„Však nás snad Bůh proto nezachránil z rukou Bohunových, abychom jinde zahynuli,“ pravila Helena. „Doufajte.“

„Počkejte, slečno. Ve mně se ožívá nová myšlénka. To se mi přiházívalo v různých mých příhodách častěji. Svým časem vám povím také, slečno, co mne potkalo v Galatě, z čehož také ihned poznáte, že i tehdy bylo mi krušno a přece jsem se vlastním svým důvtipem odtamtud dostal a tělo své zachránil, ačkoli mi z toho má brada, jak vidíte, sešedivěla. Ale nyní musíme již sjetí s cesty. Zatočte se, slečno — tak, tak. Ale vy umíte vlásti koněm, jako ten nejlepší kozáček! Zde jsou trávy hezky vysoké a tak nás tu tak brzo neshlédně žádné oko lidské.“

A vskutku také; traviny, jakmile zabočili jezdcí hloub, byly čím dále tím vyššími, až se v nich oba ztratili úplně. Ale koním se tu šlo ovšem těžko, tím nesnadněji, když tráva byla tu onde ostrá. Brzo unavili se koníci tak, že zastavili se docela.

„Chceme-li, aby nám ještě i na daleko posloužili,“ pokračoval pan Zagloba, „musíme slézti a koně odstrojiti. Musejí si trochu odpočinouti, trochu se nakrmiti, jinak se nám již ku předu nehnou. Ostatně pozoruji, že se již brzo dostaneme do Kahamliku. A věru, byl bych tam již rád, neboť tam jsou jen samé křoviny a do nich li se schováme, ani sám ďábel nás již více nenalezne. Jen abychom nezbloudili.“

Po těch slovech seskočil s koně a pomohl sestoupiti i Heleně, načež šňal s koní i sedla a potravu, kterou se byl ve vsí opatrnosti již v Rozlohách opatřil.

„Jest potřebí, abychom se již také občerstvili,“ řekl, „neboť cesta je to daleká. Učiňte také, slečno, nějaký ten svatý slib svatému Rafaelovi, abychom ji šťastně odbyli. V Zlatonosí jest také pevnost, snad tam tedy bude také nějaké praesidium. Plešněvský pravil, že se chlopi bouří už i na Zádňepří. Hm! Může býti, lidu pro vzpoury je tu všude dost, avšak na Zádňepří jest ještě ruka knížete vévody, a to je u ďábla ruka těžká! Bohun má sice zdravý krk, avšak padne-li ta ruka na něj, pak se ohne až k samé zemi, což dej také nebeský náš Bůh, amen! Jezte, slečno.“

Pan Zagloba vyňal ze záhradní náčiní, jež podal Heleně, načež předložil před ní i pečení a chléb.

„Jezte, slečno,“ řekl, „když je v břichu prázdné, v hlavě je pak hrách s kapustou. Nechceš-li, aby ti hlava sklesla, jez jen hovězí pečení! My jsme již ovšem klesli, neboť ukázalo se, že bylo by bývalo lépe jeti do Lubní, ale stalo se již. Kníže se také dojistá asi se svým vojskem vypraví na Dněpr, to na pomoc hetmanům. Ach, strašných jsme se to dožili časův, ježto domácí vojna nade vše jest nejhorší. Nebude tu pomalu ani koutečku pro spokojené lidi. Lépe by mně bylo, kdybych se byl stal knězem, k čemuž jsem měl i vlohy i vlastní povolání, neboť jsem člověkem klidným a zdrželivým, avšak osud mi jinak určil. Můj Bože, můj Bože! Byl bych býval teď asi nějakým Krakovským kanovníkem a zpíval bych si své hodinky, neboť k tomu mám hlas opravdu velice pěkný. Ale co platno! V mládí zalíbily se mi více všelijaké milostné plotky! Hoho! Ani byste neuvěřila, slečno, jaký že byl ze mne v mladosti uhlazený panáček! A sotva že jsem se na některou podíval, tu jako by se jí hrom byl dotkl. A kdyby mi tak bylo aspoň dvacet let, věřte, že by se mne musil pan Skřetuský

báti. Ale, ale, jak hezounký je to z vás kozáček! To se již pranic nedivím těm mladým, že za vámi běhají a že si pro vás své lebkky bijí. Pan Skretuský je v tom směru také zatvrzelec a silák veliký. Byl jsem toho svědkem, kdy mu dal k tomu příležitost pan Čaplinský a on — ovšem měl již v hlavě — uhodil jím o dvéře tak důrazně, že se mu musily až kosti přelámati. Starý Zacvilichovský mi také vypravoval o vašem ženichovi, že je to veliký rytíř, miláček knížete vévody, vsak i já sám poznal jsem ihned, že je to vojín vážnosti veliké a zkušeností na jeho věk neobyčejných. Eh . . . začíná býti již nějak horko. Ačkoli jest mi přemilou vaše společnost, dal bych za to nevím co, kdybychom již raději byli v Zlatonosi. Vidím vsak, že ve dne budeme musiti sedět v trávě a v noci jeti. Nevím, jestli to všecko, slečno, vydržíte?“

„Jsem zdráva a vydržím všechno. Můžeme jeti a třeba hned.“

„Jako by ve vás ani dámská krev nebyla! Koně si ovšem již odpočinuli a tak je tedy pro všechny případ ihned zase osedlám. Nebudu se ani cítiti bezpečným, dokud ty kahančické kroviny a houštiny nevidím. Kdybychom byli s cesty nesjeli, byli bychom dříve dorazili k řece, avšak odtud bude tam dobrá míle cesty. Tak aspoň myslím. Ostatně potom se přepravíme ihned na druhou stranu řeky. Ale musím vám říci, slečno, že se mi chce hrozně spáti. Včerejší noc prohrýřili jsme skoro celou v Čehryně, včerejšího dne zase sám ďábel nesl mne do Rozloh, a dnešní noc strávili jsme zase celou cestou z Rozloh. Spáti se mi chce, tak spáti, že jsem až ztratil všechnu chuť k povídání, a ačkoli zase nemám ve zvyku mlčeti — neboť filosofové říkají, že kočka má býti k lovu a muž k řeči — tož přece mi již můj jazyk jaksi zleňivěl. Odpusťte tedy, slečno, jestliže si trochu zdřimnu. Promiňte!“

„Není čeho“ — odpověděla Helena.

Pan Zágloba věru neprávem podezřívá svůj jazyk z lenosti, — vždyť mlel jím od svítání dnes bez přestání, avšak spáti se mu chtělo opravdu. A takž také, když si znova usedli na koně, počal dřímáti a tlouci špačky, až pak posléze usnul nadobro. Uspala jej starost, uspal jej šum travin, jež koňové prsoma svýma rozkolébali. Helena pak oddala se svým myšlénkám, kteréž jí hlavou vířily jako hejna ptactva.

Až dosud následovaly veškeré události tak rychle za sebou, že dívka neuměla si to vše, co ji potkalo, ani vysvětliti. Nájezd, násilí,

strašné scény vraždy, strach, neočekávaná pomoc, útěk — to vše převalilo se nad ní jako bouře během jediné noci. A při tom přihodilo se tolik věcí, jimž ona zúplna nerozuměla! . . .

Kdož byl ten, jenž ji zachránil? Řekl jí ovšem své jméno, ale to jméno jí pranic nevysvětlo příčiny jeho jednání k ní . . . A odkud se vzal v Rozlohách? Pravil, že přijel s Bohunem; . . . pak patrně byl s ním ve spolku, byl jeho známým, jeho přítelem. Ale proč by ji chtěl v tomto případě zachrániti, když by při tom přece narazil na největší nebezpečí a strašnou pomstu kozákovu? Aby to vše mohla pochopiti, byla by musila dobře znáti pana Záglobu a jeho nespokojenou hlavu s tím dobrým jeho srdcem. A Helena znala ho teprve od šesti hodin . . . A hle, ten neznámý člověk, s bezesměrnou tvář, ten pijak a dobrodruh jest nyní jejím ochráncem . . . Kdyby jej byla potkala před třemi dny, byl by v ní vzbudil nelibost, odpor i nedůvěru, a nyní pohlíží na něj jako na svého dobrého anděla a prchá s ním — kam? . . . Do Zlatonosi anebo kamsi jinam, to sama ještě neví. Jaká to změna osudu! Včera ještě kladla se ke spánku pod klidnou střechou rodinnou, a dnes jest na stepi, na koni, v mužském oděvu, bez domu, bez přístřeší. A za ní strašný lupič, pronásledující její čest, její lásku; před ní požár vzpoury chlopské, domácí, občanská vojna, všecky její hrůzy, ukrutnosti a bídy. A veškerá důvěra jen v toho člověka? Nikoliv! Ještě v kohosi jiného, mocnějšího nad všecky násilníky, nad všecky vojny, vraždy a požáry.

Při té myšlence pozdvihla dívčina oči svých k nebi: „Zachraň mne, ty Bože veliký a milosrdný, zachraň mne sirotka, zachraň mne nešťastnou, zachraň mne zbloudilou! Buď vůle Tvá, ale staniž se milosrdenství Tvé!“

A přece se již stalo milosrdenství, neboť byla vyrvána z rukou nejukrutnějších, to zázrakem božím, nepochopitelným — zachráněna. Nebezpečí nepominulo ještě, avšak spása snad již není daleka. Kdož ví, kde jest ten, kterého si srdce její vyvolilo? . . . Ze Síce musil se přece již vrátiti, může býti, že jest tedy někde na téže stepi, jako ona. Bude ji hledati a najde ji, a tenkrát radost nastoupí na místo slzí, veselost na místo zármutku, hrůzy a strach zmizí jednou pro vždy — přijde klid a potěcha. Cíl, prosté srdce dívčino naplnilo se důvěrou a step šuměla kolem tak sladce a vánek povíval téměř leže kolem travinami tak líbezně, že našumělo to vše a naválo do její hlavinky plno sladkých

myšlének. Vždyť není přece na tom světě takovou sirotou, když tu s ní jest takový podivný neznámý ochránce — a tam v dáli někdo druhý, známý a milovaný, jenž truchlí pro ni, jenž ji neopustí, jenž přitulí ji k sobě na vždy. A to jest přece člověk železný, mocnější a vážnější nad ty, kteří ji v tomto okamžiku pronásledují . . .

Step šuměla sladce, z květů vycházela silná, opojná vůně; červené hlavičky bodláčí, nachové chocholky roztoče, bílé perly mikulášek *) a perí pelyňkové chýlily se k ní, jako by v tom převlečeném kozáčkovi s dlouhými vrkoči, s mlíčnou tváří a krásnými ústy poznávaly svoji sestru-dívčici. Chýlily se k ní, jako by chtěly říci: „Neplač, krasavice, vždyť my jsme také pod ochranou Boží!“

A tu dotýkal se jí jakýsi klid blížící se k ní ze stepi stále víc a více. Mizely obrazy vražedné i pronásledování a místo toho zmocnila se jí jakási nemoc, avšak nemoc sladká, sen počal tížiti i její víčka, koně cupali zvolna ku předu — pohyb jejich ji houpal . . .

Usnula.

IV.

Probudilo ji teprve štěkání psův. Otevřeš oči spatřila v dali před sebou veliký stinný dub, zahradu a studničnou žoravu. Probudila tudíž ihned také svého společníka,

„Pane, probudte se!“

Zágloba otevřel oči.

„Co to? Kam jsme to přijeli?“

„Nevím.“

„Počkejte, slečno. To jest kozácký zimovník.“ **)

„Tak se i mně zdá.“

*) Mikolajka = mačka (mužská víra); lat. eryngium.

***) Zimovník = zimní obydlí.

Zágloba seskočil s koně a pomohl sestoupiti i Heleně, načež snal s koní i sedla . . . (Str. 146.)

„Zajisté, že zde bydlejí čabanové. Společnost to není právě příliš milá. A co ti psi tak rámusují, jako by je vlci žrali! Tamhle je viděti již koně a lidi pod zahradou. Není pomoci, musíme si zajeti, aby nás nestihali. Musila jste patrně i vy dřímati.“

„Dřímala.“

„Jeden, dva, tři, čtyři osedlaní koňové — čtyři lidé pod zahradou. No, to není veliký počet. Ano, ano, jsou to čabanové. A jaksi živě mezi sebou rozprávějí. Hej, tam! Lidé! Budte zdraví!“

V okamžiku tom přiblížili se k nim ihned čtyři kozáci. Byli to skutečně čabanové, pasoucí zde koně — čili koňari také, kteří v létě obvykle ošetrovali svá stáda uprostřed stepi. Pan Zágloba všiml si také ihned, že jeden z nich měl jen šavli a pistol, ostatní tři že ozbrojeni jsou jenom koňským řemením, uvázaným ke kyjům, avšak věděl také o nich, že tací koňari bývají lidé velice divocí a cestujícím často i velice nebezpeční.

Naproti tomu kozáci, všichni čtyři, zahleděli se na blížící se jako by úkosem. V bronzových jich obličejích nebylo ani dost málo upřímnosti nebo srdečnosti.

„Co tu chcete?“ tázali se nesundajíce s hlav svých ani čapky.

„Sláva Bohu!“ pozdravil pan Zágloba.

„Na věky věkův. Co chcete?“

„Je daleko ještě do Syrovaté?“

„Neznáme žádné Syrovaté.“

„A tento zde zimovník, jak se jmenuje?“

„Husla.“

„Dejte našim koním trochu vody.“

„Nemáme, vyschla. A odkud jedete?“

„Z Krivé Rudy.“

„A kam?“

„Do Čehryna.“

Cabanové se podívali na sebe.

Jeden z nich, černý jako štír, při tom kosooký, počal si pana Záglobu prohlížeti, načež řekl posléze: „A proč jste sjeli s cesty?“

„Protože je vedro.“

Kosooký položil ruku na řemení pana Zágloby.

„Slezte, páнку, s koně. Do Čehryna nemáte proč jeti.“

„A proč ne?“ tázal se klidně pan Zágloba.

„Vidíte zde toho molojce?“ řekl kosooký ukazujíc na jednoho z čabanův.

„Vidím.“

„Přijel z Čehryna. Řezou tam lachy.“

„A víš-li ty, chlope, kdo za námi jede do Čehryna?“

„Kdo?“

„Kníže Jeremi!“

Obličej čabanů zkrátly v okamžiku. Všichni — jako by na povel — obnažili hlavy.

„A víte-li, chámové,“ pokračoval dále pan Zágloba, „co dělají lachové s těmi, o nichž díte, že řezou? Takové tam věší. A víte, kolik vojska s sebou kníže Jeremi vede? A víte-li, že již není odtud ani na půl míle? A co, vy psi duše?! Jak jste nás to zde přijali? Studně vám vyschla? Vodu pro koně nemáte? A vy baziliškové! I vy kobylí děti! Já vám ukážu!“

„Ne serdyteš, pane!*) Studně vyschla. My sami jezdíme do Kahamliku koně své napájet a vodu odtamtud si nosíme.“

„A vy ničemníci!“

„Prostyte, pane!**) Studně vyschla. Poručte, a my vám pro vodu doskočíme.“

„Teď již se bez vás také obejdu — dojedu si tam se svým pacholíkem. A kde je Kahamlik?“ tázal se pan Zágloba výhrůžně.

„Odtud asi dvě staje!**) řekl kosooký ukazuje při tom na zarostlou pěšinu.

„A na silnici musí se jeti zase tudy nebo se tam také může po břehu?“

„Také po břehu, pane. Asi míli odtud točí se řeka přímo k silnici.“

„Štolbo, ku předu!“ řekl pan Zágloba, obračaje se k Heleně.

Dotyčný štolba — Helena — zatočil na místě koně a poskočil.

„A ještě něco!“ řekl Zágloba obrátiv se k chlopům. „Dojede-li sem vojsko knížete Jeremiho, řekněte, že jsem jel k silnici po břehu.“

„Dobře, pane!“

Za čtvrt hodiny po té jel pan Zágloba opětně po boku Heleny.

„To jsem si ještě v čas vymyslel na ně toho knížete!“ řekl mžouraje okem pokrytým bělmem. „Teď tam budou seděti celý den a budou čekati na vojsko Jeremiho. Ale dostali strach! Již jen při samém jméně knížete!“

„Viděla jsem, že ráčíte míti tak obratný důvtip, že se již z každé bídy a nepohody dovedete zachrániti“ — řekla po té Helena — „a Bohu za to děkuji, že mi seslal takového ochránce!“

*) Nehněvejte se, pane!

**) Odpusťte, pane!

***) Staje = délka polní cesty, obvyčejně počítaná na 125 krokův.

Slechticovi šla ta slova přímo k srdci, usmál se, pohladil si bradu a pronesl: „A což? Má tedy Zágloba hlavu ještě na krku?! Chytrým jsem jako Ulysses a to vám věru musím říci, že kdybych nebyl tak chytrým, dávno by mne již byli krkavci sezobali! Ale což platno, třeba se zachrániti! Oni v blízkost knížete snadno uvěřili, neboť to jest dojista pravda, že se tam v těch místech dnes nebo zítra objeví s ohnivým mečem jako archanděl v ruce. A kdyby tak někde na cestě i Bohuna rozsekal, zavázal bych se slibem, že půjdu bos až do Čenstochovy. A kdyby i nebyli uvěřili ti čabanové, postačilo již jen samo připomenutí knížecí moci, aby je to zadrželo od násilí na naše zdraví. Ostatně musím vám říci, slečno, že ta jejich sebevědomost není pro nás dobré signum,^{*)} neboť to znamená, že se ti chlopi zde dověděli již o vítězstvích Chmelnického a že budou nyní čím dále tím sebevědomější, domýšlivější a smělejší. Musíme se proto také nyní držeti více pustiny a do vsí jen málo nahlížeti, neboť by to mohlo býti nebezpečné. Dej nám však, milý Bože, raději již co nejdříve knížete vévodu, neboť jsme se dostali do takových úzkých, že horších věru těžko si lze pomyslíti.“

Bázeň znova vzmocnila se Heleny; chtěla však povědět aspoň nějaké slovo své naděje a chtěla také slyšet i z úst pana Zágloby, pravila: „Teď však již já docela doufám, že mne i sebe zachráníte.“

„To se rozumí!“ odpověděl starý dobrák, „proto přece máme hlavu, abychom na kůži mohli myslet. A do vás jsem se již tak zamiloval, že budu o vás pečovat jako o svou vlastní dceru. Nejhorší jest však při tom, abychom si pravdu řekli, že vlastně sami nevíme, kam se utéci, neboť i ta Zlatonos není pro nás příliš bezpečným a jistým asylem.**)

„To vím však jistě, že bratři jsou v Zlatonosí.“

„Jsou nebo nejsou, neboť mohli už také odejti, a do Rozloh se dojista nebudou vraceti tou cestou, kterou my jedeme. Já spíše počítám na tamní praesidium. Kdyby tak bylo v tom zámečku aspoň půl korouhve nebo aspoň půl pluku! Ale, hlehle, tamto jest již Kahamlik! Budeme míti po straně aspoň houštiny! Přepравíme se na druhou stranu a místo abychom se dali k silnici, dáme se nahoru — zmýlíme

tak aspoň stopu. Je pravda, že blížíme se tak trochu k Rozlohám, avšak ne mnoho . . .“

„Blížíme se k Brovarkům,“ rekla Helena, „přes něž se jede do Zlatonosí.“

„To je tím lépe. Počkejte však trochu.“

Napojili koně. Pan Zágloba potom zůstavil Helenu dobře ukrytou v houštinách, jel hledat brod, kterýž snadno nalezl, neboť vinul se jen o několik kroků dále od místa, k němuž dojeli. Ale tamtudy právě tak přepravovali čabanové koně na druhou stranu řeky, kteráž ostatně byla dosti zavodnělá, ač břehy měla málo přístupny, ježto byly zarostlé a zablácené. Přepравivše se tedy na druhou stranu, hnuli se rychle nahoru proti proudu řeky — jeli bez oddechu až do noci. Cesta byla nesnadná, neboť do Kahamliku vtékalo mnoho potoků, kteréž se při ústí široce rozlévaly a tvořily tak tu onde bahníka a plískanice. Bylo tudíž každou chvíli potřeba, hledati brody anebo prodírat se houštinami, jež pro jezdce byly velice nepohodlny. Koně uondali se hrozně a sotva již za sebou nohy vlekli. Chvillemi zapadali tak, že se Záglobovi zdálo, že již více odtud ani nevylezou. Konečně se dostali na vysoký, suchý břeh, porostlý dubinou. Ale již tu také byla noc hluboká a velice temná. Další cesta stala se tudíž nemožností, neboť ve tmě mohli přijíti na bažiny a zahynouti. I rozhodl se tudíž pan Zágloba, čekati do jitra.

Odsedlal koně, svázal a pustil na pastvu, načež jal se sbírat listí, upravil z nich lože, vystlal kožešinami a přikryv je svým pláštěm, řekl k Heleně: „Položte se, slečno, neboť teď nemáte nic lepšího již na práci. Rosa vám trochu vyčistí očka a bude zase dobře. Já si také položím hlavu do sedla, neboť již skoro v sobě ani kosti necítím. Oheň nerozděláme, protože bychom jím přilákali sem nějaké čabany, kterých je tu všude dost. Noc je krátká, za svítání hneme se zase ku předu. Spěte jen, slečno, spěte pokojně. Nalítali jsme se dnes jako zajáci, ačkoli jsme mnoho cesty neurazili, avšak za to zničili jsme za sebou každou stopu po nás, tak že by musil ďábla snísti ten, kdo by nás zde našel! Dobrou noc, slečno!“

„Dobrou noc!“

Smutný kozáček poklekl a modlil se dlouho, maje oči pozdvížené k nebesům, ke hvězdám, kdežto pan Zágloba vzal na své plece sedlo a odnesl si je poněkud opodál, kdež si pak také vyhlédl místečko k noclehu. Břeh tento byl jinak zcela příhodný k noclehování, neboť byl

^{*)} Znamení.

^{**)} Asylum = útočiště, útulek.

vysoký a suchý a tudíž také bez komárů. Husté dubové listí chránilo je konečně i před deštěm.

Helena nemohla usnouti dlouho. Události uplynulé noci stanuly jí ihned zase jako živé v paměti, z temnoty vychýlily se obličejové zavražděných bratrův i tety. Zdálo se jí, že jest zavřena s mrtvolami v oné síni, a že do této síně jižžij vstupuje — Bohun. Viděla jeho bledý obličej, jeho sobolí černé brvy, stažené bolem a oči na ni utkvělé. Nevýslovný strach se jí vzmočil. Zdaž v téhle temnotě, kteráž ji obklopuje, spatří také dvě milých jí, zářících očí? . . .

Měsíc jako by přeletem vyhlédl ze chmur, zbělil hrstí svých paprsků doubravu a dodával pnům i haluzím fantastické podoby. Křepelky ozvaly se na lukách i na stepích, časem zalátaly sem jakési podivné hlasy ptáků či zvířat nočních. Opodál řehotali koně, kteříž poskakující se a hryzouce trávu, vzdalovali se stále dál a dále od svých drímajících pánův. A všechny tyto hlasy Helenu upokojily, neboť rozprášily fantastické její přeludy a uvedly ji ve skutečnost; pravily jí, že ta síň, jež stále zjevovala se jí před očima, a ty trupy jejích příbuzných, i ten Bohun, bledý, s pomstou v očích — že to vše jest jen mámení smyslů, planý strach, nic více. Před několika dny byla by na ni působila myšlénka na takovouto noc pod širým nebem, v poušti, smrtelně — dnes musila si připomínati, že se nalézá skutečně pod Kahamlikem, daleko od své komnaty panenské . . .

Prozpěvovaly a hrály jí zde tedy přede spánkem křepelky, trpytily se před ní hvězdy a když vánek pohnul haluzemi, zachrastilo dubové listí — a ona konečně usnula. Ale noci v pustině mají také svá překvapení. Bylo již šero, když zaslechla v daleku jakési strašné hlasy, jakousi vřavu, vyti, chrapot, později kvikot tak bolestný a pronikající, že jí až krev v žilách stydla. Vzchopila se rychle — byla všechna ustrašena a nevěděla, co činiti. Náhle se jí mihnul před očima pan Zágloba, kterýž letěl beze čapky v tu stranu, odkud se ozývaly hlasy, letěl s bambitkami v ruce. Za chvíli rozlehl se okolím jeho hlas: „Uhá! Uhá!“ — vykřikl, vystřelil a všechno umlklo. Heleně se zdálo, že čeká ji už smrt — konečně zase zaslechla hlas Záglobův.

„Aby vás psi shtili, aby vás z kůže seřdělí, a židí po světě roznesli!“

V hlase Záglobově ozývala se opravdívá zoufalost.

„Ach, můj pane, co se stalo?“ tázala se dívka.

„Vlci nám koně seřrali.“

„Ježíš Maria! Oba?“

„Jeden jest již ten tam a druhý osudu svému neujde. V noci vzdálili se odtud ne více nežli na 300 krokův a již jest po nich.“

„Co si teď počneme?“

„Co si počneme? Uřízneme si zde hole a sedneme si na ty! Což pak já vím, co si počneme?! Och! Toť pravé zoufalství. Povídám vám, slečno, to sám ďábel zasedl si už na nás! Ostatně není to nic divného, neboť musí on asi býti Bohunovým přítelem anebo dokonce jeho příbuzným! Co si počneme? Ví-li to, pak ať se v koně proměním, budete míti aspoň na čem jeti. Ať jsem šelma, byl-li jsem kdy v podobné situaci.“

„Půjdeme pěšky . . .“

„Dobrá to rada pro vás, když je vám teprve sotva 20 let, avšak nikoli pro mne; špatná to moda pro moje léta cestovati pustinami. A potom! Vždyť se tu teď již každý chlop zmůže na kobytku, a jen psi chodí pěšky! Pěkná to dešperace, jako že Boha miluji! Nu, seděti tu nezůstaneme, jíti musíme, avšak kdy teď přijdeme do té Zlatonosí, to nevím. Není-li to příjemné utíkati na koni, pěšky utíkati jest už to poslední. Přihodilo se nám již tedy vše, co se nám jen nejhoršího přihoditi mohlo. Sedla tu také musíme nechat, a abychom měli co do úst vzíti, musíme to teď nositi na svém vlastním krku.“

„To já nedovolím, abyste vy to nosil! Čeho budeme potřebovati, ponesu já sama.“

Zágloba vida u Heleny takovou rozhodnost, udobřil se s osudem.

„Ach, má slečno,“ řekl, „musil bych býti Turkem anebo pohanem, kdybych to dovolil. O ne! Tyto bělouňky ručky nejsou k tomu, aby nosily takový náklad. Však mi Bůh dá, že si s tím už nějak sám poradím, jenom že si budu musiti častěji odpočinouti, neboť jsa ode dávna v jídle i pití strážlivým, mám nyní trochu krátký dech. Vezmeme si tedy tyto kožešiny zde a trochu pokrmu, z něhož nám již beztoho mnoho nezbude, ježto se musíme nyní jak náleží občerstviti.“

Dali se tedy do jídla, při čemž pan Zágloba, zapomenuv na svou vychvalovanou před tím strážlivost, pečoval o dech co nejdelší.

Okolo poledne přišli k brodu, po kterémž patrně čas od času přejížděli lidé i vozy, neboť

byly na obou stranách stopy kol i koňských kopyt.

„Je to cesta do Zlatonosí?“ tázala se Helena.

„Kdož ví?! Nemáme se ani koho zeptati.“

Sotva pan Zágloba dopověděl, ozval se z pozdálí lidský hlas.

„Počkejte, slečno, ukryjme se!“ zašeptal Zágloba.

Hlas blížil se stále víc a více.

„Vidíte něco?“ tázala se Helena.

„Vidím.“

„Kdo se to blíží?“

„Děd-slepec s lýrou. Jakýsi výrostek jej doprovází. Teď si zouvají boty. Přejdou řeku směrem k nám.“

Za chvíli zvěstovalo šplouchání vody, že skutečně řeku přecházejí.

Zágloba s Helenou vyšli z úkrytu.

„Pochválen bud!...“ řekl šlechtic.

„Na viki vikiv,“ *) odpověděl děd. „A kdo jste?“

„Křestané! Neboj se, dědku, jsme naši.“

„Pak vám dej svatý Mikuláš zdraví a štěstí.“

„A odkud jdete, dědečku?“

„Z Brovarkův.“

„A kam vede tahle cesta?“

„Do chutorů, pane, do vesnice...“

„A do Zlatonosí nevede?“

„Možná že také, pane.“

„Dávno jste vyšli z Brovarků?“

„Včera ráno, pane.“

„A byli jste v Rozlohách?“

„Byli. Ale povídají, že tam přijeli rytíři a že tam byla bitva.“

„Kdo to povídal?“

„V Brovarkách to povídali. Přijel tam jeden z knížecí čeledi, a co ten povídal, z toho šla až hrůza.“

„A vy jste ho neviděli?“

„Já, pane, nevidím nikoho — jsem slepý.“

„A ten výrostek zde?“

„Ten vidí, avšak nemluví, je němý — jen já mu rozumím.“

„Je odtud daleko do Rozloh, neboť my tam jedeme?“

„Oj, daleko!“

„Povídáte tedy, že jste byli v Rozlohách?“

„Byli.“

„Tak?“ řekl pan Zágloba a chopil náhle výrostka za krk.

„Ha! Vy lotři, vy zloději, vy ničemové! Na špehy chodíte, chlopy ku vzpouře přemlouváte! Hej, Fedore, Olešo, Maxime, chopte se jich, svlechte je do naha a pověste nebo je utopte! Bijte je, neboť jsou to rebelisti, špehové, bijte je, zabijte je!“

I jal se lomcovati výrostkem a křičel při tom čím dále tím hlasitěji. Děd vrhl se na kolena, prosil o milosrdenství, výrostek vydával ze sebe pronikavé výkřiky, jež jsou vrozeny jen nemluvnatům, a Helena dívala se na vše to všechna udivena.

„Co to děláte?“ ptala se Zágloby, nevěříc vlastním svým očím.

Ale pan Zágloba řval, klel, vyvolával celé peklo, svolával ku pomoci všechna neštěstí, zhouby, mory, nemoci — hrozil rozličnými způsoby mučení v smrti.

Princezna myslela již, že se mu spletl rozum.

„Odejděte,“ volal Zágloba na ni, „nesluší se, abyste se dívala na to, co se teď stane, odejděte.“

A náhle obrátil se opět k dědovi.

„Svlec se sebe šat i tu kápi a nesvlečeš-li to, pak tě roztrhám na kusy!“

Mezitím již povalil také výrostka na zemi a jal se ho vlastníma rukama svlékati. Děd byl všecken poděšen, zahodil nejprve lýru, pak mošnu i plášť.

„Svlec všechno! Nebo tě zabiju!“ řval Zágloba.

Děd počal svlékati košili.

Princezna vidouc, co se děje, rychle se vzdálila, aby svou skromností a něhu pohledem na nahé ty lidi neurazila, avšak ač rychle utíkala z toho místa, slyšela ještě dlouho za sebou proklínání Záglobovo.

Vzdálivši se již značně zastavila se, nevědouc sama, co si počítí. Na blízkou ležel kmen svaleného a vyvráceného větrem stromu, sedla si tedy zde a čekala. K uším jejím doířely výkřiky nemluvněte, ječení a nařikání dědovo a vrchol všeho — křik Záglobův.

Konečně ztichlo vše. Bylo slyšeti toliko cvrlikání ptákův a šelest listů. Za chvíli ozval se těžký krok lidský.

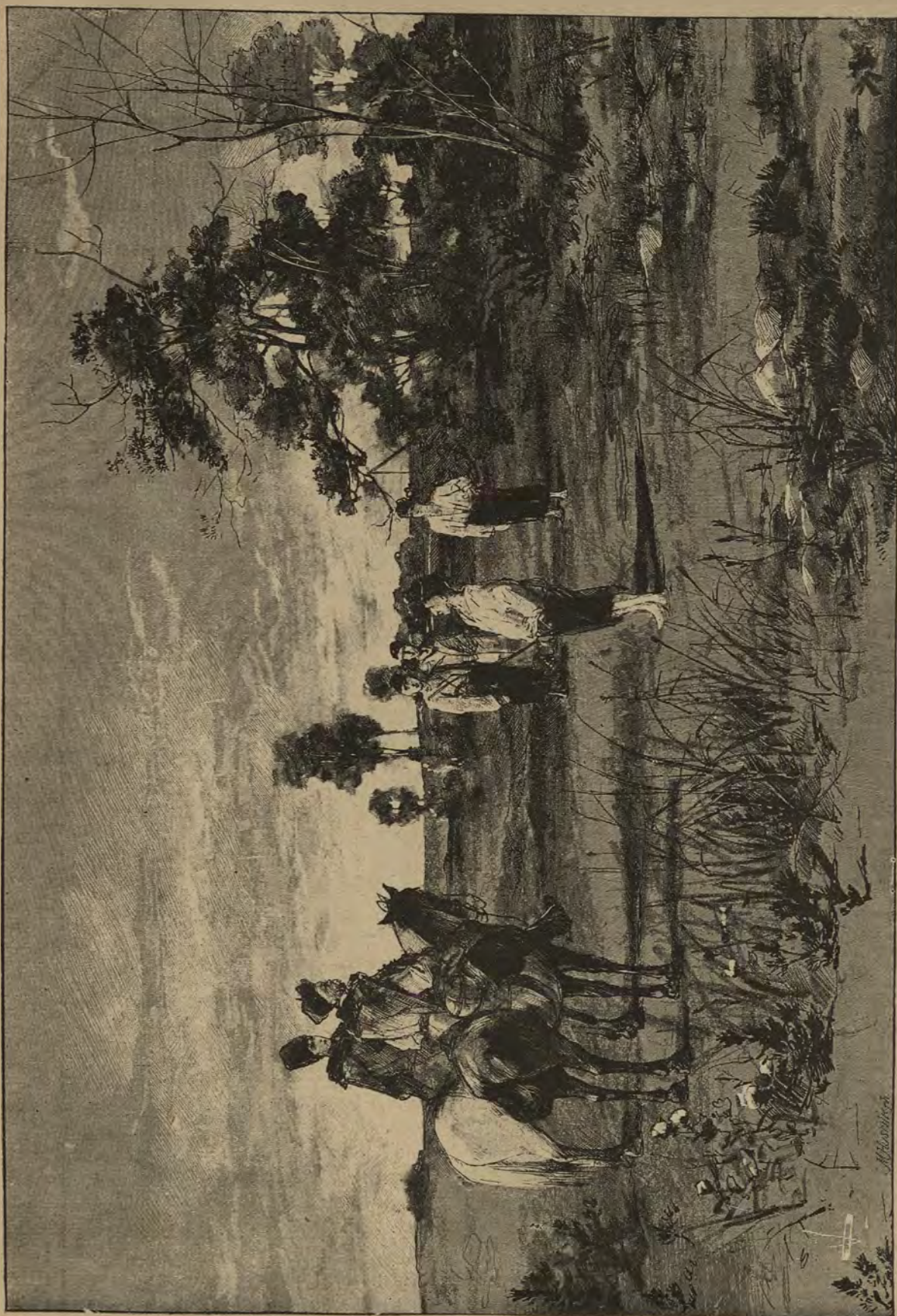
Byl to pan Zágloba.

Na rameni nesl šat, který strhal s děda a pacholety, v ruce nesl dva páry bot a lýru. Přiblíživ se, zamhouřil oko a usmál se.

Byl patrně v dobrém humoru.

„Žádný sluha u soudu se tolik nenakřičí, jako jsem se teď nakřičel já —“ řekl. „Až jsem

*) Na věky věkův. (Další odpovědi děda, jenž mluvil malorusťinou, podáváme v překladě.)

V okamžiku tom přiblížili se k nim čtyři kozáci. . . (Str. 149.)

ochraptěl. Ale mám, co jsem chtěl. Neudělá-li mne sultan aspoň pašou nebo valašským hospodářem, pak jest nevděčníkem, neboť ušetřil jsem mu přece dva turecké svaté. A ti bídáci prosili mne, abych jim aspoň košili nechal. Ale já jsem jim řekl, že mně mají děkovati, když jsem je na živu nechal. A podívejte se jen, slečno, všechno je nové! I pláště, i boty, i košile. Může-liž tu pak býti v té naší zemi nějaký pořádek, když i to chámstvo obléká se již teď tak přílišně?! Ale oni byli v Brovarkách na odpustcích a tu zajisté nahrabali tam hezkou částku grošů — proto si také koupili na výročním trhu všechno nové. Nejednen šlechtic nevyorá v tom kraji tolik, kolik zde děd vyžebrá. Proto také praštím už svým rytířským řemeslem a budu dědy na silnicích přepadati, neboť vidím, že tímto způsobem spíše přijíti lze k nějakému štěstí.

»Ale proč jste to vlastně učinil? K jakému účelu?« tázala se Helena.

»K jakému účelu? Vy toho ještě nechápete? Počkejte tedy trochu, hned vám ten účel jasněji ukáži.«

Po těch slovech vzal polovici šatstva a vzdálil se do křoví, jež obrostlo tu břehy. Za chvíli zavzněly v křoví zvuky lýry a hned po té objevil se . . . již nikoli pan Zágloba, avšak opravdový „did“*) ukrajinský, s bělmem na jednom oku a s bradou šedivou. „Did“ přiblížil se k Heleně, zpívaje si při tom chraplavým hlasem:

»Sokole jasnyj, brate mi ridnyj,
Ty vysoko litaješ,
Ty šyroko vydaješ . . .«**)

Princezna zatleskala ručkama a dnes poprvé od té doby, kdy z Rozloh prchli, rozjasnil úsměv sličnou její tvář.

»Kdybych nevěděla, že jste to vy, věru, že bych vás nepoznala!«

»Nuže?« ozval se pan Zágloba. »Že jste ani o masopustě neviděla lepší maškary?! Prohlížel jsem se též v Kahamliku a viděl-li jsem kdy lepšího a foremnějšího děda, ať mne na mé vlastní torbě oběsí. A písně mi také nescházejí. Co si na příklad přejete, slečno? Snad tu píseň o Maruši Bohuslavovně, nebo o Bondarivně, či o Sěrpatově smrti? Všecko dovedu. Ať jsem dareba, nezmožu-li se mezi největšími lišáky na kus toho chleba vezdejšího.«

*) Did = děd = slepec = národní pěvec.

***) Sokole jasnyj, bratře můj milý, ty vysoko letíš, ty daleko vidíš.

»Ach, nyní již rozumím, nyní již vím, k jakému účelu jste to učinil, proč jste ty ubožáky svlékl, to proto, abychom v tomto přestrojení bezpečněji mohli ku předu, že?«

»Tot se rozumí,« řekl pan Zágloba. »Což myslíte jiného? Zde na Zádňepří jest lid horší nežli kde jinde, a jenom ruka knížecí ty darebáky zdržuje před svévolí; avšak nyní, jakmile zvědí o vojně se Záporožskem a o vítězstvích Chmelnického, nyní je nezdrží od rebelie moc žádná. Viděla jste přece, slečno, ony čabany, kteří se již lepili na naši kůži! . . . Nepotrou-li naši hetmané Chmelnického co nejrychleji, pak za den, za dva bude celý kraj v jednom ohni — a jakž bych vás pak mohl provéstí těmi houfy zbouřeného chloptva? A kdybychom měli zajíti v jejich rukách, tož lépe by vám bylo bývalo zůstatí v rukách Bohunových.«

»O ne, ne! To nemůže býti! Raději smrt!« přerušila jej v další řeči princezna.

»A já zase raději život, neboť smrt je neodbytná, člověk se jí nezbaví pražádným důvtipem. Ostatně mám za to, že nám ty dědy sám Bůh s nebe seslal. Postrašil jsem je i tím, že je kníže s celým svým vojskem na blízku. Budou tedy samým strachem seděti nejméně tři dny někde v houští, zatím co my v tomto převlečení jakž takž do Zlatonosí dorazíme, bratry vaše nalezneme a pomoc — pak už bude dobře; ne, ne, půjdeme pak dále až k samým hetmanům, anebo počkáme na knížete, a to vše provedeme teď již v bezpečí, neboť „dědové“ se nemusejí před chlopy a kozáky ničeho obávatí. Mohli bychom i samotným táborem Chmelnického bez úrazu proraziti. Jediných Tatarů musíme se stříci, neboť ti by vás jakožto mladé pachole vzali v kořist svou.«

»To tedy i já se musím převléci.«

»Ovšem; svlechte jen teď se sebe svého kozáčka a přestrojte se v chlopského výrostka. Jste sice na chámské dítě trochu uhlazená, jakož i já na svého „dida“, avšak nic nevadí. Vám opálí líčko vítr a mně zase spadne břicho od chůze. Všechnu tloušťku svou teď ze sebe vypotím. Když mi Valaši oko vypálili, myslil jsem, že mě potkala zlá, ba ukrutná příhoda, a nyní vidím, že se mi to výborně hodí, neboť did, kterýž by nebyl slepý, byl by každému velmi podezřelý. Budete mne, slečno, voditi za ruku a říkati mně budete »Onufrij«, neboť takové teď bude mé didovské jméno. Nyní se však již co nejrychleji převlechte, neboť máme nejvyšší

čas k cestě, jež bude čím dále, tím delší, ježto pěšky musíme.“

Pan Zágloba odešel, a Helena jala se hned převlékati do šatů didovského pacholety. Umyvši se trochu v řece, oděla se v pláštík chlopský, hlavu pokryla teď slaměným kloboukem, přes paži zavěsila si cestovní mošnu. Na štěstí byl výrostek, kterého Zágloba o šat oloupil, dosti štíhlý, a tak hodilo se vše na její tílko dosti dobře.

Když se k ní Zágloba vrátil, prohlédl si ji důkladně a řekl: „Můj Bože! Nejedem rytíř vzdal by se svého stavu, kdyby ho jen takové pachole, jako jste vy teď, slečno, provázelo — a já sám ostatně znám již jednoho husara, kterýž to také skutečně učinil. Jen s těmi vašimi vlasy musíme něco učiniti. Viděl jsem sice již ve Stambule urozená pacholátka, avšak takovýchto jsem tam přece neviděl.“

„Dej Bůh, aby mi jen ta urozenost neškodila,“ řekla po té Helena.

Ale usmála se hned při tom, neboť její panenské uši přemile lehtal páně Záglobův stálý obdiv.

„Hladkost nikdy neškodí, a já jsem toho prvním příkladem, neboť když mi Turci v Galatě oko vypálili, chtěli vypáliti i druhé, avšak v tom mne zachránila žena tamního pašy, a to jenom pro mou urozenost, jejíž zbytky můžete na mně přece ještě shledati.“

„A řekl jste prve, že vám to oko vypálili Valaši?“

„Ovšem že Valaši, avšak poturčení, a ti byli v Galatě pašovými sloužícími.“

„Ale přece vám to oko nevypálili?“

„Jenom že se mi od žhavého železa bělmem zastřelo! Ostatně vše to jedno. Co však hodláte učiniti se svými vrkoči?“

„A co mám učiniti? Snad je ustríhnouti?“

„Ba, je toho potřebí. Ale jak?“

„Vaší šavlí.“

„Šavlí se sice dobře stříhají hlavy, avšak vlasy? To věru nevím, quomodo?“^{*})

„A víte, jak? Já si sednu sem k tomuto zkácenému kmeni, položím vlasy přes příč a vy je utnete. Jenom dejte pozor na mou hlavu — tu mi nechte.“

„O tu se nebojte. Vždyt jsem i v opilosti nejednou knoty u svěc ustríhoval, aniž bych byl svíčku shasil. Neublížím tedy ani vám, ačkoli takováto presentace jest u mě dnes poprvé.“

Helena sedla si ke kmeni a přehodivši naň své dlouhé černé vlasy, pozdvihla oči k panu Záglobovi.

„Jsem hotova,“ řekla, „sekněte!“

Při tom se na něj poněkud smutně usmála — bylot jí líto těch vlasův, kteréž husty a krásny byly až milo. A i panu Záglobovi nebylo jaksi volno. Prohlížel si kmen a nejlepší místo k seknutí, při čemž si mručel: „Fi! Fi! Přál bych si býti raději lazebníkem a kozákům osrdí vysekávati. Připadá mi to, jako bych byl katem a jako bych měl vykonati nějaké dílo katovské, to tím spíše, ježto jest vám dojista povědomo, že katové čarodějnicím proto vlasy utínají, aby se v nich nějaký ten ďábel skrýti nemohl a aby jim svou mocí efekt tortury nezkažil. Ale vy přece nejste čarodějnice, a proto mi tento čin připadá tím ohyždněji, ba na mou věru, nechytne-li mne za to pan Skřetuský za uši, pak mu vyčtu imparitatem. I kýho výra, po rukách jako by mi mravenci lezli! Zamhurte tedy již oči!“

„Již!“ odpověděla Helena.

Pan Zágloba pohnul rukou do výše. Britké železo zasvištělo v povětří, a v okamžiku tom schoulily se dlouhé, černé vrkoče Heleniny po hladké koře kmene na zemi.

„Již!“ řekl Zágloba.

Helena vzhopila se čile, a krátce utatě vlasy její rozsypaly se v černém polokruhu kolem jejího obličejce, na němž planuly ruměnce studu, neboť ustrížení vrkočů dívce platilo v těch dobách za velikou hanbu — byla to tedy s její strany přetěžká oběť, k níž se odhodlala, avšak již z nutnosti přinésti musila.

I slzy zasvitly v jejích očích, a pan Zágloba, jenž sám s sebou nijak nebyl spokojen, vůbec jí ani nepotěšil.

„Zdá se mi, že jsem se odvážil čehosi nečestného,“ řekl, „a opakuji vám, že pan Skřetuský, je-li hodným mládencem a ženichem, musí mi za to uši useknouti. Ale nebylo jináče možno, neboť by jinak váš rod ihned všude uhodli. Nyní půjdeme již směle ku předu. Vypal jsem se také dida na cestu, přiloživ mu ostří k hrdlu, následkem čehož vyprávěl mi, že spatříme na cestě tři duby, kolem kterých je vlčí jáma a vedle jámy že jde cesta do Demianovky, k Zlatonosi. Řekl, že tou cestou jezdí také Čumáci, budeme se snad tedy moci svézti. Ach, těžké to žijeme spolu doby, těžké, tak těžké, že na ně věčně budeme vzpomínati.“

A nyní musíme se rozloučiti i se šavlemi, neboť

^{*}) Jakým způsobem.

nehodí se, aby měl did anebo jeho pacholík při sobě šlechtické odznaky. Schovám je zde pod tento kmen, snad Bůh dá, že je tu zase někdy najdu. Mnoho výprav ta moje šavle již viděla a mnohých velikých porážek byla již příčinou. Věřte mi, slečno, že bych byl nyní již plukovníkem, kdyby nebylo na světě závisti a zlosti lidské, kteráž mne připravila o všecku lásku a přiměla jen k horkým nápojům. Tak je však vždycky na světě. V ničem není spravedlnosti. Že jsem nelezl, jako nějaký hlupák, do záhuby a že jsem uměl s mužstvem spojovati i rozvahu, jako nějaký druhý Cunctator, řekl o mně pan Závčilichovský, že prý mne tchoř okoukl. Dobrý je to člověk, avšak zlý jazyk má. Ještě nedávno plánil mne za to, že jsem se s kozáky bratříčkovalakdyby nebylo toho bratříčkování, zajistě byste nebyla ušla Bohunově moci.“

Za těch slov strkal pan Závgloba šavle pod kmen a přikryl je zelení a křovím, nacež zavěsil na své plece mošnu a teorban, do ruky vzal hůl vysázenou křemínky a mávnuv jí jednou i dvakrát do vzduchu řekl: „No, není to tak zlé, může býti, že tím nějakému psu nebo vlku oči vypálíme a zuby spočítáme. Nejhorším ze všeho jest, že musíme capati ku předu pěšky, avšak není tu již pomoci, a proto pojďme!“

Šli.

Černovlasé pachole napřed, did za ním. Did mružel si a klel, neboť byla mu ta chůze přece jen velice obtížna, ačkoli vítr vál po stepi. Vítr ten také vál se strany v obličej pacholete a činil je tak víc a více osmahlejším. Brzo po té přišli k vlčí jámě, na jejímž dně prýštil se pramen, posylaje svou čistou vodu do Kahamliku. Kolem jámy nedaleko řeky

rostly na návrší tři mohutné duby, a k těm také zaměřili naši poutníci. Zde přišli i na stopu cesty, jež žlutala se kvítím kolem ní narostlým. Cesta byla pusta, nebylo na ní ani čumáka, ani vozu, ani lenivých volů. Tu onde ležely jen dobytčí kosti, jež sem vlci roznesli a jež na světle slunečním zbělely jako sníh. Naši poutníci šli stále ku předu, odpočívali si jen ve stinných doubravinách. Zde ukládalo se vždycky černovlasé pachole ke spánku na zeleném koberci, kdežto děd bděl. Přecházeli i přes

potůčky, a kde nebylo brodu, tam ho hledali, obcházejíce dlouho kolem břehu. Někdy přenášel děd své pachole i na rukách, a to se silou věru prepodivnou u člověka, jenž chodil žebrotou o chléb vezdejší. Ale byl to děd ramnatý!

Tak tedy vlekli se až do večera, až posléze usedl si pacholík u cesty v dubovém lese a řekl: „Již se mi ani dechu nedostává a síly

Děd-slepec s lyrou. (Str. 152.)

mi došly. Nepůjdu již dále. Zde se položím a usnu.“

Děd byl na rozpacích.

„Oh, ta prokletá pustina!“ řekl. „Nikde ani chutor, ani sad u cesty, ani živý člověk. Ale zde přece nemůžeme ztrávit noc. Večer již zapadá, za hodinu bude tma, avšak — poslouchejte, slečno!“

V tom se děd zamlčel a okamžik bylo hluboké ticho. Náhle však přerušil ji daleký, posupný hlas, kterýž — jak se zdálo — vycházel ze vnitř země. A skutečně také; vycházel z vlčí jámy, ležící nedaleko cesty.

„To jsou vlci,“ řekl pan Zágloba. „Předešlou noc měli jsme koně, a ty nám snědli, nyní se snad pustí i do nás. Mám bambitku v ruce, avšak nevím, stačí li mi prach na dvakrát. Slyšíte, slečno, už zase!“

Vytí vlčí skutečně znova se rozlehlo, a zdálo se, že se blíží.

„Vstaňte, dětino,“ řekl did. „A nemůžete li jít, ponesu vás. Což dělati. Vidím, že jsem si ve vás přespřilíš již zalíbil, avšak to dojísta jen proto, že jakožto svobodný člověk nemohu sám žádné potomky tu zůstaviti a mám-li nějaké nepravé, pak jsou bisurmany, neboť v Turecku jsem dlouho přebýval. Se mnou končí také rod Záglobův erbu Včely. Vy, slečno, musíte se již o mou starobu postarati, avšak nyní vstávejte anebo si mně sedněte na záda jako na berana.“

„Mám nohy již tak těžké, že se ani hnouti nemohu.“

„A chválila jste si přece svou sílu. Leč ticho, ticho! Nemýlím-li se, slyším štěkot psů. Ano, ano, to jsou psi a nikoli vlci. Musí zde již tedy býti nedaleko Demianovka, o níž mi ten děd povídal. Buď Bohu chvála! Již jsem si myslil, zda by nebylo dobře, zapáliti ohně před těmi vlky, abychom se tu mohli bezpečně prospati, neboť unaveni jsme oba. Ano, ano, to jsou psi. Slyšíte?“

„Pojďme tedy,“ rekla Helena, již náhle zase síly přibýly.

Sotva že vyšli z lesa, objevily se před nimi na několik set krokův ohně z četných chat. Spatřili již také tři kopule kostelní, pobité novým šindelem, jež svítily jim i v tom soumraku ještě dosti jasně, odrážejíce se od lesku večerní zory. Štěkot psů blížil se stále víc a více: „Ano, ano! Jest to Demianovka, nemůže to býti ani nic jiného!“ řekl pan Zágloba. „Didy‘ všude rádi mají, všude rádi přivítají,

snad nám poskytnou i nocleh i večeři, a může býti, že nás ti dobří lidé i dále zavezou. Počkejte, slečno, počkejte... Demianovka... to je přece knížecí ves, pak v ní dojísta sídlí i podstarosta. Tak, tak, zde si tedy odpočineme a kromě toho dovíme se i nějaké noviny. Kníže musí již býti přece na pochodu. Může býti, že se nám spása naše dříve podaří, nežli se nadějete. Ale nezapomeňte jen na to, že jste něma! Já sám již se stále pletu, vždyť jsem vám ještě před chvílí řekl, abyste mi říkala Onufryj, avšak když máte býti nemluvnětem, nesmíte mi nijak říkati. Budu povídati za vás i za sebe a při tom Boha chváliti — však umím mluvití po chlopsku právě tak dobře jako po latinsku. Nuž dál, jen dále! A hle! Zde jsou již první chaty. Ach, můj Bože, kdy se již skončí ty naše potulky?! Kdybychom zde mohli dostati aspoň trochu teplého piva — pomodlil bych se za to!“

Pan Zágloba umkl, a chvíli šli tise vedle sebe. Za chvíli začal opět: „Pamatujte si, slečno, že jste nemluvně. Kdyby se vás někdo na něco tázal, ukažte mu hned vždycky na mne a řekněte jen: ‚Hum, hum, hum! Nija, nija!‘ Však jste dosti vtipna k tomu a zde jde přece o naši kůži. Kdybychom se zde snad někde potkali s hetmanskými nebo knížecími korouhveři, pak se ovšem ihned ohlásíme, zvláště sejdeme-li se s nějakým upřímným důstojníkem a přítelem nebo známým pana Skřetuského. Je pravda, že jste pod ochranou knížecí, a tedy se nemusíte od vojínův ničeho obávat. Aj, hle, jaké pak jsou to tam v údolí ohně? Aha! tam kují! To jsou kováři! Ale vidím okolo nich i lidi — a hodně lidí... nu, pojďme tam!“

Skutečně v údolí stála kovárna, z níž sypaly se kotouče zlatých jisker a otevřenými dveřmi jakož i nesčetnými otvory ve stěnách vybuchovalo ohnivě světlo, časem zacláněné mihajícími se uvnitř temnými postavami. Venku před kovárnou bylo také v tom soumraku večerním ba skoro již nočním hojně postav, stojících zde ve skupinách. Kladiiva v kovárně tloukla podle taktu, až se daleko kolem ozvěna rozléhala — a ozvěna tato mísila se zase se zpěvy rozléhajícími se před kovárnou, s hovorem i se štěkotem psův.

Pan Zágloba vida vše to jasně před sebou, zaměřil přímo do údolí, brknul do lýry a začal zpívat:

„Ej, tam na hori
ženci žnut,

a popih horoju,
popid zelenoju
kozaki idut . . .“

Za této noty blížil se k zástupu, stojícímu před kovárnou. Rozhlédl se kolem: byli to chlapi, většinou již opilí. Skoro všichni drželi v rukách svých tyče. Na některých z nich svítily se kosy a vůbec ostří všeho druhu. Kováři uvnitř kovárny pracovali právě na zaostřování všeho železa, jež ten neb onen ve vsi sehnati mohl.

„Ej, did, did!“ začali náhle volati.

„Pochválen bud . . .“ řekl pan Zágloba.

„Na viki vikiv!“

„Prosím vás, děti, je to zde Demianovka?“

„Demianovka. A co?“

„Protože mi na cestě vyprávěli,“ pokračoval dále děd, „že jsou zde dobří lidé, kteří prý každého děda rádi mají, již nakrmí, napojí, nocleh dopřejí a groše dají. Jsem starý, dalekou cestu jsem vykonal, a chlapec nemůže už ani krokem. Je nešťastný, němý, mne starce doprovází, neboť nevidím — jsem slepec nešťastný. Bůh vám požehná, lidičky dobří, a svatý Mikuláš, stvořitel, i svatý Onufrij vám požehná. V jediném jen oku zbylo mi ještě trochu toho božího světla, ale druhé mám temné již na věky. A tak tedy s teorbanem po světě chodím, písně zpívám a žiji jako pták z toho, co z rukou dobrých lidí upadne.“

„A odkud jste, lidé?“

„Oj, z daleka! z daleka! Ale nechte mi trochu si odpočinouti, neboť vidím, že zde máte lavičku. Sedni si i ty, nebožátko,“ pokračoval dále ukazuje Heleně na lavici. „My jsme až od Ladavy, dobří lidé. Ale jsme již z domu dávno, dávno jsme již vyšli a nyní jdeme přímo z Brovarků, z odpustkův.“

„A co dobrého jste tam slyšeli?“ ptal se starý chlop s kosou v ruce.

„Slyšeli, slyšeli, ale je-li to co dobrého, nevíme. Lidí se tam scházelo mnoho. O Chmelnickém povídali, že porazil hetmanského syna i jeho rytíře. Slyšeli jsme také, že i na ruském běhu bouří se chlopové proti pánům.“

Zástup obklíčil ihned Záglobu, kterýž sedě vedle princezny čas od času drnkal o struny své lyry.

„A slyšel jste to, otče, opravdu, že se bouří?“

„A jak! Nešťastná naše chlopská bída.“

„Ale povídá se, že už bude konec?“

„V Kyjevě našli na oltáři list Kristův, ve kterém prý stálo, že bude vojna strašná a zlá, i velké krveprolití na celé Ukrajině.“

Polokruh lidí, již obklíčili lavičku, na níž seděl pan Zágloba, většil se stále víc a více.

„Pravíte, že našli list?“

„Našli, našli! O vojně, o krveprolití . . .“

Ale více již ani nemohu vám povídati, neboť v hrdle mně, starému ubožáku, vyschlo jako na slunci.“

„Tu máte, otče, skleničku kořalky a povídejte, co jste ve světě slyšel. Víme dobře, že dědové všude bývají a že tedy všecko vědí. Byli i u nás a povídali, že Chmel přinese na pány černou hodinu. Proto jsme si tedy dali nabrousiti kosy, abychom nebyli poslední, ale nyní nevíme, máme-li již začítí, anebo čekati na list od Chmela.“

Zágloba vyprázdnil skleničku, pochutnal si, pak se zamyslel a řekl: „A kdo pak vám povídá, že jest čas, aby se už začlo?“

„My sami chceme.“

„Jen začítí! Začítí!“ ozvaly se četné hlasy.

„Když Záporožci pány přemohli, tak jen začítí!“

Kosy a všecko ostří zazvučelo v rukách, a zvuk ten byl zlovražděný.

Potom nastalo na okamžik ticho, jenom kladiva ještě v kovárně tloukla. Přišli rebellisté a čekali, co asi bude did vyprávěti. A did přemýšlel, přemýšlel, až posléze řekl: „Čí jste, lidé?“

„Knížete Jeremiho.“

„A koho budete bítí?“

Chlapi se podívali na sebe.

„Jej?“ tázal se děd.

„Nezdržíme se!“

„Oj, nezdržujte se! nezdržujte! Býval jsem i já v Lubních a viděl jsem knížete na vlastní oči. Je strašný! Když vzkřikne, až se stromy v lese chvějí, a když si dupne, jáma se pod ním udělá. Bojí se ho i sám král i hetmani ho poslouchají a všichni se ho bojí. A vojska má on více nežli sám chám a sultán. Nezdržujte se, děti, nezdržujte se. Však ho ani vy nebudete hledati, ale on najde vás. A nevíte ještě ani to, co já vím, že mu totiž přijdou na pomoc všichni lachové, a to víte, co je lach, to šavle!“

Smutné ticho vzmocnilo se zástupu; děd zadrnkal znova teorbanem a pokračoval pozvednuv oči svých k měsíci.

„Kníže již jde, jde, a s ním tolik krásných chocholův a praporů, co hvězd na nebi a co bodláčí na stepi. Letí před ním vítr a ten ječí, a víte-li, děti, proč tak ječí? Nad vaší bídou, nad vaší bídou ječí a nařiká. Letí před ním

matka — smrt s kosou a zvoní, a víte-li, proč zvoní? Vaším krkům to odzvání!»

»Hospodine, pomiluj nás!« ozvaly se tiché, pronikavé hlasy.

A znova bylo slyšeti jen těžké dopadání kladiv.

»Kdo je tu knížecím komisařem?« tázal se did.

»Pan Gdešynský.«

»A kde je?«

»Utekl.«

»A proč utekl?«

»Protože slyšel, že nám zde kosy kují, a toho se lekl a utekl.«

»Tím hůře, neboť on to vše knížeti donese.«

»Což tak krakáš, děde, jako havran,« ozval se starý jeden chlap. »Však i my zde věříme, že přichází na pány již černá hodina. A nebude jich ani na ruském ani na tatarském břehu, a nebude zde ani pánův, ani knížat, jenom kozáci zde budou, svobodní lidé — a nebude pak ani nájemného, ani výčepného, ani převozného, nebude zde židů, neboť tak stojí v písmě Kristově, o němž jsi nám povídal. A Chmel je také tak mocný jako kníže. Jen ať to zkusí!«

»Dej mu to, Bože!« řekl did. »Těžká jest naše chlopská bída a jindy věru lépe bývalo!«

»Čí je zde země? Knížete! Čí step? Knížete! Čí les? Čí stáda? Knížete! A jindy? Jindy byl les Boží, step Boží! Kdo přišel první, ten si to vzal a nikomu ničím nebyl povinen. A nyní je všecko jen pánův a pánův a knížete!«

»Dobře máte, děti,« odpověděl děd, »ale jedno vám povím: knížete zde nepřemůžete a proto, kdo chce pány bít, ať zde nezůstane, ať zde neprodlévá, dokud se Chmel s knížetem nezkusí, ale ať ku Chmelovi prchne — a to hned zítra již, neboť kníže jest již na cestě. A přemluví-li jej pan Gdešynský, aby se k Demianovce obrátil, pak vás tu dojísta nebude kníže krmiti, ale pobije vás do jednoho, do posledního. Tak, tak — k Chmelovi prchněte! Čím více vás bude, tím spíše si bude moci Chmel poraditi. Ó, a těžkou má on před sebou práci! Hetmané napřed i vojska korunní a potom kníže, mocnější nad hetmany! Lette jen, lette, děti, lette pomáhat Chmelovi i Záporožcům, neboť oni to nebožátka nevydrží — a přece jen za vaši, za vaši svobodu i za vaše blaho s pány se bijí! Lette! Jenom tak se před knížetem zachráníte, jenom tak Chmelovi pomůžete!«

»Pravdu dí!« ozvaly se hlasy v zástupu.

»Dobře mluví.«

»Moudrý to did!«

»A viděl jsi knížete na své cste?«

»Viděl, neviděl, ale v Brovarkách jsem slyšel, že se již hnul z Lubní na pochod, páli vše napořád a kde jen jednu zbraň nalézá, tam za sebou zůstává jen země a nebe.«

»Hospodine, pomiluj nás!«

»A kde máme Chmela vyhledati?«

»Proto jsem k vám, děti, přišel, abych vám pověděl, kde máte Chmela vyhledati. Pojďte především, děti, do Zlatonosí a potom do Trechtymirova, a tam již bude Chmel na vás čekati, tam se také sbírají a scházejí lidé ze všech vesnic, ze všech svých obydlí a chutorů, tam i Tataři přijdou, neboť jinak by vám všem kníže po matce vlasti choditi nedal.«

»A vy, otče, půjdete s námi?«

»Půjdu, nepůjdu — ba jíti již nemohu, neboť staré mé nohy země již k sobě táhne. Ale zapfáhnete-li mi telegu,*) pak s vámi pojedu. A až budeme před Zlatonosí, půjdu napřed a podívám se, nebudou-li tam snad již vojáci pánův. A budou-li tam již, pak ji mineme a půjdeme přímo do Trechtymirova. Tam je už kraj kozácký. A nyní mi dejte jísti a pítí, neboť jsem starý a hladový, a i pachole mé jest hladovo. — Zítra ráno se hneme ku předu, a cestou zapívám vám něco o panu Potockém a o knížeti Jeremim. Oj! Udatní jsou to lvové! Veliké bude prolítí krve na Ukrajině, neboť červená se nebe velice a i sám měsíc jako by v krvi se koupal. Proste jen, děti, o smilování Boží, neboť nejeden z nás dlouho již po tomto světě choditi nebude. Slyšelt jsem také, že upíři z mohyl vstávají a vyjí.«

Veškeré chlopstvo zaraženo bylo jakýmsi postrachem. Začali se všichni mimovolně ohlížeti, žehnali se a šeptali si cosi mezi sebou. Posléze jeden z nich vykřikl: »Do Zlatonosí!«

»Do Zlatonosí!« opakovali za ním všichni, jako by tam byla jejich spása a jejich útočiště.

»Do Trechtymirova!«

»Ať zhynou lachové i pánové!«

V tom náhle vstoupil jakýsi mladý kozáček v popředí, zamávl zbraní svou a zvolal: »Bratří! Když již zítra jdeme do Zlatonosí, tož pojďte dnes do komisarova dvora!«

»Do komisarova dvora!« vykřiklo hned po té nespočetně hlasův.

*) Selský vůz.

„Zapalme ho!“

Ale did, který až dosud hlavu k zemi měl sklopenou, pozdvihl ji a řekl: »Ej, děti, nechoďte do komisarova dvora a nezapalujte ho, neboť bylo by to zlo! Kníže může tu býti na blízku — snad tu již bdí kdesi se svým vojskem, spatří oheň, přijde a zle, zle bude! Lépe uděláte, když mi jísti dáte a nocleh proukážete. Tiše sedte a nebulákejte!«

»Pravdu dí!« ozvalo se několik hlasův.

»Pravdu dí, a ty, Maxime, špatně radíš!«

»Pojďte, otče, pojdte ke mně na chléb i trochu soli a medoviny, pojdte, pojíte a půjdete se vyspat na seno!« řekl jeden starý chlop obraceje se k didovi.

Zágloba vstal a zatahl Helenu za rukáv u pláště. Princezna spala.

»To pachole se mi již unavilo, i zde při těch kladivech mi usnulo!« řekl pan Zágloba.

A v duši své si pomyslíl: »Ó sladká nevinnosti, kteráž uprostřed bodákův i kos dřímati můžeš! Aj, hle, zde zřítí, že střehou tě andělé nebeští a s tebou že střehou i mne!« Vzbudil ji a šli do vsi, kteráž ležela trochu opodál. Noc byla příjemná, tichá — za nimi ozývalo se jen těžké dopadání kladiv. Starý chlop šel napřed, aby jim tak v temnu cestu ukazoval, a pan Zágloba, tváře se jako by si otčenášek odříkával, mružel do sebe monotonním hlasem: »Ó Hospodine! Pomiluj nás hříšné!... Vidíte, slečno, vidíte!... Ó světice přečistá!... Co bychom si počali, kdybychom neměli tohoto chlopského přestrojení? Teď jísti dostaneme a zítra k Zlatonosi pojedeme, místo co bychom byli pěšky musili... Amen, amen, amen! Může býti, že Bohun nalezne naši stopu, neboť jej asi neoklamou naše chytrosti... Amen, amen! Ale bude již pozdě, neboť v Prozorůvce přejedeme Dněpr a tam jest již moc hetmanská... Dábel dobroditeli není strašným! Amen... A zde bude za několik dní celý kraj v jednom ohni, jen co se kníže za Dněpr dostane... Amen... Aby je černá smrt všechny zadusila, ať jim kat posvítí... Slyšíte, slečno, jakou tam pod kovárnou píseň řvou?... Amen. Těžké na nás přišly doby, ale hlupákem bych býti musil, kdybych nás z nich nevysvobodil, a kdybychom měli i do samé Varšavy utíkati...«

»A co si to mručíte, otče?« tázal se chlop.

»Nic, nic, modlím se za vaše zdraví. Amen, amen!«

»Nu a ejhle! Zde už moje chata...«

»Díky Bohu. Pochválen buď...«

»Na víki vikov.«

»Prosím tedy za skyvu chleba se solí.«

»Bůh vám to zaplat.«

A za nějakou chvíli posilnil se did beraninou, napil se medoviny a druhého dne z rána hnul se spolu se svým pacholátkem na pohodlné teleze přímo k Zlatonosi, byv doprovázen nesčetnou řadou chlopů na koních, vyzbrojených vesměs bodáky a kosami.

Jeli na Kavrajec, Černobaj a Kropivnu. Cestou viděli, že všude již všechno jen jen vřelo. Chlopi se všude zbrojili, kovárny pracovaly od rána do večera a jenom jediná mocnost — strašné jméno knížete Jeremiho — zdržovala ještě krvavý výbuch.

Zatím rozvzteklila se bouře za Dněprem celou svou vzteklostí. Zpráva o porážce Korsuňské rozlétna se bleskurychle po celé Rusi, a tak tedy bouřil se a zbrojil každý, kde kdo byl.

V.

Bohuna nalezli semenové druhého dne z rána po útěku Záglobově napolo udušeného v županě, do kterého jej zavinul pan Zágloba, ale že neměl na sobě rány těžké a smrtelné, nabyl zase brzo duchapřítomnosti. Rozpomenuv se brzo na všechno, co se stalo, upadl v zuřivost, řval jako divoká zvěř, tránil sobě ruce vlastní svou krví, prýstící se mu dosud z lebky, a kolem sebe mával nožem, tak že semenové sami nesměli se k němu ani přiblížiti. Posléze poručil jim, nemoha se ještě na sedle udržeti, aby upevnili mezi dva koně židovskou kolébku, do kteréž vstoupil a hnul se s družinou svou jako šílenec směrem k Lubním domnívaje se, že uprchlíci v tu stranu se pustili. Spočívaje tak v peřinách židovských, v puchu své vlastní krve, řval stepí jako upír, kterýž prchá před ranním rozbřeskem ku své mohyle — a za ním hnali se věrní jeho semenové v té domněnce, že za jistou smrtí se ženou. Letěli tak až do Tasilovky, kdež stálo v záloze sto mužův uherké pěchoty, pěchoty knížecí. Divoký lupič, jako by se mu již život zošklivil, udeřil na ni bez rozpakův ihned, sám první vrhl se v oheň a po několikahodinné bitvě pobil ji zúplna až na několik jen vojínů, jichž ušetřil, aby mučným přiznání z nich vynutil. Dovědév se pak od nich, že tudy žádný šlechtic neutíkal, že v té straně nikoho s dívčínou nějakou nepotkali, nevěděl ovšem, co si teď počítí, a v zou-

falosti této strhoval se sebe, se svých ran veškeré obvazky. Bylo bezúčelno hnáti se dále, když nad to všude směrem k Lubním stály již knížecí pluky, kteréž zajisté zpraveny byly již obyvatelstvem, uprchlým z Vasilovky, o svedené tam bitvě. Ujali se tedy věrní semenové sesláblého od vzteklosti atamana svého a doprovázeli ho zpět do Rozloh. Když se sem vrátili, nenašli zde již ani stopy po dvoru Kurčevickém, neboť ho zdejší a okolní chlopi vydrancovali a zapálili i s knížetem Vasilem uvnitř v domnění, že kdyby se snad princové neb kníže Jeremi chtěli za tento čin na někom mstít, snadno uvalí celou tu vinu na Bohuna a kozáky. Spálili při tom i všecka obydlí přiléhající, vysekali i sad višňový, pobili veškerou čeleď, neboť mstili se tu bez milosrdenství zátuhou vládu a útisky, jichž dlouho musili od Kurčevických snášeti.

Za Rozlohami padl do rukou Bohuna Plešněvský, kterýž ujížděl do Čehrýna, to se zprávou o porážce u Žlutých Vod. Byv tázán, kam a s čím jede, vyhýbal se odpovědi, ale právě tím upadl v podezření a byv mučen ohněm, prozradil všechno, co viděl, prozradil vše o porážce, i o panu Záglobovi, s kterým se minulého právě dne byl setkal. Dobrodruh Bohun, všecek rozradovaný, si oddechl. Dav pak Plešněvského pověsiti, pustil se dále, jsa již takřka jist tím, že mu Zágloba neujde. V tom dále podali mu čabanové nové zprávy, ale za brodem už zmizely mu všechny stopy tak, jako by do vody se propadly. Na dida, jež Zágloba přepadl, ataman již nepřišel, neboť ten pustil se po břehu níže a níže, po proudu Kahamliku, a byl nad to již

tak ustrašen, že skrýval se jako lišák ve křovinách.

Zatím uplynul zase den i noc, a poněvadž pronásledování směrem k Vasilovci zabralo Bohunovi rovněž dva dny, měl pan Zágloba již dosti času za sebou.

Co teď dělati?

V tomto trudném postavení přišel Bohunovi ku pomoci svou radou jeden essaul, starý to vlk stepní, jež od mladosti byl přivykl pronásledování Tatarů po Divoých Polích.

„Batře!“ řekl, „utkali oni asi ku Čehrýnu a chytre se tak poradili, neboť získali tím na čase; ale když se od Plešněvského dověděli o Chmelovi a porážce Žlutovodské, změnili asi směr cesty. Tys to, bratře, sám viděl, že sjeli se silnice a dali se stranou.“

„Na step?“

„Ve stepi bych je, bratře, dojistá našel, ale oni šli asi k Dněpru, aby se odtamtud dostali k hetmanům — věř mi, že šli buď k Čerkasům anebo k Zlatonosi a Prohorůvce, a šli-li k Přeslaví, ačkoliv o tom pochybuji, i tam je nalezneme. A tak, bratře, bude zapotřebí, aby se jeden

z nás pustil do Čerkaska a druhý do Zlatonosi, a to po čumácké cestě — rychle, neboť jakmile se přes Dněpr přepraví, tu k hetmanům se již dostanou anebo je Chmelnickeho Tataři zajmou.“

„Pust se tedy ty k Zlatonosi, a já k Čerkasku se obrátím.“

„Dobře, batku.“

„A dej dobrý pozor, neboť tys chytrý lišák!“

„Oj! Chytrý, chytrý, batku!“

Helena. (Str. 155.)

Na takovémto tedy ustanovivše se plánu, dali se ihned na cestu, jeden k Čerkasům, druhý výše — k Zlatonosi. V podvečer téhož dne dorazil již starý essaul, Antonín jménem, do Demianovky.

Vesnice byla prázdná, zbyly tu jen staré baby, ježto veškerí mužové dali se za Dněpr — ku Chmelnickému. Baby tyto spatřivše ozbrojence, a nevědouce, kdo by oni byli, ukryly se na půdách i ve stodolách. Antonín dlouho musil po vsi hledati, nežli nalezl jedinou stařenku, kteráž nebála se již ničeho, ani Tatarův.

„Kde jsou chlopi, matko?“ tázal se Antonín.

„Což pak já vím?“ odvětila tato ukázavši při tom své žluté zuby.

„My jsme kozáci, matko, nebojte se, my nejsme vojáci lachův!“

„Lachy sám dábel ať vezme!“

„Nám však přejete, není-liž pravda?“

„Vám?“ stařenka se na chvíli pozastavila.

„A do vás aby hrom!“

Antonín nevěděl, co si s ní počítí, když se tu pojednou otevřely dveře chaty a jakás mladá, hezká žena vyšla na nádvoří.

„Ej, molojci, slyšela jsem, že vy nejste laši?“

„Nejsme.“

„A jste od Chmela?“

„Od Chmela.“

„Tedy ne od lachův?“

„Ne.“

„A proč jste se ptali na chlopy?“

„Tak! Ptali jsme se, jest-li už šli...“

„Šli, šli už.“

„Bohudíky! A řekni nám ty, molodycko, neutíkal tudy snad také nějaký šlechtic, lach to prokletý, se dcerou?“

„Šlechtic? Lach? Já neviděla nic.“

„A nikdo tu nebyl?“

„Byl. Did tu byl. A ten chlopi přemluvil, aby se dali ke Chmelovi, aby šli do Zlatonosi, neboť sem že kníže Jeremi přijde...“

„Kam?“

„Sem. A potom prý má táhnouti do Zlatonosi — tak aspoň did povídal.“

„A did přemlouval chlopy k rebelii?“

„On.“

„A byl sám?“

„Nebyl. Měl sebou nemluvně — pachole.“

„A jak vyhlížel?“

„Kdo?“

„Ten did.“

„Oj, starý, staříčký, hrál na lýru a na pány naříkal. Já jsem ho však neviděla.“

„A on že chlopy k rebelii přemlouval?“ tázal se ještě jednou Antonín.

„On.“

„Hm! Budte s Bohem, molodycko!“

„S Bohem!“

Antonín zamyslel se hluboce. Kdyby snad ten did byl převlečeným Záglobou, proč by u dábla chlopy ku Chmelnickému přemlouval? Ostatně kde by také ten převlek vzal? Kde by se byl zbavil svých koní? Vždyť přece prchl koňmo. Ale především i proč jen chlopy ku vzpouře bouřil, proč je před příchodem knížete varoval? Šlechtic by je přece před tím nevaroval, naopak: sám by se utekl pod moc a ochranu knížecí... A jede-li kníže do Zlatonosi, což by nebylo nic nemožného, tož pomstí se dojista za bitku Vasilovskou. I uvažoval Antonín, neboť postavil se mu tak tímto v cestu silný kůl.

„Ne, ne! Ten did byl přece jenom did a nic více! Není potřebí uháněti do Zlatonosi, lépe bude tam v tu druhou stranu! Ale prchne-li v tu druhou stranu, co dále? A čekati? Vždyť kníže může sem dorazit a jíti do Prohorůvky a za Dněpr se přepraviti, to znamená vpadnouti do rukou hetmanům.“

Starému stepnímu vlku bylo jaksi úzko v těch širokých stepích. Cítil, že v panu Záglobovi trefil, ač vlk, na lišáka.

Náhle udeřil se v čelo.

„A proč ten ‚did‘ přemlouval chlopy ke vzpouře a proč je vedl do Zlatonosi, za níž byla Prohorůvka a za ní, za Dněprem, hetmani a celý tábor královský?“

Antonín rozhodl se jeti — budiž jak buď — do Prohorůvky.

Uslyší-li, až dorazí ku břehu, že jsou na druhé straně vojska hetmanská, tu se nepřepraví na druhý břeh, ale půjde doleji po řece a proti Čerkasům, spojí se s Bohunem. Ostatně zachytí tu také nějaké zprávy o Chmelnickém. Bylot již Antonínovi ze zprávy Plešněvského známo, že Chmelnický obklíčil a dobyl Čehryn, že Křivonosa na hetmany vyslal a že sám spolu s Tuha-bejem měl se proti nim hnouti. I byl tedy Antonín, jakožto vojín zkušený a položení míst dobře znalý, přesvědčen o tom, že bitva již musila býti svedena. V tom případě bylo však potřebí, něčeho se držeti. Byl-li Chmelnický poražen, pak se rozlila vojska

hetmanská po celém Podněpří, a v takovém případě bylo by již zbytečno, hledati pana Záglobu. Ale jestli Chmelnický zvítězil? Pravda, v to Antonín mnoho nevěřil. Snadněji však poraziti syna hetmanova, nežli hetmana samého; snadněji přemoci přední oddělení, nežli celé vojsko.

„Eh!“ pomyslí si starý kozák, „náš ataman věru by lépe učinil, kdyby na svou vlastní kůži pomyslí, nežli na tu dívku. Pod Čehrynem bylo by snad přece možno přes Dněpr se dostatí a odtamtud, dokud ještě čas, na Sic utéci. Ale zde mezi knížetem Jeremim a hetmany, zde bude mu těžko zvítěziti.“

Takto uvažuje hnal se rychle spolu se svými semeny směrem k Sule, kterou hned za Demianovkou přeraziti musil, chtěl-li se do Prohorůvky dostatí. Dojeli už k Mohylné, při samé řece ležící. Zde náhoda Antonínovi posloužila, neboť jakkoliv byla Mohylná rovněž jak Demianovka prázdná, zastal tu přece již prámy připravené k povozu, jakož i převozníky, kteří přepravovali prchající chlopy ke Dněpru.

Zádněpří nesmělo samo pod rukou knížecí povstati a se vzbouřiti, ale za to prchalo chlopstvo ze všech vesnic, osad i statkův, aby se mohlo s Chmelnickým spojití a k jeho korouhvim a znakům se přidati. Zvěstí o vítězství záporožském u Žlutých Vod přeletěla přes celé Záděpří jako rychlý pták. Divoký lid nemohl tu již v klidu vydržeti, ačkoliv tu třebas právě žádných útiskův nesnášel, neboť — jak jsme již pravili — kníže Jeremi, jakkoliv byl nemilosrdným ku vzpourám, byl zase pravým otcem všem tichým, spokojeným obyvatelům, a komisaři jeho báli se ukřivditi někomu ze svěřeného jim lidu. Ale lid tento, jenž teprve nedávno proměněn byl v rolníky z lupičův a zbojníkův, zprotivil si brzo právo, přísnost vlády a pořádek a prchal tudíž tam, kde svítala mu naděje divoké svobody. Z mnohých vesnic utekly se ke Chmelnickému i baby. Z Čabanova a Vysokého odešlo veškeré obyvatelstvo, spálivši za sebou chaty, aby se nemělo ani kam vrátiti. A v těch vesnicích, kde ještě trochu lidu zůstalo, zbrojilo se teď vše na kvap.

Antonín jal se zde ihned vyptávati převozníků, nemají-li nějakých zpráv ze Záděpří. Zprávy měli, ale popletené, nejasné, mnohdy i opačné. Povídalo se, že Chmel bije se právě s hetmany, leč jiní zase tvrdili, že byl přemožen, druzí, že zvítězil. Jeden chlop, který

prchal směrem k Demianovce, pravil, že hetmani byli zajati. Převozníci měli však podezření, že to nějaký převlečený šlechtic, nesměli ho však zadržeti, neboť slyšeli také, že knížecí vojska jsou odtud nedaleko. Povšechný strach pak zvětšoval nad to počet knížecího vojska a činil je „zástupý všudebyly,“ to tím více, ježto v té chvíli nebylo snad na celém Záděpří ani jediné vísky, v níž by se nepovídalo, že kníže jest již zde. Antonínovi neušlo při tom, že všude pekládají jeho vojenské oddělení za část přední stráže vojska knížete Jeremiho . . .

Ukonejšil tedy převozníky a jal se jich vyptávati na chlopy Demianovské.

„Byli zde. Převáželi jsme je na druhou stranu,“ řekl jeden z nich.

„A byl s nimi did?“

„Byl.“

„A pachole s dědem, malé pachole?“

„Bylo také.“

„Jak vyhlížel did?“

„Nebyl tak starý, byl sprostý, oči měl jako ryba, na jednom bělmo.“

„To je on!“ zamručel si Antonín a ptal se dále: „A pachole?“

„Oj! Otče atamane! Je to pravý cherubín! Takového jsme nikdy neviděli.“

Zatím připluli ke břehu.

Antonín nevěděl již, čeho se vlastně držeti.

„Ej! Teď již přivezeme atamanovi tu dívčinku, přivezeme!“ mručel sám k sobě. Potom se obrátil k semenům: „Na koně!“

I dali se do cvalu jako splašené stádo, ačkoliv cesta obtížná byla, ježto kraj byl poset jamami. Konečně dojeli k veliké dolině, na jejímž dně u samého pramene vodního počínala cesta, jako by samou přírodou upravená. Dolina táhla se až do Kavrajce, letěli tedy několik stojní bez odpočinku a Antonín na nejlepším koni v čele. Již bylo viděti široké ústí doliny, a Antonín pobídl koně, až mu zadní kopyta o kameny zajiskřila.

„Co to?“

Ústí zatemnilo se lidmi i koni. Nějaká jízda hotovila se v pochod po šesti. Bylo jich na tři sta. Antonín se rozhlédl kolem a ačkoliv byl starým vojákem a na všelijaká nebezpečství zvyklý, přece se mu srdce zachvělo v prsou a na líce vystoupila mu smrtelná bledost.

Poznal v nich dragony knížete Jeremiho.

Utéci — bylo již pozdě, vždyť dělilo je sotva asi dvě stě krokův, a uondané koně semenů daleko již běžeti nemohli. A tam ti, sotva že je zahlédli, pustili se ihned k nim a za chvíli obklíčili semeny se všech stran.

„Kdo jste?“ tázal se výhrozně poručík.

„Bohunovi!“ řekl Antonín vida, že musí zde pravdu říci, neboť prozrazovala je už sama barva oděvu. Ale poznáv již současně poručíka, kteréhož vídával v Přeslavi, vykřikl ihned s přetvářenou radostí: „Ach! Pan poručík Kušel! Díky Bohu!“

„Ah, tos ty, Antoníne!“ řekl poručík pohlédnuv na essaula. „A co tu děláte? Kde je váš ataman?“

„Veliký hetman vyslal našeho atamana ke knížeti vévodovi s prosbou o pomoc, a jel tudíž náš ataman do Lubní, kdežto nám poručil, abychom prolézali zde vesnice a chytali sběhy.“

Antonín lhal tu jako o závod, ale doufal v to, že dragonská korouhev, přicházejíc se strany Dněpru, nemůže ještě ničeho věděti ani o útoku na Rozlohy aniž o bitvě pod Vasilovkou aniž o jiných ostatních násilích Bohunových.

A po té odpověděl poručík: „Kdo by vás takto spatřil, řekl by, že se chcete vkrásti k rebelii...“

„Ej, pane poručíku,“ odvětil na to Antonín, „kdybychom my chtěli ku Chmelovi, pak bychom k němu dojista nešli s této strany Dněpru.“

„To jest pravda!“ řekl Kušel, „to je zřejmé, v tom ti nemohu odporovati. Ale ataman váš knížete vévodu v Lubních již nezastane.“

„Oj! A kde je kníže?“

„Byl v Příluce. Může býti, že teprve včera dal se na pochod k Lubním.“

„Ach, to je škoda! Ataman má od hetmana list knížete... A s dovolením: vy to ze Zlatonosi vojsko vedete?“

„Ne. Stáli jsme v Kalenkách a nyní dostali jsme rozkaz, jakož vůbec všecko vojsko, abychom se do Lubní stáhli, odkudž hne se kníže s celou svou mocí ku předu na pochod. A kam vy jedete?“

„Do Prohorůvky, neboť se tam chlopi připravují na druhý břeh.“

„Mnoho jich uteklo?“

„Oj, mnoho, přemnoho!“

„Nuže, pak jedte s Bohem dále!“

„Děkujeme pokorně! Necht vás Bůh provází!“ Dragoni se rozestoupili, a oddělení Antonínovo vyjelo středem k ústí doliny.

Antonín minuv ústí zastavil se a naslouchal pilně... když mu pak již dragoni zmizeli s očí a když už i poslední ozvěna po nich zanikla, obrátil se ke svým semenům a řekl:

„Víte-liž pak, hlupáci, kdyby nebylo mne, že byste za tři dny na hranicích v Lubních shořeli?! A nyní úprkem ku předu, kdyby i koně posledním dechem měli ujížděti.“

A dali se do běhu.

„Výborně to chodí!“ pomyslí si Antonín. „Dvakrátě výborně! Jednou, že jsme se zdravou koží vyvázli, a po druhé, že ti dragoni nešli ze Zlatonosi a že je tudíž pan Zágloba minul, neboť jinaké kdyby se byl s nimi setkal, byl by již přede vším bezpečen.“

A skutečně také byl to pro pana Záglobu osud věru překrutný, tak ukrutný, jako by mu Štěstěna v ničem již přáti nechtěla, neboť kdyby se byl s panem Kušlem setkal a s jeho korouhví, byl by již býval opravdu zachráněn a před každou obavou svoboden. Ale zatím zastihla jej v Prohorůvce jako blesk zpráva o porážce Korsuňské. Již cestou do Zlatonosi, po vsích i chutorech docházely zprávy o velké bitvě, posléze i o vítězství Chmelově, ale pan Zágloba nepřikládá jim víry; věděl z vlastní zkušenosti, že mezi lidem každá zvěst roste a roste k neobyčejné výši a že si lid ten zvláště o přemoci kozácké rád celé divy vypravuje. Ale v Prohorůvce bylo již těžko o tom všem pochybovati. Strašná ta pravda bila již do hlavy příliš jasně.

Chmel zvítězil, korunní vojsko bylo rozprašeno, hetmani zajati, celá Ukrajina v ohni. Pan Zágloba v první chvíli div že hlavu neztratil. Byl ve strašném postavení. Štěstěna nepřála mu ani cestou, neboť ve Zlatonosi nenašel žádné zálohy. Místo vělo proti lachům, a stará pevnost byla opuštěna. Nepochyboval ani o tom, že Bohun ho hledá a že dříve nebo později přijde mu na stopu. Uskakoval mu ovšem z cesty jako pronásledovaný zajíc, ale znal dobře ohaře, který jej pronásledoval, a věděl, že se ten ohař nedá splésti. Měl tedy pan Zágloba nyní za sebou Bohuna, před sebou moře chlopské rebelie, řeže, požáry, houfy tatarské, zástupy zdivočilé. V takovémto postavení prchatí bylo nemožností, to zvláště s dívčinou, kteráž jakkoliv převlečena za didovo pachole, poutala všude na se pozornost svou neobyčejnou krásou.

Bylo tedy skutečně, proč hlavu ztráceti.

Essaul Antonín vyzvídá. (Str. 162.)

Ale pan Zagloba nikdy jí na dlouho neztratil. Uprostřed největšího zmatku, uprostřed největšího chaosu ve svém mozku viděl jasně před sebou jednu věc, a to tu, že Bohuna bojí se stokrát více nežli ohně, vody, vzpoury, řeže, ba i samého Chmelnického. Při myšlence jen, že mohl by se dostat do rukou strašného dobrodruha tohoto, cítil po své kůži studený mráz.

»Ten by mi dal!« opakoval si chvíli co chvíli. »A přede mnou tu moře rebelie!«

Zbyl mu tu jediný způsob spásy: zanechat Helenu vůli Boží, ale toho pan Zagloba učiniti nechtěl.

»To nemůže býti,« pravil k ní, »musila jste mi, slečno, uçarovati, což bude mítí za následek, že mou kůži v ještěrku si předělají.«

Ale zůstaviti Helenu nechtěl a již si ani myšlénku tu připustiti neodvážil.

Co měl tedy učiniti?

»Ha!« pomyslně si. »Teď již nemám času, hledati knížete. Přede mnou je moře, potopím se tedy v toto moře a bohdá, že se v něm skryji, že se snad preplavím i na druhý břeh.«

I rozhodl se tedy, přepraviti se na druhý břeh.

Ale v Prohorůvce nebylo to věci tak snadnou. Pan Mikuláš Potocký stáhl s Dněpru všechny dumbasy,^{*)} šuhaleje,^{**)} prámy, čajky i »pidizdky«, to jest menší čluny a lodí, a to po celé čáře od Preslavi až do Čehrýna. V Prohorůvce zbyl jen jediný děravý prám. A na ten prám čekaly tisíce lidí, přeběhlých sem z okolního Zádněpří. V celé vesnici přeplněny byly všechny chaty, obory, stodoly, chlévy. Pán Zagloba opravdu musil si lyrou a písní vydělávat kus toho chleba vezdejšího. A ke vsí té bídě nemohli se ani přepraviti na druhou stranu, neboť pramice se dvakrát pochroumala, tak že musili ji spravovati. Noc ztrávili spolu s Helenou sedíce na břehu řeky ve společnosti opilého chloptva — při ohních. A noc byla větrná i chladná. Princezna klesala unavením i bolestí, neboť chlopské boty způsobily jí na nožkách nespočetné rány. Bála se jen, aby se nerozstonala. Obličej její zčernal i zbledl zároveň, bájeplné oči její shasly, a k tomu trápila ji co chvíli obava, že může býti v tomto svém převleku poznána anebo že dohoní jich Bohun...

*) Těžké lodí.

***) Čluny pro lehčí náklad.

Téze noci nakrmily se oči její strašným pohledem.

Chlopi přivedli od ústí Rusi několik šlechticů, kteří se chtěli před vpádem tatarským zachránit u Višňoveckého, ale byli lapeni a na břehu řeky hrozným způsobem povražděni. Vydrápali jim oči a hlavy jejich zaházeli mezi kamení.

Kromě toho byli v Prohorůvce také dva židé s rodinami. Tyto šílené zástupy chlopův uvrhly do Dněpru, a když bránili se, pohroužily je až ke dnu — pomocí dlouhých tyčí potopily židovky i židata. A hrozný ten skutek provázen byl vřeskem i opilstvím. Opilí molojci vztekali se s opilými dívčicemi. Strašné výbuchy smíchu zvučely zlovražděně na tmavých březích Dněperských. Vítr rozvíval ohně, a červené jiskry, vyrvané větrem, rozlétaly se nad řeku, až skonávaly ve vlnách. Chvílemi strhoval se poplach. Čas od času volal jakýsi zpitý, schraptlý hlas z temnoty noční: „Lidé, spaste se! Jeremi jde!“

A zástupy vrhaly se na slepo ke břehu, chtěly se zachránit, hledaly spásu ve vodě. Najednou div že při tom Záglobu a princeznu neutratili. Byla to pekelná noc, a zdálo se, jako by ani konce neměla...

Zágloba si vyzebral čtvrtku vodky, pil sám a i princeznu nutil, aby pila, neboť jinak byla by zúplna zemdlela aneb v horečku upadla. Konečně se Dněperské vlny počaly běleti a třpytiti.

Svívalo.

Počínal chmurný, posupný, bledý den. Zágloba chtěl se co nejrychleji přepravit na druhou stranu.

Na štěstí byla již pramice spravena. Ale nával na ní byl hrozný.

„Místo pro děda! Místo pro děda!“ křičel Zágloba, třímaje před sebou v nadzdvížených rukách Helenu, chráně ji tak před úrazy.

„Místo pro děda! K Chmelnickému a Křivonosovi půjdu! Místo pro děda! Dobří lidé, milí molojci, aby vás černá smrt podusila, vás i vaše děti! Nevidím dobře, padnu do vody, pachole mi utopíte! Ustupte, dítky, abyste raději zhytnuly!“

Za takovéhoho klení, prošení a nařikání rozrážel zástupy mocnými svými lokty, strčil napřed Helenu na pramici, načež vybědnuv z tlačence, sám se tam vyhoupl; pak znova jal se nařikati: „Dosti vás zde už! Dost! Proč se tak tlačíte, pramici potopíte, jestli se vás

sem tolik natičíte! Dost už! Dost! Vždyt přijde řada i na vás, a nepřijde-li, což na tom!...“

„Dost! Dost!“ volali všichni ti, kteří se už byli dostali na pramici.

„Na vodu! Na vodu! Ku předu!“

Rychle byla odepjata vesla, a pramice počala se vzdalovati ode břehu. Hbité vlny nesly ji poněkud s proudem řeky směrem k Demontovu.

Přepulili již polovici šíře koryta, když se tu najednou ozvaly na Prohorůvském břehu výkřiky a volání. Děsný zmatek nastal mezi zástupy, kteréž zůstaly na břehu: jedni utíkali jako šílení k Demontovu, druzí skákali do vody, jiní křičeli, mávali rukama anebo se vrhali na zemi.

„Co to? Co se to stalo?“ ptal se jeden druhého na pramici.

„Jeremi!“ vykřikl jeden hlas.

„Jeremi! Jeremi! Prchněme!“ volali jiní.

Vesla počala horečnatě tlouci o vodu, pramice letěla po vodách jako kozácká čajka.

V témže okamžiku objevili se jacísi jezdci na Prohorůvském břehu.

„Vojsko Jeremiho!“ volaly hlasy na pramici.

Jezdci cválali po břehu, jezdili brzo sem, brzo tam, vypyťovali se — konečně počali křičeti na plující už po vodě: „Stůjte! Stůjte!“

Zágloba pohlédl ku břehu, a studený pot polil obličej jeho — poznal v jezdcích Bohunovy kozáky.

Skutečně také byl to Antonín se svými semeny. Ale jak jsme již dříve pravili, pan Zágloba nikdy na dlouho neztrácel své duchapřítomnosti; zakryl si oči rukou, jako činí člověk, jenž špatně vidí, díval se chvíli ku břehu a posléze jal se křičeti, jako by jej někdo z kůže dřel: „Děti! To jsou kozáci Višňoveckého! O pro Bůh! Pro Světici Přechistou! Rychle ku břehu! Oželme již ty, kteří tam na břehu zůstali, a zachraňme sebe! Popožeňme pramici, neboť jinaké běda nám všem!“

„Ku předu! Rychle! Ku předu!“ volali ostatní za ním.

Strhl se křik, uprostřed něhož nebylo již ani slyšení volání se strany Prohorůvky. V okamžiku tom narazila již také pramice o druhý břeh. Chlopi počali vyskakovati, ale sotva že jedni vyskočili již na břeh, počali druzí bušiti sekerami do pramice. Trísy litaly v povětří. Chtěli zničit pramici ze vzteku, chtěli ji roz-

bití na kusy — a strach všeobecný dodával jim síly.

A po všecken ten čas křičel pan Zágloba: „Sekejte, tlucte, řežte, bijte — zachraňte se! Kníže Jeremi jde! Jeremi jde!“

Takto křiče vyvalil své zdravé oko na Helenu a počal jím významně mžourati.

S druhého břehu zatím se křik při pohledu na pramici stále rychleji a rychleji plující vzmaňal, ale poněvadž to bylo již příliš daleko, nebylo již skoro ani rozuměti, co se k nim volalo a křičelo. Mávání rukou podobalo se hrozbám, tak že to tím více zvětšovalo spěch v plavbě.

Konečně již pramice zmizela s očí jezdců na druhém břehu dosud volajících, ale v tom se náhle ozval křik hrůzy a strachu.

„Skáčou do vody! Jedou za námi!“ vřestěli chlopi.

A skutečně vrhl se do vody nejprve první jezdec a za ním několik jiných, i pustili se vodou na druhý břeh. Byl to čin takměř šílené odvahy a smělosti, tím šílenější, ježto na jaře byly tu vlny mnohem mocnější nežli obyčejně, tvoříce při tom ještě četné víry a zátočiny. Uchváčení proudem vody pluli koňové z počátku rychle, vlny nesly je s neobyčejnou hbitostí.

„Nedoplují!“ křičeli chlopi.

„Utonou!“

„Bohudík! Oj, oj! Hle! Jeden kůň se již potopil.“

„Ať zhynou!“

Koně přepluli však již dobrou třetinu řeky, ale voda nesla je čím dále, tím silněji. Již již bylo na nich znáti, že ztrácejí sílu, neboť se zvolna hloub a hloub potopovali. Za chvíli byli již sedící na nich molojci po pás ve vodě.

Minula chvílka.

Chlopi ze Šelepuchy přiběhli se podívat, co se to děje: ale v okamžiku tom vykukovaly z vody již jen koňské hlavy, tak že těm molojcům dostupovala voda až k prsům.

Přepluli však již polovici řeky.

Náhle jedna hlava a jeden molojec zmizel pod vodou, za ním druhý, třetí, čtvrtý, pátý... počet ku předu plovoucích stále se menšil. Na obou stranách břehu panovalo hluboké ticho, ale přece jen šli všichni po proudu řeky, aby viděli, co se stane dále.

Již dvě třetiny řeky přepluli někteří. Počet jezdců již daleko se zmenšil a při tom bylo lze slyšeti těžký chrapot koní a hlasy umdlé-

vajících molojcův; zdálo se již skoro, že někteří přece doplují.

Náhle rozlehl se uprostřed ticha hlas Záglobův: „Hej, děti! Pistole do ruky! Ať zhynou knížecí vojáci!“

Zabuchl dým, zahučely výstřely. Křik z řeky zavzněl zoufale a za chvíli koně, molojci i vše ostatní zmizelo zúplna.

Reka byla prázdná, jenom tu onde v dáli, ve víření vln začernalo se chvílemi břicho koňské, objevila se i krásná čapka molojcova. A Zágloba zahleděl se na Helenu...

VI.

Kníže vévoda ruský dověděl se již dříve o porážce Korsuňské, nežli setkal se s panem Skřetuským, sedícím na spáleníšti Rozložském; donesl mu o tom zvěst pan Polanovský, knížecí husar, až do Sahotiny. Před tím meškal kníže v Příluce, odkudž také poslal pana Bohuslava Maškevice s listem k hetmanům, jichž se tázal, kam by se měl dle rozkazů jejich se vši svou mocí dostaviti. Když však se dlouho nemohl pana Maškevice s odpovědí dočkat, hnul se kníže ku Přeslavi, vysílaje odtud na všechny strany menší oddělení jakož i rozkazy, aby ony pluky, kteréž byly dosud tu onde po Záděnpří roztroušeny, stáhly se co nejrychleji do Lubní.

Došly však zprávy, že několik kozáckých korouhví, stojících na hranicích směrem k Tatarčině, rozbilo se a většinou k rebellům přešlo. Tak tedy shledal kníže své síly náhle velice otřeseny, což nemálo jej hryzlo, neboť nenadál se toho, že by ti lidé, které tolikráte k vítězství vedl, mohli jej někdy opustiti. Leč po setkání se s panem Polanovským, od něhož dověděl se právě o neslýchané porážce Korsuňské, zatajil to vše před svým vojskem a táhl dále ku Dněpru, chtěje tak pustiti se vstříci bouři na slepo, buď aby pomstil porážku a smazal tak skvrnu korunního vojska, anebo aby tu i sám krev prolil. Měl za to, že musila se přece jistá část, a to většina korunního vojska zachrániti, a kdyby se tito s jeho šestitisícovou divísi spojili, mohl by se přece s nadějí na vítězství pustiti v boj s Chmelnickým.

Doraziv do Přeslavi, dal malému panu Vladyjovskému a panu Kuslovi rozkazy, aby rozeslali své dragony na všechny strany, do Čerkas, do Mantova, Sekerné, Bučače, Stájek, Trechtymirova, Ryščova atd., a to s těmi instrukcemi, aby stáhli na jedno místo veskeré

lodě, čluny a pramice, kterýchž by v okolí vůbec našli. Pak se mělo veškeré vojsko přepřavit s levého břehu do Rysčova.

Poslové dověděli se na těchto pojízdkách od sběhů, s nimiž se tu onde potkávali, o hrozné porážce, ale nikde nenalezli žádného člunu, ježto, jak jsme již pověděli, stáhl jich už více než polovici veliký hetman královský pro Křečovského a Barnabáše — ostatek pak zničila chátka, bouřící se na pravém břehu, to ovšem z obav před knížetem.

Přes to vše dostal se ještě spolu s devíti průvodčími pan Vladyjovský na pravý břeh, poručiv si na rychlo zbiti z kmenů jakous takous pramici. Zde schytl několik kozáků, kteréž postavil před knížete. Od těchto se dověděl kníže o obrovských již rozměrech bouře, o strašném jejím ovoci a o strašlivějších ještě následcích, jež zrodila již porážka Korsuňská. Celá Ukrajina do jedné snad hlavy již povstala. Bouře rozlila se věru skoro tak jako povodeň, kteráž valíc se po rovině okamžikem zabírá vždy větší a větší prostranství. Šlechta bránila se tu onde v zámčích i zámečcích. Ale přemnoho z nich bylo jich už dobito.

Chmelnický rostl každým okamžikem v síly obrovské. Chycení kozáci udávali počet jeho vojska již na dvě stě tisíc lidí, a počet ten mohl se ještě za několik jen dní zdvojnásobiti. Proto také zůstal po bitvě ještě v Korsuně, neboť kořistě tak z okamžitého pokoje, vábil ve své nesčetné řady vždy ještě nový a nový lid. Chátru rozdělil na pluky, jmenoval jim plukovníky z atamanův a ze zkušenějších esaulův Záporožských a vypravoval do okolí hlídky aneb i celé divise, kteréž měly dobývati nejbližších hradův a zámkův.

Kníže Jeremi uváživ to všecko viděl, že z nedostatku lodí, jichž budování pro 6000 vojska zabralo by několik téhodnů, jakož i z příčiny, že nepřátelská moc přes příliš již vzrostla, nemohl pomýšleti už na přepravení se za Dněpr, zejména ne z toho okršlku, v němž právě dlel. V radě vojenské, kdež zasedali pan Polanovský, plukovník Baranovský, general pan Alexandr Baranovský, pan Vladyjovský a Vurcel, byli toho mínění, aby se hnulo vojsko k Černihovu, jenž ležel za hluchými, širými lesy, odtamtud že bude možno dáti se k Lubečce a teprve tam se přepřavit směrem ku Brahimovu. Byla to dlouhá cesta a k tomu nebezpečná, neboť za Černihovskými lesy směrem ku Brahimovu rozkládaly se obrovské bažiny, jimiž probroditi se

»Vydřápali jim oči a hlavy jejich zaházeli mezi kamení . . .«
(Str. 166.)

věru těžko bylo pěchotě, natož potom těžké jízdě, vozům a dělostřelectvu. Leč knížeti se přece jen tato rada zalíbila, neboť bylo přáním jeho, ukázati se ještě jednou před touto dlouhou a dle jeho mínění nezvratnou cestou na svém Záděnpří, to proto, aby překazil tu onde možné ještě výbuchy, aby shromáždil šlechtu pod svá křídla a aby hrůzou svou zachoval mezi lidem vzpomínku, jež i po nepřítomnosti knížecí samojediná měla býti strážkyní a ochrankyní všech těch, kteří s vojskem knížecím táhnouti nemohli. Mimo to zůstala ještě kněžna Griselda, slečny Zbarašské, celý fraucimor, dvůr, ba i některé pluky, zejména pěší, v Lubních, a proto rozhodl se kníže k poslednímu rozloučení se do — Lubní.

Vojska hnula se ještě téhož dne, v čele jich pan Vladyjovský se svými dragony, kteříž vesměs, ačkoliv byli bez rozdílu všichni Rusíny, přece podrobili se nejpřísnější kázní a jakožto žoldněři spravedliví a pořádní věrností svou takměř nade všechny ostatní korouhve vynikali. Kraj tu byl ještě klidný. Tu onde utvořily se sice již skupiny dobrodruhů, drancujících šlechtické a panské dvory, právě tak jako chlopi. Takových nalezen cestou dosti značný počet,

ale byli také ihned vždy potrestáni smrtí. Chlopstvo však se dosud nikde nebouřilo. Úmysl v nich ovšem vřel, v chlopských očích hořel oheň, zbrojili se potichu, prchali za Dněpr. Leč před hladem krve i vraždy panoval tu přece jen ještě postrach. Za zlé však znamení pro budoucnost mohlo se počítati, že ze všech těch vísek, v nichž dosud se chlopi ku Chmelnickému nepřidali, nyní při zprávě o blížení se vojsk knížecích prchali jako by z obavy, aby jim strašný ten kníže z tváře nevyčetl to, co se v jich svědomí skrývalo, a aby je tudíž za to již předem snad netrestal... Vždyť trestal on vždycky tam, kde jen nejmenší stopu vzpoury nalézal, a ježto v povaze měl bezměrnost v odměňování i trestání, trestal pak bez míry i bez lítosti. Bylo skoro možno říci, že po obou březích Dněpru bloudili současně dva upíři; jeden pro šlechtu: Chmelnický, druhý pro bouřící se lid: kníže Jeremi. Šeptal si lid, že až ti dva se setkají, slunce se zatmí a vody ve všech řekách že zkrvaví. Ale toto setkání nebylo ještě tak blízkým, neboť onen Chmelnický, onen vítěz od Žlutých Vod, onen vítěz od Korsunu, onen Chmelnický, kterýž porazil vojska korunní, jenž do zajetí vzal hetmany a stal tak nyní v čele set a set tisíc bojovníkův, onen Chmelnický se jednoduše bál tohoto pána z Lubní, kterýž ho chtěl vyhledati za Dněprem. Knížecí vojska přerazila již Slepород, a kníže chtěl se za pří-

činou odpočinku zdržeti ve Filipově, když mu bylo právě sděleno, že přibyli do tábora vyslanci Chmelnického s listem, kteří prosí o slyšení.

Kníže Jeremi poručil je ihned k sobě přivésti.

Vešlo k němu šest Záporožcův; vešli do podstarostenského nádvoří, na němž stál kníže, vešli hrdě a zvláště nejstarší z nich, ataman Sucháruka, majíce v paměti porážku Korsunskou a nedávné své plukovnícké povýšení. Ale sotva že pohlédli na obličej knížete, vzmocnil se jich ihned strach tak veliký, že klesnuvše mu k nohám, nemohli ze sebe ani slova vypravit.

Kníže byv obklopen nejpřednějším svým rytířstvem, kázal jim povstati a tázal se jich, s čím že k němu přišli.

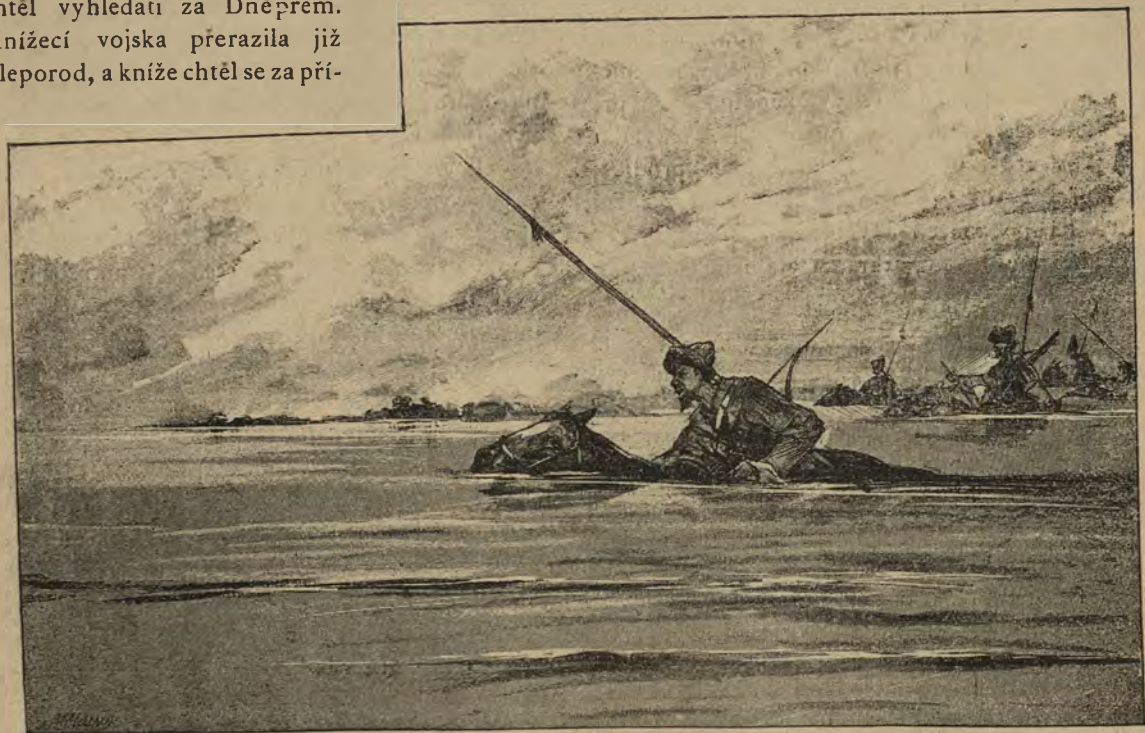
„S listem od hetmana,“ odvětil Sucháruka.

Kníže utkvěl po té pohledem svým na kozákovi a řekl klidně a s patrným přízvukem na každém svém slově: „Od lotra, ničemníka a zbojníka, nikoliv od atamana!“

Záporožci zbledli, ba zmodrali a sklopivše hlavy své k prsům mlčky u dveří stanuli.

Zatím poručil kníže panu Maskevičovi, aby přijal list a četl.

List byl pokorný. Ve Chmelnickém, ačkoli již po bitvě u Korsunu, proměnil se lev v lišku,

Kozáci plují přes Dněpr. (Str. 167.)

orel v hada, neboť byl si toho pamětliv a vědom, že píše Višňoveckému.*) Lísal se snad proto, aby knížete ukonejšil a potom jej tím snáze kouzl, ale lísal se. Psal, že to, co se stalo, stalo se vinou Čaplinského, a že hetmany stihl takový osud, to že není jeho, Chmelnického, vinou, ale zlé bídy a útiskův, jež kozáci na Ukrajině snášejí. Prosí pryť tedy knížete, aby se proto neurážel a aby mu to odpustiti račil, začez pryť on zůstane povždy povolným a pokorným sluhou knížecím; aby si pak zase přízeň a lásku knížecí ke svým poslům získal a aby je zachránil před přísností knížecího hněvu, oznámil mu, že soudruha husara Skřetuského, kterýž na Síci byl zajat, ve zdraví a bez úrazu propouští.

Potom následovaly ještě stížnosti na pychu pana Skřetuského, že nechtěl pryť listy od Chmelnického pro knížete přijati a tomuto odevzdati, čímž pryť se velice prohřešil proti jeho důstojnosti hetmanské i proti celému vojsku záporožskému. Této právě pyše a nedůvěře, jakéz pryť kozáky se strany lachů stále potkávaly, připisoval Chmelnický všechno, co se stalo, počínaje od Žlutých Vod až ke Korsuni. List posléze končil ujistováním žalu a věrnosti zemi, jakož i příslibem pokorných služeb podle vůle knížecí.

Sami poslové naslouchající čtení listu toho velice byli udiveni, neboť nevěděli dříve, co se v listě tom nalézá, a domnívali se, že obsahuje list ten spíše úskoky a brdé vyzvání, nežli prosby. Bylo jim ovšem jasno tolik, že Chmelnický nechtěl se vším jako s vyloženou kartou proti knížeti se postavit a místo toho tedy, aby s celou svou mocí na něho vytáhl, prodléval, pokorně se lísal, očekávaje patrně, že se knížecí síly na pochodech a v bitvách s jednotlivými odděleními zeslabí, zkrátka: teď se ještě knížete bal.

Poslové stali se nyní ovšem ještě více pokornějšími a po dobu čtení listu Chmelnického hleděli čisti v obličejích knížecím, jestli si snad z něho nevyčtou — smrt. Ačkoli pak, když již se vydali na toto poselství, byli na smrt připraveni, přece se jich nyní vzmočňoval strach... A kníže poslouchal klidně, jenom chvílemi sklopil víčka svých očí, jako by chtěl tak utajené v nich hrůzy zastaviti — bylo zřejmo, že hněv hrozný lomcuje velitelem. Když list byl dočten, ne-

ozval se k poslům ani slovem, Vladyjovskému jen pokynul, aby je odvedl a stráží opatřil, sám pak obrátiv se k plukovníkům, promluvil k nim takto: „Veliká jest chytrost tohoto nepřítele, neboť mne chce buď tímto listem uspati, aby pak mohl na mne tím snáze udeřiti, anebo dále do země půjde, tam smlouvu uzavře, milost, odpuštění od povolných stavův a krále si zjedná, načež ocítí se býti bezpečným, neboť kdybych potom dále s ním chtěl bojovati, pak již nikoliv on, ale já jednal bych proti vůli země a já bych byl rebellem.“

Vurcel chopil se po těch slovech až za hlavu.

„O vulpes astuta!*)“

„Nuže, co tedy radíte? Co činiti, pánové?“ řekl kníže. „Mluvte směle, načež i já vám svou vůli oznámím!“

Starý Zaccvilichovský, který již dávno byl Čehryn opustil a s knížetem se spojil, řekl: „Staniž se podle vaší knížecí vůle, avšak mohu-li i já poraditi, tož řeknu toto: Když jste již svou knížecí chytrostí zámysly Chmelnického poznal a pochopil, neboť takovými ony skutečně jsou a ne jinými, mám za to, že na jeho list zcela netřeba dbáti, alebrž především paní kněžnu v bezpečí zachovati, pak za Dněpr pochodem vytrhnouti a vojnu začiti, nežli Chmelnický vůbec jakékoli smlouvy uzavře: hanba by to byla a nečest veliká pro zemi naši, aby taková insulta trpěti se měla. Ostatně“ — při těch slovech obrátil se k plukovníkům — „čekám na dobrozdání vaše, nechtěje své pokládati za neomylné.“

Polní general pan Alexandr Zamojský udeřil rukou o rukojeť u šavle.

„Pane praporečnicku, senectus**) vašimi ústy mluví a sapientia!**) Ba věru, jest potřeba hlavu vyrvati té hydře, pokud nevzroste ještě více a nás samotné nepozře.“

„Amen!“ řekl kněz Muchovecký.

Jiní plukovníci nechtíce již ani mluvit, jali se za příkladem pana praporečnicka řinčeti svými šavlemi, načež ujal se slova pan Vurcel: „Jasný kníže! Jest to i pohanou vašemu knížecímu jménu, když onen lotr opovážil se Vaší Jasnosti psáti, neboť ataman košový nosí v sobě preeminencii zemí potvrzenou i uznanou, čímž i kuřeňové zasloužit se mohou. Ale to jest hetman samozvanec, kterýž nejinače nežli zbojníkem

*) Samoíl Veličko (str. 79.) píše: „Chmelnický psal knížeti, aby se pro to, co s hetmany korunními se stalo, on — kníže Višňovecký — neurážel, a aby hněv svůj pro to k němu, Chmelnickému, nevrhal.“

*) Ó liško! . . .

**) Stáří.

***) Moudrost.

zván býti může, tak že věru chvalně si vedl pan Skřetuský, když jeho listy pro Vaši Jasnost od něho přijati nechtěl.“

„Tak soudím i já,“ řekl po té kníže, „a poněvadž jej samého dostihnouti dosud nemohu, musí býti potrestán v osobách svých poslův!“

Po těch slovech obrátil se k plukovníkovi tatarské dvorní korouhve.

„Pane Věršule, poručte svým tatarům, aby ty kozáky stali, pro vůdce jejich otravte šíp a bez prodlení v prsa mu ho zasadte.“

Věršul sklonil svou jako plamen rudou hlavu a odešel. Kněz Muchovecký, jenž obvykle knížete mírnil, složil ruce křížem jako by k modlitbě a zahleděl se mu upřímně do očí, tak, jako by z nich lásku chtěl vyvábíti.

„Vím, duchovní náš, oč ti jde,“ řekl kníže vévoda, „ale nemůže to býti. Jest toho nutná potřeba, a to jak proti ukrutenstvím, kteráž oni tam za Dněprem páchají, i vůči důstojnosti naší, i pro dobro země naší. Jest už věru potřebí, aby se ukázalo jasně a zřetelně, že jest tu ještě někdo, jenž se toho zbojníka neleká a jenž zachází s ním jako s lupičem, kterýž ač pokorně píše, přece špatně, zločinně jedná a na Ukrajině sobě jako úředlné kníže počíná, při tom takový paroxysmus na zemi prováděje, jakého dávno nedoznala.“

„Jasný kníže, on — jak píše — propustil též pana Skřetuského,“ řekl nesměle kněz.

„Děkuji v jeho jméně, že jej k těm rebellům přirovnáváš.“

Při těch slovech svařtil kníže obrví.

„Ostatně dosti o tom. Vidím,“ pokračoval obrátiv se k plukovníkům, „že vy všichni své hlasy pro vojnu mi dáváte, a taková jest i moje vůle. Půjdemte tedy na Černihov, shromažďující cestou kolem sebe všechnu šlechtu, a pod Brahimem se přepravíme, načež k jihu vytrhneme. A nyní do Lubní!“

„Bůh nám pomozí!“ řekli plukovníci.

V okamžiku tom otevřely se dvěře a v nich se objevil Roztvorovský, náměstek valašské korouhve, jenž byl asi prede dvěma dny vyslán se 300 koni jako přední hlídka.

„Jasný kníže!“ zvolal. „Rebelie se šíří. Rozlohy jsou spáleny, ve Vasilovce jedna korouhev byla do jednoho pobita.“

„Jak? Cože? Kde?“ ptal se Roztvorovského se všech stran.

Ale kníže pokynul rukou, aby utichli, a sám se tázal: „Kdo to učinil — ti zbojníci nebo jakés vojsko?“

„Praví, že Bohun.“

„Bohun?“

„Tak jest.“

„Kdy se to stalo?“

„Před třemi dny.“

„Šel jste za jeho stopou? Dohonil jste ho? Zajal zbůjce?“

„Po jeho stopě jsem spěchal, ale dohoniti jsem ho nemohl, neboť přišel jsem již k tomu tři dny později. Za to sbíral jsem cestou zprávy a dověděl jsem se, že utíkali k Čehrynu nazpět, potom že se rozdělili. Polovice šla k Čerkasům, polovice k Zlatonosi a Prohorovce.“

Po té pan Kušel: „Ten oddíl jsem já potkal, jenž šel k Prohorovce, o čemž jsem také Vaši Jasnosti dal zprávu. Řekli mi, že jsou posláni od Bohuna, aby zde zamezili veškerý útěk chlopů za Dněpr — proto jsem je také pustil bez úrazu na svobodu.“

„Učinil jste hloupost, ale viny vám nedávám. Težko se tu nemýliti, když zrada číhá při každém kroku a země pod nohami páli,“ řekl kníže.

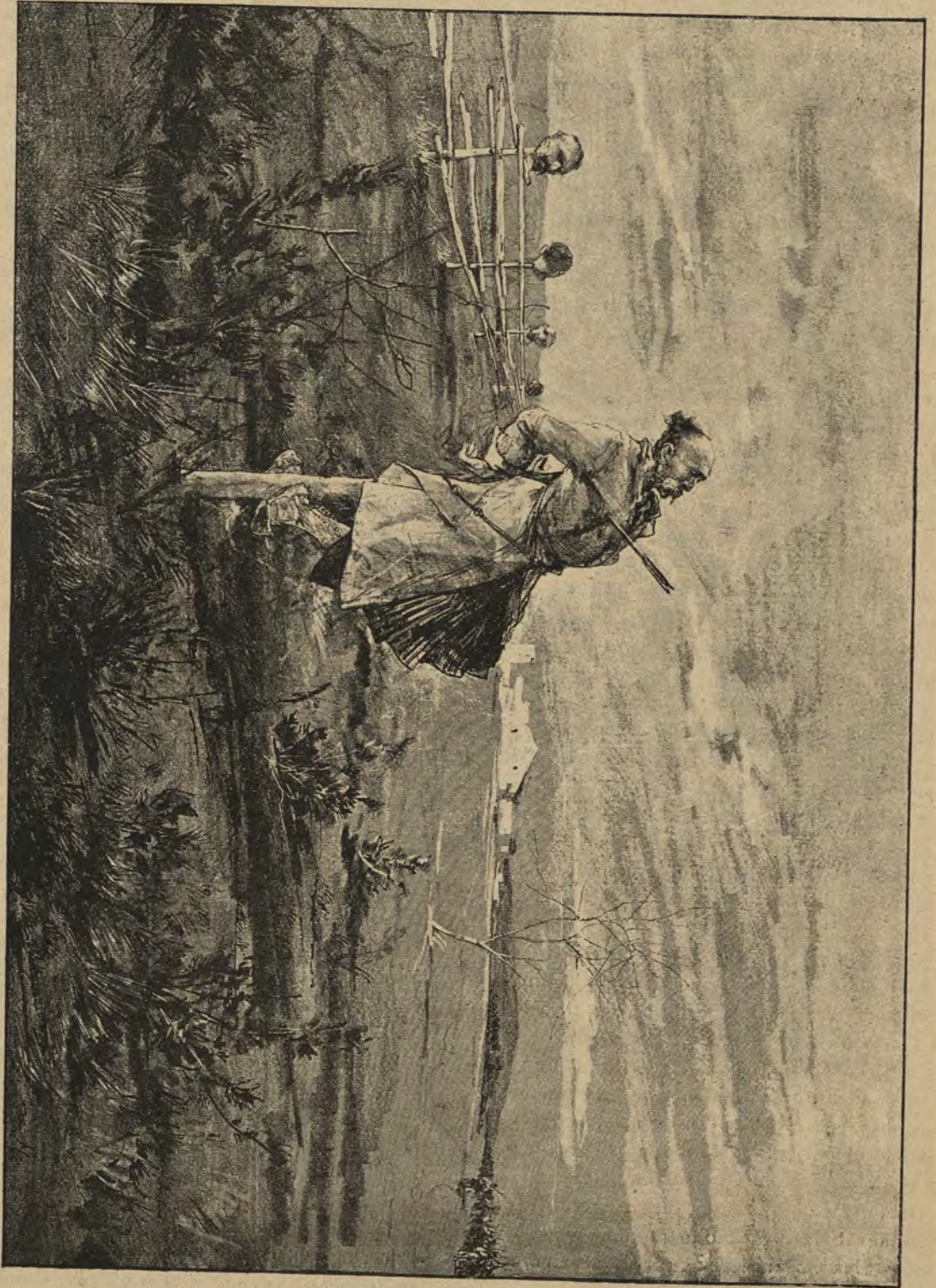
Náhle se chopil za hlavu.

„Všemohoucí Bože!“ vzkřikl, „teď si teprve vzpomínám, co mně kdysi Skřetuský vyprávěl, že totiž Bohun na nevinnost princezny Kurčevičovy útočí. Ach, teď tomu rozumím, proč jsou Rozlohy spáleny. Dívka musí býti vyrvána. Hej! Vladyjovský, ty sám vezmeš pět set koní a ihned k Čerkasům se pustiš, ty, Bychovce, půjdeš s pěti sty Valachy na Zlatonos a do Prohorovky. Koní nelitujte! Který z vás mi tu dívku zachrání, Jeremovnu dostane! Ku předu tedy! Ku předu!“

Po té obrátil se k plukovníkům: „A my, pánové, na Rozlohy a do Lubní!“

Plukovníci vyhnuli se okamžitě z podstarostenského nádvoří a skočili ke svým korouhvím. Ostatní rovněž sedli na koně a knížeti také přivedli koně, s kterýmž obyčejně na pochody vyjížděl. Za chvíli hnuly se korouhve a táhly dlouhou, barevnou a ťpytívou hadovinou po filipovské cestě.

Podél valu objevil se vojákům krvavý pohled. Na plotě viděti bylo pět statých hlav, kteréž dívaly se mrtvými očima na odcházející vojska, a opodál — za valem již — chvělo se ještě na zeleném pahorku tělo atamana Sucharuky. Ostří šípu projelo mu již půl těla, ale nešťastného atamana očekávaly ještě dlouhé hodiny umírání, neboť tělo jeho mohlo se tak k smrti chvěti až do večera, nežli by jej konečně smrt v náruč svou pojala. Dosud ještě

Posłowie Chmelnického. (Str. 171)

živ byl a oči jeho strašně obracely se směrem za korouhvemi, a oči ty jasně mluvily: „Bodejž vás Bůh potrestal, vás i děti i vnuky vaše do desátého pokolení, za krev, za rány, za muka má! Bodejž byste zhynuli, vy i vaše plémě, bodejž by vás rozbila všecka neštěstí — bodejž byste umírali věčně a umřítí ani žítí nemohli!“

Ačkoli to byl jen prostý kozák, ačkoli neumíral v nachu ani v zlatohlavu, ale v šedivém jen županu svém, a nikoli v zámecké komnatě, ale pod širým nebem, na kůl napíchnut, přece jeho muka, jeho smrt kroužící mu nad hlavou posilnila jej takovou vážností a takovou silu vložila v oči jeho, takové moře nenávisti, že všichni mu dobře rozuměli, co chtěl říci — a korouhve mlčky zajížděly kolem něho a on ve zlatém lesku poledním svítil jim jako pochodeň nějaká na cestu...

Kníže jel kolem, aniž by okem pohnul; kněz Muchovecký požehnal nešťastníka křížem. A již minuli všichni, až tu náhle jakýsi pacholík od husarské korouhve netázaje se nikoho o dovolení, zatočil se svým koníkem k pahorku a přiloživ bambitku k uchu skonávající oběti, jedním výstřelem konec učinil jeho mukám. Všichni se zachvěli vůči tak odvážnému a proti vojenské kázní čelícímu skutku, a znajíce při tom přísnost knížete pohlíželi na pacholíka již jako na ztraceného. Kníže nepromluvil ani slova, zda tvářil se jako by to byl neslyšel, zda byl v myšlénkách pohroužen, neznámo, dosti na tom, že jel stále dál klidně a teprve večer dal si pacholíka toho předvolati.

Výrostek strachem položivý stanul před knížetem a cítil, že se mu země pod nohama rozpadá.

A kníže se tázal: „Jak se jmenuješ?“

„Želenský.“

„Tys tedy střílil na kozáka?“

„Já,“ vyhrklo ze sebe bledé pachole.

„Proč jsi to učinil?“

„Nemohl jsem se již na ta muka dívatí.“

A kníže místo aby se rozezlil, řekl: „Oj! Uvidíš ty ještě jejich činy, uvidíš a při pohledu na ně odletí od tebe lítost jako anděl, ale že jsi z lítosti v šanc dal život svůj, proto ti pokladník náš v Lubních deset červených zlatých vyplatí, a tebe si vezmu do své služby.“

Divili se tomu všichni, že takto skončila se ona záležitost, ale v tom dáno bylo znamení, že hlídka od Zlatonosí se již vrátila. Proto také obrátila se pozornost všech v jinou stranu.

VII.

Pozdě večer, při měsíčku již, došla vojska knížecí do Rozloh. Tam našli také pana Skřetuského sedícího na své Kalvarii. Jak již známo, přišel tento rytíř z bolu a muk úplně o svou duchapřítomnost, a teprve potom, když jej kněz Muchovecký opět upamatoval, vzali jej důstojníci mezi sebe, jali se jej těšiti a konejšiti. Zvláště ovšem pan Longinus Podbipata, který již od čtvrti byl v korouhvi Skřetuského věrným soudruhem. Byl hotov tudíž prodletí s ním v pláči i naříkání, ba i slib nový učinil na jeho intenci, že se chce po všechny úterky až do smrti postiti, sešle-li Bůh panu náměstkovi útěchu. Zatím dovedli pana Skřetuského i ke knížeti, který zdržel se v zadu v chlopské jedné chatě.

Když kníže spatřil svého miláčka, nepromluvil ani slova, leč náruč svou mu otevřel a čekal. Pan Jan Skřetuský vrhl se ihned s velikým pláčem v rozvěřenou mu náruč, a kníže přivinul jej k prsům, zulíbal čelo, při čemž přítomní zde důstojníci spatřili v jeho vznešených očích i — slzy.

Teprve po chvíli promluvil: „Vítám tě jako syna svého, vždyt jsem se již domníval, že tě nespátřím více. Snášej už mužně veliké své břímě a buď toho pamětliv, že tisíce soudruhů budeš míti ve svém neštěstí, kteří všichni ztrácejí ženy své, děti, rodiče, příbuzné a přátele. A jako kapka vody mizí v oceáně, tak necht i tvá bolest ztopí se v moři povšechného bolu. Když už na otčinu naši milou tak strašné přišly doby, tu ten, kdo mužem jest a meč po boku nosí, nesmí se oddati pláči a nářku nad svou ztrátou, alebrž k ochraně musí přispěti této naší společné matce, neboť jen tak ve svém svědomí nalezne klidu nebo slavnou smrtí svou dosáhne koruny nebeské a s ní věčného štěstí.“

„Amen!“ řekl kaplan Muchovecký.

„Ó, jasný kníže! Prál bych si ji aspoň mrtvou viděti!“ nařikal rytíř.

„Plač, neboť veliká jest tvá ztráta, a též my všichni s tebou plakati budeme, neboť jsi nepřišel mezi pohany nebo divoké Skyty nebo Tatary, ale ke svým bratřím, ke svým soudruhům. Ano, ano, vyplač se a řekni pak sám sobě: Dnes pláču nad sebou, ale zítra... zítřek již není mým, neboť věz, že zítra hne se do boje!“

„Půjdu s vaší knížecí jasností v kraj světa, ale utěšiti se nemohu, neboť jest mi bez ní tak bolestno, že... ach... nemohu, nemohu!“

A nešťastný ten rytíř brzo za hlavu se chápal, brzo zuby skřípal a prsty hryzl, aby tak jen muka svá potlačil, neboť byla se ho opět vzmocnila svrchovaná zoufalost.

„Rekl jsi: Staniž se vůle tvá!“ pravil po té přísně kněz.

„Amen! Amen! Vůli jeho se poddávám, ač . . . s bolem . . . nemohu si rady dáti . . . nemohu si dáti . . .“ odpověděl přerývaným hlasem Skřetuský.

I bylo na něm znáti, jak se přemáhal, jak s sebou bojoval, až ta jeho muka slzy z očí všem tu přítomným vydrala — citlivější, jako pan Vladyjovský a pan Podbípata, vyhrkli takměř v usedavý pláč. Poslední sepal ruce a oslovil žalně Skřetuského: „Bratře náš, bratře, vzpa-matuj se!“

„Poslyš,“ řekl po té náhle kníže, „mám zprávu, že Bohun dal se odtud směrem k Lubním, neboť mi ve Vasilovce i vlastní můj lid povraždil. Nezoufej tedy ještě, neboť jest možno, že Bohunovi do rukou se nedostala. Proč by se hnal k Lubním?“

„Jako že Bůh jest na nebi, to jest věc možná!“ zvolali důstojníci. „Bůh tě potěší.“

Pan Skřetuský otevřel oči, jako by tomu nerozuměl, co pravili, náhle však zasvitla i v jeho mysli naděje a vrhl se k nohám knížecím.

„Ó, jasný kníže! Život můj! Krev!“ — volal.

Více nemohl promluvit. Soslábl tak, že jej musil pan Longinus pozdvihnouti a na lávku posaditi, ale bylo již také znáti v obličejí jeho, že se této naděje uchytil jako tonoucí stébla a že ho i bol opustil. Hned po té i ostatní roz-dmychovali onu jiskru, konejšíce jej naději, že snad svou princeznu v Lubních nalezne. Pak dovedli ho do jiné chaty a přinesli medovinu a víno. Náměstek chtěl píti, ale měl hrdlo příliš stěsnané, nemohl — — za to soudruhové jeho věrní pili a napivše se počali jej líbati, k sobě tisknouti, objímati, obdivující se při tom i jeho vyhublosti a stopám patrné nemoci, jež se v jeho obličejí zračily.

„Vyhližíš jako Petrovín!“ řekl k němu neuhlazený pan Dzik.

„Musili tě tam v Síci patrně insultovati, nedávali ti jísti ni píti?“

„Povídej nám, co tě vše potkalo!“

„Až někdy jindy všechno vám povím,“ řekl pan Skřetuský slabým hlasem. „Ranili mne, byl jsem nemocen . . .“

„Ranili jej!“ volal pan Dzik.

„Ranili a jakožto vyslance!“ odvětil po té pan Slešynský.

A oba zadívali se na sebe s podivením nad směrlostí kozáckou, načež jali se vzájemně objímati — všechno to ze samé lásky k panu Skřetuskému.

„A viděl jsi Chmelnického?“

„Viděl.“

„Sem s Chmelnickým! Jinak s ním zatočíme!“ křičel Migurský.

Za takové rozmluvy minula noc. Druhého dne z rána bylo dáno znamení, že se i druhé oddělení vojska, jež jelo k Čerkasům, vrátilo. Oddělení toto patrně také Bohuna nedohonilo aniž chytilo, leč přineslo přece jen podivné zprávy. Přivedli také mnoho lidí, jež cestou potkali a kteří všichni přede dvěma dny Bohuna viděli. Ti všichni pravili, že zbojník ten patrně někoho pronásledoval, neboť prý se všude každého vyptával, neviděli-li tam či zde silného nějakého šlechtice, prchajícího s mladým kozáčkem. Při tom že pospíchal stále ku předu a že letěl div krk nezlomil. Lidé tito zaručovali se také, že neviděli, že by byl Bohun vezl s sebou nějakou dívku, kterouž by přece byli prý musili viděti, ježto prý bylo s Bohunem jen několik málo semenův.

Nová naděje, ale i nová bolest vnikla v srdce pana Skřetuského, ježto zprávám těmto niktcrakž nemohl rozuměti.

Nerozuměl tomu, proč Bohun hnal se nejprve v stranu k Lubním, proč obořil se na Vasilovské praesidium a proč zase náhle obrátil se k Čerkasům. Zdálo se mu však skoro jako by jistým, že Helenu Bohun neuchvátil, neboť pan Kušel přece potkal se s oddílem Antonínovým, v kterémž jí nebylo, a lidé zase, kteří teď přivedeni byli z okolí Čerkasského, neviděli jí ani v družině Bohunově. Kde asi tedy jen mohla býti, kde se zachránila? Utekla-li? A prchla-li — v kterou stranu? Z jaké příčiny neprchala ani do Lubní ani k Čerkasům ani k Zlatonosi? A přece jen oddíly Bohunovy pronásledovaly kohosi v okolí Čerkas a Prohorovky! A proč vyptávaly se stále a stále na nějakého šlechtice s kozáčkem? Na všechny tyto otázky nenalézal pan náměstek žádné odpovědi.

„Poradte mi, mluvte, vysvětlete mi, co to všechno znamená?“ pravil k důstojníkům, „neboť hlava má nemá o tom všem ani zdání!“

„Já myslím, že musí býti v Lubních,“ řekl pan Migurský.

„To nemůže býti,“ odvětil praporečník Zacvilichovský, „neboť kdyby byla ona v Lubních, byl by se Bohun utekl pod ochranu do Čehryňa a nikoli k hetmanům, o jichž porážce nemohl ještě věděti. A jestli že rozdělil své semeny a poslal na dvě strany toť už jisto, že neposlal je za nikým jiným nežli za ní...“

„A proč vyptával se na starého šlechtice a kozáčka?“

„K tomu není věru mnoho důvtípu potřebí, že prchala-li, to nikdy ve svém dívčím obleku, ale dojista v přestrojení, aby zmátla stopu za sebou. Mám za to, že ten kozáček jest vlastně ona.“

„To jistě! Jistě!“ opakovali ostatní.

„Ano, ale kdo ten šlechtic?“

„To nevím,“ odvětil starý praporečník, „ale i na to bychom se mohli vyptati. Vždyť ti chlopi musili přece viděti, kdo tu byl a co se dělo. Zavolejte sem hospodáře této chaty!“

Důstojníci odskočili a za chvíli přivedli »pidsusidka«

»Chlope,« řekl k němu Zacvilichovský, »byl jsi zde, když kozáci s Bohunem dvůr přepadli?“

Chlop, jako obyčejně, počal se zapřisahati, že nebyl, že ničeho neviděl a že o ničem neví, ale pan Zacvilichovský věděl, s kým má co jednati, a proto řekl: »Věřím ti, ty pohanský synku, žes seděl někde pod lavicí, když dvůr drancovali. Řekni to někomu jinému! Hej, zde leží červený zlatý a tam sluha s mečem v ruce — vyber si! Naposled ještě ves tu spálíme a všechna krívda jen tvojí vinou se jim tak stane.«

Teprve teď tedy jal se »pidsusidok« vypravovati, co viděl. Když kozáci počali na majdaně hulákati, tu prý se šel s ostatními podívat, co se děje. Slyšeli, že kněžna i knížata jsou povražděni, a že Mikuláš atamana poranil tak, že leží jako bez ducha. Co se stalo se slečnou, nemohli se dověděti, ale druhého dne ráno slyšeli prý, že utekla s jedním šlechticem, který sem přijel s Bohunem.

„Ejhle! Už to máme! A co dále?“ tázal se Zacvilichovský. »Tu máš, chlope, červený zlatý, vidíš, že se krívda neděje. A viděl jsi toho šlechtice nebo snad někdo jiný jej viděl?“

„Viděl jsem jej, pane, ale to nebyl zdejší.“

„A jak vyhlížel?“

„Byl silný, pane, tlustý jako pec a měl šedivé vousy. Klel jako ďábel. A slepý byl na jedno oko...“

„Probůh!“ zvolal pan Longinus. »To snad byl Zágloba?“

„Zágloba? Počkejme! Zágloba! To by mohlo býti. Oni se s Bohunem v Čehryně bratříčkovali, pili spolu a v kostky hráli. To může býti. Aspoň je to jeho popis!“

Po té se pan Zacvilichovský opět obrátil k chlopovi: »A ten šlechtic že s tou slečnou uprchl?“

„Ten. My jsme to tak slyšeli.“

„A znáte zde dobře Bohuna?“

„Oj, známe! Vždyť on tu přece po několik měsíců meškával.“

„Snad ji tedy ten šlechtic odvezl s jeho přivolením?“

„Ó ne, pane! Ten šlechtic Bohuna svázal a županem otočil a tu slečnu prý unesl, tak že prý ji sotva lidské oko spatřilo. Ataman vyl jako vlk. Hned z rána dal se uvázati mezi koně a hnal se k Lubním, ale nedohonil nikoho, načež prý se hnal zase v jinou stranu.“

„Buď Bohu chvála!“ řekl Migurský. „Pak může býti ona přece jen v Lubních, neboť že ji pronásledovali sem a potom zase k Čerkasům, to nic neznamená, neboť když jí nenalezli zde, zkoušeli to jinde.“

Pan Skřetuský klečel a modlil se vroucně.

„Nu, nu,“ mružel si starý praporečník, »toho jsem se v Záglobovi nenadál, že by se chtěl s takovým silným člověkem jako jest Bohun v boj dáti. Pravda, panu Skřetuskému byl velice nakloněn za onu tříletou Lubněnskou medovinu, kterou jsme v Čehryně společně pili, nejednou mi o tom vypravoval a pana Skřetuského vzácným a šlechtným kavalírem při tom nazýval. Nu, nu, at si to v hlavě srovnati nemohu, neboť za Bohunovy peníze napil se on přece nemálo. Ale že by byl Bohuna svázal a dívku mu vyrval — tak smělého činu byl bych od něho neočekával, neboť jsem jej mívával vždycky za bázlivce a tchoře. Obratným jest dosti, to jest pravda, ale při tom výtečným koloristou, a u takových lidí bývá obyčejně všecka odvaha jen na rtech!...“

„Ať jest již jakýkoliv, dosti na tom, že princeznu z rukou zbojníkůvých zachránil,“ řekl pan Vladyjovský. »A potěvadž se mu, jak je viděti, na obratnosti nenedostává, pak s ní také dojista někam uprchne, aby byl v bezpečnosti.“

„Vždyť v tom spočívá jeho vlastní krk!“ odvětil zase Migurský.

Potom obrátili se k panu Skřetuskému: »Rozvesel se již, bratře náš!“

„Jestě ti všichni zde na svatbu půjdeme!“

„A popijeme vesele!“

Vojsko knížete Jeremiho táhne k Lubním. (Str. 177.)

Zacvilichovský dodal: „Prchal-li za Dněpr a dověděl-li se o Korsunské porážce, pak musil se přece obrátiti do Černihova, a v tom případě ho dohoníme.“

„K ukončení těch žalů a muk našeho přítele,“ dodal Slešynský.

I jali se volati panu Skřetuskému: „Vivat!“ pak i princezně, jejich budoucím potomkům, panu Záglobovi, a to — až noc zmizela úplně.

Za svítání bylo dáno znamení zatroubením, vsichni sedli na koně a vojska hnula se k Lubním.

Pochod bral se rychle ku předu. Pan Skřetuský byl by s tatarskou korouhví svou nejraději napřed ujížděl, ale byl příliš zesláblý a nad to zůstavil si jej kníže při sobě, chtěje slyšeti zprávu o náměstkovu poselství na Síči. Musil mu tedy oddaný rytíř vše vypravovati, jak jel, jak jej na Chortice zajali a do Síče zavlekli, jen o svých rozhovorech s Chmelnickým pomlčel, to proto, aby se snad nezdálo, že se sám chválí. Nejvíce překvapila knížete zpráva o tom, že starý Grodzický neměl prachu a že tudíž na dlouho nesliboval svou obranu.

„Škoda jest to nevýslovná,“ pravil, „neboť silná ta pevnost mohla rebelii škoditi a dlouho překážky činiti. Pan Grodzický sám jest mužem velikým, pravá ozdoba země a pravé praesidium! Ale proč jen ke mně pro prach neposlal? Byl bych mu ho vydal ze skladů Lubněnských.“

„Měl za to, že veliký hetman povinen byl sám na to pamatovati,“ řekl pan Skřetuský.

„To je pravda,“ řekl kníže a umkl.

Po chvíli pokračoval dále: „Voják je to starý a zkušený ten náš hetman Velký, ale důvěřoval v sebe přespříliš a tím se zahubil. Bral celou tu vzpouru na lehké vázky, a když jsem mu ku pomoci pospíchal, skoro na mne ani nepohlédl. Nechtěl se s nikým o slávu děliti, bál se, že připiší vítězství mně . . .“

„Tak i já soudím,“ řekl vážně Skřetuský.

„Myslíl, že Záporožce utiší důtkami, a ejhle! Co se stalo! Bůh pýchu potrestal. A pýchou touto, samotnému Bohu nesnesitelnou, hyne země a zajisté tu již ani nikdo není bez viny — —“

Kníže měl pravdu, neboť ani on sám nebyl bez viny. Nebylo tomu ještě tak dávno, kdy v záležitosti s panem Alexandrem Koněcpolským o Hadziáč přijel do Varsavy se 4000 lidmi, jimž poručil, aby — bude-li v senátě přinucen ku přísaze — tito do jizby senátorské vpadli a všechno rozsekali. A nečinil toho rovněž z jiné příčiny, nežli z pýchy, kteráž mu nechtěla dovolovati, aby byl k přísaze veden, jako by slovům jeho nevěřili.

Snad si také v tomto okamžiku vzpomněl na onu záležitost, neboť se zamyslíl hluboce a jel mlčky, bloudě zrakem svým po široké stepi, obkličující kolem cestu . . . snad myslił o osudech

Na náměstí v Lubních. (Str. 177.)

vlasti, kterou miloval ze všech sil své vroucí duše a již, jak se zdálo, blížil se dies irae et calamitatis . . .

Teprve po polední objevily se s vysokého břehu Suly kopule kostelů Lubněnských, trpytící se střecha a špicaté věže kostela sv. Michala. Vojska zvolna vcházela až do večera. Kníže sám odebral se ihned na zámek, kdež podle napřed poslaných rozkazů mělo býti již všecko k další cestě připraveno; korouhve pak usídlily se na noc ve městě, což nebylo věcí tak snadnou, ježto vojska bylo nesčetně. Následkem zpráv o domácí vojně na pravém břehu a následkem vření mezi chlopstvem stahovalo se veskeré šlechtické Záděnpří do Lubní. Přicházela sem šlechta až z dalekého okolí, se ženami, dětmi, čeledí, koněmi, velbloudy a s celými stády dobytka. Sjížděli se zde i knížecí komisaři, podstarostové, nejrozumnější zástupcové stavu šlechtického, držitelé statků, židé — zkrátka, všichni, proti nimž jen vzpoura ostrí svého nože obračela. Řekl bys, že se má snad v Lubních konati nějaký veliký výroční trh, neboť nescházeli zde ani kupci Moskevští a Tataři astrachanští, kteří jeli právě se zbožím na Ukrajinu a zde se před vojnou ukryti musili. Na náměstí stály tisíce vozů nejrozmanitějších druhův a podob, kozáckých teleg a šlechtických bryček. Přednější hosté usídlili se v zámku nebo po hospodách, ostatní a čeleď v krámech kolem kostela. Na ulicích rozdělány ohně, při nichž vařili si jídlo. A všude panovala tlačence, zmatek a hlomoz, ruch jako v nějakém úlu. Všude nejrozmanitější

ústroj i nejrozmanitější barvy; knížecí žoldnéři od nejrozumnějších korouhví: hajduci, pajuci, židé v černých pláštích, chlopi, Armenové ve violových čepicích, Tataři v kožešinách. Všude bylo plno pláče, volání, proklínání, dětského pláče, štěkání psův a rvaní dobytka. Houfy tyto s radostí vítaly přicházející korouhve vojenské, neboť v nich viděly jistou svou ochranu a spásu. Jiní běželi křičeti k zámku — to na počtu knížete a kněžny. Mezi lidem procházely také nejrozumnější zprávy: brzo, že kníže zůstane v Lubních, brzo zase že vyjede až k Litvě, kamž budou musiti za ním, ano i ta, že porazil již i Chmelnického. Ale kníže po vzájemném uvítání se s kněžnou — se svou to manželkou, a po rozkazech na zítřejší další pochod, díval se s lhostejností na ony hromady lidí a vozů, lidí to, kteří měli táhnouti za vojskem a býti mu také železem u noh, opozdujíce tím rychlost pochodu. Těšil se však tou myšlénkou, že za Brahimem, v klidnějším tom kraji, všecko se zase rozpraší, že se vše do různých koutů rozejde a tak vlastní vojsko tížiti přestane. Sama kněžna s veskerým svým fraucimorem a dvorem měla býti poslána do Višnovce, aby kníže mohl s celou mocí, bezpečně a beze všech překážek do boje táhnouti.

Přípravy na zámku byly již v plném proudu, ba byly již hotovy, vozy s věcmi a s drahocennými předměty naloženy, vše shromážděno, zkrátka, celý dvůr ihned na cestu připraven. A tuto hotovost připravila sama kněžna Griselda, kteráž měla v neštěstí duši tak velikou, jako sám kníže, tak že se mu takměř energií i ne-

poddajností charakteru vyrovnávala. Skutečnost tato potěšila knížete tou měrou, že vesel byl, ačkoli se srdce jeho bolem rozrývalo při myšlénce, že má opustiti své hnízdo Lubněnské, v němž tolik štěstí byl zažil, tolik slávy dobyl. Ostatně zármutek tento sdíleli s ním všichni, i vojsko i služba i celý dvůr, neboť všichni také byli o tom přesvědčeni, že nepřítel nenechá Lubně v pokoji, bude-li kníže v dalekých někde krajích válčiti, alebrž že se bude na těch milených zdích krutě mstiti za všechny ty rány, jež z rukou knížecích ucítí. Nescházel tudíž také nikde pláč ni nářek, zvláště mezi pletí ženskou a těmi, kteří se zde narodili a kteří opouštěli zde hroby svých rodičův . . .

VIII.

Pan Skřetuský, jenž byl první přede všemi korouhvemi do zámku pospíchal a vešel, aby se zde poptal na princeznu Kurčevičevnu a pana Záglobu, skutečně jich zde nenalezl. Nikdo jich zde neviděl, nikdo zde o nich neslyšel, ačkoli měli i tu již zprávy o útoku na Rozlohy a přepadení Vasilovského praesidia. Uzavřel se tudíž šlechtyný ten rytíř ve svém bytě spolu se sklamanou svou veškerou nadějí — a žal i strach i zármutek znova se ho vmocnily. Ale tentokrát vzdoroval všemu tomu jako vzdoruje chrabrý vojín na bojišti krkavcům a havranům, kteří se kolem něho shromažďují, aby se napili teplé krve jeho a aby strhali s něho čerstvé maso. Těšil se myšlénkou, že Zágloba, jenž byl tak chytrý, přece se snad dostal do Černihova a tam že se po zvěsti o zajetí hetmanů dojista uchránil. Vzpomněl si tentokrát i na onoho děda, kteréhož tehdy, když do Rozloh jel, potkal, a jenž sám se mu vyznal, že byl od jakéhosi dábla s nějakým pacholíkem oloupen a že již od té doby v houští Kahamliku sedí, obávaje se na svět ukázati. Příšlost najednou panu Skřetuskému na mysl, že to byl asi sám pan Zágloba, jenž děda toho oloupil, aby získal tím sobě i Heleně nějakého převlečení. Nemůže to ani jinaké býti!“ opakoval sám sobě pan náměstek, a při myšlénce té cítil, že je mu mnohem lehčeji, neboť byl přesvědčen, že takový převlek útěk jejich mnohem více mohl usnadniti. Doufal také, že Bůh, jenž nad nevinností vždycky bdí, Helenu neopustí, a chtěje si sám lásku jeho pro ni zasloužiti rozhodl se, že z hříchů svých se očistí. Vyšel tedy ze svého bytu a hledal kněze Muchoveckého, a když ho nalezl, prosil jej za zpověď. Kněz Muchovecký vedl jej do kaple,

zasedl ihned do zpovědnice a počal poslouchati. Vyslyšev jej, poskytl mu naučení, dodával mu důvěry, těšil ho i konejšil. Napomínal jej také v tom smyslu, že nemá žádný křesťan pochybovati o moci boží a že také nemá žádný obyvatel této vlasti více naříkati nad svým vlastním neštěstím, nežli nad neštěstím celé země, neboť že jest to soukromostí svého druhu míti více slz pro sebe nežli pro veřejnost a více nad svou láskou naříkati, nežli nad bídou všeobecnou. Po té představil mu tuto všeobecnou bídu, tento úpadek a tu hanbu vlasti tak vznešenými a dojemnými slovy před oči, že ihned pro ni v srdci rytířově velikou roznítíl lásku, pod níž osobní jeho neštěstí tak se mu nyní zmenšilo, že je ani dostřící nemohl. Vyzpovídal jej také z nenávisti proti kozákům, kterou v něm postřehl. „Budeš je napomínati“ — pravil k němu — „jako nepřátele víry, vlasti, jako spojence pohanství, ale odpustíš jim jakožto svým vlastním nepřátelům a mstiti se na nich nebudeš. A dokážeš-li toho, pak poskytne ti i Bůh útěchu a lásku tvou ti vrátí a spokojenost ti sešle . . .“

Po té jej požeňnal, a odešel dav mu za pokutu modlitby před Kristem Pánem až do rána.

Kaple byla prázdná a temná. Jenom dvě svíce kmitaly svým světlem před oltářem, vrhajíce své blesky růžové i zlaté na obličej Kristův, vytesaný z alabastru a plný sladkosti i utrpení. Hodiny mýjely a pan náměstek tu klečel bez pohnutí, jako by mrtvý, ale cítil také zároveň, že horečka, zoufalost, nenávisť, bol, zármutek, utrpení — to vše že odlétá již ze srdce jeho, že opouští to prsa jeho, že pryč se to plíží jako had a ukrývá kdesi v temnotách. Cítil, že lehčeji již dýchá, cítil, jako by v něho vstupovalo nové zdraví, nové síly, že v hlavě jest mu mnohem jasněji, že blaho jakés v něm. Zkrátka, před tím oltářem, před obrazem Krista nalezl všechno, cokoli mohl naléztí člověk v jeho letech, člověk víry veliké, beze stopy a stínu v pochybenství.

Druhého dne byl již náměstek jako by vyměněný. Započala práce, ruch a živost, neboť nadešel den odjezdu z Lubní. Důstojníci od rána prohlíželi již korouhve, jsou-li koně i lidé v pořádku náležitém, načež odvedli je na cvičiště, kdež je seřadovali k pochodu. Kníže zatím naslouchal mši svaté v kostele sv. Michala, načež vrátil se do zámku a přijímal deputace řeckého duchovenstva i měšťanstva Lubeňského a Chorolského. Zasedl na svůj trůn v malovaném od Helma sále, jsa obklíčen nejpřednějšími svým

rytířstvem; zde také loučil se s ním rusky Luběňský purkmistr Hrubý ve jménu všech měst, náležejících k državě Záděperské. Prosil jej předem, aby neodjížděl a aby nezůstavoval je zde jako ovce bez pastýře, což když uslyšeli ostatní zástupcové deputací, rovněž složili ruce své křížem, volajíce: „Neodjížděj! Neodjížděj!“ A když jim kníže odpověděl, to že již býti nemůže, padli mu k nohám, velice dobrého svého pána litující aneb alespoň lítost tu přetvařující, neboť vypravovalo se, že mnozí z nich přes všecku laskavost knížecí více přáli kozákům a Chmelnickému. Ale zámožnější obávali se chátry, z níž šel opravdu strach, neboť předzvíдалo se, že asi brzo po odjezdě knížete povstane. Kníže odpověděl jim, že povždy staral se býti jim jen otcem nikoliv pánem, i zaklínal je, aby vytrvali ve věrnosti majestátu i zemi, společně to všem matce, pod jejímiž křídly dojísta křivdy netrpěli, v pokoji žili, v hojnosti a bohatství rostli, neznajíce jařma, jež ani vzdálení dopustiti na ně by nenechali. Podobnými slovy rozloučil se i s duchovenstvem řeckým, načež nadešla hodina odjezdu. A v tom okamžiku teprve rozlehl se po celém zámku pláč a nárek veškeré služby. Dámy z fraucimoru omdlely a dámy Anny Brzobohaté sotva k duchapřítomnosti přivedeny býti mohly. Jediná kněžna zasedla se suchýma očima do karety a s pozdvíženou k nebi hlavou, neboť hrdá ta paní styděla se ukázati před lidem své vnitřní utrpení. Pod zámek stály již skupiny lidstva, v Lubních zvonili na všechny zvony, popové žehnali křížem všem odjíždějícím, řada vozův a bryček sotva ku předu mohla zámeckou brankou.

Konečně sedl na koně i sám kníže. Korouhve ve všech plucích sklonily se k němu, na valech vystřeleno z děl . . . pláč, hluk lidstva a křik všeobecný smísil se tu se zvoněním, s dělovými výstřely, se zvuky polních trub vojenských, s hučením kotlův.

Hnuli se.

Napřed šly dvě tatarské korouhve pod vedením Roztvorovského a Vieršula, potom dělostřelectvo pana Vurcla, pěchota plukovníka Machnického, za nimi jela kněžna s fraucimorem a celý dvůr, vozy s věcmi, za tím vlaská korouhev pana Bychovce a konečně ostatní vojsko, pluky těžké jízdy, korouhve pancéřové a husarské; řadu tuto nekonečnou uzavírali pak dragoni a semenové.

Za vojskem táhl se nesčetný a jako had pestrý průvod šlechtických povozů, vezoucích

rodiny všech těch, kteří po odjezdu knížete nechtěli zůstat na Záděpří.

Surmy*) plukovní hrály, ale srdce byla stísněna. Každý, jenž ohlédl se na ty zdi Lubněnské, pomyslně si v duši: „Milý ty dome! Zdali tě ještě ve svém životě spatřím?“ . . .

Odjeti je snadno, ale těžko vrátiti se. A přece každý jakousi část duše své v těchto místech zanechával a pamět dojísta přeslaskou. A tak tedy všechny oči obracely se ještě jednou — naposled — k zámku, k městu, k těm věžím kostelním, k té kopuli — k těm střechám domovním. Každý věděl, co z de zůstavil a nevěděl, co jej t a m čeká, tam v dáli šedé, k níž ubíral se celý ten tábor . . .

I uhostil se ve všech duších žal veliký. Město volalo dosud za odjíždějícími svými zvuky zvonův, jako by prosilo a zaklínalo je, aby neodcházeli, aby nezůstavovali jich nejistotě, zlým osudům budoucím; volalo tak pronikavě, jako by tím žalostným zvukem zvonů chtělo se rozžehnat a navždy v paměť vrýti . . .

A tak tedy, ačkoli se pochod již vzdaloval, byly dosud hlavy k městu obráceny a ve všech obličejích četl jsi otázku: „Zdaž to ne naposled?“

Ano, ano! Z toho celého vojska a zástupu, z těch tisíců, kteréž v tomto okamžiku šly s knížetem Višňoveckým, neměl už nikdo — ani on sám — spatřiti více toto město, tento kraj . . .

Trouby hrály. Tábor ubíral se zvolna ku předu, ale stále dál a dále — po nějakém čase počalo se město zastíratí blankytnou mlhou, domy a střechy slévaly se v jednu plochu, silně se ve slunci trpytící. V okamžiku tom pustil kníže svého koníka ku předu a vyjel na nevysokou mohyly, kdež stanul nepohnutě a díval se dlouho. Ten hrad tam stkvoucí se ve slunci a celý ten kraj, jež obzírál kolem — to vše bylo dílem jeho předkův a jeho samého. Višňovecťi to byli, kteří proměnili hluché dríve pustiny v kraje osedlé, kteří je otevřeli lidskému životu a kteří — tak věru možno říci — stvořili Záděpří. A největší část toho díla vykonal sám kníže. On budoval ty kostely, jichž věže, ejhle! tamo se trpytí nad městem, on vzmohl to město, on spojil je s Ukrajinou, on prorazil lesy, vysušil bažiny, postavil zámky, zakládal vesnice a osady, přiváděl obyvatelstvo do nich, hubil lupiče, bránil lid svůj před vpády tatarskými, udržoval pokoj rolníku i kupci potřebný, zaváděl právo i spravedlnost. Jím celý ten kraj

*) Pozouny, píšťaly.

Pan náměstek tu klečel bez pohnutí, jako mrtvý. (Str. 178)

žil, rozvíjel se a kvetl. On byl mu duší a srdcem — a nyní musil všechno to opustiti. A nelitoval kníže celé té obrovské Štěstěny, podobné celým knížectvím německým, ale že k dílu tomu vlastních svých rukou poskytl; věděl, že nebude-li tu jeho, že nebude tu nikoho, že práce celých let najednou bude teď pohrobena, zničena, že všechno jeho namahání bylo

marným, že divokost se opět rozpoutá, požáry že zasáhnou vesnice i města, a že Tatar bude napájeti své koně v těchto zde řekách, bory že na novo zarostou a že — dá-li mu Bůh, až se vrátí — že bude musiti všechno začít zase znova a potom snad již nebude míti těch sil, snad se mu již nedostane času, ba ani takových nadějí jako dříve. Zde přešla mu léta, jež byla

mu chválou a slávou před lidmi, zásluhou před Bohem, a nyní sláva i zásluha měly se v dým proměnití . . .

Proto také skanuly mu z těch krásných jeho očí dvě slzy, jež stékaly mu zvolna na líce. Byly to poslední slzy, po nichž zbyly pak již v těchže očích jen blyskavice.

Knížecí kůň vypjal šíji a zaržál — a řehotu tomu odpovídaly i jiní z korouhví. Hlasy tyto vzpamatovaly také knížete ze zamyšlení a naplnily ho nadějí. Vždyť má ještě šest tisíc věrných soudruhů, šest tisíc šavlí, s kterými je mu přece svět otevřen a jež očekává jako jedinkou již svou spásu uhnětená vlast . . .

Idylla Zadněperská skončena, ale tam, kde hřmí děla, kde vesnice a města planou, kde v nocích s řehotem koní tatarských a vřeskem kozáckým mísí se pláč otroků, nárek mužů, nevěst a dětí — tam je pole otevřeno, tam je sláva spasitele a otce vlasti . . . Kdož si pro ten věnec sahne, kdož zachrání tak pohaněnou, chlopskými nohama ušlapanou, poníženou, dokonávající otčinu, ne-li on — kníže — ne-li ona vojska, která se tamto dole zbraněmi vzhůru ke slunci trpytí a lesknou?! . . .

Tábor přecházel právě kolem úpatí mohyly a při pohledu na knížete, stojícího se svým knížecím žezlem v ruce na štítě s křížem, vydral se veškerym vojínům najednou z prsou jedno-
svorný výkřik: „Ať žije kníže! Ať žije náš vůdce a hetman Jeremi Višňovecký!“

A sta a sta korouhví snížilo se k jeho nohám, husaři zatínčeli svými karvašemi,^{*)} kotly zahučely.

A tehdy kníže vytasil z pochvy šavli a pozdvihnuv ji do výše s očima k nebi upjatýma takto promluvil: „Já, Jeremi Višňovecký, vévoda ruský, kníže na Lubních a Višňovci, přísahám Ti Bože v Trojici svatě jediný a Tobě, matko Nejsvětější, že pozdvíženu budu mítí tuto šavli proti zbojníkům, od nichž jest nyní vlast hanobena, a že nesložím ji dřívě, dokud síla a život bude ve mně, dokud pohanu vlasti nesmyju, dokud jednoho každého nepřítele k nohám této vlasti neuvrhnou, dokud Ukrajinu neutiším a vzpouru chlopskou v krvi neztopím. A jakož slib tento z upřímného srdce tu činím, tak mi k tomu Pane Bože dopomáhej — Amen!“

Po těch slovech stál tu ještě nějakou chvíli, dívaje se v nebe, načež zvolna odjížděl s mohyly ke svému korouhvím.

Vojska došla na noc do Basani, vesnice to paní Krynické, kteráž přijala knížete klečíc ve vratech, neboť ji zde ve dvoře byli již obléhali chlopi, jimž bránila se jen pomocí své věrné čeledi, anto náhle zachránil ji příchod vojsk a s ní devatenácte dětí a mezi nimi jen čtrnácte dívek.

Kníže poručil ihned útočníky schytati, načež odeslal Poňatovského, rytmistra kozácké korouhve, ke Kaňovu, jenž téže noci přivedl pět Záporožců z Vasintynského oddělení. Ti všichni sučastnili se bitvy Korsunské a byvše nyní přinuceni ohněm, dali o tom všem knížeti zprávu důkladnou. Ujistili ho také, že Chmelnický jest dosud v Korsuni. Tuhaj-bej pak s kořistí, s lupem a s oběma hetmany že odebral se do Čehryna, odkudž měl jeti do Krymu. Slyšeli také, že Chmelnický jej velice prosil, aby neopouštěl vojsk Záporožských a šel s ním společně proti knížeti, leč mouřenín ten že prý nechtěl říkaje, že po porážce korunního i hetmanského vojska mohou si již nyní kozáci sami pomoci, on že již nebude děle čekati, neboť jinače že by mu kořist jeho všecka vymřela. Když byli tázáni na sílu Chmelnického, odhadovali ji na dvě stě tisíc, ale to ovšem lidí všelijakých — těch dobrých a řádných jen padesát tisíc — většinou Záporožcův a šlechtických kozákův anebo městských kozáků, kteří se ke vzpouře přidali.

Po zprávě této kníže poněkud na duchu osvěžil, neboť doufal, že za Dněprem i jeho síla vzroste, že přistoupí k němu šlechta tamní, sběhové vojska korunního a panské pošty. Proto také dal se hned druhého dne z rána na další cestu.

Za Přeslaví vkročila vojska v obrovské, hluché lesy, táhnoucí se podél proudu Trubeže až ke Kozelci a dale až pod samý Černihov.

Bylo již na konci května — strašná vedra. V lesích bylo místo chládku tak dusno, že se lidem i koním takměř ani vzduchu nedostávalo. Dobytek vedený za táborem padal každým krokem, a větrív tu onde vodu, běžel k ní jako šilený, káčeje vozy a způsobuje tak zmatek neobyčejný. Již i koně počali padati, zvláště těžké jízde. Noci byly nesnesitelné, tím nesnesitelnější, čím více hemžilo se všude hmyzu a čím více rozléval se všude zápach mízy, jež následkem horka ze stromů více než kdy jindy se vylévala.

Takovým způsobem vlekli se tedy čtyři dny, posléze — pátého dne — stalo se již vedro nadpřirozeným. Když se přiblížila noc, koně počali chrápati a dobytek žalostně říčeti,

*) Druh krátkých šavlí.

jako by předvídal nějaké nebezpečství, jehož lidé nemohli se ještě domyslet.

»Větrí krev!« pravili v táboře mezi skupinami prchajících rodin šlechtických.

»Kozáci nás honí! Bude bitva!«

Při těch slovech daly se zase ženy do pláče a nařikání, zpráva roznesla se mezi čeled, a nastal tudíž poplach i zmatek také zde — vozy jaly se vzájemně jeden druhého předstihovati anebo zajížděly na slepo do lesa, kdež uvízly mezi stromy.

Ale lidé, jež kníže v tu stranu vyslal, učinili zase ihned pořádek. Rozeslány na všechny strany vojenské hlídky, aby zjištěno bylo, hrozí li skutečně nějaké nebezpečí.

Pan Skřetuský, který s Valachy odešel, první se vrátil k ránu, a vrátiv se ihned odebral se ke knížeti.

»Co jest?« tázal se Jeremi.

»Jasný kníže, lesy hoří.«

»Jsou zapáleny?«

»Ano. Schytl jsem několik lidí, kteří vyznali, že Chmelnický je vyslal, aby slídili za vaší knížecí jasností a aby zapalovali, kdyby val příhodný vítr, lesy.

»Chtěl nás tedy spáliti, bitvy se straní! Kde jsou ti lidé?«

Za chvíli přivedli tři čabany, divoké, hloupé, ustrašené, kteří ihned se přiznali, že skutečně měli od Chmelnického rozkaz lesy zapalovati.

Přiznali také, že i vojska byla již za knížetem vypravena, ale ta že šla k Černihovu jinou cestou, blíže Dněpru.

Zatím vrátily se i jiné hlídky a každá z nich přinesla tuže zprávu: »Lesy hoří!«

Ale kníže se toho ni dost malo neulekl.

»Pohanský to způsob,« pravil, »ale nic na tom! Oheň nepřejde za řeky tekoucí do Trubeže!«

A skutečně také do Trubeže, podél níž vinul se k severu tábor, vtékalo tolik říček, tvořících tu onde široká bahna, že nebylo obavy, aby se mohl oheň přes ně dostat. Byl by se musil za každou z nich bor vždy na novo zapáliti.

Hlídky sdělily po té v brzku, že se také tak děje. Denně přiváděly paliče, jimiž ozdobovaly se pak sosny kolem cest.

Oheň šířil se násilím, ale podél říček k východu a západu, nikoli k severu. V noci červenilo se nebe všude, kam jen bylo lze okem dožítí. Dívky prozpěvovaly od večera do svítání nábožně písně. Ustrašená divoká zvěř utí-

kala z hořících borův a táhla za táborem přimísivši se zde ke stádům dobytka domácího. Vítr nanosl všude plno dýmu, který zaclonil celý obzor. Vojska i vozy — vše pohybovalo se ku předu v husté mlze, kterou ani zrak nemohl se prodrati. Prsa nemohla takměř již ani dýchat, dým tížil i oči — a vítr přibíháněl ho stále víc a více. Sluneční světlo nemohlo ani těmi kotouči dýmu proniknouti, tak že v noci bylo světleji nežli ve dne, neboť svítily hvězdy a měsíc. A lesy — zdálo se — stále neměly konce.

Středem těchto hořících lesů, středem těchto dýmů vedl kníže Jeremi svá vojska. Nad to přišly již zprávy, že nepřítel ubírá se druhou stranou Trubeže, ale nikdo nevěděl, jak veliká jest tam jeho moc, leč Tataři Věršulovi tvrdili, že jest ještě velmi daleko.

Zatím jedné noci po té přijel do tábora pan Suchodolský z Bodenek z oné strany Desny. Byl to dávný oddaný dvořan knížecí, jenž před několika lety přesídlil do vsi. Utíkal nyní i on před chlopy, ale přivezl zároveň zvěst, o níž v knížecím vojsku dosud nebylo nic známo.

Veliké tudíž nastalo napjetí, když otázan byv knížetem na noviny, odpověděl: »Zlé jsou, jasný kníže, zlé! O neštěstí hetmanů již víte snad, a zdali i o smrti králově?«

Kníže, jenž seděl na malém křesle táborovém, vzchopil se: »Jakže? Král že umřel?«

»Milostivý král náš vypustil ducha svého v Mereči ještě týden před porážkou Korsunskou,« odvětil Suchodolský.

»Bůh ve svém milosrdenství nedal mu tedy dožiti tak trpké chvíle,« promluvil po té kníže. Pak chopiv se za hlavu, pokračoval dále: »Strašné to časy přicházejí na nás, strašné na naši milou zemi. Konvokacye a elekcye — interregnum, neštěstí a zahraničné úskoky, a to teď, kdy bylo by třeba, aby celý národ v jeden meč s jednou rukou se proměnil. Ach, to Bůh odvrátil od nás obličej svůj a ve hněvu svém za hříchy naše nás trestá. Vždyť tyto požáry sám toliko král Vladislav mohl uhasiti, neboť těšil se mezi kozáctvem veliké lásce a kromě toho byl vojenským, hrdinným pánem!«

V okamžiku tom přiblížilo se několik důstojníků, mezi nimi Zacvilichovský, Skřetuský, Baranovský, Vurcel, Machnický a Polanovský ke knížeti, kterýž řekl: »Pánové, král umřel!«

Po těch slovech obnažili všichni hlavy své jako na rozkaz. Obličej je jejich zvážněly. Zpráva

tak neočekávaná odhala všem řeč . . . Teprve po chvíli vybuchl všeobecný žal.

„Věčné odpočinutí račiž mu dáti, ó Pane!“ pronesl kníže.

„A světlo věčné ať mu svítí na věky!“

Brzo potom zaintonoval duchovní Muchovecký „dies irae“ a uprostřed těch lesův, uprostřed toho dýmu vzemocnila se každého srdce i každé duše neobyčejná stísněnost. Všem zdálo se, jako by je bylo zavedlo nějaké očekávané vítězství, jako by již nyní mimo hrozného ještě nepřítelů sami zůstali na světě . . . a jako by na tomto světě neměli již nikoho více nežli svého — knížete.

Proto také obracely se nyní všechny oči k němu a takž bylo i nové pouto mezi ním a mezi vojskem stvrzeno.

Téhož dne večer řekl kníže Zacvilichovskému, tak že ho slyšeli všichni: „Potřebujeme králebojovníka, a takž tedy — dá-li nám Bůh, že budeme míti dát své hlasy, dáme je králeviči Karlovi, kterýž má v sobě více ducha vojenského nežli Kazimír.“

„Vivat Carolus rex!“ zvolali důstojníci.

„Vivat!“ opakovali husaři a za nimi všechno ostatní vojsko.

I nenadál se zajisté kníže vévoda, že tato provolání, zaznívající na Zádňepří uprostřed hluchých Cernihovských lesů, dojdou až do Varšavy a že mu žezlem svým velkou korunu z rukou vyrvou! . . .

IX.

Po devítihodinném pochodu, při němž byl pan Maškevič Xenofontem, a po třídním přepravování se přes Desnu přišla konečně vojska do Cehryna. Nejprve vešel do města pan Skřetuský se svou valašskou korouhví, jež kníže zúmyslně poslal napřed, aby se mohl také vyptati již hned zároveň na princeznu a Záglobu. Ale zde rovněž o nich nikdo nic neslyšel, právě tak jako v Lubních — nikde nebylo po nich slechu, ani ve městě ani na zámku. Propadli se kdesi beze stopy jako kámen ve vodě, tak že statečný náš rytíř sám již nevěděl, co si má vlastně o tom všem mysliti. Kde se mohli uchrániti? Kam utéci? Do Moskvy přece ne, aniž na Krym aniž do Síče! Zbývala mu ještě jedna možnost, že se přepravili snad přes Dněpr, ale v případě tom ocitili by se uprostřed bouře. Tam právě panovala řež, tam zuřily požáry, zpité zástupy chátry, Záporožci a Tataři, před kterými by je ani převlečení Helenino neuchrá-

nilo, neboť divocí pohané nejradeji zajímali v kořist svou mladiky, ježto na trhu Stambulském nejvíce se za ně platilo. V tom namanula se v hlavě Skřetuského myšlenka — strašlivé, ach, podezření, že pan Zágloba zúmyslně ji snad vedl v tu stranu, aby ji Tuhaj-bejovi prodal, kterýž mohl za ní ovšem dojistu více dáti nežli — Bohun, a myšlenka tato naplnila jej takměř šílenstvím. Na štěstí ukonejšil jej opět pan Longinus Podbipata, kterýž znal Záglobu dříve nežli pan Skřetuský.

„Pane náměstku! Bratře milovaný! Pusť tu myšlenku z hlavy. Vždyť něco takového šlechtic ten dojistu neučinil! Bylot u Kurčevičů dosti pokladů, kteréž by mu byl Bohun věru rád postoupil, tak že kdyby byl chtěl tu dívku zahubiti, nebyl by tak snadno v šanc dal hrdlo své, ale raději byl by přijal štěstí z rukou Bohunových.“

„To jest pravda,“ odvětil náměstek, „ale proč s ní tedy utikal za Dněpr a nikoli do Lubní nebo do Cernihova?“

„Na to již nemysli, můj milý. Záglobu já znám. Pil on často se mnou a vypůjčoval si i ode mne. O peníze však on nedbá, ani o své ani o cizí. Má-li své, utratí je, ale že by se dopustil takového skutku, toho od něho nikdy neočekávám.“

„Jest to lehkomyšlný člověk, lehkomyšlný,“ řekl po té Skřetuský.

„Možná, že lehkomyšlný, ale chytrý, tak chytrý, že každého splete a ze všeho nebezpečnosti vždycky dobře se vykroutí. A jako ti náš duchovní prorockým duchem přislíbil, že ti ji Bůh vrátí, tak se též stane, když jest spravedlivě, aby každý srdečný, upřímný cit dobře byl odměněn, kteroužto naději již již se potěš tak, jako já sám se jí těším.“

Po těch slovech těžce zavzdychl si pan Longinus a po chvíli dodal: „Zeptejme se ještě v zámku, snad přece šli tudy.“

I ptali se vsude, ale vsude nadarmo — nikde nebylo ani nejmenšího sledu po nějakém přeplavení se sběhů nebo prchajících. V zámku bylo plno šlechty se ženami i dětmi, kteréž se tu před kozáky ukryly. Kníže přemlouval je, aby šli s ním a dával jim výstrahu, že kozáci jdou krok co krok za ním. Nesměli oni udeřiti na vojsko, ale podobalo se pravdě, že po odchodu knížete pokusí se o zámek i o město. Šlechta v zámku byla však podivně zaslepena.

„Bezpečni jsme tu za lesy,“ odpovídali knížeti. „Nikdo sem na nás nepřijde.“

„Ale vždyť jsem přece i já ty lesy přešel,“ namítal kníže.

„Vaše Jasnost je přešla, to je pravda, ale ta sběr je nepřejde. Hoho! Takové lesy nepřejde!“

A jíti nechtěli, setrvávající stále ve svém zaslepení, které později ovšem draze zaplatili, neboť hned po odchodu knížete kozáci se přihrnuli. Zámek bránil se sice po tři týdny udatně, ale potom přece byl dobyt a ti, kdož v něm se nalézali, pověšeni.

Kozáci dopouštěli se strašných ukrutenství, zabíjejíce i děti, spalující dívky — a nikdo, nikdo nepřinášel za vše to pomstu!

Kníže zatím přišed do Lubeče nade Dněpr rozložil se tam za příčinou odpočinku s veškerým svým vojskem, načež později opustil tábor a zajel s kněžnou, s celým svým dvorem a nákladem do Brahina, rozloženého uprostřed lesův a neproniknutelných bažin. Za týden po té přepravilo se i vojsko. Pak se hrnuli dále do Babice pod Mozyr, kdež na den Božího Těla nadešla hodina rozloučení, ježto kněžna odejeti měla se dvorem do Turova k paní vévodkyni Vilenské, své to tetě, a kníže s vojskem do ohně — k Ukrajině . . .

Při posledním obědě na rozloučenou byli oba manželé knížecí, celý fraucimor a přednější společnost. Ale mezi dámami a kavalíry nebyla dnes již obvyklá veselost, neboť nejedno vojenské srdce chvělo se při myšlence, že bude se musiti za chvíli již rozloučiti s onou vyvolenou, pro niž přálo by si žítí věčně, pro niž chtělo by se bítí i umřítí . . . nejedny jindy jasné oči dívčí plnily se dnes slzami žalu nad tím, že on odejde jim do vojny, mezi kule nepřátelské a meče, mezi kozáky a divoké Tatary . . .

že odejde a že se snad již více ani nenavrátil . . .

A tak tedy, když ujal se pak kníže slova louče se jak se ženou, tak se dvorem, daly se dívky do žalostného pláče a rytíři, jakožto silnější duchem povstali zase z míst svých a chopivše za rukojeti svých savlí, vykřikli takměř současně: „Zvítězíme a vrátíme se!“

„Pomoz vám k tomu Bůh!“ odpověděla kněžna.

I rozlehl se po té pokřik až se okna a zdi otrásaly.

„Ať žije paní kněžna! Ať žije naše matka a dobroditelka!“

„Ať žije! Ať žije!“

Milovalit ji všichni vojínové pro její náklonnost k rytířstvu, pro její velikou vznešenou duši, pro její štědrost a laskavost, pro její pomoc a ochranu jich rodinám. Miloval ji však nade všecko sám kníže Jeremi, neboť byly to dvě povahy jako by k sobě stvořeny, podobny si jako orel orlici, obě jako by ze zlata ulity.

I šli tedy všichni k ní a každý poklekl s kalichem svým v ruce před jejím křeslem, ona pak každého k sobě za hlavu přivinula, ke každému několik laskavých slov promluvila.

Panu Skretuskému řekla: „Nejednu tu z vašich soudruhů dostane dnes dojista nějaký ten amulet nebo stužku na rozloučenou, a poněvadž vy zde nemáte oné, od níž rovněž přál byste si dárek do boje, přijměte jej ode mně, jako by od své vlastní matky.“

Po těch slovech sňala se šije své zlatý křížek, vykládaný tyrkisy a zavěsila jej na krk rytíře, jenž jí za vyznamenání toto ruce zulíbal.

Lesy hofí. (Str. 182.)

Bylo znáti, že i sám kníže byl spokojen s tímto skutkem kněžny, neboť zalíbil si poslední dobou pana Skřetuského ještě více, to proto, že důstojnost knížecí, když poslem byl v Síči, zachoval a listy od Chmelnického přijati nechtěl.

Vstali již od stolu. Dívky i ostatní dámy zachytivše v letu poslední slova kněžnina, pronesená k panu Skřetuskému, a vidouce v nich znamení i svolení, ihned jaly se vyndavati z kapes nebo ze záhradčí rozličné stuhy, křížky a podobné dárky, což když zase spatřili páni rytíři, pospíšili každý ke své, ne-li vyvolené, tož aspoň nejdražší. Přiskočil tak Poňatovský k Žytynské, Bychovec k Bohovityňance, neboť do této se v poslední době silně zamiloval, Roztvorovský k Žukovně, červený Věřsul ke Skoropacké, plukovník Machnický, ačkoli již starý, k Záveské — jediná jen Anička Brzobohatých — Krásenská, ačkoli byla nejhezčí ze všech, stála u okna sama, opuštěná. Líce její se zaruměnily, oči přimhouřenými víčky svítily jen úkosem, jako by hněvem a zároveň i prosbou, aby jí nečinili takové křivdy. V tom přiblížil se k ní zrádce její pan Vladyjovský s těmito slovy: „Chtěl jsem vás také, slečno, prositi o jakoukoli památku, ale vzdal jsem se toho, neboť jsem se domníval, že se k vám pro samou tlačenicí ani nedostanu.“

Líčka Aninčina zaplanula teď ještě ohnivěji leč odvětila okamžitě beze všeho rozmyšlení: „Myslím, že byste si přál spíše z jiných rukou jakousi tu památku nežli z mých, ale nedostanete jí asi, neboť je tam ne-li příliš hluboko, tož pro vás dojistá vysoko.“

Rána tato byla dobře naměřena a dvojsmyslná, neboť předně obsahovala narážku na malý vzrůst rytířův a za druhé narážku na jeho lásku ku princezně Barboře Zbarašské. Pan Vladyjovský miloval sice napřed starší slečnu Annu, ale když ji zasnoubili s jiným, želel toho a zadal tiše srdce své slečně Barboře, domnívaje se, že se toho nikdo nedomyslí. Proto také, když o tom teď od Aničky Brzobohaté zaslechl, ocitil se — ačkoli byl jinak bojovníkem z první vody jak na šavle, tak na slova — v takových rozpacích, že takřka až na řeč zapomněl a sotva ze sebe vykotal: „Slečno, vy také míříte trochu vysoko, neboť vysoko jest i hlava . . . pana . . . Podbipaty . . .“

„Vyšší jest dojistá nežli vy, a to jak mečem tak i politikou“ — odvětila resolutní slečna. „Děkuji vám také, že jste mi na něj vzpomněl. Dobře tak!“

Po těch slovech obrátila se k Litvínovi: „Milý pane, pojdte sem na okamžik. Chciť míti i já svého rytíře a věru nevím, na čí mužnější prsa měla bych tuto stuhu připevniti.“

Pan Podbipata vyvalil až oči, jako by ani nevěřil, zda dobře slyší; konečně vrhl se na kolena, až pod ním podlaha praskala: „Má dobroditelko! Má dobroditelko!“

Aninka přivázala mu stuhu, a když malé její ručky zmizely pod plavým voušem pana Longina, rozlehlo se kolem cosi, jako by mlaškání a mručení, což když zaslechl pan Vladyjovský, obrátil se k poručíku Migurskému s touto poznámkou: „Přisahal bych, že tu někde na blízku medvěd včely odhání a med vybírá.“

Po těch slovech odešel všecek rozzloben, neboť cítil v sobě Aninčino žihadlo a přecť jí také svého času miloval! . . .

V okamžiku tom loučil se již také i sám kníže s chotí svou — — —

Za hodinu po té hnul se již dvůr do Turova a vojska ku Prypeti.

V noci při přepravě, když stavěli prámy ku převezení děl a když husaři byli na stráži, řekl pan Longinus ku Skřetuskému: „Oj, bratře, neštěstí!“

„Co se stalo?“ ptal se náměstek.

„Jsou zde zprávy z Ukrajiny!“

„A jaké?“

„Povídali přece Záporožci, že Tuhaj-bej odešel s hordou na Krym!“

„Nu a což na tom? Nad tím přece nebudeš naříkati?“

„Zajisté, bratře, neboť jsi mi řekl, a měl jsi pravdu, že kozácké hlavy nebudu moci spočítati, a když Tataři tedy odešli, kde že já vezmu své tři hlavy pohanské, kde je najdu? A já je tak potřebuji!“

Skřetuský, ačkoli byl ztrápen, usmál se a řekl: „Že uhodnu, oč ti jde, neboť jsem viděl, jak tě dnes na rytíře pasovali . . .“

A po té pan Longinus pravil složiv ruce křížem: „A proč bych to děle skrýval, zamiloval jsem se, bratře, zamiloval . . . Neštěstí! To je neštěstí!“

„Netrap se. Nevěřím tomu, že by byl Tuhaj-bej již odešel, a ostatně budeš míti před sebou těch pohanů jako komárů nad hlavou.“

Tou dobou skutečně vznášely se celé mraky komárů nad koňmi i nad lidmi, neboť dostala se vojska do kraje nepřehledných bažin, lesů zatopených, do kraje rozměkklých lučin, řek, říček i potoků, do kraje pustého, hluchého, šu-

mícího všude jen pustinou, do kraje, o jehož obyvatelích zpívalo se v těch dobách následovně:

»Dal své dcerušce
šlechtic Holota
dvě bečky dehtu,
vaničku hřibů,
hrníček vjunů,*)
záhony bláta! . . .«

A na tom blátě rostly netoliko hřiby, ale proti všemu nadání i veliké osudy šlechticův. Knížecí lidé, kteří z větší části byli vychováni a vyrostli v suchých, vysokých stepích zadněperských, nechtěli ani svým očím uvěřiti. Byly i tam místy bažiny a lesy, ale zde podobal se celý kraj jedné veliké, nekonečné bažině. Noc byla výhodná, jasná, a při tom svitu měsíčním nebylo lze dozříti ni kouska suché země. Nad vodou černaly se jen samé kupy, lesy jako by zrovna z vody vyrůstaly, voda cákala pod koňskými nohama, vodu vyhazovaly do povětří vozy i děla.

Vurcel byl takměř zoufalý.

»To je podivný pochod« — pravil — »pod Černihovem hrozil nám oheň a tady zase voda!«

A skutečně také neposkytovala tu země nikde stálé podpory, ale chvěla se, prohýbala, jako by se chtěla rozestoupit a pohltni všechny ty, kteří se přes ni ubírali.

Vojska přes Prypeť přepravovala se čtyři dny, načež musila takměř denně překročovati jiné řeky a říčky, plynoucí zde křížem krážem. A nikde nebylo mostu. Všechn lid byl na lodích. Po několika dnech nastaly mlhy a deště. Lidé napínali poslední své síly, aby se přece jednou již dostali z těchto zakletých míst. A kníže spěchal. Poručil káceti lesy, stavěti cesty z kmenů, a sám kračel všude napřed. Tím způsobem vojínové, vidouce, že vůdce jejich nešetří sil svých vlastních, že od rána do noci jest na koni, vojsku velí, nad pochodem bdí, nesměli si rovněž naříkati, ačkoli namáhání jejich přesahovalo již takměř sílu nadlidskou. Od rána do noci pracovati a při tom v dešti — to byl společný všem jim osud. Koňům sjížděla kopyta, takže jich mnoho bylo k tažení děl neschopných a následkem toho musili pěší a dragoni Vladyjovského děla táhnouti sami. Přední pluky, jako husaři pana Skřetuského, Zacvilichovského a pancéři chápali se seker, aby upravovali cestu. Byl to slavný pochod, pochod o zimě a vodě i hladu, pochod, v němž vůle vůdce a zápal vojínů

vzdoroval všem možným překážkám. Doposud ještě nikdo neodvážil se vésti vojsko v tato místa z jara, kdy vody rozlévají se na všechny strany. Na štěstí nebyl pochod ten ještě přerušen žádným útokem. Lid zde obývající byl tichý, pokojný, na bouři nějakou vůbec nepomyslel a ačkoli i později byl pobuřován kozáctvem tudy jedoucím, ačkoli lákán byl příkladem, přece nechtěl se dáti pod jejich prapory. A tak i nyní pohlízel rozeseným okem na přecházející vojska knížecí, která vynořovala se z borův i bažin jako by zakletí rytíři, kteříž mizeli vždy zase jako sen . . . skytal jim jen průvodce, plnil vše tise a poslušně, cokoli na něm žádáno. Což když kníže postrehl, zakázal přísně veškerou vojenskou svévoli, takže neletěly za jeho vojskem žádné kletby aniž nářky lidské, a když po jeho odchodu zbyla v nějaké té výšce zvěst, že to byl kníže Jeremi, jenž tudy právě táhl, potrásnali lidé hlavami a šeptali si zticha: »Jak jest on dobrý!«

Konečně po dvacetidenních nadlidských útrapách a namáháních dostala se knížecí vojska do kraje vzbouřeného.

»Jeremi jde! Jeremi jde!« rozléhalo se po celé Ukrajině až do Divokých Polí, až do Čerhyna, do Jahorliku!

»Jeremi jde!« rozléhalo se po městech, vsích, chutorech i pasekách, a na tu zprávu padaly z rukou chlopských kosy, vidle i nože, na tu zprávu bledly obličej, houfy lidí utíkaly v noci k jihu jako stáda vlků před zvukem mysliveckých rohů — Tatar, všecek pomaten, seskakoval s koně a chvíli co chvíli příkládal ucho své k zemi . . . V nedobytných dosud zámčích a zámečcích zvonili na poplach a zpívali: »Te Deum laudamus!«*)

A onen hrozný lev položil se táborem na samém prahu vzbouřeného kraje a odpočíval.

Shromazďoval zde síly své . . .

X.

Zatím Chmelnický, jenž pobyl nějaký čas v Korsunu, ustoupil do Bělocerkve, kdež sídlo své rozbil. Horda roztáhla se po druhé straně řeky, vysílajíc stálé hlídky po celém vévodství kyjovském. Zbytečně se také trápil pan Longinus Podbipata, že nebude míti tatarské hlavy pro svůj meč. Pan Skřetuský dobře předvídal, že Záporožci, zajatí panem Poňatovským u Kaňova,

*) Vjun = druh ryby.

*) Tebe Bože chválíme!

podali asi nepravdivou zprávu. Tuhaj-bej nejenom že neodešel, ale odtáhl až do samého Čehryna. Nad to přitáhly ještě ze všech stran nové a nové voje. Přišli caricové z Azova a z Astrachanu, kteří nikdy před tím v Polsce nebyli, a přivedli s sebou čtyři tisíce bojovníků, přišlo i dvanácte tisíc hordy nohajské, dvacet tisíc hordy bilgorodské a budziacké, všichni druhdy nepřátelé Záporoží a Kozáctva, dnes bratří jejich a proti krvi křesťanské zapřísáhlí spojenci. Posléze dostavil se i sám chan Islan Girej s dvanácti tisíci zákopníkův. Zkoušela tudíž od těchto nepřátel celá Ukrajina, zkoušel netoliko stav šlechtický, ale i lid ruský, jemuž spalovali vesničky, kradli dobytek, ba samotny chlopy, dívky a děti, jež odváděli do zajetí mezi svou kořist. V této době vraždy, požárův a krveprolévání zbyla chlopům jediná jen spása: přeběhnouti do tábora Chmelnického. Tam stával se z oběti své zbojníkem a ničil vlastní svou zemi — byl však při tom jakž takž aspoň životem svým jist. Nešťastný kraj! Nešťastná země! Když vybuchla zde vzpoura, potrestal zemi napřed pan Mikuláš Potocký, potom Záporožci a Tataři, kteří přicházeli jako by na její osvobození, a nyní sněsl se nad ní — Jeremi Višňovecký.

Proto také prchal, kde kdo mohl, do tábora Chmelnického, utíkala i šlechta, když jí žádný prostředek k zachránění se již nezbyval. Následkem toho vzrůstala síla Chmelnického čím dále tím více, a že se nepustil hloub do země, že dlouho tábořil v Bělocerkvi, stalo se hlavně proto, aby jakýs takýs lad v těchto rozbouřených a divokých živlech ustálil.

A v jeho železné ruce proměňovaly se tyto živly rychle v bojovnou moc. Kádry z vycvičených Záporožců byly již připraveny, chátra rozdělena byla na pluky, plukovníci byli jmenováni z řady dřívějších košových atamanů, jednotlivá oddělení vysílána k dobývání zámků, jež připravována tak k boji. A lid ten byl bojochtivý, tak bojochtivý jako žádný jiný, zbrani přivyklý, s útoky tatarskými a s ohněm i krvavým obličejem válečným dobře obeznámený.

Dva plukovníci, Handža a Ostap, vytáhli na Nestervar, kteréhož dobyli, židovské zde obyvatelstvo i šlechtu pobili. Knížeti Cetvertynskému utal hlavu vlastní jeho mlynář na nádvoří zámeckém — a z kněžny učinil si Ostap svoji otrokyni. Sli i jiní v jiné zase strany a všude potkávali se všichni se šťastnými výsledky, neboť strach odhál lachům srdce, onen to strach,

jemuž nebyli lachové zvyklí, ale kterýž dnes z rukou jejich i zbraně i síly vyrazil.

Nejednou stalo se, že plukovníci Chmelnickému takto domlouvali: „Proč již k Varsavě netáhneš, proč stále odpočíváš, s krásotinkami se baviš, kořalkou hrdlo zaléváš a lachům tak se vzpamatovati a vojska shromažďovati necháváš?“

Nejednou stalo se, že opilá chátra v nocích divoce vyla, byt Chmelnického oblehla, žádajíc, aby je na lachy vedl. Chmelnický vyvolal bouři a dal jí sílu strašnou, ale nyní počal již také dobře cítiti, že síla tato žene ho již k neznámé budoucnosti, tak že také nejednou chmurným okem pohlížel do této budoucnosti, bádaje při tom a v srdci svém před ní se lekaje.

Uprostřed těch plukovníkův a atamanův on jediný věděl, jak velice jest strašná ještě moc v této nyní na pohled malomocné zemi... Vyvolal bouři, zvítězil pod Žlutými Vodami, zvítězil pod Korsunem, rozpránil vojska kořunní — -- ale co dále?

Svolal proto plukovníky ku poradě a zkoumaje jich svýma krvavýma očima, před nimiž chvěli se všichni, tázal se jich: „Co dále? Co si přejete? — Jíti do Varsavy? Pak přijde sám kníže Višňovecký, ženy vaše a děti jako hrom pobije, zemi a vodu zde jen zůstává a pak potáhne za námi do Varsavy s celou svou mocí, s veškerou svou silou šlechtickou, která se k němu připojila a ještě připojí, a ocitneme-li se mezi dvojím ohněm, zhyne ne-li v bitvách, tož na hranicích... Na přátelství tatarské počítati nemůžeme. Oni jsou sice dnes s námi, zítra však mohou od nás se odvrátiti a do Krymu vrátiti se, nebo dokonce i zraditi hlavy naše pánům. Ano, co dále, pravíte? Jíti na Višňoveckého? Pak on veškeré naší síle i tatarské odolá, zadrží ji a zatím shromáždí se vojska a přijde mu pomoc ze země... Nuže volte sami.“

A poděšení plukovníci mlčeli. Chmelnický pak pokračoval: „Proč jste náhle oněměli? Proč nenaléháte již na mne, bych k Varsavě táhl? Nevíte-li sami co činiti dále, ponechte to mně a bohdá, že přece svou i vaše hlavy zachráním a že si zjednám spokojenost jak vojska záporožského, tak všech kozákův.“

Zbýval tudíž jeden způsob: vyjednávání. Chmelnický věděl dobře, mnoho-li lze touto cestou v Polsku vymoci; počítal na to, že se sněmy spíše shodnou na míru, než aby rozhodly se pro vojnu, jež byla by dlouhou a hroznou. Věděl posléze i to, že ve Varsavě jest mocná strana a v jejím čele že stojí sám král, o jehož

smrti ho dosud zpráva nedošla,*) dále kancléř a mnoho pánů, kteří by nejraději vzrůst velkých osudů magnátských na Ukrajině udrželi, kteří by rádi z kozákův utvořili sílu k ruce královské, s nimi věčný mír uzavřeli a tisíců jejich k válkám užili. Za těchto podmínek mohl Chmelnický i sobě znamenitou důstojnost zjednat, mohl obdržeti hetmanské žezlo z královské ruky a při tom všem přece ještě vymoci kozákům veliké ústupky.

Proto také tak dlouho meškal pod Bělocerkví. Zbrojil se, oddíly vysílal na všechny strany, lid stahoval v jeden tábor, tvořil celé armády a zámky podmaňoval své moci, a to vše proto, poněvadž věděl, že jenom tenkrát budou s ním vyjednávati, bude-li mocným, silným. — Proto se také hlouběji do země nepouštěl.

Ó, kdyby pomocí vyjednávání mír mohl uzavřít, pak by již následkem toho také vyrval zbraň z ruky Višňoveckého, nebo — nesložil-li jí kníže — pak nebude již on — Chmelnický — ale sám kníže rebellem — to proti vůli králově a sněmův.

Pak také vytrhne proti Višňoveckému, ale pak již z rozkazu královského a zemského, potom také nadejde poslední hodina netoliko knížeti, ale všem ukrajinským králevicům, jich panství a osudům.

Tak myslil u sebe samozvanec hetman záporožský, takový plán sprádal do budoucnosti. Ale na tyčích připravených již jakožto základ k této budově usedalo často černé ptactvo zármutků, pochybenství, obav — a vše to krákořalo zlovražděně.

Bude-li jen dosti silnou mírná ona strana ve Varšavě? Budou-li s ním vyjednávati? Co řekne asi sněm, co senát? Uzavrou-li si tam uši vůči nářkům a voláním ukrajinským, zavrou-li oči při záři požárů?

Zda nepřeváží vliv pánův ony nesmírné prostory, o jichž zachránění jim dojísta půjde? Zda jest již země tak vyděšena, že odpustí mu, že s Tatary proti ní se spojil?

A s druhé strany doráželo na duši Chmelnického zoufalství nad tím, nerozvinula-li se již bouře příliš široce a divoce? Zda dovedou ony zdivočelé zástupy vtěsnati se ještě do jakýchsi krbů? Dobře — on, Chmelnický uzavře mír a rebelové v jeho jméno povedou vraždy a požáry dále nebo se dokonce za zklamané své

naděje na jeho hlavě pomstí . . . To je ta řeka rozbouřená, to jest to divoké moře. Strašné postavení! Kdyby byl zase proud tento slabší, pak by s ním vůbec nevyjednávali, a proto, že vzpoura jest mocna, mohou se vyjednávání také rozbiti.

Co se stane?

Takovéto když myšlenky prolétaly hlavou hetmanovou, tu zamykal se v bytě svém a popíjel celé dny a celé noci. A tehdy rozšiřovala se vždy mezi plukovníky a chátrou zpráva: „Hetman pije! Hetman pije!“ Za jeho pak příkladem pili všichni . . . přísnost ovšem byla zavedena a proto také zabíjeli provinilce, vraždili se navzájem, okrádali se o lup — počínal zkrátka soudný den, vláda hrůzy a ukrutností.

Bělocerkev proměnila se v pravé peklo.

Jednoho dne konečně přistoupil k opilému hetmanu šlechtic Vychovský, zajatý u Korsunu, jenž povýšen byl v zajetí na sekretáře hetmanova. Vešed zatrásl beze všech okolkův opilcem, až jej posléze posadil a poněkud vzpamatoval.

„Co se stalo, u ďábla?“ tázal se Chmelnický.

„Pane hetmane, vzpamatuj se přece!“ odpověděl Vychovský. „Přišlo poselství!“

Chmelnický vzchopil se na obě nohy a okamžitě vystrízlivěl.

„Hej!“ zvolal na kozácké pachole sedící na prahu. „Plášť sem, kalpak a žezlo!“

A po té k Vychovskému: „Kdo přijel? Od koho?“

„Kněz Patroni Lasko z Hušče od pana vévody břeclavského.“

„Od pana Kiséla?“

„Ano.“

„Díky Bohu i otci i duchu Svatému i svatě Panně!“ promluvil po té Chmelnický, poznamenav se křížem. A obličej jeho se vyjasnil — započalo s ním vyjednávání.

Ale téhož dne přišly i zprávy, jež byly opakem smírného poselství paně Kisélova.

Došla totiž zpráva, že kníže, přeraziv lesy i bažiny, vstoupil již na půdu bouře, že bije, pálí a vraždí, že oddělení pana Skřetuského pobilo dvětisícový oddíl kozákův a chátary a že sám kníže útokem vzal Pohřebiště, majetek to knížat Zbarašských, a že zůstavil po sobě jen zemi a vodu. O tomto útoku vypravovaly se hrozně věci, rovněž tak i o dobytí Pohřebiště, kteréž bylo přece hnízdem nejzarytějších vzbouřenců. Kníže prý řekl k vojínům svým před bitvou: „Vražděte je

*) Dne 12. června nebyla ještě v Bělocerkví zpráva o smrti králově.

tak, aby cítili, že umírají!“ *) Pročež dopouštělo se vojsko nejhorších ukrutenství. Z celého města nezachránila se ani jediná duše. Sedm set zajatců bylo pověšeno, dvě stě přibito na žerdi. Mluvilo se také o vypalování očí, o pálení v ohni. Následkem toho umrla v celém okolí bouře okamžitě. Obyvatelé rozutíkali se buď ke Chmelnickému nebo vítali mocného pána lubeňského klečíc s chlebem a solí v rukách — s prosbou o milosrdenství. Menší oddily a hlídky ne-

vyjednávání, s druhé strany — meč. Hne-li se na knížete, bude to znamením, že si vyjednávání a míru nepřeje, bude to znamením proti smírným návrhům pana z Brusilova.

Jediná naděje zbyla mu teď v Tatarech. Chmelnický vzchopil se tudíž a pospíšil do bytu Tuhaj-beje.

„Příteli, Tuhaj-beji!“ pronesl k němu, podav mu jako obyčejně několik drahokamů, „jakož jsi mne zachránil pod Zlutými Vodami i pod

„Mouřenín sedě na kupě urvaných koberců klátil se chvíli do předu . . .“ (Viz str. 190.)

přátelské vesměs byly pobity a v lesích; jak tvrdili zběhové ze Samhorodka, Spičyna, Pleškova a Vachnovky, nebylo jednoho stromu, na kterémž by nevisel kozák.

A to vše dělo se před samou Bělocerkví, před tak obrovskou mocí Chmelnického.

Chmelnický, když o tom všem se dověděl, počal řvát jako divoký tur. S jedné strany měl

Korsunem, tak zachraň mě i nyní. Přišelt totiž posel od vévody breclavského s listem, v němž mi vévoda slibuje pokoj a mír, vojsku záporožskému pak dávnou svobodu, pod jednou však podmínkou: abych ustal od vojny, což učiniti musím, mám-li jim svou upřímnost a dobrou vůli ukázati. Ale současně přišly zprávy o nepříteli našem, knížeti Višňovickém, že Pohřebiště vzal útokem, nikoho že neušetřil, že dobré molojce mé vraždí, na koly napichuje a oči jim vypaluje. Poněvadž pak já na něho do pole

*) Rudavský tvrdí, že tato slova pronesena byla v Nemirově.

vytrhnouti nemohu, přicházím k tobě s prosbou, abys ty na něj — na mého to i tvého nepřitele vytáhl s Tatory svými, neboť jinaké přirazil by v krátkce i na tábory naše! . . .“

Mouřenín, sedě na kupě kobercův urvaných u Korsunu nebo z lupu po zámcích šlechtických pocházejících, klátil se chvíli do predu, chvíli do zadu, zamhouřil oči, jako by byl co nejlépe srozuměn, načež posléze odvětil: „Allah! Já to učiniti nemohu!“

„Proč?“ tázal se Chmelnický.

„Poněvadž jsem již tak jako tak ztratil pro tebe dosti bejův a essaulů pod Žlutými vodami i pod Korsunem! Proč bych jich měl ztratiti ještě více? Jeremi je velký bojovník! Vytáhnou na něho, když i ty vytáhneš, ale sám nikoliv! Nejsm tak hloupý, bych ztratil v jedné bitvě najednou všechno to, co jsem dosud vyzískal — tot jest mnohem lépe, když rozešlu pochody pro lup a kořist do okolí! Dosti jsem již pro vás, psi nevěrní, učinil! A proto také sám již do pole nepůjdu a chana také z toho zradím. Dohlouvil jsem!“

„Pomoc jsi mi však přislíbil, odpřísáhl!“

„Ano, ale jen vedle tebe, s tebou — nikoliv, abych za tebe bojoval! Jdi mi k sípku!“

„Vždyť jsem ti ponechal kořist z mého vlastního lupu, dal jsem ti vše, čeho jsme dobyli, i hetmany!“

„Protože bych byl já vydal tebe jim, kdybys nebyl ty vydal je mně!“

„Půjdu k chanovi.“

„Jdi, jdi, pravím ti, jdi!“

A vyčouhlé zuby černochovy blyskaly se mu již mezi rety. Chmelnický viděl, že nemá zde již co činiti, a věda, že nesmí dlouho prodávati, vstal a skutečně šel k chánovi.

Ale od chána dostalo se mu téže odpovědi. Tataři měli již nyní svůj vlastní rozum a hledali jen svůj prospěch — kořist. Místo toho, aby pustili se do bitvy s vůdcem, jenž měl pověst nepřemožitelného, vysílali raději jednotlivé oddíly do okolí a obohacovali se tak bez krveprolévání.

Chmelnický vrátil se do svého bytu pln vzteklosti a ze zoufalství chopil se opět láhve líhoviny, leč pan Vychovský vyrval mu ji z rukou.

„Nebudeš pít, pane hetmane!“ řekl. „Jest tu posel a jest čas dáti mu odpověď.“

„Já tě i posla na koly dám napíchnouti!“

„A já ti kořalku do ruky přece nedám! Že se nestydíš, hetmane! Když tě štěstěna tak vysoko povznesla, chceš se nyní jako sprostý

kozák vodkou zaliti? Fi! Fi, velký hetmane! Tak to býti nemůže, nesmí! Zvěst o příchodu posla již se všude roznesla. Vojsko i plukovníci přejí si poradu. A proto nesmíš nyní pít, ale kouti železo, dokud je žhavé, neboť nyní můžeš mír uzavřít, nyní můžeš všecko, co chceš, obdržeti — potom bude již pozdě, a na tom spočívá hrdlo mé i tvé! Ty musíš nyní co nejdříve vyslati poselství do Varšavy a krále o jeho lásku prositi! . . .“

„Moudrá tys hlava!“ řekl Chmelnický. „Poruč tedy udeřiti na zvon, svolaj radu a na majdaně oznam plukovníkům, že přijdu okamžitě.“

Vychovský odešel a za chvíli ozval se zvon svolávající ku poradě, na jehož znamení jala se hned všechna vojska záporožská shromažďovati. Zasedli již vůdcové a plukovníci: strašný Krivonos, pravá to ruka Chmelnického, Křečovský, meč kozácký, starý a zkušený Filon Děděla, plukovník kropivnický, Fedor Loboda přeslavský, ukrutný Fedorenko kalnický, divoký Puškarenko poltavský, jenž čabanům byl vůdcem, nižší Šumejko, ohnivý Čarnota hadziacký, Jakubovič čehrynský, dále Nosáč, Hladký, Adamovič, Hluchý, Puljan, Panič — však nebyli to všichni, neboť někteří byli na výpravách a někteří již na onom světě, kamž je byl kníže Jeremi poslal.

Tataři nebyli tentokráte k poradě pozváni.

Společnost shromáždila se na majdaně, tlačící se sem chátru vyháněli palicemi a kyji, přičemž nescházelo opět zabíjení.

Posléze objevil se sám Chmelnický, oděn v červené roucho, v kalpaku a s bulavou v ruce. Vedle něho zasedl jako holub bílý kněz Patroni Lasko, s druhé strany Vychovský s papíry v ruce.

Chmelnický zasednuv již mezi plukovníky, seděl chvíli mlčky, načež sňal kalpak na znamení, že porada již počíná, pak vstal a takto jal se hovořiti: „Páni plukovníci a atamané! Povědomo vám, pro jak velké a nevinně nám činěné krivdy chopili jsme se zbraní, povědomo vám, že s pomocí nejjasnějšího cara krymského musili jsme se ozvati za své dávné svobody a privileje, jež odňaty nám byly bez vůle jeho jasnosti krále, kterýžto skutek náš Bůh nám požehnati ráčil, vmetav na tyrany naše strach, u nich vůbec neobyčejný, čímž neprávem jejich a útisk spravedlivě potrestal — nás pak značným vítězstvím odměnil, začož mu jsme také s vděčným srdcem velikými díky povinni. Když již takto pýcha jejich náležitě potrestána byla, musíme uvážiti, abychom rozlévání krve křesťanské zadrželi, což

nám také Bůh nás milosrdný i naše víra prikazuje, ale ovšem nesmíme také dříve šavle své z ruky pustiti, dokud nám s vůlí Nejjasnějšího krále naše dávné svobody a privileje vráceny nebudou. I píše mi pan vévoda břeclavský, že se to státi může, což i já doufám a myslím, když nebyli jsme to my, ale pánové — pánové Potočtí, Kalinovští, Višňovectí a Koněcpolští, kteří z poslušenství Jeho Majestátu i země vyšli, a poněvadž jsme tyto potrestali, náleží nám spravedlivá odměna Majestátu i stavů. Prosím vás tudíž, pánové a přátelé moji, abyste list vévody břeclavského mně otcem Patronim Laskem, šlechticem svaté víry, odevzdaný, přečetli a moudře rozhodli o tom, aby prolévání krve křesťanské na dál bylo zastaveno, nám zadost učiněno a odměna za poslušenství i věrnost zemi dána.“

Chmelnický se netázal, má-li býti upuštěno od vojny, ale žádal již rozhodnutí, aby bylo od ní upuštěno, a proto rozlehlo se brzo kolem mručení, jež proměnilo se v brzku v křik, v jehož čele stál hlavně hadziacký Černota.

Chmelnický mlčel a díval se jen, odkud, z které strany vychází protest — tyto pak protivníky dobře si v paměti své poznamenal.

Mezitím povstal Vychovský s listem Kisělovým v ruce. Opis listu pozvedl Zorko, aby jej zase přečetl „družstvu.“ Nastalo ticho. Vévoda začal list svůj těmito slovy: „Milý pane Starší vojska záporožského, ode dávna mně milý pane a příteli! V době, kdy mnoho jest takových, kteří o vás jakožto o nepříteli naší země přesvědčení mají, já nejenom že sám jsem přesvědčen o vaší věrnosti k zemi, ale i jiné v tom utvrzují, zejména pány senatory, kollegy to moje. Tři věci mě v tom upevňují: první, že vojsko dněperské ode věků dbá o svou slávu a svobodu, ale víru svou že vždy zase králům, pánům a zemi dodržuje; druhá, že národ náš ruský ve víře své pravověrné jest vždy statečný, že každý z nás raději své zdraví v obět dá, nežli by porušil v čemkoli víru tuto; třetí, že jakkoli rozličné bývá krveprolévání — jakož se i nyní bohužel stalo — přece jen jednu společnou máme otčinu, ve kteréž jsme zrozeni, ve kteréž svobody své používáme, a že nemáme věru v celém světě druhé moci a druhé otčiny v právech a svobodách. Proto také uvykli jsme všichni jedinstevně pečovati o tuto matku, o tuto naši korunu celosti, a ačkoli byvají různé na světě bolesti, tož přece rozum káže uvážiti, není-li lépe domluvíti se s panstvem svobodně o tom, co nás

kterého bolí, nežli ztratiti tuto matku, již druhé přece nenalezneme ani v křesťanství ani v pohanství . . .“

Loboda přeslavský přerušil v tom čtení: „Pravdu má!“ řekl hlasitě.

„Pravdu má!“ opakovali po něm jiní plukovníci.

„Není pravda! Lže — psí víra!“ zařval Černota.

„Mlč! Tys sám psí víra!“

„Zrádcové! Na šibenici s vámi!“

„S tebou!“

„Poslouchejte dále! Počkejte! Čtete dále! On je náš člověk! Našinec! Poslouchejte dále!“

Bouře hučela ještě dosti dlouho, ale když Vychovský jal se dále čísti, utišilo se všecko.

I psal vévoda dále, že vojsko záporožské má míti k němu důvěru, ježto dobře ví, že jest on téže krve a víry, proto že mu přáti musí; připomněl i to, že v nešťastném krveprolévání pod Kumejky a pod Starcem podílu nebral. Na konec vyzýval Chmelnického, aby ustal od vojny, Tatarý aby domů poslal anebo na ně zbraň svou obrátil — a aby zajistil se věrností zemi. List končil slovy těmito: „Slibuji vám, jako že jsem synem církve boží a jako že dům můj pochází z krve národa ruského, že sám budu ve všem tomto dobrém nápomocen. Víte dobře, že i na mně v této zemi — z lásky boží — něco záleží a že beze mne nemůže býti ani vojna schválena ani mír uzavřen a já první přece domácí vojny si nepřeji atd. atd.“

Po přečtení listu ozvaly se hlasy pro i proti, ale list sám vůbec plukovníkům i družstvu celému se líbil. Proto také nebylo v první chvíli pro sám hluk a křik ani slyšení, co vlastně o listu se soudí. „Družstvo“ podobalo se zdaleka velikému víru, ve kterém vše vřelo a hučelo. Plukovníci potřásali svými chocholy a závodili mezi sebou zatatými pěstmi. Bylo viděti rozohněné obličejy, rozpálené oči, pěnu v ústech a všem těm, kdož byli proti listu, velel Erazim Černota, jenž počínal si takměř šíleně. Chmelnický dívaje se na jeho vzteklost, byl by již sám málem v hněv vybuchl, a tehdy bylo by se dojista všechno jako obyčejně utišilo, ale dříve nežli promluvíti mohl, vyskočil na lavici Křečovský, zamávl pernačem a vzkřikl hlasem hřmotným: „Zotročiti vás, ale ne se s vámi raditi, pohani!“

„Tiše! Křečovský chce mluvit!“ zvolal první Černota, kterýž domníval se, že proslavený ten plukovník přimlouvati se bude za vojnu.

„Tiše! Tiše!“ volali ostatní.

Křečovský požíval mezi kozáky veliké přízně, a to jen pro své služby, které jim vykonal, pro svou velikou vojenskou hlavu a — podivno! — i proto, že byl šlechticem! I utišilo se okamžitě všechno a čekali teď, co jim poví; sám Chmelnický utkvěl na něm zrakem neklidným. Ale Černota se mylil, myslil-li, že plukovník bude přimlouvati se za další vojnu. Křečovský bystrým svým důvtipem pochopil totiž, že buď nyní nebo nikdy více může dosíci od země onoho starostenství a oněch důstojenství, po nichž toužil, o nichž snil. Byl si tím jist, že při smíru s kozáky budou hleděti k tomu, aby on první byl uspokojen, že jemu před mnohými jinými dána bude přednost a že se proti tomu nebude již moci vzpírati pan Krakovský, když nalézal se právě v otroctví. Proto tedy ozval se takto: „Bylo mou myšlénkou: bít se a jen se bít, nikoliv raditi se! Ale když přišlo nyní k této poradě, cítím se povinna, abych zde pověděl též své mínění, když již těším se té přízni vaší jako jiní, ne-li snad i lepší. Vyvolali jsme vojnu, aby nám byly naše svobody a privileje vráceny, a nyní píše nám vévoda břeclavský, že se tak státi má. Nuže, buď tak bude nebo nebude! Nebude-li, povedeme vojnu dále, bude-li — bude pokoj! Proč bychom darmo krev prolévati? Ať nás upokojí, a my zase upokojíme cháturu, přestane vojna. Náš baba Chmelnický věru moudře všechno to již promyslel, abychom totiž stanuli na straně Nejjasnějšího krále, který nás za to odmění, a protiví-li se tomu pánové, pak dovolí nám král i to, abychom se s nimi vyrovnali — a my se vyrovnáme! Jedno bych jen neradil, abychom totiž Tatařů nazpět poslali, ale ať se rozloží na Divokých Polích a ať tam leží tak dlouho, dokud jsme na válečném pochodu!“

Chmelnický po těch slovech vyjasnil tvář a také plukovníci velikou většinou již jali se volati, aby se od vojny tedy upustilo, aby se poslové do Varšavy vypravili a k panu z Brusilova aby poslána byla prosba, aby se tohoto vyjednávání sám osobně účastnil. Černota však křičel a protestoval dosud, leč plukovník utkvěl na něm hrozným svým zrakem a takto promluvil: „Ty, Černoto, hadziacký plukovníku, voláš za vojnu a krveprolévání, ale když šla na tebe pod Korsunem lehká jízda pana Dmo-

chovského, tu jsi křičel: „Bratří drazí, spaste mne, zachraňte mne!“ a utíkal jsi před celým svým plukem napřed!“

„Lžeš!“ vzkřikl Černota, „nebojím se ani lachův ani tebe!“

Křečovský stiskl v ruce chochol svůj a k Černotovi přiskočil — také jiní jali se kolem něho hemžiti se zatáty pěstěmi. Hřmot nastal veliký. Na majdaně hulákalo „družstvo“ jako stádo divokých zubrů.

V tom znova povstal zase Chmelnický sám: „Páni plukovníci!“ řekl. „Ustanovili jste se tedy na tom, aby byli posláni do Varšavy poslové, kteří by věrně naše služby Nejjasnějšímu králi přislíbili a za odměnu pro nás poprosili. Ale i ten, kdo vojnu chce, může ji míti, nikoliv s králem, nikoliv se zemí, neboť s těmi bychom vojnu nikdy nevedli — ale s největším nepřítelem naším, jenž jest již všecek červený od krve kozácké, jenž pod starcem v krev naši se zabrodil a v ní ještě dále brodit se chce, hoře velikou nenávisťi proti vojskům Záporožským. Můžet vojnu vésti proti tomu nepříteli, k němuž list a posly jsem vyslal s prosbou, aby této nenávisťi k nám zanechal, ale on posly tyransky povraždil, odpovědi mně — staršímu vašemu — neposlal, vypověděl tak celému vojsku Záporožskému vojnu na život i na smrt. A nyní přišel nepřítel tento ze Zádněpří, Pohřebiště dobyl a zničil, pobil nevinné lidi, nad nimiž hořké proléval jsem slzy. A jakž dnes ráno bylo mi sděleno, táhl do Nemirova, kdež rovněž nikoho nešetřil. A když tedy Tataři ze strachu na něho vytrhnouti nechtějí, můžeme brzo spatřiti, jak i sem na nás dorazí, aby nás nevinné zahubil, a to proti vůli nakloněného nám Nejjasnějšího krále a celé země, neboť on ve své pýše nešetří nikoho, nedbá na nikoho a jakož nyní vzpouru zvedá proti nám, tak hotov jest bouřiti se i proti králi! . . .

Ve shromáždění nastalo náhlé ticho. Chmelnický si odpočinul a pokračoval dále: — „Bůh odměnil nás vítězstvím nad hetmany, ale on jest horší nad hetmany a nade všechny královce, jest to syn dáblův, jenž žije v samé lži a nepravdě! A kdybych já na něj vytáhl do pole, on neomeškal by pomocí svých přátel rozkřičeti ve Varšavě, že nechceme mír, ba on by před jeho královskou mocí s to byl potupiti naši nevinnost. I jest potřebí, nemá-li se tak státi, aby jeho majestát král a celá země zvěděla, že já si vojny nepřeji, že v tichosti tu tábořím, ale že on první na nás útokem se hnál — proto

také nemohu a nesmím proti němu vytáhnouti, neboť musím dodržeti slib daný při vyjednávání s panem vévodou breclavským, ale aby on, ten dáblův syn, síly naše nezhubil, jest potřebí se mu postavití a moc jeho zničití tak, jako jsme to učinili pod Žlutými Vodami i pod Korsunem, ba i pánům hetmanům. Proto vás prosím, abyste vy, kteří vojnu chcete, na něho vytáhli, kdežto já zatím nejjasnějšímu králi psátí budu, že se to stalo beze mne a jen za přičinou ochrany naší před jeho — Višňoveckého — nanávistí a vzteklostí.“

Hluboké ticho zavládlo ve shromáždění.

Chmelnický pokračoval: „Kdož z vás tedy k tomuto pochodu se odhodlá, tomu já dosti vojska dám, dosti dobrých molojcův, i zbraně vydám a lidu ohnivého hojnost, abyste mohli s pomocí Boží tohoto nepřítelě našeho porazití a přemoci . . .“

Ani jeden z plukovníků se nehlásil.

„Tomu dám šedesát tisíc vybraného vojska!“ děl po té po chvíli Chmelnický.

Ticho.

A přece byli to vesměs udatní bojovníci, jichž pokřiky vojenské nejednou odrážely se až o samé zdi Cařihradu. Snad také právě proto bál se každý z nich ztratití tam získanou svou slávu v setkání se se strašným knížetem Jeremim . . .

Chmelnický přebíhal očima svýma s plukovníka na plukovníka, ale jeden každý pod tíhou jejich sklopil vždy zrak svůj k zemi.

„Znám já molojce,“ řekl potom Chmelnický, „kterýž by v okamžiku tomto dojistá již byl promluvil, ale ten se výpravy naší dosud nesúčastnil, není ho dosud mezi námi . . .“

„Bohun!“ řekl kdosi.

„Ano, Bohun! Tyž Bohun, kterýž přemohl už celý pluk Jeremiho ve Vasilovce a jenž nyní leží v Čerkasích, bojuje tam s matkou smrtí. A když on tu není, není tu, jak vidím, nikdo. Kdež je sláva kozácká? Kam se poděla? Kde jsou Pavlukové, kde Nalevajkové, Lobodové a Ostranicové?“

V okamžiku tom vynořil se nad lavice nízký, hrubý člověk se sivou tváří, jako oheň červeným vousem, zkrivenýma, zelenýma očima, dotlačil se až k samému Chmelnickému a zvolal: „Já půjdu!“

Byl to Maxim Křivonos.

Křik kozákův provolal mu „Sláva!“ On pak opřev si boky, takto promluvil chraplavým,

přerývaným hlasem: „Nemysli si, hetmane, že bych se bál. Byl bych se hned přihlásil, ale myslil jsem si, že jsou jiní lepší nežli já. Ale když stalo se takto, tedy půjdu. A co vy? Vy máte hlavy i ruce a já nemám hlavy, leda jen ruce a šavli. Jen jednou zrodila mne matka. A vojna jest mou matkou i sestrou! Višňovecký vše poráží, budu i já! On vše věší, budu věšeti také! Ale ty, hetmane, dobré mi dej molojce, neboť s chátrou na Višňoveckého odvážití se nelze. Nuže půjdu — půjdu na jich zámky! Na šibenici s nimi — běloručičkovými!“

Za ním ozval se ataman druhý: „Já půjdu s tebou, Maxime!“

Byl to Puljan.

„I Černota hadziacký i Hladký mirhorodský i Nosáč ostřeský půjdou s tebou!“ řekl Chmelnický.

„Půjdemo!“ ozvali se tito jednohlasně, neboť dobrý příklad Křivonosův dodal jim už chuti a odvaha v nich zase vzrostla.

„Na Jerema! Na Jerema!“ zahřměly křiky ve shromáždění.

„Na koly s ním! Na koly!“ opakovalo družstvo a po chvíli proměnila se již celá porada ve veselou pitku. Pluky, jež byly dány Křivonosovi k ruce, pily na smrt, neboť šly také na smrt . . . Sami molojci dobře o tom věděli, ale v srdcích jejich nebylo již strachu. — „Jen jednou nás matka zrodila!“ volali za svým vůdcem a proto také nelitovali již ničeho jako obyčejně před — smrtí.

Chmelnický jim vše dovolil, chuti jim dodával, a chátra šla za jejich příkladem. Zástupy počaly zpívatí písně . . . sta tisíc hlasů se ozvalo. Rev ten splasil i koně, kteří rozprášili se po táboře, působíce všude strašný nepořádek. Potom je zase s křikem honili a se smíchem chytali; četní zbojníci vláčeli se již kolem řeky, stříleli ze samopalův, tlačili se do bytu samého hetmana, kterýž posléze poručil Jakubovičovi, aby vše to utišil. Leč všecko ještě hučelo, až posléze déšť zahnal je pod vozy a do stanův.

Na večer ruzzuřila se na nebi bouře. Hřmění valilo se z jednoho kouta na druhý, blyskání osvětlovalo celé okolí brzo bílou brzo září červenou.

A za těchto strašných blesků vytáhl do pole Křivonos v čele šedesátí tisíc nejlepších, nejvybranějších vojnů smíchaných s luzou.

XI.

Křivonos bral se tedy pochodem z Bělocerkve na Skvyru a směrem k Pohřebišti, k Machnovce a všude tam, kudy táhl, mizely stopy lidského života. Kdo se k němu nepřidal, zahynul pod jeho nožem. Pálil i lesy a sady, kdežto kníže zatím vedl pomstu a zhoubu na svou vlastní ruku.

Po dobytí Pohřebiště a krvavém křtu, kterýž pan Baranovský připravil Nemírovu, pobila jeho vojska ještě několik zbojnických houfů, načež stanula táborem pod Rajhradem, ježto byla již skoro celý měsíc na koních, tak že práce tato velice je unavila. Bylo potřebí, aby si již odpočinuli, vždýt ruce jejich od krvavého kosení již již umdlávaly.

Kníže byl i na rozpacích, neměl-li by na nějaký čas přejeti do některého pokojnějšího kraje, a to proto, aby síly jeho poněkud si odpočinuly a vojska jeho se rozmnožila — zvláště pak koňstvo, jež podobalo se spíše trupům zvířecím nežli živým stvořením — neměloť přes měsíc již zrna v sobě, žijíc toliko tu onde sežvýkanou travou. Po 14tidenním tomto odpočívání dáno pojednou znamení, že posily již přicházejí. Na zprávu tuto vyjel sám kníže naproti — a skutečně setkal se s panem Janem Tyškivěčem, vévodou Kyjovským, kterýž přicházel mu ku pomoci s půl druhým tisícem dobrých lidí; s ním pak přišel i pan Krištof Tyškivěč, Břeclavský podsudí, dále mladý pan Aksak, mladík to ještě, leč vůdce dobře vypravené vlastní své korouhve husarské a mnoho jiné šlechty, jako pánové Sěňutové, Polubínští, Zitynští, Jelovičtí, Kěrdejští, Bohuslavští, jedni s družinou, druzí bez ní, tak že bylo vojska toho celkem asi dva tisíce na koních, nepočítajíc ovšem čeled.

Z příchodu tohoto potěšil se tudíž kníže Jeremi ovšem velice a sám vděčně pana vévodu hned do svého bytu pozval, jehož prostotě a chudobě se tento dosti ani vynadiviti nemohl, neboť kníže touže měrou, jako žil v Lubních královsky, touže měrou žil i na výpravách, chtě tak dáti především svému rytířstvu a vojsku dobrý příklad — proto také nepřál si nikdy a nikde žádného pohodlí. Zůstával tu v jedné jen jizbě, do níž pan vévoda Kyjovský sotva se mohl následkem své neobyčejné tloušťky vecpati — stáťt mezi dveřmi nemoha nazpět ani do zadu, až jej posléze příručí jeho postrčil. V jizbě pak

mimo stůl, několik dřevěných lavic a lože, pokryté koňskou kůží, nebylo nic více — u dveří byl jen ještě senník, na němž spal pacholík knížecí, k službám pánovým vždy připravený. Této prostotě velice podivil se vévoda, jenž naproti tomu miloval všecko pohodlí a rád se po kobercích vznášel. Vešed tedy pohlížel na knížete s podivem, uvažuje v duchu stále o tom, jak se mohl tak veliký vůdce směstnati v takovém prostoru s takovou chudobou odevšad zející. Vidával sice knížete časem na sněmích ve Varšavě, byl i jeho vzdáleným příbuzným, ale blíže ho neznal. Teprve nyní, když s ním mluvit počal, poznal, že má co jednati se člověkem neobyčejným. On, starý to senator a starý voják, kterýž kollegům svým na ramena klepával, kterýž knížeti Dominikovi Záslavskému říkával: »Můj milý!«, kterýž byl i s králem v nejdůvěrnějším poměru, nemohl se k takovéto upřímnosti s Višňoveckým odhodlati, ačkoliv kníže přijal jej přece tak srdečně, ježto byl mu povděčen za přivedenou posilu.

»Pane vévodo,« řekl, »bohudíky, že jste přišli s čerstvou silou, se svěžím lidem, neboť jsem se zde již proháněl s posledním vlastně dechem.«

»Viděl jsem to již na vašich vojínech, že se asi nebožáci napracovali dost a dost, což mně jest tím více líto, když přišel jsem k vaší jasnosti žádat o pomoc. Věc spěchá!«

»A co jest na kvap!«

»Periculum in mora, periculum in mora; Přihrnuťt se v kraj několik tisíc zbojníků, v jichž čele stojí Křivonos, kterýž — jak jsem se dozvěděl — byl vyslán proti vám; když však obdržel zprávu, že jste se hnul ke Konstantinovu, táhl za vámi v tu stranu — nyní pak oblehl mně cestou Machnovku a tak vše zpusťtošil, že to nikdo ani vypovědět nemůže.«

»Slyšel jsem rovněž o pochodu Křivonosově a čekal jsem jej zde, ale když už mne minul, vidím, že ho budu musit sám vyhledati. Skutečně věc tato netrpí prodlévání — spěchá! Jak mnoho jest v Machnovce zálohy?«

»V zámku jest dvě stě Němcův, vojínů to vesměs statečných, kteří útokům ještě nějaký čas odolají. Ale nejhorší jest, že do města odjelo mnoho šlechty s rodinami a město hájené jen valem dlouho se brániti nemůže.«

»Aj, zde nesmíme meškati!« opakoval kníže. Po té obrátil se ke svému pacholíkovi: »Zeleněský!« řekl, »svolej mi plukovníky!«

Vévoda Kyjovský sedl si zatím na lavičku a ohlížel se již po nějaké té večeři, neboť byl velice hladov a rád dobře jedl.

V tom se ozval třeskot zbraní a do sednice vešli knížecí důstojníci — všichni černí, vyhublí, se zapadlýma očima, každý s patrnou v obličejí stopou po nedávných trampotách. Poklonili se mlčky knížeti, hostům a čekali, co kníže k nim promluví.

„Pánové,“ oslovil je tento, „jsou koně v pořádku?“

„Jsou.“

„Jsou připraveni?“

„Jako vždy.“

„Dobře. Za hodinu vytáhneme proti Krivonosovi.“

„Ne?“ řekl vévoda Kyjovský a podíval se s podivem na pana Krištofa, podsudího Břeclavského.

A kníže pokračoval: „Pan Poňatovský a pan Věršul půjdou napřed. Za nimi půjde Baranovský s dragony a za hodinu po té necht vyjedou i děla pana Vurcla.“ Plukovníci poklonili se opětně a opustili jizbu. Za chvíli zavzněly trubky dávající znamení k pochodu. Kyjovský vévoda takové rychlosti neočekával, ba ani si jí nepřál, ježto byl valně uondán a cestou velice umdlen. Počítal na to, že si nějaký ten den u knížete odpočine, a tu musil na koně sednouti hned, aniž by si prodřimnul a najedl.

„Pane kníže,“ řekl, „a jestli pak to vaše vojsko do Machnovky dojde, neboť viděl jsem, že jest velmi unaveno a do Machnovky jest přece daleko! . . .“

„O to se nestrachujte! Jdou do bitvy jako ke zpěvu!“

„To vidím, to vidím! Pravý to všude voják! Ale i můj lid jest cestou vysílen.“

„Pravil jste však: *periculum in mora!*“

„To jest pravda, ale mohli bychom si snad přece přes noc odpočinouti. Jdeme až od Chmelníka!“

„Pane vévodo, my až z Lubní — ze Zádňepří!“

„Byli jsme na cestě celý den.“

„My už celý měsíc.“

Po těch slovech vyšel kníže ven, aby osobně řady svého vojska přehlédl a vévoda vyvalil oči své na podsudího pana Krištofa po druhé, uhodiv při tom rukou o kolena a dodav: „Mám, co jsem chtěl! Oni mne tu takto umoří ještě hladem! Pro Bůh, ti lidé se koupali ve vařící vodě! Při-

cházím k nim o pomoc, myslím si, že je po velkých prosbách a překážkách přemluví k pochodu tak za dva za tři dny a zatím oni mi nepopřejí ani oddechu. Aby je rarach! Řemeny mně nohy odřely, v břiše mi kručí . . . i aby je rarach! Machnovka zůstane Machnovkou a břicho břichem! Jsem už starý voják a prodělal jsem více vojny nežli oni, ale nikdy tak na jedna, dvě, jedna, dvě! To jsou dáblové a ne lidé, oni nespí, nejedí! — jenom se bijí, válčí! Jako že živ jsem, ti lidé nejedí! A viděl jste, pane Krištofe, ty plukovníky? Vyhlízejí jako příšery!“

„Ale obrazotvornost v nich jest ohnivá,“ odvětil pan Krištof, jenž byl vojínem s tělem a duší. „Můj ty Bože! Co jest všude nepořádkův a zmatků ve všech táborech, když má se nastoupit válečný pochod, co běhání, seřaďování vozů, posílání pro koně a zde? Jaký to rozdíl!? Zde táhnou lehké oddíly na první rozkaz!“

„Bohužel, že tomu tak! Já jsem všecek v zoufalství!“ řekl po té vévoda.

A mladý pan Aksak složiv ruce křížem pronesl: „Ach, veliký je to vůdce! Veliký bojovník!“

„Vy máte ještě mléko na bradě!“ houkl na něho vévoda, „Cunctator byl také veliký vůdce — rozumíte!“

V tom vešel kníže.

„Pánové! Na koně! Vyjedeme!“

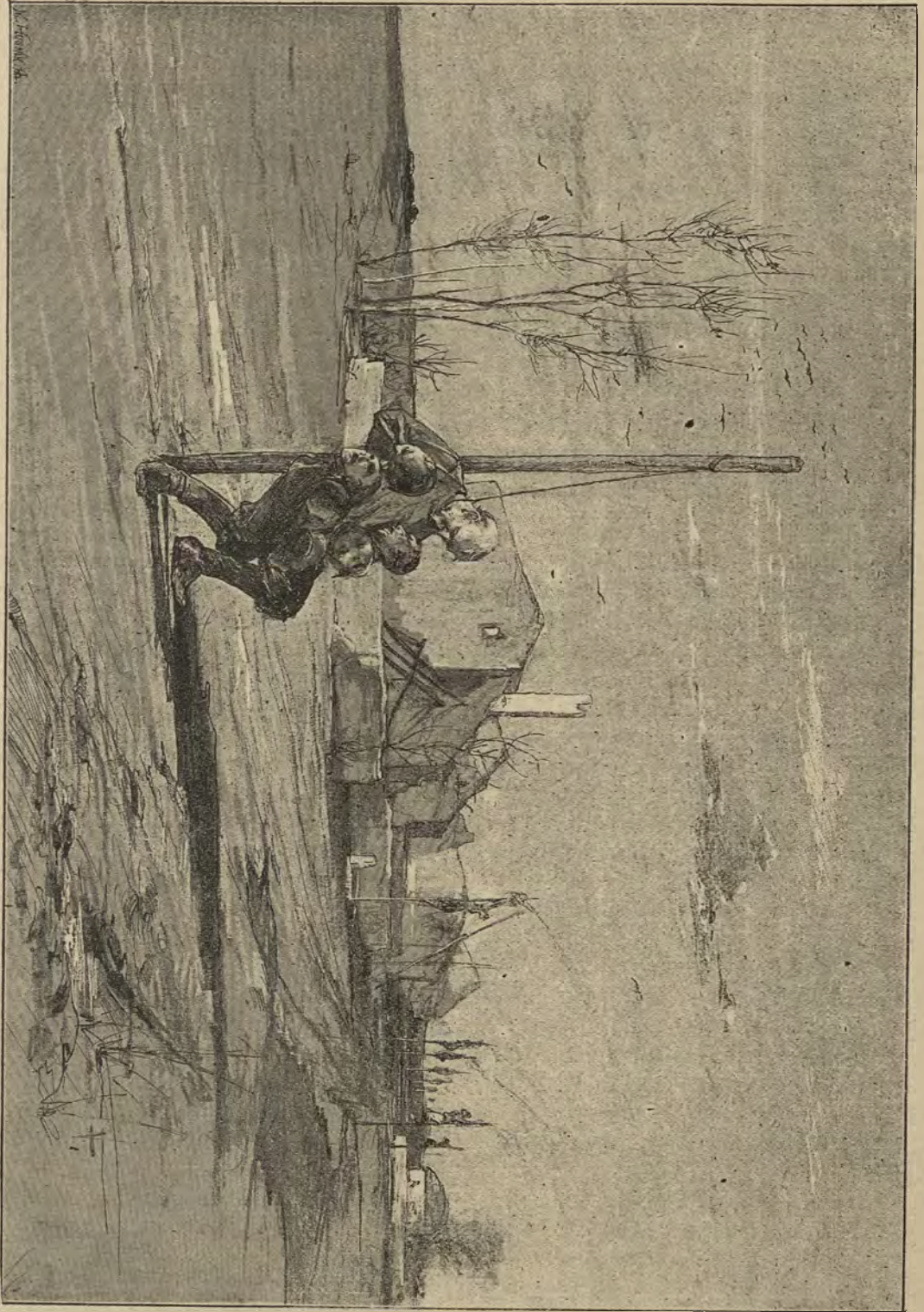
Vévoda to již déle nevydržel.

„Pane kníže, poručte mi přinésti přece něco k jídlu, neboť jsem velmi hladov!“ zvolal s výbuchem patrně již pokaženého humoru.

„Ach, pane vévodo,“ řekl kníže usmívaje se a bera jej za ruce, „odpusťte, odpusťte, z celého srdce, ale na vojně člověk na podobné věci věru zapomíná!“

„Nuže, pane Krištofe, neřekl jsem, že ti lidé zde nejedí?“ pronesl vévoda, obrátiv se k podsudímu Břeclavskému.

Večeře na rychlo po té připravená dlouho netrvala, tak že za několik hodin vytáhla již pěchota z Rajhradu. Vojska táhla na Vinici a Lityň ku Chmelníkovi. Cestou setkali se pan Věršul a pan Vladyjovský s tatarským oddělením v Saverovce, kteréž vyhladili do kořene, osvobodivše při tom několik tisíc zajatých, většinou dívek. Zde také již počínal kraj pustý, plný stop Krivonosovy kruté ruky. Strýžavka byla spálena a obyvatelstvo její strašným způsobem povražďeno.

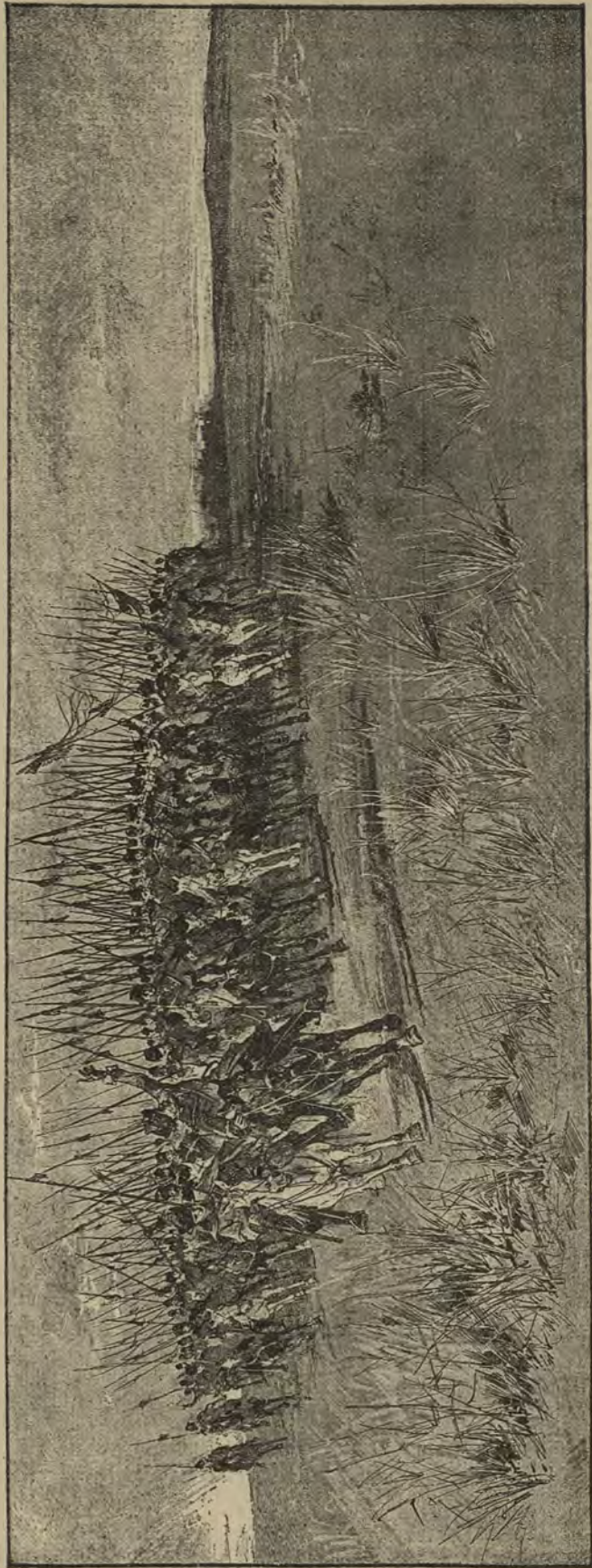

U vchodu do vesnice visel pan Stryjovský. (Str. 197.)

Bylo patrné, že nešťastníci dojistá postavili se na odpor, že se bránili Křivonosovi, z kterého asi příčiny vydal je tento divoký vůdce v šanc meči i ohni. U vchodu visel sám pan Stryjovský, kteréhož lidé Tyskévičovi hned poznali. Visel zde, na krku měl děsný nákrčník — složený z hlav navěšených na provaze. Byly to hlavy jeho šesti dětí a ženy. Ve vsi pak samotné, jež byla do poslední tříštky vypálena, spatřili knížecí korouhve po obou stranách cesty dlouhou řadu kozáckých t. zv. „pochodní“, t. j. lidí s pozdviženými nad hlavou rukama, přivázané k žerdím, jež byly zatlučeny do země, otočené slamou, polité smolou a zapáleny. Většina měla zpáleny jen ruce, ježto hustý déšť udušil patrně další oheň. Ale obličej jejich byly vesměs hrozný, bylyť zkriveny bolestí, a oči jejich k nebi vypouleny. Zápach shniloty páchl po celém okolí daleko. A nad těmito trupy kroužila hejna vran i kavek, kteréž při příchodu knížecího vojska odlétaly s tyčí dál a dále přesešávající. Několik vlků rozuteklo se před vojskem do houštin.

A knížecí vojska táhla mlčky strašnou touto alejí počítající „pochodné“. Bylo jich něco přes tři sta. Konečně minula již nešťastnou vísku a oddechla si v polním čerstvém povětří. Ale stopy barbarství šly s nimi dále.

Bylo to v první polovici července. Obilí už dozrávalo, takže všecko čekalo jen na žně. Ale nyní byly zde již celé lány dílem spáleny, dílem zničeny, udupány. Mohlo by se zdáti, že letěly zde přes nivy divoké orkány. Ach, ovšem! Preletěly přes ty nivy skutečně divoké

Útok vévody Kyjovského. (Str. 200.)

orkány, orkány nejhroznější ze všech — orkány domácí vojny. Knížecí vojáci nejednou viděli zpustošené kraje po útoku tatarském, ale podobných hrůz, podobných vzteklostí neviděli ještě nikdy ve svém životě. Lesy byly rovněž tak spáleny jako obilí. A kde oheň stromy neztrávil, tam stáhl s nich aspoň ohnivým svým jazykem listí a kůru, opálil je svým dechem, zakouřil je, začernil, tak že stromy seschly jako kostry. Pan vévoda Kyjovský díval se kolem a nevěřil ani svým vlastním očím. Medakov, Zhar, Futony, Sloboda — to vše bylo jedním spáleništěm. Tu onde přeběhli chlopi ke Krivonosovi, ženy a děti odvedeny pak byly v zajetí onoho oddělení tatarské hordy, kteréž Věršul s Vladyjovským pobili. Na zemi pustota, na nebi hejna vran, krkavců, kavek, supů, kteréž sletovala se sem — Bůh ví, odkud — na kozácké hostiny. Stopy pochodu nepřátelského vojska byly stále větší a větší. Knížecí vojska přicházela cestou na polámané vozy, trupy zvířat i lidí, potlučené hrnce, měděné kotle, pytle s promoklou moukou, spáleniště dosud doutnající atd. Kníže vedl však korouhve své bez oddechu přímo ke Chmelníku, zatím co vévoda za hlavu se chystal, stále si opakuje přezalostivě: „Moje Machnovka! Moje Machnovka! Vidím již, že jí nezachráníme!“

Zatím přišla do Chmelníku zpráva, že nikoliv sám starý Krivonos, ale i jeho syn Machnovku několika tisíci svých lidí oblehl a že vlastně on způsobil veškerá ta zpustošení na cestě. Město podle zpráv bylo prý již dobyt. Kozáci dobyvše ho zahubili prý šlechtu zúplna jakož i židy, kdežto šlechtičny odvedli prý si do svého tábora, kdež je očekával los nad smrt hroznější. Ale zámeček bránil se pod vůdcovstvím pana Lva dosud. Kozáci útočili naň z kláštera bernardinského, kdež zákonníky povraždili. Pan Lev pak napínaje veškeré své síly a maje k ruce již jen malý zbytek prachu, netroufal si vzdorovati déle nežli ještě — jednu noc.

Kníže oddělil se od pěchoty, kterouž s děly a hlavními silami vojska poslal do Bystřiku, a s vévodou jakož i s panem Krištofem a panem Aksakem pospíšil, maje s sebou dva tisíce vojáků, ku pomoci zámku. Starý vévoda si již zoufal stále volaje: „Machnovka již padla! Přijďme již pozdě! Bude lépe, když jí už necháme a půjdeme bránit raději jiná místa a praesidia jim opatrovat!“

Ale kníže ho neslyšel. Pan podsudí Břeclavský rovněž pospíšil a vojska hnała se již do boje.

„Když jsme už došli až sem, neodejdeme bez krve!“ volali plukovníci. A pospíchali stále ku předu.

Půl míle od Machnovky vyběhlo několik jezdců cválajících na koních vojsku knížecímu v ústřety. Byl to pan Lev se svými soudruhy. Vévoda Kyjovský spatřiv jej ihned uhodl, co se stalo.

„Zámek je dobyt!“ křičel.

„Ano!“ odpověděl pan Lev a v tomže okamžiku již také omdlel, neboť byl posekán i postřelen, takže následkem ztráty krve velmi vysílil. Jiní začali pak vypravovati, co se přihodilo. Němce na hradbách pobili všechny, ježto rozhodli se raději umřítí nežli se poddati. Pan Lev prodral se za děsné bitvy skrze husté řady chátry branou zámeckou ven — v jizbách na věži bránilo se rovněž ještě několik šlechticů — jimž pomoc přišla by snad ještě v čas . . .

Rychle dali se na další pochod. Za chvíli objevilo se nahoře město i zámek a nad nimi těžké mračno dýmů od vzniklého právě požáru. Den chylil se již k západu. Na nebi svítily se obrovské zory nachové i zlaté, jež vojsko považovalo za lunu večerní. A při tom svitu bylo viděti záporožské pluky a sbité massy chátry, jež valily se branami tím směleji, ježto nikdo nevěděl dosud o příchodu knížete, a když spatřily vojsko, měly za to, že to přišel jen vévoda Kyjovský sám. Bylo na nich znáti, že vodka zaslepila již je úplně nebo že nedávné dobytí zámku naplnilo je neobyčejnou pýchou, neboť směle sestoupily s vrchu a teprve dole na rovině seřaďovaly se k bitvě hřmotíce při tom odvážně v kotly a litarry. Při pohledu tomto vydral se ze všech prsou polských výkřik radosti a pan vévoda Kyjovský měl po druhé příležitost obdivovati se správnosti a pořádku knížecích korouhví. Zastavivše se při prvním pohledu na nepřátelské řady kozáků, postavily se rychle ve válečný šik: těžká jízda do středu, lehká na křídla, tak že nebylo potřebí již nic více upravovati a hned mohl boj započítí.

„Pane Krištofe! Jaký to lid!“ řekl vévoda. „Ti lidé jsou hned v nejlepšího pořádku. Mohliť by i bez vůdce sváděti bitvy.“

Avšak kníže jakožto vůdce převzorný objížděl s bulavou v ruce jednu korouhev za druhou, křídlo za křídlem, prohlížel vše, dával rozkazy. Zora odrážela se v jeho stříbrném pancíři a on sám podobal se jasnému plameni le-

tícímu mezi řadami, tak jako by uprostřed těch temných zbrojnic samojediný tu zářil.

Postavili se pak takto: uprostřed v první řadě stály tři korouhve, první, kterouž řídil sám vévoda Kyjovský, druhá byla mladého pana Aksaka, třetí pana Krištofa Tyskieviče; za nimi v druhé řadě dragoni s panem Baranovským v čele a konečně obrovské husarstvo knížecí s panem Skřetuským.

Křídla zaujali Věršul, Kušel a Poňatovský. Děla zde nebyla, ježto Vurcel zůstal v Bystřiku.

Kníže přiskočil k vévodovi a pokynul bulavou.

„Za vlastní křivdy, jež na vás byly spáchány, začněte první!“

Vévoda zamávl palcátem a vojínové se hnuli. A po způsobu vedení této korouhve bylo lze hned seznati, že vévoda, jakkoliv již těžký a cunctator, *) neboť stížen byl již věkem, přece jest jen zkušeným vojínem a statečným vůdcem. Nevelelť on korouhvi do nejrychlejšího útoku, čímž brzo pozbyla by síly, ale vedl jí zvolna, stupňuje rychlost stále víc a víc, čím blíže přicházel k řadám nepřátelským. Sám stál v řadě první s palcátem v ruce, stranou držel mu pacholík jeho těžkou a dlouhou šavli. V boj vrhla se do ohně proti této horouhvi nejprve chátra s kosami a cepy, aby tak první útok zadržela a Záporožcům vlastní boj ulehčila. A když nedělilo je více, nežli několik už jen kroků, poznali Machnovičané vévodu po obrovském jeho vzrůstu a začali volati: »Hoj, jasně velmožný vévodo, žeň jest již blížká, proč tedy poddaným svým odejít nekážeš! Vítáme tě, jasný pane, však mi ti už hlavu zakroutíme!«

A mračno kulí sypalo se na korouhev, leč škody veliké neučinili, poněvadž tato byla již v jednom větru. Naopak: vojínové se tím více k sobě seřadili. Rozlehl se cepot cepův a řinčení kos padajících na pancíře, strhl se křik a nářek. Konečně zahřměl křik: »Lidé, spaste se!« a celé zástupy chátry zahazující kosy, cepy, vidle a samopaly vrhly se v divokém poplachu na v zadu stojící pluky Záporožcův. Ale Záporožci obávající se, aby utíkající houfy nerozbily jejich řady, nastavili jim kopí, tak že chátra nemohouc ku předu ani do zadu, vrhla se s vytím zoufalým na obě strany — leč z předu rozprášili ji opět Kušel a Poňatovský, kteří za korouhví vévodou hned do boje se pustili.

*) Loudal.

A tak udeřili zde Záporožci o vojsko vévodovo jako dvě vlny o sebe, jako dvě vlny, jež ženou se proti sobě s protivných stran a jež při vespolečném sražení se hřeben divoké pěny utvoří. Tak vzpínali se koně před koni, jezdci před jezdci a šavle nad valem. Leč poznal také vévoda v brzku, že má co činiti nikoliv s chátrou, ale s dobře vycvičeným vojákem záporožským. Dvě řady chytily se, navzájem usilující jedna druhou zahubití. Trupy padaly hustě, neboť muž udeřil tu na muže, meč na meč. Sám vévoda, zastrčiv za pás svůj buždygan, vytasil šavli a pracoval v potu tváří, dýchaje při tom jako kovářský měch. Kolem něho bojovali dva pánové Šeňutové, pánové Kërdejští, Bohuslavští, Jelovičtí i Polubiniští. Ale na straně kozáků strašil tím více Ivan Burdabut, podplukovník z kalnického pluku, kozák to obrovské síly i postavy, tím strašnější, poněvadž měl i koně, jež stejně válčil se svým pánem. Nejednen voják z řady vévodovy stáhl tudíž koně svého nazpět, nechtěje s oním centaurem se setkati. V tom tu skočili k němu bratří Šeňutové, ale kůň Burdabutův chopil mladšího — Ondřeje — zuby svými v obličej a v okamžiku jej zkrvavil, což když viděl starší Rafael, tal bestii mezi oči. Poranil ji, ale nezabil, neboť šavle zasáhla mrazný knoflík. Za to vetnul mu Burdabut ránu pod bradu, tak že jej okamžitě usmrtil. Tak podlehlí najednou oba bratří páni Šeňutové a leželi tu v pozlacených svých pancířích v krvi pod kopyty koňskými. . . A Burdabut vrhl se jako oheň v další řady, zasáhl ranou svou prince Polubinského, šestnáctiletého mladíka, jemuž odtal právě rameno i s rukou. To když spatřil pan Urbanský, chtěl pomstiti smrt svého příbuzného a střelil do samého obličej Burdabutova — chybil však, uštělil mu jenom ucho a zaliv jej krví. Strašným byl v okamžiku tom Burdabut i jeho kůň, oba černí jako noc, oba krví zalití, oba s divokými očima a rozevřenými nozdry šileli jako bouře. Nevymykli se smrti z jeho ruky ani pan Urbanský, jemuž uťal hlavu jako kat jednou ranou, neušel smrti z jeho ruky ani starý, šotiletý pan Žejtyňský a dva páni Ničemní a jiní ustupovati již počali s postřachem tím větším, když za Burdabutem blyskalo se ještě sto jiných šavlí záporožských a sto jiných v krvi ji ponořených kopí.

Spatřil konečně divoký ten zbojník i vévodu a vydav ze sebe hrozný výkřik radosti vrhl se v jeho stranu, povaluje cestou koně

i jezdcе, ale vévoda neustupoval. Důvěřovav v neobyčejnou svou sílu vzpřimil se k boji jako divoký kanec, pozdvihl šavli nad hlavu a vzepjav koně skočil k Burdabutovi. A byla by dojísta nadešla tomuto poslední hodinka jeho, kdyby nebyl pacholík Silnický do rány skočil a na zbojníka sám se vrhl, ač šavle vévodova jistě by ho byla usmrtila, ale v okamžiku tom, kdy Burdabut s vévodou se potkal, křičeli již také o pomoc pro vévodu, následkem čehož přiskočilo hned několik lidí, kteří jej od Burdabuta odtrhli, čímž bitva zůstala nerozhodnuta. Za chvíli se však pluk vévodův počal již pod přemocí záporožskou rozptylovati, ba ustupovati, leč v tom tu přiběhli s novou pomocí se svěžimi korouhvemi pan Křištof, Břeclavský podsudí a pan Aksak. Ovšem že i Záporožci vypravili v okamžiku tom do boje nové pluky, ale vojsko vévodovo mělo ještě v pozadí knížete s dragony Baranovského a s husary Skřetuského, kteříž dosud nebrali na boji účastenství.

Rozevřela se nyní opět nová krvavá bitva — co zatím již mraky zapadaly. Avšak požár osvětlil krajní domy městské zcela jasně. Luna ozářila bojiště, i bylo zcela dobře viděti obě řady, polskou i kozáckou, bylo lze rozeznati i praporce, ba i obličejе. Nyní byli již v ohni a práci i pan Věršul i pan Poňatovský i pan Kušel, kteří rozprášivše chátru bojovali na křídlech kozáckých, kteráž posléze pod jich nátlakem a silou počala couvati. A když vyhrnuly se do boje tři nové pluky kozácké, poslal kníže okamžitě do ohně dragony pana Baranovského, kteří síly bojujících na straně vévodově rozmnožili a občerstvili.

S knížetem zůstalo již jen husarstvo. Řekl bys, kdybys na ně se díval z povzdálí, že je to bor temný, bor, jenž z pole vyrůstá. Večerní vánek pohrával si nad nimi s praporečky a husaři ti stáli tiše, nehýbajíce takměř ani sebou bez rozkazu knížecího — stáli tu trpělivě, neboť byli vesměs zkušenými a byvše před tím již v tolika bitvách věděli také, že je krvavý podíl nemine. Uprostřed nich stál kníže v stříbrné zbroji a se zlatým žezlem v ruce upíraje oči své ke straně rozbouřené bitvy — po levé straně stál pan Skřetuský, jemuž poručík jeho rukáv k rameni přivázal. Třímaje v mocné ruce své šavli čekal klidně na povel.

A kníže levou dlaní pomáhal zraku svému jenž stále obrácen byl k požáru . . . Díval se na bitvu. Střed polského půlměsíce blížil se zvolna k němu slábnuv stále víc a více pod

přemocí, neboť ani pan Baranovský, který Němírov zničil, nebyl s to dlouho silami svými boj podporovati. I viděl kníže před sebou práci těžkou. Vzájemná blyskavice šavlí brzo vznášela se nad černou linií hlav, brzo zanikla v řadách. V tom zahlédl kníže nahoře v městě mladého Křivonosy v čele dvou pluků, kterýž patrně čekal na příhodný okamžik, kdyby se vrhnouti měl v střed bojujících a doraziti tak vysílené šiky polské. Viděl kníže, jak vzchopil se konečně a vrhl se s pluky svými přímo na dragony Baranovského, leč na tu chvíli kníže také čekal.

„Ku předu!“ vykřikl na Skřetuského.

Skřetuský pozdvihl šavli svou vzhůru a železná řada hnula se ku předu.

Neběžeji dlouho, neboť válečná linie značně se již k nim přiblížila. Dragoni Baranovského rozestoupili se s bleskurychlou obratností v pravo i v levo, aby tak otevřeli husarům přístup ke kozákům, tito pak vpadli touto branou plnou tíhou na vítězíci již již setniny Křivonosovy.

„Jeremi! Jeremi!“ zvolali husaři.

„Jeremi!“ opakovalo po nich celé vojsko.

Strasné to jméno stísnilo úzkostí srdce všem Záporožcům. Teprve teď poznali, že velel to — nikoliv vévoda Kyjovský — ale sám kníže. Vskutku také nemohli již opřiti se husarstvu, jež padlo na ně takovou tíhou, že rozbilo je jako padající zeď stojící pod ní lidi. Jedinou spásu viděli v tom, rozestoupí-li se na obě strany, pustí-li husary středem svým a pak na ně se strany udeří, ale strany tyto byly již zase pod pilným dozorem dragonů a lehké jízdy Věršulovy, Kušelovy a Poňatovského, kteří udeřivše na křídla kozácká zatlačili je do zadu. Nyní změnila se celá situace bitvy, neboť ony lehké korouhve utvořily takměř živé ulice, středem jichž letěli v šíleném letu husaři, porážejíce před sebou lidi i koně — před nimi pak utíkalo s rykem a vytím velikým všecko kozáctvo nazpět nahoru do města. Kdyby se bylo podařilo křídla Věršulova spojití s křídlem Poňatovského, byli by bývali kozáci obklíčeni zúplna a vyhlazeni do posledního. Leč toho nemohli dosíci ani Věršul ani Poňatovský a to pro přílišný tlak prchajících, i bili do nich se strany, až jim ruce od samých ran umdlévaly.

Mladý Křivonos, ačkoliv statečný a divoký, přesvědčiv se, že marným jest vzpírati se proti takovému vůdci, jakým je kníže, div že smyslů nepozbyl a prchal v čele ostatních k městu. Prchajícího spatřil pan Kušel, jenž stál stranou

Poslové vrhli se před knížetem na kolena: »Zachraň nás, vladyko, zachraň nás!« (Str. 203.)

i přiskočil s koněm k němu a sekl mladého zbojníka šavlí. Nezabil ho sice, ale zalil krví a zbavil jej tím více srdnatosti. Leč byl by málem skutek tento sám životem zaplatil, neboť v téměř okamžiku vrhl se na něho již Burdabut v čele se zbytkem svého kalnického pluku.

Burdabut dvakrát již chtěl se postavit proti husarům, ale dvakrát jako by silou nadpřirozenou stržen a odražen, musil spolu s ostatními ustoupiti. Posléze seřadiv svůj zbytek rozhodl se udeřiti z boku na Kušela a tak skrze řadu jeho dragonův na volné pole se dostat. Avšak sotva že počal uskutečňovati úmysl svůj a dragony rozrážeti, zacpala se cesta vedoucí k městu tak velice, že útek stal se nemožným. Husaři tudíž vůči tomuto návalu prchajícího lidu zdrželi svůj útok a zastrčivše kopí, jali se do zástupů sekati svými meči. Nastala bitva plná zmatků, bitva bez ladu, divoká, nemilosrdná vřava. Trup padal na trupy, kopyta koňská zarývala se do chvějících se těl. Tu onde srazily se houfy tak hustě, že nebylo ani místa na šavle; tam tedy vražděno hlavněmi, noži a pěstmi — koně řvali. Tu onde ozývaly se hlasy: »Smilujte se nad Poláky!« a hlasy ty se stále množily, ohlušovaly až řinkot mečův a strašný chrapot skonávajících. »Smilujte se!« rozléhalo se stále

žalostněji a žalostněji . . . ale milosrdenství již nezasvitlo nad bojujícími; při tom svítil jim požár tak, jako slunce nad bouří.

Jediný Burdabut v čele svého kalnického lidu neprosil o milosrdenství. Nedostávalo se mu místa k boji a proto činil si prostoru kolem sebe nožem. Srazil se nejprve s břichatým panem Džikem a píchnuv jej do břicha svalil jej s koně, kdežto nešťastník ten vykřikl již jenom: »Ó, Ježíši!« a více se zpod kopyt, kteráž udeřila na jeho vnitřnosti, nepovznosl. Následkem toho hned přibýlo místa, takže Burdabut také šavlí mohl již hlavu rozetnouti panu Sokolskému, načez svalil s koní i pány Pryjama a Certovice — místo bylo již tu tedy mnohem prostrannější. Mladý Zenobius Skalský tal jej sice do hlavy, ale šavle stočila se mu v ruce tak, že udeřila na hlavu jen plochou, začez zbojník udeřil jej do obličeje pěstí a zabil tak na místě. A kalnický lid stoupal stále za ním sekaje šavlemi a kindžaly.

»Šílenec!« zvolali v tom husaři spatřivše jej. A Burdabut skutečně vyhlízel již jako šílenec: v ústech měl pěnu, vztek v očích. Spatřiv v zástupu husarském Skřetuského a poznav v něm důstojníka po zavinitém rukávě zaměřil k němu.

Vsichni až dech v sobě zatajili a bitvu na okamžik zastavili, dívající se na boj dvou nejstrašnějších rytířů. Pan Jan se však volání „šilenec“ nelekl, alebrž naopak: hněv vybuchl mu v duši při pohledu na všechnu tu spoustu, zahryzl zuby a postavil se statně zbojníkovi čelem. Srazili se tedy, až koně takměř na záda se již padali. V tom náhle zasvištělo železo a šavle zbojníková rozletěla se na kusy pod ranou polského rytíře. Zdálo se již, že už žádná moc nezachrání Burdabuta, když tu vzchopil se on opět, srazil se zase s panem Skřetuským a tentokrát tak mocně, že se zdálo, jako by ti dva tvořili vlastně jedno tělo . . . A Burdabut zamávl nad hrdlem husara Skřetuského nožem . . .

Skřetuskému hrozila již smrt jistá, neboť mečem nepřítele svého již odraziti nemohl, ale rychle jako bieskem pustil meč, kterýž na řemeně zůstal mu viseti a chopil zbojníka za obě ruce. Obě ruce zbojníkovi se chvěly, trhaly se chvíli křečovitě v povětří, a síla pana Skřetuského musila býti opravdu obrovská, neboť Burdabut zavyl jako divoký vlk a přede zraky všech vypadl mu nůž ze zdřevěnělých již zatím prstů jeho tak jako zrno vytlačené z klasu. Teprve teď pustil ruce jeho Skřetuský a chopiv se rychle palcátu mávl jím do svého nepřítele, až tento sklsl s koně.

Při pohledu na toto divadlo zajechel hrozně lid kalnický a běžel pomstít svého pána, ale v okamžiku tom vrhli se naň již husaři a pobili jej do jednoho.

Na druhém konci řetězu husarského neustávala bitva ani na okamžik, ježto nával zde byl menší. Tam postrachem byl hlavně pan Longinus Podbipata, přepásaný stuhou Aniččinou a mávaje svým hrozným zervikapturem v ruce. Druhého dne po bitvě s údivem prohlíželi rytíři tato místa, ukazující sobě ruce utaté i s rameny, staté hlavy, těla strašně zohavená a na dvě polovice přefatá, ba takměř celou silnici lidských i koňských trupů, šeptali si navzájem: „Hledte, zde bojoval Podbipata. Sám kníže prohlížel si ty trupy a ačkoliv hned z rána podivnými zprávami byl zarmoucen, přece nemálo se divil, neboť takových sečných ran v životě svém dosud neviděl.

Zatím, jak se zdálo, blížila se bitva již svému konci. Těžká jízda hnula se opětně ku předu ženouc před sebou záporožské pluky, kteréž útekem nahoru k městu chtěly se zachrániti. Zbytek prchajících zastihly korouhve

Kušelova a Poňatovského. Byvše obkličeni bránili se zoufale, dokud nezahynuli až do posledního, leč smrtí svou vlastní spasili aspoň jiné, neboť když za dvě hodiny po té Věršul první vešel do města, nezastal tam již ani jediného kozáka. Nepřítel kořistě ze tmy, neboť deště uhasily zatím již i požár, sebral s rychlostí kozákům jen přirozenou jakýs takýs počet vozův a prchnuv za město, v němž za sebou mosty spáliv rozbil svůj tábor za řekou.

Tím způsobem bylo také osvobozeno oněch několik šlechticů, kteříž dosud bránili se v zámečku. Kromě toho kázal kníže Věršulovi, aby potrestal všechny ony měšťany, kteří se byli s kozáctvem spolčili a sám hnul se dále za nepřítelem. Ale tábora bez děl a bez péchoty dobytí nemohl. Nepřítel získav na čase spaláním mostů, následkem čehož knížecí vojsko musilo daleko řeku obejít, získal také na síle, neboť zmizel s obzoru tak rychle, že uondané koňstvo knížecí jízdy sotva mohlo ho dostihnouti. Přes to vše tentokrát kozáci, jakkoliv slynuvši pověstí slavnou bojováním svým z táborů, tak mužně a udatně se nebránili jako obyčejně. Strašná jistota, že je pronásleduje sám kníže, zbavila je veškerého udatenství, takže až o svém zachránění pochybovali. I byl by je dojistá stihl tento osud — neboť za celodenní střelby urval již pan Baranovský čtrnácte vozův a dvě děla — kdyby nebylo bývalo vévody Kyjovského, jenž se dalšímu pronásledování nepřítele protivoval a se svým lidem ustoupil. Přišlo pro to mezi knížetem a vévodou až k ostré rozpravě, již více plukovníků slyšelo.

„Proč chcete,“ tázal se kníže, „nyní nepřítele nechati, když jste v bitvě s takovou resolucí proti němu bojoval? Slávu, kterou jste večer získal, ráno z ospalosti své můžete ztratiti!“

„Jasný kníže,“ odvětil vévoda, „nevím, jaký duch dlí ve vás, ale jsem člověk z těla a kostí a potřebuji po práci odpočinku — i můj lid. Půjdu vždycky tak na nepřítele jako dnes, kdy toho jest potřebí, ale poraženého již a prchajícího pronásledovati nebudu.“

„Pobiti je do posledního!“ vykřikl kníže.

„A co z toho?“ řekl vévoda. „Ty zde pobijeme a pak přijde — starší Krivosos. Spálí zase vše, zničí, povraždí vše, tak jako ten zde v Strýzavce — a tak za naši vášeň zaplatili by to jen naši nešťastní lidé!“

„Och, vidím již,“ zvolal kníže hněvivě, „že náležíte i s kancléřem i se všemi plukov-

níčky do smírné frakce, kteráž by jen smlouvami a vyjednáváním chtěla tuto vzpouru udusiti! Ale — u živého Boha! z toho nebude nic, dokud ještě já držím šavli v ruce!“

A Tyškěvič po té: „Já aspoň nenalezím už k žádné frakci, ale patřím Bohu, neboť jsem už starý a brzo budu musít před něho předstoupiti. A že nechci, aby mne příliš veliké břemeno krve v domácí válce prolité tížilo, tomu se, knížecí jasnosti, nedivte . . . A je-li vám líto, že vám plukovníctví nedali, pak řeknu vám zcela prostě: že jest to tak dobře, že vám je nedali, neboť vy byste celou tu vzpouru a s ní i nešťastnou tu zemi v krvi utopil!“

Jovišovy brvy knížete Jeremiho se svažely, krk se mu nabubrnil a z očí sáhal taký blesk, že všichni přítomní zanevřeli na vévodu, leč v tom přiblížil se Skřetuský a řekl: „Knížecí jasnosti, přišly zprávy o starším Křivonosovi.“

Slovy těmito obrácena byla mysl knížecí ihned v jinou stranu, tak že hněv jeho na vévodu v něm již zeslábl, zatím přivedeni byli čtyři lidé, mezi nimiž dva starší duchovní, kteří užrvše knížete, vrhli se před ním na kolena.

„Zachraň nás, vladyko, zachraň nás!“ opětovali několikráte, vztahující k němu ruce.

„Odkud jste?“ tázal se kníže.

„Jsme z Poloného. Starší Křivonos oblehl zámek i město a nezasvěští-li tvá šavle nad jeho krkem, pak zahyneme všichni.“

Po té vece kníže: „O Poloném vím tolik, že se tam utekla veliká síla lidu, ale jak mi bylo sděleno, jest z nich většina Rusínův. Jest to zásluhou vaší nemalou před Bohem, že místo toho, nežli byste se spojili se vzpourou, kladete jí odpor, věrní zůstávající matce vlasti, leč bojím se u vás zrady, a to takové, jakéž doznal jsem už v Nemírově.“

Po té jal se poslové přísahati při vsí svatosti nebeské, že knížete tam očekávají jakožto jediného spasitele a že myšlenka na zradu v hlavě jejich ani nezakmitla. Mluvili ve vsí upřímnosti a srdečnosti. Křivonos totiž oblehl je s vojskem padesáti tisíc a přísahal jim zhoubu z té příčiny, že jsouce Rusíny nechtěli se spojití se vzpourou.

Kníže přislíbil jim pomoc, ale poněvadž hlavní jeho síly byly v Bystríku, musil tudíž na tyto čekati. Poslové odešli s potěchou v noci — kníže pak obrátil se k vévodovi Kyjovskému a řekl: „Odpusťte, pane vévodo! Nyní vidím

už sám, že musíme mladého Křivonosu nechat, abychom starého lapili. Mladší může tedy ještě na provaz počkati. Myslím však, že mne v novém tomto tažení neopustíte.“

„Nikdy!“ odvětil vévoda.

A hned po té ozvaly se trubky oznamující korouhvím, jež pustily se za nepřátelským táborem, aby se vrátily. Bylot také potřebí odpočinku vojsku i koním. Na večer přitáhla celá divise z Bystříka a s ní posel pan Stachovič od vévody Břeclavského. Psal pan Kíšel knížeti list plný velebení, že prý jakožto statečný druhý Marius vlast svou v poslední bídě zachránil, psal o radosti, jakou prý příchod knížete ze Zádňepří ve všech srdcích způsobil, přál mu vítězství — ale teprve ku konci listu objevily se pravé příčiny, proč vlastně psal. Pan z Brusilova oznamoval totiž knížeti, že se počalo ve vyjednávání, že on sám spolu s jinými komisary odeběře se do Bělocerkve a že má naději Chmelnického ukonejšiti a k míru přiměti. Posléze prosil knížete, by do té doby neútočil tak mocně na kozáky a by, pokud možno, vojenským i všem válečným krokům se vyhýbal.

Kdyby byli snad přinesli knížeti zprávu, že celé jeho Zádňepří bylo zničeno a všechny hrady se zemí srovnány, nebyl by se tak zarmoutil jako nad tímto listem. Přítomní tu byli právě pan Skřetuský, pan Baranovský, pan Zaccvilichovský, oba Tyškěvičové i Kérdejští. Kníže zakryl si rukama oči a pohodil hlavou do zadu, jako by byl střelou do srdce trefen.

„Hanba! hanba! Můj Bože, dejž mi už tu milost co nejdříve, abych na takovéto věci se dívatí nemusil!“

Hluboké ticho zavládlo kolem mezi přítomnými a kníže pokračoval: „Nechci již ani žíti v této zemi, neboť dnes musím se za ni styděti. Hle, zde chátra kozácká a chlopská zalila vlast naši krví, s pohanem se proti vlastní své matce spojila! Pobiti byli hetmani, zničena vojska, ušlapána sláva národa, poskvrněn majestát, spáleny kostely, povraždění kněží, šlechta, potupeny naše dívky, a na tyto skvrny černé, na tuto hanbu, při jejíž vzpomínce zemřeli by všichni naši předkové, jakže na to vše odpovídá tato země? S tím zrádcem, s tím potupitelem svým, s tím spojencem pohanstva — vyjednává, smlouvu uzavírá a pokoj i zadostučinění mu slibuje! Ó, Bože! Dej mi raději smrt, opakuji to, neboť nemožno nám žítí na světě, nám, kteří tato zneuctění

cítíme a kteří i své vlastní hlavy proto v obět přinášíme!“

Kyjovský vévoda mlčel a pan Křištof, podsudí Břeclavský, ozval se po chvíli: „Pan Kíšel nerozhoduje v zemi.“

A kníže na to: „Nemluvte mi, pane, o panu Kíšelovi, neboť vím dobře, že má on za sebou celou stranu: získat si primasa i kancléře i kněze Dominika a mnoho jiných pánů, kteří dnes v době interregna správu v zemi vedou a majestát její tvoří, ale to je hanbou a slabostí velkého národa nehodnou, neboť dnes třeba jest krví oheň tento hasiti a nikoliv smlouváním, jet lépe národu rytířskému zhynouti, nežli podlézti a opovržení celého světa takto si získati!“

A znova zakryl si kníže rukama oči. Pohled na něho byl tak žalostný, že plukovníci takměř ani nevěděli, co si počítí mají v těch slzách, jež do očí se jim vedraly.

„Jasný kníže,“ osmělil se ozvati Zacvilichovský, „necht si oni bojují jazykem, my mečem bojujeme dále!“

„Zajisté tak,“ odvětil kníže, „a při té myšlénce ůží se mi srdce, co činiti máme dále? Hle, pánové, sotva že jsme uslyšeli o hanbě naší vlasti učiněné, již přišli jsme sem přes hořící lesy a nekonečné bažiny, nespali jsme, nejedli, poslední své síly jsme napjali, jen abychom tu naši společnou matku od záplavy a hanby zachránili! Ruce umdlévají nám od práce, rány naše bolí — ale my na vše to nedbáme, jen abychom nepřítel potrestali. Právilo se o mně, že proto se mstím, že minulo mne plukovnictví. Necht však celý svět posoudí, zda hodnější jsou ti, kteří je dostali, a já zde Boha i vás, pánové, za svědky беру, že právě tak jako vy nikoliv za odměnu a pro důstojnost nějakou přináším krev svou v obět, alebrž z čisté lásky k vlasti. Avšak v tu dobu, když my zde poslední dech z prsou svých vysíláme, co nám zvěstují? — Že pánové ve Varšavě a pan Kíšel v Hušči pomýšlí na zadostučinění tomuto nepříteli!*) Hanba! Hanba!“

„Kíšel je zrádce!“ zvolal pan Baranovský.

Po té povstal pan Stachovič, muž vážný i smělý a obrátiv se k Baranovskému řekl: „Jsa

přítelem pana vévody Břeclavského a nad to i v jeho poslání, nedovolím, aby zde byl nazýván zrádcem. I jemu brada od pozemských trampot zbělela a vlasti své slouží též on rozumně, snad třeba omylně, ale poctivě!“

Kníže neslyšel této odpovědi, neboť pohroužil se v myšlénky své a bolest nezměrnou. Baranovský pak neodvážil se v jeho přítomnosti vyvolávi roztrpčení a proto utkvěl jen svýma ocelovými očima na panu Stachovičovi, jako by mu říci chtěl: „Však my se ještě sejdem!“ — a při tom ruku svou položil na rukojet meče. Zatím procitl kníže Jeremi ze svého zamyšlení a pronesl pochmurně: „Není tu jiné volby, než-li buď poslušensství zrušiti, ač oni v čase interregna vládu spravují, nebo čest vlasti, pro kterouž jsme pracovali, posvětiti . . .“

„Z neposlušensství však plyne v této naší zemi všechno zlo . . .“ podotkl vážně vévoda Kyjovský.

„Nuže připustíme potupu vlasti? Což jestliže zítrek nám poručí, abychom s provazem na krku k Tuhaj-bejovi a Chmelnickému přišli, snad i to poslušensství učiníme?“

„Veto!“ *) ozval se pan Křištof, podsudí Břeclavský.

„Veto!“ opakoval pan Kierdej.

Kníže obrátil se k plukovníkům: „Mluvte vy, pánové, vy staří vojáci!“

Slova ujal se pan Zacvilichovský: „Jasný kníže, jest mi již sedmdesáté let, jsem poctivým Rusínem, byl jsem komisařem kozáckým a Chmelnický sám nazýval mě svým otcem. Na prvním místě byl bych povinen přimlouvati se za vyjednávání, za mír, ale měl-li bych si voliti: hanbu nebo vojnu, pak ještě tehdy, až do hrobu bych se ubíral, řekl bych: Raději vojnu!“

„Vojna!“ opakoval pan Skřetuský.

„Vojna! Vojna!“ opakovalo po něm několik hlasů, mezi nimiž i pan Křištof, pánové Kérdejští, Baranovský a skoro všichni přítomní.

„Vojna! Vojna!“

„Necht pak stane se podle slov vašich,“ odvětil vážně kníže a udeřil žezlem svým v rozvěřený list pana Kíšela . . .

ničného a po zajetí hetmanův obdrží Chmelnický zadostučinění a bude-li mu dovoleno bydleti zde za dřívější svobody, já s tímto padouštvím v jedné a téže vlasti žít nechci, neboť lépe nám umíráti, nežli aby nám padoušství a pohanství mělo panovati.“ (Z pamětní knihy 28, 55.)

*) To zakazují! S tím nesouhlasím!

*) V téže době psal kníže vévodovi Břeclavskému mezi jiným následující: „Ó, raději měli jsme zemřít, nežli dočkat se těch časův, kteréž slávu těch šlechtých národů tak turpiter defornarunt et irreparabile zůstavili v synech královských damuum.“ A na konci listu: „Jestliže po nedávném zničení vojska zahra-

Pan Skřetuský nahlédl do doliny, spatřil celé táboriště. (Str. 207.)

XII.

O den později, kdy zastavila se vojska v Rylcově, zavolal k sobě kníže pana Skřetuského, jemuž pravil: „Síly naše jsou slabé a unavené, kdežto Krivonos má šedesát tisíc lidí a ještě teď denně roste jeho síla, neboť chátra houfně k němu přebíhá. Na Kyjovského vévodu

také počítati nemohu, vždyť v duši své náleží rovněž k smírné straně, ačkoliv táhne s sebou, však nerad. Musíme míti nějakou posilu. A tu právě se dozvídám, že nedaleko od Konstantinova stojí dva plukovníci: Osiňský s královskou gardou a Korycký. Nuže vezmeš pro své bezpečí sto semenův dvorních a půjdeš k nim s mým listem, aby si pospíšili a bez prodlení

ke mně dorazili, neboť za několik dní udeřím na Krivonosy! Ze všech ostatních nikdo se mi lépe nad tebe k tomuto poselství nehodí a proto tebe posílám — jest to věc velice důležitá.«

Pan Skřetuský se poklonil a ještě téhož večera vydal se ke Konstantinovu, a to proto ještě téže noci, aby přejel nepozorovaně, neboť tu onde pobíhaly jednotlivé oddíly Krivonosy nebo zase houfy chátry, kteréž po lesích i na cestách na pocestné výpady činily; kníže mu však přikázal, aby se všem bitkám vyhýbal, by ušel tak všemu opozdování. Jeda tedy ve vsi tichosti dorazil za svítání k Visovatému rybníku, kdež se s oběma plukovníky sešel a v srdci nad tím velmi rozradoval.

Osiňský měl výbornou gardu dragonskou, vycvičenou dle nového cizozemského řádu, v níž byli i Němci. Korycký pak měl německou pěchotu, jež skládala se skoro výhradně ze samých veteránů — z třicetileté ještě války. Byli to vojínové strašní a tak obratní, že pod vedením plukovníkovým pracovali, jako by byli jeden meč. Oba pluky byly nad to bohatě zásobeny a třelivem hojně zaopatřeny. Uslyše vše, že mají jíti ke knížeti, pozvedli hned radostně zraku svého a vesele prozpěvovali, neboť již toužili po bitvách a byli si toho vědomi, že pod žádným jiným velením tolik jich nesvedou jako pod knížecím. Na neštěstí však dali oba plukovníci odpověď zápornou, neboť náleželi oba do moci knížete Zaslavského a měli důrazné rozkazy, aby se s Višňoveckým neslučovali. Nadarmo vysvětloval jim pan Skřetuský, k jaké slávě mohli by dojít pod vůdcovstvím takového vůdce, jakým jest kníže Jeremi, nadarmo vysvětloval jim, jak veliké služby prokáží tím celému kraji — nechtěli ni o ničem slyšeti tvrdíce, že subordinace má býti při vojsku nejprvnějším právem a povinností. Přidali pak také hned, že jen v tom případě mohli by se s knížetem sloučiti, kdyby toho spása vlastních jejich pluků vyžadovala.

Odešel pak pan Skřetuský velice ztrápen, neboť věděl, jak bolestnou bude knížeti nová tato zpráva a nové toto zklamání, věděl, že vojska jeho velice jsou již unavena a vysílena tolikerymi pochody jakož i ustavičnými srážkami s nepřítelem, hladem i nečasem. Měřiti se za takovýchto okolností s desetkrát silnějším nepřítelem bylo skutečně nemožností, i viděl pan Skřetuský zcela jasně, že musí se od válečných operací proti Krivonosovi ustati, neboť

bylo již nanejvýše potřebí dopřáti vojsku delšího odpočinku a vyčkati na příchod nové šlechty.

S těmito myšlenkami vracel se pan Skřetuský v čele svých semenův ke knížeti, jel tiše, opatrně a opět pouze v noci, jen aby se vyhnul hlídkám Krivonosovým a rozličným přechetným hordám, skládajícím se z kozákův a chátry, jež byly často dosti četné a kteréž drancovaly v celém okolí, dvory zapalující, šlechtu vraždíce a prchající po cestách zajímající. Tímto způsobem přešel Baklaj a přijel už do lesů Mýsneckých, do lesů to hustých a plných zrádných houštin a křovin. Na štěstí sloužila mu dnes po nedávných deštích pěkná pohoda. Noc byla krásná, červencová, bez měsíce sice, ale nebe bylo plno hvězd. Semenové šli úzkou stezkou lesní, vedeni jsouce sloužícími ze Mýsneckých hájoven, lidmi to bezpečnými jakož i cesty znalými. V lese panovalo hluboké ticho přerušované jen třeskem suchých haluzí pod kopyty koňskými, když tu náhle dolétl k uším pana Skřetuského i semenův jakýsi vzdálený hluk podobající se zpěvu, provázenému pokřikem.

„Stůjte!“ řekl tiše pan Skřetuský a zastavil semeny. „Co je to?“

Starý polesný přišoural se k němu.

„To jsou, pane, blázni, chodí teď po lese a křičí, jsou to tací lidé, kterýmž se ze všech těch ukrutností mozek pomátl. Včera jsme tu potkali jednu šlechtičnu, kteráž po lesích chodí, sosny prohlíží a stále křičí: „Mé děti! Mé děti!“ Patrně jí chlopi děti utratili. Na nás vytřeštila oči a začala naříkati a kvílet, až se pod námi nohy chvěly. Povídá se, že prý jest po všech lesích mnoho takových lidí.“

Pan Skřetuský, ačkoliv byl rytířem bez bázně, zachvěl se při tom od hlavy až k patě.

„Snad to vlci vyjí? Z daleka to nelze rozeznati,“ pravil.

„Ale kdež, pane! Vlci teď již ani v lesích nejsou! Odstěhovali se do vsí, kde mají plno mrtvol.“

„Strašné to doby!“ odvětil po té rytíř, „strašné to doby, v nichž vlci ve vsích meškají a v lesích pobloudilí lidé vyjí! Bože! Bože!“ Chvíli panovalo opět ticho, bylo slyšeti jen šum, jakýž obyčejně vál ve vrcholích sosen, ale po chvíli ony vzdálené hlasy opět se vzmohly a byly mocnějšími již, výraznějšími.

„Hej!“ řekl po té jeden z hajných. „Tamto jest jakási skupina lidí. Postůjte zde, milost-

pane, anebo jedte zvolna ku předu, a my se půjdeme s kamarádem podívat, co to je.“

„Jděte,“ řekl pan Skřetuský. „Počkáme zde na vás.“ Hajní odešli, zmizeli. Byli pryč přes hodinu, takže pan Skřetuský byl již všecek netrpěliv, ba měl již podezření, že mu tu nějakou zradu snad kuji, když tu náhle vynořil se jeden z nich ze tmy.

„Jsou zde, pane!“ řekl přiblíživ se ke Skřetuskému.

„Kdo?“

„Chlopi — rebelové!“

„A mnoho li jich?“

„Asi dvě stě. Nevíme, pane, co si máme počítí, neboť leží v úvoze, přes který vede naše cesta. Zapálili ohně — jest viděti sice jen záře, ale ohně pálí dole, poněvadž jsou v dolině. Stráže nemají žádné, možno se k nim přiblížiti až na dostřel z luku.“

„Dobře!“ řekl pan Skřetuský a obrátiv se k semenům jal se vydávati dvěma starším z nich rozkazy.

Na ty rozkazy hnul se průvod ihned zase ku předu, ale tak tiše, že mohlo jej prozraditi jen třeskot haluzí; střemení o druhé nezavadilo, šavle nezařinčela, koně, jež zvykli byli pochodům a útokům, šli krokem vlčím, bez řehotu a prskání. Přijedše k místu, kde se cesta náhle točila, spatřili semenové ihned z daleka již ohně a jakési postavy lidské. Zde je tedy rozdělil pan Skřetuský na tři oddíly, z nichž jeden zůstal na místě, druhý kradl se podle úvozu, aby uzavřel protější ústí, a třetí sestoupil s koní a lezl po břiše, až došplhal se tak úkradmo takměř nad samotny hlavy chlopův.

Pan Skřetuský, kterýž nalézal se v onom prostředním oddělení, nahlédnuv v dolinu spatřil tak jako by na dlani ve vzdálenosti asi 200 nebo 300 kroků celé tábořiště: ohňů hořelo tu desct, ale nehořely příliš mocně, neboť visely nad nimi kotle s pokrmy. Zápach dýmu a vařeného masa dolétal až k nozdřům pana Skřetuského i semenův. Okolo kotlů stáli neb i leželi chlopi popíjejíce si a povídajíce. Někteří měli v rukách láhve s vodkou, jiní podpírali se o kopí, na jichž ostří naraženy byly staté hlavy mužů, žen i dětí. Blesky ohňů odrážely se v jich mrtvých zřítelnicích i vyceněných zubech a tyže blesky osvěcovaly i obličej divokých chlopů. Pod samou stěnou úzlabiny několik jich spalo, chrápali hlasitě — jiní vařili, jiní upravovali

ohništata, jež vystřelovala ze sebe celé snopy zlacených jisker.

U největšího ohně seděl, zádami ke stráni úvozu a tudíž i k panu Skřetuskému obrácen ramenatý, silný „děd“ a brínkal na lyru; okolo něho nakupilo se asi třicet chlopův.

K uším pana Skřetuského zalétna následující slova: „Hej, děde! Zpívej: ‚Pro kozáka Holotu!‘“

„Ne, tu ne!“ volali jiní. „Pro Marii Bohuslavku!“

„Eh, k čertu s Marií! O panu z Potoka! O panu z Potoka!“ tak volaly nejčtetnější hlasy.

A „děd“ uderil silněji v struny, odkaslal si a začal:

— „Stań, obernysia, hłań zadyvysia, totory maješ mnoho,“) že rovny budeš tomu, v ktoroho ne maješ ničo, bo toj spravujet, sčo vsim kierujet sam boh mylostyve, vsi našy sprawy, na svojej šali važyt spravedyve! Stań, obernysia, hłań zadyvysia, kotory vysoko umom litaješ, mudrosty znaješ, šyroko, hluboko . . .“ (**)

V tom se „děd“ odmlčel na chvíli a vzdychl si, za ním počali vzdychati i chlopi. Zatím shromazďovalo se jich kolem něho stále víc a více — a i pan Skřetuský, ačkoliv věděl, že všichni jeho lidé musejí býti již na svém místě pohotově, nedával přece ještě heslo k útoku. Ta tichá noc, ty planoucí ohně, divoké postavy a píseň o panu Mikolaji Potockém, dosud nedopěná, to vše probudilo v rytíři jakési podivné myšlénky, jakési podivné city a tesknotu, což ani sám sobě vysvětliti nedovedl. Nezahojené rány srdce jeho znova se otevřely, vzmocnil se ho žal hluboký nad nedávnou minulostí, nad utraceným štěstím, nad oněmi dobami pokoje a míru. Zamysлил se a roztesknil — zatím „děd“ zpíval už dále:

Stań, obernysia, hłań zadyvysia, kotory vojuješ, lukom, štrylamy, porochom, kulami i mečem šyrmuješ, bo tež rycere i kavalere perednym buvaly, tym vojovaly, od tohož meča sami umiraly! Stań obernysia, hłań zadyvysia i skiń z sercia butu, naverny oka, kotory z Potoka ideš na slavutu! Nevennyje dušy bereš za ušy, volnosť odejmuješ. korola neznaješ, rady nedbaješ, sam sobie sejmuješ. Hej porażajsia ne zapalajsia, bo ty rejmentaruješ, Sam bulavuju, všem polskim kraju, jak sam chočeš kieruješ!«

*) Vyňaté zde úlomky jsou ze současné písně zapsané v »Letopisci« čili »Kronice« Jáchyma Jerliča. Vydavatel připouští, že píseň složil třeba sám Jerlič, ale ničím toto své připuštění neodůvodňuje, ačkoliv s druhé strany ony polonismy, jichž se autor písně dopustil, prozrazují jeho národnost.

**) Vstaň a obrať se.

Tichý bor naplnil se zlovrážděným vřeskem bitvy. (Str. 208.)

„Děd“ znova ustál ve svém zpěvu a v tom také vydrolilo se kus skály pod rukou jednoho ze semenů právě nad „dědem“ a kámen vydrolený valil se se hřmotným lomozem dolů do doliny. Několik chlopů zakrylo si rukama oči a počalo se dívatí bystře nahoru k lesu . . . a v okamžiku tom poznal pan Skřetuský, že jest nejvyšší čas dáti znamení, i vypálil také ránu z bambitky přímo do středu zástupu.

„Bijte! Palte!“ vykřikl a třicet semenů vydalo okamžitě z pušek svých oheň, a to přímo v obličej chlopův, načež po výstřelu vrhli se jako bleskem se šavlemi v rukou po strmé stráni úvozové dolů mezi poděšené a pomatené rebely.

„Bijte! Palte!“ zahřmělo to při samém ústí úvozu.

„Bijte! Palte!“ opakovaly divoké hlasy při ústí protějším.

„Jeremi! Jeremi!“

Útok tento byl tak neočekávaný, zděšení tak hrozné, že chloptstvo, ačkoliv bylo ozbrojeno, nepostavilo se takměř ani na odpor. Vždyť vypravovalo se již před tím v táborech vzbouřené chátry, že kníže Jeremi s pomocí zlého ducha může býti a vraždití současně na několika místech a nyní samo to jméno, jež spadlo tu na ně nic neočekávající a jako by v bezpečí — jméno teď opravdu jako zlého ducha — vyrvalo jim až samu zbraň z rukou. Ostatně nemohli v těch těsných místech použiti ani kopí ani kos a takž tedy stáli tu zaraženi jako ustrašené stádo ovcí, tlačili se ku stráni, byvše stále v šanc vydání sečným ranám šavlí . . . Vzťahovali k útočníkům pana Skřetuského prosebně ruce své a zadržující dorážející na ně železo hynuli pod ním. Tichý bor naplnil se zlovrážděným vřeskem bitvy. Někteří snažili se uprchnouti po příkré stráni, ale při šplhání se nahoru svezly se jim ruce a oni padali na ostří —

šavlí! Někteří umírali klidně, jiní vyli lítostí velikou, jiní zacláněli si rukama obličej, nechtějíce patřiti vstříc smrti strašlivé, jiní opět vrhali se k zemi, obličejem dolů a nad tím vším křikem, nad svistem šavlí, nad vytím umírajících stále ozýval se ještě křik útočníkův: „Jeremi! Jeremi!“ křik to, před nímž vlasy hrůzou každému vstávaly, křik to, jenž činil smrt chlopů tím hroznější.

A „déd“ praštil lyrou do hlavy jednoho ze semenův, tak že se na zemi skutálel, druhého chopil za ruku, aby mu sečnou ránu na něj namířenou překazil, a říčel strachem jako būvol.

Jiní sotva že jej spatřili, běželi, aby jej rozsekali za trest, ale v tom objevil se tu již i pan Skřetuský.

„Skolte jej!“ vykřikl.

„Stůj!“ zvolal děd, „jsem šlechtic! Loquor latine.*) Nejsem ‚déd‘ — stůjte, pravím, šílenci!“

Ale „déd“ neskončil ještě svou jeremiádu, když pan Skřetuský v obličej se mu zahleděl a vykřikl, až se ze strání hřmotnou ozvěnou ozvalo: „Zágloba! — Zágloba! — Zágloba!“

I vrhl se náhle k němu jako divoká zvěř, palce své takřka vnořil v samá ramena jeho, obličej jeho až k svému přivinul a potřásaje jím jako hruškou křičel: „Kde je princezna? Kde je princezna?“

„Žije. Je zdráva a v bezpečí!“ odvětil ‚déd‘. „Pusťte mne však u dábla, neboť vytřesete ze mne duši!“

A nyní rytíře Skřetuského, kteréhož nemohlo přemoci ani otroctví, ani rány, ani bolest, ani strašlivý Burdabut — nyní přemohla jej tato zpráva radostná. Ruce mu klesly, na čelo vystoupil mu přebohatý pot, kolena se mu chvěla, obličej zakryly mu vlastní jeho ruce a on — on — podepřev si hlavu o straň údoliny, stál tu mlčky . . . zdálo se, že za tu zprávu Bohu děkoval.

Zatím pobili vojáci jeho poslední zbytek chlopův; několik jich zajali a svázali, aby z nich vynutili přiznání o tom, co vědí, jiní pak leželi tu již polomrtví.

Bitva ustala — nářek se utišil. Semenové shromažďovali se kolem svého vůdce a vidouce jej klečícího pod skalou, pohlíželi na něj s nepokojem nevědouce, je-li zdrav nebo raněn. Skřetuský však již zase povstal a obličej jeho byl

jasný, tak jasný, jako by sama zora v duši jeho svítila . . .

„Kde jest?“ tázal se Zágloby.

„V Baru.“

„Jest tam v bezpečí?“

„Zámek je to mocný, nebojí se žádného útoku. A ona jest tam pod ochranou paní Slavoševské a mnišek.“

„Bohudíky!“ řekl rytíř a v hlase jeho znáti bylo hluboké rozechvění. „Podejte mi svou ruku! z celé duše, z upřímné duše vám děkuji!“

Náhle obrátil se k semenům:

„Kolik máte zajatých?“

„Sedmnácte,“ odpověděli žoldněři.

Po té pan Skřetuský: „Potkala mne dnes veliká radost a proto dávám jim svobodu. Můžete je pustiti.“

Semenové nechtěli ani svým uším uvěřiti. Takový zvyk ve vojsku Višňoveckého nebýval. Skřetuský se zlehka zamračil.

„Pusťte je,“ opakoval.

Semenové odešli, načež se po chvíli starší essaul vrátil s těmito slovy: „Pane poručíku, oni to nevěří — nechtějí ani jíti.“

„A rozvázali jste jim pouta?“

„Rozvázali.“

„Pak je zde zanechte a sami sedněte již na koně.“

Za půl hodiny na to hnul se průvod opětně za největšího ticha úzkou pěšinou ku předu. Vyšel již také měsíc, který pronikal svými dlouhými bílými pásmy do prostřed boru a osvětlil temnou hlubinu. Pan Zágloba i Skřetuský jedouce v čele rozmlouvali spolu.

„Povídejte mi o ní, povězte mi, prosím, o ní všechno, co víte,“ řekl rytíř. „Vy sám jste ji zachránil z rukou Bohunových?“

„Já sám a ještě jsem mu hlavu před svým odjezdem hadry obvázal, aby křičeti nemohl.“

„Och, to jste výborně učinil, jako že živ jsem! A jak jste se dostali do Baru?“

„Oh! Mnoho musil bych vám vypravovati, ale to si povíme až někdy jindy, neboť jsem dnes příliš unaven, v hrdle mi vyschlo od toho zpěvu chámům. Nemáte nějaký nápoj s sebou?“

„Láhev kořalky — zde jest!“

Pan Zágloba uchopil plechovku a naklonil k ústům. V tom bylo již slyšeti dlouhé jeho polykání, mezi čímž pan Skřetuský, nečekaje ani konce, tázal se dále: „A je zdráva?“

*) Mluvím latinsky.

„Jak by ne?!“ odvětil pan Zágloba, „když má člověk sucho v chřtánu, je každá zdravá!“

„Vždyť se ptám na princeznu?“

„Na princeznu? Ta je jako laňka!“

„Bohudíky! A vede se jí v Baru dobře?“

„Ani v nebi by se jí tak vésti nemohlo. Pro její jemnost lnou k ní všechna srdce. Paní Slavoševská miluje ji tak, jako svou vlastní dceru. A kolik kavalírů se do ní zamilovalo! Ani byste je na růženci nespočítal! Jen že ona o ně nedbá právě tak jako já teď o vaši prázdnu plechovku . . . myslí jen stále na vás!“

„Dej jí Bůh zdraví!“ řekl radostně pan Skřetuský. „Tak na mne vzpomíná?“

„Vzpomíná-li?! Pravím vám, že jsem to sám již nemohl ani pochopiti, odkud se v ní bere tolik volného vzduchu na to její ustavičné vzdychání! Všichni jí tam až litují a zvláště ty mnišky, jichž lásky si ona hned svou dobrosrdečností získala. A ona to také byla, jež mne posléze zase vypravila na tuto cestu, již bych byl málem životem zaplatil, jen abych vás našel a dověděl se, jste-li přece živ a zdrav. Chtěla sice poslati zvláštní posly, ale nikdo se nechtěl k tomu odhodlati, až jsem se konečně sám smiloval a pustil se za vaším táborem. Ovšem, kdybych se nebyl pustil na cestu v tomto převlečení, byl bych snad už hlavu ztratil. Ale takto mne měli všude za „dida“, neboť také velmi pěkně zpívám.“ — Pan Skřetuský radostí ani nemluvil. Tisíce myšlének a vzpomínek vířilo mu v hlavě; Helena objevila se mu náhle před očima takou, jakou viděl ji naposled v Rozlohách před samým odjezdem na Síc: byla dosud tak sličná, ruměnná, s těma černýma očima jak hedbáv, plnýma nevýslovných půvabů. Zdálo se mu nyní, že ji vidí, že cítí teplo plynoucí z jejích lící, že slyší její sladký hlas. Rozpomenul se na onu procházku po višňovém sadě, na kukačku, na ony otázky, jež jí kladl, na upejpání se Helenci, když jim kukačka dvanácte chlapečků vykukala — a tu takměř duše jeho ven z něho vyletěla, srdce takměř samou láskou a radostí omdlevalo a ta utrpení, jež stihla jej před tím, připadala mu teď jako kapkou v moři. Nevěděl sám, co se s ním děje. Chtěl křičeti, pak zase na kolena se vrhnouti a Bohu děkovati, tu vzpomínati dále a zase se vyptávati — vyptávati bez konce. Konečně promluvil: „Žije tedy zdráva!“

„Žije zdráva!“ odvětil jako ozvěnou pan Zágloba.

„A ona že vás poslala?“

„Ona.“

„A máte nějaký list od ní?“

„Mám.“

„Dejte ho sem.“

„Je zašitý a je noc! Počkejte už přece!“

„Vždyť nemohu. Sám to vidíte!“

„Vidím.“

Odpovědi páně Záglobovy byly stále víc a více lakonickými, až posléze jen pokyvoval hlavou, pokynul jednou, dvakrát a — usnul. Skřetuský viděl, že již více se dnes nedoví, a proto oddal se již svým myšlénkám. Teprve klusot koní jakéhosi většího oddělení vojska, rychle proti němu se blížícího, jej zase vytrhl. Byl to pan Poňatovský s kozáky, kteréhož vyslal kníže naproti němu z obavy, aby Skřetuského cos zlého nepotkalo.

XIII.

Lze si snadno vysvětliti, jak asi přijal kníže zprávu, kterou mu pan Skřetuský časně z rána sdělil o záporné odpovědi Osiňského i Koreckého. Okolnosti došly již tak daleko, že k tomu bylo vskutku potřebí jen tak velkého ducha, jakého měl onen železný muž, aby nenastalo všeobecné zoufalství a aby se ruce v klín nesložily. Nadešla chvíle, kdy musil pocítiti svou vlastní malomoc, kdy měl ustoupiti kamsi daleko do klidných krajů a býti snad jen němým svědkem všeho, co dalo se v Ukrajině. A kdo jej tak seslabil? Nebyly to meče kozácké, nebyla to nechuť k boji v jeho vojsku. Což nemohl právem očekávati, když se v květnu hnul ze Zádňepří, udeřil-li na vzpouru kozáckou jako orel, pozdvihne-li ve všeobecném zmatku a poplachu první šavli nad hlavou, že přispěje mu hned celá země svou silou a že svůj meč v jeho ruce pověří? A zatím co se stalo? Král umřel a po jeho smrti vloženo vladařství v jiné ruce — jej pak, knížete, okázale pomínuli. Byl to první ústupek učiněný Chmelnickému — leč duše knížete netrpěla následkem utracené důstojnosti, alebrž myšlénkou, že tato poslaná země tak již hluboce klesla, že nechce války na smrt, že ustupuje před jediným kozákem a že smlouváním a vyjednáváním chce pravici jeho zadržeti. Ode doby vítězství pod Machnovkou přicházely stále horší a horší zprávy do

tábora: nejprve zpráva o smlouvě pana Kísela, potom zvěst z volyňského Polesí, jež vlny bouře kozácké zalily, a posléze záporná odpověď se strany plukovníkův, jež jasně ukazovala, jak velice nepříznivě stál hlavní nynější vladař kníže Dominik Záslavský-Ostražský proti Višňoveckému. A ještě za nepřítomnosti pana Skřetuského přibyl do tábora pan Kors-Zienkovič se zprávou, že celé Ovrucko stojí již v ohni. Lid byl tam tichý, vedral se ke vzpouře, ale přišli kozáci pod Křečovským a Pálměsícem a násilím přinutili tu chátru, aby se přidala k jich řadám. I byly dvory, městečka a vesnice vypáleny, šlechta, která se útekem nespasila, povražděna, a mezi jinými zavražděn tu i starý pan Jelec, dávný sluha a přítel domu Višňoveckých. Předsevzal si proto kníže v duchu, že sloučí se s Osiňským a Koryckým, s jejichž pomocí že přemůže Křivonosu, načež že se k severu k Ovrucku odebere, aby dohodl se zde s hejtmanem litevským o to, jak by vzpouru dostali do dvojího ohně. Ale tyto všecky záměry nyní následkem zákazu daného oběma plukovníkům knížetem Dominikem sesuly se rázem. A Jeremi po všech těch pochodech, bitvách i utrpeních nebyl přece dosti silen, aby se mohl s Křivonosem měřit, zejména, když si nebyl pomoci vévody Kyjovského jist. Pan Janus ovšem náležel duší i srdcem ke straně smírné a jen mocí a vlivem Jeremiho dal se obломiti, takže s ním šel stále ku předu, ale čím více viděl moc tuto se zachvívati, tím více stavěl odpor bojovným choutkám knížete, což ostatně nejednou se ukázalo.

Podával tedy pan Skřetuský zprávu o svém poslání, a kníže mlčky ho poslouchal. Veškerá starešina byla přítomna, veškeré obličej se při zprávě jeho nad odřeknutím plukovníkův zachmuřily a oči všech obrátily se ke knížeti, kterýž řekl: „Tak tedy kníže Dominik poslal jim ten zákaz?“

„Ano. Ukazovali mi jeho list.“

Jeremi podepřel se o stůl a obličej svůj zakryl rukama. Po chvíli promluvil: „Jest to již věru více, nežli může člověk snést. Což já samojediný mám pracovati a místo pomoci ještě překážek doznávati? Zdaž nemohl jsem raději až k Sandoměři, na své statky, a tam spokojeně seděti? A proč jsem toho neučinil, ne-li z lásky k vlasti? A toto jest mi nyní odměnou za všechny mé strasti, za prolitou krev!“

Kníže mluvil zcela klidně, ale v hlase jeho chvěla se taková hořkost, taký bol, že se všecka srdce žalem až užila. Staří plukovníci, veteráni z bitev u Putyvla, Starče, Kumejkův, i mladí vítězové z poslední bitvy pohlíželi na něj s nevýslovným zármutkem v očích, neboť věděli, jak těžký boj vede tento železný člověk sám s sebou, jak strašně asi musí trpěti jeho hrdost před pokořováním, kteréž se na něj valilo. On — kníže »z boží milosti« — on, vévoda ruský, senátor zemský, musil ustupovati takovým Chmelnickým a Křivonosům; on, takměř panovník, který ještě nedávno přijímal posly sousedních vladařů, musil nyní ustoupiti a zavřít se v nějakém zámečku, kdež by čekal na konec buď té vojny, kterou jiní povedou, nebo na potupné, pokořující smlouvy. On, jenž byl takměř stvořen k velikým činům, jenž cítil v sobě sílu nadpřirozenou, musil se nyní sám uznati malomocným . . .

Utrpení toto spolu s útrapami minulých dnů výrazně se jevilo v obličejí jeho i na celé postavě. Zhubl velice, oči měl zapadlé, černá jindy jeho čupryna počala šedivěti. Ale jakýsi veliký, tragický klid rozléval se po jeho obličejí, neboť jeho hrdost bránila mu prozraditi se se svým utrpením.

„Ha! Necht se i tak stane!“ řekl. „Ukážeme této nevděčné otčině, že dovedeme netoliko bojovati, ale i zemřítí pro ni. Věru, přál bych si raději zemřítí v jiné slavnější vojně nežli proti chlopstvu v domácím tomto moru, ale teď je to nesnadno.“

„Milý kníže,“ ozval se vévoda Kyjovský, „nemluve o smrti, neboť ač neznámo, co komu souzeno, přece ještě jest snad k této daleko. Velebím vašeho vojenského genia a rytířského ducha, ale přece nemohu to míti za zlé místo-králi ani kancléři aniž vladařům, že pečují o to, aby zlá tato vojna skončena byla smlouvou, neboť se tu v ní prolévá krev bratrská, a kdož jiný bude z této vzájemné nenávisti kořistiti, ne-li náš zevnitřní nepřítel?“

Kníže zadíval se do očí vévodových a řekl důrazně: „Přemoženým projeďte milost a lásku, tu oni přijmou s vděkem a pamatovati na ni budou, ale před vítězi dojdete jen pohrdání. Kéž by lidu tomu nikdy nikdo jiný nebyl křivdy činil! Ale když už jednou bouře tato vzplanula, pak nesmíme ji hasiti smlouváním, alebrž krví. Jináče hanba a zloba vám!“

„Větší bude naše zhouba, povedeme-li vojnu na vlastní pěst,“ odpověděl vévoda.

„A znamená to snad, že nepůjdete dále se mnou?“

„Jasný kníže! Beru Boha za svědka, že nestane se tak ze zlé k vám vůle, ale svědomí mé praví, abych na očividnou záhubu lidí své nestavěl — neboť je to krev drahá a přitíží se tím ještě naší zemi.“

Kníže mlčel, za chvíli však obrátil se ku svým plukovníkům: „Ale vy, staří soudruzi moji, vy mne přece neopustíte, není-liž pravda?“

A na ta slova vrhli se všichni plukovníci jako by jednou silou a jednou vůlí hnáni ku knížeti. Někteří líbali jeho šaty, jiní objímali kolena, jiní ruce k němu pozvedali volajíce: „Jsme s vámi! Do posledního dechu! Do poslední kapky krve!“

„Veď nás! Veď dále! Beze žoldu budeme sloužiti!“

„Jasný kníže! I mně račte dovoliti s vámi bojovati a zemřít!“ volal jako panna vzplanuvší ohněm mladý pan Aksak.

Vévoda Kyjovský vida to byl pohnut, a kníže obcházel od jednoho ke druhému, tiskna každému ruku a hlavu jeho k sobě tule — děkoval všem co nejvřeleji. Veliký zápal vmocnil se všech starších i mladších. Z očí bojovníkův zářily jiskry, ruce každým okamžikem sahaly po šavli!

„S vámi žítí — s vámi umřít!“ pravil kníže.

„Zvítězíme!“ volali důstojníci. „Na Krivonosu! Pod Poloné! Kdo nás chce opustiti, nechť to učiní. Obejdeme se bez pomoci. Nechceme se s nikým dělití ni o slávu ni o smrt!“

„Pánové!“ řekl na to kníže. „Jest mojí vůlí, nežli na Krivonosu udeříme, abychom se obcerstvíli třeba jen krátkým odpočinkem, kterýž by mohl naše síly obnoviti. Jest tomu již tři měsíce, co jsme takměř s koní ani neseoustupili. Pro dosavadní útrapy, nečasy a různé proměny sotva nám již tělo ke kostem přiléhá. Koní takměř nemáme, pěchota naše chodí bosa. Půjdeme proto pod Zbaraž, tam se obcerstvíme, odpočineme si — snad se k nám přidají nová vojska a s novými silami pustíme se do ohně.“

„Kdy dá vaše jasnost rozkaz k pochodu?“ tázal se starý Zacvilichovský.

„Okamžitě! nesmíme prodlévati, starý vojíné!“ Při těch slovech obrátil se kníže k vévodovi.

„A kam se vaše jasnost odeberé?“

„Pod Hliňany, neboť slyším, že se tam vojska stahují.“

„Doprovodíme vás tedy až do klidnějšího okolí, aby vás nic zlého cestou nepotkalo.“

Vévoda neodvětil k tomu ni jediného slova, ježto bylo mu při tom jaksi nevolno. Neboť opouštěl teď knížete a kníže mu ještě projevoval tuto srdečnost, ba chtěl jej ještě provoditi. Byla-li to ironie ve slovech knížete, vévoda nevěděl, leč od svého úmyslu přece neupustil, ačkoliv plukovníci knížecí stále zarputileji na něj pohlíželi a jest zjevno, že byla by proti němu v každém jiném vojsku, méně kázní zvyklém, vypukla bouře.

Poklonil se pak a odešel ven, plukovníci rovněž se rozešli, každý ke své korouhvi, aby je k pochodu připravili — zůstal tu jen s knížetem samotným Skřetuský.

„Jaké máte vojsko pod svými korouhvemi?“ tázal se kníže.

„Tak vzorné, že lepšího sotva lze naléztí. Dragoni vycvičení a sešikováni jsou dle německého vzoru, v gardě pak nalézají se sami veteráni z zolété války. Když jsem je spatřil, myslil jsem, že jsou to římsští triariové.“

„Kolik jest jich?“

„S dragony dva pluky, dohromady tř tisíce lidí.“

„Škoda, škoda, byli bychom mohli s takovou pomocí veliké věci dokázati.“

Utrpení patrné zračilo se v obličeji knížete. Po chvíli pravil, jako by sám k sobě:

„Nešťastně zvoleni byli tací vladaři na nynější dobu morovou! Ostrorog byl by dobrým, kdyby výmluvností a latinou bylo lze tuto vojnu zažehnati; Koněpcolský pak, můj svat, jest ovšem z krve bojovné, ale mladík ještě beze zkušeností, a pan Zaslavský jest ze všech nejhorší. Znáám ho ode dávna. Jestí člověk malého srdce a mělkého rozumu. Pro něj jest tak ještě drímati nad džbánkem, ale nikoliv řídití vojska. Nepravím to nahlas, aby mně nevyčítali, že ze mne mluví nenávisť, ale strašné rány tuším. A to nyní, nyní právě vzali tací lidé vesla do svých rukou! Bože, můj Bože, odvrát ode mne tento kalich utrpení! Co se jen stane s naší vlastí? Když na to pomyslím, toužím po smrti nejbližší, po smrti nejrychlejší, neboť jsem již velmi umořen a pravím ti, že jistě brzo odtud odejdu. Duše má pospíchá do vojny, ale tělu nedostává se již síly!“

„Knížecí jasnosti! Měl byste více dbáti o sebe a chrániti své zdraví, neboť síla celé země spočívá jen na něm a jest věru velice už znáti, že dosavadní útrapy značně vás oslabily.“

„Oh! Jináč však soudí naše vlast, neboť nejenom že na mne zapomněli, nýbrž i násilím hledí mi nyní meč z ruky vyrvatí.“

Dá-li Bůh a králevič Karel infuli svou za korunu zamění, bude pak již také věděti, koho odměniti a koho potrestati, a dnes jest vaše knížecí jasnost ještě dosti mocna, nežli aby musila se ohlížeti na jiné . . .“

„Půjdu také svou cestou!“

Kníže nepostřehl snad toho, že dosavadní svou cestou vedl politiku jiných »králevičů« na vlastní svou pěst, ale kdyby to byl i věděl, nebyl by od ní ustoupil, neboť jedno cítil dobré: že hájí čest své vlasti.

A znova nastal okamžik mlčení, kteréž v brzku přerušeno bylo řehotem koní a zvuky trubek táborových. Korouhve seřadovaly se již k pochodu. Hlasy tyto probudily knížete ze zamyšlení; potřásl hlavou, jako by chtěl se sebe setrástí všacka utrpení i všechny zlé myšlénky, načež pronesl:

„A měl jsi cestu klidnou?“

„Setkal jsem se ve Mšyneckých lesích s malým oddílem chlopův — bylo jich asi dvě stě, jež jsem dobil.“

„Dobře. A přivedl jsi nějaké zajatce? Jest to nyní důležitou věcí.“

„Zajal jsem jich několik, ale . . .“

„Ale? Poručil jsi je snad již odpraviti?“

„Ne, knížecí jasnosti. Pustil jsem je na svobodu.“ Jeremi podíval se na Skřetuského s údivem, načež svrstl obrví.

„Co to? Či snad i ty již náležíš ke smírné straně? Co to znamená?“

„Vaše jasnosti! Přivedl jsem z nich jednoho Záporožce, neboť byl mezi těmi chlapy i jeden převlečený šlechtic, jenž zůstal živ. Ostatní jsem pustil, neboť obdaril mne Bůh velikou milostí a potěchou. Trest za to rád podstoupím. Šlechticem oním jest pan Zágloba, kterýž mi přinesl zprávy o princezně.“

Kníže přiblížil se živě ke Skřetuskému.

„Žije? Jest zdráva?“

„Díky Bohu nejvyššímu! — Jest!“

„A kde se zachránila?“

„Jest v Baru!“

„To jest mocná pevnost. Můj milý!“ — a při těch slovech pozvedl kníže ruce své a objav hlavu pana Skřetuského políbil jej několikrát v čelo. „Můj milý! raduji se sám z tvé radosti, neboť tě miluji jako svého vlastního syna!“

Pan Jan Skřetuský políbil srdečně knížecí ruku a jakkoliv ode dávna byl by za něho svou krev prolil, pocítil dnes na novo, že na jeho rozkaz skočil by třebas i do horoucího pekla. Tak uměl si onen hrozný a ukrutný Jeremi zjednávatí srdce rytířův.

„Nu, nedívím se ti nyní, že jsi ty chlapy propustil. Odpouštím ti to beze trestů. Ale ten šlechtic Zágloba musí býti opravdu obratný! On ji tedy dovedl ze Zádňepří až do Baru?! Bohudíky! V těchto těžkých dobách jest tato zpráva i pro mne pravou potěchou. Obratným, velmi obratným musí býti. I přiveď mi jej sem přece — toho pana Záglobu!“

Pan Skřetuský hned odskočil ke dveřím, ale v témže okamžiku otevřely se již také tyto samy a v nich objevila se náhle plamenná hlava páně Věršulova, kterýž s knížecími Tatarsy poslán byl na daleký pochod v okolí.

„Jasný kníže,“ zvolal ztěžka oddychuje. „Křivonos již Poloné vzal, deset tisíc lidí tam pobil, mezi nimi dívky i děti.“

Plukovníci počali se znova scházeti a kupiti kolem Věršula, přiběhl i vévoda Kyjovský a kníže znova se zamyslel, neboť nenadál se takovéto zprávy.

„Vždyť se tam uzavřela sama Rus! To snad není možné!“

„Jedna duše živa z města nevyšla!“

„Slyšíte to, jasnosti,“ řekl kníže obrátiv se k vévodovi. „A pak vyjednávejte smlouvy s takovým nepřítelem, který takměř svých nešetří!“

Vévoda zaklel a řekl: „O! ty duše psí! A když tomu tak, pak ať sám dábel vezme to vše! Půjdu s vaší knížecí jasností dále!“

„Teď jste mým bratrem!“ dí na to kníže.

„Ať žije vévoda Kyjovský!“ zvolal starý Zacvilichovský.

„Ať žije! Ať žije shoda!“

A kníže obrátil se znova k Věršulovi: „Kam táhnou z Poloného?“

„Bezpochyby pod Konstantinov.“

„Probůh! Pak budou pluky Osiňského i Koryckého zničeny, neboť s pěchotou se jim útok nepodaří. Musíme na jich urážku zapo-

menouti a rychle přispěti jim ku pomoci. Na koně! Na koně!“ Obličej knížete vyjasnil se radostí a ruměncem opět polil jeho vychudlý obličej, neboť cesta slavná znova před ním se otevřela . . .

XIV.

Vojska minula již Konstantinovi a zastavila se v Rosolovcích. Počítalť totiž kníže na to, že Korycký a Osiňský, jakmile se dovědí o dobytí Poloného, musí sestoupiti k Rosolovcům a bude-li je nepřítel pronásledovati, vpadne neočekávaně mezi celou přesilu knížecí jako do pasti a jistá zhouba ho pak nemine. A předtuchy tyto z větší části vskutku se splnily. Vojska zajala svá stanoviště a stála tu ve vsí tichosti, připravena jsouce k bitvě. Větší i menší oddíly a stráže rozešly se na všechny strany kolem tábora. Kníže pak s několika pluky stanul ve vsi a čekal. Teprve k večeru dali Věršulovi Tataři znamení, že se strany Konstantinova blíží se jakási pěchota. Kníže uslyšev tu zvěst, vyšel okamžitě přede dvěře svého bytu v průvodu svých důstojníkův a s nimi shromáždilo se tu i několik přednějších soudruhův, aby spatřili ten pochod. Zatím blížily se pluky oznamující se zvukem polních trubek, zastavily se přede vsí a dva plukovníci běželi sotva dechu popadající ku knížeti, aby mu zde své služby obětovali. Byli to Osiňský a Korycký.

Spatřivše Višňoveckého a kolem něho spanilé rytířstvo, byli velice na rozpacích nevědouce, jak asi budou přijati; poklonili se tudíž hluboce a čekali mlčky, co jim asi kníže odpoví.

„Štěstěna točí se jako kolo a pyšné ponížeje,“ ozval se kníže Jeremi. „Nechtěli jste, pánové, přijíti k nám na prosby naše a nyní přicházíte sami.“

„Knížecí jasnosti!“ řekl směleji už Osiňský. „Se vsí duší chtěli jsme pod vaším vedením bojovati, ale zákaz nám daný byl přísný a zřejmý. Kdo ten zákaz vydal, necht jest za něj zodpověden. My prosíme za odpuštění, ačkoliv jsme nevinni, neboť jakožto vojínové musili jsme jen poslouchati a mlčeti.“

„A odvolal již kníže Dominik svůj rozkaz?“ tázal se kníže.

„Neodvolal,“ odvětil Osiňský, „ale nejsme již také k němu vázáni, ježto jediná spása i jediná ochrana našich vojsk spočívá na vaší kní-

žecí jasnosti, pod jehož velením od této chvíle žíti, sloužiti i umříti chceme.“

Slova tato, plná mužné síly, jakož i sama postava Osiňského učinily na knížete i na ostatní důstojníky mocný dojem. Byl to také proslulý bojovník a ačkoliv mlád ještě — nečítalť více nežli čtyřicet let — přece již s největší vojenskou zkušeností, již ve vojště cizozemském nabyl. Proto také utkvělo na něm každé vojenské oko s patrnou zálibou. Jsa vysoký, vzrostlý jako sosna, s rovným úcesem, žlutým vousem a švédskou bradou, ústrojem svým a postavou připomínal úplně na plukovníka z třicetileté války. Korycký, jenž byl původem Tatar, v ničem se mu nepodobal. Byl malého vzrostu, pohled jeho byl pochmurný a vyhlížel nad to v cizozemské uniformě jaksi podivně, ano tím podivněji, ježto nehodila se tato nikterakž k jeho východním rysům. Byl vůdcem německého pluku nejvybranější pěchoty a slynul stejně svou mužností jako železnou kázní, v níž své vojsko udržoval.

„Čekáme rozkazy vaší knížecí jasnosti!“ ozval se po chvíli Osiňský.

„Děkuji vám za vaši důvěru a služby vaše přijímám. Víím, že jest vojín povinen poslouchati, a poslal-li jsem prve pro vás, stalo se tak proto, že jsem o zákaze vám daném nevěděl. Však i ode dneška bude vám přežiti nejednu zlou a snad také i dobrou chvíli, leč očekávám od vás, že s novou službou svou spokojeni budete.“

„Jen když vaše jasnost bude spokojena s námi a s našimi plukovníky!“

„Tolik doufám,“ odvětil kníže. „Je daleko ještě nepřítel za vámi?“

„Přední vojsko jeho jest již dosti blízko, ale hlavní síla může sem doraziti teprve k ránu.“

„Dobře. Máme tudíž ještě dosti času. Poručte zatím především svým plukům přejíti přes majdan, abych je spatřil a poznal, jaké máte vojsko a co s ním bude možno dokázati.“

Plukovníci vrátili se okamžitě ke svým plukům a za malou chvíli vešli v čele jejich do tábora knížecího. Družina korouhví knížecích hemžila se tu kolem jako mravenci, jen aby shlédla nové své soudruhy.

Napřed jeli královští dragoni s kapitánem Gizou v těžkých helmách švédských s vysokými hřebeny. Koně měli podolské, ale krásné a vykrmené, vojínové byli stateční, při síle, dobře odpočinutí, ve třpytné zbroji, kteráž spa-

nile odražela se od vyhublých už pluků knížecích, oděných v stejnokroj již rozedraný, deštěm i sluncem vybledlý. Za nimi bral se Osiňský se svým plukem, na konec teprve Korycký. Pochvalný hluk rozlehl se okamžitě mezi knížecím rytířstvem při pohledu dlouhých těch řad německého vojska. Vojínové měli vesměs červené límce a na ramenech trpytné muškety. Šli po třiceti v řadách, krokem jednostejným, jakoby šel jen jeden člověk. A všichni byli vzrostlí, silní, stateční — staří to vojínové, kteří v nejednom již kraji a v nejednom ohni byli, z většiny už veteráni z třicetileté války, řádní to lidé, zkušení a kázni zvyklí.

Jakmile došli před knížetem, vzkřikl Osiňský: „Halt!“ *)

A pluk zastavil se, jakoby jej k zemi přikoval, důstojníci pozvedli šavle, praporečník rozvinul korouhev a zamávnuv jí po třikráte sklonil ji před knížetem.

„Vorwärts!“ **) zvolal opět Osiňský.

„Vorwärts!“ opakovali po něm důstojníci, a pluk hnul se znova ku předu.

Stejným způsobem, ba skoro ještě vzorněji představil knížeti své vojsko Korycký, při kterémžto pohledu rozradovala se takměř všechna srdce vojenská, a kníže Jeremi, znalec nad znalce, s uspokojením díval se na přecházející a usmíval se, neboť v táboře jeho byl právě již veliký nedostatek pěchoty a při pohledu na tuto novou pěší posilu byl si tím jist, že síly jeho vzrostly, i doufal také, že s nimi veliké dílo provede. Družina jeho rozhovořila se nyní o rozmanitých věcech vojenských i o vojínech, jež ve světě lze spatřiti.

„Dobrá jest pěchota záporožská, zvláště při obraně ze zákopů,“ pravil pan Slešišský, „ale tito zde jí odolají, poněvadž jsou vycvičenější.“

„Ba, jsou mnohem lepší!“ odvětil na to pan Migurský.

„Leč přece je to jen těžký lid,“ řekl pan Věršul. „Kdybych měl já s nimi co činiti, chtěl bych je za dva dny tak umoriti, že třetího dne mohl bych je už potlouci jako berany.“

„Co to mluvíš?“ ozval se jiný. „Němci jsou dobří vojáci!“

I dí na to pan Longinus Podbipata ve své zpěvavě litevštině:

*) Stůjte!

**) Ku předu!

„Na mou věru, sám Bůh to různé národy různými přednostmi obdaril. Jako jsem slyšel, že v celém světě není nad naši jízdu, tak zase nelze ani uherskou pěchotu srovnati s touto německou!“

„Protože je Bůh spravedlivý!“ řekl na to pan Zágloba. „Vám na příklad dal Bůh veliké štěstí, veliký meč a těžkou ruku, ale za to příliš malý rozum.“

„Již se do něho zakouzl jako koňská pijavice!“ pronesl se smíchem pan Skřetuský.

Ale pan Podbipata se zamračil, zamhouřil oči a řekl na to s obvyklou u něho sladkostí: „A vám dal zase jazyk příliš dlouhý!“

„A myslíš-li, že udělal tak špatně, když mi dal takový, jaký mám, pak přijdeš zrovna do pekla i s tvou čistotou, neboť opovažuješ se jeho vůli kantorovati.“

„Eh, kdož dovede tobě se vyrovnati! Povídáš jen a povídáš! . . .“

„A víš-li pak, čím se člověk liší od zvířat?“

„A čím?“

„Rozumem a řečí.“

„Ten mu dal!“ smál se plukovník Mokřský.

„Nechápeš-li, proč máme my v Polsku nejlepší jízdu a proč Němci nejlepší pěchotu, tak ti to vysvětlím.“

„Nuže, proč? proč?“ ptalo se hned několik hlasův současně.

„Nuže, když Pán Bůh stvořil koně, přivedl jej před lidi, aby dílo jeho pochválili. Ale na břehu, na samém kraji stál Němec, jak už Němci vůbec všude do popředí se derou. I ukazoval jim Pán Bůh koně a ptal se Němce: „Co je to?“ A Němec na to: „Pferd!“ *) „Cože?“ řekl na to Stvořitel, „ty nazýváš mé dílo ‚Pfe!‘ Dobře, za to nebudeš nikdy na tomto stvoření jezdit a budeš-li, jezdit budeš špatně!“ A po těch slovech daroval koně Polákovi. Proto také je polská jízda nejlepší; Němci však dali se hned na to se svou pěchotou k Pánu Bohu na pochod a prosili za odpuštění — a za to zase jsou oni od té doby nejlepší pěchotou.“

„Věru toť mistrné vysvětlení,“ podotkl pan Podbipata.

Další jich rozmluvu přerušili noví hosté. Přišli totiž se zprávou, že se ještě jakési jiné vojsko blíží k táboru, vojsko to, kteréž prý však není kozácké, ježto nepřichází od Konstantinova, alebrž z jiné strany — od řeky

*) Kůň.

Zbruče. A vskutku za dvě hodiny na to objevily se již korouhve tyto s takým lomozem trub a bubnů, že se až kníže rozhněval na to a poslal jim vstříc rozkaz, aby šli tiše, ježto nepřítel nalézá se na blízkou. Byl to pan královský dozorce Samuel Lašč, slavný jinak dobrodruh, podivín i zabijce, ale rovněž také velký vojín. Vedl osm set lidí takového asi druhu, jako byl on sám, dílem šlechticů, dílem kozáků, kteří

se s Laščem, vévodou Kyjovským, Zaccviličovským, Machnickým a Osiňským, radil se s nimi o dalších krocích. Bylo ustanoveno dáti se druhého dne z rána s Křivonosem v bitvu, a kdyby ještě do té doby nedorazil, měl býti vyhledán.

Noc byla již pozdní, ale od posledních deštů, kteréž pod Machnovkou vojínům tak velice byly na překážku, nastalo teď počasí pohodlné. Na tmavé klenbě nebeské svítily

Plukovníci vešli v čele svých pluků do tábora knížecího. (Str. 214.)

by v zájmu dobra všichni vlastně měli viseti. Ale kníže Jeremi nelekl se svévolného toho vojska doufaje, že v jeho rukách změní se všichni v pokorné ovečky, a že vzteklostí svou i mužností jiné své nedostatky s dostatek nahradí.

Byl to šťastný den.

Včera ještě byl by kníže, ohrožen odchodem vévody Kyjovského, odložil další boj, až by mu síly přibýlo, za kteroužto příčinou chtěl se uchýliti do klidnějšího kraje — dnes stál však opět v čele dvanáctitisícové armády, a ačkoliv Křivonos pětikrát tolik čítal, mohly se přece obě síly vzhledem k tomu, že nepřátelská skládala se většinou z luzy, rovnati. Proto také nyní kníže na odpočinek již ani nemyslí. Uzavřev

roje zlatých hvězd. Měsíc povznesl se vysoko a pokryl bledým svým světlem veškeré střechy Rosolovské.

V táboře na spaní nikdo ani nepomyslí. Všichni byli přesvědčeni o tom, že zítra nájisto bude svedena bitva, a proto se k ní také náležitě připravovali, bavíce se po starém zvyku přátelským hovorem, zpěvem i nadějí ve příští vítězství. Důstojníci i předáci vojenské družiny, všichni jsouce při veselé náladě, skupili se okolo velikého ohně a bavili se při sklenkách medoviny.

„Nuže povídejte,“ volali na Záglobu, „když jste se dostali přes Dněpr, co jste potom činili a jak jste se dostali do Baru?“

Pan Zágloba vyprázdnil čtvrtku medoviny a řekl:

„... Sed jam noc humida coelo praecipitat
Sudentque sidera cadentia somnos,
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,
Incipiam...“ *)

„Ach pánové, kdybych měl všecko zvláště vypravovati, nestačilo by k tomu ani deset nocí, ba nestačila by nám k tomu ani medovina, neboť jest zapotřebí staré hrdlo tak jako starý vůz tučně mazati. Dost na tom, když vám řeknu, že jsem přišel až do Korsuně, do tábora samotného Chmelnického, a to s princeznou, již jsem přece jen dovedl i z tohoto pekla v bezpečí zachrániti.“

„Probůh! To jste snad dokonce čaroval!“
vzkřikl pan Vladyjovský.

„Co je pravda, to je pravda: čaroval jsem,“ odpověděl pan Zágloba, „neboť jsem tomu umění ještě za mladých let od jedné čarodějnice v Asii se přiučil, . . . čarodějnice ta totiž zamilovala se do mne a všecka tajemství svého umění mi pak svěřila. Ale mnoho jsem čarovati nemohl, trefily tu čáry na čáry. Jeť tam kolem Chmelnického plno hadačův a čarodějnic a ti přivedli mu k úsluhám tolik dáblů, že on s nimi nakládá jako s chlopy. Jde-li spat, musí mu ďábel boty zouti, zakouří-li se mu šaty, tu je ďáblůvými svými ohony čistí, a je-li opilý, zle se pod ním slouží!“

Nábožný pan Longinus poželhal se křížem a řekl: „S nimi je moc pekelná, s námi nebeská!“

„Byli by mne ti černí před Chmelnickým rovněž málem prozradili, kdo jsem a koho to doprovázím, ale já jsem je jistým způsobem zaklínal a oni mlčeli. Bál jsem se však dosti, aby mne Chmelnický nepoznal, neboť jsem před rokem asi dvakrát v Čehryně u Dopula s ním se sešel a nad to bylo tam i několik jiných známých plukovníkův, ale což na tom. Břicho mi spadlo, brada vyrostla až po pás, vlasy přes ramena a ostatní proměněno bylo mým převlečením, takže mne nikdo nepoznal.“

„Zajisté jste viděl i Chmelnického?! A mluvil jste s ním?“

„Viděl-li jsem Chmelnického? Tak jako vás zde vidím. Vždyť on sám mne také poslal

jako svého špehouna do Podolí, abych tam jeho manifesty chlopům rozdával. I pěrnač mi dal, abych byl v bezpečí a přede všemi útoky hordy tatarské chráněn, a takž tedy jsem jel již od Korsuně vsudy v úplné bezpečnosti. Kdykoli mne chlopi nebo Nižovci někde potkali, zamávl jsem jim pod nosem pěrnačem a řekl: „Polibte to, děti, a jděte ke všem dáblům!“ Poručil jsem si také všude jídla i pití, a oni dávali, ba i povozy mi skytali, čemuž jsem byl velice rád, neboť přál jsem si, aby si už moje ubohá princezna po tak velikých strastech a utrpeních přece jednou odpočinula. Nu a mohu vám dobře říci, že za tu dobu, nežli jsme dojeli do Baru, zotavila se již tak dalece, že lidé tam v Baru nemohli se na ni dosti vynadívati. Jest tam sice mnoho uhlazených panen, ježto se tam sjížděla šlechta z celého okolí, ale podobaly se jí všechny asi jako sovy kráse. Lidé ji tam mají rádi a i vy, pánové, byste ji všichni pomilovali, kdybyste ji znali.“

„Zajisté!“ řekl malý pan Vladyjovský.

„Ale proč jste s ní putoval až do Baru?“
tázal se pan Migurský.

„Protože jsem si předsavzal, že se nezastavím, dokud ji nepřivedu do bezpečného místa, a proto také nedůvěřoval jsem ani malým zámečkům domnívaje se, že i ty může kozácká bouře zastihnouti. A na Baru, kdyby až tam došla, zuby by si polámala. Je tam pan Ondřej Potocký, který obsadil zdi hradební mocí velikou a jenž dbá o Chmela asi tolik jako já o prázdnou sklenku. Což, pánové, myslíte snad, že jsem zle učinil, když jsem se tak daleko odchýlil od ohně? Ale já vám pravím, že mne Bohun stále při tom pronásledoval, a kdyby mne byl někde lapil, že by ze mne najisto marcipány pro své psy byl nadělal! Vy ho neznáte, ale za to já ho poznal! Ať si ho ďábel vezme! Nebudu míti dříve pokoje, dokud ho nepovésí! Kéž by mu Bůh dal tak šťastný konec! Amen! Však on si také dojista nikoho tak pěkně nezapamatoval jako mne! Brrr! Když na to pomyslím, až mne mráz obchází. Proto také teď rád do sklenice hledívám, ačkoliv od přírody pití nemiluju.“

„Co to mluvíš,“ ozval se pan Podbipata, „vždyť piješ, bratříčku, jako studničná váha!“

„Nenahýbej se jen tak příliš do té studně, neboť nic moudrého tam na dně neuvidíš. Ale což na tom! Maje tedy pěrnač a manifesty Chmelnického, nezkusil jsem již tak mnoho.

*) „Ač již noc vlhká na nebi přikvačila,
a radí i hvězdy mihavé ke spánkům,
přece — máte-li takovou lásku poznati osudy naše,
počnu...“

Přibyv do Vinice, našel jsem tam v táboře korouhev přítomného zde pana Aksaka, leč z „didovské“ kůže jsem se přece ještě nesvlekl, neboť jsem se bál chlopův. Ale byl tam jakýsi řemenář, jménem Suhak, kterýž Záporožcům špehoval a Chmelnickému zprávy posýlal. Po tom tedy odeslal jsem Chmelovi manifesty, napsav na ně takové sentence, že pan Chmel, až je přečte, dojistá ho z kůže sedře. Ale v tom tu náhle před samým již Barem potkala mne taková příhoda, že bych byl již málem zahynul.“

„Jak to? Co se stalo?“

„Setkal jsem se tam totiž s opilými vojáky, svévlníky to svého druhu, kteří zaslechli, jak jsem ku princezně mluvil: ‚slečno‘ — nedával jsem si totiž již tak pozor, když nalézal jsem se již na blízkou svých lidí. I spustí oni na mne: ‚Jaký to ‚did‘ a jaké to obzvláštní chlápisko, kterému se říká: ‚slečno‘?‘ Pohlédli na princeznu a ta byla jedno kvítí, jedno malování. Dali se do nás. Odstrčil jsem rychle svou ubohou spoludružku do kouta, postavil se před ní a sahl po šavli . . .“

„A to je divné,“ řekl pan Vladyjovský, „že jste měl u sebe šavli, když jste byl převlečen za ‚dida‘!“

„He?“ řekl Zágloba. „Ze jsem měl u sebe šavli? A kdo vám to řekl, že jsem měl šavli? Neměl jsem žádnou, ale chytil jsem honem jednu z těch, kteréž ležely na stole, neboť příhoda tato stala se mi v krčmě v Šipincích. Dva útočníky položil jsem na zemi v okamžiku. Ale ti ostatní sáhli již k puškám. I dal jsem se do křiku: ‚Stůjte, psi! Vždyť jsem šlechtic!‘ V tom se dali všichni do křiku: ‚Halt! Halt! Jede stráž!‘ Ale nebyla to stráž, byla to paní Slanoševská s jednou eskortou, kteréž stál v čele padesáti koní jakýsi jinoch. Ti také zbojníky utišili, načež jsem se obrátil k ochráncům svým s pokornou prosbou. I pohnul jsem je až k slzám. Paní Slanoševská vzala princeznu do karety a hnuli jsme se k Baru. Ale myslíte, pánové, to že jest už konec? Ale kdež!“

Pan Slesinský přerušil však náhle vypravování: „Podívejte se, pánové, co je to tamhle za světlo? Je to snad už svítání?“

„To nemůže býti!“ odvětil pan Skřetuský. „Je ještě příliš časně.“

„A je to stranou Konstantinova.“

„Ano, tak jest. A světlo je stále jasnější!“

„To je oheň!“

Při těch slovech obličejů všech zvažněly, všichni zapoměli na vypravování a vzchopili se na nohy.

„Oheň! Oheň!“ opakovalo několik hlasův.

„Toť asi Křivonos dorazil již až sem z Poloného.“

„Křivonos a se vsí mocí!“

„Přední stráže zapalily město nebo nějakou blízkou vesnici.“

V okamžiku tom již zazněly trubky na poplach a současně také objevil se starý Zavicilichovský mezi rytíři.

„Pánové,“ oznamoval, „přišly naše oddíly se zprávami. Nepřítel jest nám před očima! Musíme se okamžitě hnouti! Ke korouhvím! Ke korouhvím!“ Důstojníci pospíšili si co nejrychleji ke svým plukům. Čeleď uhasla ohně a za chvíli rozestírala se již po táboře tma. Jenom v dáli, tam se strany Konstantinova červenalo se nebe stále šir a síře, stále silněji a silněji a při záři té bledly a shasínaly i samy hvězdy. A znova ozvaly se tiché trubky. Bylo dáno znamení, aby se sedalo na koně, pak znamení k pochodu. Nescetné massy lidí a koní sebou již hnuly. Uprostřed ticha bylo slyšeti jen řehot koňstva, odměřené kroky pěchoty a konečně hluchý rachot děl Vurclových; časem zařinčely muškety a rozlehly se hlasy velení. Bylo cosi hrozného v tom mocném pochodu, zacláněném soumrakem, cosi děsného v těch hlasech, v té vřavě, břínkání železa, v lesku zbroje i mečů. Korouhve daly se pochodem po cestě ke Konstantinovu a plynuly po ní stále směrem k požáru, podobajíce se hadu lezoucímu uprostřed temnoty. Ale krásná noc červencová klonila se již k jitru. V Rosolovcích počala již drůbež kuropění, probouzejíc svými hlasy celé město. Rosolovice od Konstantinova dělila teď asi míle cesty, přešla již tedy vojska za volného toho pochodu asi polovicí dráhy . . . Zatím z požáru proti nim se řítícího vyšla již i bledá jitřenka, bledá tak, jako by ustrašená, leč nasýtila i takto v čase co nejkratším nejbližší své okolí dostatečným světlem, vynořujíc při tom ze stínu svého lesy, háje i bílý pruh cesty a jdoucí po něm vojska. Nyní bylo lze již zcela dobře rozeznávat lidi, koně i seřaděné řady pěchoty. Nad to vyvstal i ranní, chladný větřík, kterýž si nad hlavami rytířův pohrával s korouhvemi.

Napřed kráčeli Věrsulovi Tataři, za nimi Poňatovského kozáci, potom dragoni, děla Vurclove a pěchota i husarstvo až naposled. Pan

Zágloba jel vedle pana Skřetuského, ale vrtěl sebou na sedle tak podivně, že bylo na něm znáti, jak se ho vmocňuje před blízkou bitvou jakýsi nepokoj.

„Pane náměstkú!“ řekl ke Skřetuskému septem tak, jako by se bál, aby ho nikdo neslyšel.

„Co si prejete?“

„A udeří husaři první na nepřítel?“

„Pravil jste, že jste starý vojín, a nevíte, že husaři zůstanou vždy v záloze, aby bitvu rozhodli — to pro ten okamžik, když už nepřítel veškeré své síly napjal.“

„To vím, vím, ale chtěl jsem to věděti jistě.“

Nastal okamžik mlčení. Za chvíli tázal se pan Zágloba hlasem ještě tišším: „A je tu Krivonos s celou mocí?“

„S celou.“

„A kolik jich má?“

„S luzou asi šedesát tisíc.“

„U dábla!“ řekl na to pan Zágloba.

Skřetuský se pod vousy usmál.

„Nemyslete si, že se bojím,“ šeptal dále pan Zágloba, „ale mám krátký dech a nemiluju tlačenicí, neboť v té je horko a mně jak je horko, nic není do mne. Kdyby to tak bylo v souboji! V tom člověk může užiti své obratnosti, ale zde s obratností pranic nepořídí! Zde nevyhrává hlava, ale ruce. Zde jsem na mou věru před panem Podbipatou hlupákem! Mám záe na břichu dvě stě červených zlatých, jež mi kníže daroval, ale vězte mi, pane náměstkú, že bych si přál, abych měl to břicho raději někde jinde! Fi! Fi! Nemiluju velké bitvy, ne, ne, ty nemám rád. Necht' je das vezme!“

„Ale vždyť se vám nic nestane! Seberte jen duchapřítomnost.“

„Duchapřítomnost? Bojím se jen hlavně toho, že zde mužnost přemůže můj rozum! Nad tím se soužím. A měl jsem ještě nad to zlé znamení: Když jsme seděli u ohně, spadly dvě hvězdy — já je viděl... kdož ví, nebyla-li některá z nich ta moje!“

„Za vaše dobré skutky jistě se vám Bůh dobře odmění a při zdraví vás zachová!“

„Jen aby se mi příliš záhy neodměnil!“

„Proč jste nezůstal v táboře?“

„Mysлил jsem, že je to u vojska bezpečnější.“

„To také jest. Uvidíte sám co nejdříve, že to není nic tak velkého. My jsme už tomu

přivykli a — *consuetudo altera natura.**) Aj, ejhle, zde již Sluč a Višovatý rybník.“

A vskutku také vody Višovatého rybníka oddělené od Sluči dlouhou hrází v dálce se již objevily. Vojska se týmže okamžikem na celé čáře zastavila.

„Už to začíná?“ tázal se pan Zágloba.

„Kníže bude toliko řady přehlížeti,“ vysvětloval mu pan Skřetuský.

„Nemám rád tlačenicí, ne, ne, nemám! Opakuji vám to ještě jednou, pane náměstkú, nemám rád tlačenicí!“

„Husaři na pravé křídlo!“ rozlehl se hlas pobočnicka knížecího, kterýž přijel právě od samého knížete k panu Janu Skřetuskému.

Zatím rozednilo se již úplně.

Oheň zbledl v záři vycházejícího slunce, zlacené paprsky odrazily se v ostrých husarských kopí, takže se zdálo, jako by nad rytíři planulo tisíce světél. Po seřazení korouhví neskrývala se již více vojska, alebrž zazpívala jako by jedním hlasem: „Witajcie podwoje zbawienia!“**) Mocná tato píseň rozběhla se po rose, zalehla v sosnový bor a zaznívajíc ozvěnou letěla k nebesům.

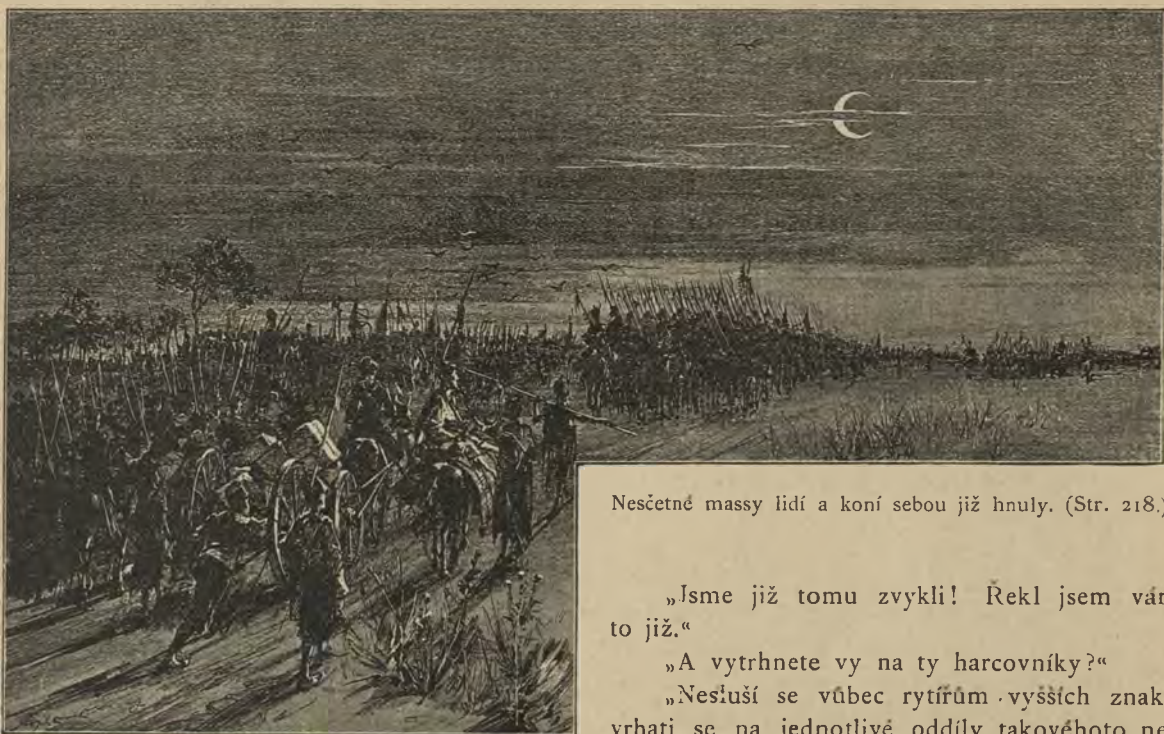
Konečně začernal se břeh po druhé straně hráze chmurami kozáckými; pluky stoupaly za pluky, pak Záporožské koňstvo, jezdci ozbrojení dlouhými kopími, pěší lid se samopaly a vlny chlopův ozbrojených kosami, cepy i vidlemi. Za nimi bylo lze dostřehnouti tak jako by v mlze veliký, obrovský tábor — jakési pohyblivé město... Skřípání tisíců vozův a rehtání koňstva dolétalo až sem k uším knížecího vojska. Kozáctvo šlo však beze všech obvyklých mu vřesků, bez vytí a zastavilo se na druhé straně hráze.

Nyní dívaly se po nějaký čas mlčky na sebe dvě nepřátelské mocnosti.

Pan Zágloba drže se stále u Skřetuského díval se na to moře lidí vyjeveně a mručel si při tom: „Ježíši Kriste! Proč jsi jen stvořil tolik toho ničemnictva? Snad je to již sám Chmelnický se vši svou chátrou a se všemi svými zbojníky! Není-liž to odvážnost, řekněte sám, pane náměstkú! Přikryjou nás čepicemi! A v Ukrajině před tím bývalo tak krásně! A stále se jen valí a valí! Aby vás sám ďábel do pekla svalil! A všechno to jde na naši kůži!“

*) Zvyk jest druhá přirozenost!

**) Vítejte nám, zvěsti spásnosné!

Nesčetné massy lidí a koní sebou již hnuly. (Str. 218.)

„Neklejte, pane Záglobo! Dnes je přece neděle!“

„Ah, pravda! Dnes je neděle! Lépe jest na Boha myslet! Pater noster, qui es in coelis! . . . Ale od těch darebáků nemůžeme přece očekávat žádného respektu! . . . Sanctificetur nomen tuum! . . . Co se to jen bude dít na té hrázi?! . . . Adveniat regnum tuum! . . . Již se mně až dech zatajil! . . . Fiat voluntas tua! . . . Kéž byste zdechli, vy nelidští zbojníci! . . . Vizte, pane, co to?“

Jedno oddělení několika set lidí odtrhlo se od hlavní černé massy a blížilo se v nepořádku k hrázi.

„To jsou harcovníci!“ *) odvětil pan Skřetuský. „Však jim naši vyjedou hned naproti!“

„Začne se již snad bitva?“

„Tak jako že je Bůh na nebi.“

„U všech ďáblů!“

Zlý humor páně Záglobův neměl již trpělivosti ni míry.

„A vy jste, pane náměstku, jako v masopustě na divadle!“ vykřikl na Skřetuského. „Tak, jakoby se ani o naši kůži nejednalo!“

*) Přední útočníci.

„Jsme již tomu zvykli! Řekl jsem vám to již.“

„A vytrhnete vy na ty harcovníky?“

„Nesluší se vůbec rytířům vyšších znaků vrhat se na jednotlivé oddíly takového nepřítele a také takového harcovnictví nikdo nepodniká, kdo drží na vážnost, důstojnost. Ale za těchto dob a poměrů nedbá již nikdo na důstojnost.“

„Jdou již i naši! Jdou!“ vzkřikl pan Zágloba, spatřiv krásnou čaru dragonů pana Vladyjovského blížící se rázem ke hrázi.

Za nimi hnalo se i několik dobrovolníkův od každé korouhve. Byli mezi nimi: rudý Věrsul, Kušel, Poňatovský, oba Karvičové a od husarského znaku pan Longinus Podbipata.

Vzdálenost mezi oběma oddíly menšila se vřichledě.

„Budete svědkem pěkných věcí,“ řekl Skřetuský k panu Záglobovi. „Dejte si pozor zvláště na pana Vladyjovského a Podbipatu. Jsou to velicí rytíři, velicí bojovníci! Dohlédnete je?“

„Dohlédnu.“

„Nuže jen se dívejte, nabudete za chvíli také odvahu!“

XVI.

Bojovníci přiblíživše se k sobě zastavili koně a počali se vzájemně škádliti.

„Aj, buďte nám vítáni! Hned, hned vašimi mrtvolami své psy tu nakrmíme!“ volali vojínové knížecí.

„Vaše trupy se ani pro psy nehodí!“

„Shnijete v rybníce, vy bezectní zbojníci!“

„Pro koho tak určeno, ten tam shnije!
Vás však ryby dříve rozkoušou!“

„Jděte raději s vidlemi na hnojstě! Chámové! Lépe vám to bude slušeti nežli šavle!“

„A třeba jsme chámové! Však synové naši budou již šlechtici, neboť se z vašich dcer narodí!“

V tom se vyhrnul do popředí jakýsi kozák, patrně zádněperský, a přistrčiv dlaně k ústům volal hřmotným hlasem: „Pan kníže má dvě synovkyně! Řekněte mu, aby je poslal Krivosovi!“

V tom vyskočil již druhý, oděný v červený kontuš, jež patrně stáhl s nějakého šlechtice. Dopadl pana Vladyjovského se strany, ale v okamžiku, kdy měl seknouti, vzepjal se mu kůň, kteréžto příležitosti použil pan Vladyjovský, rychle se obrátil, v čemž bylo znáti hned dokonaleho mistra, a nežli mohl nepřítel jeho znova šavli povznést, chopil jej za krk tak mocně, že hnouti se mu nemohl.

„Bratry rydnyje, spasajte!“ *) volal zajatec.

Panu Vladyjovskému však již se nevzpíral věda dobře, že — kdyby sebe méně se hnul — smrtelné ráně více by neušel, ba ještě koně

Několik vojínů utkalo se v boj z obou stran. (Str. 221.)

Panu Vladyjovskému se až v očích zajištilo ze vzteku nad těmito slovy a v okamžiku tom již popustil koně přímo proti Záporožcovi.

Pan Skretuský, stojící na pravé straně s husarstvem, poznal ho již z daleka a zvolal na Záglobu: „Vladyjovský letí! Vladyjovský letí! Dívejte se! Tamhle!“

„Vidím!“ volal pan Zágloba. „Již ho dopadl! Již se bijí! Jednou, dvakrát! Teď se žene dále za ním. Vidím to dobře! Oho! Už sletěl!“

A skutečně také hned po druhém setkání se padl Záporožec k zemi, jako by jej byl hrom srazil — a padl hlavou v tu stranu, kde stál nepřítel — zlé to znamení!

svého patami bil, aby jej ku předu pobídl, a tak vedl jej pan Vladyjovský jako vlk kozu.

Při pohledu na tento výstup utkalo se v boj z obou stran několik vojínů, mnoho ne, ježto na úzké hrázi nebylo místa. Muž srazil se s mužem, kůň s koněm, šavle se šavlí, tak že pohled ten poskytoval celou řadu soubojů, na niž obě vojska patřila se zvědavostí největší, předpovídajice si z toho další štěstí patrně už z blízké bitvy. Ranní slunko svítilo již nad válečnicemi a povětří bylo tak čisté, že bylo lze již i jednotlivé obličejy z obou stran rozeznati. Zápas tento podobal se z dále jako nějakým

*) Bratří rodní, zachraňte mne!

závodům anebo zábavě. Časem vylítl z boje kuň již bez jezdce, tu opět kácel se trup po hrázi dolů do rybníka do jasné vody, jež rozpryskla se v zlaté jiskry, načež vlnila se ode břehu vždy dál a dále. Odvaha vojáků mohutněla na obou stranách, v obou táborech dívajících se na statečnost svých rytířů, a udatnost vzrůstala již v chuť a nedočkavost po boji. Každý posýlal šťastné přání svým druhům, náhle sepjal však pan Skřetuský ruce a vzkřikl: „Věršul padl! zhyнул i s koněm! Hleďte, seděl tam na tom bělouši!“

Ale Věršul nezahynul, ačkoliv skutečně padl i s koněm, neboť oba dva povalil obrovský Puljan, bývalý to kozák knížete Jeremiho, dnes druhý vůdce po Křivonosovi. Byl to proslulý harcovník a podobnou hru nedal si nikdy ujíti. Byl velmi silný, neboť přelomil najednou dvě podkovy a v zápase křížovém platil za nepřemožitelného. Převalil Věršula a udeřil na statečného důstojníka Kurošlechtice, kteréhož ťal tak mocně, že rána zasáhla až k samému sedlu. Ostatní vidouce to, ustoupili ze strachu, ale pan Longinus obrátil se na něj sám.

„Zhyneš!“ vzkřikl na něj Puljan, vida před sebou neohroženého muže.

„Co platno?!“ odpověděl pan Podbipata tasiv svou šavli.

Svůj meč „třemhlavydolů“ *) nazvaný s sebou neměl, neboť určil ho k lepšímu účelu, nežli aby jím bojoval proti jednotlivci; proto také ponechal ho v rukách svého věrného pacholika v řadě na břehu — s sebou měl jen lehkou batorovku se třpytnou, zlatem vykládanou rukojetí. Puljan první jeho ránu vydržel, ačkoliv poznal hned, že má co činiti s velestatečným bojovníkem, neboť se mu šavle jeho až v ruce zachvěla; vydržel však i druhou, ba i třetí ránu, načež buď že větší sílu a obratnost v šermování poznal u svého nepřítele nebo že se snad chtěl pochlubiti svou strašlivou silou aneb posléze — byv Podbipatou stále držen při kraji hráze — snad se obával, aby do vody neslítl, sotva že tři ty rány odrazil, pobídl koně k útoku na svého soupeře se strany, takže také Litvína chytil v polou těle do svých rukou.

I pustili se oba do sebe jako dva medvědi, když rvou se o samici, ovinuli se tak kolem sebe jako dvě sosny, které vyrostly z jednoho

pně a vzájemně kolem sebe se krouť tvoříce při tom takřka jedno dřevo, jeden strom.

Všem tajil se dech při tom divadle, při pohledu na oba zápasníky, z nichž každý od svých za největšího siláka byl pokládán. Řekl bys, že opravdu již srostli v jedno tělo, neboť delší dobu se takměř ani nehýbali. Pouze z natažených jako lučistě hřbetův bylo lze poznati nadlidské napjetí ramen, jimiž drželi se navzájem v těsném objetí. Náhle obličej páne Longinův stále víc a více červenal, kdežto obličej zbojníkův v téměř poměru stupňovitě modral. Uplynul okamžik — nepokoj dívajících se vzrostal. Hrobové to ticho přerušil pouze dušený hlas: „Pust! . . .“

„Ach, ne . . . můj milý!“ odpověděl druhý hlas. Ještě okamžik. V tom cosi hrozně zachraptělo, ozval se sténost, dušený hlas jako by z podzemí a proud černé krve vyhrkl z úst Puljanových, jehož hlava v okamžiku také sklesla na ramena. Pan Longinus Podbipata vyhoupl jej nyní ze sedla a nežli diváci měli času pomyslit na vše, co se stalo, přehodil jej na své sedlo, načež uháněl směrem ke svým.

„Vivat!“ volali Višnovectí.

„Na zmar!“ odpovídali Záporožci.

A místo toho, aby se lekli osudu, jakýž stihl jejich vůdce, udeřili tím zarputileji na nepřítele. Nastaia bitva neurvalá, kteráž těsností místní stala se ještě zoufalejší. Byli by pak věru všichni zde bojující molojci padli pod ranami obratných svých protivníků, kdyby nebyly náhle zazněly z tábora Křivonosa trubky, jež svolávaly je k zpátečnímu pochodu.

Ustoupili tudíž okamžitě a protivníci, aby ukázali, že zvítězili a zaujali pole, chvíli se na bojišti ještě zdrželi, načež rovněž vrátili se ke svým. Hráz tudíž opět osiřela, zůstaly na ní jen trupy lidské a koňské, jako by předzvěst toho, co se ještě dítí bude . . . a smrtná cesta tato černala se mezi oběma tábory jako zlé znamení . . . Jen lehký vánek větérku svažoval povrchní hladinu jezera a šuměl v listí vrbovém přezalostně. Zatím hýbaly se Křivonosovy pluky jako by nedohledná hejna špačkův a kulichův. Napřed táhla chátra, za ní Záporožská pěchota, pak koně, Tataři, kteří šli dobrovolně, kozácké dělostřelectvo, a všecko to beze všeho ladu a skladu. Tlačili se jedni na druhé, šli, jak se říká, hlavou na hlavě, chtějíce patrně nesmírným počtem hráz pro sebe zaujati a potom udeřiti odsud na knížecí vojsko. Divoký Křivonos dů-

*) Zerwikipatur.

věřoval v pěst a šavli, nikoli v umění vojenské, a proto také hotoval se s celou svou silou k útoku, poručiv svým plukovníkům jdoucím v zadu, aby poháněli ty přední, aby — kdyby třeba i nechtěli — ku předu jíti musili. Kule počaly pleskati o vodu jako nějaké divoké labuté a potápky, ačkoliv jinak v knížecím vojtě, roze-staveném na druhém břehu jako figurky na šachovnici, nečinily škody žádné, ježto vzdálenost byla mezi oběma nepřáteli ještě dosti značná. I zalila v krátkce lidská tato povodeň hráz úplně a postupovala ku předu stále beze všech překážek; část oné vlny, jež došla již až k řece, chtěla se přepravit, leč nemožla a proto vrátila se znova ke hrázi — i šli tak hustě, že po koňských hlavách — jak později Osiňský tvrdil — snadno mohlo se choditi. Pokryli hráz zkrátka tak, že nezbylo tu prázdné píde.

Kníže Jeremi díval se na to z druhého břehu a svažtil při pohledu na to vše obrví; z očí jeho sršely blesky. Vida však opět bez ladnosti a tlačenicí mezi Křivonosovými pluky, řekl k plukovníkovi Machnickému: „Nepřítel zachází s námi po chlopském způsobu a nedbaje vojenských pravidel žene se na nás proudem, ale nedožene se.“

Zatím pluky Křivonosovy jako by na posměch právě pronesených slov knížecích došly až do polovice hráze, načez s podivením nad tichostí a mlčenlivostí vojsk knížecích zde se zastavily. Ale právě v tom okamžiku nastal mezi vojskem všeobecný ruch: i ustoupil kníže Jeremi zůstaviv mezi sebou a hrázi veliký prázdný polokruh, jenž měl býti patrně polem bitvy.

Pěchota Koryckého se rozestoupila, odkryvši tak děla Vurclova, namířená směrem ke hrázi, v zadu pak v koutě, jež tvořila Sluč a hráz, leskly se v pobřežních houštinách muškety Němcův Osiňského. I bylo skoro již teď znáti, na které straně bude asi vítězství. Jenom tak šilený zbojník, jakým byl Křivonos, mohl odhodlati se k bitvě za takovýchto okolností, za kterých s celou velikou mocí nikdo by ničeho nesvedl, ba ani vojsko by nepřepřivil, kdyby Višňovecký tomu bránil. Ale kníže Jeremi zůmyslně chtěl pustiti část jeho síly až za hráz, aby ji zde mohl obklíčiti a zahubiti. Veliký ten vůdce kořistil ze zaslepení protivníka, kterýž ani na to nepočítal, že nebude moci svým lidem válčícím na druhém břehu ku pomoci přispěti leda po úzkém proužku, přes který značnější

oddíly vojenské přepravití nebylo možno. A tak tedy vojenští znalci pozorně se dívali na čin Křivonosův, jež přece nic nenutilo k tak šilenému kroku.

Nutila jej k tomu jen ctizádost a krvežízlivost. Kromě toho dověděl se zbojník tento také, že Chmelnický obávaje se výsledku bitvy s Jeremim šel sám s celou svou mocí na pomoc Křivonosem dříve poslanému vojsku. Křivonos pak obdržel ještě v čas rozkazy, aby bitvu nesváděl. Ale právě proto rozhodl se zase Křivonos bitvu svěsti a pospíchal.

Dobyt Poloné, rozlačnil se po krvi a nechtěl se o ni s nikým děliti, proto také pospíchal. Ztratí-li polovici lidí, což na tom?! Však zbytkem přece jen překoná a udolá síly knížecí, jež potom zničí do poslední duše. Hlavu Jeremiho přinese Chmelnickému darem . . .

Zatím proud chátry dorazil již až na samý konec hráze, již ji přešel úplně a rozlil se na onom polokruhu, kterýž před tím vojska Jeremiho opustila. Ale v tomto okamžiku počala již skrytá pěchota Osiňského palbu se strany, a z děl Vurclových vybuchly dlouhé kotouče dýmu, země se chvěla od hukotu a bitva začala na celé čáře.

Dýmy zaclonily břehy Slučy, rybník, hráz, ba i pole, takže nebylo kolem ničeho viděti; jenom čas od času mihly se tu onde červené barvy dragonův, někdy zaleskly se jen hřebeny letících helem . . . a vše to vřelo v děsné chmuře. V městě pak vyzváněli na všechny zvony, jichž žalostný hlahol mísil se s basovým hukotem děl. Z tábora valily se ke hrázi stále nové a nové pluky. Ony pak, které již hráz přešly a dostaly se šťastně na druhou stranu rybníka, rozáhly se okamžitě po celé dlouhé čáře na břehu a udeřily se vši vzteklostí na knížecí vojska. Bitva rozšířila se od jednoho konce rybníka až k ústí řeky a k bažinatým lukám, jež toho nad jiné mokrého léta byla zúplna zavodněna. Chátra a Nižovci musili ovšem buď zvítěziti aneb zhynouti, ježto měli za sebou vodu, k níž tlačily ji útoky pěchoty a knížecí jízdy.

Když se husarstvo Jeremiho hnulo ku předu, skočil pan Zágloba, ačkoliv nedostávalo se mu dechu a neměl rád tlačenicí, spolu s jinými do boje — nemohl si ostatně jinak pomoci, nechtěl-li naraziti na odpor. Letěl tedy, zamhouřiv oči, a s letem jeho letěly i v jeho hlavě jako bleskem myšlenky: „Důvtip není k ničemu!

Není k ničemu! Hloupý vyhrává, moudrý hyne!“ Potom se ho rozmocnila zlost na celou tu vojnu, na kozáky, na husary i na všecko na světě. Začal klít a modlit se zároveň. Povětrí svištělo mu v uších, v prsou tajil se mu dech — náhle narazil o cosi svým koněm, pocítil odpor, otevřel tedy oči a spatřil, že jsou to kopy, šavle, cepy, množství rozlícených obličejů, očí a vousův, a vše to že se chvěje a vztekle burácí. A tenkrát rozmocnila se ho již poslední vášnivost k boji proti těmto nepřátelům, rozmocnila se ho pomsta za to, že neutekli ke všem dáblům, že ještě na oči lezou a jej že přinutili k bitvě. „Co chcete, to máte!“ pomyslně si a počal sekati šavlí na slepo kolem sebe na všechny strany. Někdy sekal jen do prázdného vzduchu, někdy cítil, že ostří jeho zabořilo se do čehosi měkkého. Ale zároveň stále vždy ještě cítil, že dosud žije, a vědomí toto dodávalo mu vlastně stále větší a větší odvahu. „Bij! Zabij!“ křičel kolem sebe hlasem tura, až mu posléze ony vzteklé tváře zmizely s očí a on spatřil místo nich před sebou množství ramen, zad a čapek, pryč uhánějících. Křik k jeho sluchu dorážející div ho neohlušil.

„Utíkají?“ prolétlo mu hlavou. „Utíkají!“ A tehdy statečnost zrodila se v něm již neobyčejná.

„Zloději!“ křičel. „Takto se proti šlechtě stavíte?“ I skočil mezi prchající, minul jich již mnoho, načež skryl se v houštině, odkudž už s větší duchapřítomností jal se bojovati.

Mezi tím jeho soudruhové učinili útok na Nižovce ke břehům Sluči a hnali je odtud podél břehu ke hrázi nikoho nešetříce.

Pan Zágloba v tom pocítil, že se pod ním počíná kůň vzpírati, a zároveň již spadlo na něj cosi těžkého a obvinulo mu to hlavu tak, že obklíčila jej tma úplná.

„Pánové! Zachraňte mne!“ křičel, pobádaje koně svého ku předu patami.

Leč kůň, jenž patrně byl již unaven, toliko říčel a stál na svém místě stále. Pan Zágloba slyšel vřesk, slyšel křik kolem něho prchajících i proletujících jezdcův, až posléze již celá ta vrava přeletěla kolem něho zúplna a nastalo ticho.

A znova vyrojily se mu v hlavě myšlenky tak rychlé, jako tatarské střely.

„Co jest? Co se stalo? Probůh! Zajali mne?“ A na čele mu při této myšlence vystoupily studené krůpěje. Ovázali mu patrně hlavu právě tak, jako on kdysi Bohunovi. A to

břímě, jež cítí na rameni — toť pěst hajdamácká. Ale proč ho nevedou tedy dále, proč ho nezabijí? Proč stojí stále na jednom místě?“

„Pust mne, cháme!“ vzkřikl konečně přidušeným hlasem.

Ticho.

„Pust mne! Cháme! Daruji ti život!“

Zádná odpověď.

Pan Zágloba ještě jednou udeřil patami koně svého do bokův, ale opětně bez výsledku. To zvíře se jen šíře rozkročilo, ale z místa se nehnulo.

Poslední zoufalost rozmocnila se již nešťastného zajatce, takže vytasil z pochvy své visící mu na břiše nůž a zasadil za sebe silnou ránu.

Ale nůž prolétl jen prázdným povětrím. A tehdy chopil už Zágloba oběma rukama onu záclonu, jež obvila se kolem jeho hlavy, a roztrhl ji jedním rázem.

„Co to?“

Ti hajdamáci zde nejsou. Všude okolo je pusto. Jen v dáli jest viděti v kouři přeletující krásné dragony Vladyjovského a něco dále mihají se ozbrojení husaři, kteří ženou před sebou zbytek nepřátel, jež doprovázejí právě z pole ku svému vůdci.

U nohou pana Zágloby leží plukovní korouhev Záporožská. Patrně prchající kozák ji ztratil tak, že plachtou svou zavinula hlavu páně Záglobovu a dřevo na rameni jeho zůstalo viseti . . .

Spatřiv to porozuměl již pan Zágloba všemu a vzpomatoval se již úplně.

„Aha!“ řekl si, »dobył jsem korouhev. Jak to? Což bych nebyl s to dobytí korouhev? A jestliže nepadne v této bitvě také spravedlnost, pak se mi musí dostati za tento čin náhrady! Neznal jsem se dobře, když jsem se domníval, že důvtipem svým mohu si více důvěrovati, nežli ve svou statečnost. Teď mohu se věru dáti k vojsku za vyšším účelem, nežli k tomu, abych tu pojídal suchary. Ale probůh! Tamto letí ke mně opětně jakási sebranka. Jen ne tudy! Psí chaso! Jen ne tudy! Aby toho koně raději vlci sežrali! Bij! Zabij!“

Skutečně také hnala se směrem k panu Záglobovi nová skupina jezdcův kozáckých, kteří vyli hlasy nelidskými a na jejichž šiji seděli jim pancěre Polanovského. A byl by snad opravdu nalezl pan Zágloba svoji smrt pod kopyty jich koní, kdyby se sem k tomu nebylo nahodilo husarstvo páně Skřetuského, kteréž pronásledo-

A tehdy chopil už Zągloba oběma rukama onu záclonu . . . (Str. 224.)

valo jezdce kozácké tak, aby je vzali do dvěho ohně, což když zpozorovali kozáci, vrhli se do vody, aby raději zahynuli tam v bažinách nežli pod meči nepřátelskými. Jiní, kdož padli na kolena prosíce o smilování, zahynuli. Vřava byla strašnou a všeobecnou, ale nejstrašnější na hrázi. Veškeré oddíly, které hráz přešly, byly pobity právě v onom polokruhu, jež knížecí vojsko hned s počátku vyprázdnilo, ty pak, které ještě nepřešly, hynuly pod neustávajícím ohněm děl Vurclových a pod salvami německé pěchoty. Nemohly jíti nazpět ani ku předu, ježto Křivonos ze zadu poháněl stále nové a nové pluky, kteréž tlačíce se a napadající na přední zastavily jedinou cestu spásy a útěku. Řekl bys, že se Křivonos zapřisáhl zničení vlastní svůj lid, kterýž tlačil se, dusil a bil sám mezi sebou, jenž padal, do vody skákal s obou stran a — tonul. Z jednoho konce černaly se zástupy utíkajících a na druhém zástupy postupujících ku předu, uprostřed pak kupily se pravé hory mrtvol, kdež panoval nárek, křik nepodobající se již více zvukům lidským, strach šílený, zmatek — chaos veliký. Již naplnil se celý rybník mrtvolami lidí i koní, takže vody vystupovaly z břehů.

Chvillemi děla umkla. A v takových přestávkách vystupovaly z hráze celé houfy záporočův a chátry, jež rozběhly se do půlkola před rybníkem a vydávaly se tak v šanc mečům čekající již na ně jízdy knížecí, zatím co Vurcel znova započínal hru svou dělovou — deštěm železa i olova zamykal hráz, zadržuje tak každou posilu.

Za takovýchto krvavých zápasův uplynuly celé hodiny. Křivonos však, jenž byl celý vzteklý a zpěněný, dosud nedával protivníku svému za vyhranou a stále vysýlal nové a nové tisíce molojcův na pospas jisté smrti.

Na druhé straně stál Jeremi oděn v stříbrné brnění na svém koni na vysokém kopci, zvaném tehdy „Křížovou mohylou“, a díval se na bitvu.

Obličej jeho byl klidný, zrak jeho zaujal celou hráz, celý rybník, břehy Slučy, ba dosahal až k místu, na němž stál obrovský tábor Křivonosův, zahalený blankytnou ve vzdáli mlhou. Oči knížete neodvrátily se takměř ani na okamžik od toho tábora tisíce vozův, až pak posléze sám obrátil se k vévodovi Kyjovskému těmito slovy: „Dnes již tábora nedobudeme!“

„Jakže? Vy byste chtěl? . . .“

„Čas rychle prchá. Jest již pozdě! Vizte jen — již je večer před branami.“

Skutečně také od té doby, kdy harcovníci první učinili útok, trvala již bitva, jsouc stále Křivonosem opět a opět posilňována, tak dlouho, že slunce mělo dosti času k tomu, aby přeběhlo každodenní svou dráhu a aby sklonilo se k západu. Lehké a vysoko se vznášející chmury zvěstovaly pohodu a jsouce po nebi rozprášeny jako stádo oveček, počaly se ruměnití a ztráceti s blankytnou.

Útoky kozácké na hráz posléze již ustávaly a pluky, kteréž na ni vyrazily, zvolna zase v nepořádku a neladu ustupovaly.

Bitva se skončila, a sice proto, poněvadž rozlícené houfy opřely se posléze Křivonosovi, volající zoufale a vztekle: „Zrádče! Ty nás chceš zahubití! Sami tě svážeme a vydáme Jeremovi, abychom tak život svůj zachránili. Na šibenici s tebou!“

„Zítřa vydám vám knížete a celé vojsko jeho, nebo zhynu — sám!“ odpovídal jim Křivonos.

Ale toto očekávané „zítřa“ mělo teprve přijíti, kdežto přítomné „dnes“ bylo dnem pohromy a záhuby. Několik tisíc nejstatečnějších nížovských molojců, nepočítajíc v to chátru, zahynulo na bojišti nebo se utopilo v rybníce a řece. Skoro dva tisíce lidí odvedli do zajetí. Celkem zahynulo čtrnácte plukovníků, nepočítaje v to setníky, esauly a rozličnou jinou starešinu. I druhý po Křivonosovi vůdce, Puljan, dostal se do moci nepřátel s pomačkanými žebry.

„Zítřa všechny zahladíme!“ opakoval Křivonos. „Dříve nevezmu do úst svých kořalky ni chleba.“ Zatím ve druhém táboře kladli vítězové dobyté korouhve k nohám strašného knížete, jichž byloť dohromady čtyřicet. A když přišel na řadu pan Zágloba, mrštíł na hromadu dobytou korouhev s takou silou a hřmotem, až žerď praskla, což když spatřil kníže, zastavil jej a tázal se: „I vy jste toho znaku dobyl svýma vlastními rukama?“

„K službám, knížecí jasnosti.“

„Vidím, že jste netoliko Ulisses, ale i Achilles.“

„Jsem jenom prostý, obyčejný voják a sloužím pod Alexandrem Macedonským.“

„Poněvadž žádného žoldu neberete, necht vám můj pokladník vyplatí dvě stě červených zlatých za tento váš tak hrdinský skutek.“

Pan Zágloba však padl knížeti k nohám se slovy: „Knížecí jasnosti! Větší jest vaše láska

a milost ke mně, nežli moje statečnost, kteráž nejráději by se ve vlastní své skromnosti ukryla.“

Po černém obličejí pana Skřetuského rozeštel se sotva slabý úsměv, ale rytíř ten mlčel, ba ani později nezmínil se knížeti aniž komu jinému o nepokoji páně Záglobově před bitvou — a pan Zágloba odešel tudíž s vážností a tváří tak nadšenou, že i vojínové z jiných korouhví, kteří jej spatřili, prstem si na něj ukazovali, volajíce: »Tot' hrdina, kterýž dnes nejvíce dokázal!«

Noc nadešla. Po obou stranách řeky a rybníku vzplanuly tisíce ohňův a dým vznášel se k nebi jako nějaké sloupoví. Unavený vojín občerstvoval se tu onde jídlem, kořalkou, aneb si dodával odvahy a duchapřítomnosti k bitvě zítřejší, vypravuje si při tom o bohatýrských činech boje dnešního. Ale nejhlučněji hovořil dnes pan Zágloba, chlube se, co dokázal a co mohl ještě dokázati, kdyby se mu nebyl kuň vzepínal.

»Jak vám pravím, pánové,« děl, obrátiv se k důstojníkům knížecím a šlechtě z korouhve Tyškevičovy, »veliké bitvy nejsou pro mne žádnou novinou. Zkusil jsem jich již nemálo na Multánech i na Turcích, ale bál jsem se — nikoliv nepřatel, neboť kdož by se chámstva bál! — ale vlastní své vášně, ježto jsem se domníval, že mne příliš daleko unese.«

»A unesla!«

»Unesla! Zeptejte se jen pana Skřetuského. Jakmile jsem spatřil pana Věršula padajícího i s koněm, ihned jsem mu chtěl, aniž bych se byl koho ptal, přiskočiti na pomoc. Sotva mne soudruzi udrželi!«

»Tak jest!« řekl pan Skřetuský. »Musili jsme pana Záglobu konejšiti.«

»Ale,« přerušil rozhovor Karvič, »kde jest Věršul?«

»Odejel již s přední hlídkou, ten nezná odpočinku.«

»Považte jen, pánové,« pokračoval dále pan Zágloba, na němž bylo poněkud znáti znepokojení nad tím, že mu vypravování přerušili, »považte prosím, jak jsem vlastně oně korouhve dobyl!«

»Věršul není poraněn?« tázal se znova Karvič.

»To je pravda sice, že to nebyla první, které jsem dobyl, ale žádná nestála mě ještě tolik práce . . .«

»Není raněn, jenom trochu pohmožděn,« odpovídal Karvičovi Tatar Azulevič, »a napil se při tom také trochu vody, neboť spadl hlavou do rybníka.«

»Věru divím se, že při tom ryby nelekly!« pravil už hněvivě Zágloba, »neboť od plamenné jeho hlavy musila se voda značně rozehřáti!«

»Ale je přece jen znamenitý kavalír!«

»Nu tak znamenitým právě není, když na něho stačilo půl — Jana.*) Fi — s vámi, pánové, není ani možno si pohovořiti. Mohli byste se přece přiučiti, jak se vlastně dobývají nepřátelské korouhve . . .«

Další rozmluvu přerušil mladistvý pan Aksak, jenž se právě přiblížil k ohni.

»Přináším vám, pánové, noviny!« řekl zvučným hlasem.

»Chůva snad kolébku neumyla a kočka mléko snědla, ne?« zamručel pan Zágloba.

Ale pan Aksak nevšíml si hrubě jeho slov, jež namířena byla na jeho mladistvý věk, a pravil: »Puljana pekou na ohni!«

»Budou psi mítí suchary!« prohodil zase pan Zágloba.

»A Puljan se přiznává. Práví, že jsou smlouvy přerušeny, překaženy. Pán z Brusilova div neblázní. Chmel pospíší pryč pak s celou svou mocí na pomoc Křivonosovi.«

»Chmel? Jakže, Chmel? Kdo si tu tropí šašky s Chmelem? Jde-li Chmel, bude pivo!« žvanil pan Zágloba, kroutě podivně očima a pohlížeje pyšně s jednoho na druhého.

»Chmel najisto jde, ale Křivonos na něho nečekal a proto také prohrál.«

»Hrál, hrál, až . . . prohrál!«

»Šest tisíc molojcův jest již v Machnovce. Vede je Bohun.«

»Kdo? Kdo?« tázal se náhle zcela již jiným hlasem pan Zágloba.

»Bohun.«

»To nemůže býti!«

»Tak aspoň praví Puljan.«

»Tu máš, čerte, kropáč,« zvolal pan Zágloba. »A jak brzo tu mohou býti?«

»Ve třech dnech. Poněvadž jdou do bitvy, nebudou snad pospíchati, aby koně neunavili.«

»Ale já budu pospíchati!« zamručel šlechtic. »Andělé Boží, zachraňte mě před tím ničemou! Vrátil bych jim milerád ihned svoji dobytou korouhev, jen kdyby ten zbojník vaz zlomil,

*) Narážka na jméno spoluvůdce Křivonosova: Puljana.

nežlí sem dojde. Doufám však, že nebudeme na to dlouho čekat. Dokázali jsme Křivonosovi, co umíme, dokážeme to i jemu, ale teď bylo by již na čase, abychom si odpočinuli. Nenávidím toho Bohuna tak, že bez rozčilení nemohu na jeho ďábelské kousky ani vzpomenouti. To jsem si dal! Nemohl jsem raději v Baru seděti?! Sam ďábel mne sem přinesl!“

„Neboj se jen tolik,“ zašeptal k němu Skřetuský, „je to hanba! Mezi námi ti přece nic nehrozí.“

„Že mi nic nehrozí? Vy ho neznáte! Však on se již k nám skrže ohně nějak proplete! . . .“ A při těch slovech ohlédl se pan Zágloba velmi nepokojně do kola . . . „A na vás má namířeno stejně jako na mne!“

„Kéž bych se s ním jen mohl setkat!“ řekl na to pan Skřetuský.

„Má-li to býti nějaká zvláštní milost, tož bych si jí raději ani neprál. Odpustím mu sám velmi rád jako pravý křesťan všechny jeho na mně a na jiných spáchané křivdy, ale jen pod jednou podmínkou, že jej totiž dva dny před tím oběsí. Já se sice nebojím, ale vy to ani nevěříte, jak veliké rozčilení se mne zmocňuje. Nejraději chci vždycky věděti, s kým mám co činiti: když se šlechticem, tak se šlechticem, a když s chlopem, tak s chlopem, ale Bohun, to jest nějaký vtělený ďábel, o kterém člověk neví, čeho se vlastně při něm držeti. Odvážil jsem se ovšem vůči němu k nemalým věcem, ale jak na mne vyvalil oči, když jsem mu obvažoval hlavu, to vám nedovedu vypověděti a nezapomenu také na to do své smrti! Nechci tudíž buditi ďábla, dokud spí. Ostatně musím vám také, pane náměstkú, říci, že jste nevděčníkem a že o tu ubohou tam pranic nedbáte!“

„A to quo modo?“ *)

„Protože,“ odpověděl pan Zágloba táhnuv pana Skřetuského trochu od ohně, „protože tu žijete jen svému vojenskému humoru a své obrazotvornosti, bojujete a jen bojujete, kdežto ona se tam rozplývá v slzách, nadarmo čekajíc na vaši odpověď, což by jiný neučinil, alebrž mne již dávno odsud vypravil, má-li v srdci opravdovou lásku a dovede-li se slitovati nad jejím utrpením a zármutkem.“

„Chceš se snad vrátiti do Baru?“

„Třebas ihned, neboť i mně jest jí líto.“

Pan Jan Skřetuský pozvedl teskně oči svých k nebesům a takto promluvil: „Nepodezířvej mne, pane Zágloba, z neupřímnosti, neboť Bůh je mým svědkem, neberu ni jediného sousta chleba do úst, nepřeju znavenému tělu svému jedinkého odpočinku, abych napřed na ni nevzpomenul — a věru, v srdci mém již nikdo více stálějšího sídla nad ni míti ani nemůže! A že jsem tě s odpovědí dosud nevypravil, stalo se proto, ježto jsem chtěl jeti k ní sám, abych lásce své konečně volný proud popřál a bez prodlení věčným slibem s ní se spojil. A není na světě takových křídel, není takového letu, jakým já bych si tam letěti přál . . . k ní . . . k ní, k té ubohé! . . .“

„Nuže proč neletíte?“

„Poněvadž se mi to před bitvou nehodilo. Jsem vojínem a šlechticem a proto musím dbáti o svou důstojnost, o svou čest!“

„Ale dnes jest už po bitvě . . . pročž můžeme se vydati na cestu okamžitě“

Pan Skřetuský si povzdechl.

„Zítřa udeříme na Křivonosu.“

„Věru tomu již nerozumím. Pobili jste přece mladého Křivonosu, přišel starý Křivonos, pobijete i starého Křivonosu, přijde zase ten mladý — Bůh mi hříchy odpust! — Bohun, pobijte i toho, a přijde Chmelnický. U ďábla! Dejte si pokoj! Neboť věřte, já první řeknu princezně, aby vám nasadila rohy. To je pan Ondřej Potocký zcela jiným. Ten, jak ji zočí, již blýská očima. Fi! U ďábla! Kdyby mi tohle zde povídal nějaký mladík, který ještě bitvy nepoznal a jenž potřebuje teprve náležitou reputaci, tu bych to chápal, ale vás, který jste prolil krve již jako vlk, pod Machnovkou, jak mi povídali, zabil jakéhosi draka pekelného či lidojeda — vás pochopiti nemohu. Přisahám zde u toho měsíce nebeského, že tu máte něco jiného nebo že jste se již tak rozlašnil po krvi, že je vám milejší nežli ložnice!“

„Mylíš se, příteli,“ řekl po chvíli. „Nemám zalíbení v krvi aniž toužím po reputaci, ale nesluší se opouštěti soudruhy v těžké jich době, kdy má se postavit každá korouhev nemine excepto *) do boje. V tom je čest rytířská a to jest věcí posvátnou. A pokud se vojny dotýče, potrvát ona dojistá déle, neboť se již ta luza příliš široce rozvlnila — ovšem teď, když jde na pomoc Křivonosovi Chmelnický, nastane

*) Jakým způsobem?

*) Nikoho nevyjímaje.

Chmelnický poručil jej za krk na provaz k dělům přivázati . . . (Str. 231.)

propast. Zítra se nám totiž Krivonos buď postaví do pole zcela nebo se vůbec nepostaví. Postaví-li se do pole, pak dostane s pomocí Boží rádně za vyučenou, načež musíme odebrati se do klidnějšího kraje, abychom si i my trochu odpočinuli. Vždyť jsou tomu již dva měsíce, co nespíme, nejíme a jenom se stále potýkáme a bojujeme, ve dne v noci nad sebou přístřeší nemajíce a jsouce tak vydáni v šanc všem živlům. Kníže jest veliký vůdce, ale také rozvážný. Ne-

vytáhnout tak snadno proti Chmelnickému s několika tisíci lidí proti jeho sborům stokrátě větším. Vím ostatně také, že půjde ke Zbaražu, kdež poskytne vojsku odpočinku a nové síly shromáždí; zde sejde se též k němu i všechna šlechta z celé země, načež teprve potom podnikneme valnou tu výpravu. Zítra jest, tuším, poslední den práce a pozítří budu moci již s čistým srdcem vydati se s tebou, příteli, na cestu do Baru. A k tomu pro upokojení ještě

dodám, že Bohun nižádným způsobem sem zítra ještě doraziti nemůže a že tudíž v zítřejší bitvě účastenství bráti nebude — a kdyby i byl účasten, doufám, že jeho chlojská hvězda netoliko před knížecí, ale i před mojí rytířskou jak náleží zbledne.“

„Belzebub je to vtělený! Rekl jsem vám již, pane náměstku, že nemiluju tlačenicí, ale on jest horší nežli tlačenicé, ačkoliv opakuji, že nejsem bázlivý, ale svůj odpor proti němu přemoci nemohu. Necht, však co na tom! Zítra zajisté nastane malování chlojských hrbetů a potom hajdy do Baru! Oj, budou se ta sličná očka na vás dívati! Oj, bude se to líčko červenati! Ale musím vám říci, že i mně jest již po ní smutno, neboť miluji ji jako otec. A není také divu! Vždyť zákonitých synův nemám, štěstěna má je daleko, někde až v Turcích, kde mi ji pohanští komisaři okrádají, a tak žiju na tom světě jako sirotek, jenž na svá stará kolena půjdu třeba za residenta k panu Podbipatovi do Mysích Chyšek!“

„Tomu bude jináče, tím si již hlavu nelamte! Za to, co jste pro nás učinil, nemůžeme vám ani dosti vděčnosti nikdy proukázati.“

Další jich rozmluvě překážel jakýsi důstojník, kterýž přiblíživ se k nim takto se otázal: „A kdo to zde stojí?“

„Aj, Věršul!“ zvolal pan Skřetuský, poznáváje ho podle hlasu. „Již z podjezdu?“*)

„Tak jest. A nyní právě od knížete.“

„Co nového?“

„Bitva bude zítra. Nepřítel rozšiřuje hráz, staví na Styru i na Slučy mosty — chce se na nás patrně dostati.“

„A co tomu říkal kníže?“

„Kníže řekl jen: Dobře!“

„A nic víc?“

„Nic víc. Ani neporučil činiti tomu překážky, takže tam sekery jenjen hučí. Budou pracovati dojísta až do rána!“

„Chytil jsi nějaké zajatce?“

„Sedm. Všichni povídají, že slyšeli o Chmelnickém, že už jde, ale že bude asi ještě daleko. Jaká to noc!“

„Jako den! A jak je tobě po tom pádu?“

„Kostí mne trochu bolí. Půjdu se však poděkovat našemu Herkulovi a potom si trochu

zdrímnu, neboť jsem velmi uondán. Kdybych si tak mohl aspoň dvě hodiny zdrímnouti!“

„Dobrou noc!“

„Dobrou noc!“

„Pojďtež i my,“ řekl pan Skřetuský k panu Záglobovi, „neboť jest již pozdě a zítra máme nutnou práci.“

„A pozejtří cestu před sebou!“ připomněl pan Zágloba. I šli a pomodlivše se modlitbu večerní uložili se kolem ohně. Brzo na to počaly také ohně již shasínati — shasínal jeden po druhém. Po táboře rozestřela se tma a jen měsíc vrhal sem stříbrné své paprsky, jimiž ozářoval skupiny blaze dřímajících . . . A ticho to přerušovalo jen vážné chrápání spících a volání hlídek bdících kol tábora.

Spánek však na dlouho nesvíral těžká víčka vojínů. Sotva že první denní zábrsek oběhl stín noční, ozvaly se již po celém táboře polní trubky volající: „Vstávej!“

Za hodinu po té k velikému podivení všeho rytířstva ustupoval kníže na celé čáře nazpět za tábor.

XVI.

Ale byl to ústup lva, jenž potřebuje místa ke skoku.

Kníže zúmyslně pustil Křivonosa přes hráz, aby mu tím větší zasadil ránu. Na samém počátku bitvy popohnal koně svého a jal se jako by utíkati, což když viděli Nižovci a chátra, roztrhli své šiky, jen aby ho dohonili a obklíčili. Ale ihned obrátil se zase kníže a tak rychle a strašně na ně udeřil, že nemohli se postavit na odpor ani na okamžik. I hnali je skoro celou již míli k řece, potom přes mosty, hráz a půl míle až k samému táboru, sekajíce a vraždíce je bez milosrdenství. Bohatýrem toho dne byl šestnáctiletý pan Aksak, jenž první na ně udeřil a první poplach a zmatek mezi nimi způsobil. Jen s takovým vojskem, s tak starým a vycvičeným mohl se odvážiti kníže k podobné chytrosti a k útěku ovšem jen dělanému, jenž však v každých jiných řadách snadno mohl se proměnit v útěk — opravdový. Mimo vše druhý den skončil pro Křivonosa daleko těžší ještě ranou. Byla mu vzata všecka polní děla, množství korouhví, mezi nimi i několik královských, korunních, jichž dobyli Záporožci pod Korounem. Kdyby byly mohly pěchoty Koryckého, Osiň-

*) Podjezd = jízda (po okolí) s větším menším oddělením vojska. Vojenská přední hlídka.

ského, jakož i Vurclova děla páditi za jízdu, bylo by knížecí vojsko dojísta dobylo jedním rázem i tábora. Než však tak učiniti mohly, setmělo se již a nepřítel značně se vzdálil, tak že ho nebylo lze dohoniti. Přese vše však dobyl Zacvilichovský aspoň polovice tábora a v něm ohromného množství zbraně i potravy. Chátra již dvakrát bouřila se proti Křivonosovi chtějíc jej knížeti vydati, tak že se tento sotva slibováním co nejrychlejšího návratu ku Chmelnickému dovedl z rukou jejich vyprostiti. Utíkal tedy a utíkal sotva s jednou polovicí dřívějšího svého celého tábora, prchal byv poražen, zle potrestán, všecek zoufalý, a nezastavil se dříve až v Machnovce, kdež poručil jej Chmelnický v prvním návalu hněvu svého za krk na provaz k dělům přivázati.

A teprve potom, když první nával hněvu minul, vzpomněl si hetman Zaporožský, že nešťastný Křivonos přece jen celou Volyň krví polil, že dobyl Polonné, že tisíce duší šlechtických na onen svět poslal, že těla mnohých na bojišti bez pohřbu zůstavil a že zkrátka dosud všude byl vítězem, dokud nesetkal se s knížetem Jeremim. Pro tyto zásluhy smiloval se nad ním hetman Zaporožský a dal jej netoliko hned od děla odvázati, ale vrátil mu i vůdcovství a vyslal jej na Podolí k novým kořistím a řeším.

Mezitím ohlásil kníže Jeremi svému vojsku tolik a tak dlouho očekávaný odpočinek. V poslední bitvě utrpělo i ono značné ztráty, zvláště při útocích jízdy na tábor, při němž bránili se kozáci stejně neurvale jako obratně a zoufale. Tehdy tam zahynulo pět set knížecích vojáků. Plukovník Mokrský, byv těžce raněn, rovněž brzo ducha vypustil; postřelen byl, ač nikoliv nebezpečně, i pan Kušel i pan Polanovský, ba i mladý pan Aksak a pan Zágloba, kterýž spráteliv se s tlačenicí statečně vrhal se do boje spolu s jinými, ačkoliv uderen byl dvakrát cepem do kříže, následkem čehož nemohl se takměř ani hnouti a ležel na bryčce páně Skřetuského jako zabítý.

Rozloučil se i se zámyslem jeti do Baru, neboť nemohl se vydati na cestu ani on ani pan Skřetuský, poněvadž kníže Jeremi vyslal pana Skřetuského v čele několika korouhví až pod Záslav, aby tam shromážděné zástupy chátry zahladil. A rytíř Skřetuský vydal se na cestu nezmíniv se ani slovem před knížetem o Baru — i střílel tam a páčil a sekal po celých pět dní tak dlouho, dokud celé okolí nevyčistil.

Posléze i jeho lidé velice se unavili neustálými bitvami, dalekými pochody, útoky, bděním atd., a proto rozhodl se, že vrátí se zase ku knížeti, o němž měl zprávu, že se odebral do Tarnopolu.

Prvního jitra za svého návratu zastavil se pan Jan Skřetuský v Suchoryncích nad Chovorem, kdež po vsi rozložil své korouhve a sám odebral se na nocleh do chaty chlopské; poněvadž byl však nečasem i prací velice uondán, usnul ihned a spal tvrdý spánek po celou noc.

K ránu polo ve snění ještě, polo v probuzení počal blouzniti. Podivné obrazy počaly se mu míhati před očima. Zdálo se mu nejprve, že jest v Lubních, a to tak, jako by z nich nikdy neměl odejeti, že spí ve své světnici a že Řendzjan jako obyčejně točí se kolem jeho zbroje, již mu k oblékání připravuje.

Zvolna však skutečnost počala rozptylovati mu tyto přeludy. Připomněl si záhy, že jest v Suchoryncích a nikoli v Lubních — jen jediná postava, a sice jeho pacholík Řendzjana, nerozplývala se mu dosud ve mlze. I viděl jej pan Skřetuský stále před sebou, viděl jej sedícího pod oknem na židli, zaměstnaného čištěním remenů pancéřových, kteréž parnem a kouřem značně zčernaly.

Leč domníval se stále ještě, že jest to jen sen, přelud, a proto zamhouřil oči nanovo.

Po chvíli otevřel je opět. Řendzjan však stále seděl pod oknem.

„Řendzjane!“ vykřikl pan Jan, „jsi to ty nebo jen tvůj duch?“

Chlapík Řendzjan lekl se však náhlého toho výkřiku, takže až pancér upustil a zděšením zvolal: „Ach probůh! Proč tak křičíte? Kdež pak tu jaký duch?! Živ jsem a zdrav!“

„A ty jsi se vrátil!“

„Což pak jste mne neposlal?“

„I pojd' sem ke mně, pojd', nechť tě k sobě přitisknu!“

Věrný pacholík klesl nyní k nohám svého pána, objal mu kolena, a pan Skřetuský celoval jej na hlavě a radostí neobyčejnou jsa jat volal: „Ty jsi živ! Ty jsi živ!“

„Och, můj vzácný pane! Samou radostí ani mluviti nemohu, a to tím více, když i vás ve zdraví zde spatřuji! Oh, probůh! Ale vy jste ráčil tak mocně na mne vzkřiknouti, že jsem až pancíř upustil. Remeny celé zčernaly! To je viděti, že jste neměl žádné posluhy! Bohu-

díky! Bohudíky! Ó, můj drahý, můj milovaný pane!“

„A kdy jsi přijel?“

„Dnes v noci.“

„A proč jsi mne neprobudil?“

„Já? Já jsem měl vás probuditi? Přišel jsem sem teprve k ránu, abych vám šaty vyčistil . . .“

„A odkud jsi přijel?“

„Z Huščky.“

„Cos tam dělal? Co se s tebou stále dělo? Mluv! Pověď!“

„Nu — kozáci přijeli do Huščky, aby zde vydrancovali a vypálili pana vévodu Břeclavského, a tam byl jsem já již hned dříve, neboť jsem tam přijel s otcem Patronem Láskou, kterýž mne vzal s sebou ke Chmelnickému, kamž jej pan vévoda poslal se zvláštními listy. S ním pak jsem se také navrátil, ale nyní již kozáci Huščku vypálili a otce Patrona za to, že byl k nám vždycky upřímným a srdečným, zavraždili, což by bylo dozajista i pana vévodu potkalo, kdyby se tam byl náhodou objevil přese vše, že jest jich dobrodincem . . .“

„Mluv pak jasně a nepleť mne zbytečně, neboť věř, nerozumím ti. Ty jsi byl také u kozáků, u Chmelnického, neb jak to bylo?“

„Ovšem že u kozáků. Neboť jakmile se mne zmocnili v Cehryně, měli mne již za svého a drželi mě mezi sebou. Ale neračte se, milostpane, proto na mne horšiti, že jsem list, kterýž jste mi v Kudaku napsal a odevzdal, nemohl v Rozlohách odevzdati . . . Nemohl jsem opravdu, neboť mi jej vzal ten zloděj Bohun . . . a kdyby tam nebyl býval ten silný šlechtic, byl bych to snad i životem zaplatil.“

„Vím, vím o tom. V tom není tvá vina. Ostatně ten silný šlechtic jest tu také se mnou v táboře. Sám mi již všechno vypravoval, jak se to vlastně přihodilo, a on to byl také, jenž i samu princeznu Bohunovi před očima odvedl, začož buďtež Bohu díky, neboť dnes již jest v Baru v bezpečí.“

„Och! Bohu díky! To jsem však věděl také, že ji Bohun nedostal. Ach, to budeme míti již dojistu svatbu co nejdříve!“

„Zajisté! Odtud vytáhneme podle rozkazu do Tarnopolu a odtamtud do Baru.“

„Buď Bohu dík! On, t. j. ten Bohun zajisté se někde oběsí; leč to mu již beztoho i čarodějnice dávno předpovídala, že on tu, na niž si myslí, nikdy za choť nedostane, alebrž

že ji dostane lech a tím lechem jste patrně jen vy — vy sám!“

„A odkud to vše víš?“

„Slyšel jsem to. Nu — musím vám to přece všechno ze základů vypověděti, ale vy se račte mezitím oblékati, neboť již pro nás snídaně se vaří. Když jsem vyjel po oné čajce z Kudaku, jeli jsme ukrutně dlouho, neboť se nám čajka trochu pošramotila a tak bylo zapotřebí, abychom ji dali spraviti. I jedeme, jedeme, milostpane, jedeme . . .“

„Nu tak! Jedete . . . jedete . . .“ přerušil jej netrpělivě pan náměstek.

„A přijeli jsme do Cehryně. Co mne tam potkalo, to již ráčíte věděti.“

„To už vím.“

„I ležím tam ve stáji, nevida kolem sebe ani Božího světla. V tom přišel Chmelnický — stalo se to hned po odjezdě Bohunově — a přišel s obrovskou mocí Záporožskou. A poněvadž pan hetman Veliký potrestal veškeré Čehryňany za každý jejich projev ku Záporožcům a poněvadž tudíž našli v městě mnoho povražděných a poraněných, domnívali se, že náležím rovněž k takovým, a proto vůbec na mne ani nesáhli, alebrž proukázali mi ještě rozličné výhody, ba i ochranu, nedopustivše ani, abych vzat byl mezi zajatce tatarské, ačkoliv jim takměř všechno povolí. Když jsem se později vzpamatoval, nevěděl jsem, co si počíti. A ti zlodějové zatím vytáhli až ke Kersunu, kdež pobili pány hetmany. Ach, milostpane, co moje oči viděly, to nelze ani vypověděti! Oni pak zase ničeho netajíce, studu vůbec neznali a mne takměř za svého pokládali. I uvažoval jsem stále, mám utéci nebo ne? Než viděl jsem přece jen, že jest lépe zůstati, aspoň potud, pokud se lepší příležitost nepřihodí. A když pak sváželi od Korsunu stříbro, klénoty, drahokamy atd. — ach, milostpane, div že mi srdce nepuklo, div že mi oči z důlků nevylezly! A ti zlodějové potom prodávali šest stříbrných lžiček za jeden tolar, ba později i za čtvrtku vodky, a zlatý knoflík nebo sponku nebo třepení mohl dostati každý i za půl čtvrtky! I pomyslil jsem si: Proč bych tu nadarmo seděl? Ať z toho něco mám! Dá-li mi Bůh, že se budu moci někdy vrátiti do Řendzjan — do Podlesí, kde moji rodiče bydlejí, dám jim vše, co zde ulovím, neboť vedou již asi padesát let při s Javorskými a nemají zajisté k tomu již dostatečných prostředkův. A takž jsem nakoupil, milostpane,

všelikého drahého zboží, že jsem na dva kone naložiti musil — ostatně bylo to také jediným mým potěšením, neboť mně bylo po vás nemírně smutno!“

„Oj, Rendzjane! Tys dosud ten starý! Dosud stejný! Ze všeho musíš míti užitek!“

„Nu, že mně Bůh přeje, to přece není nic zlého! Vždyť nekradu. A že jste mně ráčil dáti měšec na cestu do Rozloh, to je toho! Však jest také mojí povinností zase měšec ten vrátiti, ježto jsem do Rozloh nedojel.“

Při těch slovech odepjal pacholík pás, vyňal měšec a položil týž před rytíře, k čemuž se pan Skřetuský usmál propověděv: „Nu, když se ti tak znamenitě vedlo, tož dojistá jsi bohatší nežli já, ale ten měšec si přece jen podrž.“

„Děkuji pěkně, milostpane. Nu — nashromáždil jsem si něco, to je pravda; buď za to Bohu dík! Moji rodiče budou z toho míti radost nemalou a dědoušek také — je mu již devadesáté let! A ty Javorské snad přece konečně přeprocessujou a propustí je se želráckou mošnou! Ostatně, milostpane, vy při tom také získáte, neboť o vyšívavý pás, který jste mi v Kudaku přislíbil, nebudu již více upomínati.“

„A upomínáš přece! Ty, synku, tys provedený. Pěkný jsi to líšák! Nevím teď sice, kde ten pás vlastně mám, ale když jsem ti jej slíbil, též ti jej dám a ne-li ten, tož dostaneš jiný.“

„Děkuji poníženě, milostpane,“ děl na to jinoch, objímaje při tom lichotivě kolena svého pána.

„Dej mi již pokoj! Povídej raději, co tě dále potkalo.“

„Nu — Bůh mi popřál jakýs takýs užitek mezi těmi zbojníky. Jenom mne tam nejvíce trápilo, že jsem pořád nevěděl, co se děje s vámi, a potom že jsem myslil, že Bohun princeznu unesl. Až tu najednou zaslechnu, že on leží v Čerkasích a že sotva žije, neboť prý byl od princů Kurčevických jak náleží pošramocen. Rychle se vydám na to do Čerkas! Milostpán beztoho ráci věděti, že umím obvazky příkládati a rovněž i rány hojiti. I podařilo se mi, že mne tam sám plukovník Donec vyslal, ba že sám se mnou jel, abych toho dobrodruha ohledal. A zde teprve spadl mi kámen se srdce, neboť jsem se dověděl, že naše princezna odešla se známým silným šlechticem. I šel jsem již k Bohunovi s jistějším srdcem. Myslil jsem si také v duchu:

pozná-li mne či nepozná? Ale on ležel v horečce a takž mne s počátku opravdu nepoznal. Později však se na mne upamatoval a řekl mi: ‚To ty jsi jel s listem do Rozloh?‘ I díím já: ‚Ano.‘ A on na to znova: ‚Tož jsem tebe v Čehryně potloukl?‘ ‚Tak jest!‘ odpovím já. ‚A ty,‘ povídá on zase, ‚sloužíš Skřetuskému?‘ A teprve teď počal jsem mu lháti: ‚Nikomu již, pravím mu, nesloužím. Poznám jsem v té službě více utrpení nežli dobrého a proto volil jsem raději svobodu — přešel jsem ke kozákům a vás zde již po deset dní ošetřuji a léčím!‘ On mi uvěřil a vešel se mnou později i ve velmi důvěrný styk, takže jsem se od něho dověděl, že jsou Rozlohy spáleny, dva princové Kurčevičti že jsou zavražděni a ostatní, jakmile to uslyšeli, že prý chtěli nejprve přejíti k našemu knížeti, ale pro nahodilé překážky musili prý se utéci k vojsku Litevskému. Ale když si vzpomněl na toho silného šlechtice, vždycky zuby zaskřípal, jako by ořechy louskal.“

„A byl dlouho nemocen?“

„Dlouho, dlouho, neboť s počátku se mu sice rány hojily, ale později zase se mu otevíraly, ježto se mnoho nešetřil. Já sám mnoho nocí při něm vaseděl, ba více nežli při tom šlechtic nejším! A při tom všem vězte, milostpane, že jsem se zapřisáhl, že mu za učiněnou mně křivdu jak náleží zaplatím, což také splním, i kdybych měl po celý svůj život za ním choditi, neboť mne nevinného ztýral a stloukl jako psa a já přece nejsem žádným chámem! Musí tudíž zahynouti mou rukou, jestli ho jen nezabije dříve přede mnou někdo jiný. To však musím říci, že jsem měl již k tomu stokrátě příležitost, neboť přecasto u něho nebyl kromě mne nikdo jiný. Tehdy jsem si vždycky myslil: Mám jej zavraždit? — Nemám? Ale styděl jsem se přece jen zabiti jej na loži ležícího.“

„Za to tě chválím, že jsi ho nemocného a bezbranného nezavraždil, neboť byl by to skutek chlopský, nikoliv šlechtický.“

„Také jsem tak myslil. A ještě jsem při tom vzpomněl si na to, jak mne z domu rodiče vypravili a dědoušek mně požehnaní dával, propověděv ke mně tato slova: ‚Pamatuj si vždycky, synku, že jsi šlechtic, a proto dbej na čest, věrně služ a potupiti se nedávej!‘ Pravil mi tehdy také, kdykoli si šlechtic počíná jako chlop, že Ježíš Kristus v nebi vždy pláče. Na ta slova stále vzpomínám a při každé příležitosti něčeho podobného se střežu. A takž i tentokrát: musil

jsem proto všecko ponechati náhodě. Ale s jeho strany stále více rostla ke mně důvěra. Nejednou ptal se mne: „Čím se ti jen odměním?“ A já mu na to: „Čímkoli budete chtít!“ Nu, nemohu si naříkati, obdařil mne hojně a já také všecko vzal, neboť jsem si pomyslíl, proč bych to měl nechati ve zbojnických rukách. A za příkladem jeho dávali mi i jiní, neboť musím vám říci, že tam mezi nimi opravdu není nikdo tak milován jako právě on, a to jak od Nižovců, tak od chátry, ačkoliv není v celé zemi šlechtice, kterýž by měl takovou nenávisť k chátře jako právě on.“

Při těch slovech potřásl Řendzjan hlavou, jako by si chtěl na něco vzpomenouti nebo se čemusi divil, načež po chvíli pokračoval: „Podivný jest to člověk a dlužno vyznati, že má celkem i šlechtické vlastnosti. A tu dívku — jak ji miluje! Sotva že se trochu pozdravil, přicházela již k němu Doncevena, aby mu věštila. Věštila mu, hádala, ale nic dobrého. Z dopuštění Božího zahleděla se také jaksí na mne a zdálo se, jako by se jí byla postava má zalíbila. Stávalo se totiž, že ani nepřešla kolem mne, aby mne nebyla buď za hlavu nebo za rukáv popotáhla nebo jinak do mne strčila, řkouc nejednou při tom: „Pojd!“ Ale já jsem se bál, aby mne tam někde sám ďábel krk nezakroutil, neboť pak bych byl dojista všecko hned zase ztratil. I pravil jsem jí na to: „Což tu máš málo jiných?“ A ona: „Zalíbil jsi se mi, ačkoliv jsi ještě dětina, zalíbil jsi se přec!“ A dím na to: „Odstup, lasičko!“ Ale ona znova ke mně: „Líbíš se mi a udělal jsi mi, udělal jsi mi!“

„A viděl jsi, když hádala?“

„Viděl a slyšel. Jakési kouření, stíny, syčení, pískání, až jsem z toho div nezpitoměl. Ona pak stála uprostřed, černé brvy svrástila a opakovala: „Lach u ní! Lach u ní! Cylu-huk! Cylu-huk! Lach u ní!“ Potom nasypala na síto pšenici a dívala se, jak zrnka dolů padala, při čemž zase opakovala: „Cylu-huk! Cylu-huk! Lach u ní!“ Můj drahý pane, kdyby to nebyl býval ten zbojník, věru by mně líto bylo dívati se na jeho zoufalost po každé věštbě. Brzo zbledl, brzo padl na znak, rukama nad hlavou lomil, lál a zase odprošoval princeznu, že násilím do Rozloh vtrhl, že jí bratry pobil. A nejednou volal: „Kde jsi ty, žežulko moje, kde jsi, můj jedináčku, já tě na rukou nosil a nyní bez tebe žítí nemohu! Ach, teď již na tebe ani rukou nesáhnu, tvým otrokem chci být, jen

když tě budou mé oči vidět!“ V tom si zase na pana Záglobu vzpomněl, zuby skřípal, a to tak dlouho, dokud se ho spánek nezmocnil, ale i ve snu ječel a stále vzdychal.“

„Což mu nikdy šťastně nehádala?“

„Potom již nevím, neboť když se uzdravil, odešel jsem od něho. Přijel totiž kněz Láska a takž mně Bohun dopřál, že jsem mohl s tím důstojným otcem odjeti do Hušče. Bál jsem se tam již, neboť ti zbojníci věděli, že mám něco zboží a jmění, čímž jsem se ostatně nikdy netajil.“

„A nepřepadli tě?“

„Možná, že by to byli učinili, ale na štěstí nebyli tam Tataři a kozáci nesměli tak učiniti ze strachu před Bohunem. Ostatně mají mne oni skoro již za svého. Sám Chmelnický mi poručil, abych naslouchal, dával pozor a jemu pak donesl, co se bude u vévody Břeclavského mluvit jakož i jestli se tam nějakí páni sjedou... Ať mu za to sám kat posvítí! Přijel jsem pak do Hušče a tu přišly podjezdy Křivonosovy, kteréž zabily otce Lásku. Já pak jsem polovici svého pokladu zakopal a s polovicí prchl jsem v tuto stranu, neboť jsem se doslechl, že ráčíte kolem Zásłavi táborem ležeti. Nu a bohudíky, jsem nyní zase u vás a vás jsem při dobrém zdraví i humoru zastal, ba slyšel jsem už také, že se i vaše svatba chystá... Nu, tak přece už bude konec všemu zlému! Však jsem to těm zlodějům, kteří šli na knížete, našeho pána, také řekl, že se již více nevrátí.“

„Ale kdež! Teď to teprve začne, a to s Chmelnickým!“

„A vy chcete také jíti do boje a po veselce?“

„Což myslíš, že jsem bázlivým tchořem?“

„Ej, to jsem nemyslíl! Vždyť vím, přichází li na koho strach, že na vás dojista ne, ale ptám se jen proto, že chci s vámi také jíti, a to hned, jakmile rodičům dovezu, co jsem pro ně nashromáždil. Snad mi také Bůh dopřeje, abych se za křivdu mi učiněnou mohl Bohunovi odplatiti, neboť nesluší-li se zkoliti jej zradou, kdež ho mám najíti, ne-li v poli! On se přece nebude schovávat!“

„A tys proti němu tak zapřísáhlým?“

„Každý má své. I já jsem si to již jednou přislíbil, že bych jel za ním třebaš až mezi Turky. Jinak to již nemožno. Nyní však pojedu s vámi do Tarnopolí a potom na — svatbu! Ale proč vlastně jedete do Baru přes Tarnopol? Vždyť to není přímá cesta.“

„Musím tam dovézt korouhve.“

„Ach tak, teď tomu rozumím!“

„A nyní mi podej něco k snědku!“ řekl pan Skřetuský.

„Na to jsem už také myslil. Břícho je základem všeho.“

„Po snídani vyjedeme hned dále.“

„Zaplat Pán Bůh! Ačkoliv mám konička velmi bídného, přece . . .“

„Nu, poručím ti dáti lepšího. Na tom budeš moci dobře jeti.“

„Zdvořile děkuji, milostpane,“ řekl Rendzjan, usmívaje se při myšlénce, že ho potkal zde už třetí dar, jakkoliv počítal jen na onen sáček s penězi a vyšívavý pás.

XVII.

Pan Skřetuský jel v čele knížecích korouhví do Zbaraže, nikoliv do Tarnopolu, neboť přišel nový rozkaz, že má jeti na Zbaraž. Cestou pak vypravoval věrnému svému pacholíkovi vlastní své příhody, jak jej do otroctví na Sfcí vzali, jak dlouho v zajetí tom pobyl a jak mnoho vytrpěl, nežli jej Chmelnický propustil. Jeli volně, neboť cesta vedla je krajem tak zpustošeným, že se musili o pokrmy pro lidi i koně starati s pravým namáháním, ačkoliv cestu samu neměli jinak tak těžkou, když nevezli s sebou žádné vozy ni jiné břímě. Tu onde potkávali houfy vyhublých lidí, zvláště žen s dětmi, kteréž prosily Boha o smrt neb o tatarské otroctví, jen aby měly aspoň co jísti. A bylo to přece v době žní a v oné bujné, mlékem i strdí oplývající zemi! Leč podjezdy Křivonosovy zničily všecko, takže zbytek obyvatelstva živil se jen dřevěnou korou. Teprve poblíže Jampola přišli naši stateční rytíři do kraje, jenž nebyl ještě tak vojnou zachvácen, odkudž majíce již také lepší pohodu a hojnost potravy rychlými pochody brali se již ke Zbaražu, kamž za pět dní od svého odjezdu ze Suchoryvec dojeli.

Ve Zbaražu bylo právě veliké shromáždění. Kníže Jeremi zastavil se tam s celým vojskem a kromě toho sjelo se sem i mnoho vojska a šlechty. Vojna visela v povětrí, mluvilo se všude a stále jen o ní; město a okolí rojilo se ozbrojeným lidem. Smírná strana ve Varšavě, již v nadějích udržoval pan Kísel, vévoda Břeclavský, dosud nezřekla se ještě smlouvání a dosud věřila, že bude snad možno pomocí touto celou

bouři zažehnati, ale byla si již také toho vědoma, že smlouvy takové mohou dojíti svého uskutečnění jen tehdy, když na jich uhájení pohotově bude vojenská moc. Takž tedy odbyvalo se shromáždění toto za všeobecných hrůz vojenských i obvyklého hřmotu, což obyčejně každou podobnou bouří předchází. Byl ohlášen všeobecný pochod, stahována byla vojska, a jakkoliv kancléř i vladari věřili ještě v pokoj a mír, přece již vojenská nálada převládala v duších šlechtických. Pohromy, jež působil všude Višňovecký, rozohňovaly každého víc a více. Smysly planuly touhou po pomstě nad chlopstvem a touhou po odvetě za Žluté Vody, za Korsun, za krev tolika tisíc lidí skonavších smrtí takměř mučnickou, za hanbu a potupu. Jméno strašného knížete lesklo se září sluneční — poletovalo z úst do úst, rozohňovalo veškerá srdce a se jménem tím rozléhalo se zároveň ode břehův Baltu až po divoká Pole zlověstné slovo: Vojna!

„Vojna! Vojna!“ Předpovídaly ji i znamení nebeská i rozohněné obličej lidské i lesk mečův, noční vytí psů před chatami i řehot koňstva. Erbovní lid po všech zemích, okresích, dvorech a statcích vytahoval ze svých zbrojnic zbraně, mladež zpívala písně o Jeremim, a nevěsty modlily se před oltáři. I hýbalo se vše: hýbaly se zástupy ozbrojených v Prusku, Livonsku, ve Velkopolsce, Mazovsku, ba až ku pomezí tatranskému u tmavých borů Bezkydu.

Vojna spočívala v nejmocnější síle. Zbojnický ruch Záporožska a povstání lidu, povstání ukrajinské chátry, to vše potřebovalo jakýchsi vyšších hesel, nežli právě řež a vzpouru, nežli válku s panstvem a magnáty.

To vše dobře chápal Chmelnický a kořistě z obapolných zneužití a nátisků, změnil sociální válku v náboženskou, roznítil fanatismus v lidu a hned s počátku vykopal mezi oběma tábory propast, kterouž už nemohly vyrovnati pergameny a smlouvy, alebrž jen krev.

I touže po smlouvách, chtěl tím zabezpečiti jen sebe a vlastní svou moc — a potom? Co se mělo státi potom, na to hetman Záporožský nemyslel, do budoucnosti nehleděl, nedbal o ni.

Netušil ani, že propast jím způsobená jest tak bezedná, že žádné smlouvy více už ji nevyrovnají, ba ani na takový čas, jakéhož on sám — Chmelnický — měl zapotřebí. Bystrý politik neuhodl, že nebude moci v klidu krvavého ovoce svého užívati.

»Sotva že se trochu pozdravil, přicházela k němu Doncevna, aby mu věstila.« (Str. 234.)

A bylo přece tak snadno uhadnouti, že tam, kde postaví se proti sobě tisíce, bude pergamemem pro sepsání smírné smlouvy — bojístě, a péry — meče a pušky.

Klonilo se vše rychlým kvapem k vojně, tak že lidé prostí uhadli, že nemůže už býti jinak. V celé zemi vše se točilo stále víc a více k Jeremimu, kterýž s počátku již ohlásil vojnu na život a na smrt. V takovémto víru ztráceli se ovšem kancléř i vévoda Břeclavský, ba i vladaři, mezi nimiž mocný kníže Dominik jmenován byl hlavním vůdcem. Mizela jich vážnost,

jich moc, význam a zmenšovala se úcta ke vládě, kterouž vedli. Vojsku i šlechtě dán byl rozkaz stahovati se ke Lvovu, potom k Hlinakům, takže byly na pochodu zástupy stále větší a větší. Stahovaly se čtvrtiny, za nimi zemané nejbližších vévodství, leč v tom nové události počaly hroziti zemi, neboť korouhve a vojska vůbec, sotva že stanula na svém určitém shromaždišti, vypovídala již vladařům poslušnosti a ubírala se proti rozkazům svým do Zbaražu, aby se tam přidala k Jeremimu. Tak učinily nejprve vévodství Kyjovské a Břeclavské,

jichž šlechta již před tím ve značném počtu pod Jeremim sloužila, a za nimi šla vojska ruská, lubelská, za těmi vojska korunní, tak že nebylo již obtížno tvrditi, že jich příkladu následovati budou i všecka ostatní.

Dříve opomenutý a zúmyslně zapomenutý kníže Jeremi stával se hetmanem a náčelníkem celé moci zemské. Šlechta i vojsko, jež oddány mu byly s celou duší a tělem, čekaly jen na jeho pokynutí. Vláda, vojna, pokoj, budoucnost země — to vše spočívalo teď v jeho ruce.

I mohutněl každým dnem, neboť každodenně valily se k němu nové korouhve, tak že vzrostl posléze tak, že stín jeho počal padati netoliko na kancléře a vladare, ale i na senát, na Varšavu, na celou zemi.

V nepříznivých mu kruzích kancléřských ve Varšavě a ve vladařském táboře kolem knížete Dominika a vévody Břeclavského počali přetřepávati cosi o jeho veliké ctižádosti a domyšlivosti, připomínali při tom i záležitost týkající se Hadziáču, kdy prý tyž domyšlivý kníže přijel se čtyřmi tisíci lidí do Varšavy a vešed do senátu chtěl prý všecky zkoliti, nevyjímaje ani samotného krále.

„Což možno od takového člověka očekávati a jakým asi musí nyní býti,“ povídali si, po onom Xenofontově návratu ze Záněpří, po všech těch vojenských dosavadních výpravách a tolikerych vítězstvích, kteréž jej tak vysoko povznesly. „K jaké asi nesnesitelné pyše přivedla jej láska jeho vojska i šlechty mu oddané? Kdo se mu dnes dovede opříti? Co se asi stane se zemí, když jediný muž k takové moci dospívá, že může rozšlapati vůli senátu, odníti vládu dosavadním zemským vůdcům? Hodlá-li on skutečně královici Karla korunovati? Marius je to, toť pravda, ale dejž Bůh, aby nebyl v něm Markus Koriolanus nebo Katilina, když přece se pýchou i ctižádostí oběma tak podobá!“

Tak vyprávěli si nepřátelé jeho ve Varšavě a hlavně v kruzích vladařských, u knížete Dominika, s nímž vzešlo již zemi dosti škody — a onen Marius seděl zatím ve Zbaražu zadumán, zarmoucen. Nedávná vítězství nerozjasnila jeho obličej. Kdykoliv oznámen byl příchod nové jakési korouhve nebo jiného okresního vojska, vždycky vyjížděl naproti, jedním pohledem odhadl cenu přibylých a znova upadal ve svůj zarmutek, ve své dumy. Vojínové s křikem hrnuli se k němu, padali před ním na kolena

volajíce: „Buď nám vítán, vůdce nepřemožitelný! Slovanský náš Herkule! S tebou státi budeme až do těch hrdel a statků!“ A on jim odpovídal: „Děkuji vám, pánové! Leč my všichni podléháme jen rozkazům Božím a důstojnost má příliš nízkou a malou jest, abych vládl životy vašimi.“ A zase vracel se do svého obydlí, prchal, oddávaje se jen svým myšlénkám.

Tak uplynulo mnoho dní.

Zatím plnilo se město stále novými a novými zástupy vojsk. Prostí vojínové popíjeli od rána do noci, procházeli se po ulicích, seznamovali se s důstojníky cizími. Praví vojáci, cítíce rovněž volnějši uzdu, oddávali se vínu, jídlu a radovánkám. Denně přicházeli noví hosté, denně odbyvaly se nové pocty a zábavy s obyvatelstvem vespolek. Vojska zabrala všecky ulice, rozdělila se i do okolních nejbližších vesnic a všude největší pestrost koní, zbraní, oděvů, per, čapek, všude plno nejrozmanitějších barev. Časem letí tu onde šlechtická kareta, pozlacená nebo nachem natřená, před ní šest neb osm koní s péry, pajuci z Uherska neb Německa, dvorní janičarové, kozlíci, Tataři, tam zase několik jiných vojínů lesknoucích se hedbávím a aksamítem bez pancířů razí si mezi lidstvem cestu svými Anatolskými neb Perskými koňmi. Třepení u čapek a záponky u krků svítí se ohněm brilantů neb rubínů, a všecko ustupuje jim s cesty v patrné účtě k jich znaku. Jinde míhají se hřebenové helmy dragonské, klobouky německé pěchoty, kapuce, pláště nejrozmanitější. Čeleď, rovněž v rozmanitých barvách, stojí všude již k službám. Tu onde zastavena jest ulice vozy, tam zase teprve jiné vozy přijíždějí. Všude plno křiku a volání: „S cesty! s cesty!“ Čeleď kleje, sváří se, bije, koně řičí. Menší uličky zacpány jsou tak senem a slamou, že se lze sotva ku předu prodrati.

A uprostřed těch nádherných krojů, lesknoucích se všemi možnými barvami, hedbáví, aksamítu, brilantův, uprostřed všeho toho jak podivně vyhlížejí pluky Višňoveckého! Zbídnlé, ošumělé, vyhublé, pancíře mají zrezavělé, barvy vybledlé, oděv odřený. Mužové od nejlepších praporů vyhlížejí jako dědouškové, hůře mnohdy nežli čeleď od jiných pluků, ale všichni stojí v popředí před ostatními, neboť jsou vzory bohatýrův.

Vojna — ta zlá matka — požívá děti jako Saturn, a kteréž nepožere, ty hryže jako pes kosti. Ta vybledlá barva — toť noční deště a pochody

uprostřed nejrozkacenějších žívlů, ten rez na železe — tot krev jich vlastní neb nepřátelská neb obě zároveň. Proto také Višňovecťi vlastně vedou rej všude. Oni to jsou, kdož v šenkovnách a kofalnách vypravují a ostatní jen poslouchají. A časem brzo toho brzo onoho z posluchačů vášeň tak ovládne, že rukou o prsa uhodí a vykřikne: „I to jste ďáblové a ne lidé!“ A Višňovecťi po té: „Však to není naší zásluhou, ale jen takového vůdce, jemuž rovného na zemi není. I končí pak všechny pocty všeobecným pokřikem: „Vivat Jeremi! Vivat kníže vévoda! Vůdce nad vůdce! Hetman nad hetmany!“

Šlechta pak, když se trochu napila, vybíhá na ulice a strílí ze svých pušek i mušketův a poněvadž jim Višňovecťi výstrahu dávají, že tato svoboda trvati jim bude jen do času, až přijde doba, kdy si je kníže vezme pod svou ruku a kdy uvede je pod takovou kázeň, o níž se jim ještě nezdálo, užívají této volnosti tím více. „Gaudeamus, *) pokud volno!“ volají. „Až přijde čas, budeme poslouchati.“

A nešťastný kníže Dominik měl se při tom všem nejhůře, neboť jazyky vojákův přemílaly jej až na otruby. Povídal si vojáci, jak prý po celé dny se modlí a večer prý drží se ucha džbánů a když něco do břicha mu steče, oko prý otevře a táže se: „Co jest? Co se děje?“ Povíдали si také, že užívá na noc „jalapam“ a že prý viděl už tolik bitev, kolik jich má na kobercích, holandským uměním vyšíváných. I nebral ho proto nikdo v obranu, nikdo ho nelitoval a nejvíce tupili jej, když byli ve zjevné neshodě s vojenskou kázní.

A nade všechny vynikal v posmívání nejvíce pan Zágloba. Bylť on ze svých bolestí v kříži již se vyléčil, tak že byl nyní ve svém proudu. Mnoho-li vypil a snědl, bylo by marno povídati, neboť vše přesahuje lidskou víru. Houfy vojákův a šlechty chodily za ním ustavičně a obkličovaly jej všude, on pak vypravoval jim a zlobil se na ty, kdož jej podezřívají. Díval se na každého s hůry jako starý voják a zvláště na ty, kteří poprvé šli na vojnu; k těm pak s veškerou vážností svých zkušeností takto promlouval: »Poznali jste, pánové, teprve vojnu asi tak jako jeptišky muže! Oblek máte nový a celý, o válečný vítr dosud jste nezavadili a nevíte tudíž, jak tíž vítr slzy člověku z očí vynucuje. Nikdo vám tam nepřinese ani džbán

vařeného piva, ani trochu vinné polévky! Břicha vám spadnou, seschnete jako tvaroh na slunci! Věřte mi to. Zkušenost, to je základ všeho. Dobył jsem už sice nejedné korouhve, ale tolik vám mohu říci, že mi žádná nedala tolik práce jako ta pod Konstantinovem. Ať si sám ďábel vezme ty Záporožce! Sedm potů, pánové, se ze mne vyřinulo, nežli jsem korouhev konečně za žerď popadl! Zeptejte se jen pana Skřetuského, toho, jenž Bardabuta zabil — on to na vlastní své oči viděl a obdivoval se tomu velice. Ale nyní křikněte jen některému kozákovi do ucha: „Zágloba!“ a uvidíte, co vám řekne. Ale což vám to tu povídám, vám, kteří jste jen mouchy plácačkou na zdi bili a nic více!“

„Jakže? Jakže to bylo?“ ptali se ti mladší.

„Aj což chcete, panáčkové, aby se mi jazyk samým suchem v ústech spálil?“

„Zalejte jej vínem!“ volala šlechta.

„To je pravda,« odpověděl pan Zágloba a jsa tomu rád, že nalezl vděčné posluchačstvo, vypravoval všecko od Adama, počínaje cestou do Galatu, o útěku z Rozloh až do dobytí oné korouhve pod Konstantinovem, všichni pak poslouchali s otevřenými ústy, časem se zamračili, a to obyčejně tehdy, když pan Zágloba vychloubav svou vlastní statečností jejich mužnost zlehčoval, ale brzo jej zase vždy odprošovali. A takž popíjeli každodenně vždy v jiné a jiné pivnici. Bavili se tudíž všichni ve Zbaražu vesele i hlučně, tak až starý Zacvilichovský a jiní vážnější důstojníci divili se tomu, že kníže tak dlouho podobně hody dovoluje, ale kníže seděl stále jen ve svém bytě, takže bylo viděti, že schválně dal vojsku svobodu, kteréž užívalo, jen aby před novými boji ještě všeho dobrého si doprálo. Zatím přijel již i Skřetuský, kterýž rovněž upadl ve vír tento. Zachtělot se i jemu po odpočinku v kruhu jeho soudruhův, ale ještě více chtělo se mu do Baru, toužil po své milence, chtěje u ní zapomenouti na všechny strasti, chtěje se zbaviti v jejím sladkém objetí všech svých dosavadních útrap. Neprodléval a hned odebral se ke knížeti, aby mu dal zprávy o své výpravě v Záslavě, jakož i aby požádal o dovolení k odjezdu.

Nalezl knížete k nepoznání změněného, tak že se až při pohledu na něj zalekl, sám sebe v duchu se tážaje: „Tot onen vůdce, kterého jsem viděl pod Machnovkou a Konstantinovem?“ Stálť před ním člověk, pod břemenem chmur shrbený, s očima vpadlýma, utrápený, jako by

*) Radujme se!

těžkou nějakou chorobou vnitřní trpěl. Na otázku, je-li zdrav, odpověděl krátce a suše, že jest zdrav úplně, a více se přece rytíř Skřetuský tázati nesměl. Podal pak knížeti zprávu o své výpravě a hned také poprosil, aby mohl asi na dva měsíce korouhev svou opustiti, a to na dobu, dokud by se neoženil a ženu svou do Skřetušova neodvezl.

Na ta slova jako by se byl kníže ze sna probudil. Vrozená mu dobrosrdečnost rozlila se po chmurném jeho obličejí a přituliv k sobě pana Skřetuského řekl k němu: »Konec bude již tedy tvým mukám. Jed! jed — necht ti Bůh požehná. Prál bych si ovšem sám býti také na tvé svatbě, neboť jsem to princezně Kurčevické jakožto dceři Vasilově a tobě jakožto příteli svému povinen, avšak za těchto poměrů a v této době jest mi to nemožností. Kdy chceš jeti?«

»Vaše knížecí jasnosti, trebas ještě dnes!«

»I jed raději zítra ráno. Sám však jeti nemůžeš. Dám ti průvod: tři sta Věrsulových Tatarů, abys ji mohl bezpečně doprovoditi pod své přístřeší. S nimi snadněji tam dojedeš a potřebovati je budeš také, neboť se tam potulují houfy zbojníků. Dám ti i list na pana Ondřeje Potockého, ale nežli jej napíšu, nežli se Tataři připraví a nežli ty sám konečně si odpočineš, promění se večer v jitra.«

»Jak poručí vaše knížecí jasnost. Ale prosil bych ještě, aby směli se mnou jeti Vladyjovský a pan Podbipata.«

»Dobře. Zítra se přijď ještě se mnou rozloučit, dám ti také své požehnání. Rád bych také tvé princezně poslal nějakou upomínku. Jest to vzácná, šlechtetná krev. Budte spolu šťastni, neboť jste sebe hodní!«

A rytíř Skřetuský již klekl před knížetem, již objal kolena svého milovaného vůdce, kterýž ještě několikrát za sebou opětoval: »Dejž ti Bůh štěstí! Dejž ti Bůh štěstí! Nu, nu — přijď jen ještě zítra!«

Ale pan Skřetuský nevstával dosud a nehýbal se, tak jako by chtěl ještě o něco prositi, až konečně vybuchnul: »Knížecí jasnosti!«

»Nu, co pak si ještě přeješ?« tázal se lahodně kníže.

»Knížecí jasnosti! Račte mi prominouti mou smělost, ale mně to srdce svírá a žal ten odvahy mi dodává: Co jest vaší knížecí jasnosti? Zda zármutek tíží vás nebo choroba?«

I položil mu kníže ruku na hlavu: »To zvědětí nemůžeš,« řekl opět s toužou sladkostí hlasu svého. »Přijď jen zítra ráno,« dodal.

Pan Skřetuský vstal a odešel se stísněným srdcem. Večer přišel k němu do bytu starý Zacvilichovský a s ním malý pan Vladyjovský, pan Longinus a pan Zágloba. Zasedli za stůl a v tom již také vešel do jízby Řendzjan, přinášeje zákusky, poháry a malý soudek.

»Ve jménu Boha otce i syna!« zvolal pan Zágloba. »Co to vidím? Váš pacholík vstal z mrtvých?«

Řendzjan přiblížil se k němu a objal mu kolena.

»Ne z mrtvých, protože jsem neumřel, začej jen vám mám děkovati, neboť vy jste mne zachránili.«

Načež pan Skřetuský: »A potom byl i ve službě Bohunově.«

»Pak bude míti v pekle promoci!« řekl pan Zágloba. Po chvíli obrátiv se k Řendzjanovi dodal: »Nu, mnoho rozkoše jsi asi v té službě neužil — ale tu máš za to tolar — pro potěchu!«

»Děkuji pěkně,« řekl Řendzjan.

»Je to ferina nad všechny feriny!« zvolal pan Skřetuský. »Kupoval si od kozáků lup a co má teď, nemohli bychom my oba dva s panem Záglobou od něho skoupti, i kdybyste trebas všecky své statky v Turecku prodal.«

»Tak?« řekl pan Zágloba. »Nu, ale můj tolar si již ponech a drž se, nebo jest-li se nedostaneš k Božím mukám, tak jistě na šibenici! Však mu to také z očí kouká!« A při těch slovech vzal pan Zágloba Řendzjana za ucho, za kteréž ho zlehka tahal, pokračuje ve své řeči takto dále: »Mám rád feriny a proto ti prokuruji, že z tebe bude ještě rádny člověk, nezůstaneš li jen zabeďněncem! A jakž pak si na tebe asi vzpomíná Bohun, co?«

Řendzjan se usmál, neboť mu slova páně Záglobova nemálo pochlebovala, a odpověděl: »Ó můj vzácný pane, zajisté vzpomíná na vás, a to tak, že mu až vždycky zuby skřípají.«

»U všech dáblů!« zvolal náhle pan Zágloba poněkud hněvivě. »Co mi to zde budeš ještě povídati?!«

Zatím Řendzjan odešel, a pánové začali hovorití mezi sebou, vypravovali si o zítřejší cestě a o nesmírném štěstí, jakéž na pana Jana čeká. Medovina brzo zase napravila humor páně Zá-

„Pan Zągłoba k tým, kteří pąprvė jđou na vojnu, s veskerou vązností svých zkušenosťi promlouvá . . .“ (Str. 238.)

globův, kterýž jal se povídati panu Skřetuskému brzo cosi o krčinách, brzo zase o zá-palech pana Ondřeje Potockého k princezně Heleně, při čemž pan Longinus zase stále vzdychal. Pili tak a radovali se vespolek. Konečně přešel rozhovor k věcem vojenským a došli až na samého knížete. Skřetuský, jenž už několik dní nebyl v táboře, tázal se jich: „Rekňte mi přece, pánové, co se jen stalo našemu knížeti? Vždyť je to teď zcela jiný muž. Já tomu všemu nerozumím. Bůh dal mu přece vítězství za vítězstvím a že ho tam při vládě opomenuli, což na tom? Za to se teď zase valí všechno vojsko jen k němu, tak že i bez jejich tam

lásky jest naším hetmanem a Chmelnického porazí... ale něco jej přece jen trápí, velmi trápí!“

„Snad dna,“ řekl po té pan Zágloba. „U mne je to také tak; jak mě v některém palci loupe, přijde na mne aspoň třídnenní melancholie!“

„Já vám to, bratři moji, povím,“ pravil po té pan Podbipata pokyvuje hlavou. „Neslyšel jsem to více od kněze Muchoveckého, ale slyšel jsem, že to komusi povídal, proč prý je kníže tak zarmoucen. Nepovídám já to sám, neboť je to laskavý pán, dobrý a veliký bojovník, ale kněz Muchovecký...“

„Nu tak se jen podívejte na toho Litvína!“ zvolal pan Zágloba. „Nemám se mu zasmáti,

Kníže se vzchopil a ruce své k obrazu Krista vztahuje volá:
„Kriste, Kriste na nebi!“... (Str. 242.)

když ani promluví neumí. Co jste vlastně chtěl říci?... Povídate, povídate a točíte se stále jen kolem do kola jako zajíc.“

„Což jste tedy opravdového slyšel?“ tázal se pan Jan Skřetuský.

„Ach, zdálo se mi, jako by byli mluvili, že prý kníže mnoho krve prolil. Veliký je to vůdce, ale míry ve trestech nezná a i nyní patrně vidí před sebou všechno červené, jako by jej nějaký červený oblak obkličoval.“

„Ale nemluvte hlouposti!“ vybuchl hněvivě starý Zacvilichovský. „To jsou jen babské klepy. Nebylot za doby pokoje lepšího pána na ty ničemy, a nezná-li vůči těm zbojníkům nyní lítosti,

což na tom? To je zásluha, nikoliv hřích. Jaká muka, jaké tresty musily by padnouti pak na ty, kteří tuto vlast v krvi ztopili, kteří Tatarům vlastní svůj lid do otroctví dávali, nechtějící znáti ani Boha, ani majestátu, ni vlastní ni jakéž vrchnosti? Kdež mi můžete ukázati podobné stvůry, kde takové ukrutnosti, jakýchž oni se dopouštěli na nevěstách a malých dětech, kdež takové potvorné zločiny? A na to patří hranice a šibenice. Fi, fi! Máte vy to železnou ruku, ale srdce přece jen panenské! Viděl jsem, jak jste láteřil, když Puljana pálili, a pravil jste, že byste jej raději na místě zabil. Ale kníže není babou — ví, jak má koho odměňovati a

jak trestati! . . . Proč mi povídáte takové hlouposti?!“

„Ale vždyť jsem přece řekl, že sám nevím nic určitého,“ vylouval se pan Longinus.

Ale starý Zacvilichovský zlobil se ještě dlouho a dlouho uhlazoval si v hněvu tom mlčnou svou čuprynu, při čemž mručel: „Červené! Hm! Červené! To je zase něco nového! Ale ten, kdo si to vymyslí, má v hlavě zeleno, ne červeno!“

Nastal okamžik mlčení; jen oknem dorážel sem hluk bouřící kdes šlechty.

Po chvíli přerušil ticho malý Vladyjovský: „A což vy myslíte, otče, že asi schází našemu knížeti?“

„Hm!“ řekl starc. „Nejsem jeho důvěrníkem, nemohu to proto vědět. Bojuje jaksi sám se sebou a boje ty jsou dusné, nemůže to ani jinak býti: čím větší duše, tím větší muka!“

Nemýlil se starý rytíř, neboť právě v tomto okamžiku ležel kníže, tento veliký vůdce a vítěz, v prachu ve svém bytě před krucifixem a bojoval zde jednu z největších bitev ve svém životě . . .

Noční stráž na zámku Zbaražském oznamovaly již půlnoc, a kníže Jeremi dosud ještě rozmloval s Bohem a s vlastní svou vznesenou duší. Rozum, svědomí, láska k vlasti proměnily se teď v prsou jeho v bojovníky, kteří vedli mezi sebou boj těžký, rozhodný, neurvalý, boj to, nad nímž pukala prsa, pukala hlava. Hle, proti vůli primasa, kancléře, senátu, vladarův, proti vůli vlády přicházela k tomu vítězovi vojska, šlechta, cizí korouhve soukromé, zkrátka celá země oddávala se teď do rukou jeho, utíkala se pod jeho křídla, svěřujíc tak osudy své jeho geniu a volajíc prostřednictvím svých nejlepších synův: „Zachraň nás, neboť ty jediný nás zachránit můžeš!“ Ještě měsíc, snad dva, a pod Zbaražem bude státi sto tisíc bojovníkův připravených na smrtelný boj s drakem domácí vojny . . . Obrazy budoucnosti ozářené jakýmsi velikým světlem slávy a moci počaly se míhati před očima knížete. Zachvějou se nyní všichni ti, kdož jej chtěli pomínouti a pokořiti — a on zmocní se všech těch železných houfů rytířských a povede je v stepy ukrajinské k takovým triumfům, o jakých ještě děje neslyšely. A kníže cítí v sobě sílu, z ramen jeho vyrůstají křídla, jako by křídla svatého Michala archanděia. Pro-

mění se v jakéhosi obra, kteréhož celý zámek, celý Zbaraž, ba ni celá Rus nemůže v sebe pojmáti. Probůh! On potře Chmelnického! On zničí vzpuru — on vrátí vlasti pokoj. Vidí již před sebou veliké bažiny, tisíce vojsk, slyší hukot děl . . . Bitva! bitva! Pohroma všude neslychaná, nebývalá! Tisíce mrtvol, tisíce korouhví kryjí krví zbrocenou step a on bojuje s Chmelnickým . . . již již oznamují vojenské trubky vítězství a radostný hlas letí od moře k moři . . .

Kníže se vzchopil a ruce své k obrazu Krista vztahuje. Kolem jeho hlavy plane jakási červená záře: „Kriste! Kriste na nebi!“ volá, „ty víš, ty vidíš, že to učiniti dovedu, řci mi jen, že to učiniti musím, že jsem to povinen učiniti!“

Ale Kristus svěsil hlavu svou na prsa a mlčí — jest tak bolestný, jako by jej teprve před chvílí byli přibylí.

„Pro tvoji slávu jen!“ volá dále kníže. „Non mihi, non mihi, sed nomini tuo da gloriam!“ Pro chválu víry tvé a církve, pro chválu celého křesťanstva. Ó Kriste můj na nebi!“

A nový obraz jeví se již zase před očima bohatýra. Boj nekončí se jen vítězstvím nad Chmelnickým. Kníže překonav bouři sesílil, zmohutněl jeho silami teď ještě více, tisíce kozáků připojí k tisícům své šlechty a jde dále: udeří na Krym, dohoní strašného draka v jeho vlastním pelechu a zakotví kříž tam, kde až dosud nikdy nesezváněly zvony k modlitbám. Půjde i v ty země, které již jednou knížata Višňovečtí kopyty svých koní rozdupali, a hranice zemské až sem rozšíří.

A kde jest konec této vášně, kde konec slávy, síly, moci? Není žádného konce.

Do zámecké komnaty vkrádá se bílé světlo měsíce, ale hodiny bijí už pozdní hodinu noční, kurové již pějí. Den nadejde již za nedlouho, ale bude-liž to jen den, ve kterém kromě slunce na nebi zasvíti i nové slunce na zemi?

— — — — —
Tak jest! Děckem byl by kníže, nikoliv mužem, kdyby toho neučinil, kdyby z jakýchkoliv příčin před hlasem těchto určení ustupoval. Ejhle! Vždyť cítí již klid, cítí již mír a pokoj, kterýž mu patrně seslal sám Kristus milosrdný. Budiž za to věčně pochválen! Již jest také myslí

*) Ne mně, ne mně, ale jménu svému dej slávu!

veselejší a jasnějšíma očima pohlíží na stav své vlasti i všech záležitostí. Politika kancléřova jakož i všech pánů z Varšavy a i vévody Břevclavského jest zlou a vlasti záhubnou. Nejprve nutno poraziti Záporožce a zvítěziti nad ním úplna a teprve potom přemoženým již přiznati třeba všeka jiná práva, zkrotiti však veškerá zneužití, veškeré útisky, zavésti všude klid a pokoj. Když bylo možno dobiti, bude možno i k životu přivésti — a to jest ta jediná cesta, této veliké krásné země důstojná. Dříve, hodně dávno, snad bylo možno obrati ji, ale dnes nikoliv... Kamž mohou vésti smírná vyjednávání, když naproti sobě stojí tisíce ozbrojených. Ne, ne! Toť snivé myšlenky! Zde vojna rozkládá se na celé věky, zde jest moře slz a krve — pro budoucnost! Necht jenom uchopí se této jediné velké, šlechtné cesty a on ničeho více nebude chtít, po ničem více nebude toužiti. Vráti se do svého domova a bude tam v tichosti čekati tak dlouho, dokud ho pronikavý hlas volající trubky opět k činu nezavolá.

Necht se uchopí! Ale kdo? Senát? Bouřlivé sněmy? Kancléf? Primas anebo vladaři? Kdož kromě něho této veliké myšlénce rozumí? A kdo ji vykonati může? Necht se jen najde kdos takový — on bude s tím souhlasiti! Ale kde jest jen, kdo má silu? — On, jediný on — nikdo jiný! K němu přichází šlechta, k němu sbíhají se vojska, v jeho ruku spočívá blaho země. Vždyť přece zemi i tenkrát, když pán její zasedá na trůně, spravuje vůle téhož národa — a což teprve, když tu pána jejího už více není! Země, ona to *suprema lex!**) A oznamuje se nejenom na sněmech, nejenom ústy poslů, senátu a kancléfů, netoliko psanými právy a manifesty, alebrž ještě silněji, výrazněji — činem! A kdo tu vládne?

Stav rytířský — a tento stav rytířský vztahuje se právě do Zbaražu a praví mu: Tys jejím vůdcem! Celá země pódává mu beze všech votův vládu, sílu, celá země stále k němu opakuje: Tys naším vůdcem! A on měl by ustoupiti? Jakéhož pak ještě jmenování zvláštního k tomu potřebuje? Od koho má ještě co čekati? Nebo snad od těch, kteří usilují zemi zahubiti a jej pokoriti?

Zač? Proč? Či snad proto, že tenkrát, když všech zmocnila se panika, když hetmané odvedeni byli do zajetí jako kořist, když tolik

vojska hynulo, když pánové skrývali se po zámčích a kozák položil svou nohu na prsa země — on jediný odstrčil tu stopu a pozdvihl z prachu omdlelou hlavu této matky, obětoval jí všechno, život, štěstí, zachránil před potupou, před smrtí — on vítěz!

Kdo má zde tudíž větší zásluhy, necht uchopí se vlády! Komu ona spravedlivěji náleží, necht v jeho rukách spočine! On milerád zřekne se toho břemene, milerád řekne Bohu i vlasti: „Propustte sluhu svého v pokoji!“ neboť jest již velmi unaven, sil pozbaven a při tom jest si tím jist, že památka jeho ni za hrobem nezahyne.

Ale když tu není nikoho takového, byl by dvakráte i tříkrát dítětem, nikoli mužem, kdyby se měl zřici této vlády, této sluneční cesty, této svaté, veliké budoucnosti, v níž leží spása země, její slavná moc a vážnost, štěstí veškeré.

A proč?

Kníže opětně hlavu svou povznesl a planoucí jeho zrak utkvěl na Kristu, ale Kristus opět hlavu měl svěšenou a mlčel a byl zase tak přebolestný, jako by jej byli teprve před chvílí přibíli.

Proč? A bohatyr nás krotil rozpálené své skráně rukama. Snad jest i v tom odpověď. Co znamenají ty hlasy, kteréž uprostřed zlatých vidění slávy, uprostřed nluhu budoucích vítězství, uprostřed předtuch velikosti a moci k němu tak pokorně volají: „Ach, stůj, nešťastníku!“ Co znamená onen nepokoj, kterýž zmocňuje se jeho ustrašených prsou? Co to znamená v té době, kdy on si je tak jist a sebe vědom, kdy cítí, že vládu převzítí musí, že v té době mu cosi v propadlinách svědomí jeho našeptává: „Sám se klameš, hrdost tě svádí, satan pýchy království ti slibuje!“

A znova zaburácela v duši knížete strašná válka, znova zmocnil se ho vítr strachu, nejistoty a pochybenství.

Co činí šlechta, jež táhne k němu místo ke vladařům? Ničí právo. Co činí vojsko? Porušuje kázeň. A on, občan této země, on voják má státi v čele bezpráví? Má je svou mocí přikrývati? Má první dávati příklad beztrestnosti, samovůle, nectění práv, a to všechno jen proto, aby vládu o dva měsíce dříve ujal, neboť ho přece vlada tato nemine, bude-li králevič Karel posazen na trůn obrany. On tedy má dávati tak strašný příklad věkům budoucím? Což se

*) Svrchovaný (nejvyšší) zákon.

jen stane? Dnes tak učiní Višňovecký, zítra Koněpolský, Potocký, Firlej, Zámojský anebo Lubomirský! A když každý bez ohledu na právo a kázeň počne pracovati k vůli své vlastní ctižádosti, když děti půjdou za příkladem svých otcův a dědů, jakáž to budoucnost čeká tento nešťastný kraj? Co se stane, když ti, kteří povinni jsou vlast hájiti a stříci ji jako zřítelnici oka svého, sami ještě budou oheň zakládati? Co se stane? Ó, Ježíši Kriste! Chmelnický schovává se za veřejné dobro a nečiní nic jiného, nežli že povstává proti právu a vrchnosti.

co se stalo s těmi zlovrážednými mocemi? Ne, ne! Vlast polská neleká se bitev a žádné vojny, nejsou s to ji zničit. Ale proč jest tedy teď vůči takovým vítězstvím, vůči takové síle a takové slávě, proč jest ona, jež pohromila křižáky a Turky, nyní tak slabou a bojácnou, že před jediným kozákem v prach kleká? Že souseď rvou se o její hranice, že posmívají se jí národově, že hlasu jejího nikdo neposlouchá, na hněv její že nikdo nedbá a všichni že záhubu tuší?

Ach! Tot pravá pýcha a ctižádost magnátů, to tedy činy na vlastní pěst vedené, tot tedy

„Nuže, co se stalo? Mluvte již!“ . . . (Str. 246.)

Zima projela knížetem od hlavy až k patě. Zalomi! rukama: „Což mám snad býti druhým Chmelnickým? Ó, Ježíši Kriste!“

Ale Kristus hlavu svou na prsa svěřil a mlčel a byl znova tak bolestný, jako by jej byli před chvílí přibili.

Kníže chvěl se dosud. Ujme-li se vlády, a jestliže kancléř, senát a vladafí nazvou jej zrádcem a zbojníkem — co se stane? Druhá vojna domácí? A nad to, jestli pak Chmelnický největším a nejhroznějším vrahem této země? Vždyť nejednou bývaly v ní ještě větší moci, vždyť tenkrát, když šlo dvě stě tisíc železných Němců pod Grünwaldem na pluky Jagellonské, když pod Chocímem stanulo v boji půl Asie, byla záhuba — jak se zdálo — ještě bližší, a

samovůle jest toho příčinou. Vrahem nejhorším není tedy Chmelnický, ale nelad, nesvornost vnitřní, svévole šlechty, zkaženost a nevázanost vojska, banálnost sněmů, nedůtklivost, soukromé záležitosti a nekázeň, nekázeň především. Dřevo hnije a práchniví od prostředku. Dlužno čekati, až první bouře sama ten strom povalí, ale vlastizrádce jest ten, kdo k takové práci sám svých rukou přikládá — proklet budiž on i děti jeho až do desátého kolena.

Jdi již tedy, ty vítězi od Němrova, Pohřebišť, Machnovky a Konstantinova, jdi kníževévodo, jdi a odejmi vládu vladarům, pošlap právo a vrchnost a dej příklad potomkům, jak lze trhati v matce vnitřnosti.

Strach, zoufalost a poblouzení zračily se v obličeji knížete. Vzkřikl hrozně, a chopiv se rukama za svou čuprynu, klesl v prach před obrazem Kristovým.

I kál se kníže a bil svou vznešenou hlavou o kamenný podstavec. Z prsou jeho dobýval se hluchý hlas:

„Bože, buď milostiv mně hříšnému. Bože, buď milostiv mně hříšnému!“

Růžová jitrenka vstala již na nebi, pak vyšlo již i zlaté slunko a osvítilo jeho sál. Pod římsami nastalo cvrlikání vrabcův a vlaštovek. Kníže vstal a šel zbudit svého pacholika Zelenického, spícího dosud na druhé straně dveří.

„Běž rychle,“ pravil k němu, „k pobočníkům a poruč jim, aby svolali ke mně plukovníky, kteří nalézají se v zámku nebo ve městě.“

Za dvě hodiny později počal se knížecí jeho sál naplňovati vousatými a bradatými postavami plukovníků. Z knížecích lidí přišel sem starý Zacvilichovský, Polanovský, Skretuský s panem Záglobou, Vurcel, Machnický, Vladyjovský, Veršul, Poňatovský, dále skorem všichni důstojníci až po praporečníky, kromě Kušla, jenž byl vyslán s podjezdem na Podolsko. Z ostatního vojska byli přítomni Osiňský a Konycký. Zástupce do Zbaraže ke knížeti přibývší šlechty nebylo tak snadno z peřin dostati, leč proto přece sešlo se jich zde několik, a mezi nimi byli zástupci z nejrůznějších zemí, od kastelánů počínaje až po podkomoří. . . Hučel tu tudíž proud rozmluv, šumělo to zde jako v úle. Všechny oči obráceny byly ke dveřím, ve kterých měl se objeviti kníže.

V tom umlklo všechno. Kníže vešel. Obličej jeho byl klidný, vyjasněný, tak že jen zčernalé od nevyspání oči a stažené jeho rysy v obličeji svědčily o pretrpěném jeho boji vnitřním.

„Pánové,“ řekl. „Dnešní noci rozmlouval jsem s Bohem a vlastním svým svědomím, co bych měl učiniti: oznamuji vám tudíž, a vy oznámíte to celému rytířstvu, že pro dobro vlasti a svornosti, jíž potřebí jest v dobách těžkých, poddávám se pod velení vládarův!“

Hluché ticho zavládlo ve shromáždění . . .

O polednách téhož dne stálo na zámeckém nádvoří tři sta Tatarů Veršových, připravených na cestu s panem Skretuským. Na zámku pak kníže uchystal starošíně vojenské hostinu, jež

měla býti zároveň slavností věnovanou našemu rytíři. Posadili jej tudíž vedle knížete jako „mladého pána“, za ním seděl pan Zágloba, ježto známo bylo, že jen jeho přičiněním a odvahou byla „mladá nevěsta“ zachráněna. Kníže byl dnes vesel, neboť těžké své břímě ze srdce svého již shodil a proto radostně pozvedal kalichy na štěstí budoucího manželství. Stěny a okna otrásaly se od křiku rytířského.

V předpokojích zase dováděla čeled, mezi níž vedl hlavní slovo Řendzjan.

„Pánové,“ řekl kníže, „pozvedám třetí tento svůj kalich dnešní na budoucí potěchu. Veliké je to hnízdo. Dejž Bůh, aby jablka nepadla daleko od stromu. Necht se z toho jestřábiště rodí hodní jestřábčkové!“

„Necht žijí! Ať žijí!“

„Díky, pánové!“ volal Skretuský, vyprázdnil veliký kalich malvaziny až do poslední kapky.

„Crescite et multiplicamini!“

„Musíte ze svých potomků zříditi aspoň půl korouhve!“ řekl usmívaje se stařeček Zacvilichovský.

Šlechta se smála. Víno vcházelo jim již do hlavy. Všude bylo viděti červené obličej, rozčuchané vousy, a humor byl stále a stále větší.

„Nu, když tomu již tak,“ zvolal rozveselený pan náměstek, „tož musím se vám již přiznati, že mi kukačka vykukala dvanácte klukův.“

„I jeje! Tot všichni čápi samou prací poslední svůj dech vydechnou!“ smál se pan Zágloba.

A šlechta odpovídala novým výbuchem smíchu. . . Smáli se všichni, až se sál takměř otrásal.

V tom objevil se tu na prahu sálu jakýsi temný zjev, zahalený kouřem a při pohledu na plný stůl, na slavnostní tu hostinu a rozveselené tváře zastavil se zjev ten ve dveřích, jako by váhal, má-li vejíti dále. . .

Kníže spatřil zjev tento první, sraštil brvy, zaclonil oči a řekl:

„Aj, kdo jest to tam? Ah, to je pan Kušel! Již tu z výpravy! Co je nového? Jaké noviny?“

„Velice špatné, jasný kníže,“ řekl podivným hlasem mladý důstojník.

Náhle zavládlo v celém shromáždění hrobové ticho tak, jako by je někdo uřkl. Kalichy, kteréž již k ústům pozvedali, náhle zase posta-

vili... Oči všech utkvěly na pana Kušlovi, na jehož obličej kreslil se bol a žal...

„Bylo by snad tudíž lépe, kdybyste mi zpráv těch ani nesděloval, když jsem zde při plném poháru vesel...“ řekl kníže, „ale, když jste již začal, dokončete.“

„Jasný kníže, přál bych si sám, abych nebyl poslem tak smutné zprávy, neboť mně nechce takměř ani přes rty...“

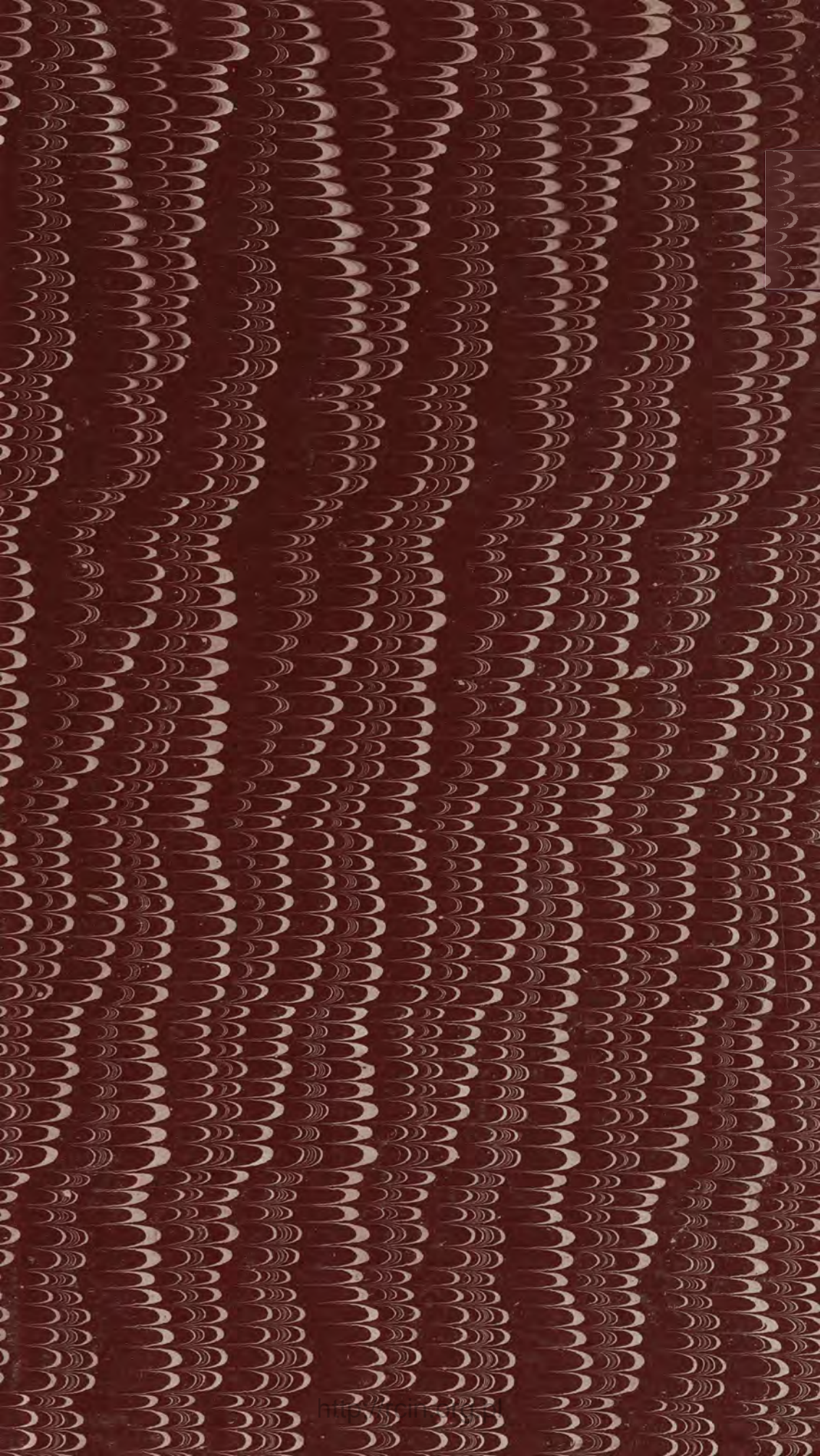
„Nuže, co se stalo? Mluvte již!“

„Osar je — dobyt!“

Konec dílu druhého.

F

3040